

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICO-PRACTICĂ
INTERNĂȚIONALĂ:

„SECURITATEA UMANĂ ȘI SOCIALĂ ÎN STATUL DEMOCRATIC”

27 OCTOMBRIE 2023

Coordonator – Ludmila ROȘCA

Chișinău, 2023

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

**CONFERINȚA ȘTIINȚIFICO-PRACTICĂ
INTERNAȚIONALĂ:**

**„SECURITATEA UMANĂ ȘI SOCIALĂ
ÎN STATUL DEMOCRATIC”,**

27 OCTOMBRIE 2023

Coordonator – Ludmila ROȘCA

Chișinău, 2023

Conferința științifico-practică internațională: „**Securitatea umană și socială în statul democratic**”, acțiune din Proiectul Național de cercetare „Consolidarea sistemului de securitate națională prin cunoaștere și comunicare”, cifrul nr. 0.80009.0807.28, Program de Stat 2020-2023

COMITETUL ORGANIZATORIC:

ROȘCA Ludmila, doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar, Departamentul Filosofie și Antropologie, Universitatea de Stat din Moldova

ROȘCA Simion, doctor în filosofie, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

CUROȘ Liudmila, cercetător științific stagiar, Universitatea de Stat din Moldova

CIOBANU Natalia, cercetător științific stagiar, Universitatea de Stat din Moldova

URSU Valentina, cercetător științific stagiar, Universitatea de Stat din Moldova

COMITETUL ȘTIINȚIFIC:

Sergiu PALIHOVICI, doctor, conferențiar universitar, Director al Institutului de Administrație Publică al Universității de Stat din Moldova

Ludmila ROȘCA, doctor habilitat, conferențiar universitar, Departamentul Filosofie și Antropologie, Universitatea de Stat din Moldova

Svetlana CEBOTARI, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Sergiu SPRÎNCEAN, doctor habilitat, profesor universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova

Eugenia BOGATU, doctor, conferențiar universitar, Departamentul Filosofie și Antropologie, Universitatea de Stat din Moldova

Anatoliy KRUGLAȘOV, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea Națională „Iuri Fedkovici” din Cernăuți, Ucraina

Ana-Maria BERCU, doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România

Iulia SIROTA, doctor, conferențiar universitar, Colegiul Karmell, Statul Israel

Ionel NARIȚA, doctor, profesor universitar, Universitatea de Vest din Timișoara, România

Ionuț IFRIM, doctor habilitat, CS II, Institutul de Cercetări Juridice “Acad. Andrei Radulescu”, Academia Română

Materialele publicate în acest volum reflectă punctul de vedere al autorilor.

Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui articol aparține în exclusivitate semnatarului.

Prefață

Destabilizarea economiei, scăderea producției, reducerea nivelului de trai al populației, înlăturarea vechiului sistem de valori și stereotipuri care guvernează relația individului cu societatea, toate afectează bunăstarea socială a popoarelor și speranța de viață a fiecărui cetățean. Crizele sociale caracteristice societății contemporane afectează negativ relațiile interumane, psihologia oamenilor, generează anxietate, furie și violență. Este evidentă creșterea numerică și intensitatea conflictelor, cauzată de comportamentul agresiv al oamenilor asociat cu un proces intens de stratificare a populației pe criterii interetnice, imobiliare, sociale.

O perioadă îndelungată în regiunea europeană, chiar în lumea întreagă, a prevalat prioritatea securității statului în raport cu securitatea persoanei și a sociumului. Interesul pentru conceptul securității umane a sporit semnificativ în anii '90 ai secolului XX, perioadă în care ONU adoptă mai multe documente, în care sunt descrise consecințele negative ale diferitor fenomene și procese. Astfel, în Declarația ONU a Mileniului, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale 55/2 din 8 septembrie 2000, sunt evidențiate 8 direcții fundamentale în asigurarea securității umane: 1) valori și principii; 2) pace, securitate și dezarmare; 3) diminuarea sărăciei; 4) protecția mediului; 5) drepturile omului, democrația și buna guvernare; 6) protecția segmentelor vulnerabile ale populației; 7) satisfacerea nevoilor speciale ale Africii; 8) consolidarea rolului ONU. Acestor elemente structurale ale securității umane și sociale li se acordă atenție maximă în culegerea: „Securitatea umană și socială în statul democratic”.

Securitatea umană nu poate fi apreciată ca un mijloc de politică de stat. Securitatea umană este văzută simultan ca drept și obligație. Fiecare cetățean nu doar are dreptul, ci trebuie să fie capabil să-i apere pe cei dragi. Problema asigurării siguranței unei personae în societate poate fi redusă la adaptarea de reguli raționale pentru comportamentul oamenilor, pentru relațiile interumane și formarea unei strategii de siguranță umană. Doar elaborarea și aprobarea unei strategii de securitate umană în conformitate cu caracteristicile individului poate asigura siguranța și supraviețuirea în orice situație periculoasă.

Războiul violent din regiune devalorizează viața sub toate aspectele. La Conferința științifico-practică internațională: „Securitatea umană și socială în statul democratic” s-au înscris: 7 doctori habilitați, profesori universitari, 17 doctori, conferențieri universitari, 20 doctoranzi, cercetători științifici, cadre didactice. În toate rapoartele prezentate la Conferință autorii au modelat stilul sănătos de viață, care oferă siguranță persoanei, siguranță sociumului. Autorii evidențiază rolul educației în conservarea și reproducerea condițiilor de viață pentru om, societate, planetă. Raționalizarea vieții sociale, a vieții individului, atitudinea respectuoasă față de mediul natural de existență, abordarea atentă a tuturor manifestărilor psihice a tinerilor și adulților etc. ne vor permite să îmbunătățim condițiile existențiale pentru fiecare cetățean și pentru întreaga comunitate.

Ludmila ROȘCA, Coordonatorul Proiectului de cercetare
„Consolidarea sistemului de securitate națională
prin cunoaștere și comunicare”

AL DOILEA SUMMIT AL COMUNITĂȚII POLITICE EUROPENE: REFLECTAREA ÎN PRESA INTERNAȚIONALĂ

Svetlana CEBOTARI*

CZU 327:[070+659.3]

Rezumat: *Cel de-al doilea Summit al Comunității Politice Europene (CPE), desfășurat la data de 1 iunie 2023 în localitatea Bulboaca din Republica Moldova, a devenit unul din evenimentele cele mai mediatizate atât în presa locală, cât și în cea internațională, în contextul în care lucrările CPE au avut loc în condițiile prezenței unui război activ și la o distanță de aproximativ 20 km de frontiera cu Ucraina.*

Prezentul articol are drept obiectiv analiza reliefării în massmedia străină a lucrărilor Summitului CPE desfășurat în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: summit, presă, platformă, massmedia, probleme, Republica Moldova, Bulboaca.

THE SECOND SUMMIT OF THE EUROPEAN POLITICAL COMMUNITY: THE REFLECTION IN THE INTERNATIONAL PRESS

Abstract: *The second summit of the European Political Community (EPC), held on June 1, 2023 in the town of Bulboaca in the Republic of Moldova, became one of the most publicized events in both the local and international media. Given that the works of the CPE in Bulboaca took place in the presence of an active war and at a distance of approximately 20 km from the border with Ukraine, the summit in Bulboaca was the event that attracted the attention of the entire international community, being widely publicized both in the national and international press.*

The objective of this article is to analyze the coverage in the foreign media of the works of the CPE summit held in the Republic of Moldova.

Keywords: summit, press, platform, mass media, problems, Republic of Moldova, Bulboaca.

* Svetlana CEBOTARI, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, svetlana.cebotari@mail.ru

Introducere:

Summitul Comunității Politice Europene (CPE) desfășurat la data de 1 iunie 2023 în satul Bulboaca din Republica Moldova a devenit unul din evenimentele cele mai mediatizate atât în presa locală, cât și în cea internațională, spre deosebire de reflectarea obținerii suveranității Republicii Moldova de acum 30 de ani, care nu a fost pe larg comunicat de presa străină [1]. La un interval de 30 de ani, Republica Moldova a fost în centrul atenției întregii lumi. Dacă Declarația de Suveranitate a Republicii Moldova din data de 27 august 1990 a fost modest redată în presa străină (doar discursul Ministrului afacerilor externe al României Romulus Neagu, acordat radiodifuziunii române și prezența în data de 23 iunie 1990 a delegației lituaniene în Republica Moldova, care a susținut și apreciat Declarația de Suveranitate. O poziție diametral opusă a avut-o la acel timp ziarul Krasnaia Zvezda de la Moscova care a redat în ajunul adoptării Declarației un articol cu referire la evenimentele care derulau în Moldova), [2, p. 246-247], Sute de jurnaliști străini au mediatizat evenimentul desfășurat în data de 1 iunie 2023, la conacul Mimi de la Bulboaca, Republica Moldova devenind prezentă în cele mai cunoscute publicații internaționale [3]. La Bulboaca s-a vorbit în toate limbile: română, engleză, franceză, ucraineană, portugheză și spaniolă. Jurnaliștii au relatat în direct despre evenimentul de amploare, iar Republica Moldova a fost titrată în presa internațională. Unii specialiști consideră că venirea în Republica Moldova, în special la Bulboaca, a fost o provocare mare, întrucât evenimentul s-a desfășurat la doar 20 de kilometri distanță de hotarul cu Ucraina. Dintre jurnaliștii acreditați la Summitul Comunității Politice Europene, 330 au fost reporteri, 200 - cameramani și fotografi, 60 editori, iar alți o sută au făcut parte din delegații oficiale în calitate de ofițeri de presă [4].

Summitul de la Bulboaca în presa străină

Pentru o mai bună comprehensiune, dar și în scopul construirii unui tablou mai integrat al reflectării evenimentului de la Bulboaca, apare necesitatea de a face o scurtă analiză a modului de reflectare a acestui eveniment în presa străină. Astfel, ceremonia de deschidere a Summitului Comunității Politice Europene a fost transmisă de o multitudine de canale și agenții de presă internațională. Cea mai mare agenție de știri chineză,

„Xinhua News” a transmis întreaga ceremonie de întâmpinare de către Președinta Republicii Moldova a liderilor celor 47 de state: Președintele francez Emmanuel Macron, discuțiile președintelui sârb Aleksandar Vucic, Prim-ministrul olandez Mark Rutte, Premierul danez Mette Frederiksen, Președintele Muntenegrului Jakov Milatovic, Președintele Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, Cancelarul german Olaf Scholz, Președintele Consiliului European Charles Michel, premierul spaniol Pedro Sanchez, Premierul belgian Alexander De Croo, Prim-ministrul italian Giorgia Meloni, Prim-ministrul finlandez Sanna Marin, Prim-ministrul britanic Rishi Sunak, Prim-ministrul ceh Petr Fiala, Prim-ministrul polonez Mateusz Morawiecki. În acest context se înscriu și declarațiile președintelui Consiliului European, Charles Michel, conform căruia Summitul de la Bulboaca este o oportunitate pentru Europa de a discuta despre problemele stringente și de a încerca să construiască mai multă convergență politică. De asemenea, conform celor relatate de canalul de știri „Xinhua News”, unii lideri europeni au încercat să folosească evenimentul pentru a dezamorsa tensiunile regionale, iar Platforma și-a propus să faciliteze coordonarea politică pentru țările europene, în special promovarea dialogului între statele UE și cele din afara UE. Summitul CPE s-a concentrat pe probleme de securitate, precum și pe energie, climă și interconectivitate [5].

Ceremonia de deschidere a celui de al doilea Summit al CPE, a fost transmisă de către canalul Al Jazeera în limba engleză. Din cei 10,4 milioane de abonați, evenimentul de la Chișinău a avut 5 106 vizionări. O atenție deosebită a fost acordată declarațiilor făcute de către președinta Republicii Moldova, M. Sandu și declarațiilor președintelui ucrainean V. Zelensky cu referire la dorința Moldovei de a adera la Uniunea Europeană și a Ucrainei de a se alătura alianței militare NATO și UE [6].

De asemenea, evenimentul de la Bulboaca a fost transmis pe canalul Youtube a „France 24”. Din 5,63 milioane de abonați, evenimentul de la Bulboaca a avut 28 921 vizionări [7]. Mesajul transmis de către liderii celor 47 de state a fost un mesaj al unității Europei împotriva războiului din Ucraina [8]. Canalul francez TV5 MONDE Info de asemenea a transmis evenimentul care s-a desfășurat la Bulboaca. Dintre cei 1,29 milioane de abonați ai canalului, evenimentul a avut 3 439 de vizionări. Astfel, TV5

MONDE a menționat că liderii a 47 de state au participat la acest format unic pe fundalul războiului din Ucraina. De asemenea, în cadrul știrilor de la acest canal s-au discutat unele momente precum lipsa și motivele absenței președintelui turc la eveniment. De asemenea, nu a rămas fără atenție nici poziția Marii Britanii. Un accent deosebit s-a pus pe obiectivele pe termen lung a CPE și care sunt elementele de răspuns a statelor europene la războiul din Ucraina. De asemenea, subiectul cu referire la securitatea energetică, cât și strategia europeană privind asigurarea securității a fost în centrul atenției [9]. La fel, discursul președintei Republicii Moldova M. Sandu a fost pe larg mediatizat și analizat de experții internaționali [10].

„În condițiile de pace și liniște de la castelul Mimi, care sunt într-un contrast puternic cu războiul care are loc la granița Republicii Moldova liderii statelor s-au reunit pentru a restabili pacea pe continent. De asemenea, președinta Sandu a menționat că prin reuniunea la cel de-al doilea Summit al Comunității Politice Europene, la doar 20 km de granița cu Ucraina, este o expresie a solidarității față de Ucraina și a poporul ei. Ucrainenii luptă pentru libertate, valorile europene și viitorul continentului nostru. Prin discursul său, președinta M. Sandu a condamnat războiul din Ucraina, care este cel mai mare război prezent pe continentul european. Președinta Republicii Moldova s-a mai referit și la faptul că summitul oferă o platformă pentru a găsi soluții la care este necesar angajamentul tuturor pentru a readuce pacea, a aborda consecințele războiului și a proteja Europa și este o expresie clară a unității, puterii și hotărârii Republicii Moldova de a acționa împreună ca o singură familie care rămâne unită, o familie care lucrează împreună pentru a aborda probleme comune. O singură familie europeană în care statele din interiorul și din afara Uniunii Europene acționează împreună pentru a descuraja agresiunea și a consolida pacea pe continent [11]. La fel, prin discursul său, M. Sandu s-a referit la faptul că o discuție strategică privind întărirea securității pe continent va face posibilă lichidarea consecințelor invaziei Ucrainei de către Rusia. De asemenea, președinta Sandu s-a referit la problemele crizei energetice și climatice și la modalitățile de soluționare a acestora: orientarea spre sistemul energetic paneuropean mai curat și mai sigur [12].

La fel, discursul președintelui Ucrainei Vladimir Zelenski ținut la Summitul Comunității Politice Europene din Moldova a atras atenția întregii

lumi. El a declarat că în Moldova nu se aud raiduri aeriene sau sirene, însă „nu demult rușii erau convinși că după ce au atacat Ucraina, vor ataca și Moldova”. Zelenski a mai spus că „Rusiei îi este teamă de NATO și încearcă să îi înghită doar pe cei din afara spațiului NATO”. Prin urmare, președintele Ucrainei a menționat că „toate țările europene care au graniță cu Rusia și nu vor să fie sfârțecate de Rusia, trebuie să se alieze cu UE și NATO”. De asemenea, prin discursul său, președintele Ucrainei a mai menționat că „nimeni dintre noi nu are îndoială care ar fi soluția pentru Europa: o apărare completă față de teroarea rusă” [13]. Discursurile liderilor de la Chișinău și Kiev au fost transmise și de canalele franceze „France Info” [14], „Monde” [15]. La fel, aceste canale au difuzat și discursul președintelui francez E. Macron. Declarațiile făcute de către președintele francez au fost redade de majoritatea canalelor de televiziune și radio din Franța. Astfel, conform canalului francez „Elysee.fr” [16], proiectul lansat în anul 2022, la Praga a devenit o realitate și demonstrează eficiența acestuia. Pe lângă felicitările aduse președintei Sandu cu prilejul organizării Summitului, care, în opinia președintelui francez a fost o provocare: „Organizarea celui de-al doilea summit în Moldova, la avanposturile Europei, aproape de frontul ucrainean, este și un succes răsunător și mărturia hotărârii statelor europene de a-și asuma angajamentul de a apăra pacea și securitatea în Europa, inclusiv susținerea Moldovei în procesul de aderare la UE”. Ceremonia de deschidere a celui de-al doilea Summit al CPE a fost difuzată de către canalul francez „RFI” [17] și „Les Echos” [18].

De asemenea, liderul de la Paris a menționat că summitul este un simbol foarte puternic în sine, care arată că nici un membru a familiei europene nu va fi abandonat, inclusiv Republica Moldova. Conform declarațiilor făcute de către președintele Macron, summitul a condiționat consolidarea eforturilor pentru Ucraina, care de mai bine de un an este supusă agresiunii ruse. Discuțiile și declarația comună cu președintele Zelensky reafirmă sprijinul acordat Ucrainei, evident în materie de armament, pentru pregătirea contraofensivei. În acest context, liderul de la Paris a reiterat acordul încheiat la 14 mai 2023, care vizează elementele de protecție împotriva atacurilor rusești cu echipamente de apărare aeriană și începerea de a pune în aplicare pregătirea piloților de luptă ucraineni în funcție de nevoile Forțelor Aeriene Ucrainene. Franța, fiind statul care a inaugurat această mișcare, și ținând

cont de consultările paralele cu Statele Unite și celelalte țări voluntare, a instruit miniștrii Apărării să pregătească cadrul formal și mecanismul de pregătire atât al piloților, cât și al mecanicilor, care se va face pe baza nevoilor exprimate de Partea ucraineană. De asemenea, în cadrul întrevederii cu președintele Zelensky, au fost discutate pe larg problemele garanțiilor de securitate ale NATO.

Organizarea Summitului demonstrează sprijinul acordat de către Franța Republicii Moldova. Franța și-a jucat, de asemenea, rolul său în aspectele legate de logistică și managementul aeroportului, în comunicarea și securitatea acestui summit. Dar sprijinul nostru este exprimat și într-un mod foarte concret în beneficiul populației moldovenești, pe lângă tot ceea ce am făcut cu Uniunea Europeană în ultimele luni, precum desfășurarea misiunii civile PSAC pentru a lupta împotriva amenințărilor hibride, adoptarea unui sistem european de sancțiuni împotriva personalităților care urmăresc destabilizarea Republicii Moldova sau asocierea cu mecanismul de interconectare în Europa...” [19].

Summitul de la Bulboaca a devenit subiect de analiză și pentru F. Parmentier, secretarul general al Centrului de Cercetări Politice „Sciences Po”. Conform analizei făcute de către F. Parmentier, „scopul CPE este de a deveni un forum incluziv pentru securitate, promovând încrederea între membri și ajutând la prevenirea și gestionarea crizelor, iar discuțiile purtate în cadrul acestui forum s-ar putea concentra pe chestiuni precum cooperarea în domeniul apărării, combaterea terorismului și securitatea frontierelor.

La fel, în contextul analizei făcute, Parmentier s-a referit și la posibilitățile CPE de a îmbunătăți legăturile de transport și infrastructura digitală prin includerea proiectelor de dezvoltare a rețelelor de transport transnaționale, oferirea investițiilor în acest domeniu și inițiative care vizează reducerea decalajului digital. Un aspect nu mai puțin important la care s-a referit Parmentier a fost cel cu referire la securitatea energetică. Prin intermediul CPE, europenii vor avea posibilitatea de a pune în discuție tranziția energetică a statelor europene, ținând cont de constrângerile geopolitice, și anume de a renunța la hidrocarburile rusești, care anterior erau abundente și ieftine. O atenție deosebită a fost acordată Republicii Moldova. Summitului de la Bulboaca este crucial nu doar pentru CPE, dar și pentru

Moldova. CPE poate oferi Moldovei o oportunitate unică de a-și spori angajamentul politic bilateral cu țările europene. Dezideratul Moldovei de a se alătura familiei europene necesită un efort considerabil din partea autorităților moldovenești. De asemenea, F. Parmentier s-a referit la Republica Moldova ca la o țară fără ieșire la mare, aflată între România și Ucraina, cu o populație de cel mult trei milioane de locuitori. Datorită alegerilor prezidențiale din noiembrie 2020, rezultate cu alegerea M. Sandu în calitate de președinte, Moldova și-a declarat vectorul european ca fiind principalul obiectiv ireversibil al țării.

Totuși, Republica Moldova, conform analizelor expertului, a fost, însă, puternic lovită de războiul din Ucraina, declanșat în luna februarie 2022. Încă din primele săptămâni de luptă, Moldova a trebuit să facă față unui aflux fără precedent de refugiați, și să găsească soluții concrete în ceea ce privește accesul la apă, locuințe, igienă și sănătate. Aproape jumătate de milion de ucraineni au traversat țara, marea majoritate mergând în țările Uniunii Europene, aproximativ 80.000 de refugiați rămânând pe teritoriul Republicii Moldova.

Atenția cea mai mare acordată de către F. Parmentier Moldovei s-a referit la faptul că, în condițiile în care are un teritoriu separatist la granița cu Ucraina, Transnistria, unde există o prezență militară rusă (Armata a 14-a), țara ar trebui să acționeze cu prudență. Solidaritatea cu Ucraina reprezintă atitudinea Moldovei față de Rusia. Analizând situația din Republica Moldova prin prisma războiului din Ucraina, expertul s-a referit și la militarii prezenți în Transnistria, care, contrar așteptărilor, nu au participat direct la lupte la momentul ofensivei ruse din februarie 2022 și nici mai târziu. Acest aspect a încurajat liderii moldoveni de a-și reafirma dorința de apropiere europeană, ceea ce a dus la recunoașterea statutului de țară candidată pentru Moldova, în ciuda numeroaselor amenințări hibride. Integrarea europeană este astăzi proiectul politic care reunește cei mai mulți moldoveni, chiar dacă poate exista opoziție față de o astfel de orientare geopolitică. F. Parmentier s-a referit și la alegerile din Găgăuzia (aprilie - mai 2023). Conform opiniei expertului, alegerile au arătat că regiune autonomă Găgăuzia rămâne „profund atașată de relațiile privilegiate cu Rusia” [20]. Evenimentul de la Bulboaca a fost prezent și pe paginile ziarelor franceze „Currier internationale” [21], „Le Point” [22].

O atenție nu mai puțin importantă a acordat-o Summitului „Associated Press”, care, din cele 2,15 milioane de abonați, a avut 4 764 vizionări. Conform celor relatate de jurnaliști, alegerea Moldovei este simbolică. Republica Moldova este o țară de 2,5 milioane de locuitori și a devenit subiectul unor operațiuni masive de destabilizare din partea Rusiei. Acest summit este, prin urmare, un mesaj de unitate împotriva Moscovei. Conform jurnaliștilor de la „Associated Press”, președinta Republicii Moldova M. Sandu și-a reiterat intenția de a adera la Uniunea Europeană, iar V. Zelensky a apărut necesitatea intrării țării sale în NATO [23].

În contextul analizei reliefării lucrărilor summitului de la Bulboaca, merită atenție și prezentarea știrii făcută de canalul Youtube „Euronews en español” [24] și agenția spaniolă de presă „Lamocloa” [25]. Din cei 2,21 de abonați ai „Lamocloa”, știrea cu referire la evenimentul din Republica Moldova a avut 1522 de accesări. „Lamocloa” a redat că Summitul CPE a reunit cei 47 de lideri europeni în capitala Moldovei într-un forum care promovează dialogul informal intra-european și pune pe toate țările pe picior de egalitate. Conform celor relatate de către știrea oferită de „Lamocloa”, liderii europeni au abordat conectivitatea, interconexiunile energetice, infrastructura de transport și securitatea regională. La fel, a fost transmisă întvederea președintelui guvernului spaniol Pedro Sánchez cu președintele ucrainean V. Zelensky. În cadrul știrii prezentate cu referire la cel de al doilea Summit al CPE, a fost redat și discursul lui P. Sánchez, conform căruia „desfășurarea summitului în Moldova este încă un exemplu de angajament al întregului continent față de Republica Moldova și că Moldova este în centrul familiei europene”. De asemenea, prim-ministrul spaniol a lăudat eforturile pe care le depune Moldova pentru a deveni membră a Uniunii Europene. Întâlnirea de la Bulboaca, conform opiniei acestuia, permite Comunității Politice Europene să transmită un mesaj ferm de unitate în fața războiului de agresiune a Federației Ruse împotriva Ucrainei: „Libertățile noastre democratice, principiile și valorile care stau la baza Uniunii Europene și ordinea internațională bazată pe reguli sunt amenințate de războiul de agresiune al Rusiei”. De asemenea, Sánchez a subliniat că această provocare trebuie abordată împreună și că „Comunitatea Politică Europeană promovează ceea ce europenii prețuiesc cel mai mult: dialogul și cooperarea”. Nu mai puțină atenție a fost acordată

și declarației lui Pedro Sánchez precum că Spania va găzdui pe 5 octombrie 2023, la Granada, cel de-al III-lea Summit al Comunității Politice Europene. Pedro Sánchez a apreciat importanța promovării tuturor inițiativelor care există deja în acest domeniu și care apropie cetățenii europeni, cum ar fi promovarea mobilității tinerilor. În acest context, președintele Guvernului a reamintit că Erasmus+ este un succes care trebuie susținut și promovat în continuare, reamintind că, în 2022, au fost efectuate aproape 900 de mobilități academice între Spania și țările din Vecinătatea Estică, inclusiv Republica Moldova [26].

„Lamoncloa” consideră că un aspect pozitiv al Summitului a fost cel cu referire la abordarea energiei și a infrastructurii și asupra proiectelor care reprezintă cele mai bune exemple de cooperare. Președintele Guvernului a avut ocazia să sublinieze că interconexiunile energetice contribuie la dezvoltarea pieței europene de energie electrică, asigurând aprovizionarea și încurajând desfășurarea surselor regenerabile. În acest context, el a evidențiat realizarea în acest domeniu a coridorului de hidrogen H2MED pe care Spania, Portugalia și Franța îl vor dezvolta în comun.

În ceea ce privește infrastructura de transport, Pedro Sánchez a transmis celorlalți lideri importanța angajamentului pentru rețele de transport eficiente, un element fundamental pentru susținerea creșterii economice, favorizarea accesului la oportunități economice mai mari și îmbunătățirea rezistenței lanțurilor globale de aprovizionare. De asemenea, președintele Guvernului a pus în valoare propunerile care urmăresc extinderea coridorului mediteranean din Spania până în Ucraina, inclusiv și proiectele recente de adaptare a infrastructurii feroviare din Europa de Est. De asemenea, într-un context internațional complex, liderii și-au putut concentra discuțiile pe securitate și au pus un accent deosebit pe amenințările hibride și pe securitatea nucleară din Ucraina. Prezența președintelui Zelensky la acest summit a permis celorlalți lideri să-și reitereze sprijinul pentru poporul ucrainean în fața agresiunii nejustificate a Federației Ruse și să sublinieze necesitatea de a lucra la construirea unei păci juste și durabile în Ucraina. [27].

Agenția de presă italiană „Pupia News” la fel a reflectat ceremonia de deschidere a celui de-al doilea Summit al CPE. Astfel, din cei 167 mii de abonați, a avut 8 527 de vizionări. Canalul a redat în special declarațiile

prim-ministrei Italiei, Giorgia Meloni. Știrea cu referire la cel de-al doilea Summit al CPE desfășurat în Moldova a fost transmis de către Agenția de presă „Sky News”. Din cele 6,39 milioane de abonați, știrea cu referire la participarea liderilor europeni la evenimentul din Moldova a avut 6244 vizionări [28]. Știri cu referire la evenimentul din Republica Moldova au fost difuzate de către agenția germană de presă „DG”. Din 1,6 mii de abonați pe care îi are „DG”, evenimentul de la Bulboaca a avut 124 vizionări. Summitul Comunității Politice de la Chișinău a fost subiect de discuție și pentru comunitatea germană pentru politică. Conform experților, Ilke Toygür, Georgina Wright, Milan Nič, cel de-al doilea Summit al CPE de la Chișinău a dat tonul pentru viitoarea activitate a noului format. Deși până acum CPE nu a reușit să promoveze „politica strategică” în Europa extinsă, cel de-al doilea Summit al CPE a contribuit la consolidarea opoziției față de agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei și servirea drept catalizator pentru procesul de extindere a UE [29].

Agenția belgiană de presă „LaLibre” a redat declarațiile înaltului reprezentant al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate Josep Borrell conform căruia evenimentul este un motiv în plus de a transmite un mesaj puternic, în special Rusiei. Josep Borell s-a referit și la perspectiva de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, menționând că problema legată de regiunea transnistreană nu poate bloca parcursul european al țării [30]. Nu a rămas fără atenție nici interviul acordat la o conferință de presă comună a șefei executivului european Ursula von der Leyen. Astfel, conform declarațiilor făcute de către Ursula von der Leyen, Republica Moldova a devenit „inima politică a Europei”. De asemenea, Von der Leyen a anunțat că Uniunea Europeană va acorda mai mult sprijin pentru a ajuta Moldova să poată face față presiunilor economice cauzate de agresiunea rusească împotriva Ucrainei și să reziste în fața „amenințărilor hibride” ale Rusiei pe plan intern... cel mai important sprijin pe care îl oferă Republicii Moldova este facilitarea procesului de aderare la Uniunea Europeană” [31].

Penru jurnaliștii de la agenția de presă „Doice Welle” (DW), locul Summitului nu a fost ales întâmplător, castelul Mimi care a găzduit Summitul se află pe autostrada Chișinău-Tiraspol și este la doar 30 de kilometri de zona transnistreană. Locuitorii acestei regiuni rebele văd deja diferența:

Tiraspolul „sovietic”, dincolo de Nistru pe care îl compară cu infrastructura moldovenească, iar după Bulboaca se circulă deja pe autostrada „euro-moldovenească”. Toate acestea, potrivit jurnaliștilor de la DW, ar trebui să arate avantajele integrării europene. Decizia de a organiza summitul în Moldova a fost luată la prima ședință a PEV, care a avut loc în octombrie anul trecut la Praga. S-a convenit ca astfel de discuții să aibă loc de două ori pe an de către statele membre UE și statele din afara UE, pe rând. Un nou format de cooperare pentru dialog și coordonare politică a fost propus de președintele francez Emmanuel Macron după ce Ucraina a depus o cerere de aderare la UE [32]. Portalul de știri german „Bundeseigierung” a transmis declarațiile lui Olaf Scholz conform căruia Comunitatea Politică Europeană este o nouă entitate a cărei ambiție este de a propune un nou format de cooperare politică în Europa. Comunitatea se distinge de alte instituții europene preexistente printr-o caracteristică principală, flexibilitatea sa. Este inspirat de modelul G20, care reunește liderii celor mai puternice țări din lume pentru a discuta probleme internaționale și a încerca să găsească soluții concrete la provocările majore [33].

Evenimentul de la Bulboaca la fel a fost redat și de portalul de știri elvețian „Swissinfo” [34]. Astfel, conform relatărilor jurnaliștilor de la „Swissinfo”, la Summitul de la Bulboaca, V. Zelensky a subliniat că 2023 este un an pentru decizii decesive pentru Ucraina și a cerut o „invitație clară pentru aderare” la summitul NATO de la Vilnius din iulie, precum a cerut și garanții de securitate. În același timp, Zelensky a menționat că și-ar dori să vadă progrese pe calea aderării țării sale la Uniunea Europeană. Kievul a depus o cerere corespunzătoare anul trecut, după începerea invaziei pe scară largă a Rusiei în Ucraina. De asemenea, această declarație a fost comentată și de unii experți elvețieni. Conform opiniei acestora, „o serie de instituții de presă au raportat anterior că aliații NATO discută despre posibilitatea de a oferi Ucrainei anumite garanții de securitate, urmând exemplul cooperării SUA cu Israelul. Reprezentanții țărilor NATO spun că ușile uniunii sunt deschise pentru Kiev, dar intrarea Ucrainei în ea este greu posibilă, în timp ce războiul cu Rusia continuă”.

Relațiile diplomatice dintre Estonia și Moldova au fost încheiate la 10 noiembrie 1992. Anul trecut, Tallinn și Chișinău au sărbătorit 30 de ani de la obținerea independenței de către state. „În aceste vremuri grele, când

Rusia continuă să ducă un război inuman împotriva Ucrainei, sprijinul diplomatic pentru acest eveniment este de neprețuit. Țările europene nu vor renunța sub nicio formă la Republica Moldova. Pacea și democrația vor fi protejate. Acest eveniment este important și pentru cursul european al Republicii Moldova. Liderii statelor membre vor vizita și vor putea cunoaște mai bine Republica Moldova. Și pentru noi, aceasta este o oportunitate de a demonstra că suntem un stat pașnic, cu oameni harnici, cu demnitate și împărtășim valorile europene”, sunt declarațiile președintei M. Sandu prezentate de portalul de știri estonian „ERR.EE” [35]. De asemenea, s-a mai menționat că Estonia pe parcursul anilor sprijină activ Republica Moldova pe arena internațională și pe drumul său către integrarea europeană. În același timp, călătoriile primelor persoane ale statului în Moldova nu sunt atât de frecvente. În 2022, președintele Alar Karis a zburat la Chișinău, iar în 2018 premierul Juri Ratas a vizitat Moldova. În septembrie 2021, potrivit „ERR.EE”, președintele Kersti Kaljulaid urma să viziteze Moldova, dar până la urmă vizita nu a avut loc.

Desfășurarea lucrărilor celui de al doilea Summit al CPE a fost transmis de canalul Youtube al „Azer Tac”. O atenție deosebită s-a acordat ceremoniei de întâmpinare a Președintelui Republicii Azerbaidjan, Ilham Aliyev de către Președinta Republicii Moldova, Maia Sandu. Din cei 7, 31 mii de abonați, în ziua de 01.06.2023 canalul a avut 216 vizionări [36]. Portalul de știri „ӘХО КАВКАЗА” de asemenea a relatat despre evenimentul de la Bulboaca și despre măsurile luate privind asigurarea securității participanților la eveniment.

În cadrul Summitului Comunității Politice Europene, din 1-2 iunie în complexul vitivinicol Mimi din satul Bulboaca, în scopul asigurării securității aviației, zborurile tuturor aeronavelor civile au fost interzise în întreg spațiul aerian al Republicii Moldova pentru intervalul orar de la 1 iunie 00.00 (ora locală) până la 2 iunie 07.00, cu excepția aeronavelor oficiale. În cazul vehiculelor aeriene civile fără pilot (drone), interdicția de zbor a fost în vigoare pentru intervalul de timp 00:00 pe 31 mai (ora locală) până la ora 07:00, pe 2 iunie. Ministerul a menționat că companiile aeriene au fost deja informate cu privire la interzicerea zborurilor în spațiul aerian al republicii. De asemenea, a fost interzisă staționarea mașinilor în parcare aeroportului. De asemenea, la știrile oferite de către „ӘХО КАВКАЗА” se

menționează că Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova a raportat și despre restricția circulației vehiculelor și a măsurilor de securitate luate în zilele summit-ului [37].

Publicația „Euroactiv” a scris că „Summitul Comunității Politice Europene, găzduit de Republica Moldova la 1 iunie, este o șansă pentru ca Moldova să arate progresul la care a ajuns și dezvoltarea economică”. Jurnaliștii de la BBC s-au referit la declarațiile făcute de premierul britanic, Rishi Sunak, în Republica Moldova. Este vorba despre problema migrației ilegale, discutată de acesta cu liderii din Europa [38]. Din presa română, Digi 24 a avut jurnaliști acreditați la Bulboaca, care a intrat în direct de la eveniment. Antena 3 a scris că Moldova a găzduit un „summit fără precedent”, iar Libertatea a discutat cu ocalnicii din Bulboaca și i-a întrebat ce cred despre summit [39].

Desfășurarea lucrărilor celui de-al doilea Summit al CPE de la Bulboaca au fost pe larg reliefate și în presa ucraineană. Astfel, proiectul „Гром” al canalului național ucrainean „1+1”, din cei 1,9 mln de abonați, a avut 4,7 mii vizionări. Conform experților „Гром”, Summitul Comunității Politice Europene este un nou element al arhitecturii diplomatice europene, iar participarea președintelui Ucrainei, V. Zelensky demonstrează că subiectul cu referire la situația din Ucraina a fost unul central la acest eveniment [40].

Canalul de telegram ucrainean „Dumskaya” pe lângă redarea desfășurării evenimentului, a mai relatat că doar Rusia și Belarus nu au fost invitate la summit. Ceea ce este de înțeles, pentru că summitul a devenit un semn de solidaritate cu Ucraina și cu țara gazdă Moldova. Ideea Comunității Politice Europene este în primul rând dezvoltarea și îmbunătățirea cooperării dintre UE și alte state europene [41]. În acest context, se înscrie și redarea evenimentului de la Bulboaca, cât și discursul președintelui ucrainean de către agenția de informare „Украинские национальные новости” [42].

Informația cu referire la desfășurarea evenimentului a fost redată și de canalul „МІР 24” canalul de televiziune al CSI [43]. Evenimentului care a avut loc în Republica Moldova a fost redat și de către portalul de știri „Reuters”, care a scris despre declarațiile președinților V. Zelenski, E. Macron făcute la Bulboaca, raportându-le la contextul internațional.

O poziție negativă cu referire la Summitul CPE de la Bulboaca au avut-o majoritatea canalelor, dar și unii experți din Federația Rusă, care au

afirmat: „Faptul că liderii mai multor state europene au călcat pe pământul moldovenesc, nu înseamnă deloc că Occidentul a scos Moldova din spațiul civilizației ruse. Limba rusă, Transnistria, Găgăuzia, forțele de menținere a păcii ruse, resursele energetice, piețele rusești pentru produsele moldovenești, memoria istorică comună, credința comună sunt factorii care leagă Moldova de Rusia. De asemenea, în sursele ruse a fost adusă o critică conducerii Sandu. De asemenea, în presa din Federația Rusă a fost redat ironat desfășurarea Summitului de la Bulboacă. Conform declarațiilor făcute de către Shornikov nu a existat o atenție remarcabilă din partea presei occidentale față de Moldova în legătură cu summitul: nu este nimic de vorbit, nu s-a întâmplat nimic semnificativ pentru lumea occidentală la Chișinău. De asemenea, s-a menționat că „Regimul Sandu, al cărui garanție de stabilitate era visul european al moldovenilor, s-a zguduit. Moldova intră în perioada electorală și există o amenințare reală ca actuala echipă să piardă puterea. Alimentată cu iluziile europene, populația Moldovei este împinsă spre alegerea „corectă” în timpul campaniilor viitoare”.

De asemenea, Shornikov a mai afirmat: „Faptul că Sandu este un susținător înflăcărat al integrării europene este puțin probabil să fie pus la îndoială în Moldova. Doar drumul către Uniunea Europeană este dat moldovenilor la un preț mare. În loc să îmbunătățească standardele legale și să crească nivelul de trai, are loc o sărăcire a populației și arbitrarul autorităților nu mai este atât de atractiv, în doi ani numărul susținătorilor integrării europene a scăzut de la 68% la 35%. Fiasco-ul echipei Sandu nu este încă evident și este timp de îmbunătățit situația. Pierderea recentă din Găgăuzia spune că regimul nu este viabil” [44].

Kirill Logvinov, reprezentantul permanent interimar al Rusiei pe lângă UE, a declarat pentru agenția de presă TASS: „... va fi o nouă încercare a Bruxelles-ului de a forma o coaliție anti-rusă și de a convinge alte țări să se alăture sancțiunilor împotriva Rusiei și, ...având în vedere caracterul anti-rus al Bruxelles-ului, nu se poate aștepta de la PEV altceva decât o altă încercare de a-și impune propria „viziune asupra lumii”..., iar apariția noului format a fost dictată de criza atât a Politicii Europene de Vecinătate, cât și a programului Parteneriatului Estic (inițiativa UE de apropiere de Azerbaidjan, Armenia, Belarus, Georgia, Moldova și Ucraina). Dar dacă mai devreme UE și statele focus erau unite prin conștientizarea beneficiilor in-

tegrării economice, astăzi UE vede beneficiile doar în formarea unei coaliții anti-ruse. „Cu siguranță, activitatea forumului nu poate decât să fie afectată de faptul că de la primul summit din octombrie 2022, organizatorul său, Uniunea Europeană, prin acțiunile sale, a contribuit și mai mult la escaladarea conflictului ucrainean. UE consideră că relațiile cu Rusia „dăunează intereselor naționale” ale țărilor terțe sau că UE va fi „prietenă” doar cu cei care, împreună cu ea, au stat pe „partea dreaptă a istoriei”. „Întâlnirea de la Chișinău este, de asemenea, o oportunitate pentru Bruxelles de a continua să-i convingă pe ceilalți de necesitatea respectării sancțiunilor unilaterale ilegite. Cu toate acestea, nu există motive obiective pentru ca acele țări care se străduiesc cu adevărat să-și păstreze independența politicii externe să se implice în confruntarea dintre Occident și Rusia” [45].

Pentru ziaristii de la ziarul „Московский Комсомолец”, „Summitul CPE, care s-a petrecut în Moldova, nu a adus nicio decizie concretă, așa cum era de așteptat. De fapt, nimeni nu se aștepta la mari succese, cu excepția, poate, a lui Sandu și Zelensky. Primul a sperat ca Moldova să primească undă verde în UE, iar al doilea a venit după bani și luptători. Mai mulți șefi de stat au sugerat în mod explicit că drumul către UE pentru Moldova va fi foarte lung. Niciunul dintre liderii europeni nu a promis nimic specific Chișinăului. Dar autoritățile moldovenești au sperat atât de mult ca la summit să se poată conveni măcar asupra începerii negocierilor privind aderarea țării la UE. Sandu a vorbit atât de încrezător că țara ar putea deveni membră a Uniunii Europene până în 2030. Dar nu a fost. Europa este destul de mulțumită de starea actuală a lucrurilor: Moldova săracită ca sursă de forță de muncă ieftină și piață pentru dumpingul de bunuri de calitate scăzută. Nimeni nu vrea „să ridice” nivelul de trai al populației la propriul său nivel. Aceasta nu este „afurisita URSS” care a reconstruit gratuit industria, știința și cultura pentru tine” [46].

Portalul de știri „Газеты.Ru” a menționat că „partidul de opoziție din Moldova „Shor” și alte forțe antiguvernamentale, unite în „Mișcarea pentru Popor”, au emis o rezoluție ca urmare a rezultatelor ultimelor proteste de la Chișinău, în care au promis că vor bloca drumurile din capitala Moldovei în ziua summitului de acolo”. De asemenea, în presa din Rusia a fost redată declarațiile oponentilor: „Plănuim să blocăm traficul pe multe artere de transport pentru a ne exprima poziția civilă reprezentanților altor țări.

Acțiunile autorităților în timpul crizei și lipsa banilor la buget sunt ca o sărbătoare în timpul ciumei”, se arată în rezoluția Mișcării pentru Popor [47].

Concluzii:

CPE este o organizație creată la inițiativa președintelui francez E. Macron la data de 9 mai 2022. Aceasta reprezintă o platformă care oferă spațiu de cooperare tuturor statelor europene care împărtășesc aceleași valori democratice comune. Este o platformă care oferă posibilitatea tuturor statelor să pună în discuție cele mai stringente probleme carea vizează securitatea și pacea europeană, securitatea energetică, problemele ecologice, sociale etc. Toate acestea ne demonstrează relevanța și puterea acestui format. Analizând cel de-al doilea Summit al Comunității Politice Europene, desfășurat la data de 1 iunie 2023, în localitatea Bulboaca din Republica Moldova, este de menționat faptul că acesta s-a desfășurat în condițiile în care la frontiera Moldovei este prezent un război activ, război condiționat de invazia Federației Ruse în Ucraina. Desfășurarea Summitului CPE la Bulboaca nu este una întâmplătoare. Această alegere este una simbolică și reprezintă unitatea și consolidarea statelor europene împotriva acțiunilor Federației Ruse în Ucraina.

Deși au fost analizate doar o parte a surselor de informare care au difuzat și reflectat lucrările celui de-al doilea Summit al CPE, vedem că, la un interval de trei decenii de la oținerea independenței, Republica Moldova a devenit subiect de discuții pentru experții internaționali și a fost în centrul atenției întregii comunități internaționale.

Referințe bibliografice:

1. *Summitul de la Bulboaca, în presa internațională: Ce au scris despre eveniment jurnaliștii străini?* <https://realitatea.md/summitul-de-la-bulboaca-in-presa-internationala-ce-au-scris-despre-eveniment-jurnalistii-straini/>
2. Cebotari S. *Ecouri internaționale la adresa Declarației de Suveranitate a Republicii Sovietice Socialiste Moldova*. Suveranitatea Republicii Moldova: concept și realitate. Materialele conferinței științifice interuniversitare on-line „30 de ani de la proclamarea Suveranității RSS Moldova, 23 iunie, 2020. Chișinău, 2020, p. 246-247.
3. *Summitul de la Bulboaca, în presa internațională: Ce au scris despre*

- eveniment jurnaliștii străini?* <https://realitatea.md/summitul-de-la-bulboaca-in-presa-internationala-ce-au-scris-despre-eveniment-jurnalistii-straini/>
4. *Sute de jurnaliști au fost acreditați la Summit CPE de la Bulboaca, iar Republica Moldova a fost titrată în presa internațională.* <https://moldova1.md/p/10693/sute-de-jurnalisti-au-fost-acreditati-la-summit-cpe-de-la-bulboaca-iar-republica-moldova-a-fost-titrata-in-presa-internationala>
 5. *2nd European Political Community summit focuses on security, energy.* Xinhua. <http://english.news.cn/20230602/77878f6575774c668fe153c4b0c69493/c.html>
 6. *European political community summit: Ukrainian president joins European leaders.* <https://www.youtube.com/watch?v=s2zKtpK5OV0>
 7. *Esther HerreraDirecto. Los líderes europeos se reúnen en Moldavia para la cumbre de la Comunidad Política Europea.* <https://f24.my/YTeshttps://www.youtube.com/watch?v=Y4dHrBWPYhM>
 8. *Une alliance contre la Russie ? La communauté politique européenne réunie en Moldavie.* <https://www.youtube.com/watch?v=vpvwtiwEwKA>
 9. *Communauté politique européenne: naissance d'une nouvelle solidarité ?* <https://www.youtube.com/watch?v=5HgKCtzAEZ8>
 10. *EPC Summit: Volodymyr Zelensky and Maia Sandu make first statements for reporters.* https://www.ipn.md/en/epc-summit-volodymyr-zelensky-and-maia-sandu-make-first-statements-7965_1097295.html
 11. *Déclaration commune du Président de la République et du Président de l'Ukraine M. Volodymyr Zelensky (1er juin 2023).* <https://ue.delegfrance.org/participation-du-president-de-la-6338#Declaration-commune-du-President-de-la-Republique-et-du-President-de-nbsp>
 12. *Discursul Președintei Republicii Moldova, Maia Sandu, la deschiderea summitului Comunității Politice Europene.* <https://presedinte.md/presa/discursul-presedintei-republicii-moldova-maia-sandu-la-deschiderea-summitului-comunitatii-politice-europene>
 13. *Zelenski, mesaj tranșant la Summitul CPE: Toate țările europene care au graniță cu Rusia nu vor să fie sfârțecate de Rusia, ar trebui să se alinieze de UE și NATO.* <https://newsmaker.md/ro/zelenski-mesaj-transant-la-summitul-epc-toate-tarile-europene-care-au-granita-cu-rusia-si-nu-vor-sa-fie-sfartecate-de-rusia-trebuie-sa-se-alieze-cu-ue-si-nato/>
 14. *En Moldavie, la “famille européenne” fait bloc autour de Zelensky.* <https://information.tv5monde.com/international/en-moldavie-la-famille-europeenne-fait-bloc-autour-de-zelensky-2643071>

15. *La Moldavie accueille son “sommet du siècle”, l’Europe affiche son unité face à Poutine.* <https://www.rtbf.be/article/la-moldavie-accueille-son-sommet-du-siecle-leurope-affiche-son-unite-face-a-poutine-11206251>
16. *Conférence de presse du Président de la République au Sommet de la Communauté politique européenne.* <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2023/06/02/deplacement-en-moldavie-pour-le-deuxieme-sommet-de-la-communaute-politique-europeenne>
17. *Réunion de la CPE en Moldavie: «La présence de Zelensky est l’un des éléments marquants du sommet».* <https://www.rfi.fr/fr/podcasts/invit%C3%A9-international/20230601-r%C3%A9union-de-la-cpe-en-moldavie-la-pr%C3%A9sence-de-zelensky-est-l-un-des-%C3%A9l%C3%A9ments-marquants-du-sommet>
18. *Karl De Meyer. La Moldavie face au défi d’un sommet à 47 leaders.* <https://www.lesechos.fr/monde/europe/la-moldavie-face-au-defi-dun-sommet-a-47-leaders-1916225>
19. *Ibidem.*
20. *Parmentier F. Moldavie : Un nouvel acte pour la Communauté politique européenne.* <https://www.institutmontaigne.org/expressions/moldavie-un-nouvel-acte-pour-la-communaute-politique-europeenne>
21. *Guerreen Ukraine. En Moldavie, un sommet européen “aux allures de front anti-Poutine”.* <https://www.courrierinternational.com/article/guerreen-ukraine-en-moldavie-un-sommet-europeen-aux-allures-de-front-anti-poutine>
22. *Moldavie : Zelensky participe à un sommet européen avec 47 chefs d’État.* https://www.lepoint.fr/monde/moldavie-zelensky-participe-a-un-sommet-europeen-avec-47-chefs-d-etat-01-06-2023-2522592_24.php#11
23. *Ukrainian President attends Moldova summit.* <https://www.youtube.com/watch?v=Mb56pTanVvw>
24. *La Comunidad Política Europea escenifica en Moldavia su unión ante la agresión rusa a Ucrania.* <https://es.euronews.com/2023/06/01/la-comunidad-politica-europea-escenifica-en-moldavia-su-union-ante-la-agresion-rusa-a-ucra>
25. *El presidente Sánchez subraya que la Cumbre de Moldavia es una muestra de unidad contra la guerra de Putin.* [Lamoncloa.https://www.lamoncloa.gob.es/presidente/actividades/Paginas/2023/010623-sanchez-viaje-republica-moldavia.aspx](https://www.lamoncloa.gob.es/presidente/actividades/Paginas/2023/010623-sanchez-viaje-republica-moldavia.aspx)
26. *ibidem.*

27. *Punto stampa del Presidente Meloni al Vertice della Comunità Politica Europea*
28. *European leaders gather for photo at the European Political Community summit.* <https://www.youtube.com/watch?v=7Brbl3ftZqY>
29. *The European Political Community Summit in Moldova - Potential Beyond the EU Framework.* https://www.youtube.com/watch?v=WVwmo_De_tk
30. Udrescu M. L'Europe se réunit en Moldavie, „à une vingtaine de kilomètres de la frontière ukrainienne”, pour faire front face à la Russie. <https://www.lalibre.be/international/europe/2023/06/01/en-moldavie-la-communau-te-politique-europeenne-cherche-les-moyens-dincarner-leurope-unie-fa-ce-a-la-russie-KJRGWFO46JEHBDOISQT2AFGNLM/>
31. *Ursula von der Leyen and Josep Borrell to participate in European Political Community meeting in Moldova on 1 June.* <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/ursula-von-der-leyen-and-josep-borrell-to-participa-te-in-european-political-community-meeting-in-moldova-on-1-june/>
32. Буракова А. Саммит в Молдове: как Кишинев стал центром Европы. <https://www.dw.com/ru/sammit-v-moldove-kak-kisinev-na-dva-dna-stal-centrom-evropy/a-65794460>
33. *Olaf Scholz au sommet de la CPE à Chisinau* « Nous envoyons un signal fort contre l'impérialisme russe ». <https://www.bundesregierung.de/breg-fr/actualites/scholz-cpe-2194066>
34. *О чем беседовал с Владимиром Зеленским президент Швейцарии?* <https://www.swissinfo.ch/rus/business/%D0%BE-%D1%87%D0%B5%D0%BC-%D0%B1%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB-%D1%81-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%BC-%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%BC-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D1%88%D0%B2%D0%B5%D0%B9%D1-%86%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B8-48559780>
35. *1 июня в Молдову съедутся лидеры 50 стран Европы, в том числе Кая Каллас.* <https://rus.err.ee/1608962509/1-ijunya-v-moldovu-sedutsja-lidery-50-stran-evropy-v-tom-chisle-kaja-kallas>
36. *Opening ceremony of the 2nd European Political Community Summit was held in Chișinău.* <https://www.youtube.com/watch?v=rQEWnfzDvhk>
37. Portalul de știri „ЭХОКАВКАЗА”. <https://www.ekhokavkaza.com/a/zelen-skiy-zayavil-o-podderzhke-soyuznikov-po-voprosu-istrebiteley/32439181.html>

38. Victoria Laur. *Summitul de la Bulboaca, în presa internațională: Ce au scris despre eveniment jurnaliștii străini?* <https://realitatea.md/summitul-de-la-bulboaca-in-pres-a-internationala-ce-au-scris-despre-eveniment-jurnalistii-straini/>
39. Ibidem.
40. *Мощный удар по Москве от Молдовы! Конец Приднестровья уже близко...* <https://www.youtube.com/watch?v=g333PQNnD-8>
41. *Международный аэропорт Кишинев закроют во время проведения саммита Евросоюза.* <https://dumskaya.net/news/mezhdunarodnyy-aeroport-kishinev-zakroyut-na-vre-175362/>
42. *Саммит Европейского политического сообщества в Молдове: что это, кто придет и какие решения могут принять.* Украинские национальные новости. Информационное агенство. <https://www.unn.com.ua/ru/news/2030151-samit-yevropeyskoj-politichnoy-spilnoti-u-moldovi-scho-tse-khto-priyide-ta-yaki-rishennya-mozhut-ukhvaliti>
43. *Европейское политическое сообщество проведет саммит в Молдове 1 июня.* <https://mir24.tv/news/16550992/22-kishinev-sammit>
44. *Эксперт назвал саммит в Молдавии пустым мероприятием.* <https://ria.ru/20230601/sammit-1875670139.html>
45. *Лидеры 47 стран обсудят безопасность и энергетику на саммите Европейского политсообщества.* <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/17896855>
46. *«Пьяный саммит» с Зеленским в Молдавии ознаменовался скандалом.* <https://www.mk.ru/politics/2023/06/02/pyanyy-sammit-s-zelensk-kim-v-moldavii-oznamenovalsya-skandalom.html>
47. Резанова-Яцкевич Е. *Молдавские оппозиционеры пообещали заблокировать проезд в Кишиневе в день саммита ЕС.* Газеты.Ru. <https://www.gazeta.ru/politics/news/2023/05/07/20383046.shtml>

ASPECTE SECURITARE ALE PROCESULUI DE ADERARE A REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

Serghei SPRÎNCEAN*

<https://orcid.org/0000-0002-7411-9958>

CZU 327(478):351.86

Rezumat: *Concepția securității umane, în configurația sa contemporană, presupune că siguranța persoanei să devină elementul central al ei în contextul în care accentul se pune pe bunăstarea persoanei ca finalitate a acțiunilor de asigurare a securității umane. Sistemul de asigurare a securității umane vizează integrarea a unui șir de elemente, dintre care se evidențiază corelația strânsă dintre nevoile persoanelor, pe de o parte, și drepturile și libertățile acestora, pe de alta.*

Integrarea europeană a Republicii Moldova (RM) presupune o apropiere a standardelor și valorilor comune pentru Uniunea Europeană (UE) și pentru RM. În contextul integrării europene a Republicii Moldova, aceasta se obligă în mod unilateral să-și racordeze politicile sale naționale, să aloce o bună parte a bugetului său de stat, pentru atingerea acestor obiective și să ducă o politică externă în concordanță cu obiectivele trasate, spre a se edifica o societate cu un înalt nivel de civilizare și bunăstare.

În acest context, siguranța persoanei, ca obiectiv integraționist, induce un spectru larg de noi valențe și nivele ale sistemului de securitate umană, în contextul necesității omului de a trăi cu demnitate, acestea fiind pilonii principali ai conceptualizării stării de securitate umană.

Cuvinte-cheie: integrare europeană, siguranța persoanei, drepturile omului, securitate umană, sistem de securitate.

* **Serghei SPRÎNCEAN**, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Cercetător științific principal, secretar științific, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM, sprinceans@yahoo.com

SECURITY ASPECTS OF THE ACCESSION PROCESS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE EUROPEAN UNION

Abstract: *The concept of human security, in its contemporary configuration, assumes that the safety of the person becomes its central element in the context where the focus is on the well-being of the person as the finality of actions to ensure human security. The human security assurance system aims to integrate a series of elements that highlight the close correlation between people's needs, on the one hand, and their rights and freedoms, on the other.*

The European integration of Republic of Moldova (RM) implies a rapprochement of common standards and values for the European Union (EU) and RM. In conditions when European integration of RM, unilaterally commits itself to align its national policies, to allocate a good part of its state budget to achieve these objectives and to pursue a foreign policy in accordance with outlined objectives, towards to build a society with a high level of civilization and well-being

In this context, the safety of person, as an integrationist objective, induces a wide spectrum of new valences and levels of the human security system, in the context of the human need to live with dignity, these being the main pillars of the conceptualization of the state of human security.

Keywords: *European integration, person's safety, human rights, human security, security system*

Introducere:

Pentru Republica Moldova, relația sa cu Uniunea Europeană a fost una de o importanță crucială în ceea ce privește potențialul de dezvoltare în toate sfere vieții sociale. Atunci când se analizează relațiile complexe ale Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, devine extrem de important de adoptat și de aplicat abordarea holistă, care să exprime aceste relații în detaliu și ansamblu. Respectarea drepturilor omului, a libertăților și siguranței persoanei umane și cetățeanului se regăsește într-o corelație cu promovarea suveranității și securității naționale a Republicii Moldova [1, p. 53].

În acest fel, promovarea dezideratelor nu doar ale securității umane, dar și ale specificului național, ale valorilor culturale și patrimoniului istoric,

devine o condiție în sine pentru moralizarea și civilizarea plenară a societății din Republica Moldova în ansamblu, inclusiv a sferei promovării, elaborării și implementării politicilor și strategiilor ce țin de afacerile interne și externe [2, p. 24].

La fel, trebuie remarcat faptul că procesul de aderare al Republicii Moldova la Uniunea Europeană diferă foarte mult prin context și conținut față de modul de aderare a celorlalte state ale Uniunii Europene [3, p. 184].

Metode aplicate. Specificul procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană este cercetat prin recurgera la o serie de abordări, metode și tehnici de investigație științifică, fiind selectate cu luarea în considerație a mai multor principii generale ale cercetării științifice.

În contextul procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, se presupune o apropiere de standardele și valorile social-politice comune pentru Uniunea Europeană și pentru Republica Moldova. Acest fel de politici în diverse domenii sociale se preconizează a fi promovat în procesul de guvernare pe parcursul implementării exhaustive a prevederilor agreate în actele diplomatice [4, p. 12].

Un aport metodologic important la edificarea unui mediu durabil și sustenabil de dezvoltare a societății în ansamblu este elaborarea, fundamentarea și extinderea interdisciplinară a dezideratului integrității sistemice a societății. Potrivit acestui obiectiv, pe deplin aplicativ și în plan sociopolitic, acțiunile și intervențiile întreprinse în cadrul unui domeniu sau subsistem distinct trebuie să fie coordonate într-o măsură suficientă, încât să nu genereze disfuncții sau scăderea eficienței și funcționalității altor subsisteme ale sistemului social în cel mai general sens al termenului [5, p. 9].

Rezultatele investigației. Libertatea umană, respectul pentru drepturile omului stau la baza bunei funcționări a sistemului sociopolitic, dar asigurarea securității umane, în deplinătatea conceptuală a acestui termen, prin atenția deosebită acordată nu doar garantării echității sociale în condițiile unei economii și societăți liberalizate, dar și respectării necesităților fiecărui cetățean luat în parte referitor la siguranța personală, alimentară, de mediu etc., este recunoscută de către comunitatea internațională ca condiții sine qua non pentru progresul sustenabil al omenirii [6, p. 48].

Securitatea umană a populației dintr-un anumit spațiu mediatic poate fi periclitată prin interferența în acest spațiu a diverselor interese contrare

și distructive, generate de factori destabilizatori, de origine externă sau internă față de sistemul în cauză [7, p. 16]. Dreptul omului la informare corectă, la participare politică în condiții echitabile la fel poate fi desconsiderat și neglijat prin transformarea procesului politic, a dezbaterilor publice într-un spectacol regizat de anumite elite sau cercuri influente [8, p. 95].

Securitatea națională e strict legată de bunăstarea și buna funcționare a comunității umane în care nu pot fi încălcate drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Cu toate acestea, securitatea națională nu poate fi concepută doar ca securitate externă a unui stat care vizează apărarea intereselor naționale ci, în epoca postmodernă, securitatea umană înglobează orice formă de asigurare a unei stabilități și progres a ființei umane întâi de toate [9, p. 75].

Cu toate acestea, se încearcă să se îmbine dimensiunea internațională cu cea națională, pentru a dezvolta conceptul de securitate umană, ca fiind una unilaterală din moment ce nu ia în calcul posibilitatea de fortificare a securității persoanelor din societățile cu o securitate afectată și deteriorată, inclusiv prin propriile eforturi, cunoștințele și metodele ce trebuie susținute din afara comunității, nu doar prin intervenții umanitare cu un efect imediat, dar nesustenabil pe termen mediu și lung [10, p. 182].

Interesele individului uman, precum și cele sociale nu pot fi apărute în alt mod decât prin implicarea statului, ceea ce reprezintă o opinie combătută prin concepția securității umane, asigurare nu doar la nivel instituțiilor statului, ci și prin diverse mecanisme locale și comunitare, care sunt monitorizate și la nivel internațional de organisme specializate [11, p. 30]. Se analizează abordarea structurală și sinergetică asupra fenomenului securității ca un element capabil să genereze stabilitate ordinii sociale, cu condiția amplificării deviației în cadrul acestui fenomen. Însă, securitatea devine un sistem social compus din relații sociale, oameni, instituții etc., iar deviația, din perspectivă sinergetică, conferă o plasticitate acestui sistem și o adaptabilitate mai mare la necesitățile sociumului [12, p. 328]. Este cercetată problematica securității informaționale din perspectiva naturii sale sociale, în care se menționează că principalele riscuri pentru om în era tehnologiilor înalte se conțin în posibilitățile extinse de manipulare informațională a individului prin intermediul rețelelor de socializare sau exploatând necesitatea permanentă a naturii umane în noi informații și date [13, p. 266].

Securitatea umană în epoca tehnologiilor comunicaționale de vârf poate și trebuie să țină cont de aceste pericole și vulnerabilități sporite, totodată, trebuie luate în calcul și avantajele și oportunitățile deosebite ce apar în acest context, legate mai ales de transparentizarea și democratizarea spațiului public prin accesul facil la utilizarea tehnologiilor moderne [14, p. 80].

Investigația întreprinsă a arătat și a scos în evidență mai multe aspecte specifice ale procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Dintre acestea se face remarcată în mod deosebit cooperarea dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în diverse domenii sociale, ca parte integrantă a unui spectru vast de relații interumane și civilizaționale, menite să dezvolte cunoașterea, intelectul și capacitățile persoanei, capătă o valoare aplicativă specială, mai cu seamă, în analiza general-științifică din perspectiva beneficiilor de pe urma acestei cooperări și a semnificației deosebite a procedurilor de asigurare a securității umane pentru buna funcționare a sistemului social din Republica Moldova, spre aplanarea cât mai inofensivă și sustenabilă, pe un fâgaș pozitiv și într-un context atitudinal de natură rațională a contrapunerii acestei construcții ideatice altor tipuri de viziuni cu privire la cele mai optimale căi de realizare a interesului național al Republicii Moldova și a populației acesteia [15, p. 491].

Concluzii:

Asigurarea securității umane reprezintă o preocupare de prim rang pentru societatea contemporană amenințată de noi pericole și riscuri de securitate, majoritatea dintre care sunt determinate de progresul necontrolat al tehnologiilor. În acest context, siguranța persoanei devine elementul central al preocupării umane pentru asigurarea securității în societate. Într-un context mai larg, bunăstarea persoanei devine un obiectiv primordială în contextul atingerii dezideratului siguranței personale [16, p. 177].

Provocările securitare ale globalizării sunt cu atât mai ample, cu cât afectează mai profund persoana umană, comunitățile sociale, cu toate că e important de ținut cont și de avantajele globalizării pentru promovarea securității inter-civilizaționale și inter-confesionale ca parte a securității umane.

Globalizarea eforturilor comunității internaționale de asigurare a securității reprezintă un proces complex și neunivoc, iar concepția securității

umane poate induce un element de constanță și constitui un reper în acest proces, prin prioritizarea valorilor și dezideratelor în activitatea de securizare, prin centrarea pe persoana umană în comparație cu interesele naționale ale statelor sau cu nevoia lor de promovare și dominație internațională.

Procesul de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană presupune intensificarea procesului elaborării și implementării deciziilor referitor la diverse aspecte ale politicii interne sau externe, în vederea ridicării nivelului de civilizare a sociumului din Republica Moldova în concordanță cu asemenea valori precum toleranța și echitatea, deschizând noi perspective de dezvoltare socială, cu repercusiuni inevitabile în toate sferele vieții, atât celei individuale, cât și vieții în comun.

Referințe bibliografice:

1. Thakur R. *From National to Human Security*. În: Asia-Pacific Security: The Economics-Politics Nexus. / Eds. St. Harris and A. Mack. Sydney: Allen & Unwin, 1997, p. 53-54.
2. Sprincean S. *Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale (Partea a III-a). / Red. șt. Natalia Albu. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (ÎS FEP “Tipografia Centrală”). 2019. Cap. 1, p. 5-20.
3. Sprincean S. *Politici de asigurare a securității umane în condiții pandemice*. În: Top 10 probleme politice a societății în contextul pandemiei de coronavirus de tip nou. / red. șt. V. Juc. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. “Tipografia Centrală”). Subcap. 2.5. 2022, p. 179-218.
4. Поттер В.Р. *Биоэтика: мост в будущее*. Под ред. С.В. Вековшиной, В.Л. Кулиниченко, Киев: Видавец В. Карпенко, 2002. 216 с.
5. Sprincean S. *The role of personal safety in ensuring the protection of human rights in the Republic of Moldova*. În: Защита прав человека в периоды внешнеполитической напряженности: материалы Всерос. науч.-практ. конф. с Междунар. участием (Саранск, 26 мар. 2021 г.): в 2 ч. / [редкол.: Г.П. Кулешова и др.]; Средне-Волжский институт (филиал) ВГУЮ (РПА Минюста России). Саранск, 2021. Ч. 1, с. 5-13.

6. Sprincean S. *The role of civil unity in the process of ensuring human security in the Republic of Moldova.* / *Роль гражданского единства в процессе обеспечения безопасности человека в Республике Молдова.* In: Правовые аспекты нациестроительства в России: история и современность. Материалы Всероссийской научной конференции с международным участием. 17 апреля 2020 г. / Редколлегия: Г.П. Кулешова [и др.]. Саранск: ЮрЭксПрактик. 2020, p. 44-51.
7. Sprincean S. *Contribuții ale concepției securității umane la fortificarea spațiului european de securitate.* În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Spațiul european de securitate: provocări, oportunități, perspective de integrare”. 11 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: Tipogr. “Print Caro”, 2019, p. 9-20.
8. Sprincean S., Becciu S. *Perspectiva postmodernă asupra problematicii siguranței omului în contextul provocărilor contemporane.* În: Revista de științe politice și relații internaționale (Institutul de științe politice și relații internaționale „Ion I. C. Brătianu”) [București], Tomul XVIII, Nr. 2, 2021, p. 91-100.
9. Sprincean S., Sohoțchi T-S. *Asigurarea securității umane prin optimizarea procesului decizional din Republica Moldova.* În: MOLDOSCOPIE. Publicație periodică științifico-practică. [Chișinău]. Anul 24 (2020), nr. 4 (91), p. 73 - 80.
10. Thomas N., Tow T. W. *The Utility of Human Security: Sovereignty and Humanitarian Intervention.* In: Security Dialogue, nr. 33 (2). 2002, p. 177-192.
11. Sprincean S. *Imperativele securitare ale societății contemporane.* În: Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației / Prospects and problems of research and education integration into the European area. Conferință științifică internațională, ediția a VI-a, 6 iunie 2019. Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul. Volumul VI. Partea 1, 2019, p. 29-33.
12. Sprincean S., Mitrofanov Gh. *Modernizare prin securizare globală.* În: Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală: Materialele conferinței științifico-practice cu participare internațională organizată cu ocazia Zilei Internaționale a Drepturilor Omului „Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală”, 10-11 decembrie 2020. USM. / coord. R. Ciobanu. Chișinău: Artpoligraf. 2021, p. 325-332.
13. Suhrke A. *Human Security and the Interests of States.* In: Security Dialogue, vol. 30, no. 3, 1999, p. 265-276.
14. Sprincean S. *Problematica securității umane în contextul evoluției so-*

- cietății contemporane.* În: Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale. / Coord. Vitalie Varzari. Cap. 4. Chișinău: Tipografia Centrală. 2016, p. 77-94.
15. Sprincean S. *Asigurarea securității umane și modernizarea sociopolitică a Republicii Moldova.* În: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale: Materialele conferinței științifico-practice internaționale (Departamentul Drept Public, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova), [13-14 decembrie 2018, Chișinău] / coord.: Rodica Ciobanu, Veronica Mocanu; col. red.: Andrei Negru [et al.]. Chișinău: Artpoligraf, 2019, p. 487-500.
 16. Sprincean S. *Componenta socio-culturologică a securității umane în contextul dezvoltării sustenabile a sociumului.* În: Revista Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică [Chișinău]. Nr. 2 (31), 2017, p. 176-183.

POLITICILE PUBLICE - INSTRUMENT IMPORTANT ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII UMANE ȘI SOCIALE ÎN STATUL DEMOCRATIC CONTEMPORAN

Ludmila ROȘCA*

<https://orcid.org/0000-0003-0339-7157>

CZU 327:351.86

Rezumat: *În acest studiu sunt apreciate politicile publice în contextul asigurării securității umane și sociale în condițiile statului democratic contemporan. Omul contemporan se confruntă permanent cu noi condiții de existență, care actualizează multiplu teoria alegerii raționale. După declanșarea războiului din Ucraina de către Federația rusă, tematica securității, inclusiv a securității umane și a celei sociale, în această regiune, este plasată în categoria prioritate strategică. Războiul a acutizat numeroase crize, care au afectat existența popoarelor europene. În acest context sporește importanța politicilor publice, prin care instituțiile statului susțin cetățenii, îi ajută să-și satisfacă necesitățile/nevoile primare. În conclu-*

* **Ludmila ROȘCA**, doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar, Departamentul Filosofie și Antropologie, Universitatea de Stat din Moldova, ludmilarosca.com@gmail.com

zie, autorul menționează că un popor, un stat de dimensiunile Republicii Moldova se poate afirma, își poate păstra originalitatea, identitatea, suveranitatea doar în condițiile utilizării raționale a potențialului resurselor umane, mai ales a celor intelectuale și creative. În acest context, este necesară implicarea specialiștilor, profesioniștilor în soluționarea problemelor; este necesară socializarea intensă a funcționarilor publici, a angajaților în toate structurile sistemului social.

Cuvinte-cheie: politici publice, securitate, securitate umană, securitate socială, eficiență, credibilitate.

PUBLIC POLICIES - AN IMPORTANT INSTRUMENT IN ENSURING HUMAN AND SOCIAL SECURITY IN THE CONTEMPORARY DEMOCRATIC STATE

Abstract: *In this study, public policies are appreciated in the context of ensuring human and social security in the conditions of the contemporary democratic state. The contemporary individual constantly faces new living conditions, which greatly renew the theory of rational choice. After the outbreak of war in Ukraine by the Russian Federation, the theme of security, including human and social security, in this region, is placed in the category of strategic priority. The war has exacerbated numerous crises, which have affected the existence of European peoples. In this context, the importance of public policies increases, through which state institutions support citizens and help them meet their primary needs. In conclusion, the author mentions that a people, a state the size of the Republic of Moldova can assert itself, can maintain its uniqueness, identity, sovereignty only under the conditions of rational use of the potential of human resources, especially those intellectual and creative. In this context, the involvement of specialists, professionals in solving problems is necessary, as well as the intense socialization of public officials and employees in all structures of the social system.*

Keywords: public policies, security, human security, social security, efficiency, credibility.

Introducere:

Influențele civilizației tehnogene asupra modului uman de existență și activitate sunt multiple. Noile tehnologii deschid perspective mari pentru afirmarea și manifestarea socială a omului. În societatea tehnogenă se modifică semnificativ nevoile omului, apar noi necesități, care impun noi cerințe față de nivelul culturii, al instruirii persoanei. În noile condiții sociale, comunicative, de activitate profesională omul permanent este determinat să aleagă un model, un program, o tendință. De fiecare dată se află în fața dilemei: ori, ori. Ori omul contemporan conștientizează schimbările ce-i determină existența, eficiența profesională și în raport cu acestea crează o lume nouă, bazată pe principiile umanismului moderat și al raționalității, ori el va îndeplini rolul distrugătorului absurd.

O temă actuală pentru știința și filosofia contemporană o reprezintă comunicarea socio-culturală în lumea globalizată. La fel ca în alte domenii ale vieții sociale și în comunicarea socio-culturală globalizarea poate conduce la multiplicarea consecințelor negative sau la îmbogățirea reciprocă a diferitor culturi. Pentru a valorifica potențialul cognitiv, instructiv, educativ, creator al multiculturalismului, este necesară pregătirea culturilor diferitor popoare pentru a-și conserva identitatea, originalitatea, specificul desemnat de particularități. Relativismul cultural cere de la actorii proceselor integraționiste o pregătire specială, care ar permite acceptarea principiului etnocentrismului. Pregătirea culturilor naționale pentru dialogul multicultural reprezintă condiția de bază a securității socio-culturale a comunității. Pentru ca societatea să nu se prezinte ca un receptor pasiv al globalizării socio-culturale, este necesar ca membrii ei să conștientizeze și să exprime în mod clar propriile priorități, propriile valori și interese. Pierderea conștiinței istorice sau nivelul redus de afirmare al acesteia reprezintă o amenințare la securitatea națională. „Sociumul la fel ca și omul care și-a pierdut memoria, numai este încrezut în ceea ce este, n-are idee de ce el există, numai poate îndeplini rolul de subiect al deciziilor libere și responsabile”[8, P.39].

Metodologia cercetării ne-a permis să valorificăm potențialul cognitiv al metodelor universal-filosofice: dialectica și sinergetica, al principiilor acestora: cel al interacțiunii și interdependenței elementelor sistemului social, al interdisciplinarității, al complementarității; metodele teoretice:

analiza și sinteza, modelarea, generalizarea și metodele empirice: observația, descrierea, analiza de conținut.

Metodele universal-filosofice a cunoașterii: dialectica și sinergetica ne sugerează că sistemul social nu-și poate schimba mediul ambiant prin mișcare mecanică. Prin toate instituțiile sale, sistemul social trebuie să manifeste maturitate intelectuală, culturală și mobilitate structurală. Sistemul social, care cuprinde subsistemul economic, politic, socio-cultural, pentru a fi pregătit de intrarea în faza critică, care este inevitabilă, trebuie, în mod insistent, consecvent, să se preocupe de analiza schimbărilor ce se produc constant în societate, în relațiile de producere și de distribuire a bunurilor materiale, în relațiile politice, în comunicarea interculturală din cadrul societății poliethnice etc. Dezvoltarea oricărui sistem are loc prin dezechilibrări. Cu cât atestăm la un număr mai mare de schimbări în realitatea unui sistem, cu atât stabilitatea și instabilitatea îi influențează elementele structurale, determinându-le să i-a o poziție față de noile provocări și să se adapteze la noile realități, să caute noi surse de energie liberă.

Abordarea sinergetică a stabilității și instabilității sistemului ecologic, social, economic, politic, socio-cultural, pot fi utilizate în analiza proceselor ce penetrează lumea contemporană, societatea moldovenească. Prin reproducerea și pe alocuri interpretarea potențialului cognitiv, creativ al acestei abordări metodologice, am încercat să atragem atenția la posibilitatea depășirii crizelor cu care se confruntă societatea contemporană, aflată mai mult în perioade de dezechilibru, de criză, decât în stabilitate. Paradoxul paradoxurilor constă în faptul că dezvoltarea, progresul, modernizarea societății este provocată anume de stările de instabilitate, iar eficiența și optimizarea funcționării oricărui sistem este asigurată de stabilitatea lui dinamică. Anume din acest motiv am evidențiat gradul de inteligență al actorilor sistemului, care trebuie cu atenție să urmărească schimbările ce se produc constant la nivelul întregului și al fiecărei părți, așa încât să nu întârzie cu asimilarea și răspunsul la provocările atestate. Aflându-se prea mult în stabilitate formală – situație artificială, când actorii politicii sau ai subsistemului economic nu văd sau nu vor să se ostenească să asimileze schimbările produse în realitatea socială, sistemul își pierde capacitatea de a reacționa la provocările exogene.

Rezultatele investigației:

În secolul XXI, omenirea se confruntă la nivel regional cu diverse manifestări ale absurdului, cum ar fi: conflictele violente, războiul din Ucraina, care sub multiple aspecte influențează existența omului și a comunității umane. Ca urmare a acestor fenomene, milioane de oameni își părăsesc locuința, țara, își pun în pericol existența fizică. În acest context actuală este teoria securității, expusă de Barry Buzan în lucrarea „Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate în epoca de după războiul rece” [1]. Aceste fenomene produc numeroase riscuri și amenințări ontologice. Este cunoscut faptul că în timp de război viața se devalorizează.

Concepția securității, promovată de Barry Buzan, face loc pentru înțelegerea fenomenului ca o luptă împotriva amenințărilor asociate cu foamea, bolile de masă, criminalitatea și degradarea mediului ambiant. Astfel, persoana vine în centrul studiilor de securitate, fiind promovate conceptele: securitatea umană, securitatea popoarelor. *Securitatea umană* implică protecția nu numai a individului, dar și a întregii comunități [5, 156-167]. Securitatea umană cuprinde și conceptele despre: demnitatea umană, controlul asupra propriei vieți, capacitatea de a participa la viața societății. Publicarea rapoartelor ONU, privind dezvoltarea umană, a impulsionat diversificarea studiilor despre securitatea umană. În acest context, un document de o valoare aparte este Raportul de Dezvoltare Umană din 1990, Raportul secretarului general: „O agendă pentru pace” din 2 iulie 1992. Autorul oferă soluții conflictelor existente, se referă la proiectele ce conservează pacea, invită toată lumea să mediteze asupra abordării cuprinzătoare a securității. În Raportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD): „Noi dimensiuni ale securității umane”(1994) se menționează: „Avem nevoie de o schimbare profundă în gândirea trecerii de la securitatea nucleară la securitatea umană...”[2]. În Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare din 1999 se subliniază că nu doar abordarea securității umane, dar și metodele de asigurare a acesteia s-au schimbat. „Prin subscrierea la normele privind drepturile omului recunoscute la nivel internațional, statele acceptă să pună persoana în prim plan în toate acțiunile sale și astfel să renunțe la capacitatea lor de a face literalmente orice în interesul statului”.

Declarația ONU a Mileniului, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale 55/2 din 8 septembrie 2000, definește 8 direcții fundamentale în asigurarea securității umane: 1) valori și principii; 2) pace, securitate și dezvoltare; 3) diminuarea sărăciei; 4) protecția mediului; 5) drepturile omului, democrația și buna guvernare; 6) protecția segmentelor vulnerabile ale populației; 7) satisfacerea nevoilor speciale ale Africii; 8) consolidarea rolului ONU [7]. După adoptarea documentului au urmat numeroase crize, care au afectat locuitorii diferitor regiuni ale lumii, dar ceea ce trăesc popoarele Europei, începând cu anul 2022, era imposibil de admis de rațiunea sănătoasă a oricărui om. Cu mari regrete constatăm că toate segmentele securității au fost afectate, însăși sentimentul de siguranță a fost pierdut. În aceste condiții, majoritatea popoarelor lumii își doresc instaurarea stabilității, păcii și prosperității la toate nivelele sistemului social. Gândindu-ne la perioada postbelică a secolului XXI, în dezvoltarea lumii și a Europei, plasăm în centrul discuției eficiența și credibilitatea politicilor publice, unica formă de asigurare a siguranței individului și a comunității lui.

În literatura politicologică din țara noastră o atenție sporită acordă securității umane cercetătorul Serghei Sprîncean, care subliniază: „În primul deceniu al sec. XXI în multiple lucrări de specialitate apar viziuni noi, interdisciplinare asupra securității umane într-o conexiune interdependentă cu teoria moralei”[6]. Astfel, securitatea umană se regăsește în majoritatea studiilor despre condițiile existențiale ale sociumului. „Schimbările climatice globale sunt interdependente cu procesele sociale și se influențează reciproc, în contextul schimbărilor produse de procesele globale care modifică principiile și modelele cunoscute ale vieții umane, impun standarde și priorități noi de securitate pentru societatea contemporană și generațiile viitoare. În acest context, siguranța personală a cetățeanului devine o parte componentă a securității sociale și comunitare...”[6, P.349].

Procesul definirii politicilor este caracterizat de diverse abordări, una dintre care caracterizează elaborarea politicilor drept *un set de activități de tipul găsirii soluțiilor*. Unele definiții conturează pe baze organizaționale procesele individuale de soluționare a problemelor. De exemplu, James Anderson oferă o definiție reprezentativă politicii, subliniind că o politică este „o acțiune realizată cu un anumit scop de un actor/sau de un grup de actori, în relație cu o problemă specifică. În lucrările lui John Dewey găsim

divizarea procesului public de luare al deciziilor în 5 pași, care trec de la sentimentul de uimire la definirea problemei, la formularea unor soluții alternative, la analiza implicațiilor acestora și la experimentarea soluției preferate. Sentimentul de uimire ne permite să conștientizăm o situație contradictorie, o neregulă din viața noastră sau a grupului din care facem parte. Meditând asupra acesteia observăm problema, contradicțiile dintre cunoștințele noastre și practica relațiilor sociale. Ființa rațională odată ce a observat problema caută soluții, metode de îmbunătățire, de sporire a eficienței comunicării sociale, politice.

Harold Lasswell a descris formularea politicii drept un proces de decizie creativ care cuprinde recomandare, prescrie, invocare, aplicare și finalizare, iar Gary Brewer și Peter deLeon au scris că „politicile reprezintă cele mai importante decizii ale unei societăți, acțiuni sprijinite de aprobarea largă și/sau de teama unor sacțiuni.” Politicile sunt procese la nivel sistemic, care se petrec în 6 etape: inițiere, estimare, selecție, implementare, evaluare și finalizare. Aceste categorii includ: identificarea problemei și stabilirea Agendei, formularea politicii, adoptarea politicii, implementarea politicii și evaluarea politicii”[4]. Majoritatea definițiilor accentuează o perspectivă holistă a procesului de formulare a politicilor, o credință că întregul este mai important decât suma părților sale, că indivizii, instituțiile, interacțiunile și ideologia sunt toate importante, chiar dacă există diferențe notabile în ceea ce privește importanța relativă a fiecărei părți. Aceste definiții/interpretări a procesului politic sunt relevante în contextul metamorfozelor atestate în regiune.

Astfel constatăm că în secolul XXI, cu elaborarea și implementarea politicilor publice se confruntă și tinerele democrații din Europa Centrală și de Est, printre care se regăsesc Republica Moldova, Ucraina și Georgia, grupul de state care și-au definit prioritatea strategică: aderarea la Uniunea Europeană. Făcând observații asupra procesului de democratizare a vieții sociale din țara noastră, observăm numeroase dificultăți, nereguli în elaborarea, dar mai ales în implementarea politicilor publice. În acest context, ne propunem să actualizăm fazele elaborării și implementării politicilor publice, să evidențiem eficiența și credibilitatea acestora. Considerăm actual studiul politicilor publice, în condițiile în care, instituțiile politice din Republica Moldova își propun să sporească eficiența actului de guverna-

re. Notăm prezența unei conexiuni teoretice între eficiență și credibilitate. Politicile eficiente tind să fie mai stabile, deci mai credibile, în comparație cu cele ineficiente. Prin definiție, o politică eficientă îmbunătățește poziția tuturor, sau aproape a tuturor indivizilor și grupurilor din societate. Anume din acest motiv ne-am propus să analizăm politicile publice ca instrument al asigurării securității umane și sociale.

O teză inițială a investigației este: politicile publice nu se definesc prin loc sau funcție guvernamentală, ci prin patru imperative intelectuale: un interes pentru întregul tipar al sistemelor politice și a proceselor lor; o credință potrivit căreia consecințele acțiunilor guvernamentale sunt importante; o luptă pentru a produce cunoaștere utilă și solidă din punct de vedere teoretic și empiric și o convingere că democrația este importantă. Este important ca fiecare actor al procesului decizional, al procesului politic să-și asume cu responsabilitate funcția și să pătrundă în esența acestor imperative. Suntem conștienți de faptul că atitudinea funcționarilor publici față de munca practică, față de cetățenii implicați în diferite activități produce reprezentări, percepții, aprecieri ale activității guvernanților. Acestea sunt relevante când analizăm eficiența și credibilitatea politicilor publice.

O trăsătură distinctivă a procesului contemporan de formulare al politicilor o reprezintă disponibilitatea organelor politice superioare – legislativul sau executivul – de a delega puteri importante unor organe administrative independente. Delegarea unor astfel de puteri către comisii independente are o lungă tradiție în Statele Unite. Administrația publică tradițională din Europa se confruntă cu o serie de provocări și, într-o anumită măsură, este transformată de înflorirea agențiilor independente precum regulatory offices din Marea Britanie sau les autorites administratives independantes, din Franța [3].

A distinge între politica eficienței și politica redistribuției înseamnă a accepta că politica poate fi un joc cooperativ, cu sumă pozitivă, în care membrii unei comunități se angajează pentru a obține avantaje reciproce. Desigur, argumentele sunt utilizate și pentru a sprijini sau pentru a se opune politicilor redistributive. Cu toate acestea, dacă astfel de argumente sunt examinate îndeaproape, se poate observa că ele se concentrează pe aspecte legate de eficiență. Spre exemplu, sunt utilizate pentru a arăta că o anumită metodă de redistribuire a venitului este bună. În fapt, politicile eficiente

și redistributive sunt conectate prin ceea ce poate fi numită o „relație de dualitate”. Aceasta înseamnă că pentru a fi realizabilă din punct de vedere politic, orice politică eficientă trebuie să satisfacă și constrângerile redistributive. Invers, o politică redistributivă solidă trebuie să satisfacă unele constrângeri legate de eficiență pentru a evita pierderi inutile și apariția unor comportamente de tip „căutător de rentă”, care ar putea compromite creșterea economică.

Există două instituții ale alegerii colective: regula majorității și cea a unanimității, și două stiluri diferite de formulare a politicilor. Procesul politic folosit în argumentul regulii unanimității este caracterizat de discuții, compromis și amendări, care continuă până când se obține o formulare în beneficiul tuturor. Presunțiunile-cheie care stau la baza acestei viziuni asupra politicii sunt: 1) jocul este de tip cooperativ și cu sumă pozitivă, adică există o formulare a problemei benefică tuturor părților implicate; 2) procesul necesită un timp rezonabil, astfel încât costurile de tranzacție nu sunt prohibitive. Contrastul dezvăluie importanța crucială a deliberării publice pentru politica eficienței. Analiza și persuasiunea sunt necesare pentru a descoperi oportunitățile de câștiguri colective și pentru a stimula sprijinirea celui mai eficient mod de exploatare a unor astfel de oportunități. Regula unanimității reprezintă un model ideal al procesului colectiv de luare al deciziilor, cu excepția comunităților mici, această metodă a alegerii colective presupune costuri de tranzacție prea ridicate pentru a permite utilizarea lor în cadrul deciziilor cotidiene.

Politica eficienței este procesul prin care interese difuze, dezorganizate și foarte cuprinzătoare reușesc să depășească interesele particulare și bine organizate. Fiecare politician înțelege că ideile și argumentele sunt necesare nu numai pentru a-și clarifica propria poziție față de o problemă, dar și pentru a aduna alți oameni în jurul poziției sale. Cei care încearcă să justifice politica trebuie să facă apel la meritele intelectuale ale argumentului [3]. Dacă sunt doar raționalizări, oricum sunt importante, pentru că sunt parte componentă a dezbaterii publice și astfel pot afecta evoluțiile politicilor. Savanții care studiază procesul de formulare al deciziilor cunosc că ideile și analizele sunt adesea utilizate pentru a justifica decizii deja luate. Când argumentele se bazează pe considerații diferite de cele care au dus la o anumită decizie, ele sunt adesea respinse drept încercări de raționalizare.

La fel, cerința ca instituțiile administrației publice să-și motiveze deciziile (conform Legii procedurilor administrative din SUA și art.190 Tratatul de la Roma) produce un raport care cuprinde nu numai motivele oferite, ci și actele normative, și tratatele pe care se bazează motivațiile respective. Cerința de a motiva deciziile dă naștere unui dialog referitor la interpretările statutare divergente de către curte, respectiv instituția în cauză. Mai mult, participarea publică și deliberarea asupra politicilor sunt facilitate în mare măsură dacă funcționarii în administrație își motivează deciziile.

Practica administrației publice tradiționale a fost atacată de către economiștii neoliberali, de teoreticienii grupurilor de interes și de teoreticienii alegerii raționale, care au oferit muniția intelectuală politicianilor receptivi, hotărâți să reducă mărimea și sfera de cuprindere a sectorului public. În particular, sarcina funcționarului public înseamnă conducerea unei organizații în mod eficient și mai puțin participarea la luarea unor decizii în privința politicilor.

Eficiența guvernării are la bază două prezumții: a uniformității, care ne sugerează că toți cetățenii ar trebui să primească, pe cât posibil, beneficii egale din partea statului și să suporte poveri egale pentru a sprijini statul; cea finală pusă sub semnul întrebării de interacțiunea academică și evoluția lumii reale este ideea că serviciul public ar trebui să fie – neutru din punct de vedere politic. O teorie a „noului instituționalism” menționează: instituțiile întrupează valori proprii, pe care încearcă să le ofere membrilor lor și să le utilizeze ca un mecanism pentru modelarea politicilor.

Totodată concepția managementului politic a fost implementată de mai multe state și a condus la refuzul unor postulate tradiționale pentru acest domeniu și la includerea în organizarea activității instituțiilor de stat a mecanismelor de piață. Criza administrării sociale, care se reflectă în stagnările mecanismului guvernării/gestiunii procesului social cu utilizarea ineficientă a impozitelor, scăderea calității serviciilor oferite populației, multiplicarea formelor de manifestare a birocratismului și a corupției, scăderea rapidă a încrederii maselor în instituțiile puterii de stat etc. a condus la revizuirea concepției despre stat. Locul statului - administrator l-a ocupat statul – manager, eficient sub aspect economic. Schimbarea principiilor conceptuale asupra funcțiilor și priorităților statului a condus la intensificarea interesului față de managementul financiar, a crescut valoarea banilor

sociali. Dacă anterior fiecare organizație birocratică se străduia să obțină cât mai multe resurse din bugetul de stat, apoi în noul sistem ea este cointeresată în economia resurselor din contul sporirii eficienței și optimizării propriei activități. Este adoptat un nou principiu de remunerare al funcționarilor de stat și anume: după rezultatele lucrului realizat.

În statele care au implementat prevederile concepției managementului politic s-a schimbat sistemul relațiilor dintre funcționarii de stat și cetățeni. Deservirea populației, creșterea calității serviciilor s-a transformat în scopul de bază al activității administrative. Trebuie de menționat că în procesul reformării activității instituțiilor de stat în relațiile cu agenții economici din nou a apărut problema raportului statului cu sectorul privat, care a impus necesitatea limitării expansiunii statului. În procesul de reformare un rol important i-a revenit consumatorului de servicii, clientului, interesele căruia au fost plasate pe primul loc. Unei critici consecvente a fost supus principiul monopolului organelor de stat, a unor organizații în cazul unor servicii și funcții. Reforma administrativă a fost urmată de includerea în conducerea de stat a elementelor economiei de piață: concurența, sistemul contractual, tender, marketing, reclama etc.

Scopul includerii în conducerea de stat a ideilor manageriale a fost: înălțurarea sau cel puțin limitarea ierarhiei birocratice. Din această perspectivă reforma administrativă presupune decentralizarea structurilor și funcțiilor, crearea unui număr impunător de agenți, care ar dispune de libertăți și posibilități mai mari decât ale organizațiilor anterioare. Privatizarea și piața au schimbat conducerea de stat, au sensibilizat-o față de concurență, optimizare, eficiență [1]. Specialiștii formulează problema corespunderii principiilor, mijloacelor, formelor conducerii de stat, ale pieții cu cele ale modelului democratic. În procesul dezbaterilor sunt formulate chestiuni referitoare la corespunderea administrării cu politica, a responsabilității și a dărilor de seamă a statului în fața cetățenilor, a participării cetățenilor la procesul politic. În concepția managementului de stat aceste probleme nu-și găsesc soluția. Noțiunile „valori sociale”, „responsabilitatea politică”, „democrația”, „cooperarea civilă”, „publicitatea și transparența serviciilor de stat” n-au fost reflectate de ideologia managementului de stat. Modelul democratic de organizare și gestiune a procesului social nu permite aprecierea cetățeanului în calitate de cumpărător al serviciilor statului. Din acest

motiv sunt formulate două concepții noi despre guvernarea democratică, eficientă a statului.

Concluzii:

În lumea penetrată de procese integraționiste, de controverse și conflicte, un popor, un stat de dimensiunile Republicii Moldova se poate afirma, își poate păstra originalitatea, identitatea, suveranitatea doar în condițiile utilizării raționale a potențialului resurselor umane, mai ales a celor intelectuale și creative. În acest context este necesară implicarea specialiștilor, profesioniștilor în soluționarea problemelor, este necesară socializarea intensă a funcționarilor publici, a angajaților în toate structurile sistemului social. Elita intelectuală împreună cu grupul inginerilor tehnocrați constituie forța motrică a modernizării societății moldovenești. Abordarea sinergetică a guvernării, a politicilor publice ne permite să înțelegem, să interpretăm adecvat procesul decizional, activismul civic al tuturor actorilor procesului social.

În baza investigațiilor desfășurate, putem conchide că sinergetica îi oferă omului speranța, îi întărește convingerea că raționalitatea îi deschide oportunități noi de a descifra conținutul contradicțiilor vieții, care produc dificultăți și care solicită de la persoană adoptarea și selectarea deciziei optime. În societate, persoanei îi revine numeroase roluri, pe care asumându-și-le omul selectează prioritățile. În situațiile complicate omul are nevoie de susținerea instituțiilor de stat. În astfel de momente, se produce aprecierea politicilor publice la eficiență. În lumea contemporană, interacțiunile dintre problemele reale ale oamenilor și politicile publice ale statului sunt reflectate în teoria pragmatismului, conform principiilor căreia o politică eficientă satisface necesitățile/nevoile unui grup numeros de oameni sau mai multe nevoi ale unui grup mai mic. În situațiile menționate vorbim despre grupurile țintă, care au nevoie de susținerea financiară și de atenția instituțiilor statului. Politica eficientă este caracterizată și de credibilitate.

Referințe bibliografice:

1. Bary BUZAN, Popoarele, statele și teama. O agenda pentru studii de Securitate în epoca de după războiul rece, Chișinău: Editura: Cartier Istoric, 2000, -386 p.

2. Human Development Report 1994. New Dimensions of Human Security. URL: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/chapters/>
3. Majone, G. Mutual trust, credible commitments and the evolution of rules for a Single European Market, EUI Working Papers RSC nr.95/1, Florența: European University Institute, 1995.
4. Barbara J.NELSON, Politicile publice și administrația publică: o perspectivă de ansamblu.//Robert E.GOODIN, Hans-Dieter KLINGEMANN (Coordonatori) Manual de Știință politică. Oxford. – Iași: Polirom, 2005, P. 481-516. ISBN 973-681-802-0.
5. ROȘCA, Ludmila, GOLOVATAIA, Ludmila, Conceptul multidimensional al securității Europene. Curs universitar. – Chișinău: S.n., 2022 (Print-Caro). -256p. P.156-167. ISBN 978-9975-164-98-6.
6. SPRÎNCEAN, Serghei, Securitatea umană și consolidarea sistemului național de securitate.//Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de Securitate. Monografie colectivă. Coordonator – Ludmila ROȘCA. – Chișinău: S.n., 2022 (Print-Caro). – 436 p. P.329 – 359. ISBN 978-9975-165-06-8.
7. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций.URL: [http:// www. Un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml](http://www.Un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml)
8. Кармадонов, О.А. Эффект отсутствия: культурно-цивилизационная специфика // Вопросы Философии, 2008, №2, С.39.

PANELUL 1.

***Promovarea valorilor
democrației europene***

DEMOCRAȚIA EUROPEANĂ ÎN PRACTICĂ: ROLUL ȘI LIMITELE PRINCIPIULUI TRANSPARENȚEI CA PANACEU

Marie LEONTE*

CZU 341.217(4)

Rezumat: *Articolul de față încearcă să introducă un anumit relief în dezbaterile privind natura principiului transparenței în dreptul Uniunii Europene, pe de o parte, prin prisma teoriei generale a principiilor de drept, iar pe de altă parte, prin cea a felului în care este codificat și interpretat, în diversele domenii ale dreptului european: cu precădere instituțional, prelucrarea și protecția datelor personale, intermedierea online, achizițiile publice, concurență. Evoluția continuă a activităților care fac obiectul transparenței, ce are drept rezultat caracterul în permanență lacunar al reglementărilor axate pe principiul transparenței, căreia i se adaugă încălcările frecvente ale textelor de natură infralegislativă, sunt doar câteva din limitele inerente acestui principiu: luat ca atare, principiul transparenței nu este un supra-principiu, ci, ca principiu procedural, trebuie înțeles ca subsumându-se principiilor și valorilor fundamentale ale Uniunii Europene.*

Cuvinte-cheie: principiul transparenței, democrație, drept de acces la documente, participare, European Union.

EUROPEAN DEMOCRACY IN PRACTICE: THE ROLE AND LIMITS OF THE PRINCIPLE OF TRANSPARENCY AS A PANACEE

Abstract: *The present article endeavors to introduce a certain relief pattern in the debate concerning the nature of the transparency principle in the European Union law, on the one hand, from the perspective of the general theory of law principles and, on the other hand, from that of the way in which it is codified and interpreted, in various areas of the*

* Marie LEONTE, lector asociat, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România, doctor în drept, Universitatea Paris - Panthéon – Assas, Avocat la Baroul din Paris, Franța, marie.leonte@atlas.usv.ro

European law: foremost institutional, then processing and protection of personal data, on-line intermediation, public acquisitions, competition. The continuous evolution of the activities that form the object of transparency, that entails the continuously imperfect regulations based on the transparency principle, to which are added the frequent violations of the obligations contained in infra-legislative nature texts, are only some of the inherent limits of this principle: taken as such, the transparency principle is not a superprinciple, but rather, as a procedural principle, must be understood as being subsumed to the principles and fundamental values of the European Union.

Keywords: Transparency principle, democracy, right to access documents, participation, European Union.

Considerații preliminare:

Principiile generale ale dreptului, evidențiate și consacrate în jurisprudență în dreptul administrativ național¹, sunt de două feluri: pe de o parte, reguli de fond, ce vizează protecția drepturilor subiective ale cetățenilor, care se impun administrației în diversele sale activități, iar, pe de altă parte, reguli de procedură, ce privesc garantarea îndeplinirii drepturilor procesuale și sunt asimilate, în acest caz, principiilor de tehnică juridică.

Doctrina a evidențiat că, principiile dreptului, valori care exprimă idealul juridic, au o dimensiune rațională, abstractă, caracter generalizator, exprimând esențialul și generalul realității juridice, fundamentând toate celelalte reglementări normative.

Este important de evidențiat că, în funcție de nivelul de generalizare, principiile dreptului se ierarhizează, de la general la particular, în principii generale, care au o forță juridică superioară față de toate ramurile dreptului și principii specifice, care își au sursa în acestea și exprimă valori particulare, a căror acțiune este limitată la una sau mai multe ramuri de drept, având, în fiecare domeniu al dreptului, o semnificație deosebită [Andreescu, 11].

¹ Conseil d'Etat, sect., 26 iunie 1959, *Syndicat général des ingénieurs – conseils*; Conseil d'Etat, ass., 24 noiembrie 1961, *Fédération nationale des syndicats de police*.

I. Eterogeneitatea rolurilor atribuite principiului transparenței face dificilă circumscrierea acestuia

În dreptul european, astfel de principii generale sunt cele prevăzute de art. 2 din *Tratatul privind Uniunea Europeană*: respectarea demnității umane, libertatea, democrația, egalitatea, statul de drept, respectarea drepturilor omului.

Principiul transparenței, care evocă ideea de a face public, vizibil de către toți - transparent fiind ceea ce este lipsit de ambiguitate, clar, inteligibil, non-disimulat - își găsește aplicabilitatea, astfel cum vom vedea în acest studiu, în diverse domenii ale dreptului Uniunii Europene, cel mai important dintre ele fiind elaborarea deciziilor.

Un rol primordial, consolidat în timp, al transparenței în procedurile de adoptare a deciziilor

Ca principiu ce trebuie să ghideze acțiunea publică, atât cât privește intervenția statului, cât și în planul alegerii instrumentelor prin care este pus în practică [Vargovcikova, 71], transparența *face parte din sfera* principiului democrației, în opinia noastră, ca expresie a statului de drept, preluat din ordinea internă a statelor membre. Democrația europeană, principiu și drept fundamental [Blumann, 27] pentru cetățenii europeni, funcționează atâta timp cât este respectat principiul transparenței.

Astfel, principiul transparenței, care se circumscrie principiului european al *democrației*, are o importanță deosebită ca prealabil al participării societății civile la elaborarea normelor, dar și în organizarea activităților de influență a reprezentanților de interes, însă îmbracă și semnificații particulare, în diferite ramuri ale dreptului european, mai întâi ca principiu de drept administrativ – situându-se în acest caz în sfera principiului *statului de drept* - în ceea ce privește probitatea în funcțiile publice și evitarea conflictelor de interese, accesul publicului la documente, prelucrarea datelor personale, iar, apoi, ca o manifestare a principiului *egalității*, în cadrul procedurilor de achiziții publice și, nu în ultimul rând, ca o condiție de îndeplinit în dreptul concurenței – având o importanță deosebită în materie de ajutoare de stat. Acest statut compozit al principiului transparenței în dreptul european rezultat al demultiplicării rolurilor ce îi sunt atribuite, a determinat doctrina să evoce ideea unui panaceu pentru democrație [Robert, 9].

În ultimii 20 de ani, instituțiile Uniunii Europene au fost, uneori, inițiatoarele, alteori simple martore ale evoluției transparenței, de la un principiu politic omniprezent dar vag definit, la un principiu „esențial”, astfel cum este acesta denumit în documentele de prezentare ale instituțiilor Uniunii, a cărui respectare este controlată de instanțele europene și pentru care se pune problema definirii cadrului și întinderii acestuia.

Din perspectivă cronologică, în contextul Uniunii, transparența procesului decizional, prin intermediul accesului la documente, a intervenit ca rezultat al tentativei de a persuadea alegătorii europeni – danezi, în speță – în cadrul celui de-al doilea scrutin privind Tratatul de la Maastricht, când Comisia și Consilul au adoptat un cod de conduită privind „*accesul publicului la documente*”¹, urmat de Declarația nr. 17 atașată Tratatului de la Maastricht, conform căreia, „*transparența procesului decizional consolidează caracterul democratic al instituțiilor și încrederea publicului față de administrație*”² [Curtin, Mendes, 102]. Totodată, la Consiliul european de la Edinburg, din 12 decembrie 1992, șefii de stat și de guverne au solicitat Comisiei să procedeze la consultări mai largi înainte de a prezenta propuneri, să generalizeze recursul la cărți verzi, să publice documentele în toate limbile Comunității, să acorde o atenție sporită codificării textelor legislative, să lucreze în strânsă cooperare cu Parlamentul și Consiliul pentru a face mai accesibilă legislația comunitară și a dezvolta comunicarea instituțiilor în direcția publicului.

Din dorința de a asigura o Comunitate mai aproape de cetățeni, a fost publicată *Declarația interinstituțională privind democrația, transparența și subsidiaritatea* din 25 oct. 1993, unul dintre numeroasele documente – program ale instituțiilor europene, în care se îmbină transparența privind documentele intermediare, care servesc la pregătirile și discuțiile premergătoare deciziei (cărți verzi, albe, ordini de zi, declarații, liste de prezență, tabele de vot etc.) și transparența referitoare la desfășurarea procesului de decizie în sine (caracterul public al reuniunilor comisiilor și plenului, prevăzut în regulamentul de procedură al Parlamentului European, sinteze ale dezbaterilor, distribuire de procese-verbale ale lucrărilor către Parlamentele naționale și cetățenii interesați).

¹ JOCE L 340, 31 dec. 1993, p. 41-42.

² Declarația nr. 17 privind dreptul de acces la informație, anexată actului final al tratatului semnat la Maastricht în 7 febr. 1992.

Începând cu Comunicarea Comisiei din 2 decembrie 1992 intitulată „*Un dialog deschis și structurat între Comisie și grupurile de interes*”, transparența devine sinonimă cu formalizarea raporturilor deschise pe care le întreține Comisia cu reprezentanții de interes, de data aceasta în beneficiul cetățenilor.

În paralel, astfel cum rezultă din conținutul *Raportului Parlamentului European asupra transparenței în Comunitate* din 21 martie 1994, al cărui autor este Maurice Duverger, reputat constituționalist francez, măsurile de transparență comportă și codificarea legislației și a procedurilor existente, în considerația principiului securității juridice.

Numeroși autori evidențiază faptul că, la impunerea politicii de transparență, au prezidat două tendințe convergente [Michel, 2018, 121]: dacă, în general, succesul conceptului se datorează mobilizării organizațiilor de promovare a proiectului european, acestora li se alătură, în anii 1990, grupuri mai critice, care nu ezită să evidențieze disfuncționalitățile Uniunii Europene: primii se axează pe participare, care permite administrației europene să dezvolte mai multe forme de dialog cu organizațiile societății civile, întărind dublul imperativ de proximitate și de eficacitate a măsurilor adoptate, pe când ceilalți solicită publicitatea și accesul la informație privind procesul decizional, ca o pârgă de control și totodată de mobilizare a cetățenilor.

Odată cu demisia comisiei Santer pentru suspiciuni de corupție în martie 1999, câmpul de aplicare al principiului transparenței a suferit o primă extindere, forțată, de data aceasta, pentru a dezrădăcina ceea ce era perceput ca fiind o cultură a secretului și o absență a răspunderii colective a Comisiei [Curtin, Mendes, 102]. Această evoluție a condus, treptat, la instituționalizarea transparenței ca modalitate de funcționare a instituțiilor europene (transparența înțeleasă în acest sens, fiind legitimată încă de la art. 5 Tratatul CEE, care prevede că, Comunitatea face publice motivele acțiunilor sale), în concordanță cu preceptele de *open government*.

În linii mari, de acum înainte, transparența reprezintă un instrument în modalitatea de guvernare de tip „*open government*”, inspirat de reformele neo-manageriale [Robert, 14, 20], în care aduce soluții pentru a rezolva problemele identificate în materie de deschidere și răspundere a persoanelor cărora li s-a încredințat un mandat reprezentativ sau administrativ,

această modalitate de funcționare concretizându-se în participarea părților interesate.

Comisia Europeană, care practică administrația deschisă, încurajează contribuțiile parțiale, prin consultații *in amont* pentru orice propunere de act legislativ, consultații care sunt realizate în aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității enunțate la art. 5 din *Tratatul privind Uniunea Europeană*, în modalitatea detaliată de art. 2 din Protocolul privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității anexat acestuia: transparența precedă participarea, aceasta din urmă fiind impusă de respectarea principiilor subsidiarității și proporționalității care guvernează *calitatea actului legislativ*.

Această filiație teoretică și juridică a principiului transparenței nu trebuie ocultată, demersul pozitiv și deschis al Comisiei față de grupurile de interese fiind explicat, la acea vreme, de înalți funcționari din unitatea „Transparență, relații cu grupurile de interese și organizații exterioare” (misiune care a cunoscut o elevare în termeni de structură administrativă, fiind în prezent în sarcina Comisarului pentru Valori și Transparență) printr-un triplu imperativ: democratic, ce relevă de democrația reprezentativă și încrederea cetățenilor, necesitate practică ce ține de eficacitatea deciziilor și o constrângere legală, constând în aplicarea principiilor de subsidiaritate și proporționalitate [Legris, Lehmann, 815].

Deja, în *Cartea albă privind guvernanta europeană* din 25 iulie 2001, deschiderea, participarea, răspunderea, eficacitatea și coerența sunt erijate în principii care susțin guvernanta europeană, iar *Raportul privind guvernanta europeană* reține faptul că, participarea actorilor non-instituționali la elaborarea politicilor și la punerea lor în aplicare, face parte din reforma guvernantei unei administrații europene conștiente de distanța care o separă de cetățeni¹. Parlamentul European a manifestat aceeași preocupare de a menține relații deschise cu publicul în general și cu grupurile de interese în special, acordându-le accesul la punctele sale de lucru.

Mai mult decât atât, modul în care, aplicarea principiului transparenței la documentele preparatorii emise de instituțiile Uniunii, rapoarte de experți, propuneri legislative de regulamente sau directive, servește, în mod

¹ Commission européenne, *Rapport sur la gouvernance européenne*, Luxembourg : Office des publications officielles des Communautés européennes, 2003, p. 8.

constant, calității actului legislativ, este pus în evidență de rapoartele anuale „*O mai bună legiferare*” publicate de Comisie, rapoarte care detaliază progresele realizate în aprofundarea și diversificarea sistemului de consultări tradițional și al evaluărilor aprofundate și integrate ale repercursiunilor economice, sociale și de mediu, de impact financiar și administrativ al măsurilor preconizate, inițiativele legislative fiind „*bazate pe dovezi transparente, pe contribuția actorilor în cauză*”¹, în scopul adoptării unei decizii mai bine informate (demers care a dat naștere unei structuri instituționale în sine, cu Programul privind o reglementare adecvată și funcțională (REFIT) și platforma de simplificare legislativă Pregătiți pentru viitor, între altele).

Devenit un actor important în dinamica guvernanței europene, Mediatorul (Ombudsman) european și-a văzut orientate activitățile către obiectivul de transparență, erijat în principiu de bună administrație [Michel, 2018, 126], iar faptul că, cea mai mare parte a plângerilor primite de către acesta vizează transparența și responsabilitatea (accountability) privind furnizarea de informații și acces la documentele instituțiilor, reprezintă o dovadă a eficacității protecției acestor drepturi.

În materie de proceduri decizionale, în care doctrina evocă transparența legislativă sau administrativă, transparența este un principiu ambivalent: ea demonstrează atât atașamentul instituțiilor Uniunii față de dialogul cu grupurile de interes cât și intenția de a le controla activitatea. Ea cuprinde, pe de o parte, dreptul de acces la documentele instituțiilor, organelor, organismelor Uniunii Europene, drept care amintește dreptul național la informație și acces la documentele administrative, la arhivele publice și la informațiile nominative deținute de administrație [Letteron, 3], dar, de pe altă parte, și facultatea instituțiilor europene de a avea acces la date despre identitatea, mijloacele financiare și acțiunile vizând să influențeze normele elaborate în cadrul Uniunii Europene.

În acest fel, transparența reprezintă în egală măsură o constrângere și o resursă pentru cei cărora le este opozabil acest principiu. Corelate cu beneficiile guvernanței deschise, care asigură dimensiunea morală a legitimității acțiunii Uniunii Europene, garanțiile pe care le procură principiul

¹ Raportul Comisiei privind subsidiaritatea și proporționalitatea (al 15-lea raport O mai bună legiferare), 2007 /* COM/2008/0586 final.

transparenței devin adevărate injoncțiuni politice de sinteză [Michel, 2022, 171].

Tratatul de la Amsterdam fundamentează o importanță în creștere a principiului democratic, consolidând tendința de a avea recurs la transparență, aspect codificat în cadrul titlului II intitulat Dispoziții privind principiile democratice, la art. 11 alin. (1) din Tratatul privind Uniunea Europeană, alin. (2) al acestui articol fiind formulat astfel: „*în vederea asigurării coerenței și a transparenței acțiunilor Uniunii, Comisia Europeană procedează la ample consultări ale părților interesate*”, ceea ce a determinat autorii să sublinieze că democrația în Uniunea Europeană, a cărei semnificație ar diferi, sub acest aspect, de democrația în ordinea internă a statelor membre, se realizează, pe de o parte, asigurând eficacitatea deciziilor și, pe de alta, consolidând legitimitatea instituțiilor europene [Perez, 183].

Tratatul de la Lisabona marchează codificarea principiului transparenței *ca principiu procedural* - în opinia noastră -, *al dreptului european*, legându-l de celelalte metode care țin de *calitatea* procesului decizional -deschiderea și participarea - în vederea prezervării democrației ca principiu fundamental, astfel cum reiese în mod explicit din art. 2 TUE. Astfel, art. 1 TUE prevede că, „*prezentul tratat marchează o nouă etapă în procesul de creare a unei uniuni tot mai profunde între popoarele Europei, în cadrul căreia deciziile se iau cu respectarea deplină a principiului deschiderii și cât mai aproape cu putință de cetățeni*”. Imperativul „respectării depline” nu poate decât să confirme faptul că, în acest context, transparența este un principiu comprehensiv, care are un caracter primordial, dar al cărui conținut rămâne de definit.

Elemente de definiție regăsim în aceea că dialogul cu societatea civilă trebuie să îndeplinească condiția transparenței, conform art. 11 alin (2) TUE, dar și în aceea că Uniunea Europeană urmărește ca acțiunile sale, înțelese ca procedurile prin care se ajunge la deciziile ce impactează viața cetățenilor, să fie transparente, prin consultații organizate de Comisie cu părțile interesate, astfel cum prevede art. 11 alin. (3) TUE.

Potrivit art. 15 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, în scopul promovării unei bune guvernări și asigurării participării societății civile, instituțiile, organele, oficiile și agențiile Uniunii acționează respectând în cel mai înalt grad principiul deschiderii, în vederea căruia, asigura-

rea transparenței este înțeleasă, în cuprinsul art. 15 alin. (3) par. 3 TFUE, în raport cu publicitatea dezbaterilor și accesul publicului la documentele instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor europene. Regăsim, în sfârșit, la art. 17 TFUE, același principiu sub forma unui dialog deschis, transparent și constant cu categoria bisericilor și anumitor asociații sau comunități religioase.

Acesta este și conținutul principiului de transparență care se desprinde din jurisprudența instanțelor europene pronunțată în interpretarea *Regulamentului (CE) nr. 1049/2001 al Parlamentului European și al Consiliului din 30 mai 2001 privind accesul public la documentele Parlamentului European, ale Consiliului și ale Comisiei*, text normativ ce constituie un punct de cotitură, marcând pasajul de la transparența ca bună practică administrativă, la obligația de transparență care incumbă instituțiilor europene, prin efectul acestuia instituindu-se obligația de a acorda, la cerere sau în mod direct, prin intermediul unui registru, oricărui cetățean al Uniunii și oricărei persoane fizice sau juridice având reședința sau sediul social într-un stat membru, drept de acces la documentele instituțiilor, în toate domeniile de activitate ale Uniunii, cu precădere documentele întocmite sau primite în cadrul procedurilor legislative, sau de adoptare a actelor cu forță juridică obligatorie pe teritoriul statelor membre sau pentru acestea.

Instanțele Uniunii Europene au dat consistență principiului transparenței, care vizează să asigure o mai bună participare a cetățenilor la procesul decizional și să garanteze o mai mare legitimitate, eficacitate și răspundere a administrației față de cetățeni într-un sistem democratic (*Kuijer v. Consiliu*, T-188/98), considerându-l inerent procedurilor legislative ale Uniunii (*Republica Polonă/ Parlamentul European*, C-157/21, ECLI:EU:C:2022:98¹, *De Capitani/Parlamentul European*, T-540/15, ECLI:EU:T:2018:167), considerând că rolul transparenței este acela de a permite ca divergențele

¹ În hotărârea C-157/21, *Republica Polonă/ Parlamentul European*, Curtea a considerat că divulgarea documentelor care conțin avizul serviciului juridic al unei instituții cu privire la problemele juridice care survin în timpul dezbaterii inițiativelor legislative este de natură să mărească transparența și deschiderea procesului legislativ și să consolideze dreptul cetățenilor europeni de a controla informațiile care au constituit fundamentul actului legislativ. Aceasta a dedus că nu există o necesitate generală de confidențialitate cu privire la avizele Serviciului juridic al Consiliului referitoare la procesul legislativ și că Regulamentul nr. 1049/2001 impune, în principiu, o obligație de a le divulga.

dintre mai multe puncte de vedere să fie dezbătute în mod deschis, de a contribui la reducerea îndoielilor în percepția cetățenilor nu numai cu privire la legalitatea unui act legislativ izolat, dar și cu privire la legitimitatea procesului legislativ în ansamblul său (*Suedia și Turco/ Consiliul*, C-39/05 P și C-52/05 P, EU:C:2008:374, pct. 59), de a contribui la creșterea încrederii cetățenilor (*ClientEarth/Comisia*, C-57/16 P, EU:C:2018:660, pct. 75) și de a contribui la consolidarea principiilor democrației și drepturilor fundamentale, astfel cum sunt definite la art. 6 din TUE și în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000. Având în vedere consecințele practice în dreptul administrativ european, principiul transparenței și-a dobândit pe deplin calitatea de principiu de drept administrativ european [Pupăzan, 107].

Roluri compozite, atribuite principiului procedural al transparenței

Câmpul de aplicare al principiului transparenței arătat mai sus, a fost extins, pe cale normativă și prin interpretare jurisprudențială, pentru a cuprinde prelucrarea și protecția datelor personale, domeniu în care, transparența este o obligație atotcuprinzătoare [Șandru, 2], prevăzută, în diversele ei valențe¹, de *Regulamentul nr. 679/2016/UE privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date (Regulamentul general privind protecția datelor)* sau de *Directiva (UE) 2016/680 a Parlamentului European și a Consiliului din 27 aprilie 2016*², principiul transparenței dobândind semnificații noi în interpretarea acestor texte de către CJUE, cum ar

¹În hotărârea pronunțată în cauza C-28/08P, *The Bavarian Lager Co. Ltd.*, CJUE a statuat că, *Regulamentul nr. 1049/2001 și Regulamentul nr. 679/2016/UE*, au obiective diferite. Primul urmărește să asigure cea mai mare transparență posibilă procesului decizional al autorităților publice, precum și informațiilor pe care se întemeiază deciziile acestora. Regulamentul urmărește, așadar, să faciliteze la maximum exercitarea dreptului de acces la documente, precum și să promoveze bunele practici administrative. Al doilea regulament urmărește să asigure protecția drepturilor și a libertăților fundamentale ale persoanelor fizice, în special a dreptului la viață privată, în cadrul prelucrării datelor cu caracter personal.

² privind protecția persoanelor fizice referitor la prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmăririi penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Deciziei-cadru 2008/977/JAI a Consiliului, JOUE L119/89.

fi aceea că, orice informații și comunicări referitoare la prelucrarea respectivelor date cu caracter personal trebuie să fie ușor accesibile și ușor de înțeles, transparența impunând utilizarea unui limbaj simplu și clar (în condiții similare cu cele prevăzute în materie de protecția consumatorilor). Centrat pe utilizator [Oprea, 2], acest principiu se referă în special la informarea persoanelor vizate privind identitatea operatorului și scopurile prelucrării, precum și la oferirea de informații suplimentare, pentru a asigura o prelucrare echitabilă și transparentă în ceea ce privește persoanele fizice vizate și dreptul acestora de a li se confirma și comunica datele cu caracter personal care sunt prelucrate („SS SLA”/Valst ienemumu dienest, C-175/20, ECLI:EU:C:2022:124) .

Totodată, transparența este un principiu administrativ aplicabil procedurilor de achiziții publice, prevăzută de art. 18 alin. (1) din *Directiva 2014/24/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 februarie 2014 privind achizițiile publice*, conform căruia, autoritățile contractante îi tratează pe operatorii economici în mod egal și fără discriminare și acționează într-o manieră transparentă și proporționată (*Antea Polska S.A., et. al.*, C-54/21, ECLI:EU:C:2022:888; „Sanresa” UAB, C-295/20, ECLI:EU:C:2021:556).

Principiul transparenței are curs și în intermedierea online (*Regulamentul (UE) nr. 2019/1150 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 iunie 2019 privind promovarea echității și a transparenței pentru întreprinderile utilizatoare de servicii de intermediere online*), precum și în dreptul concurenței, privind compatibilitatea cu piața internă a ajutoarelor de stat și transparența acordării acestora (amintim *Regulamentul (UE) nr. 1407/2013 al Comisiei din 18 decembrie 2013, Regulamentul nr. 651/2014 din 17 iunie 2014, Regulamentul nr. 2015/1589 din 13 iulie 2015*). Cât despre transparența mediului economic și financiar, aceasta este reglementată, în mai multe domenii, *Directiva Comisiei nr. 2006/111/CE din 16 noiembrie 2006¹ impunând asigurarea transparenței relațiilor financiare între autoritățile și întreprinderile publice*.

Extinderea utilizării principiului transparenței este potențată de interpretările CJUE, excepțiile de la regula aplicării spontane și sistematice

¹ JOUE n° L 318, 17 novembre 2006

ce a principiului transparenței, făcându-se din ce în ce mai rare [Curtin, Mendès, 108].

II. Limitele inerente principiului transparenței fac imposibilă respectarea sa deplină

În materie de adoptare a deciziilor în mod democratic (și ce înseamnă democrație dacă nu luarea propriilor decizii de către cetățeni¹, care au puterea, fie prin reprezentanți aleși – în cadrul contractului de încredere numit democrația reprezentativă – sau, ca o completare a acesteia, exercitând această putere în mod direct, prin dezbaterea publică și participarea activă a cetățenilor, prin petiții, consultații, lobbying – așa-numita democrație participativă), este evident că, transparența deține un rol-cheie, pentru înțelegerea căruia, este necesar să ne raportăm la multitudinea de documente care detaliază viziunea instituțiilor europene. Comunicarea Comisiei intitulată *Reglementarea inteligentă în Uniunea Europeană*², își propunea ca, în scopul îmbunătățirii calității legislației existente, a „asigurării unei calități superioare a legislației UE”³ și a eficienței cost/beneficii a opțiunilor de politică publică, să ofere transparență, prin punerea la dispoziția statelor membre, părților interesate și cetățenilor, a documentelor de consultare, a evaluării actelor legislative existente și a propunerilor de acte legislative

¹ Originile termenului democrație – grecescul *δημοκρατία* (*demos*, „popor” și *kratos*, „putere”) rămân o sursă continuă de inspirație pentru doctrină: democrația participativă comportă, prin aplicarea principiului transparenței privind documentele pregătitoare, un sămbure al vicierii principiului egalității, de către cei care dețin mijloacele financiare și tehnice necesare participării la luarea deciziei, dar oferă soluția la acest neajuns, permițând, pe de o parte, adoptarea unei decizii experte, care ia în considerare informația utilă furnizată de terți – cetățeni, organizații ale acestora și persoane juridice sau asocieri ale acestora, iar, pe de alta, de posibilitatea de supraveghere a procesului de decizie, de către cetățeni, jurnaliști sau organizații de supraveghere consacrate (ONG-uri de tip *watchdog*).

² Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor *„Reglementarea inteligentă în Uniunea Europeană”*, COM(2010) 543 final.

³ Idem.

noi¹, astfel încât aceștia să poată fi informați și asociați, să aibă, așadar, posibilitatea de a se implica cât mai devreme în procesul de elaborare al legii.

În contrapartidă, la nivelul Uniunii Europene, ca și la nivelul altor state cu o tradiție în materie (Statele-Unite ale Americii, Franța, Canada, unele state membre), s-a creat un sistem aplicabil, pe de o parte, activităților grupurilor de interese ca inițiatori ai demersurilor de influență a deciziei publice, iar, pe de alta, deținătorilor autorității publice, care trebuie să se conformeze prohibițiilor prevăzute de *Codul de conduită al comisarilor europeni* respectiv *Codului de conduită al deputaților în Parlamentul European în materie de interese financiare și conflicte de interese – Anexa I la Regulamentul interior al Parlamentului European*², în care principiul transparenței are un rol organizator pivot.

Perfectibilitatea instrumentelor juridice de aplicare a principiului transparenței

Complexitatea principiului transparenței este dată în faptul că, instituțiile UE oferă acces cetățenilor la procesul decizional, proces din care fac parte, *de facto*, și activitățile în care intervin actori non-instituționali - de tip comitologie, petiții, dialog social, participare la consultații, lobbying, fiecare având un temei și regim juridic diferit [Leonte, 219] -, pe care mecanismele de transparență le încurajează și întrețin, ceea ce face ca, principiul transparenței să structureze, în mod previzibil, și reglementarea acestora.

Cu toate acestea, în dreptul activităților de tip lobbying, de exemplu, declinarea în doi timpi a principiului transparenței, în amont, cu dispozitivul de înregistrare a grupurilor de interese, semnificativ intitulat *Registrul de transparență*, care a cunoscut mai multe forme, cea actuală fiind prevăzută de *Acordul interinstituțional din 20 mai 2021 privind un registru de*

¹ Instrumentele practice pentru punerea în aplicare a principiului transparenței sunt porturile de informare, de exemplu „Europa ta”, grupul de consultare a întreprinderilor europene, registrul reprezentanților grupurilor de interese, instrumentul de elaborare interactivă a politicilor, alte aplicații web. A se vedea, în acest sens, și COM (2002) „*Spre o cultură consolidată a consultării și a dialogului – Principii generale și standarde minime aplicabile consultărilor angajate de către Comisie cu părțile interesate*”.

² Versiunea în vigoare, a IX^a legislatură, dispoziții similare fiind prevăzute în textele anterioare.

transparență obligatoriu¹ și în aval, cuprinzând declarația activităților de lobbying desfășurate, pare a nu fi suficientă, observatorii subliniind strategiile marilor întreprinderi care minimizează mijloacele de lobbying folosite și/ sau își calibrează declarațiile pe acelea ale concurenților [Robert, 27] iar, cât privește dispozitivul declarativ, își supraveghează la distanță concurenții, prin informațiile făcute transparente prin agendele făcute publice ale instituțiilor și amprenta legislativă, ceea ce are drept consecință reformarea perpetuă a reglementării în acest domeniu.

O primă motivație pentru modificarea continuă a instrumentelor juridice de punere în practică a principiului transparenței², cât privește activitatea grupurilor de interese, relevă de evoluția continuă a activităților care fac obiectul acestora. O a doua motivație, pe care introducerea recentă a principiului condiționalității înțelege să o înlăture (conform acestui principiu, explicat prin Declarația politică a Parlamentului European, a Consiliului Uniunii Europene și a Comisiei Europene cu ocazia adoptării acordului interinstituțional privind un registru de transparență obligatoriu³, înregistrarea obligatorie este o condiție prealabilă în vederea accesului și participării grupurilor de interes, prin consultații și lobbying, la procesul de decizie publică), ține de caracterul infra-legislativ al textelor (rezoluții și regulamente interne instituțiilor europene, acorduri interinstituționale) în temeiul cărora se efectuează încadrarea juridică a activităților de influență [Leonte, 302], care a avut ca efect, cel puțin în trecut, respectarea parțială, de către cei interesați, a prevederilor acestora.

Totodată, aplicabilitatea principiului transparenței în ceea ce privește

¹ JOUE L207/1 din 11.06.2021. O primă repertoriere a grupurilor de interese există încă din anii 1960.

² Pentru o mai amplă analiză, a se vedea: *Decizia Comisiei privind publicarea informațiilor referitoare la reuniunile dintre membrii Comisiei și organizații sau persoane care desfășoară activități independente* (JOUE L343/22 din 28.11.2014); *Rezoluția Parlamentului European din 14.09.2017 referitoare la transparența, responsabilitatea și integritatea în instituțiile UE* (P8_TA (2017)0358); *Rezoluția Parlamentului European din 16.09.2021 referitoare la consolidarea transparenței și a integrității în instituțiile UE prin crearea unui organism european de etică independent* (2020/2133 (INI)); *Rezoluția Parlamentului European din 15.12.2022 referitoare la suspiciunile de corupție din partea Qatarului și la nevoia mai amplă de transparență și responsabilitate în instituțiile europene* (P9_TA (2022)0448), etc.

³ Publicată în JOUE nr. L 207/18 din 11.06.2021

obligățiile reprezentanților de interese, este viciată de lipsa unei autorități de control și sancțiune, sens în care, inspirându-se din experiența reușită a autorității administrative independente franceze *Haute Autorité pour la transparence et la vie publique* (HATVP)¹, instituțiile europene înțeleg, în prezent, să pregătească punerea în practică a unui nou organism care să stabilească standarde etice minimale pentru cele 7 instituții europene, cu atribuții de control în materie de transparența declarațiilor de patrimoniu și de interese, activităților exterioare mandatului european exercitat, invitațiilor, călătoriilor, distincțiilor onorifice precum și întâlnirilor cu reprezentanții de interese.

Utilitatea, mereu pusă în discuție, a principiului transparenței

Cu toate acestea, în practică, s-a constatat că utilizarea de către cetățeni a informațiilor care le sunt puse la dispoziție este limitată, având în vedere resursele de competență și timp necesare exploatării acestora, fiind în realitate apanajul exclusiv al unui public specializat (reprezentanți de interese, ONG-uri cu obiecte de activitate diverse, funcționari din instituții), în realitate actori intermediari ce ocupă spațiul lăsat vacant între cetățeni și instituții [Robert, 35].

Este indubitabil că analiza teoretică a principiului de drept european al transparenței merită o analiză aprofundată, întrucât, în forma sa actuală, dreptul primar european include *principiul procedural* al transparenței, care se subsumează principiilor generale de drept european, într-o lectură care, deși poate face ușor obiectul unor confuzii, este destul de explicită în textul TUE: „funcționarea Uniunii se întemeiază pe principiul democrației reprezentative” potrivit art. 10 alin. (1) TFUE, democrație reprezentativă care este dublu materializată, pentru fiecare dintre subiecții de drept european: statele membre pe de o parte și cetățenii UE, pe de alta, prin reprezentarea directă a cetățenilor în Parlamentul European respectiv a statelor membre, în Consiliul European și în Consiliu, și care este *completată* de un demers participativ al cetățenilor (și al entităților mai mult sau mai puțin reprezentative ale acestora), la care trebuie să își aducă concursul toate instituțiile Uniunii, inclusiv prin respectarea (principiului) transparenței.

Una dintre criticile cele mai fine, deși în termeni acizi, ale consacrării

¹ Creată prin *Legea nr. 2013-907 din 11 oct. 2013 privind transparența vieții publice*, succedând Comisiei pentru transparența vieții politice.

nediferențiate a transparenței în dreptul european, pe care le-am descoperit târziu în cadrul acestui studiu, exprimă teama că, *„exigența transparenței, atunci când este generalizată la exces, nu mai este chintesența democrației ci mai curând antipodul său. Este o alegere de comoditate, contrară principiilor elementare ale libertății: mai degrabă decât să se stabilească dovada unei infracțiuni sau a unei disfuncții, dacă acestea se produc, se inversează sarcina impunând, prin transparență și în speranța naivă că această exigență va preveni orice încălcare, o dare de seamă a priori”* [Carcassonne, 22], prin urmare, *„transparența trebuie să fie readusă la ceea ce trebuie să fie – un mijloc, al cărui utilitate și legitimitate se măsoară prin prisma obiectivelor pe care le servește”* [Carcassonne, 23].

În orice caz, transparența ar trebui să permită publicului să reconstituie procesul de decizie, și să fie acompaniată de alte dispozitive, care să reglementeze, de exemplu, principiul participării cuprinzând criterii de reprezentativitate pentru participanți [Curtin, Mendes, p.119] și, în fine, să fie cât mai în măsură de a obliga decidenții să răspundă de deciziile și de eșecurile lor.

Concluzii:

Ca principiu general, transparența rămâne un scop de atins, un ideal [Courty, 25, Yates, S., 35,37], dar și o utopie necesară, o tendință, o tensiune, aplicarea mecanismelor juridice de punere în practică a acestuia, permițând doar o soluție parțială și în permanență perfectibilă, adusă procesului de legitimare a acțiunii instituțiilor Uniunii, prezervării probității și integrității deținătorilor mandatelor publice, respectării principiului egalității tuturor în fața instituțiilor Uniunii, fiind soluția optimă corespunzătoare expunerii și divulgării participării diverselor grupuri de interese la formarea normei generale europene.

Coroborând cele câteva aspecte practice legate de aplicațiunea principiului transparenței arătate, putem conchide că, soluția pentru imposibilitatea aplicării complete a principiului transparenței, datorată specificității faptelor care fac obiectul demersului de publicitate, este tocmai evitarea absolutizării principiului în sine, prin înțelegerea corectă a rolului său - cert organizator -, însă limitat, în procedurile de elaborare a deciziilor de către instituțiile Uniunii Europene și, totodată, în prezervarea democrației.

În opinia noastră, transparența nu este un supra-principiu, nici un principiu care se află pe picior de egalitate cu principiile fundamentale enunțate la art. 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană, principiul transparenței, ca o modalitate de lucru în procesul de luare a deciziilor în cadrul Uniunii, este un principiu esențial, procedural, nicidecum un principiu fundamental al Uniunii Europene. Cu toate acestea, existența acestuia în dreptul administrativ european, ilustrează faptul că, dreptul Uniunii Europene a ajuns într-un stadiu avansat în ceea ce privește structurarea, cu succes, a domeniilor sale componente, fie că este vorba despre elementele de drept constituțional, drept administrativ, drept public economic, între altele.

Referințe bibliografice:

1. ANDREESCU, Marius, „Principiile dreptului. O abordare filozofică”, în *Pandectele Române* nr. 2, 2013, p.1-17.
2. BLUMANN, Claude, „L’Union européenne: une entité démocratique?”, in C. Blumann ed., *Annuaire de droit de l’Union européenne*, 2019, ed. Panthéon – Assas, Hors collection, p. 27 – 66.
3. CARCASSONNE, Guy, „Le trouble de la transparence”, in *Pouvoirs*, 2001/2 (n°97), ed. Le Seuil, p. 17-23.
4. COURTY, Guillaume, MILET, Marc, „Moraliser au nom de la transparence. Genese et usages de l’encadrement institutionnel du lobbying en France (2004-2017)”, in *Revue française d’administration publique*, 2018, n°165, p.17-32.
5. CURTIN Deirdre, MENDES Joana, „Transparence et participation: des principes démocratiques pour l’administration de l’Union européenne” in *Revue française d’administration publique*, 2011/1 (n°137 – 138), ed. Institut national du service public, p. 101 – 121.
6. LEGRIS, G., LEHMANN, B., «L’initiative européenne de transparence et l’encadrement des activités de lobbying par la Commission européenne», in *Revue du droit de l’Union européenne*, n° 4, 1 nov. 2008, p. 807-826.
7. LEONTE, Marie, *L’institutionnalisation du lobbying: États – Unis et Union européenne. Étude comparative*, ed. C.H. Beck, București, 2022, 520p.
8. LETTERON, Roseline, *L’Administré et le droit à l’information*, thèse, 1987.

9. MICHEL, Hélène, „La transparence dans l’Union européenne: réalisation de la bonne gouvernance et redéfinition de la démocratie”, in *Revue française d’administration publique*, 2018, n° 165, ed. Institut national du service public, p. 109 – 126.
10. MICHEL, Hélène, „Le Médiateur européen héraut de la transparence. Redéfinition d’une institution et investissements politiques d’une norme de «bon» gouvernement”, in *Politique européenne* n° 61, 2018, p. 114-141.
11. MICHEL, Hélène, „La transparence dans le champ de l’eurocratie: un instrument politique au service de la bureaucratie (1992 – 2022)”, in *Revue française d’administration publique*, 2022/1 (n°181), ed. Institut national du service public, p. 167 – 185.
12. OPREA, Alin-Gabriel, „Considerații pe marginea principiului transparenței prelucrării datelor cu caracter personal”, in *Revista Dreptul* nr. 6, 2022.
13. PEREZS., «Démocratisation et complexification du processus de décision », in Joël RIDEAU (dir.), *De la Communauté de droit à l’Union de droit. Continuités et avatars européens*, L.G.D.J., p. 181-205.
14. PUPĂZAN, Claudiu-George, *Drept administrativ european. Note de curs*, ed. Hamangiu, 2019, p.91-113.
15. ROBERT, Cecile, „La transparence comme nouvel horizon des démocraties européennes. Genèses et usages d’une injonction ambivalente”, in *Politique européenne* n°61, 2018, p. 8-43.
16. ȘANDRU, Daniel – Mihail, „Principiul transparenței în protecția datelor cu caracter personal”, in *Pandectele Române*, nr. 4, 2018.
17. SCAPIN, Thomas, „Entre valeur du service public et instrument déontologique: quelle place pour la transparence dans la «bonne» conduite des fonctionnaires en France (1970 – 2016)?”, in *Revue française d’administration publique* 2018, n° 165, p. 63-78.
18. VARGOVČÍKOVÁ, Jana, „Traduire la transparence aux niveaux nationaux. Le cas des réglementations du lobbying en Pologne et en République tchèque”, in *Politique européenne* n°61, 2018, p. 44-77.
19. YATES, Stéphanie, „La transparence des activités de lobbyisme au Québec: la grande illusion?”, in *Revue française d’administration publique*, 2018, n° 165, p. 33-48.

SECURITATEA PE AGENDA EDUCAȚIEI: CAZUL UCRAINEI ȘI REPUBLICII MOLDOVA

Anatolii KRUGLAȘOV*

CZU [351.86:37.0](477+478)

Rezumat: *Tematica securității este prioritară pentru Ucraina și Republica Moldova. Ambele state au devenit vulnerabile pentru riscurile și pericolele ce s-au multiplicat după declararea independenței. La moment, Ucraina se luptă împotriva intervenției masive a rușilor. Războiul ruso-ucrainean care se desfășoară deja din anul 2014, amenință existența însăși a statalității ucrainene și a națiunii, de asemenea a ordinii mondiale și perspectivei păcii. În același timp o parte a teritoriului Moldovei suverane este ocupată și se află sub controlul armatei ruse și politicii, începând cu anii '90 a secolului trecut.*

Autorul analizează pericolele principale din ambele state în contextul politicii și practicii educaționale. În text sunt desemnate problemele principale pe care ambele state trebuie să le recunoască și să lucreze asupra soluționării lor, pentru a depăși vulnerabilitatea și slăbiciunea, pentru a-și consolida stabilitatea și capacitatea de apărare.

Cuvinte-cheie: Ucraina, Moldova, politica de securitate, agresiunea retroimperială rusă, politica educațională, învățământul civic.

SECURITY IN EDUCATIONAL AGENDA FOR THE CANDIDATE COUNTRIES: UKRAINE AND MOLDOVA CASES

Abstract: *The security concerns are of absolute priorities for Ukraine and Moldova. Both countries are vulnerable to security threats since their independence. Ukraine fights heroically against full-scale Russian intervention. Russian-Ukrainian war goes on since 2014, threatening to a very existence of Ukrainian State and Nation, as well as undermining International order and peace prospect. At the same time a part of the Moldavian territory*

* **Anatolii KRUGLAȘOV**, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, șef Catedră Științe administrative, Directorul Institutului de cercetări științifice al integrării europene și studiilor regionale, Universitatea Națională „Yuri Fedkovici”, Cernăuți, Ucraina, profesor, Facultatea Relații Internaționale și Politologie, Universitatea din Lodz, Polonia, akruglas@gmail.com

is occupied and controlled with Russian army since early 1990th. The article considers some major challenges of security for both countries via prism of their educational policy and practice. The texts diagnosed most crucial issues, which governments and civil society of Ukraine and Moldova must realize and resolve to diminish and overcome their fragility and weakness, and finally increase both resilience and resistance potential of two states.

Keywords: *Ukraine and Moldova, security policy, Russian retroimperial aggression, educational policy, civic education.*

Introduction:

Ukraine and Moldova are neighboring states with a lot of common features of their history, culture and at the same time to many unresolved problems. Since the begging of their independence, they face with a lot of crucial challenges and risks. Decay of economy, previously integrated into soviet system of centralized planning and prevention of economic sovereignty of any union republic but Russia, was complimented soon with severe social problems, high unemployment rate, and quickly accelerating poverty. Still, it was not enough. Both countries faced with the threats to both their borders security and territorial integrity. Moldova failed victim of Transnistria crisis, which split country into two unequal parts, burdening the state, and society with painful traumas of confrontation, distrust, and foreign intervention¹ (Russia's military presence in rebellious region of Transnistria, de-facto continuing occupation of that part of Republic of Moldova).

Ukraine also faces with too many troubles and challenges, aggravated likewise in case of Moldova with recurrent threats of separatism (mostly in Crimea, later in Transcarpathia, to a much lesser extend in Donbass region). Despite those troubles two countries tried to pave their way to security and democracy, market economy and social advancement, looking for their better position in Europe and world. They were hindered on this way because of domestic weakness, inappropriate public policy, and public administration's functioning. All of those were clouded with a speedy spread of the corruption, authoritarian trends and oligarchizing of those countries.

¹ Ciobanu N. The challenges of the transnistrian conflict for national security and the european development vector of the Republic of Moldova //Relații internaționale. Plus. – 2021. – T. 19. – №. 1. – C. 138-149.

It does not mean, that both Ukrainian and Moldavian society tacitly accepted those trends. They fought for their chance of a brighter future, made a lot of efforts to defend and promote democratic perspective, human rights, and a rule of law. Firstly, Ukraine and soon after Moldova in 1990th officially declared their strategic course to European integration, aiming at the EU membership. Later, since 2002 Ukraine decided to go to NATO too. However, because concerted positions of Russia, Germany, and France leaders it was not a successful movement. Moldova being afraid of further complications vis-à-vis growing Russia's pressure and interference, has declared it neutrality (meaning the rejection of NATO membership of the country).

Recent years brought about much more instability and insecurity into the global affairs, so far in the post-soviet space most visibly¹. The obvious turning point is Russian-Georgian war (August 2008). It opened the period of Russian military aggression, added to the previous economic, cultural, and informational tools of de-facto hybrid war against many of Russian neighbors and western world by and large. Russian political class, supported with overwhelming majority of the compatriots have been chosen the retroimperial utopia, leading back to the darkness of the past instead of democratic and civilized way to the brighter and secure future. Now, since 2014 Russian-Ukrainian war goes on, ruining Ukraine and threatening all the world². There for our countries, as well as for European democratic states the crucial question is the security agenda and the right way of protecting themselves against aggressor.

It's well-known and proved with historical experience that whatever progress and advancement we are aiming at, they depend first and foremost on the quality of education. The security issues do not make exception from that rule. So far in this article the author proposes a brief analysis of the higher education and educational policy pros and cons in Ukraine and Moldova, and then consider to what extent they react properly and contribute into making two countries more consolidated and adapted to their strategic aims and security concerns.

¹ Roșca L. Securitatea regională în condițiile confruntării //Strategia Securității Uniunii Europene în contextul Metamorfozelor Relațiilor Internaționale. – 2022. – T. 2. – C. 10-17.

² Lovakov A., Chankseliani M., Panova A. Universities vs. research institutes? Overcoming the Soviet legacy of higher education and research //Scientometrics. – 2022. – T. 127. – №. 11. – C. 6293-6313.

1. Making education Europeanized: troubles with breaking down with Soviet heritage

Not for a night, Moldova and Ukraine come to conclusions, that Soviet model of education and educational policy are no more effective and efficient. Myths of the best educated citizens and glory of the country, which moves ahead of all mankind, paving the way to the brightest future were replaced with bitter understanding that Soviet Union failed for various reasons, but mainly because of intrinsic defects and progressing disability to progress anymore. Soviet system of education became all-comprehensively politicized and put under strict, oppressive ideological control. It serves to the party leadership comfort rather to the prosperity of citizens and society. Formalities prevailed upon creativity, nothing to say about freedom of thoughts and their free expression and circulation. To a very extend Soviet educational system served to suppressing driving force of the individuality and creativity. It has made a lot of attempts to unify soviet citizens to a standards of *Homo sovieticus*, as it had been prescribed by the leadership of the Communist party (CPSU).

Of course, the social sciences and humanities in USSR were under scrutiny of party committees and KGB. So, those educational system has now been compatible with changing realities of new-born independent states and did not correspond with their needs and expectations. It does not comply with neither democratic values, nor modernization needs of the new independent states.

The process of saying goodbye to the soviet heritage happened to be uneasy¹. European and global samples of the successful educational policies and good practices were unknown for regular teachers, managers, and politicians. Soviet (over)centralized methods and system of values remained much stronger, and systemic inertia prevailed. Conservatism together with a fear of innovation clouded the transformative process of all levels of education. Mass poverty and humiliate work and life conditions of 1990's made a vicious influence on the educators, top and down. Not so few of them accept corruption as a possibility to survive and improve their finan-

¹ Huisman J., Smolentseva A., Froumin I. 25 years of transformations of higher education systems in post-Soviet countries: Reform and continuity. – Springer Nature, 2018.

cial conditions. The whole functioning of educational system preserved slightly decorated with new rhetoric and reformists gestures previous institutional character and style of management¹.

Still, the European choice of two countries contributed a lot into changing general approaches to education and educational policy. Any step towards European integration is preconditioned and require certain changes in educational system and in a content of learning too. It concerns as a narrow field of European studies, which development is critically important for the successful advancements on the way to the EU, as well as the broader aspects of education policy and its implementation. The Partnership and Cooperation agreements with the EU had accelerated that process. It gets more serious results due to so-called Bologna process². The latter contributed into implementations of some European standards and norms in the higher education, thus supporting more systemic character of educational reforms. Finally, the very positive impact on educational reforms made the Association agreements with the EU. Moldova signed it up in 2013, and Ukraine one year later, after the Revolution of dignity. The ratification and implementation of AA directed reforms in both counties in more regular ways and opened better chances for two countries to cooperate with the EU and member-states.

Gradually, the increasing support from the EU and its member states contributed into changing the landscape of educational system in both countries³. Most fundamental changes affect higher education institutes (HEI, mainly universities), while schools and other institutions of education remained less engaged. Universities and other HEI of Ukraine and Moldova have been gradually involved into the designing and developing of the European space of higher education, cooperating closely with their colleagues and partners from the EU in joint research, training, and curricula development, discussing best way towards new management in education

¹ Huisman J. The Bologna process in European and post-Soviet higher education: institutional legacies and policy adoption //Innovation: The European Journal of Social Science Research. – 2019. – T. 32. – №. 4. – C. 465-480.

² Wetzinger J. The geopolitics of higher education: the case of Moldova between the EU and Russia //Policy Reviews in Higher Education. – 2022. – T. 6. – №. 2. – C. 205-229.

³ ROȘCA L. Impact of European projects on economic development in the Republic of Moldova: good practices for cross-border cooperation //Scientific editors. – C. 35.

etc. Moreover, intensified cooperation in the framework of TEMPUS projects, Jean Monnet activities, different versions of ERASMUS programs, inclusion into Horizon program – all those steps really helped Moldavian and Ukrainian teachers and administrators to permanently acquire new vision and experience on the meaning and prospect of modern education. It granted them also with new resources needed for successful research and didactic activities, equipment renovation and many other valuable incentives¹. Now, after getting status of the candidate countries², prospect of deepening and widening cooperation with the EU is of ever better conditions.

The brutal intervention of Russia into Ukraine since 24.02.2022 turned attention of the EU institutes from Russia and Belarus to Ukraine and Moldova. They redirected funds reserved for Russian and Belarusian HEI to vulnerable Ukraine's educational institutions, which indeed suffer a lot because the airstrikes, bombing, unbearable condition of temporal occupation or changing frontline. Many of Ukrainian teachers and scholars did not escape temporarily occupied territories and must survive under severe conditions over there. Thousands of them, had to leave their homes and workplace, as well as look for a refugee status abroad. Most part of Ukrainian teachers and educators remained in their country. The whole picture now is messy and not yet comprised in general vision with a due figures and their analysis³. It's obviously a tragic time for Ukraine and stressful period for Moldova and all the CEE region⁴. Moldova has been threatened with direct intimidation and ultimatums from Kremlin for the recent period and has no chance of feeling itself secure and protected.

Despite the security challenges, the development of educational reforms continues in both countries. They faced with too many difficul-

¹ Solacolu M. C. ENLARGEMENT OF THE EUROPEAN UNION IN THE CONTEXT OF UKRAINE, MOLDOVA, AND GEORGIA'S MEMBERSHIP APPLICATIONS // Challenges of the Knowledge Society. – 2023. – C. 327-336.

² Bulatova O., Chentukov Y., Marena T. The impact of military conflicts on the educational component of national economic security //Strategii și politici de management în economia contemporană. – 2022. – C. 10-13.

³ Нечаєва-Юрійчук Н. Конструювання сучасного «співтовариства безпеки» в контексті викликів російсько-української війни //Медіафорум. – 2022. – Т. 10. – С. 184-195.

⁴ Kalimullin A. M., Valeeva R. A. Teacher Education in Post-Soviet States: Transformation Trends //The Palgrave Handbook of Teacher Education Research. – Cham: Springer International Publishing, 2022. – C. 1-20.

ties and deficiencies, however¹ .

2. Secure education under the pressure of insecurity. Visible and hidden battles to win for Ukraine and Moldova

To survive and develop as the independent states, became respect members of European nations and globally recognized states, Moldova and Ukraine must look for the betterment of their security, defense potential and geopolitical position² . Since the beginning of their sovereign statehood, they made some strategic mistakes, which should be acknowledged and corrected. I mean naivety of Chisinau self-acclaimed neutrality³ , which lead to the situation that Moldova neither got any international guarantees of its protection against aggression, nor granted the state with a capacity to protect the country by military forces. Ukraine also for a long time neglected its military-industrial complex, which has been diminished and lost major part of its initial potential. Prior to 2014 Russia intervention in Crimea and Donbass due to short seeing and traitors' actions of some Ukraine's leaders, most and foremost of V. Yanukovych administration, Ukrainian army and navy were not able to properly defend country and its citizens from the Russian enemies. Here one must recognize the negative contribution of many western leaders also, who confessed and exercised vicious and mistaken principal of their foreign and security policy "Russia first", that opened up pandora box of Russian revisionism and retroimperial claims to be realized in a larger scale¹ . The national and international consequences of those and some other mistakes are huge and dreadful. Here we will concentrate in brief our attenti-

¹ Kruglashov A. Securing insecure: Ukraine on the margins of European Integration process, in: The European Union and the Eastern Partnersip: Security challenges: April 26 – 27, 2018, Chisinau, Moldova / Edited by Vasile Cucerescu, Carlos E. Pachecos Amaral, Gaga Gabrichidze, Ioan Horga, Anatoliy Kruglashov, Ewa Latoczec, Marta Pachocka, Chisinau: ECSA Moldova, Cernauti: S.n., Tbilisi: S.n., 2018, p. 511 – 523.

² Jović-Lazić A., Kuvekalović-Stamatović J. Permanent Neutrality of the Republic of Moldova-Strategy for Survival Between Russia and NATO? //The Review of International Affairs. – 2020. – T. 71. – C. 21-23.

³ KRUGLASHOV A. EASTERN PARTERSHIP IN THE SYSTEM OF EUROPEAN (IN) SECURITY //Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Spațiul european de securitate: provocări, oportunități, perspective de integrare”. – C. 98 - 99.

¹ Miarka A. A. Para-states as an instrument for strengthening Russia's position-the case of Transnistria //Journal of Strategic Security. – 2020. – T. 13. – №. 2. – C. 1-18.

on only on educational dimension of that complex of problems, to stimulate a search for timely solution of them.

The education shortages have played a significant role in the weakness of both countries. First, being disillusioned with self-imagined but not really attained safety, political class in Kyiv and Chisinau did not pay much attention to the education in general, and their security and military aspects in particular. It led to the final closure of many military and security high education institutions as they were inherited from the Soviet time. While interior sector of those institutions mainly survived and partly have been developed, the military ones sank into the deep crisis and decay. The political elite had not been concerned with those trends and concentrated not on the strengthening up defensive potential of the state, still rather on an ability of the police forces and secret services to secure their vested interests and prolong the very existence of the semi-democratic and sometimes openly authoritarian regimes in post-soviet states.

Therefore, training and qualification of military forces staff steadily degraded and reached pitiful level in Moldova and Ukraine. Cutting of budgetary support to army and navy (where they exist) means unilateral disarmament of both countries, which proved to be of a catastrophic consequence for Ukraine in 2014 and remains desperate for Moldova till now². Ukraine had begun to reconsider those policy since 2014³, yet with not so impressive results till 2022. Since the full-fledged intervention of Russia, the government of Ukraine together with the western allies make more affords to keep up the defensive sector of higher and professional education. The results are not so opened for a deeper analysis, but dynamics seems to be a positive there. Concerning the case of Moldova those trends are not visible at all up do date.

Still, not only military and security sectors of educations' needs and demands are of key importance for vulnerable states' prospect. Their good governance and governability highly depend on the outcome of professional education for public policy and administration. Both states aimed at esta-

² Sehedá S., Shevchuk V., Pokotylo O. The creation of the armed forces of independent Ukraine: military and political background //Eastern Journal of European Studies. – 2021. – T. 12. – №. 2.

³ Iovcheva A. Implementation of EU Values in Transitional Democracies: Experience of Ukraine and the Republic of Moldova //Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. – 2023. – №. 06. – C. 96-107.

blishing national system of professional education and training for public servants. That goal was not reached completely successful and recently the previous institutional system of cadres' education was reorganized. So, both Academy of public administration lost their privileged status and merged with the traditional universities (in Chisinau, Kyiv, Kharkiv, Dnipro, Odesa and Lviv). The system of professional education undergoes further changes as well as professional training with a mixed results obtained. However, the level of education and further professional carrier of public servants are not intertwined strictly, if just by some formal prerequisites. So, quality of education and qualification of the top management, regional and local authorities is questionable and only partly compatible with the whole scope of issues they should resolve. It's a loophole that needed to be liquidated.

Another problem worthy of consideration is the lack of due preparation of military and non-military specialists for defensive sector of countries concerned. While in USSR military-industrial complex prevailed in all spheres and in the educational too, post-soviet period brought about certain neglect to those needs and preparation of specialists respectively. The potential of producing modern weapons and equipment for own defensive forces dropped dramatically soon after the USSR breakdown. It is most obvious with Ukraine's case, which possessed initially a very impressive military industry, high technology including. The results are obviously tragic. Therefore, for both countries it's important to work carefully upon development as the material basis for military industry and technologies as well as educating professionals, needed for those production.

However, social, and political aspects of security should not be omitted in the educational policy either¹. Ukraine and Moldova governments did not pay much attention to educating their citizens to be active and patriotic. Civic education in both states have been for a long-time concern of enthusiasts and civil society institutes rather than Ministries of education and other governmental bodies. Still, the importance of the developing civic education could be hardly overestimated. Last years some moderate optimism could be grounded in a more concerned afford of the civil society,

¹KRUGLAȘOVA. În căutarea unui model național de educație civică: experiența Ucrainei. In: Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de securitate. Chișinău: 2022, pp. 244-270.

devoted educators, and some politicians¹. Despite those trends, it's too early to state that demands of the developing civic education, disseminating democratic values, respect to rule of law, intolerance to corruption etc. are duly met and satisfied. They are of vital importance for two states prospect, their resistance to Russian aggression and resilience in general. There should be directed investments of money and energy of policymakers and educators in Moldova and Ukraine.

Conclusions:

Finally, the whole system of education in two countries are halfway to the successful democratic innovation and completed Europeanization². It remains overcentralized, run by old guards from the previous epoch, burden with ineffective management, and deeply sunk into formalism and practices of imitating reforms instead of their wholehearted careful planning and implementation. The realities of Russian-Ukrainian war and security threats in Moldova distract governments and public attention from the educational reforms' agenda to more evident challenges and urgent tasks. That makes a situation in the education even more dramatic. The paradox of long standing neglect of educational reforms making those countries the poorest ones in Europe, causing their considerable delays with both modernization and Europeanization. The wide spectrum of problems should be resolved by the joint consolidated efforts of the authorities, educators, and civil society activists. The vicious circle of interdependency, reflected in rephrased local proverb: “Why we are so poor? Because we are not well-educated (stupid)” should be dismissed by prioritizing education as a key mechanism and leverage for Ukraine and Moldova to successfully secure their statehood, sovereignty, democratic consolidation, European and Transatlantic perspectives.

¹Foltýnek T. et al. Academic integrity in Eastern Europe: Beyond corruption and plagiarism //A research agenda for academic integrity. – 2020. – C. 40-55.

²Foltýnek T. et al. Academic integrity in Eastern Europe: Beyond corruption and plagiarism //A research agenda for academic integrity. – 2020. – C. 40-55.

GEORGIA'S FOREIGN POLICY IN SHAKE: APPEASEMENT VS EURO-ATLANTISM

Vakhtang MAISAIA*

CZU 327(479.22)

Abstract: *The parliamentary elections in Georgia on October 1, 2012 marked a turning point in the country's foreign policy, as it moved towards the European integrationist space. The resizing of Georgia's foreign policy vector is due to the new pro-European government that won the elections. The annexation of the Crimean peninsula in 2014, as well as the invasion of Ukraine by the Russian Federation conditioned the irreversible orientation of Georgia's foreign policy vector towards the Euro-Atlantic space.*

The purpose of this article is to highlight the main aspects of Georgia's foreign policy versus the Euro-Atlantic structures.

Keywords: Georgia, European Union, NATO, foreign policy, Constitution.

POLITICA EXTERNĂ A GEORGIEI: ALINIERE/NEALINIERE VS EURO-ATLANTISM

Rezumat: *Alegerile parlamentare din Georgia din 1 octombrie 2012 au marcat un punct de cotitură politica externă a țării, aceasta orientându-se spre spațiul integraționist european. Redimensionarea vectorului politicii externe a Georgiei se datorează noii guvernări proeuropene, care a câștigat alegerile. Anexarea peninsulei Crimeea în 2014, cât și invazia Ucrainei de către Federația Rusă au condiționat orientarea ireversibilă a vectorului de politică externă a Georgiei- cea versus spațiul euroatlantic.*

Prezentul articol are drept scop reliefarea principalelor aspecte ale politicii externe a Georgiei versus structurile euroatlantice.

Cuvinte-cheie: Georgia, Uniunea Europeană, NATO, politica externă, Constituție.

* **Vakhtang MAISAIA**, doctor in Political Sciences, University Professor, Caucasus International University in Tbilisi, Georgia, vakhtang.maisaia@ciu.edu.ge

After the Georgian Parliamentary elections on 1st October, 2012 when the political leadership completely changed, the foreign policy orientation toward Western Community has remained untouched. It occurred due to the Coalition principle that was key provision in forming the ruling party won the elections. In aegis of the Political Coalition: “The Georgian Dream of Georgia” out of the sixth political parties and movements, four of them reflected pro-Western foreign policy approaches. During the 2012-2016 period of time, Georgia achieved much more success rather than it was before. The main indication was improving relations with the EU. The EU-Georgia Association Agreement entered into force in July 2016 and strives for political association and economic integration between the EU and Georgia. The EU and Georgia have also entered into a Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA), while Georgian citizens have benefitted from visa-free travel to the Schengen area since 28 March 2017. The EU is Georgia’s largest trading partner and provides over €100 million to Georgia annually in technical and financial assistance [6]. In addition to that the Georgian Constitution adopted in 2018 acknowledges a trend of pro-Western foreign policy. According to the Constitution, article 78 in the transitional provisions stipulates that “the constitutional bodies shall take all available measures within their competence to ensure Georgia’s full integration into the EU and NATO [5].

However, the date – 2016 could be considered as starting point when incumbent authority began to divert from the Pro-Western foreign policy and steadily directed toward the “Northern” and “Oriental” ones. In this respect is to be outlined three phases when incumbent Georgian ruling party “The Georgian Dream” and its government left positions on the Western foreign policy flank and launches so-called “appeasement foreign policy” implementation, more getting close to “neutrality” status-quo or so-called “Moldovization” modality (accept more or else, pro-EU orientation but reject pro-NATO trend):

- **First Phase (2016-2020)** – dissolution of the political coalition “The Georgian Dream” where several political parties reflected pro-Western foreign policy orientation adherence (for instance, “Republican Party of Georgia”) and taken over the authority by the political party “The Georgian Dream” itself ruled by the Georgian well-known tycoon Bidzina Ivanishvili who by that time used to be the Chairman of the political coun-

cil of the party. The multivectoral foreign policy was declared by then ruling party as one of the priority missions to be achieved, i.e. balance policy between West and Russia;

- **Second Phase (2020-2022)** – “Covid- pandemic” period when the foreign policy was slowing down and the Georgian then government canceled so-called “Anaklia” sea port construction in favor to USA involvement and during the period of time were created several anti-Western oriented political movements, like “European Socialist” and “People Power” and later pro-Western Prime-minister George Gakharia was forced to resign and supporter to so-called “multivectoral foreign policy” supporter was appointed to the position – Mr. Irakli Garibashvili who started its anti-Western rhetoric;

- **Third Phase (2022- up to date)** – starting war in Ukraine and Russia’s brutal intervention into the country. During the period of time, the Georgian incumbent government officially declared its neutrality policy toward the war-game in Ukraine and stated not join anti-sanctionary policy against Russia. The prime-minister Irakli Garubashvil at Bratislava Security Forum even blamed the NATO for the war scenario occurred in Ukraine. When asked by the moderator why he thinks Russia strated the war with Ukraine in 2022, the Georgian Prime Minister replied: “I think everybody knows the reason. One of the main reasons was NATO, NATO enlargement” [4]. Hence, the shifts from the pro-Western foreign policy orientation is vivid fact as well as performing anti-Constitutional behaviors.

Let starts our analyze with the “First Phase” period of time. The Georgian government has felt in quandary again but not from internal political consideration but from foreign policy priority shifting. The Georgian government has been reshuffled in how many times is another case for discussion. The changes have covered to key governmental positions in two important agencies: Ministry of Foreign Affairs and Ministry of Economic Development. The Prime-minister Irakli Garibashvili announced about the cabinet reshuffle on September 1, 2015. Ex-Minister of Economic Development and incumbent Vice-Premier-minister George Kvirkashvili was appointed as Minister of Foreign Affairs of Georgia, replacing his predecessor Tamar Beruchashvili (who was simple so-called “technical Minister”), with preservation his high-level status-quo in the government

and ex-Deputy Mayor of Tbilisi Dmyrty Kumsiashvili was appointed as Minister of Economic Development of Georgia (Kumsishvili was deputy general director of Ivanishvili's Cartu Bank in 1999-2011). The changes have been announced at the end of August of 2015 by the Georgian mass-means (notable “IMEDI” TV and internal portal “For.ge”) and the Georgian society has been prepared to that shift in the governmental structures. As always, expectations on that shift among the various actors of the Georgian society – NGOs, mass-media means, business community, etc. was ordinary as the next shift in power. Actually the trend was supposed to be natural as it had happened before but some interesting implications taken into consideration in proper manner could be something different. Some rumors has been spurred from first comments by newly appointed Foreign Affairs Minister delivered in time when his candidacy had been proposed to the governmental session by the Prime-minister Irakli Garibashvili.

Here is his direct statement on foreign policy priorities and missions of Georgia in forthcoming period of time: “Georgia's agenda of European and Euro-Atlantic integration will be the main priority. A special focus will be made on economic relations in order to translate those excellent political relations, which Georgia has with the West, into the same level of economic relations – this will be the number one priority. **But along with the pro-western direction, lots of other interesting developments are taking place in the world, including of course in respect of relations with the east, new processes on the Eurasian continent**” [2]. His last part of the statement is sought to be very considerable and important because new Minister actually has proclaimed a bit alteration of foreign policy-making provision into more concrete directions – to Eurasia and to East (oriental) ones. Moreover, George Kvirikashvili noted that focus will also be made to intensify economic dimension of the foreign policy. The adherence to the priorities what he has outlined at first minutes of his appointment to the position has been repeated at the ambassadorial meeting, which was his first public address after taking foreign minister's post. At the meeting he has indicated the following: *“It should be noted that strengthening of Georgia's potential in terms of east-west transit and logistics and Georgia's integration into transport and logistics networks of region, as well as of our far and near neighbors, is vitally important to fully implement Georgia's European and Euro-Atlantic integration. East-*

west direction is especially important and a lot of efforts will be directed towards it. Currently it is an important task to successfully put the great Silk Road project. As you are aware, in October we will be hosting a high-level dialogue in frames of the "Tbilisi Silk Road" Forum. Making full use of the country's transit potential and increase of our participation in regional energy and transport projects will be a priority direction" [1].

It is interesting to point out that these priorities that had been laid out by George Kvirikashvili, including "Eurasian" foreign policy shift indication was warmly supported by the Prime-minister Irakli Garibashvili and said the following: "Yesterday [after being appointed as the foreign minister] Mr Kvirikashvili mentioned that we will consider all the potential available on the Eurasian continent and I want to note that this is a right direction, right message; along with our main goal – the Euro-Atlantic integration, of course we should continue and further deepen relations with China and other countries in Asia as well as in the Middle East". Later on, Prime-minister Garibashvili more specified his announcement into the following manner: "Pragmatic policy that we have towards Russia is important for us – it helped to increase stability for our country. It is of utmost importance for our government to maintain and continue our pragmatic and prudent policy towards Russia, because peaceful dialogue and this pragmatic policy have no alternative" [ibidem].

Hence, stemming from above-mentioned statements by Prime-minister Irakli Garibashvili and Minister of Foreign Affairs Ilia Darchiashvili, it makes clear that Georgia is in transition stage of transforming its foreign policy missions and priorities and with introduction already announced Euro-Atlantic Integration mission achievement more two additional foreign policy missions to achieve political and economic cooperation in aegis of the Eurasian and "Oriental" (China+Middle East) geopolitical configuration. By doing so, incumbent the Georgian government could amend the foreign policy missions amid goals are being declared as the same. In that way, the Georgian new foreign policy could be declared as so-called "supplementary foreign policy" configuration. The "supplementary foreign policy" could be composed and backed on the following geopolitical provisions:

➤ ***Political Content of the "Supplementary Foreign Policy" – continuation of approaching of Euro-Atlantic and European integration mis-***

sions with prominent membership opportunity in NATO and EU;

➤ **Economic Content of the “Supplementary Foreign Policy”** – implication to fostering foreign economic relations with Eurasian Economic Union member-states and candidate members. The term “Eurasia” mostly in foreign policy jargon means notable linkage with the Eurasian Economic Union (EEU) as the organization almost completely covers the area called “Post-Soviet” space and geopolitics. Despite of matter that Azerbaijan is not member of the EEU, however Azerbaijan joins the Shanghai Cooperation Organization (SCO) as a “dialogue partner” and due to geopolitical confrontation with EU and USA, Azerbaijan could more probably join the EEU too. In aegis of the “economic content” of the foreign policy would be including promoting negotiations on political and security issues will of course continue in frames of the Geneva International Discussions and special representatives will work on economic and humanitarian issues, referring to the bilateral format of dialogue between Georgian PM’s special envoy for relation with Russia, Zurab Abashidze, and Russia’s Deputy Foreign Minister Grigory Karasin and the format could be more expanding. In that context due to the public “attire” or “attachment” to the “Eurasian” direction could be treated recent official visit to Russia in Moscow one of the opposition leader, Chairman of ‘Georgian Dasi’ political movement Jondi Bagaturia who has proposed some concrete project draft to the Russian Parliament, including possibility setting up Russian military bases in Georgia and setting up a “strategic partnership” relations with Russian Federation. Although it is a some kind hypothetical interpretation of the statements declared by the Prime-minister and Foreign Affairs Minister and nothing more, it is to be interpreted as a possible scenario to be developed in nearest future;

➤ **Financial Content of the “Supplementary Foreign Policy”** – attempting to attract financial great investment from Asian countries, mainly from China. The “oriental” supplement to the foreign policy-making has been demonstrated soon afterward appointment of new Foreign Affairs Minister when Prime-minister Irakli Garibashvili paid his official visit to China and attended to the international conference devoted to promotion of new version of “Silk Road” strategy. In addition to that fact, China was invited to take part in realization of the geoeconomic project – construction of the sea-port in Anaklia in 2024. Georgia was seeking to take part into

the greatest geoeconomic project named “New Silk Road” where China wants to invest more \$22 billion with aiming of fostering “East-West” transit corridor potency. Georgia wishes to attract investment packages from Asian developing nations – India and China and this is indispensable part of the third part priority if new foreign policy of Georgia [3].

References:

1. Addressing Georgian Diplomats, PM Speaks of Foreign Policy Priorities” – in “Civil.ge” last seen on 26.07.2016 – 15.19 p.m. – see in detail: <https://civil.ge/archives/125650>
2. Karimova A. “Integration into Euro-Atlantic Zone, Georgia’s foreign policy priority” in “Azernews”, 1 September, 2015, Baku - <https://www.azernews.az/region/87456.html>
3. Maisaia V. “Georgia in Geopolitical Dilemma: New Regional Security “3+3” Format and Contradiction with National Interests” published in the International Magazine “Azerbaijan Today” 13 December, 2021, Baku – see in detail: <https://www.azerbaijantoday.az/2021/12/13/georgia-in-geopolitical-dilemma-new-regional-security-33-format-and-contradiction-with-national-interests/>
4. “PM: NATO Enlargement “One of the Main Reasons for Ukraine War” in “Civil.ge”, update on 30.05.2023 at 15.48 – see in detail: <https://civil.ge/archives/545397>
5. “New Constitution Enters into Force” . <https://civil.ge/archives/271293>
6. “The European Union and Georgia” . https://www.eeas.europa.eu/georgia/european-union-and-georgia_en?s=221

VALORI MORALE ȘI VALORI DEONTICE

Ionel NARIȚA*

CZU 17

Rezumat: *Valorile morale privesc comportamentul oamenilor în interiorul unei comunități. Comportamentul unui agent are o valoare morală pozitivă, dacă nu duce la stări disonante. Valorile deontice pot exista numai în interiorul unei organizații. Acestea sunt rodul unor acte de comunicare provenite de la o autoritate deontică. Valorile morale și cele deontice sunt compatibile.*

Cuvinte-cheie: valori morale, valori deontice, etică organizațională, autoritate.

MORAL AND DEONTIC VALUES

Abstract: *The moral values concern the human behavior relatively to a community. The behavior of an individual has a positive moral value if it does not entail dissonant states. The deontic values can be only inside of an organization. They are the fruits of some communication acts emitted by a deontic authority. The moral and deontic values are compatible.*

Keywords: moral values, deontic values, organizational ethics, authority.

1. Introducere:

În urma unei acțiuni, un agent acțional [1, 11] ajunge dintr-o stare inițială într-o altă stare finală, în așa fel încât, starea finală nu urmează în chip natural din starea inițială. Despre stările care nu sunt urmarea cursului natural al lucrurilor spunem că sunt intenționale. De exemplu, pentru a explica de ce un corp, în loc să cadă spre suprafața pământului, așa cum ar fi natural, se depărtează de aceasta, presupunem intervenția unei intenții.

Agentul [3, 273] are acces numai la propriile stări, care sunt analizatecu ajutorul intensiunilor, *f*, prin conștientizare. Principiile logicii impun

* Ionel NARIȚA, doctor în filosofie, profesor universitar, Universitatea de Vest din Timișoara, ionel.narita@e-uvv.ro

agentului ca intensiunile rezultate din conștientizarea stărilor proprii să fie atribuite unor obiecte situate în spațiu, în afara sa, prin observație. În acest fel, iau naștere faptele *fa*, unde *a* este un obiect, iar *f* este o intensiune. La rândul lor, faptele sunt exprimate prin propoziții [1, 6] de forma „*a* este *f*” =_{not} „*fa*”.

La un moment oarecare, un fapt are loc sau nu, adică, faptele au o anumită valoare ontică. La rândul ei, o propoziție are valoare de adevăr, fiind adevărată sau falsă. Propoziția „*fa*” este adevărată dacă faptul *fa* are loc și este falsă dacă faptul exprimat nu are loc. De aceea, valorile de adevăr sau *alethice* sunt echivalente cu valorile ontice. Faptele reprezintă condiții suficiente în raport cu stările agentului acțional. Un agent se află într-o stare deoarece au loc anumite fapte. De exemplu, agentul vede sau simte roșu deoarece unele obiecte sunt roșii.

Valorile alethice/ontice nu sunt suficiente pentru a explica existența intenționalității. Dacă ne-am opri la acestea, faptele s-ar produce conform cursului lor natural. De aceea, pentru a explica acțiunile agentului, respectiv, pentru a explica de ce agentul selectează dintre mai multe variante care dintre ele să se realizeze sau de ce agentul poate decide, faptele trebuie caracterizate și prin alte valori, pe care le numim *intenționale*, binele și răul. Pe lângă aceea că un fapt are loc sau nu, acesta este bun sau rău. Valorile ontice și cele intenționale sunt independente între ele.

Agentul atribuie unui fapt atât o valoare ontică, prin intermediul opiniilor cât și o valoare intențională prin atitudini. Opinia este pozitivă dacă agentul crede că faptul are loc și este negativă când crede că nu are loc. Atitudinea este favorabilă când faptul este considerat bun și nefavorabilă dacă faptul este considerat rău. Atât opiniile, cât și atitudinile pot fi corecte sau incorecte. De exemplu, opinia că faptul *p* are loc este incorectă dacă *p* nu are loc.

Prin compunerea opiniilor și atitudinilor se obțin emoțiile. Agentul se raportează la fapte și, în acest fel, la stările proprii, prin intermediul emoțiilor. Emoțiile sunt consonante dacă opinia și atitudinea au aceeași calitate sau disonante, dacă opinia și atitudinea au calități diferite. De exemplu, teama este disonantă deoarece este rezultatul unei opinii pozitive și a unei atitudini nefavorabile [8, 34].

Intențiile și, în măsura posibilului, acțiunile agentului rațional sunt ast-

fel orientate încât să evite stările emoționale disonante și să conserve stările consonante. De exemplu, agentul va acționa astfel încât faptele rele să nu aibă loc iar faptele bune să aibă loc. Emoțiile, la rândul lor, pot fi corecte sau eronate. O emoție este corectă numai dacă atât opinia cât și atitudinea corespunzătoare sunt corecte. De pildă, agentul ar putea resimți eronat teamă față de un fapt care nu se produce sau are consecințe benefice.

După cum am văzut, stările proprii ale agentului sunt consecințe ale faptelor [3, 23]. Acestea nu au alte consecințe, așa încât, stările proprii sunt consecințe ultime. Agentul atribuie emoții propriilor stări, de aceea, pentru a stabili valoarea intențională a unui fapt, acesta trebuie raportat la stările agentului, adică, valoarea intențională a faptelor depinde de valoarea intențională a consecințelor acestora. Un fapt este bun dacă are consecințe bune și este rău dacă are consecințe rele. Regresia la infinit nu este posibilă deoarece există ultime consecințe, care sunt stările agentului.

La rândul lor, valorile alethice/ontice depind de condițiile suficiente sau de condițiile necesare ale propozițiilor sau faptelor. O propoziție este adevărată dacă o condiție suficientă este adevărată și este falsă dacă o condiție necesară este falsă. Putem reprezenta relațiile privind aceste valori utilizând limbajul simbolic:

$(\text{„}p\text{”} \mid \text{„}q\text{”}) = (p \mid q)$, o propoziție este adevărată dacă are condiții suficiente adevărate.

$(\text{„}p^*\text{”} \mid \text{„}q^*\text{”}) = (q \mid p)$, o propoziție este falsă dacă are consecințe false.

$(Gp \mid Gq) = (q \mid p)$, un fapt este bun dacă are consecințe bune.

$(Bp \mid Bq) = (q \mid p)$, un fapt este rău dacă are consecințe rele.

Stările benefice sunt cele consonante. În cazul unei stări consonante, atitudinea și opinia trebuie să aibă aceeași calitate. De aceea, condiția pentru ca o stare să fie consonantă este echivalența dintre valorile ontice/alethice și cele atitudinale: $Gp = p$.

2. Valori morale

Agenții trăiesc și acționează împreună, alcătuind *comunități*. Morala are rolul de a explica existența comunităților, așa încât, fiecărei comunități îi corespunde o morală. Prin intermediul moralei dăm seama de modul în care acționează indivizii în cadrul comunității. În absența comportamentului moral, o comunitate nu poate exista. O comunitate există atâta vreme

cât intențiile sau obiectivele membrilor ei se pot realiza. Comunitatea are tocmai rolul de a favoriza atingerea unor obiective care, pentru individul izolat, ar fi imposibile. Un agent moral se comportă astfel încât comunitatea să dănuie, respectiv, se abține de la acele acțiuni care îi împiedică pe ceilalți membri ai comunității să își realizeze intențiile [1, 29].

O acțiune a unui agent este morală în măsura în care nu generează stări disonante pentru alți membri ai comunității. De aceea, valorile morale ale comportamentului sunt aceleași cu valorile intenționale, numai că, în timp ce valorile intenționale au în vedere individul izolat, cele morale privesc individul ca membru al unei comunități. De asemenea, pe când valorile intenționale se aplică oricărui fapt, cele morale privesc doar acțiunile și comportamentul desfășurate în interiorul comunității. De exemplu, ploaia poate fi apreciată ca bună sau rea, dar nu din perspectivă morală. Comportamentul unui ins în somn poate fi benefic sau nu, dar nu poate fi valorizat moral.

Morala nu îl privește atât pe cel care acționează, ci îi are în vedere pe aceia care suportă acțiunile. Dacă morala l-ar avea în vedere pe actant nu am putea explica de ce furtul este respins, odată ce este în folosul hoțului. Prin urmare, morala nu este acțională, ci morala este a celor care suferă acțiunea, putem vorbi doar de o morală sau etică a suferinței.

După cum am văzut, valorile intenționale se aplică stărilor individului, când sunt valori individuale și acțiunilor acestuia ca membru al unei comunități, când sunt valori morale. De multe ori, există un conflict aparent între acestea, ceea ce pare bun pentru individ poate dăuna comunității, am ajunge la consecința că individul, de dragul comunității sau a moralei, ar trebui să sacrifice propriul bine.

Diferența dintre valoarea unei acțiuni relativ la individ și relativ la comunitate provine de acolo că, în cadrul comunității, fiindând mai mulți agenți, stările acestora sunt diverse. O acțiune care ar fi conformă stării în care se află individul, ar putea veni în conflict cu stările altor membri ai comunității. Valoarea morală a acțiunilor diferă de valoarea personală a acestora deoarece prima rezultă din raportarea la o gamă largă de stări posibile.

Individul, la rândul său, trece de-a lungul timpului prin nenumărate stări. Prin urmare, ceea ce ar părea benefic dacă este raportat la o stare oarecare, ar putea fi rău dacă avem în vedere toate stările în care s-ar putea

afla individul de-a lungul vieții. De multe ori, oamenii ajung să regrete acțiuni săvârșite în trecut care, în momentul respectiv, păreau bune. De aceea, pentru a evalua propriile acțiuni, individul trebuie să se raporteze la toate stările posibile. Dar, stările posibile sunt aceleași pentru toți oamenii deoarece stările proprii sunt alcătuite din intensiuni, intensiunile alcătuiesc scale, așa încât, nu există intensiuni diferite pentru inși diferiți. În acest fel, ansamblul stărilor posibile ale unui individ sunt aceleași cu stările posibile ale unei comunități. De aici rezultă că, de fapt, nu există deosebire între binele individual și cel colectiv sau moral. Un agent săvârșind binele moral nu face altceva decât să își facă bine sieși și reciproc, dacă își face rău sieși face rău celorlalți.

S-ar putea argumenta că, deoarece evaluarea corectă a faptelor cu privire la valoarea lor intențională trebuie să ia în considerare toate combinațiile posibile de intensiuni, trebuie să existe un factor care asigură realizarea tocmai a combinațiilor bune. Ținând seama de limitele oamenilor, care nu sunt în măsură să ia în seamă toate stările posibile, acest factor ar trebui să fie suprauman sau supranatural. În afara unui asemenea factor, morala nu ar fi posibilă.

Chiar dacă, așa cum am văzut, individul ar putea considera că una sau alta dintre stările lui sunt rele, aceasta ar fi doar o perspectivă îngustă, incompletă, deoarece nu ține seama de ansamblul stărilor posibile. Nu este exclus ca binele să necesite tocmai asemenea stări care, pe plan individual, să fie disonante. Cu toate acestea, nimeni nu a reușit să dovedească existența unui asemenea factor, decât apelând la cerc vicios sau regresie la infinit. De aceea, credința că răul nu se petrece nu este justificată; răul moral rezistă, intențional sau întâmplător.

Deoarece binele moral presupune raportarea acțiunilor la toate stările posibile, putem formula principiul judecății morale:

„O acțiune este bună din perspectivă morală dacă nu are drept consecință stări (combinații posibile de intensiuni) disonante.

O acțiune este bună din perspectivă morală dacă nu generează emoții [8, 87] corecte disonante.

De exemplu, sacrificiul de sine, chiar dacă, aparent, este în beneficiul comunității, nu poate fi considerat moral pozitiv deoarece duce la stări disonante cel puțin pentru agent, dar și pentru cei apropiați lui. Comporta-

mentul moral are o componentă activă și una pasivă. Componenta activă este alcătuită din acțiuni care generează stări consonante, iar componenta pasivă constă în abținerea de la acțiuni care conduc la stări disonante. Dintr-acestea, componenta pasivă este dominantă deoarece, prin producerea unor stări consonante pentru unii membri ai unei comunități, pot apare stări disonante în cazul altora. Comportamentul moral presupune mai curând abținerea de la acțiune decât acțiunea.

3. Valori deontice

Realizarea unor obiective care depășesc limitele individuale necesită cooperare și organizare. În aceste fel, comunitățile sunt organizate, devin organizații. Nu există comunități atestate istoric fără o anumită structură, de aceea, nu se poate distinge între comunități și organizații. Putem discerne doar între diferite grade de organizare a comunităților. Organizațiile sunt sisteme sociale a căror structură primară este alcătuită din relații comunicaționale. În general, relațiile sunt intensiuni construite prin comunicare, nu există relații date empiric. Relațiile comunicaționale, pe lângă faptul că rezultă în urma unor acte de comunicare, se manifestă prin asemenea acte (intenționale și convenționale).

Relațiile comunicaționale dintr-o organizație sunt, în principal, de cooperare și ierarhice. În cazul unei relații de cooperare, nu există diferențe între mesajele părților. Relațiile ierarhice constau într-un schimb asimetric de mesaje, unde una dintre părți transmite dispoziții, iar cealaltă propoziții. Prin prezența relațiilor de ierarhizare, în cadrul unei organizații, putem distinge cel puțin două niveluri, decizional și executiv. La nivelul decizional, prin mecanisme diverse, se iau decizii care sunt transmise către nivelul executiv prin dispoziții. Acestea sunt efectuate de către membrii organizației de la nivelul executiv, iar apoi, aceștia transmit către nivelul decizional rapoarte sau informări care conțin propoziții. Pornind de la acestea, la nivelul decizional sunt emise alte dispoziții, iar ciclul comunicațional dintr-o organizație se reia.

Relațiile comunicaționale ierarhice duc la inegalitate între membrii organizațiilor. Unii dintre aceștia, care joacă rolul de autorități, au *dreptul* de a emite dispoziții cărora ceilalți trebuie să le dea curs, să le recunoască și să își adapteze comportamentul conform acestor dispoziții. În acest mod, unii

membri ai organizației pot să își atingă obiectivele, în vreme ce alții sunt nevoiți să renunțe, cel puțin parțial, la obiectivele proprii. Această diferență comunicațională din cadrul organizațiilor nu se poate fundamenta pe valorile morale, deoarece comportamentul moral presupune tocmai abținerea de la acțiuni care împiedică alți membri ai comunității să-și atingă propriile obiective. Organizațiile nu pot funcționa pe baza comportamentului și a valorilor morale. Totuși, moralitatea nu poate fi exclusă deoarece organizațiile rămân comunități umane. De aceea, nu poate exista organizație complet în afara moralității, deși valorile morale sunt marginalizate.

Relațiile ierarhice din cadrul organizațiilor nu pot fi fundamentate moral, nu apar prin evoluția firească a comunităților, adică nu în mod liber, ci prin constrângere. De bună seamă, pot fi aduse numeroase exemple în care membrii unei comunități își aleg un conducător prin voința lor, dar și în aceste cazuri, intervin constrângeri. De pildă, triburile germanice se supuneau unui șef în caz de război. Popoarele xiong nu, hunii sau mongolii, s-au supus unor șefi când voiau să se impună în fața altor populații; desigur, scopurile lor nu pot fi considerate morale etc. Spre deosebire de persuasiune, care apelează la valori date, cum sunt valorile de adevăr sau valorile morale, constrângerea introduce noi valori în mod artificial, valorile *deontice* [4, 34].

Valorile deontice sunt urmarea unor dispoziții, adică a unor acte de comunicare asimetrice venite din partea unei autorități. Spre deosebire de valorile ontice, alethice sau morale, care există în mod natural [3, 139], firese, cele deontice sunt artificiale, acestea sunt opera autorităților deontice. Nu putem vorbi de autorități epistemice sau morale, în schimb, valorile deontice nu pot exista în afara autorităților deontice. Orice tentativă de a impune autorități epistemice sau morale, după modelul celor deontice, nu are justificare.

Prin asemenea dispoziții, sau *reguli*, în cadrul organizației respective sunt asociate două categorii de fapte, respectiv, faptele sancționate și sancțiunile [8, 124]. Faptele sancționate nu pot fi decât acțiuni, respectiv, categorii de acțiuni. Nu pot cădea sub sancțiune fenomenele naturale, de pildă. Degeaba au pedepsit perșii marea bătând-o cu vergele înroșite, căci nu au avut nici o dobândă.

Acțiunile sancționate sunt acelea față de care autoritatea deontică are un interes să fie sau să nu fie efectuate de către anumiți membri ai organizației,

iar sancțiunile sunt fapte față de care cei supuși constrângerii au o atitudine favorabilă (recompense) sau nefavorabilă (pedepse). Prin mecanismul acțiune sancționată – sancțiune, regulile caută să inducă anumite emoții cu privire la comportamentele sancționate [4, 78].

Forma regulilor este de implicație, unde acțiunea sancționată, p , este prezentată drept antecedent, iar sancțiunea, q , este consecvent: „Dacă p atunci q ”. De pildă, una dintre regulile din Codul lui Hammurabi este „Dacă cineva rupe osul unui awelum atunci să i se rupă și lui un os”. Prin structura de implicație, sancțiunea este prezentată drept consecință a comportamentului sancționat. Așa cum am văzut, atitudinea față de consecvent se transmite antecedentului. Scopul regulilor este acela de a extinde atitudinea membrilor organizației față de sancțiune asupra comportamentului sancționat. În acest mod, membrii organizației vor încerca anumite emoții față de comportamentele sancționate și vor acționa conform acestora.

Valorile deontice caută să copieze structura valorilor morale și să le substituie. Am văzut că, valoarea morală a unui comportament depinde de valoarea consecințelor acestuia. În același mod, prezentând relația dintre acțiunea sancționată și sancțiune ca fiind implicația, valoarea deontică a comportamentului sancționat este construită pornind de la valoarea intențională a sancțiunii. După cum sancțiunea este o recompensă sau o pedeapsă [6, 125], se deosebesc două serii de valori deontice. Ne oprim numai la valorile deontice punitive, construite pornind de la pedepse. Acestea sunt interdicția și obligația [2, 13]. O acțiune este interzisă într-o organizație dacă efectuarea ei este pedepsită și este obligatorie dacă abținerea de la acea acțiune este pedepsită:

$(Bq \mid - Ip) = (p \mid - q)$, dacă o acțiune este pedepsită atunci este interzisă.

$(Bq \mid - Op) = (p^* \mid - q)$, dacă abținerea de la o acțiune este pedepsită, acțiunea este obligatorie.

Dacă o acțiune este interzisă, abținerea de la efectuarea ei este obligatorie și dacă este obligatorie, atunci abținerea este interzisă: $Ip = Op^*$. Acțiunile care nu sunt interzise sunt permise, iar cele care nu sunt obligatorii sunt facultative:

$I^*p = ((p \mid - q)^* \vee Gq)$, p este permisă dacă nu este pedepsită.

$O^*p = ((p^* \mid - q)^* \vee Gq)$, p este facultativă dacă abținerea nu este pedepsită.

Intenția din spatele sistemului de reguli dintr-o organizație este de a crea impresia că, prin intermediul acestuia, comportamentul moral este întărit, interzicând comportamentele rele din perspectivă morală. Dacă avem în vedere că pedeapsa este prezentată drept consecință a acțiunii sancționate, are loc: $Ip = ((p \mid q) \& Bq) = Bp$. O asemenea intenție este ilustrată și de modul în care sunt prezentate codurile de legi. De pildă, Ur Namu pretindea că rolul codului său este de a proteja văduvele și orfanii.

De fapt, un asemenea raționament nu este corect deoarece premisa majoră este falsă. În realitate, relația dintre acțiune și pedeapsă, dacă ținem seama de condițiile ce trebuie satisfăcute de pedepse, este de compatibilitate, când ar urma $Ip = ((p \circ q) \& Bq)$, de unde nu mai urmează Bp . De aceea, regulile sau legile nu pot servi drept premise justificative pentru raționamentele noastre practice [5, 55]. De pildă, argumentarea „Este rău să furi deoarece dacă furi vei ajunge la închisoare” nu este corectă deoarece furtul nu este condiție suficientă pentru închisoare, așa cum presupune argumentul.

Deoarece acțiunea sancționată și sancțiunea sunt doar compatibile, valorile deontice sunt independente de cele morale. Din aceea că o acțiune este interzisă nu rezultă că ar fi rea din punct de vedere moral și nici invers. Dimpotrivă, îndelungata istorie a dreptului ne arată că acțiuni morale au fost interzise prin legi și acțiuni imorale au devenit obligații [7, 293]. Dreptul nu este o aplicare a moralei, nici o extindere a acesteia deoarece nu respectă principiile moralei. Legile generează drepturi dar numai pentru unii, ori, din perspectivă morală, nimeni nu trebuie exclus de la beneficii [7, 228].

Există numeroase tentative de a moraliza dreptul sau justiția. Utilitarismul [1, 139] consideră că este moral ceea ce este util celor mai mulți, că judecata morală presupune un calcul de fericire, o acțiune ar fi bună moral dacă aduce fericire la cât mai mulți membri ai comunității. [7, 19] O asemenea doctrină tinde să transforme autoritatea deontică în autoritate morală. O altă perspectivă consideră că beneficiile trebuie distribuite după merit, lăsând deoparte pe cei mai puțin merituoși. Sigur că, asemenea teoreticieni se au în vedere în primul rând pe ei și cei din jurul lor, considerând că meritul le aparține sau că ei trebuie luați ca etalon de judecată. În fapt,

nu există nici o justificare pentru a exclude pe cineva de la beneficii din perspectivă morală.

Desigur că valorile deontice au o componentă morală [5, 114] deoarece organizațiile sunt, în ultimă instanță, comunități umane. Nici o comunitate umană nu poate exista fără moralitate. Prin urmare, nu ar putea exista vreo organizație în care să fie permisă crima sau furtul generalizat. Chir și în Sparta, numai hiloții puteau fi uciși, nu oricine. Cu toate acestea, deoarece generează drepturi, adică discriminare și inegalitate între oameni, valorile deontice nu pot fi asimilate valorilor morale.

Referințe bibliografice:

- 1) Harty John F., *Agency and Deontic Logic*, Oxford U. P., Oxford, 2001.
- 2) Ishtiyaque Haji, *Deontic Morality and Control*, Cambridge U. P., Cambridge, 2004.
- 3) Mendola Joseph, *Goodness and Justice*, Cambridge U. P., Cambridge, 2006.
- 4) Navarro Pablo, Rodriguez Jorge L., *Deontic Logic and Legal Systems*, Cambridge U. P., Cambridge, 2014.
- 5) Perelman Ch., *Justice, Law, and Argument*, D. Reidel Publ. Co., Dordrecht, 1980.
- 6) Prooijen Jan-Willem v., *The Moral Punishment Instinct*, Oxford U. P., Oxford, 2018.
- 7) Rawls John, *A Theory of Justice*, Harvard U. P., Cambridge Mass., 1999.
- 8) Weiner Bernard, *Social Motivation, Justice, and the Moral Emotions*, Lawrence Erlbaum, Mahwah, 2006.

NARAȚIUNI ANTIEUROPENE ȘI ANTIDEMOCRATICE PRIVIND UCRAINA, PROMOVATE DE PRESA RUSĂ

Marin GHERMAN*

CZU 327:[070+659.3]

Rezumat: *În acest studiu sunt analizate narațiunile antieuropene și antidemocratice, promovate de presa rusă în perioada de până la declanșarea invaziei la scară largă a Ucrainei. Constituind o barieră în calea europeanizării societății ucrainene, narațiunile presei guvernamentale ruse încercau să convingă opinia publică că UE are ca scop să transforme statul ucrainean într-o colonie subdezvoltată a Occidentului. Prin intermediul dezinformării și diseminării de fake news, Rusia a promovat diverse narațiuni privind politica agresivă a statelor UE față de Moscova și rusofobia generală a Occidentului. UE, NATO și SUA au fost acuzate de încurajarea războiului din estul Ucrainei, care ar fi fost în interesul societăților europene. Rusia era prezentată ca un stat care trebuie să se apere de agresiunea Occidentului. În afară de aceasta, presa rusă a lansat o serie de narațiuni antidemocratice, care au avut ca scop să blocheze reformele pro-europene din Ucraina. Statul rus era arătat în narațiunile presei ca fiind mult mai liber și democratic, decât UE, iar Ucraina era acuzată de încălcarea dreptului internațional cu acordul tacit al liderilor europeni. Narațiunile respective sunt analizate în acest studiu prin prisma metodei sistematizării în metanarațiuni. Discursul presei guvernamentale ruse a reprezentat un amalgam de argumente, informații, invenții, falsuri și presupuneri din domeniul istoriei și dreptului internațional.*

Cuvinte-cheie: Rusia, Ucraina, dezinformare, narațiuni antieuropene.

ANTI-EUROPEAN AND ANTI-DEMOCRATIC NARRATIVES ABOUT UKRAINE PROMOTED BY THE RUSSIAN PRESS

Abstract: *This study analyzes the anti-European and anti-democratic narratives promoted by the Russian media in the period leading up to the*

* **Marin GHERMAN**, lector universitar, doctor în științe politice, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, marin.gherman@usm.ro

outbreak of the large-scale invasion of Ukraine. As a barrier to the Europeanization of Ukrainian society, Russian government media narratives sought to convince public opinion that the EU aimed to turn the Ukrainian state into an underdeveloped colony of the West. Through disinformation and the dissemination of fake news, Russia promoted various narratives regarding the aggressive policy of the EU states towards Moscow and the general Russophobia of the West. The EU, NATO and the US have been accused of encouraging the war in eastern Ukraine, which would have been in the interest of European societies. Russia was presented as a state that must defend itself from Western aggression. In addition, the Russian media launched a series of anti-democratic narratives aimed at blocking pro-European reforms in Ukraine. The Russian state was portrayed in media narratives as far freer and more democratic than the EU, and Ukraine was accused of violating international law with the tacit approval of European leaders. The respective narratives are analyzed in this study through the method of systematization in metanarratives. The discourse of the Russian government media was an amalgam of arguments, information, inventions, falsehoods and assumptions from the fields of history and international law.

Keywords: Russia, Ukraine, disinformation, anti-European narratives.

Introducere:

În contextul anexării Crimeii în anul 2014 și sprijinirii mișcărilor separatiste din Donbass, Federația Rusă a lansat un război informațional multidimensional asupra autorităților ucrainene, bazat pe o intoxicare permanentă a opiniei publice cu diverse narațiuni hibride. Cu ajutorul presei guvernamentale, Federația Rusă a încercat să submineze legitimitatea autorităților post-Euromaidan prin promovarea unor narațiuni false. Potrivit politologului ucrainean Yevhen Mahda, Kremlinul a studiat pe parcursul mai multor ani reacțiile și așteptările cetățenilor ucraineni, dar și ale liderilor politici din Occident, folosind aceste informații în timpul elaborării și promovării unor narațiuni antiucrainene, antidemocratice sau antioccidentale. În cartea *Hybrid aggression of Russia. Lessons for Europe* [9, p. 87], specialistul ucrainean menționează că pentru decidenții politici de la Moscova contau foarte mult reacțiile liderilor din Occident, dar și procesele in-

formaționale specifice din spațiul post-sovietic. Studiind narațiunile presei ruse, dar și ale liderilor politici de la Moscova, expertul media român Marian Voicu, a analizat caracterul anti-occidental al politicii informaționale a Kremlinului, începând cu perioada protestelor pro-europene din Ucraina (2013-2014). Potrivit autorului, narațiunile lansate de Rusia au un număr limitat de teme și abordări, fiind promovate în sistemul structurat pe mai multe nivele ale presei guvernamentale ruse. Rusia a crescut de la un an la altul cheltuielile pentru presa controlată de stat și fabricile de troli care au ca scop să manipuleze opinia publică prin promovarea dezinformării și diseminarea de *fake news* [14].

Până la invadarea Ucrainei la scară largă, Rusia a promovat și difuzat o serie de narațiuni ale dezinformării și *fake news* care pot fi sistematizate într-o serie de metanarațiuni. După cum am arătat într-un alt studiu, merită menționat rolul dublu al narațiunilor false distribuite de presa pro-Kremlin în anii 2014-2022. Pe de o parte, acestea aveau ca scop să modifice percepțiile ucrainenilor vizavi de relațiile cu UE și cu NATO în baza semănării unor nostalgii față de relațiile prietenoase de odinioară cu Rusia. Pe de altă parte, foarte multe narațiuni ale dezinformării și *fake news* se adresau în mod direct publicului rus. O serie de narațiuni false au avut ca scop să deculpabilizeze Rusia privind conflictul din Donbass, uciderea civililor, doborârea aeronavei olandeze MH17 în estul Ucrainei ș.a. [5, p. 105].

Potrivit cercetărilor realizate în Occident, narațiunile oficiale ale Rusiei, dar și ale presei pro-Kremlin deveneau tot mai agresive la adresa valorilor europene și Ucrainei pe măsură ce Kievul se apropia de UE. Cercetătoarea Eva Claessen, de la The Leuven Centre for Global Governance Studies, arată cum au devenit tot mai agresive narațiunile oficiale din Federația Rusă privind Ucraina după ce Kievul a ales ca vector de politică externă integrarea europeană[2]. Criza din Ucraina din anii 2013-2014, potrivit observațiilor autoarei, au creat o ruptură fără precedent în relațiile UE-Rusia, iar pe parcursul diferitelor etape ale conflictului, narațiunile antieuropene și antiucrainene se intersectau reciproc.

În ciuda multiplelor analize realizate în ultimii ani, nu există o sistematizare a acestor narațiuni, și nici nu au fost descrise interdisciplinar supraunerile narrative ale presei guvernamentale ruse pe axa: retorică antiucraineană – mesaje antidemocratice – narațiuni antieuropene / antioccidentale.

De aceea, în acest studiu vor fi descrise și clasificate narațiunile antieuropene și antidemocratice privind Ucraina care au fost promovate de presa rusă până la invazia la scară largă (24 februarie 2022). Articolul nostru se bazează pe o serie de analize săptămânale ale presei ruse, realizate în perioada decembrie 2020 – februarie 2022, care au avut ca scop să demonteze narațiunile false identificate [13]. În acest studiu, prin narațiune înțelegem o structură narativă reprezentată de articole de presă, emisiuni de televiziune și radio, mesaje promovate pe rețelele de interacțiune socială și pe diverse canale de comunicare electronică.

Metanarațiuni antieuropene, promovate de presa rusă

După cum arată Marian Voicu, narațiunile false pot fi grupate în metanarațiuni, iar limbajul comun folosit este numit metalimbaj [14, p. 74]. În cazul războiului informațional, o metanarațiune este o temă generală care unifică și dă sens unei serii de narațiuni individuale. Metanarațiunea și metalimbajul sunt parametri vizibili ai dezinformării. În baza acestui concept, este posibilă clasificarea narațiunilor singulare în curenți sau fluxuri informaționale. Vom descrie în continuare principalele metanarațiuni antieuropene promovate de presa rusă.

„Ucraina va deveni o colonie subdezvoltată a UE”. Potrivit presei guvernamentale ruse, pe măsură ce Kievul se apropie de UE după semnarea Acordului de asociere în anul 2016, ucrainenii sunt tot mai săraci, iar țara se transformă într-o colonie subdezvoltată a Occidentului. De cele mai multe ori, erau prezentate intenționat greșit diverse statistici oficiale sau rapoarte ale organizațiilor internaționale privind situația agrară, natalitatea, persoanele care suferă de foame sau exporturile. De exemplu, în articolul „De ce în Ucraina copiii suferă de foame” [15], publicat de Ukraina.ru, website finanțat de guvernul rus, UE este acuzat de transformarea Ucrainei într-o colonie. Sunt citate date învechite ale ONU din anii 1999-2002 privind securitatea alimentară din Ucraina, care sunt prezentate ca fiind informații actuale despre copii ucraineni care suferă zilnic de foame.

Ca și în cazul altor narațiuni false pe această temă, presa guvernamentală rusă nu a scris de cele mai multe ori, ONU, Consiliul Europei și alte organizații internaționale au analizat în anii 2014-2022 diferite probleme din Ucraina cauzate de conflictul din Donbass, fiind vorba despre criza alimentară din republicile autoproclamate Donețk și Lugansk, care nu erau

sub controlul guvernului ucrainean. În anii 2020-2022 presa guvernamentală rusă a generalizat aceste date pentru întreaga Ucraină, încercând să convingă opinia publică că anume colaborarea cu UE determină sărăcirea populației și războiul. Apropierea Ucrainei de normele europene prin implementarea Acordului de asociere cu UE a devenit ținta multiplelor atacuri informaționale din partea presei guvernamentale ruse.

„Statele UE sunt rusofobe și nerecunoscătoare Rusiei”. În mai 2021, presa rusă scria că decidenții politici din UE acceptă persecutarea comunităților rusofone întrucât vor să șteargă din memoria colectivă victoria poporului sovietic asupra naziștilor. Metanarațiunea respectivă se înscrie într-un efort mai amplu de a prezenta agresiunea Rusiei în Donbass în ultimii ani ca pe o luptă împotriva fascismului, încurajat de UE. În realitate, nu a existat vreodată la nivel oficial vreo inițiativă, declarație sau atitudine a UE îndreptată împotriva vorbitorilor de limba rusă din Ucraina, Statele Baltice sau din alte țări. În Ucraina au fost luate în mod individual măsuri de restrângere a influenței spațiului informațional rus asupra securității naționale, însă deciziile adoptate la Kiev începând cu 2014 nu au fost încurajate de UE sau de Consiliul Europei[4].

Mai mult decât atât, UE este acuzată de trădarea Rusiei. Potrivit celor mai promovate narațiuni false de către presa din Rusia – unele moștenite din perioada sovietică – URSS a eliberat Europa de naziști și fasciști, s-a jertfit pentru viitorul omenirii însă, din păcate, Occidentul nu vrea să îi fie recunoscător Rusiei ca moștenitoare a Uniunii Sovietice pentru eroismul din trecut. Deseori, narațiunile false ale presei ruse erau sprijinite de diverse declarații ale liderilor politici ruși. De exemplu, ministrul rus de Externe, Serghei Lavrov, a declarat că începând cu anul 2004, când Statele Baltice au aderat la UE, „a existat o discriminare deschisă și consecventă împotriva populației de limbă rusă care locuiește acolo, a existat un atac asupra activităților mass-media ruse” [7].

Scopul acestor campanii de dezinformare este de a justifica pentru publicul rus pașii făcuți de Moscova în relațiile cu vecinii, cu SUA și UE. Bruxellesul este arătat ca un inamic al lumii ruse, care încurajează rusofobia și care a permis o „lovitură de stat” din Ucraina. Potrivit acestei narațiuni, Moscova nu este un stat agresor, ci o victimă, fiind nevoită să se apere. Narațiunile amintite mai sus sunt promovate și în limbi de circulație

internațională pentru a determina o schimbare a percepțiilor despre Rusia ale publicului european și internațional.

„Statele UE nu vor pace în Ucraina”. În preajma lansării invaziei la scară largă a Rusiei asupra Ucrainei, presa guvernamentală rusă promova metanarațiunea despre finanțarea de către UE și NATO a războiului din Donbass. „Occidentul vrea un nou război în Donbass pentru a nu permite dezvoltarea Rusiei pe scena mondială”, explica presa rusă în aprilie 2021 [6]. Deseori, în aceste narațiuni cuvintele UE, NATO, SUA și Occident erau folosite ca sinonime, „antieuropean” însemnând în baza acestei logici a războiului hibrid rus, „antiamerican” sau „antioccidental”. În realitate, începând cu anul 2014 liderii occidentali au lansat constant apeluri la calm în Donbass. În regiune nu au fost observate niciodată pregătiri de războaie ale Ucrainei, iar UE sau NATO nu au avut forțe în Ucraina, nici nu au manifestat în vreun fel intenția de a se amesteca în vreun conflict. Rusia, pe de altă parte, a început să maseze forțe în apropierea granițelor Ucrainei în primăvara anului 2021, iar Occidentul a cerut explicații. La finele anului 2021 presa finanțată de guvernul rus scria că Moscova mobilizează forțe la granița cu Ucraina pentru a se apăra de o agresiune a Occidentului, prezentând statele europene ca fiind dornice să distrugă Rusia [11]. În acest război informațional, Rusia încerca să se prezinte ca o victimă, acuzând UE de încurajarea războiului din Ucraina.

Această metanarațiune a mai apărut în presa rusă sub forma unor acuze la adresa UE pentru nesoluționarea intenționată a conflictului din Donbass. Liderii europeni erau prezentați ca persoane interesate de escaladarea conflictului din estul Ucrainei. În acest context, aniversarea în septembrie 2021 a șapte ani de la semnarea primului acord de pace de la Minsk, care a fost posibilă datorită implicării a două state UE, Franța și Germania, a devenit un prilej pentru promovarea unor narațiunilor false, potrivit cărora Ucraina nu și-ar dori pace în Donbass. „Statul ucrainean există pentru a se opune «agresiunii rusești» și pentru a preveni «genocidul» determinat de apariția acestui stat. Pierderile economice, jertfele umane și absența Donbass-ului în componența Ucrainei nu prea sunt teme de reflecție pentru liderii ucraineni. Occidentul nu numai că rabdă, dar și susține continuarea conflictului, iar Ucraina dispune de toate resursele necesare, cel puțin, pentru înghețarea conflictului... Pacea ar putea fi instaurată doar atunci când va avea loc

capitularea totală a Rusiei, cu recuperarea de către Kiev a Donbass-ului și Crimeii, cu achitarea contribuțiilor. Dar și așa, Ucraina, ar fi cerut regiunea Kuban și zonele cu zăcămintele de gaze. Ucraina nici nu are de gând să respecte acordurile de pace, iar această poziție este susținută de «garanții» procesului de pace – Germania și Franța», potrivit unei narațiuni de dezinformare promovată de presa guvernamentală rusă în septembrie 2021 [12].

Scopul acestei metanarațiuni este de a convinge opinia publică că în Donbass are loc un război civil, încurajat de Occident, la care nu participă Rusia. Moscova era prezentată ca o victimă a complotului dintre Ucraina și Occident, având dreptul să se apere și să protejeze populația vorbitoare de limba rusă de rusofobia UE. În realitate, orice conflict frânează dezvoltarea economică, blochează liberul schimb de bunuri, capitaluri și forță de muncă, ceea ce nu poate să fie în interesul vreunui stat. Atât UE, cât și NATO, au condamnat acțiunile destabilizatoare ale Rusiei în estul Ucrainei și Crimeea și au transmis mesaje de pacificare. UE nu a încurajat conflictul, ci dimpotrivă, prin sancțiunile impuse Rusiei [3], prin crearea unor formate de negocieri, ca, de exemplu, platforma de la Minsk, a încercat să transforme conflictul într-un dialog diplomatic și politic. Interesul UE a fost instaurarea păcii și anularea tuturor sancțiunilor care blochează mai multe domenii de cooperare dintre entitățile economice occidentale cu cele din Rusia.

Metanarațiuni antidemocratice, promovate de presa rusă

Presa guvernamentală rusă și oficialii de rang înalt de la Moscova au lansat o serie de narațiuni antidemocratice, care au avut ca scop să blocheze reformele pro-europene din Ucraina. Rusia era arătată în relatările presei ca un stat mult mai liber și democratic decât UE, iar Ucraina era acuzată de încălcarea dreptului internațional cu acordul tacit al liderilor europeni.

„Rusia este un stat mult mai democratic decât o serie de state UE”. În preajma invaziei la scară largă asupra Ucrainei au fost promovate narațiuni care căutau să denatureze realitățile europene și să probeze, că drepturile omului sunt încălcate în statele UE. Se insistă pe brutalitatea poliției în timpul unor proteste prin scoatere din context a unor declarații oficiale. Deseori, narațiunile îndreptate împotriva UE o arătau pe Rusia un stat mult mai liber și democratic decât o serie de state din Occident. De exemplu,

protestele „vestelor galbene” din Franța au fost prezentate în presa rusă ca o mișcare care contestă democrația formală din UE. Protestele au fost caracterizate ca o „revoluție oprită cu brutalitate”, ceea ce ar fi o dovadă a decăderii civilizației și democrației europene. „Metodele lui Macron de a liniști protestele demonstrează că forțele de ordine ruse par mult mai umane în astfel de cazuri”, a scris presa din Rusia [10]. Presa guvernamentală rusă nu amintea nimic despre interzicerea unor proteste, persecutarea opoziției și blocarea mass-mediei independente pe teritoriul Federației Ruse când făcea astfel de comparații. Merită menționat faptul că scopul acestei narațiuni a fost de a le arăta ucrainenilor că opțiunea europeană a Kievului este una greșită, pentru că în UE nu mai există democrație.

„Occidentul a sprijinit o lovitură de stat în Ucraina”. După protestele stradale din Ucraina, cunoscute ca Euromaidan, presa guvernamentală rusă a acuzat Occidentul de sprijinirea unei lovituri de stat la Kiev. Potrivit acestei metanarațiuni, în Ucraina a venit la putere o juntă militară, pe care Occidentul a legitimat-o prin recunoaștere internațională, ceea ce ar fi o dovadă a degradării dreptului internațional și a tendințelor antidemocratice în întreaga lume, în afară de Rusia. Presa rusă dezvoltă și amplifică discursurile oficiale ale liderilor Rusiei. Într-un articol publicat în revista „Rusia în politica globală” în martie 2016, Serghei Lavrov, ministrul Afacerilor Externe al Federației Ruse, a scris că Moscova se bazează în politica sa externă pe principiul respectării dreptului internațional: „Ne străduim să facem tot ce ne stă în puteri pentru a depăși obstacolele pe această cale, inclusiv soluționarea crizei ucrainene în baza acordurilor de pace de la Minsk – o criză provocată de lovitură de stat de la Kiev din februarie 2014” [8, p. 10]. În perioada 2014-2022, șeful diplomației ruse a declarat în repetate rânduri că în Ucraina are loc un război civil, iar la putere au venit niște lideri falși, sprijiniți nejustificat de UE.

În realitate, nu a avut loc nicio lovitură de stat în 2014 în Ucraina. După retragerea președintelui Viktor Ianukovici în urma protestelor în masă, au avut loc alegeri prezidențiale și parlamentare, recunoscute de comunitatea internațională. În Donbass, conflictul s-a desfășurat în principal între armata ucraineană și mercenarii finanțați de Rusia [1], lucru recunoscut de majoritatea liderilor globali și organizațiilor internaționale (chiar dacă forțele separatiste au recrutat și localnici). Autoritățile ucrainene au renunțat

de mai multe ori să discute cu liderii republicilor autoproclamate despre situația din estul țării, menționând că un dialog cu ei ar însemna o legitimare a agresiunii ruse. Kievul a considerat că Rusia este cea care a provocat conflictul din Donbass pentru a bloca parcursul european și euroatlantic al Ucrainei. Dacă Rusia nu ar fi susținut mișcările separatiste din Donbass războiul nici nu ar fi avut loc, iar teritoriul era eliberat în 2014.

Concluzii:

Presa guvernamentală rusă a promovat o serie de narațiuni antieuropene și antidemocratice privind Ucraina în preajma lansării invaziei la scară largă. După protestele stradale, cunoscute ca Euromaidan și semnarea Acordului de asociere Ucraina-UE, scopul Rusiei a fost de a crea diverse bariere în calea europeanizării societății ucrainene. Narațiunile false ale presei ruse, grupate în diverse metanarațiuni, încercau să convingă opinia publică că UE are ca scop să transforme statul ucrainean într-o colonie subdezvoltată a Occidentului. Prin intermediul dezinformării și diseminării de *fake news* Rusia a promovat diverse narațiuni privind politica agresivă a statelor UE față de Moscova și rusofobia generală a Occidentului. În același timp, Rusia era prezentată ca un stat care trebuie să se apere. Narațiunile presei ruse au reprezentat un amalgam de argumente hibride din domeniul istoriei și dreptului internațional.

Printre principalele metanarațiuni antieuropene, promovate de presa rusă, menționăm: Ucraina este o colonie subdezvoltată a UE; statele europene sunt profund rusofobe; războiul din Donbass este în interesul Europei; liderii europeni nu sunt recunoscători Rusiei pentru eliberarea de nazism în perioada celui de al Doilea Război Mondial. Printre principalele metanarațiuni antidemocratice, promovate de presa rusă, menționăm: Rusia este un stat democratic, spre deosebire de țările UE; Occidentul este duplicitar pentru că a sprijin o lovitură de stat la Kiev, Moscova respectă opțiunile și libertăților cetățenilor, ceea nu face Occidentul de mai mulți ani. Scopul acestor metanarațiuni false a fost de a bloca realizarea unor reforme pro-europene din Ucraina prin intoxicarea permanentă a opiniei publice cu ajutorul dezinformării și diseminării de *fake news*.

Referințe bibliografice:

1. Chervonenko, Vitali, Khto voiuie na Skhodi: khronolohiia svidechen pro rosiiski viiska, înBBC News, https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/09/140902_russian_army_ukraine_debate_vc acces 15.09.2023.
2. Claessen, Eva, The making of a narrative: The use of geopolitical othering in Russian strategic narratives during the Ukraine crisis, in „Media, War and Conflict”, 2021, Vol. 14, iss. 1, pp. 1-18.
3. Consiliul UE, Cronologie – măsurile restrictive ale UE împotriva Rusiei în ceea ce privește Ucraina, <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine> – acces 13.09.2023.
4. Gherman, Marin, Fake News: UE persecută rusofonii pentru a șterge amintirea marii victorii a Rusiei asupra fascismului, în Veridica, <https://www.veridica.ro/stiri-false/fake-news-ue-persecuta-rusofonii-pentru-a-sterge-amintirea-marii-victorii-a-rusiei-asupra-fascismului> - acces 10.09.2023.
5. Gherman, Marin, Narațiuni ale dezinformării și fake news utilizate de Rusia până la invadarea Ucrainei, în „Polis: Revistă de Științe Politice”, 2022, vol. X, nr. 2 (26), p. 99-110.
6. Kondakova, Yevhenia, Proekt Anti-Rossiia. Zachem Zapadu vojna v Donbasse, în Ukraina.ru, <https://ukraina.ru/20210412/1031108312.html> –acces 14.09.2023.
7. Kondakova, Yevhenia, Ukraina podtalkivaet ES k razryvu otnoshenij s Rossiej, în Ukraina.ru, <https://ukraina.ru/20210215/1030553228.html> – acces 14.09.2023
8. Lavrov, Serghei, Istoricheskaia perspektiva vneshnei politiki Rossii: Raz-myshleniia na novom etape mezhdunarodnogo razvitiia, în „Russia in global politics”, 2016, №2 (March/April), p. 10-15.
9. Mahda, Yevhen, Hibrydna ahresiia Rosii. Uroky dlia Yevropy [Hybrid aggression of Russia. Lessons for Europe], Kyiv, Kalamar, 2017, 268 p.
10. Nikiforova, Viktoria, Makron usmiril „zheltye zhiletty” vpechatlyayushche zhestokimi merami, în Vzglead, <https://vz.ru/world/2019/8/6/990997.html> – acces 10.12.2020.
11. Sputnik Moldova, Când Javelin și Stinger nu aduc fericire: SUA împing Ucraina către un război cu Rusia, Sputnik.md, <https://sputnik.md/20211124/sua-ucraina-razboi-rusia-46677473.html> – 24.11.2021.

12. Stoyakin, Vasilij, Minsk-1: sem let — odin otvet. Pochemu oni ne rabotayut, în Ukraina.ru <https://ukraina.ru/20210906/1032191341.html> –acces 14.09.2023.
13. Veridica – publicație specializată în monitorizarea, analiza și demontarea campaniilor de fake news, dezinformare și manipulare din Europa Centrală și de Est. Analizele săptămânale pot fi citite la <https://www.veridica.ro/ro/autori/marin-gherman> – acces 14.09.2023.
14. Voicu, Marian, Matrioșka minci노șilor: fake news, manipulare, București, Editura Humanitas, 2018, 472 p.
15. Volkov Pavel, Pochemu v Ukraine golodayut deti?, Ukraina.ru, <https://ukraina.ru/20211105/1032580110.html> –acces 14.09.2023.

[DEZ]INFORMAȚIA CA ARMĂ ÎN RĂZBOIUL RUSIEI ÎMPOTRIVA UCRAINEI: DIMENSIUNEA EUROPEANĂ

Natalya NECHAYEVA-YURIYCHUK*

CZU 327

Abstract: *În lumea contemporană informația a devenit o armă, pe care Rusia o folosește în războiul împotriva democrației. Anexarea Republicii Autonome Krimea și ocuparea temporară a regiunilor Donețk și Lugansk de către Rusia în anul 2014 au stat la inițierea războiului ruso-ucrainean, în care fiecare stat din lume ocupă o poziție, susținând-o prin diverse mijloace. Uniunea Europeană din primele zile ale războiului a susținut Ucraina, integritatea ei teritorială și independența. Anume din acest motiv Rusia activ desfășoară războiul informațional împotriva statelor europene. Autorul analizează nivelurile războiului informațional al Rusiei împotriva lumii democratice, reprezentând keisuri separate, particularități a politiciii informaționale a Uniunii Europene, de asemenea, posibilități de consolidare a eforturilor Uniunii Europene și a statelor transfrontaliere cu ea în lupta cu războiul hibrid al Rusiei.*

* Natalya NECHAYEVA-YURIYCHUK, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea Națională „Yuri Fedkovici”, Cernăuți, Ucraina, nataliyany77@gmail.com

Cuvinte-cheie: politica informațională, dezinformarea, războiul hibrid, Uniunea Europeană, securitatea.

[DIS]INFORMATION AS THE WEAPON IN RUSSIAN WAR AGAINST UKRAINE: EUROPEAN DIMENSION

Abstract: *In the contemporary world, information has become a weapon that Russia uses in the war against democracy. The annexation of the Ukrainian Autonomous Republic of Crimea and the temporary occupation of certain areas of the Donetsk and Lugansk regions by Russia in 2014 became the beginning of the Russian-Ukrainian war, in which every state in the world takes its side, supporting it with all possible means. Since the first days of the war, the European Union has supported Ukraine, its territorial integrity and independence. That is why Russia is actively conducting an information war against European countries. The author analyzes the levels of Russia's information war against the democratic world, presenting individual cases, features of the EU's information policy, as well as the possibility of consolidating the efforts of the EU and neighboring countries in the fight against Russia's information hydra.*

Keywords: information policy, disinformation, hybrid warfare, EU, security

2014 – 1914: one hundred years passed. Two world wars took place in this historical period. Millions of people were killed and murdered. The geopolitical situation has been changed at least three times: in 1918, 1945, 1991. After the collapse of the Soviet Union, it seemed that the long way from traditional imperialism to democracy mainly has been taken. But those who didn't learn history well has been started the fight for the world leadership again. In best traditions of previous centuries but the using the contemporary weapon and digital capabilities. 2014 became a starting point for contemporary geopolitical transformations like 1914 in previous century. Though the political background and circumstances are completely different.

The start of Russian military aggression toward Ukraine in 2014 was precepted by many intellectuals, social and political experts as the huge ge-

opolitical challenge. For them Russian militarism and the war against Ukraine meant the future ruining the existing system of international relations at least. Between them was a Russian historian Andrei Zubov, professor of the Department of Philosophy of MSIIR (МГИМО). He wrote: “We are on the verge of complete destruction of the system of international treaties, economic chaos and political dictatorship. We are on the verge of a war with our closest, related people of Ukraine, a sharp deterioration in relations with Europe and America, on the verge of a cold and, possibly, a hot war with them”¹. His article was the first attempt of open scientific answer by Russian scientist to Russian authorities concerning the contemporary Russian politics. And the most important for all is that it was done in times when the whole world wasn’t ready to witness the Russian real politics, which Ukrainian professor Anatoliy Kruglashov named as retro-imperialism².

In the following years a seemingly stable system of international relations turned into a systemic turbulence condition, caused by Russia’s active actions in all directions: from political to economic, including energy and information as the weapon in this fight for leadership. This article is the attempt to analyze the changes in European political environment caused after the start of Russian-Ukrainian war in 2014. The author will try to determine the purpose of Russian disinformation activities all over Europe in the context of the strategic goals of the Russian leadership regarding the geopolitical position of Russia. Special attention will be focused on different levels of Russian disinformation and propaganda and its influence to European politics of supporting Ukraine.

The problem of propaganda and disinformation became the special subject of public and expert discussion, special concern within the EU. After 2014 the EU member-states like France, Great Britain, Spain etc. suffered from the completely open intervention of Russia into their internal affairs through media manipulation, propaganda and disinformation. The weakest in its resistance to outside influence was (and still is) digital sphere,

¹ Профессора Андрея Зубова увольняют из МГИМО за статью об Украине, в которой он сравнил Россию с нацистской Германией. URL: <https://www.newsru.com/russia/04mar2014/zubov.html>

² Kruglashov A. *Eastern Partnership vis-à-vis challenges and doubts*. STUDIA I ANALIZY NAUK O POLITYCE. 2020. №1. P.65-78.

especially social networks. And the European Union in a whole as well as national governments of member-states of it has taken systematic actions aimed to protect European space from propaganda, disinformation and fakes. During last years the EU created Code of Practice on Disinformation, the Action Plan Against Disinformation, the East StratCom Task Force, and the Rapid Alert System for dealing with this problem¹.

At the same time, it is necessary to remind that “Universal Declaration of Human Rights” (UDHR)², the main human rights document, was adopted before the digital era. Another one, the “International Covenant on Civil and Political Rights” (ICCPR) was adopted as well as UDHR before digital epoch, on December 16, 1966. Its article 9 fixes “the right to liberty and security of person” and article 18-19 the right “to freedom of thought, conscience and religion”, “to hold opinions without interference”, “the freedom of expression”, “for respect of the rights of reputations of others” etc.³

Within the EU the “Charter of Fundamental Rights of the European Union” (ECHR) is clarifying the EU citizens’ rights and freedoms. “Charter of Fundamental Rights” was adopted in 2000 and entered into force in 2009. Its article 6 to 19 are concerned with freedoms: right to liberty and security, respect for private and family life, protection of personal data, freedom of thoughts, conscience and religion, freedom of expression and information etc.⁴.

The basic principles of fundamental human rights protection are the topic of hot discussions from the times of their adoption. They are discussing by experts, politicians, scientists etc. Spreading of disinformation is perceived as the threat to human rights, from one side. To protect a human from new digital threats it’s necessary to implement new instruments and

¹ Pamment J. The EU’s Role in Fighting Disinformation: Taking Back the Initiative. July 15, 2020. URL: <https://carnegieendowment.org/2020/07/15/eu-s-role-in-fighting-disinformation-taking-back-initiative-pub-82286>

² Universal Declaration of Human Rights. URL: <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf>

³ International Covenant on Civil and Political Rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

⁴ Charter of Fundamental Rights. URL: <https://www.citizensinformation.ie/en/government-in-ireland/european-government/eu-law/charter-of-fundamental-rights/>

policies. But from another side, these new instruments and policies can be perceived as the threat to human rights. Especially in a sphere of privacy, right to share the information etc. And this antimony is used by Russian propagandist machine for discreditation of democracy and its fundamental principles.

In 2014 world witnessed the repetition of events of the interwar period: the annexation of Ukrainian Crimea looked completely the same as anschluss of Austria in 1938¹. The main question was: how will events develop? Will the Third World War start or everything will end with this annexation? Almost 10 years passed after the annexation. There is no world war in meaning of XX century. On authors opinion we have completely another format of world war, which is going on right now. If we are talking about the traditional military dimension, it can be state as Russian-Ukrainian war, which is conducting on the territory of Ukraine. The modern war waged by Russia has informational, economical, ecological, etc. dimensions. And in these planes, on our opinion, the war is global. It is influencing on various spheres of life in various parts of the world right now. And all states are involved in it, mostly indirectly in military sense, but directly in the information sense at least.

In 2014 the world was faced with seemingly unprecedented in XXI century actions: open intervention into domestic affairs of independent state with further capture and rejection of its territories. Russia demonstratively started a war for a world leadership and Ukraine became its stumbling block on this path. In order to achieve the set goal Russia has chosen various instruments and tools. And modern information technologies turned into an important tool of Russia's influence on decision-making process all over the world, especially in Ukraine and the EU.

Ukraine wasn't prepared to such dimension of war. As Volodymyr Gorbulin, Ukrainian politician, the Secretary of the National Security and Defense Council of Ukraine emphasized, the legal unpreparedness for new threats, “information occupation” of certain territories of Ukraine by Rus-

¹ Video: Poles alarmed by 'Crimean Anschluss'. URL: <https://www.france24.com/en/20140325-video-poles-alarmed-crimean-anschluss-ukraine-russia>; Зубов А. Это уже было. Ведомости. 01 марта 2014. URL: <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2014/03/01/andrej-zubov-eto-uzhe-bylo>.

sian military forces were between main challenges to Ukrainian informational politics in 2014¹. But the EU also wasn't prepared to this innovative technological approach to warfare. And Russia used it for disorientation of the world community (on our point, first of all European and American) and shaking of the foundations of world order. The avalanche of disinformation that hit the world after the Ukrainian Euromaidan (2013-2014) became a cold shower for European politicians. In fact, it prompted the development of effective tools for countering information aggression.

Since 2014 we are dealing at least with two interrelated processes:

- 1) The growing amount of disinformation and propaganda;
- 2) The growing attention to the problem of disinformation from the EU officials and appearing of new policies and practices in this sphere.

A hyperactivity of Russia in spreading disinformation and propaganda during and after Euromaidan common with its active interference in internal affairs of EU member-states demonstrated the seriousness of the security threat to Europe in case of ignoring the problem. To illustrate the dangerousness of the situation it's necessary to return back to the events before the Russian wide-scaled invasion to Ukraine.

From the collapse of the USSR the character of Russian-Ukrainian relations testifies to Russia's undisguised desire to restore the empire. It's hard to find a period after 1991 when Russia didn't intervene Ukrainian affairs, either domestic, or foreign. And informational warfare was and still is on the first place in contemporary Russia's imperial policy. Vladimir Putin who is right now the most odious figure in world politics came to the power on the verge of millennia. And Russia's active attempts to regain leadership on the world political stage began with his appointment as acting president of Russia on New Year's Eve 2000. In March, 2000, he won presidential elections and after that he is the unchanging leader of Russia. Even in the period of presidency of Dmitrii Medvedev he remained de facto the ruler of Russia. Under his rule Russia became definitely authoritarian state with the strong desire for world leadership.

The course on EU-integration, proclaimed by Ukraine, wasn't appropriate to Moscow. Euromaidan and Revolution of Dignity demonstrated

¹ Світова гібридна війна: український фронт / за загальною редакцією В.П.Горбуліна. К., 2017. С.384-385.

the readiness of Ukrainian society to radical changes and open movement toward united Europe. And unreadiness of Russian political elite to perceive the new geopolitical reality. After 2014 the democratic world found itself under the crosshairs of Russian authoritarianism, and Ukraine became the first bastion which Russia needs to destroy before conquering the world. To do it Russia started the new – hybrid – war against democracy as the biggest threat to Russia’s state existing. It is provided on several levels. The first one is the discreditation of democratic revolutions on post-Soviet space (in Ukraine and Georgia first of all). For example, Russian propagandists created a fake narrative “which argued that Yushchenko sought to classify and rank Ukrainians into three categories in accordance to the region they are from with Ukrainians from the east of the country allegedly ranked as third and those from the western part of the country as first”¹. For better perception by population even the special map (integrated in the text)² was created to illustrate this idea. For our point of view that step had strategic consequences for further Ukrainian development, but that is the topic for special research. It influenced on perception of Ukraine and new Ukrainian authority both inside and outside of country. To strengthen the negative perception of new Ukrainian President Viktor Yushchenko Russia used the visual comparison with Nazi leader Adolf Hitler³.

Russia continued the tradition of discreditation of Ukrainian political elite with Petro Po-

¹ The 2004 Orange Revolution through the eyes of Russian propaganda. URL: <https://www.weareukraine.info/the-2004-orange-revolution-through-the-eyes-of-russian-propaganda/>

² Кравчук О. Політична реклама в Україні: президентські вибори-2004 – три сорти українців, розкол та «нашизм». URL: https://24tv.ua/politichna_reklama_v_ukrayini_prezidentski_vibori_2004__tri_sorti_ukrayintsiv_rozkol_ta_nashizm_n1029351

³ The 2004 Orange Revolution through the eyes of Russian propaganda. URL: <https://www.weareukraine.info/the-2004-orange-revolution-through-the-eyes-of-russian-propaganda/>

roshenko¹ who became the President of Ukraine after the Revolution of Dignity, and Volodymyr Zelenskyi, contemporary President of Ukraine². In addition to comparisons with Nazism, the Russian authorities constantly produce and disseminate information about the so-called “crimes of the Ukrainian authorities”. Russian occupation of separate territories of Donetsk and Luhansk oblast in 2014 led to creation new myths about Ukraine. They were partly presented during photo exhibitions dedicated to the Ukrainian events in 2014 in Moscow (Russia), Terracina (Italy), London (Great Britain). The Russian occupation was presented there as the civic war in Ukraine and tragedy of Ukrainian people as the “crime” of Ukrainian authority. In 2015 the exhibition “The Physical Evidence. Donbass. 365 days” was held in Moscow. The exhibition consisted of two projects – a traditional photo exhibition and interactive exposition with real things from Donbas, armaments, children’s toys, etc.³. To strengthen the impression about the horrors of the situation in the eastern part of Ukraine the organizers transformed the part of the hall into the “destroyed Donbass”. The organizers tried to create the atmosphere of war spread with accents so that everyone present could see “the evidence of crimes Ukrainian authorities”⁴. The expected result was a mobilization of the minds of the viewers of the exhibition to the rejection of democratic choice of Ukrainian people, to present Russia as the state – protector the rights of people and to discredit the Ukrainian authorities and Ukrainian state after the changes of the Revolution of Dignity. Not all people trusted to it, but it had its ruining impact on minds and vision of Ukraine by Russian society at least. In 2017

¹ Порошенко как Гитлер с порванными носками – украинский эксперт. URL: <https://tvzvezda.ru/news/201702021339-6wx1.htm>

² No, Volodymyr Zelensky isn't publishing his own 'Mein Kampf'. URL: <https://www.france24.com/en/tv-shows/truth-or-fake/20221104-no-volodymyr-zelensky-isn-t-publishing-his-own-mein-kampf>

³ Nechayeva-Yuriychuk N. *Information Warfare Against Ukraine: Security Challenges for the European Union*. The European Union and the Eastern Partnership: Security Challenges: April 26-27, 2018, Moldova / Vasile Cucerescu, Carlos E. Pacheco Amaral, Gaga Gabrichidze, Ioan Horga, Anatoliy Kruglashov, Ewa Latoszek, Marta Pachocka; sci. com.: Francisco Aldecoa Luzárraga [et al.]. Chișinău : ECSA Moldova, Cernăuți : S. n., Tbilisi : S. n., 2018 (Tipogr. “Print-Caro”). P.530.

⁴ Тушин А. В Москве представлены «Вещдоки»: выставка 365 дней «АТО» на Донбассе. URL: <http://www.ridus.ru/news/182581>.

Levada Center provided the sociological investigation by the result of which 29% of respondents called Ukraine as the second after the USA enemy of Russia¹. To compare in February, 2023 69% of respondents had a negative attitude toward Ukraine². So, systematic propaganda and disinformation prove their effectiveness in today's authoritarian state.

The next level is intervention into domestic affairs of other states through media and social networks. After 2014 the European community felt the strong and systematic influence of Russian information weapon. The policy of “controlled chaos” which is providing by Russian government is directed to destabilize the political order through shaking of socio-political stability from within state. As far as Margarita Jaitner, the author of the book “Russian Information Warfare: Lessons from Ukraine”, wrote, the “information can be used to disorganise governance, organize anti-government protests, delude adversaries, influence public opinion, and reduce an opponent's will to resist”³. This tactic was used by the Soviet authorities in 1920s, 1930s and after the Second World war for establishing socialism and further including them into Moscow sphere of influence.

Within the EU the first state where Russia after Crimea annexation tried to influence on political choice of the population was Scotland. In September, 2014 the Scottish referendum on independence was held. Before that a number of fake accounts in different social networks were opened for sharing false information about the situation in Great Britain, Scotland and the EU in a whole. As an analyst for the US think-tank the Atlantic Council Ben Nimmo stressed, “pro-Russian propagandists used Twitter, fake news on YouTube and Facebook accounts to make and then spread false allegations that votes were interfered with to ensure victory for pro-

¹ Дергачев В., Атасунцев А., *Россияне назвали главных врагов страны*. URL: <https://www.rbc.ru/politics/10/01/2018/5a549d4b9a79476120fe5065>.

² Кузнецова К. *Як не дивно, але не українців: кого росіяни вважають найбільшим ворогом (свіже соціопитування)*. URL: <https://tsn.ua/svit/yak-ne-divno-ale-ne-ukrayinciv-kogo-rosiyani-vvazhayut-naybilshim-vorogom-svizhe-socopituvannya-2283289.html>

³ Jaitner M. “Russian Information Warfare: Lessons from Ukraine”, in *Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine*, ed. Kenneth Geers, 89 (Tallinn, NATO CCD COE Publications, 2015).

UK campaigners”¹.

In 2017 Spain felt political consequences of Russian disinformation campaign directed to strengthen the ideas of Catalonia’s independence. After the state investigation of the situation in region before the referendum-2017, the Spain defense and foreign minister said that “they had evidence that state and private-sector Russian groups, as well as groups in Venezuela, used Twitter, Facebook and other Internet sites to massively publicize the separatist cause and swing public opinion behind it in the run-up to the Oct. 1 referendum”².

Such “support” of “independence” movement in Europe from Russia was and still is aimed to legitimize the annexation of Crimea (2014³) and temporarily occupied territories of Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia and Kherson regions (oblast) of Ukraine (2022⁴). Propaganda and disinformation accompany all actions of Moscow, especially actively during the seizure of Ukrainian territories, processes of making important political decisions at the international (European Commission, UN, for example) or national levels, etc. In our opinion, the policy of “controlled chaos” implemented by Moscow is transforming now into a policy of non-Moscow-controlled resistance to Russian aggression by both Ukraine and the EU states.

The third level of Russian information warfare is the financial support of European radical left and right leaders, parties, groups. The most famous example: National Rally (previously National Front) in France founded by Marie Le Pen. It confirmed to receive Russian financial input into the election campaign. Though Mari Le Pen lost presidential elections, her party got 25% of the vote to the European parliament. As the result, Marie

¹ Carrell S. *Russian cyber-activists ‘tried to discredit Scottish independence vote’*. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2017/dec/13/russian-cyber-activists-tried-to-discredit-scottish-independence-vote-says-analyst>.

² Emmott R. *Spain sees Russian interference in Catalonia separatist vote*. URL: <https://www.reuters.com/article/us-spain-politics-catalonia-russia/spain-sees-russian-interference-in-catalonia-separatist-vote-idUSKBN1DD20Y>.

³ *Держдума проголосувала за включення Криму до РФ*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/03/140320_crimea_vote_russia_it

⁴ Богданьок О. *Путін підписав закони про «приєднання» тимчасово окупованих територій України до Росії*. URL: <https://suspilne.media/288682-putin-pidpisav-zakon-pro-priednanna-timcasovo-okupovanih-teritorij-ukraini-do-rosii/>.

Le Pen got 25 new members of the European Parliament and Russia got pro-Russian bloc inside the EU Parliament¹. During parliament election in 2022 party got 89 places. The last allowed to form the parliament group. On authors point of view, Mari Le Pen and National Rally can be considered as Russian agents of influence in France and European structures in a whole. And one of the purposes of their activity is the destabilizing the situation with the EU.

“Alternative for Germany” (AfD) is another right-wing party which has contacts with Russia. During last years it earned more support in German society and due to sociological data of August, 2023 its rating is 21%². The party opposes the EU, the support to Ukraine and is against sanctions toward Russia. By common journalists’ investigation by German “Spiegel”, Russian Insider and Bellingcat there are proves that it collaborates with Moscow³. The Russian financial support of radicalism in Europe, on authors point of view, is directed to ruining existing political order from inside and to settle the Russian order all over the Europe.

The fourth level of Russian information warfare against Ukraine and European democracy is energy dependence of European states from Russian gas and oil supplies, especially from “Gasprom”. The last is not only the energy company, but also media owner, which spreads Russian disinformation and propaganda all over the world. After the start of wide-scaled military invasion of Russia into Ukraine the European states started to reduce their dependence from Russian gas⁴. But there are still some states which have a high level of dependency from Russian gas and they are influencing on deci-

¹ Harding L. *We should beware Russia's links with Europe's right*, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/dec/08/russia-europe-right-putin-front-national-eu>.

² Опитування: У Німеччині ультраправа AfD вперше за кілька місяців втратила підтримку. URL: <https://usp-ltd.org/opytuvannia-u-nimechchyni-ultraprava-afd-vpersheza-kilka-misiatsiv-vtratyta-pidtrymku/>

³ Baumgärtner M., Grozev C., Höfner R., Dobrokhoto R., Lehberger R., Müller A.-K., Schmid F. and Wiedmann-Schmidt W. *Secret Messages Document Moscow Contacts with Staffer of Far-Right AfD*. Spiegel International. URL: <https://www.spiegel.de/international/germany/germany-secret-messages-document-moscow-contacts-with-staffer-of-far-right-afd-a-0040e526-39d7-4f22-8bc1-6772bc2d840a>

⁴ Богданьок О. *У МВФ розповіли, на скільки скоротилася залежність Європи від російського газу*. URL: [https://suspilne.media/446415-u-mvf-rozpovili-na-skilki-skorotilasa-zaleznist-evropi-vid-rosijskogo-gazu/](https://suspilne.media/446415-u-mvf-rozpovili-na-skilki-skorotilasa-zaleznist-vid-rosijskogo-gazu/)

sion-making process in the EU (like Hungary, for example).

Russia provides its information warfare against Ukraine and democracy on different levels and only several were presented in this article. But as more Russia is spreading disinformation the more European states and societies are supporting Ukraine and its fight against aggressive authoritarianism. The paradox of the situation lies in the fact that, despite the increase in disinformation activity of Russia regarding Ukraine, Moscow has not managed to form a positive attitude towards its military-political aggression towards Ukraine. Moreover, the EU strengthen support Ukraine on all levels: from humanitarian aid to supply of weapons. And strengthening cooperation in confronting informational threats is part of the joint struggle of the EU together with non-EU states (for example, Ukraine and Moldova) against the Russian aggressor.

CULTURA CA MODALITATE DE UMANIZARE A UNEI PERSOANE

Adela MANOLII*

CZU 008

Rezumat: *Trăsăturile culturale sunt forme de viață pe care individul uman le învață în ambianța socială și care-l marchează în mod definitoriu, integrându-l într-o comunitate, pe care o percepe ca fiind proprie. Cultura este un sistem de programe mentale pe care indivizii le dobândesc de-a lungul vieții, fiind liberi să se abată de la aceste programe, reacționând constructiv sau distructiv la impulsurile mediului. Cultura se transmite prin limbaj, abilitatea prin care se distinge omul de toate celelalte creaturi.*

Cuvinte-cheie: cultură, limbă, limbaj, tablou lingvistic, cultură lingvistică, umanism, niveluri ale culturii, sistem cultural.

*Adela MANOLII, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova, adelamanolii@gmail.com

CULTURE AS A WAY OF HUMANIZING A PERSON

Abstract: *Cultural traits are forms of life that the human individual learns in the social environment and that mark him in a defining way, integrating him into a community, which he perceives as his own. Culture is a system of mental programs that individuals acquire throughout life, being free to deviate from these programs, reacting constructively or destructively to environmental impulses. Culture is transmitted through language, the ability to distinguish man from all other creatures.*

Keywords: culture, language, language, linguistic picture, linguistic culture, humanism, levels of culture, cultural system.

Fenomen social foarte complex, **cultura** reprezintă combinația dintre cunoștințele omului, convingerile și normele sociale pe care le adoptă și le transmite viitoarelor generații; cultura este factorul principal de socializare care reglementează diverse sfere ale interacțiunii între oameni, începând cu comunicarea de zi de zi și până la funcționarea economiei mondiale; cultura reprezintă programarea colectivă a spiritului prin care membrii unui grup se disting unii de alții; cultura se referă *grossomodo* la ceea ce este creat de om în opoziție cu natura (creații care apar sub aspectul unui ansamblu de limbaje, simboluri și semnificații integrate într-un amplu proces de comunicare). Umberto Eco definește cultura drept fenomen exclusiv uman, un mod specific de existență umană, care ține de specificul comportamentului, conștiinței, activității umane (lucruri, obiecte, opere de artă, instrumente, forme de limbaj, simboluri, semne etc.). De fapt, conceptul de „cultură” este destul de larg, întrucât în el se reflectă fenomenul complex al istoriei umanității.

Termenul **cultură** provine din latinescul *cultura*, -ae (< verbul *colo*, -ere, *colui*, *cultum* „a cultiva; a se îngriji de”). De fapt, în antichitate, romanii foloseau acest termen cel mai adesea în înțelesul originar de „cultivare a pământului”, ca acțiune de transformare a naturii, sens care, în multe limbi romanice, s-a perpetuat până astăzi. Înțelesul celălalt al culturii, *cultura animi*, atestat pentru prima dată la Cicero și opus lui *cultura agri*, ca „educație, în sens larg, a spiritului, îndeosebi”, înțeles provenind din mediile intelectuale ale Romei antice, este și el prezent printre semnificațiile uzuale

actuale ale culturii. Astfel, termenul *cultură* a trecut în sfera largă a educației, care urmărește formarea spiritului și a sufletului, instruirea și modelarea personalității pe baza cunoștințelor și a experienței personale. [1, p. 27]

S-au dezvoltat două viziuni fundamentale asupra noțiunii de *cultură*: *conceptul umanist* (reprezentat prin patrimoniul cultural ca model de rafinament, cu extindere asupra capodoperelor unei comunități în domeniul literaturii, artelor plastice, muzicii etc.) și *conceptul antropologic* (se referă la modul general de viață al unei comunități, la totalitatea obiceiurilor și tradițiilor dominante și dobândite ale unui grup lingvocultural). Așadar, trăsăturile culturale sunt forme de viață pe care individul uman le învață în ambianța socială și care-l marchează în mod definitoriu, integrându-l într-o comunitate, pe care o percepe ca fiind proprie.

Se cunosc patru niveluri analitice ale culturii:

a) *nivelul general-uman* (ființele umane se deosebesc de cele animale prin capacitatea de reflecție și prin aptitudinea de a-și modela și a-și schimba în mod creativ mediul);

b) *nivelul sociocultural* (prin cultură, omul se raportează la sistemele de guvernare, la domeniile de activitate existente, la credințele religioase și la valorile în care se exprimă gândirea umană);

c) *nivelul național* (cuprinde diferite subgrupuri sociale și naționale în funcție de regiunea geografică, de clasa socială, de vârstă, sex, activitate profesională și subiect);

d) *nivelul personal, individual* (se referă la orientările de gândire și de acțiune ale individului; este nivelul conștiinței culturale, care îi permite ființei umane să conștientizeze ceea ce îi definește propria cultură, făcând-o distinctă de celelalte).

Factorul care diferențiază popoarele dintr-o cultură de alte culturi este **limba**:

- element al unui sistem cultural;
- subsistem lingvistic specific al culturii;
- baza societății și a culturii care pătrunde adânc în toate sferele societății;
- principalul instrument de cunoaștere și dezvoltare a lumii exterioare;
- limba face posibilă cunoașterea altor culturi;

- limba este principalul instrument al unui „rezervor colectiv de cunoștințe”, care se transmite din generație în generație;
- limba este principala formă de exprimare și de existență a culturii naționale;
- principalul mijloc de exprimare a spiritualității umane;
- limba este „cel mai profund act de cultură îndeplinit de om” [2, p. 288].

M. Eminescu consideră limba drept „măsurariul civilizației unui popor”. Gândirea românească a atribuit limbii un rol deosebit în configurația identității naționale. Pentru poporul român, limba reprezintă leagănul etnogenezei și al continuității, conștientizarea originilor sale. Importante ni se par accentele puse de G. Liiceanu cu privire la problema limbii: „Și-apoi *limba* este și nu este a noastră. E a noastră în măsura în care o folosim, dar nu noi am făcut-o. Nu putem dispune de ea după bunul nostru plac. E casa care ni s-a dat în folosire pe timpul unei vieți. Și pe care o locuim împreună. Nu e totuna dacă o ținem curată sau murdară, dacă aruncăm sau nu în stradă gunoiaele nostre verbale. [...] Când pocești ceva ce nu e doar al tău, îi faci să sufere pe toți cei care posedă bunul acela în comun cu tine. Îi tragi în jos, le nesocotești un standart. Le ameninți infrastructura civilizației. Le dărâmi un templu. Devii profanator. Ajungi un dușman al *civilizației locului*.” [3, p. 106-107] Și poetul Gr. Vieru menționează că „vorbindu-ne corect și frumos limba, tinzând a o vorbi corect și frumos, omenim astfel străbunii, pe cei care au creat „societatea cuvintelor civilizate”. Uitând un cuvânt trebuincios, necesar, o expresie din comoara graiului matern, uiți ceva din istoria poporului tău”. [4]

Cultura se transmite prin limbaj, abilitatea prin care se distinge omul de toate celelalte creaturi. Datorită limbii, cultura este posibilă; limba este atât un produs al culturii, cât și o condiție a existenței sale. Este important a sublinia că între limbă și lumea reală există o persoană, un vorbitor nativ al limbii și culturii. Lingvistul E. Coșeriu susține că „omul se manifestă prin limbaj, în care se reflectă poziția socială, ideologia, individualitatea sa” [5, p. 164]. Cuvântul reflectă nu obiectul sau fenomenul lumii înconjurătoare în sine, ci modul în care o persoană îl vede, prin prisma imaginii lumii care există în mintea sa și care este determinată de cultura sa. Limba nu este o

oglină care reflectă cu exactitate totul în jur, ci o modalitate prin care se privește lumea și care este diferită în fiecare cultură.

În lingvistica contemporană se vorbește despre fenomenul de *bilateralitate interdependență dintre limbă și cultură*, prin care înțelegem că limba ca element lingvocultural preia bogăția culturii, iar orice cultură națională este *grossomodo* legată de natura și specificul unei limbi. Așadar, cultura are impact asupra limbii (limba, fiind un produs al culturii, reprezintă principala formă de exprimare a culturii naționale), iar limba are influență puternică asupra omului (asupra modului de gândire, respectiv asupra culturii).

Considerăm important a scoate în evidență ideile cercetătoarei Maslova V. A. [6, p. 58-59] cu privire la raportul dintre cultură și limbă:

- cultura, în egală măsură cu limba, este o formă de conștiință care reflectă viziunea oamenilor asupra lumii;
- cultura și limba există în interacțiune;
- subiectul culturii și al limbii este întotdeauna un individ sau o societate;
- caracterul normativ este o trăsătură comună a șimbii și a culturii;
- istorismul este una dintre proprietățile esențiale ale culturii și ale limbii;
- antinomia „dinamică-statică” este inerentă limbii și culturii.

Umanismul, în sens larg, pune accent pe om și pe valori, presupune valorizarea persoanei, plasând-o în centrul universului. Ideea de umanism a fost evocată încă de Cicero, pentru a accentua opoziția dintre „omul barbar” și „omul uman”, educat, posesor al unei *virtus romana*. Conform filozofului M. Heidegger, umanismul presupune „a medita și a te îngriji ca omul să fie uman, nu inuman, adică în afara esenței sale” (pentru că omenescul este esența omului) și trebuie înțeles ca năzuința individului de a deveni liber, pentru a-și afla demnitatea. Umanismul însă este diferit, în funcție de concepția sa despre om (*homo homini lupus est* sau *homo res sacra homini*) [apud 7].

Ne convingem tot mai mult că noi, cei de astăzi, suferim de amnezie culturală, arătăm o vădită lipsă de curiozitate, ne declarăm un soi de agenți liberi fără istorie, egouri radical autonome în cadrul unui sistem global cuprinzător, recurgând la cuvinte sclipicioase neanalizate, cum ar fi „gân-

dire critică”, „diversitate”, „modalități de cunoaștere”, „dreptate socială”, „competență culturală” ș.a. Anticii au pus baza unei excelente forme de guvernare, *res publica*, care impune devotament față de lucrurile publice, față de lucrurile pe care le împărțim împreună; noi, în schimb, am creat un fel de *res idiotica* (de la cuvântul grec *ιδιότης*, care înseamnă „individ”): sistemul nostru produce indivizi solipsiști, autarhici, al căror angajament public este lipsa interesului față de o cultură publică, față de o istorie comună. [8]

Societatea produce indivizi „fără rădăcini”, fără trecut, pentru care viitorul reprezintă o țară străină, cetățeni fără cultură care pot trăi oriunde și acceptă să facă orice fel de muncă fără să se întrebe despre scopuri și motivații, instrumente perfecte pentru un sistem economic care răsplătește „flexibilitatea” (geografică, interpersonală, etică). Cu toate acestea, pornind de la ideea că dorința omului înăscută este să știe cine e, de unde vine, unde ar trebui să meargă și cum ar trebui să trăiască, credem că imperativul timpului este a avea o cultură, o istorie, o moștenire, un angajament față de un loc și un popor anume, forme specifice de recunoștință și datorie (mai degrabă decât o generală și dezrădăcinată pasiune pentru „dreptate socială”), un set solid de norme etice și morale care pun limite clare la ceea ce poate și nu poate face cineva. Teoriile umaniste ghidează desăvârșirea omului ca ființă ce dispune de un potențial enorm, acesta urmând a fi dezvoltat și valorificat.

Referințe bibliografice:

1. Georgiu G. *Filosofia culturii* (online). Curs. Școala Națională de Studii Politice și Administrative. București, 2001, 286 p. Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/43635094/Grigore-Georgiu-Filosofia-Culturii>.
2. Dumistrăcel St. *Până-n pânzele albe. Expresii românești. Biografii – motivații*. Ediția a II-a, revăzută și augmentată. Iași: Institutul european, 2001. 534 p.
3. Liiceanu G. *România: o iubire din care se poate muri*. București: Humanitas, 2017, 254 p.
4. Vieru Gr. *Limba este însăși istoria vie* (1988). În: *Revistă de cultură, tradiții și atitudine civică*, de M. Gurza, 30 august 2013.
5. Coșeriu E., *Lingvistica integrală: interviu cu E. Coșeriu de Nicolae Sarmandu*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1996. 184 p.

6. Маслова В.А. *Лингвокультурология*. Москва Издательский центр „Академия”, 2001. 208 с.
7. Bîlici, V. *Formarea conștiinței lingvistice a elevilor*. Ed. Print-Caro, Chișinău, 2010.
8. Deneen Patrick. *Cum s-a pierdut cultura comună*. În „Contra mundum. Cartea care ne scoate din gândul lumii”. Disponibil: <https://contramundum.ro/2023/09/26/cum-s-a-pierdut-cultura-comuna/>

CONSOLIDAREA IDENTITĂȚII EUROPENE PRIN EDUCAȚIE ȘI CULTURĂ

Simion ROȘCA*

<https://orcid.org/0000-0001-9483-8485>

CZU 37+008

Rezumat: *Ideea de identitate europeană revine din ce în ce mai frecvent în discursurile politice și în mass media. Mai mult, se construiesc și se finanțează programe atât la nivel regional, cât și la nivel european, pentru a construi o identitate europeană, care să îmbine în mod armonios identitățile naționale ale statelor membre. Îndeosebi astăzi se pune accent pe consolidarea identității europene prin educație și cultură. Subiectul acesta a devenit prioritar pe ordinea de zi a Uniunii Europene, din 2017, când Comisia Europeană a prezentat comunicarea, către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și social european și Comitetul Regiunilor cu titlul sugestiv Consolidarea identității europene prin educație și cultură, care reprezintă contribuția Comisiei Europene la reuniunea liderilor din 17 noiembrie de la Göteborg. În acest studiu se va efectua o analiză despre importanța acestui document și acțiunile care au urmat și, îndeosebi, urmează să deruleze în UE și în imediata vecinătate.*

Cuvinte-cheie: identitate europeană, educație, cultură, spațiu european al educației, diversitatea culturală.

* **Simion ROȘCA**, doctor în filosofie, profesor universitar interimar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, [simionrosca@gmail.com](mailto:simonrosca@gmail.com)

CONSOLIDATION OF EUROPEAN IDENTITY THROUGH EDUCATION AND CULTURE

Abstract: *The idea of European identity returns more and more frequently in political speeches and in the mass media. Moreover, programs are built and financed both at the regional and at the European level, in order to build a European identity, which harmoniously combines the national identities of the member states. Especially today, the emphasis is on strengthening the European identity through education and culture. This subject became a priority on the agenda of the European Union, since 2017, when the European Commission presented the communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions with the suggestive title Consolidation of European identity through education and culture, which represents the European Commission's contribution to the leaders' meeting on 17 November in Gothenburg. In this study, an analysis will be made about the importance of this document and the actions that followed and, especially, are to take place in the EU and in the immediate vicinity.*

Keywords: european identity, education, culture, european space of education, cultural diversity.

Educația și cultura sunt cheia viitorului – atât pentru om, cât și pentru Uniunea Europeană și toate țările în ansamblu. Ele sunt modul în care transformăm o împrejurare în oportunitate, modul în care ne lărgim orizontul și modul în care creăm bazele pentru ceea ce înseamnă a fi european, în toată diversitatea acestui concept. Inclusiv și impactul educației și culturii asupra consolidării identității europene.

Într-un context marcat de schimbări rapide și profunde survenite ca urmare a revoluției tehnologice și a globalizării, realizarea de investiții în mobilitatea de studiu, în cooperare și în dezvoltarea de politici inovatoare în domeniile educației, formării și tineretului este esențială pentru construirea unor societăți reziliente, favorabile incluziunii și bazate pe coeziune și pentru susținerea competitivității Uniunii, contribuind totodată la consolidarea identității europene și la realizarea unei Uniuni mai democratice. Temele educației, formării și tineretului au ajuns câțiva ani în urmă în prim-planul

preocupărilor liderilor UE. În Declarația de la Roma, semnată la data de 25 martie 2017, liderii s-au pronunțat în favoarea unei „*Uniuni în care cetățenii să beneficieze de noi oportunități de dezvoltare culturală și socială și de creștere economică*” și s-au angajat să colaboreze în direcția unei „*Uniuni în care tinerii primesc cea mai bună educație și formare și în care pot studia și găsi locuri de muncă pe întregul continent*” [4]. Puțin mai târziu, în comunicarea sa din 14 noiembrie 2017 [3], Comisia Europeană și-a prezentat viziunea în privința eforturilor care trebuie depuse în vederea creării, până în 2025, a unui spațiu european al educației, în care învățarea să nu fie afectată de frontiere, în vederea unei Uniuni în care șederea într-un alt stat membru pentru a studia și pentru a învăța, indiferent sub ce formă și în ce cadru, va fi ceva obișnuit și în care, pe lângă limba maternă, stăpânirea altor două limbi va deveni norma și a unei Uniuni în care cetățenii vor conștientiza pe deplin propria identitate în calitate de europeni, moștenirea culturală europeană și diversitatea acesteia. În contextul dat, Comisia a subliniat necesitatea promovării programului Erasmus+, care și-a dovedit deja utilitatea, pentru ca acesta să vizeze, pe lângă toate categoriile de cursanți pe care le acoperă deja, și cursanții care se bucură de mai puține oportunități.

Importanța educației, a formării și a tineretului pentru viitorul Uniunii este reflectată și în Comunicarea Comisiei din 14 februarie 2018 intitulată „Un nou cadru financiar multianual, modern și capabil să asigure îndeplinirea eficientă a obiectivelor prioritare ale Uniunii după anul 2020” [15], care subliniază faptul, că statele membre trebuie să își onoreze angajamentele pe care și le-au asumat în cadrul Summitului social de la Göteborg [3], inclusiv prin punerea în aplicare integrală a Pilonului european al drepturilor sociale și a primului său principiu privind educația, formarea și învățarea pe tot parcursul vieții. Comunicarea evidențiază necesitatea intensificării mobilității și a schimburilor, în special în cadrul unui program care să fie consolidat în mod substanțial, favorabil incluziunii și extins, astfel cum a solicitat Consiliul European în concluziile sale din 14 decembrie 2017.

Potrivit primului principiu-cheie al Pilonului european al drepturilor sociale, proclamat și semnat în mod solemn la 17 noiembrie 2017 de Parlamentul European, de Consiliu și de Comisie, orice persoană are dreptul la educație, formare profesională și învățare pe tot parcursul vieții care să fie favorabile incluziunii și de înaltă calitate pentru a-și menține competențele

și a dobândi altele noi care să îi permită să participe pe deplin în societate și să gestioneze cu succes tranzițiile pe piața forței de muncă. [13, p.11] Puțin mai devreme, la 16 septembrie 2016, cei 27 de șefi de stat sau de guvern s-au întâlnit informal la Bratislava [5] pentru a discuta viitorul Uniunii Europene, unde au subliniat faptul că sunt hotărâți să ofere oportunități mai bune pentru tineret.

În acest context, este necesar să se stabilească Programul pentru educație, formare, tineret și sport (denumit în continuare „programul”) care să succeadă programului Erasmus+ din perioada 2014-2020 stabilit prin Regulamentul (UE) nr. 1288/2013 al Parlamentului European și al Consiliului [14]. Caracterul integrat al programului din perioada 2014-2020 care a acoperit învățarea în orice context – formal, non-formal și informal, în toate etapele vieții – ar trebui menținut, pentru a stimula parcursuri de învățare flexibile, care să le permită cetățenilor să își dezvolte competențele de care au nevoie pentru a face față provocărilor secolului XXI.

Programul ar trebui să dispună de mijloacele necesare pentru a contribui într-o și mai mare măsură la punerea în aplicare a obiectivelor și a priorităților strategice ale Uniunii în domeniul educației, formării, tineretului și sportului.

O abordare coerentă a învățării pe tot parcursul vieții este esențială pentru gestionarea diferitelor tranziții cu care oamenii se confruntă de-a lungul vieții lor. În continuarea acestei abordări, următorul program ar trebui să mențină o relație strânsă cu cadrul strategic general pentru cooperarea în materie de politică la nivelul Uniunii în domeniul educației, inclusiv în ceea ce privește agende de politici pentru unitățile de învățământ, învățământul superior, educația și formarea profesională și învățarea în rândul adulților, consolidând în același timp sinergiile cu alte programe și domenii de politică ale Uniunii și dezvoltând noi asemenea sinergii.

Programul are un rol fundamental în crearea unui spațiu european al educației și ar trebui să fie în măsură să contribuie la următorul cadru strategic de cooperare în domeniul educației și formării și la Agenda pentru competențe în Europa [1] printr-un angajament comun față de importanța strategică a aptitudinilor și a competențelor pentru sprijinirea locurilor de muncă, a creșterii economice și a competitivității. Programul ar trebui să ajute statele membre să îndeplinească obiectivele Declarației de la Paris

privind promovarea cetățeniei și a valorilor comune ale libertății, toleranței și nediscriminării prin educație [14]. Din acest considerent Comisia Europeană a adoptat propunerea în acest sens anunțată de președinta Ursula von der Leyen în discursul său privind starea Uniunii din 2022 și a declarat anul 2023 Anul European al Competențelor [17]. Prin Anul european al competențelor, în cooperare cu Parlamentul European, statele membre, partenerii sociali, serviciile publice și private de ocupare a forței de muncă, camerele de comerț și industrie, furnizorii de educație și formare, lucrătorii și întreprinderile, Comisia își propune să dea un nou impuls învățării pe tot parcursul vieții prin:

- Promovarea unor **investiții în formare și perfecționare** mai consistente, mai eficace și mai favorabile incluziunii pentru a valorifica întregul potențial al forței de muncă europene și pentru a sprijini tranzițiile de la un loc de muncă la altul.
- Asigurarea **caracterului adecvat al competențelor** în raport cu nevoile pieței forței de muncă, cooperând totodată cu partenerii sociali și cu întreprinderile.
- **Corelarea aspirațiilor și a seturilor de competențe ale persoanelor cu oportunitățile de pe piața forței de muncă**, în special pentru tranziția verde și digitală și pentru redresarea economică. Se va acorda o atenție deosebită activării unui număr mai mare de persoane pe piața forței de muncă, în special a femeilor și a tinerilor, cu precădere a celor care nu sunt încadrați profesional și nu urmează niciun program educațional sau de formare.
- **Atragerea persoanelor din țări terțe cu competențele de care UE are nevoie**, inclusiv prin consolidarea oportunităților de învățare și a mobilității și prin facilitarea recunoașterii calificărilor.

Programul pentru educație, formare, tineret și sport ar trebui să fie coerent cu noua strategie pentru tineret a Uniunii Europene [15], cadrul pentru cooperarea europeană în domeniul tineretului pentru perioada 2019-2027, care se bazează pe Comunicarea din 22 mai 2018 a Comisiei intitulată „Implicarea, conectarea și responsabilizarea tinerilor: o nouă strategie a UE pentru tineret” [8]. Programul ar trebui să țină seama de planul de lucru al Uniunii pentru sport, care constituie cadrul de cooperare la nivelul UE în domeniul sportului pentru perioada 1 ianuarie 2021-30 iunie 2024 [16].

Ar trebui să se asigure coerență și complementaritate între planul de lucru al Uniunii și acțiunile susținute prin intermediul programului în domeniul sportului. Este necesar să se pună accentul în special pe sportul de masă, ținând cont de rolul important pe care acesta îl are în promovarea activității fizice și a unui stil de viață sănătos, a incluziunii sociale și a egalității. Programul ar trebui să contribuie la promovarea valorilor europene comune prin intermediul sportului, a bunei guvernante și a integrității în domeniul sportului, precum și a educației, formării și competențelor în ceea ce privește sportul și prin sport.

Programul ar trebui să contribuie la consolidarea capacității de inovare a Uniunii, în special prin sprijinirea activităților de mobilitate și de cooperare care promovează dezvoltarea de competențe în domenii sau discipline de studiu prospective, precum științele, tehnologia, ingineria și matematica, schimbările climatice, mediul, energia curată, inteligența artificială, robotica, analiza datelor și artele/designul, cu scopul de a ajuta oamenii să își dezvolte cunoștințele, aptitudinile și competențele necesare pentru viitor.

În comunicarea sa privind consolidarea identității europene prin educație și cultură [3], Comisia a subliniat rolul esențial al educației, culturii și sportului în promovarea cetățeniei active și a valorilor comune în rândul generațiilor mai tinere. Consolidarea identității europene și promovarea participării active a cetățenilor la procesele democratice sunt aspecte esențiale pentru viitorul Europei și al societății democratice. Călătoriile în străinătate pentru a studia, a învăța, a se forma și a lucra sau pentru a participa la activități pentru tineret și sportive contribuie la consolidarea acestei identități europene în toată diversitatea sa și a sentimentului de apartenență la o comunitate culturală, precum și la promovarea, în rândul cetățenilor de toate vârstele, a unei astfel de cetățenii active. Cei care au luat parte la activitățile de mobilitate ar trebui să se implice în comunitățile lor locale, precum și în comunitățile locale din țara lor gazdă pentru a face schimb de experiențe. Ar trebui sprijinite activitățile legate de consolidarea tuturor aspectelor legate de creativitate în educație, formare și tineret, precum și cele legate de promovarea competențelor-cheie individuale.

Ar trebui stimulată dimensiunea internațională a programului, care vizează oferirea unui număr mai mare de oportunități pentru mobilitate, cooperare și dialog politic cu țările terțe care nu sunt asociate la program.

Pornind de la punerea în aplicare cu succes a activităților internaționale în ceea ce privește învățământul superior și tineretul în cadrul programelor precedente din domeniul educației, formării și tineretului, ar trebui ca activitățile de mobilitate internațională să fie extinse și în alte sectoare, cum ar fi educația și formarea profesională.

În conformitate cu viziunea creării unui adevărat spațiu european al educației, programul ar trebui, de asemenea, să stimuleze mobilitatea și schimburile și să promoveze participarea studenților la activități educaționale și culturale, prin sprijinirea digitalizării proceselor, cum ar fi legitimația europeană de student. Această inițiativă poate fi un pas important pentru ca mobilitatea să devină o realitate pentru toți, în primul rând permițând unor instituții de învățământ superior să trimită și să primească mai multe schimburi de studenți și, în al doilea rând, facilitând accesul studenților la diverse servicii (bibliotecă, transport, cazare) înainte de a ajunge la instituția din străinătate.

Programul ar trebui să încurajeze participarea tinerilor la viața democratică a Europei, inclusiv prin sprijinirea unor proiecte de participare care să le permită tinerilor să se implice și să învețe cum să participe la societatea civilă, prin sensibilizare cu privire la valorile europene comune, inclusiv cu privire la drepturile fundamentale, prin facilitarea de întâlniri între tineri și factorii de decizie de la nivel local, național și de la nivelul Uniunii și totodată prin contribuții la procesul de integrare europeană.

Programul ar trebui să le ofere tinerilor mai multe posibilități de a descoperi Europa prin experiențe de învățare în străinătate. Tinerilor în vârstă de optsprezece ani, în special celor cu mai puține oportunități, ar trebui să li se dea șansa de a avea o primă experiență pe termen scurt, individuală sau în grup, de a călători în Europa în cadrul unei activități educaționale informale menite să le dezvolte sentimentul de apartenență la Uniunea Europeană și să îi ajute să descopere diversitatea culturală a acesteia. Programul ar trebui să identifice organisme responsabile cu atragerea și selectarea participanților și ar trebui să susțină activități care promovează dimensiunea de învățare a experienței oferite.

Programul ar trebui să sprijine măsuri de consolidare a cooperării dintre instituții și organizații care își desfășoară activitatea în domeniul educației, formării, tineretului și sportului, recunoscând rolul lor fundamental în în-

zestrarea persoanelor cu aptitudinile, cunoștințele și competențele necesare într-o lume în schimbare, precum și în valorificarea în mod corespunzător a potențialului de inovare, creativitate și spirit antreprenorial, în special în cadrul economiei digitale.

În concluziile sale din 14 decembrie 2017 de la Bruxelles, din cadrul Reuniunii Consiliului European [17], Consiliul European a invitat statele membre, Consiliul și Comisia să adopte o serie de inițiative pentru ca în domeniul educației și formării cooperarea europeană să treacă la un nou nivel, inclusiv prin încurajarea creării, până în 2024, a unor „universități europene”, constând în rețele ascendente de universități de pe întreg teritoriul UE, iar programul ar trebui să sprijine aceste universități europene.

Programul ar trebui să furnizeze și mijloacele de a răspunde acestor solicitări și să sprijine dezvoltarea unor platforme transnaționale de centre de excelență profesională, bine integrate în strategiile locale și regionale pentru creștere economică, inovare și competitivitate. Aceste centre de excelență ar trebui să acționeze ca vectori de competențe profesionale de calitate, în contextul unor provocări sectoriale, sprijinind, în același timp, schimbările structurale generale și politicile socioeconomice din UE.

Programul ar trebui să contribuie la facilitarea transparenței și a recunoașterii competențelor și calificărilor, precum și a transferului de credite sau de unități de rezultate ale învățării, pentru a stimula asigurarea calității și pentru a sprijini validarea învățării non-formale și informale, gestionarea competențelor și orientarea. În acest sens, programul ar trebui, de asemenea, să ofere sprijin punctelor de contact și rețelelor de la nivel național și celor de la nivelul Uniunii, care facilitează schimburile transeuropene și totodată dezvoltarea unor parcursuri de învățare flexibile între diferite domenii ale educației, formării și tineretului și între contexte formale și non-formale.

Programul ar trebui să mobilizeze potențialul foștilor participanți la Erasmus+ și să sprijine activitățile desfășurate în special de rețelele de absolvenți, de ambascadori și de colegi (EuroPeers), încurajându-i pe aceștia să acționeze pentru popularizarea programului.

Pentru a asigura cooperarea cu alte instrumente ale Uniunii și pentru a veni în sprijinul altor politici ale Uniunii, ar trebui ca persoanelor din diferite sectoare de activitate, cum ar fi sectorul public, agricultură și întreprinderi, să li se ofere oportunități de mobilitate care să le permită să aibă

o experiență de învățare în străinătate în urma căreia, în orice etapă a vieții lor, să poată să avanseze și să se dezvolte atât pe plan profesional, cât și pe plan personal, în special prin conștientizarea identității lor europene și prin dobândirea unei înțelegeri a diversității culturale europene. Programul ar trebui să constituie un punct de intrare pentru programele de mobilitate transnațională ale Uniunii care au o puternică dimensiune de învățare, simplificând oferta de astfel de programe pentru beneficiari și pentru cei care iau parte la aceste activități. Ar trebui facilitată dezvoltarea unor proiecte Erasmus; ar trebui să se adopte măsuri specifice pentru a ajuta promotorii de proiecte Erasmus să solicite granturi sau să creeze sinergii folosind sprijinul oferit de fondurile structurale și de investiții europene și de programele legate de migrație, securitate, justiție și cetățenie, sănătate și cultură.

Este important să se stimuleze predarea, învățarea și cercetarea cu privire la aspecte legate de integrarea europeană și să se promoveze totodată dezbaterile cu privire la aceste aspecte, prin intermediul acțiunilor Jean Monnet din învățământul superior, dar și din alte domenii ale educației și formării. Într-o perioadă în care valorile comune pe care se întemeiază Uniunea și care fac parte din identitatea noastră europeană sunt puse la încercare, iar cetățenii prezintă niveluri scăzute de implicare, este deosebit de important să se încurajeze sentimentul de identitate europeană și angajamentul față de proiectul european. Programul ar trebui să contribuie la dezvoltarea excelenței în ceea ce privește studiile de integrare europeană.

Investițiile în educație reprezintă un interes comun al tuturor statelor membre și al Europei, în ansamblu, acestea fiind forța motrice pentru crearea de locuri de muncă, creștere economică și bunăstare sporită și, de asemenea, sprijină ridicarea nivelului de convergență economică și socială între statele membre și în cadrul acestora. Investirea în educația inițială și în formare, precum și în actualizarea competențelor pe tot parcursul vieții, este aducătoare de dividende, atât pentru bugetul personal, cât și pentru cel public. Însă educația nu contribuie doar la realizarea obiectivelor economice și sociale. Educația este și un drept, astfel cum se prevede la articolul 14 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [2], chiar dacă domeniul de aplicare al acestui drept se limitează la acțiunea instituțiilor și organismelor UE și se aplică statelor membre doar atunci când acestea pun în aplicare dreptul Uniunii.

În general, sistemele de învățământ și de formare din Europa sunt de bună calitate, dar au și neajunsuri: prea mulți elevi dobândesc doar un nivel scăzut de competențe. Recent, ponderea „celor cu un nivel scăzut de performanță” la disciplina „știință” a crescut cu 25 %. Ponderea elevilor cu rezultate slabe la matematică a stagnat de-a lungul anilor în jurul a 20 %. Acești tineri se vor confrunta cu probleme serioase pe piața muncii. Un procent de 20 % din 7 populația în vârstă de muncă are competențe scăzute la citire și la matematică, iar 44 % din populația UE are competențe digitale reduse. În contextul în care cererea de competențe este în continuă creștere, această problemă nu va dispărea. [3]

Un alt aspect-cheie menit să garanteze o educație de calitate este asigurarea faptului că sistemele educaționale, inclusiv cele de formare profesională, diseminează toate cunoștințele, competențele și capabilitățile considerate a fi esențiale în lumea de astăzi. Având în vedere că nevoile de competențe sunt în evoluție rapidă, învățarea la locul de muncă prin ucenicii sau într-un context mai amplu al învățării pe tot parcursul vieții este esențială, de aceea întreprinderile au un rol important de îndeplinit în cadrul parteneriatelor dintre sistemele de învățământ și sectoarele industriale. Pentru valorificarea beneficiilor aduse de evoluțiile tehnologice, este necesar să se identifice soluții la deficiențele existente privind predarea competențelor digitale, de exemplu codificarea sau competențele în materie de securitate cibernetică, educația în domeniul mass media și competențele antreprenoriale. În plus, competențele sociale, civice și capacitatea de „a învăța să înveți” sunt esențiale pentru ca tinerii să facă parte pe deplin dintr-o lume a diversității cu societăți în rapidă schimbare. Sunt necesare mai multe eforturi pentru realizarea unei programe școlare cuprinzătoare și care să includă toate aceste „competențe esențiale”.

O problemă suplimentară o reprezintă faptul că numărul studenților care optează să studieze discipline precum științele, tehnologia, ingineria și matematica este redus, în special în rândul fetelor. În acest sens, nu există suficiente oportunități pentru ca studenții să poată urma cursuri interdisciplinare și sunt prea puțini studenți care combină științele și tehnologia cu artele. Din această cauză crește riscul apariției unui deficit de forță de muncă și de competențe, ceea ce poate frâna inovarea și competitivitatea.

Concluzii:

Astfel, **putem conchide**, că această comunicare prezintă viziunea asupra unui **Spațiu european al educației**, pe baza Noii agende pentru competențe în Europa [11] și prin investirea în inițiativele tinerilor europeni [9,10, 6,12]. Educația este o parte din soluția menită să ducă la obținerea de locuri de muncă decente de cât mai mulți oameni, să răspundă mai bine la nevoile de competențe ale economiei și să consolideze reziliența Europei într-un context al schimbărilor rapide și profunde induse de revoluția tehnologică și de globalizare. Acest ultim aspect a fost abordat de Comisie și în Documentul de reflecție privind valorificarea oportunităților legate de globalizare din 2017 [7], în care se subliniază rolul-cheie al politicilor în domeniul social și al educației în ceea ce privește asigurarea rezilienței, inovării și competitivității. Europa nu excelează în furnizarea de competențe înalt calificate, întrucât până și statele membre cu cele mai bune performanțe sunt întrecute de țările asiatice avansate. Cu toate acestea, Europa are ambiția de a valorifica toate oportunitățile create de noile evoluții. Prin urmare, este în interesul comun al tuturor statelor membre să valorifice întregul potențial al educației și culturii, ca factori motrici ai creării de locuri de muncă, ai echității sociale și ai cetățeniei active, precum și ca mod de a trăi identitatea europeană în deplina sa diversitate.

Așadar, Europa este o comunitate culturală, întemeiată pe valori comune și pe o integrare economică de succes, în special pe piața internă. Economia socială de piață a Uniunii Europene este o emblemă a modului de viață european, care pune laolaltă libertatea economică și principiile sociale, astfel cum sunt reflectate în pilonul european al drepturilor sociale. Educația și cultura sunt, în primul rând, politici care țin de competența statelor membre și a autorităților regionale și locale ale acestora. Nivelul european joacă un rol complementar important, în special în cazul activităților transfrontaliere (exemplul cel mai proeminent al acțiunii UE fiind programul Erasmus+ și programul Media). Este în interesul comun al tuturor statelor membre să se valorifice pe deplin potențialul educației și culturii. Un efort comun ar permite Europei în ansamblu să gestioneze mai bine provocările cu care se confruntă. O viziune pentru 2025 ar fi o Europă în care învățarea, studiul și cercetarea nu ar fi îngărdite de frontiere. Un continent, în care rămânerea în alt stat membru pentru a studia, a învăța sau a munci, a devenit

o normalitate, și în care, pe lângă limba maternă, cunoașterea a încă două limbi străine a devenit normă. Un continent în care oamenii au un puternic sentiment al identității lor de europeni, al patrimoniului cultural european și a diversității sale. Această viziune trebuie să se realizeze printr-un efort comun. Acest lucru va însemna colaborarea pentru punerea în aplicare a unei agende comune, cu respectarea deplină a principiului subsidiarității. Plasarea educației și a culturii în centrul reflecției noastre cu privire la modul în care putem consolida identitatea noastră europeană comună și prezentarea de idei și inițiative concrete pentru realizarea acestui obiectiv sunt cele mai bune căi de preservare a diversității și bogăției Uniunii Europene.

Referințe bibliografice:

1. Agenda europeană a competențelor <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223&langId=en>, accesat la 25.09.23.
2. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (2012/C 326/02), în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 26.10.2012 ISSN 1977-0782.
3. Consolidarea identității europene prin educație și cultură. Contribuția Comisiei Europene la reuniunea liderilor din 17 noiembrie 2017 de la Göteborg. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0673&from=LV> accesat la 25.09.23.
4. Declarația de la Roma, 25 martie 2017. <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2017/03/25/rome-declaration/>, accesat la 25.09.23.
5. Declarația și foaia de parcurs de la Bratislava, 16 septembrie 2016 <https://www.consilium.europa.eu/media/21250/160916-bratislava-declaration-and-roadmapen16.pdf>, accesat la 25.09.23.
6. Dezvoltarea școlilor și calitatea excelentă a predării pentru un început bun în viață. COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN, CONSILIU, COMITETUL ECONOMIC ȘI SOCIAL EUROPEAN ȘI COMITETUL REGIUNILOR. Bruxelles, 30.5.2017 COM(2017) 248 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0248&rid=1> accesat la 25.09.23.
7. DOCUMENT DE REFLECȚIE PRIVIND VALORIFICAREA OPORTUNITĂȚILOR OFERITE DE GLOBALIZARE. Bruxelles, 10.5.2017 COM(2017) 240 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0240&from=HR>, accesat la 25.09.23.
8. Implicarea, conectarea și responsabilizarea tinerilor: o nouă strategie a UE pentru tineret. COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL

- TUL EUROPEAN, CONSILIU, COMITETUL ECONOMIC ȘI SOCIAL EUROPEAN ȘI COMITETUL REGIUNILOR. Bruxelles, 22.5.2018 COM(2018) 269 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0269&from=RO> accesat la 25.09.23.
9. Investiția în tinerii Europei. COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN, CONSILIU, COMITETUL ECONOMIC ȘI SOCIAL EUROPEAN ȘI COMITETUL REGIUNILOR. Bruxelles, 7.12.2016 COM(2016) 940 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0940&from=ES>, accesat la 25.09.23.
 10. Îmbunătățirea și modernizarea educației. COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN, CONSILIU, COMITETUL ECONOMIC ȘI SOCIAL EUROPEAN ȘI COMITETUL REGIUNILOR. Bruxelles, 7.12.2016 COM(2016) 941 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0941&from=BG>, accesat la 26.09.23.
 11. O nouă agendă a UE pentru învățământul superior. COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN, CONSILIU, COMITETUL ECONOMIC ȘI SOCIAL EUROPEAN ȘI COMITETUL REGIUNILOR. Bruxelles, 30.5.2017 COM(2017) 247 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0247&from=ET>, accesat la 26.09.23.
 12. O NOUĂ AGENDĂ PENTRU COMPETENȚE ÎN EUROPA. COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN, CONSILIU, COMITETUL ECONOMIC ȘI SOCIAL EUROPEAN ȘI COMITETUL REGIUNILOR. Bruxelles, 10.6.2016 COM(2016)381 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0381&from=LT>, accesat la 26.09.23.
 13. Pilonului european al drepturilor sociale, 2017, 24 pagini, pag. 11. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0673&from=LV>, accesat la 26.09.23.
 14. Promovarea cetățeniei și a valorilor comune ale libertății, toleranței și nediscriminării prin educație. Privire de ansamblu asupra politicii educaționale și evoluțiile din Europa în urma Declarația de la Paris de la 17 martie 2015, Bruxelles, 2016 ISBN 978-92-9492-143-7
 15. Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a „Erasmus”, programul Uniunii pentru educație, formare, tineret și sport, și

- de abrogare a Regulamentului (UE) nr. 1288/2013, în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 20.12.2013 ISSN 1977-0782.
16. Rezoluția Consiliului privind Planul de lucru al Uniunii Europene pentru sport (1 ianuarie 2021-30 iunie 2024), în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 4.12.2020 ISSN 1977-0782.
17. Reuniunea Consiliului European (14 decembrie 2017) – *Concluzii* <https://www.consilium.europa.eu/media/32223/14-final-conclusions-rev1-ro.pdf>, accesat la 26.09.23.
18. Un nou cadru financiar multianual, modern și capabil să asigure îndeplinirea eficientă a obiectivelor prioritare ale Uniunii după anul 2020. Contribuția Comisiei Europene la reuniunea informală a liderilor din 23 februarie 2018. http://publications.europa.eu/resource/cellar/6dda7129-123c-11e8-9253-01aa75ed71a1.0021.03/DOC_1, accesat la 26.09.23
19. <https://europunkt.ro/2022/10/12/anul-2023-anul-european-al-competentelor/>, accesat la 26.09.23.

ROLUL TINERILOR ÎN CONSTRUCȚIA DEMOCRAȚIEI PARTICIPATIVE - ALINIERE LA TENDINȚELE DE DEZVOLTARE ASUMATE DE UNIUNEA EUROPEANĂ

Alexandra COLȚA*

CZU 061.213:321.7

Rezumat: *În acest articol sunt analizate oportunitățile de participare/implicare a tinerilor în toate segmentele vieții sociale, problemele cu care se confruntă tinerii din Republica Moldova, modalitățile de depășire a obstacolelor. Aceste obiective ale cercetării, deserveșc scopul realizării programelor europene de tineret. Promovarea și încurajarea participării tinerilor ne va permite construcția unei societăți moderne sustenabile în Republica Moldova.*

Cuvinte-cheie: tineri, democrație participativă, viața socială, implicare, necesități, oportunități.

* Alexandra COLȚA, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, aalecsandra@mail.ru

THE ROLE OF YOUNG PEOPLE IN THE CONSTRUCTION OF PARTICIPATORY DEMOCRACY - ALIGNMENT WITH THE DEVELOPMENT TRENDS ASSUMED BY THE EUROPEAN UNION

Abstract: *This article analyzes the opportunities for participation/involvement of young people in all segments of social life, the problems faced by young people in the Republic of Moldova, the ways to overcome obstacles. These research objectives serve the purpose of realizing the European youth programs. Promoting and encouraging the participation of young people will allow us to build a sustainable modern society in the Republic of Moldova.*

Keywords: young people, participatory democracy, social life, involvement, needs, opportunities.

Introducere:

Republica Moldova se găsește într-un stadiu în care progresul în integrarea europeană este strâns legat de capacitatea și voința societății civile de a implementa în practică principiile democrației participative. Ca urmare, este necesar ca factorii de decizie să conștientizeze importanța și rolul activ al societății civile în promovarea valorilor democratice și în asigurarea transpunerii acestora în realitate. Prin luarea în considerare a nevoilor și preocupărilor societății civile, factorii de decizie pot adopta politici și legi care să sprijine participarea cetățenilor în procesul decizional și să faciliteze implicarea acestora în viața publică.

De asemenea, donatorii internaționali ar trebui să acorde o atenție sporită susținerii societății civile și proiectelor sale. Prin furnizarea de resurse financiare și tehnice, aceștia pot contribui la consolidarea capacităților organizațiilor societății civile, precum și la promovarea unei culturi participative în societate. În calitate de metodă de cercetare, este utilizată: observația, descrierea, analiza și sinteza. Pe baza rezultatelor cercetării au fost elaborate recomandări, precum și propuneri de implementare pentru a îmbunătăți procesul de implicare a tinerilor în scopul construcției democrației participative. Sectorul privat, reprezentat de mediul de afaceri, poate juca, de asemenea, un rol important în sprijinirea democrației participative. Prin

adoptarea unor practici de guvernare corporativă transparente și prin implicarea în proiecte sociale și comunitare, mediul de afaceri poate promova valorile democratice și poate contribui la dezvoltarea unei societăți mai juste și mai incluzive.

În cele din urmă, societatea în ansamblu trebuie să fie conștientă de importanța implicării active în viața publică și în procesul decizional. Cetățenii trebuie să-și cunoască și să-și exercite drepturile și responsabilitățile democratice, să participe la consultări publice, să susțină organizațiile societății civile și să-și exprime opiniile și preocupările în mod constructiv. Prin readucerea subiectului societății civile pe agenda de lucru a acestor factori importanți, Republica Moldova poate consolida democrația participativă și poate avansa în procesul de integrare europeană, construind o societate mai democratică, mai transparentă și mai prosperă. Tinerii joacă un rol important în construcția democrației participative și în alinierea la tendințele de dezvoltare asumate de Uniunea Europeană. Ei au potențialul de a aduce idei proaspete, energie și o perspectivă nouă în procesul decizional și în modelarea viitorului Europei. Tinerii pot contribui la construcția democrației participative prin exercitarea dreptului la vot pentru a-și exprima opiniile și preferințele politice. Prin intermediul votului, tinerii pot contribui la alegerea liderilor politici care susțin valorile democratice și care promovează o Europă unită și deschisă.

Prin implicarea în organizații și mișcări civice, tinerii pot deveni membri activi ai organizațiilor non-guvernamentale și mișcărilor civice care se concentrează pe dezvoltarea democrației participative și pe promovarea valorilor europene. Aceste organizații oferă tinerilor o platformă pentru a se implica în activități de advocacy, pentru a organiza proteste sau evenimente și pentru a face presiuni asupra decidenților politici în vederea adoptării unor politici în concordanță cu interesele lor. Tinerii trebuie să aibă oportunitatea de a-și exprima opiniile, de a influența politica publică și de a alege reprezentanții lor prin alegeri libere și corecte. O societate democratică facilitează dezbateră deschisă și pluralismul de opinii, permițând astfel ca diversitatea și pluralitatea să fie reflectate în procesul decizional.

Democrația participativă poate fi dezvoltată prin utilizarea noilor tehnologii și a mediului online. Tinerii sunt, în general, foarte familiarizați cu tehnologia și cu mediul online, ceea ce le oferă o oportunitate unică de a

contribui la dezvoltarea democrației participative prin intermediul platformelor digitale. Ei pot folosi rețelele de socializare, blogurile, site-urile web și alte instrumente digitale pentru a-și exprima opiniile, a împărtăși idei și a iniția dezbateri pe teme de interes public. De asemenea, Uniunea Europeană promovează dialogul structurat cu societatea civilă, inclusiv cu tinerii, pentru a-i implica în procesul de luare a deciziilor și de modelare a politicilor. Tinerii pot participa la consultări publice, audieri și forumuri organizate de instituțiile europene pentru a-și exprima opinia și a oferi contribuții în elaborarea politicilor europene. Este important ca tinerii să fie încurajați să se implice activ în construcția democrației participative și să li se ofere resurse și platforme adecvate pentru a-și aduce contribuția. Prin promovarea și facilitarea participării tinerilor în viața democratică, Uniunea Europeană poate beneficia de ideile și energiile lor în vederea construirii unei Europe mai incluzive, democratice și sustenabile.

O democrație eficientă are drept element esențial cetățenii care au ceva de spus referitor la gestiunea proceselor sociale. Recomandarea Consiliului Europei din 2018 privind participarea cetățenilor la viața publică locală subliniază importanța angajamentului lor de o participare publică sporită. Scopul acesteia este de a încuraja toate statele membre ale Consiliului Europei să integreze consultarea și participarea în cultura lor. Participarea grupurilor societății civile la procesul decizional la toate nivelurile de guvernare este un element fundamental pentru o societate democratică funcțională și pentru promovarea securității democratice. Acesta facilitează un dialog deschis cu privire la problemele critice, sprijinind adoptarea deciziilor mai bune de către autorități și contribuind la consolidarea guvernanței. Participarea civică completează și susține democrația reprezentativă. Cetățenii care se simt implicați în dezbaterile politice generale și în luarea deciziilor cotidiene au mai multe șanse să accepte deciziile luate și, în general, să aibă încredere în aleșii lor. Prin urmare, este important ca indivizii, organizațiile neguvernamentale (ONG-uri) și societatea civilă să fie implicați în procesele de luare a deciziilor publice și să se simtă împuțerniciți în această privință.

Democrația participativă face referire la mecanismele democratice prin care cetățenii participă la decizia publică. Democrația participativă implică:

- ✓ Participarea cetățenilor la decizia publică;
- ✓ Controlul cetățenilor cu privire la cheltuirea banului public;
- ✓ Consultarea publică a societății civile în ansamblul ei.

O democrație participativă autentică implică participarea cetățenilor la decizia publică, informarea cetățenilor cu privire la deciziile autorităților publice, utilizarea constantă a consultărilor publice de către autoritățile publice și transparență decizională. Pe măsură ce democrația reprezentativă clasică se concentrează în principal pe alegeri și proceduri parlamentare, democrația participativă are ca scop implicarea cetățenilor în procesele de luare a deciziilor care afectează viața lor de zi cu zi, prin intermediul instrumentelor de consultare publică. Esența democrației participative constă în tratarea cetățenilor ca actori activi în cadrul comunității, nu doar ca receptorii pasivi ai deciziilor autorităților. Abia în anii 1960, democrația participativă a început să se concretizeze prin introducerea bugetului participativ, care a fost primul instrument de consultare a cetățenilor în privința utilizării comune a fondurilor publice. În acest context, conceptul de democrație participativă este strâns legat de cetățenia activă. Într-adevăr, cetățenii implicați în procesele de luare a deciziilor devin în cele din urmă mai informați, dar mai ales mai conștienți de problemele legate de viața publică, oferindu-le capacitatea de a oferi soluții pentru a rezolva concret problemele locale.

Descentralizarea și împuternicirea cetățenilor reprezintă două elemente fundamentale ale democrației participative. Proiectele care își propun să promoveze democrația participativă pot adopta diverse forme în funcție de contextul istoric, actorii implicați și locurile în care sunt implementate. Acestea pot include seminare, activități interactive precum ateliere și instruiți, sau chiar metode de educație nonformală, cum ar fi teatrul social. Prin intermediul acestor metode, cetățenii devin resurse active, colaborând cu autoritățile locale prin intermediul unui dialog transparent și constant, care le permite să se apropie reciproc.

Angajamentul autorităților de a asigura participarea cetățenilor în dezvoltarea și implementarea politicilor publice reprezintă unul dintre cele 12 principii ale Bunei Guvernări stabilite de Consiliul Europei în 2008. Aceste principii subliniază importanța transparenței, responsabilității și participării cetățenilor în procesul decizional, în vederea asigurării unei

guvernări eficiente și legitime. Prin implementarea principiilor democrația participativă contribuie la crearea unui mediu în care cetățenii sunt activ implicați în viața politică și pot influența luarea deciziilor care îi afectează. Procesul permite o mai mare responsabilizare a autorităților față de nevoile și aspirațiile cetățenilor și contribuie la consolidarea democrației într-o manieră mai incluzivă și participativă.

Autoritățile locale și regionale sunt cele mai apropiate de cetățeni: ele sunt astfel un element esențial pentru încurajarea participării cetățenilor și a dezvoltării comunităților cetățenilor care vizează o mai mare implicare în luarea deciziilor publice și o mai mare transparență la nivel local. Pentru a consolida buna guvernare locală, reprezentanții aleși sunt responsabili pentru a permite cetățenilor să influențeze procesul decizional și să ia în considerare nevoile și preocupările cetățenilor. Încrederea cetățenilor în autoritățile locale înseamnă mai mult angajament și mai multă participare, ceea ce beneficiază de democrația participativă, un instrument crucial pentru a permite aleșilor locali să-și îndeplinească în mod eficient rolurile și responsabilitățile [3].

Procesul de transformare democratică a societății depinde în mare măsură de tineri, a căror experiență socială este încă mică. În prezent tinerii, drept parte integrantă a populației globului pământesc, constituie 1,8 miliarde, reprezentând, totodată și cea mai vastă generație de tineri din istoria omenirii. Dat fiind structura populației, este evident că dezvoltarea globală și prosperitatea viitoarelor generații sunt direct condiționate de combaterea și soluționarea problemelor actuale cu care se confruntă populația tânără. Participarea tinerilor reprezintă o strategie esențială pentru asigurarea integrării optime a tinerilor în procesul decizional. În Republica Moldova numărul populației stabile este de 3547,5 mii persoane, dintre care 1149,6 mii sunt tineri cu vârsta cuprinsă între 14-34 ani [1].

Tinerii din Republica Moldova reprezintă un sfert din populația țării. Provocările demografice negative prin care trece țara și abordarea viitorului său socioeconomic, fără îndoială ne conturează și problema situației tinerilor, dezvoltării lor și orientarea politicilor de tineret ca un vector al dezvoltării democrației participative. Republica Moldova promovează o politică de tineret ancorată în politicile Consiliului Europei, asumate în Strategia Sectorului de Tineret 2030 și accentuează rolul tinerilor și orga-

nizațiilor de tineret în construcția democrației participative, și a societății moderne. Urmând imperativul integrării europene, Republica Moldova se aliniază la tendințele de dezvoltare a lucrului de tineret asumate de Uniunea Europeană prin Agenda europeană privind lucrul de tineret, Obiectivele de tineret ale UE și Strategia de tineret a UE 2019-2027 abordează tinerii și structurile de tineret ca actori importanți în procesul de realizare a Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” și atingere a Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă.

Ținând cont de faptul că în Republica Moldova democrația este relativ tânără și fragilă, comportamentul politic și civic al noii generații este un element important de studiat. Nivelul scăzut de participare politică și civică în rândul tinerilor reprezintă un motiv de îngrijorare, dar în același timp trezește multe semne de întrebare [1]. Tinerii aduc o perspectivă diferită asupra problemelor și soluțiilor, fiind mai deschiși la idei noi și la schimbare. Ei pot aduce în discuție abordări inovatoare și soluții creative la provocările cu care se confruntă societatea. Deciziile luate astăzi vor avea impact asupra generațiilor viitoare. Tinerii, fiind direct afectați de consecințele acestor decizii pe termen lung, ar trebui să aibă o voce activă în procesul decizional pentru a-și putea apăra interesele și pentru a modela viitorul într-un mod mai sustenabil și echitabil. Dacă tinerii sunt implicați și li se oferă posibilitatea de a-și exprima opiniile și preocupările, deciziile reflectă mai bine nevoile și dorințele întregii comunități. Implicarea tinerilor la diferite etape ale procesului decizional variază în funcție de intensitatea participării. Există mai multe niveluri de participare sortate de la cel mai puțin la cel mai participativ [2].

Rezoluția Consiliului privind un cadru reînnoit pentru cooperarea europeană în domeniul tineretului subliniază importanța participării tinerilor în diferitele aspecte ale societății, inclusiv în democrația reprezentativă și în cadrul societății civile, la toate nivelurile. Obiectivul său este de a sprijini și promova participarea tinerilor în elaborarea, implementarea și monitorizarea politicilor prin intermediul unui dialog continuu structurat între tineri și organizațiile de tineret. Democrația, pluralismul și cetățenia activă sunt valori fundamentale ale Uniunii Europene, care includ libertatea de exprimare, toleranța și includerea tuturor cetățenilor europeni. Cu toate acestea, democrația nu trebuie să fie considerată un concept implicit și trebuie sus-

ținută și promovată în mod constant.

Tinerii din Europa manifestă în general sprijin și încredere în sistemul democratic și în instituțiile sale reprezentative, dar sunt, totodată, nemulțumiți de modul în care sistemul funcționează în practică și de rezultatele obținute. Rezultatele dialogului între tineri și reprezentanții instituțiilor politice reprezintă o contribuție semnificativă la această rezoluție, având în vedere perspectivele tinerilor, ale lucrătorilor de tineret și ale altor experți din domeniul tineretului. Acestea facilitează dezvoltarea de politici eficiente ale Uniunii Europene, bazate pe elemente concrete și adaptate nevoilor și preocupărilor tinerilor. „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați.”

Politica europeană și politicile în general răspund nevoilor și aspirațiilor tinerilor. Prin urmare, chestiunile politice trebuie să fie transparente și trebuie comunicate tuturor cetățenilor, inclusiv tinerilor. Tinerii trebuie să înțeleagă chestiunile care sunt în joc pentru a trezi interesul și a facilita angajamentul politic. Posibilitățile de participare a tinerilor la procese decizionale semnificative ar trebui oferite de factorii de decizie din diferite domenii de politică și niveluri politice, iar impactul lor ar trebui asigurat.

Conceptul de participare politică include mai întâi de toate reprezentarea tinerilor în structurile democrației reprezentative, și anume participarea la alegeri în calitate de alegători, înscrierea la alegeri în calitate de candidați și participarea în cadrul partidelor politice. Participarea politică se poate face, de asemenea, prin calitatea de membru în organizații (de tineret) care susțin interesele tinerilor, dezbateri politice online sau față în față și alte forme de conturare a opiniilor și de exprimare culturală. Participarea politică poate fi, de asemenea, experimentată în cadrul activităților și acțiunilor educaționale în domeniul cetățeniei și al drepturilor omului pentru a aduce schimbări pozitive în societate.

Prin participarea la procesele politice, tinerii își pot îmbunătăți înțelegerea proceselor de formare a opiniilor și înțelegerea diferitor interese aflate în joc. La nivel personal, aceștia își dezvoltă competențele sociale,

responsabilitatea, încrederea în sine, inițiativa, atitudinea critică, precum și competențele de comunicare și negociere, spiritul de compromis, empatia și respectul pentru opiniile celorlalți[6]. Nivelul de maturitate democratică al oricărui stat este în mare parte determinat de gradul de activism civic al populației, parte integrantă a căruia este participarea tinerilor la procesul de luare a deciziilor.

Roger A. Hart, folosind noțiunea de scară, a elaborat un excelent instrument pentru analiza nivelului de participare. Concepția lui Hart este relativă și vizează relațiile dintre tineri și adulți. Ea, de asemenea, se bazează pe principiile Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului. Pentru cei care lucrează cu tinerii metoda lui Hart reprezintă un instrument minunat pentru cercetarea, planificarea și evaluarea activităților cu tinerii.

Scara participării este desemnată să servească drept tipologie inițială pentru participarea tinerilor. Copiii și tinerii sunt membri ai societății noastre care sunt cel mai des fotografiați și cel mai rar ascultați. De obicei adulții nu apreciază competența tinerilor, dar îi folosesc în unele cazuri pentru a influența cursul evenimentelor. Există multe proiecte create și organizate de adulți în care tinerii joacă doar roluri strict rezervate, fapt ce reprezintă o experiență pozitivă atât pentru tineri, cât și pentru adulți. Problemele apar când participarea devine dubioasă sau când aceștia sunt manipulați. „Scara participării” servește drept tipologie inițială pentru înțelegerea gradului de participare a tinerilor în realizarea activităților. Astfel, Roger Hart delimitează următoarele nivele de participare:

Figura 1. Scara de participare tinerilor după Roger Hart

1. Manipularea

Tinerii sunt invitați în proces/proiect fac sau spun ceea ce le sugerează adulții, fără a înțelege cu adevărat problemele, sau tinerii sunt întrebați ce gândesc și adulții folosesc o parte din idei, dar nu le spun ce influență au

asupra deciziilor finale. Alții folosesc idea de tineri în scopuri care nu sunt ale tinerilor.

2. Tinerii ca elemente de decor

Tinerii participă la un proces, dar nu înțeleg cu adevărat problemele. Sunt folosiți și puși într-o poziție vizibilă, dar doar pentru imagine.

3. Tokenismul (aparență a practicilor inclusive)

Tinerii sunt invitați să-și spună părerea referitor la o anumită problemă, dar participarea este iluzorie, opțiunile lor de a exprima aceste păreri fiind limitate și ideile pe care le pot exprima sunt restricționate.

4. Desemnați și informați

Adulții controlează procesul/ proiectul, tinerii înțeleg aspecte din proiect și știu cine a decis ca ei să fie implicați și de ce, rolul lor fiind unul clar dar minor. Adulții le respectă părerile.

5. Consultați și informați

Proiectul este dezvoltat și coordonat de adulți, dar tinerii sunt întrebați cu privire la modul de desfășurare al procesului. Ei înțeleg în întregime procesele și părerile lor sunt luate în considerare și integrate, deși decizia finală nu le aparține.

6. Adulții inițiază, decizia se ia în comun cu tinerii

Ideea inițială aparține adulților, dar tinerii sunt implicați în fiecare etapă de planificare și implementare. Părerile lor nu numai că sunt luate în considerare, ci sunt implicați și în luarea deciziilor ca parteneri egali.

7. Tinerii inițiază și coordonează

Ideea inițială aparține tinerilor și ei decid cum să se deruleze proiectul. Adulții stau la dispoziția tinerilor, dar nu preiau controlul.

8. Tinerii inițiază, decizia se ia în comun cu adulții

Tinerii vin cu ideile, întocmesc proiectul și invită adulții să li se alăture în luarea deciziilor.

Abordarea democrației participative în implicarea tinerilor poate varia în funcție de nivelul lor de implicare și de modul în care sunt tratați de către adulți și decidenți. Există diferite scenarii în care tinerii pot fi implicați, dar care reflectă diferite grade de manipulare, tokenism sau implicare reală. Enumerarea acestor scenarii ne arată că implicarea tinerilor în procesele de luare a deciziilor poate varia de la un rol minor sau simbolic, până la un parteneriat egal cu adulții.

Pentru a avea o democrație participativă autentică și eficientă, este important ca tinerii să fie consultați și implicați într-un mod firesc și să li se ofere oportunități reale de a-și exprima opinia și de a influența deciziile. Este esențial ca adulții să recunoască și să respecte părerea și contribuția tinerilor, tratându-i ca parteneri egali în procesul decizional.

Astfel, pentru a atinge o implicare autentică și eficientă a tinerilor în democrația participativă, este necesar ca procesele și proiectele să fie dezvoltate într-un mod care să le permită tinerilor să inițieze, să coordoneze și să ia decizii în comun cu adulții, în funcție de nivelul de maturitate și experiență pe care îl au. Astfel, se poate asigura că tinerii devin actori activi și responsabili în societate și că contribuie la dezvoltarea unui sistem democratic mai puternic și mai incluziv.

Fiecare dintre noi poate încuraja participarea tinerilor, iar pentru ca tinerii să participe eficient:

1. Asigură condiții egale de participare tuturor, indiferent de vârstă, sex, clasă socială, nivel de experiență etc.

2. Asigură informarea tinerilor cu privire la chestiunile și problemele care îi preocupă.

3. Manifestă încredere față de copii și tineri, cultivă-le responsabilitatea, deleghează-le funcții (însărcinări).

4. Dezvoltă tinerilor abilitățile necesare pentru o participare eficientă prin intermediul dialogului, discuției, acumulării experienței practice.

5. Respectă dreptul adolescenților de a greși ca ceva firesc în procesul de dezvoltare.

6. Acordă timp participării. Creează relații de încredere între adult și copil. Instruirea, discuțiile, investigațiile etc. — toate acestea exclud graba.

7. Ține cont de interesele copiilor și ale tinerilor.

8. Fii deschis.

9. Fii onest.

10. Fii democratic [5].

Pentru ca participarea tinerilor la implementarea politicilor/ programelor locale de tineret să fie semnificativă, eficientă, etică, sistematică și durabilă, e necesară respectarea anumitor principii și standarde este esențială.

Conform normelor internaționale, participarea trebuie să fie:

<i>Transparentă și informativă:</i>	Tinerilor trebuie să li se pună la dispoziție informații complete, accesibile, sensibile la diversitate și vârstă privind dreptul acestora de a-și exprima în mod liber opinia, precum și modul în care va avea loc această participare, scopul și impactul lor potențial.
<i>Voluntară:</i>	Tinerii nu ar trebui niciodată să fie constrânși să-și exprime opiniile împotriva dorințelor lor și ar trebui să fie informați că pot înceta să se implice la orice etapă.
<i>Bazată pe respect:</i>	Opiniile tinerilor trebuie să fie tratate cu respect și trebuie să li se ofere posibilitatea de a iniția idei și activități.
<i>Relevantă:</i>	Oportunitățile trebuie să fie disponibile tinerilor pentru a-și exprima punctele de vedere cu privire la aspectele relevante real pentru viața lor și pentru a le permite să-și valorifice cunoștințele, aptitudinile și abilitățile.
<i>Prietenoasă tinerilor:</i>	Lucrul cu tinerii ar trebui adaptat la capacitățile lor. Este necesar să se ia în considerare faptul că tinerii vor avea nevoie de niveluri diferite de sprijin și de forme de implicare, în funcție de vârstă și de capacitățile lor în evoluție.
<i>Incluzivă:</i>	Participarea trebuie să fie incluzivă, să evite modelele de discriminare existente și să încurajeze oportunitățile pentru tinerii marginalizați, inclusiv fete și băieți, de a fi implicați.
<i>Susținută de instruire pentru adulți:</i>	Adulții au nevoie de pregătire, abilități și sprijin pentru a facilita participarea eficientă a tinerilor, pentru a le oferi, de exemplu, abilități de a asculta, de a lucra împreună cu tinerii și de a implica tinerii în mod eficient, în conformitate cu capacitățile lor în evoluție.
<i>Sigură și sensibilă la risc:</i>	În anumite situații, exprimarea punctelor de vedere poate implica riscuri. Adulții au o responsabilitate față de tinerii cu care lucrează și trebuie să ia toate măsurile de precauție pentru a minimiza riscul de expunere la violență, exploatare sau orice altă consecință negativă a participării lor.
<i>Responsabilizează:</i>	Un angajament de urmărire și evaluare este esențial. Tinerii au, de asemenea, dreptul de a li se furniza un feedback clar privind modul în care participarea acestora a influențat orice rezultate.

Participarea contribuie la dezvoltarea personală: tinerii împuterniciți pot deveni avocați activi și eficienți pentru realizarea propriilor drepturi. Tinerii dobândesc abilități, cunoștințe, competențe și încredere prin participare. Participarea duce la o mai bună luare a deciziilor și la rezultate: Adulții nu au întotdeauna o înțelegere suficientă asupra vieții tinerilor, pentru a putea lua decizii informate și eficiente atunci când elaborează legislația, politicile și programele pentru tineri. Tinerii au un set unic de cunoștințe despre viață, nevoile și preocupările lor, împreună cu ideile și punctele de vedere care derivă din experiența lor directă. Deciziile care sunt pe deplin informate despre perspectivele tinerilor vor fi mai relevante, mai eficiente și mai durabile.

Participarea contribuie la dezvoltarea societății civile, toleranța și respectul față de ceilalți: participarea promovează angajamentul civic și cetățenia activă. Prin experiența participării directe în problemele care le privesc, copiii dobândesc capacitatea de a contribui la crearea unor societăți pașnice și democratice care respectă drepturile omului.

Participarea întărește responsabilitatea autorităților: participarea este esențială pentru un proces de consolidare a responsabilității și promovarea bunei guvernări. Este un mijloc prin care guvernele și alte autorități sunt responsabilizați în activitatea lor [7].

Manualul *Have your say* al Consiliului Europei identifică o serie de beneficii dar și obstacole în ceea ce privește participarea tinerilor. Astfel, pentru ca aceasta să creeze un efect pozitiv, cercetările arată faptul că ea trebuie să țină cont de o serie de factori. Așadar, întrebările pe care ar trebui să ni le punem atunci când suntem implicați în politici publice de tineret ar fi următoarele:

- Face o diferență cu efecte pozitive în viețile tinerilor?
- Face ca tinerii să fie auziți?
- Dezvoltă noi competențe în rândul tinerilor și duce la creșterea încrederii în sine?
- Stimulează tinerii să preia responsabilitatea propriilor acțiuni și să își asume propriile decizii?
- Stimulează și duce la o înțelegere mai profundă a tinerilor cu privire la procesele democratice și modul în care acestea funcționează în viața reală?

- Duce la recunoașterea talentului și potențialului tinerilor de către adulți și îi sprijină să înțeleagă punctul de vedere al tinerilor?
- Crează oportunități pentru transfer de cunoștințe și experiență între generații?
- Face procesul decizional mai reprezentativ?
- Stimulează noi abordări și idei în rezolvarea problemelor locale și regionale?
- valori și obiceiuri diferite ale tinerilor și adulților.

Cei care lucrează la participarea tinerilor se confruntă adeseori cu provocări și obstacole. Astfel de obstacole ar putea să provină din situația generală într-o comunitate, valorile acceptate, chestiuni politice sau motive culturale etc. Cercetătorii și practicienii le menționează pe următoarele:

- diferite stiluri de comunicare;
- niveluri diferite și tipuri de experiență;
- lipsa abilităților;
- sprijin insuficient acordat tinerilor și adulților;
- lipsa de expertiză cu privire la modul în care tinerii să fie implicați într-un mod semnificativ;
- neîncrederea între adulți și tineri;
- stereotipuri negative („toți tinerii sunt ...”, „toți adulții sunt ...”), concepții eronate reciproce și distorsiuni;
- lipsa procedurilor și a politicilor care țin de tineret în cadrul organizațiilor;
- costurile legate de participarea tinerilor;
- lipsa de informație;
- lipsa altor resurse necesare (timp suplimentar, de exemplu);
- fluctuația mare a tinerilor;
- accesibilitatea pentru persoanele cu handicap;
- întâlniri care sunt prea lungi;
- angajamente școlare;
- convingerea că nimic nu se va schimba, chiar dacă participă un tânăr;
- alte interese [4].

Participarea tinerilor în politici publice prezintă numeroase beneficii, însă implicarea lor eficientă necesită abordarea unor întrebări-cheie. Aces-

te întrebări vizează impactul pozitiv în viața tinerilor, audierea vocii lor, dezvoltarea competențelor și încrederii în sine, stimularea asumării responsabilității și înțelegerea profundă a proceselor democratice. De asemenea, este important să se promoveze recunoașterea talentului și potențialului tinerilor, transferul de cunoștințe între generații, reprezentativitatea procesului decizional și generarea de noi abordări și idei în rezolvarea problemelor comunităților.

Cu toate acestea, există obstacole și provocări în calea participării tinerilor, iar pentru a le depăși este necesară o abordare coordonată și colaborativă între tineri, adulți și organizații implicate în politici publice de tineret. Este esențial să se acorde atenție nevoilor și perspectivelor tinerilor, să li se ofere sprijin și să se creeze un mediu propice pentru implicarea lor activă. Prin înlăturarea obstacolelor, se poate dezvolta o participare autentică și eficientă a tinerilor, contribuind astfel la o societate mai inclusivă și mai democratică.

Democrația participativă poate transforma individul dintr-un cetățean privat, preocupat doar de problemele sale, într-un cetățean public, atent, grijuliu, care îi pasă de ceea ce se întâmplă în jurul său. Democrația participativă în Republica Moldova include trei niveluri:

- participarea cetățenilor la procesul decizional public;
- participarea cetățenilor la administrarea banilor publici;
- consultarea publică a societății civile.

Eficiența democrației participative implică respectarea simultană și obligatorie a principiilor informației, consultării și transparenței procesului decizional. Conceptul de participare al cetățenilor se bazează pe necesitatea de a consulta cetățenii și de a-și exprima opiniile cu privire la deciziile luate la diferite niveluri și de care aceștia pot fi afectați direct sau indirect.

Cauzele unei prezențe slabe a democrației participative în Republica Moldova sunt:

- Lipsa de interes;
- Cultura politică și civică scăzută;
- Migrația;
- Neîncrederea față de schimbare și clasa politică;
- Dezinformarea;
- Dezamăgire în clasa politică / autorități.

Măsurile pentru motivarea și sporirea democrației participative ar putea fi:

- Schimbarea calității clasei politice;
- Dezvoltarea culturii participative în școli, familii, universități, locuri de muncă;
- Stimularea participării active în rândul tinerilor prin informare, educa-re, motivație, instruire și îndrumare.

Pentru a facilita procesul participativ sunt folosite o gamă largă de me-tode. Cheia succesului este de a înțelege scopul procesului participativ, specificul contextului local, practica anterioară de succes/însucces. Proce-sele participative de obicei combină mai multe metode pentru a atinge un scop.

1. Respectarea tuturor actorilor ca bază pentru interacțiune și încredere reciprocă;
2. Respectarea independenței ONG-urilor, chiar și atunci când opiniile lor diferă de cele ale autorităților;
3. Respectarea poziției autorităților publice cu cine se cooperează la lua-re deciziilor;
4. Deschidere, transparență și responsabilitate, ceea ce înseamnă că ar trebui furnizate informații complete și actualizate despre procesul decizional și procedurile de participare către cetățeni;
5. Receptivitate, oferind feedback adecvat, în sensul că informațiile adec-vate ar trebui furnizate în timp util, la toate etapele, care să permită un aport substanțial al cetățenilor, începând cu cea mai timpurie etapă posibilă a procesului de luare a deciziilor;
6. Nediscriminarea și incluziunea, astfel încât toate vocile, inclusiv cele ale celor mai puțin privilegiați și cele mai vulnerabile, să fie auzite,și luate în considerare, asigurând utilizarea mijloacelor și canalelor adec-vate;
7. Egalitatea de gen și participarea egală a tuturor grupurilor, inclusiv a celor cu interese și nevoi precum tinerii, vârstnicii, persoanele cu di-zabilități, minoritățile etc., în sensul că autoritățile publice ar trebui să solicite un aport cât mai larg posibil;
8. Accesibilitatea procesului de participare folosind un limbaj clar și mij-loace adecvate de participare, offline sau online și pe orice dispozitiv [3].

Prin implementarea acestor măsuri și prin promovarea democrației participative, Republica Moldova poate consolida angajamentul și implicarea cetățenilor în procesul decizional, contribuind astfel la dezvoltarea societății democratice.

În concluzie, Republica Moldova se află într-un stadiu în care progresul în integrarea europeană este strâns legat de implicarea și voința societății civile de a implementa principiile democrației participative. Pentru a avansa în acest sens, factorii de decizie trebuie să conștientizeze importanța și rolul activ al societății civile în promovarea valorilor democratice și în asigurarea transpunerii acestora în realitate. În același timp, societatea în ansamblu trebuie să fie conștientă de importanța implicării active în viața publică și în procesul decizional. Cetățenii trebuie să-și exercite drepturile și responsabilitățile democratice, să participe la consultări publice, să susțină organizațiile societății civile și să-și exprime opiniile și preocupările în mod constructiv.

Tinerii au un rol important în construirea democrației participative și în alinierea la tendințele de dezvoltare asumate de Uniunea Europeană. Angajarea tinerilor în procesele de luarea a deciziilor sporește calitatea și adecvarea serviciilor livrate la necesitățile reale ale tinerilor, a activităților de interes pentru aceștia și dezvoltarea politicilor în domeniu. Implicarea tinerilor sporește gradul de încredere și transparență și asigură o mai mare receptivitate a politicilor la nevoile tinerilor. Implicarea civică a tinerilor depinde de activitățile organizate care le promovează interesele și îi motivează să producă schimbări. Prin promovarea democrației participative și facilitarea participării tinerilor, Republica Moldova poate consolida democrația și avansa în procesul de integrare europeană, construind o societate mai democratică, mai transparentă și mai prosperă.

Referințe bibliografice:

1. BORCOI M. *Participarea – element cheie al democrației*. Chisinau, 2020. 170 p. [citat 06.06.2023]. Disponibil: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/md/Brosura_CICDE-Open-Talks.pdf
2. *Cod de bune practici pentru participarea civilă la procesul de luare a deciziilor*. CONF/PLE(2009)CODE1. Adoptat de Conferința ONG-urilor

- Internaționale în sesiunea din 1 octombrie 2009. [citat 03.06.2023]. Disponibil: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802eedd3>
3. *Democrația participativă la nivel local*. Asociația Europeană pentru Democrație Locală (ALDA). Chișinău, 2020. [citat 10.05.2023]. Disponibil: http://agreed.md/wp-content/uploads/2020/08/brosura_democratie_rocoperta.pdf
 4. Have your say - Manual on the revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life, Council of Europe Publishing, European Youth Centre, November 2015, 141p. [citat 10.05.2023], ISBN 978-92-871-8165-7. Disponibil: <https://rm.coe.int/16807023e0>
 5. Iosif Moldovanu, Claudia Coadă, Sergiu Tomșa. *Participarea copiilor și tinerilor (Ghid)* [online]. Chișinău, 2004, Asociația European Youth Exchange, 128 p. [citat 21.05.2023]. Disponibil: https://drepturilecopilului.md/files/publications/Participare_ghid.pdf
 6. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. (2015/C 417/02) [citat 21.10.2022] Disponibil: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:42015Y1215\(02\)&from=PT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:42015Y1215(02)&from=PT)
 7. Valeriu Dragălin, Ana Indoitu, *Participarea tinerilor în comunitate (Ghid)* [online]. Chișinău, 2019, Consiliul Național al Tinerilor din Moldova, 39 p. [citat 01.06.2023] Disponibil: <http://cntm.md/sites/default/files/Ghid%20participarea%20tinerilor%20%5Bprint%5D.pdf>

ACTIVISMUL JUDICIAR – PRECONDIȚIE A EFICIENȚEI GUVERNĂRII

Valentina URSU*
Ludmila ROȘCA**

CZU 32:342.5

Rezumat: *Eficiența actului de guvernare este o temă actuală pentru instituțiile statului democratic Republica Moldova. Asupra acesteia medi-*

* **Valentina URSU**, cercetător științific stagiar, Universitatea de Stat din Moldova, ursuv@gmail.com

** **Ludmila ROȘCA**, doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar, Departamentul Filosofie și Antropologie, Universitatea de Stat din Moldova, ludmilarosca.com@gmail.com

tează savanții, cei ce practică politica, cei care participă la procesul politic în calitate sa de cetățeni activi. În acest studiu autoarele evidențiază un aspect important al guvernării – activismul judiciar, eficiența instituțiilor responsabile de ordinea constituțională din statul democratic. În concluzie, autoarele menționează: eficiența guvernării depinde de stabilitatea și funcționalitatea instituțiilor social-politice, rolul principal al cărora este de a reduce nesiguranța și de a satisface nevoile cetățenilor.

Cuvinte-cheie: guvernare, eficiența guvernării, activism judiciar, instituții.

JUDICIAL ACTIVISM - A PRECONDITION FOR GOVERNANCE EFFICIENCY

Abstract: *The efficiency of governance is a current topic for the institutions of the democratic state of the Republic of Moldova. Scholars, practitioners of politics, and active citizens contemplate upon it. In this study, the authors highlight an important aspect of governance – judicial activism, the efficiency of institutions responsible for constitutional order in a democratic state. In conclusion, the authors mention that the efficiency of governance depends on the stability and functionality of socio-political institutions, whose primary role is to reduce uncertainty and meet the needs of citizens.*

Keywords: governance, governance efficiency, judicial activism, institutions.

Introducere:

Există mai mulți indicatori de evaluare a eficienței guvernării, care definesc permanențele ei într-o anumită perioadă de timp: calitatea guvernării, stabilitatea sistemului politic, durata guvernării, indicii legitimității, cadrul decizional etc. Eficiența guvernamentală este direct dependentă de stabilitatea instituțiilor. Instituțiile sunt componente esențiale ale sistemului politic, interpretate ca parte inseparabilă și foarte importantă a sistemului social global. Instituțiile reprezintă structura de bază prin care omul de-a lungul istoriei a creat ordine și a încercat să reducă din nesiguranță. Astfel că rolul principal al instituțiilor într-o societate este de a reduce nesiguran-

ța prin stabilirea unei structuri stabile a interacțiunii umane [18, p.114]. Fiecare dintre acestea constituie în sine un model de organizare și desfășurare a interacțiunilor dintre indivizi care exprimă raporturi concrete, ce dobândesc un caracter de stabilitate și coeziune pe o perioadă mai mare sau mai mică de timp. În același timp, instituțiile politice sunt și reprezentări ale unui sistem (sau sisteme) de valori, concepții etc., ceea ce le conferă caracter de legitimitate, fiind astfel acceptate de majorități sociale a căror dinamică este însă schimbătoare. Instituțiile politice, potrivit diversității vieții sociale, sunt relativ numeroase, fiecare având structuri, trăsături, roluri, funcții și relevanță distincte 14, p. 28].

Actualitatea temei studiului este justificată multiplu. În ultimele luni, în spațiul public se discută intens eficiența actului de guvernare, fiind evidențiat un factor foarte important: lipsa de comunicare, de informare a cetățenilor despre acțiunile întreprinse, despre problemele cu care se confruntă actorii politicului în procesul de implementare ale politicilor. Dorința guvernanților de a schimba situația social-politică în țara noastră în bine, s-a dovedit a fi insuficientă pentru a răspunde provocărilor timpului nostru istoric, pentru a satisface condițiile de aderare la Uniunea Europeană. De aceea am evidențiat cel mai important aspect al fenomenului *eficiența guvernării*, descriind situația din sistemul judiciar.

Metodologia cercetării cuprinde abordările: sistemică, structural-funcțională, instituțională. Abordarea sistemică ne permite să analizăm *eficiența guvernării* în complexitatea interacțiunilor tuturor elementelor sistemului politic, să justificăm teza, conform căreia guvernarea poate fi eficientă doar într-un sistem politic caracterizat de stabilitate dinamică. Abordarea structural-funcțională ne permite să acumulăm informații despre activitatea instituțiilor juridice, să le apreciem în contextul contribuției lor la asigurarea stabilității dinamice a sistemului politic. Abordarea instituțională ne-a permis să apreciem contribuția celor mai importante instituții ale puterii legislative, executive și judiciare, să elucidăm dependența eficienței guvernării de capacitatea instituțiilor de a conlucra, de a deservi interesul statului Republica Moldova, interesele cetățenilor.

Astfel, constatăm că guvernarea creează un spațiu adecvat pentru organizațiile neguvernamentale și pentru alți actori ai societății civile, angajându-i în dialogul politic. Sunt promovate parteneriatele cu societățile

din sectorul privat. Parteneriatele pot acționa în două direcții: de sus în jos, de la guvern spre societatea civilă, și de jos în sus, de la societatea civilă spre guvern. Guvernarea oferă mijloace adecvate comunităților locale și regionale, ca acestea să furnizeze în mod regulat viziuni, informații și recomandări politice pentru fiecare nivel al guvernării [9].

Rezultatele investigației. Promovarea activismului judiciar este o condiție indispensabilă unei guvernări eficiente. Pentru a proteja drepturile și interesele legitime, organizațiile neguvernamentale și cetățenii neasociați trebuie să apeleze cât mai frecvent la justiție. Republica Moldova dispune de un cadru juridic de bază, care recunoaște drepturile fundamentale economice, sociale și politice ale cetățeanului, și de o constituție, orientată spre dezvoltarea umană [2]. Faptul că Republica Moldova, la moment, se află în procesul consolidării instituționale și în căutarea posibilităților de optimizare a guvernării, determină analiza problemelor cu care se confruntă societatea moldovenească, poziționările divergente în problematica conlucrării constructive în societate, care nu conduc la crearea condițiilor dezvoltării durabile.

Teoria politică, abordarea sistemică a politicului ne sugerează că stabilitatea poate fi atinsă prin realizarea modelelor coeziunii sociale. Astfel, abordarea teoretică, își propune să producă modele prin care toate grupurile sociale, toate componentele sistemului ar avea o reprezentare clară a propriei identități, ce le-ar asigura posibilitatea de a participa la procesul decizional, la gestiunea evenimentelor sociale. În condițiile în care comunitatea este pestriță sub multiple aspecte este necesară atingerea consensului social, politic, care constă în acordul liber exprimat al cetățenilor asupra autorității, puterii politice și actului de guvernare. Consensul de bază este cel care vizează legitimitatea existenței comune în cadrul unei societăți. Acordul de voință existent între membrii societății asupra valorilor, credinței, modului de viață, relațiilor sociale, a instituțiilor politice, etc.

Problema definirii componentelor structurale și funcționale ale sistemului politic cuprinde: unitatea și diversitatea părților sale constitutive, multitudinea și varietatea relațiilor ce le guvernează, îndeosebi impactul acestuia asupra celorlalte subsisteme sociale. Natura regimului politic, formele specifice de exercitare a puterii, contextul intern și internațional își pun amprenta asupra componentelor sistemului politic, asupra normelor și comportamentul politic, comunicării și acțiunii politice.

Teoria politică justifică teza conform căreia: în procesul managementului politic nu există nici un factor, nici un element care ar putea fi ignorat. În segmentul politic al vieții sociale dominantă este organizarea, planificarea, monitorizarea tuturor proceselor, acțiunilor, care creează condiții favorabile pentru funcționarea de ansamblu a societății. O caracteristică a guvernării politice este orientarea dezvoltării societății. Din această perspectivă fiecare orânduire socială a marcat și o sporire a importanței guvernării politice în viața socială. Procesul guvernării este gestionat în mod eficient atunci când beneficiile sunt mai mari, realizate în timp și pe măsura așteptărilor societății. Anterior, nu existau metode de apreciere a eficienței politicilor sociale. Teoria economică și politică contemporană, promovând principiul utilitarismului și pragmatismului, face posibilă cuantificarea rezultatelor activității umane, indiferent de domeniu, estimarea eficienței, raționalitatea oricărui proiect social sau politic.

Una din problemele actuale mult discutate în doctrina dreptului constituțional [17], în special după declararea independenței Republicii Moldova, o reprezintă determinarea modului de constituire și funcționare a puterilor în stat (alegerea șefului statului de către popor sau Parlament; aplicarea în procesul electoral parlamentar a sistemului majoritar sau a sistemului reprezentării proporționale etc.) și atribuțiile autorităților publice în cadrul statului (șeful statului face parte sau nu din puterea executivă; pentru care problem, guvernul RM își poate asuma răspunderea politică; Președintele RM are sau n-are un rol activ în procesul de desemnare a unui candidat la funcția de prim-ministru al Guvernului RM, dacă s-a format majoritatea parlamentară sau nu). Principalele autorități publice care participă la actul guvernării sunt: Parlamentul, Guvernul și Președintele statului. O condiție importantă a deservirii eficienței guvernării este satisfăcută de mecanismul de interferență a instituțiilor de guvernare, modalitățile de conlucrare a organismelor prin care se exercită prerogativele puterii.

În altă ordine de idei, pentru a consolida sau a face mai eficient regimul de guvernare trebuie dezvoltat institutul opiniei separate din cadrul instituțiilor juridico-politice colegiale, precum este: Comisia Electorală Centrală, Curtea Constituțională, Consiliul Superior al Magistraturii din Republica Moldova etc. Aceste instituții deservesc și implementează principiile democrației, al transparenței sau al dezvoltării dreptului, generează

dezbatere publică cu referire la cele mai actuale și importante probleme, fenomene și procese sociale, a autorității instituției, a statului de drept per ansamblu [13]. Funcționalitatea, eficiența acestor instituții este determinată de angajații lor, de capacitatea lor de a deservi principiile statului democratic, de profesionalismul, responsabilitatea și corectitudinea lor. Deseori, desemnați pe criterii politice, angajații instituțiilor statului de drept n-au suficientă maturitate, cultură, cultură politică pentru a-și onora funcțiile așa cum le-o cere Legea Supremă a țării, dar își promovează interesele personale și de grup.

Bunăstarea economică și socială a cetățenilor Republicii Moldova este într-o legătură directă cu procesele modernizării și democratizării societății. Există câteva probleme importante pe agenda politică a statului care necesită a fi rezolvate pentru a putea vorbi despre alinierea Republicii Moldova la valorile și principiile europene. Calitatea guvernării ca problemă de eficacitate a puterii politice este una complexă și extrem de importantă pentru destinul cetățenilor și al societății în ansamblu. Este foarte greu pentru orice putere politică ca, după aproape trei decenii de încercări, intenții de modernizare și de iluzii în ceea ce privește unitatea, coeziunea socială, societatea să se poată coagula, să se poată agrega în așa mod, încât democrația să fie lucrativă, iar eforturile guvernanților să se concentreze pe obiective de reconstrucție și reorganizare economico-socială. În contextul existenței mai multor probleme legate de promovarea reformelor democratice profunde și de reactualizarea unor provocări interne și externe la adresa statului, factorii decizionali sunt obligați să instituționalizeze mecanismele și structurile adecvate de articulare și agregare a intereselor tuturor cetățenilor. Prin urmare, noțiunea de bună guvernare ar avea la origine recunoașterea importanței unor abordări democratice a procesului de dezvoltare umană și socială. Buna guvernare este un ideal imposibil ori greu de atins în totalitate, cu toate acestea, eforturile depuse în acest scop, de alte state vizează stabilitatea dinamică a sistemului politic, dezvoltarea și securitatea umană [1, p. 21]

Fiind una dintre cele trei ramuri ale puterii publice, justiția este, similar executivului și legislativului, supusă standardelor de transparență și acces la informații stabilite prin Constituție și legislația în vigoare. În mod practic, aceasta înseamnă că autoritățile din sistemul justiției trebuie să

ofere informațiile oficiale de care dispun la solicitare, dar și să informeze publicul, în mod pro-activ, despre chestiunile de interes public [3]. Dimensiunea structurală a binomului „interes public-societate tranzitorie în schimbare” poate fi înțeles mai adecvat în baza unor concepții post-clasice, post-sistemicе, post-structurale: „structurației”, „câmpului social și politic”, „noului instituționalism”, „design instituțional” ș. a. Aceste concepțe, apărute în perioada reconsiderării critice a abordărilor: sistemică și structural-funcțională (în ultimele două decenii ale secolului al XX-lea au specificul lor de cercetare, cu capacități de a realiza și evalua pe nou un aspect sau altul al structurii intereselor publice tranziționale [10]. Aceste obligații vin să asigure respectul dreptului constituțional al cetățenilor la informații dar și funcționarea corespunzătoare a instituțiilor democratice, răspunderea oficialilor față de cetățeni, controlul și supravegherea cetățenilor asupra treburilor publice. Astfel, actorii din sistemul de justiție, ca reprezentanți ai puterii publice se supun normelor generale privind accesul la informație, libertatea de exprimare [6] și transparența. Pe lângă aceasta, în cazul sistemului de justiție, există garanții specifice – în particular regula constituțională privind caracterul public al dezbatărilor judiciare și al hotărârilor judecătorești – care pot fi considerate cazuri speciale de acces la informațiile cu caracter public. Această garanție, consfințită și în principale instrumente internaționale din domeniul drepturilor omului [8], urmărește, în primul rând, protejarea dreptului persoanei la un proces echitabil – caracterul public al procedurilor judiciare protejează părțile de o administrare a justiției făcută în secret și înafara oricărei supravegheri din partea publicului [5]. Totodată, principiul publicității proceselor și a hotărârilor judecătorești este un mijloc de asigurare a încrederii publicului în instanțe.

Pentru a ține statul responsabil de acțiunile sale, societatea trebuie să fie informată despre activitățile acestuia. Sectorul justiției nu este o excepție: asigurarea respectării legilor, funcționarea statului de drept, protecția drepturilor și libertăților fundamentale sunt interese de prim ordin. Astfel, înfăptuirea justiției nu doar că ar trebui să fie pasibilă unor verificări din partea publicului, dar și să poată fi controlată post-factum prin acces la hotărârile judecătorești și alte informații. În mod evident, dreptul la informație nu este unul absolut și susceptibil limitărilor necesare într-o societate democratică [4]. La fel cum nu este absolut nici dreptul la protecția

vieții private și de familie sau alte interese ale persoanei. Adesea cele două drepturi sunt în opoziție, iar stabilirea unui echilibru implică o examinare atentă a felului în care aceste drepturi sunt afectate într-o situație concretă, a contextului în care are loc conflictul de drepturi, a intereselor pe care le urmărește exercitarea unui sau altui drept. Între timp democrația începe sa capete teren, ea nu este văzută ca regulă sau ca principiu al voinței majorității [7, p. 115], ci este văzută ca o tehnică sau modalitate de organizare și exercitare a puterii în așa manieră ca cei care dețin puterea sa nu abuzeze de ea sau să o folosească în scopuri personale sau de grup. Această viziune democratică este legată în special de statul de drept și de instituțiile sale.

Statul de drept alocă o anumită concepție raportului dintre stat și individ, statul găsindu-și limitele în drepturile indivizilor, individualismul fiind considerat baza fundamentală a statului de drept. Rolul statului este limitat, el trebuie sa acționeze, pe de o parte, iar, pe de alta parte, „societatea civilă”, deoarece statul nu poate sa îndeplinească singur toate cerințele și nici nu este indicat să le facă pe toate. Există obiective ale activității statale care rezultă din natura lucrurilor și anume dreptul natural. De asemenea, mai există o repartitie riguroasă în ceea ce privește sfera dintre privat și public, iar administrația trebuie sa aibă garanții juridice pentru a se putea amesteca statul în domeniul care le este rezervat lor societății [12].

Justiția în serviciul cetățeanului - această viziune este împărășită de toți actorii din domeniu și constituie schimbarea calitativă de care are nevoie abordarea reformelor în justiție. În finalitatea reformelor din domeniul justiției, justițiabilii vor fi mulțumiți de o justiție imparțială, calitativă, responsabilă și realizată în termene optime, cu zero toleranță față de corupție, pentru o dezvoltare durabilă a țării, iar sistemul justiției va oferi remedii efective pentru o creștere economică incluzivă, justiție socială și securitate umană.

Creșterea economică în Republica Moldova, în tandem cu tendința de reducere a sărăciei, sunt strâns corelate cu fluxul de remitențe și consumul generat de acestea. Câștigurile din munca moldovenilor aflați peste hotarele țării au alimentat venitul disponibil al gospodăriilor casnice, conducând astfel la majorarea cererii agregate de consum. Constrânsă de capacitățile limitate de producție autohtonă, această cerere a fost satisfăcută în mare măsură de importurile de bunuri și servicii. Bugetul public național a bene-

ficiat pe urma acestei situații, însă balanța comercială a evoluat în direcția unui deficit comercial alarmant. Pe lângă faptul că creșterea economică bazată pe consum și remitențe expune economia țării către o serie de vulnerabilități, există un pericol și mai mare asociat acestui model de creștere economică – faptul că volumul remitențelor va începe să scadă la un moment dat. Actualmente, migrația decimează familiile cetățenilor din Republica Moldova. Acest lucru în sine este destul de grav, însă urmărind evoluția migrației în țările care s-au confruntat cu acest fenomen, anticipăm că familiile moldovenilor se vor reîntregi. Din păcate, dacă nu acționăm ferm întru crearea unor condiții adecvate de muncă și trai în Republica Moldova, reîntregirea familiilor de migranți se va produce în afara hotarelor țării [16]. Moment care va genera declinul remitențelor.

Incertitudinea politică existentă în Republica Moldova în prezent este un impediment major în continuarea reformelor democratice, promovarea politicilor socioeconomice sustenabile conjugate cu transformări demografice, ce au drept finalitate instaurarea unui stat de drept, al bunăstării, unde vor fi respectate drepturile și libertățile omului, create condiții decente de viață și de muncă, ce ar concura cu cele din statele dezvoltate [11]. Dezvoltarea capitalului uman prin investiții consistente în educație și sănătate va genera numeroase beneficii, precum ameliorarea sănătății, creșterea productivității muncii, reducerea sărăciei, scăderea criminalității și a dependenței de prestații sociale. Autoritățile decizionale de la diferite niveluri trebuie să includă planificarea participativă ca parte a responsabilităților lor și/sau să ia în considerare preocupările părților interesate, participanților afectați de deciziile lor. Ne referim aici la toate autoritățile ale căror decizii privind dezvoltarea au un impact asupra calității vieții. O autoritate sau un organism public trebuie să fie imparțiale în ceea ce privește urmărirea și auditarea procesului de democrație participativă, în scopul de a garanta caracterul transparent, echitabil, incluziv și imparțial tuturor membrilor societății.

Constatăm, de asemenea, că un impediment real al funcționării normale a sistemului politic și al democrației în Republica Moldova îl reprezintă pasivitatea, lipsa de cointerese și voință politică la o parte din cetățeni, care prin aceasta se privează de un eventual succes personal, dar mai ales diminuează importanța principiului, în conformitate cu care voința popo-

rului constituie baza puterii în stat. Aceștia, fiind doar cetățeni formali, împărtășesc ideea contraproductivă că nu merită să te implici în politică, deoarece cei care o practică ca profesie, indiferent de culoarea măștilor pe care le poartă, te vor folosi în interesele lor de carieră, de acumulare a averii și a altor bunuri sociale. Unii dintre cei care ezită să se lanseze în viața politică ca atare nu dispun de informație suficientă, de cunoștințe privitor la structurile, instituțiile și procesele politice, la problemele societății și mijloacele de soluționare a acestora.

Într-o societate democratică este observat fenomenul limitării puterii politice, ce se realizează prin diferite mijloace: separația puterilor în stat (stipulat în Art.6 al Constituției Republicii Moldova); evitarea uzurpării puterii de stat (Art.2, alineatul 2 al Constituției Republicii Moldova). Limitarea rațională a puterii mai poate fi asigurată prin activitatea partidelor extraparlamentare și de opoziție, a grupurilor de presiune, de interese, prin independența puterii judecătorești, creșterea influenței mass-media etc. [15]. În caz de nerespectare a principiului limitării puterii politice, statul dispune de sancțiuni, precum apărarea prin drept a celor conduși, principiul legalității și respectarea lui, controlul constituționalității legilor, înlăturarea de la putere a celor care fac abuz de ea. O putere guvernantă nu va avea succes în totalitate dacă va fi o provocare serioasă pentru voința și aspirațiile majorității membrilor colectivității. Insuficiența guvernamentală uneori rezultă nu atât din lipsa de competență a guvernanților, cât din ne-dorința de a aplica legea în mod consecvent. Puterea prost utilizată creează condiții pentru haos și dezmăț.

Actualmente, criza politică multidimensională este determinată de două cauze majore. În primul rând, factorii de decizie politică și societatea civilă, subestimează valoarea umană în procesul dezvoltării și modernizării țării. Ca rezultat, factorul uman, relațiile umane, resursele umane, capitalul uman, potențialul uman nu sunt plasate în centrul politicilor de dezvoltare sustenabilă. În al doilea rând, criza, starea de supraviețuire și incertitudine mai persistă, deoarece subestimând valoarea factorului uman în cadrul dezvoltării, instituțiile guvernamentale și societatea civilă nu și-au consolidat eforturile pentru păstrarea nucleului structurii sociale.

În concepția dimensiunilor politice a dezvoltării potențialului uman, existența noului nucleu social este condiția principală sau punctul „0” de la

care pornește estimarea dezvoltării sustenabile, creșterea calității vieții și bunăstării în contextul globalizării. O astfel de abordare ne permite să plasăm individul în centrul realității social-politice ca purtător al capacităților intelectuale necesare pentru depășirea problemelor sociale.

În pofida dificultăților economice și instabilității politice din Republica Moldova, savanții continuă să caute soluții relevante [19]. Cu toate acestea, până în prezent, oficial nu este aprobat spre implementare publică nici un model de dezvoltare națională, nu sunt suficient de transparente nici mecanismele de conlucrare între știință-politică-mediul de afaceri, nici rezultatele pozitive obținute în procesul dezvoltării sociale și umane. În cadrul cercului vicios al crizei multidimensionale, contribuția guvernării politice se limitează doar la lansarea declarațiilor despre bunăstare și prosperitate.

Prin semnarea documentelor ONU, Republica Moldova și-a asumat responsabilitatea de a aplica un model al guvernării democratice de a implementa la nivel național obiectivele strategiilor internaționale de dezvoltare sustenabilă. În pofida acestui fapt, în practică sunt situații care nu permit depășirea crizei economice și integrarea europeană cu succes. Riscurile și amenințările privind dezvoltarea potențialului uman din Republica Moldova au fost grupate în factori politico-juridici, politico-administrativi, socio-culturali, demografici și economici. În cazul Republicii Moldova, edificarea statului de drept nu este finalizată, deoarece reformele instituționale sunt inconsecvente și contradictorii. Principalii factori de risc și amenințare la adresa democrației participative la procesele de modernizare a țării sunt lipsa unui nucleu social nou, ca rezultat al subestimării valorii factorului uman în procesul dezvoltării; politicile guvernamentale de dezvoltare sunt insuficient finanțate și susținute tehnologic, ignoră necesitățile și interesele capitalului uman. Din ipsă de comunicare între instituțiile guvernamentale și societatea civilă, din cauza reformelor ne finisate, populația este nemulțumită de situația economică și direcțiile de dezvoltare. În esență, dezvoltarea umană și socială depind de capacitatea conducătorilor instituțiilor statului de a implementa în mod consecvent politici ce vizează formarea, dezvoltarea și realizarea democrației participative - elementul cheie al procesului de tranziție social-economică și politică.

Prioritățile Strategiei de dezvoltare a Republicii Moldova sunt: consolidarea statului democratic modern, bazat pe principiile democrației parti-

cipative, pe principiul supremației legii; reglementarea conflictului transnistrean și reintegrarea țării; sporirea competitivității economiei naționale; dezvoltarea resurselor umane, încadrarea în câmpul muncii și promovarea incluziunii sociale; dezvoltarea regională. Obiectivele dezvoltării naționale sunt: crearea condițiilor pentru îmbunătățirea calității vieții populației prin consolidarea fundamentului pentru o creștere economică durabilă și incluzivă; transformarea Republicii Moldova într-un stat reintegrat, cu un

sistem de justiție modernă, care să asigure egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii; să fie redus fenomenul corupției; să fie asigurate creșterea economică și creșterea veniturilor tuturor păturilor participative - elementul cheie al procesului de tranziție social-economică și politică.

Concluzii:

Asigurarea eficienței actului de guvernare este condiționată multiplu. Un rol important în atingerea obiectivului este atitudinea responsabilă a actotilor, instituțiilor politice. Capacitatea actorilor politici de a-și asuma conștient responsabilitatea actului de guvernare este determinată de cultura lui politică, de cultura politică a cetățenilor, capabili să se implice în procesul elaborării și implementării politicilor publice. Politicile sau instituțiile sunt considerate eficiente dacă scopul lor este de a îmbunătăți (prin raportare la statu quo) poziția tuturor, sau aproape a tuturor, indivizilor și grupurilor din societate; prin contrast, scopul politicilor sau al instituțiilor redistributive este de a îmbunătăți poziția unui grup din societate în detrimentul altuia.

În statul de drept se stabilește un anumit raport între stat și cetățean, statul găsiindu-și limitele în drepturile și libertățile indivizilor, iar societatea civilă vine cu propuneri, proiecte, planuri de ameliorare a procesului politic. Mai există o repartitie riguroasă între sferele private și publică. Din această perspectivă este importantă aplicarea justiției în serviciul cetățenilor. De asemenea, este important ca instituțiile statului să conlucreze, să coopereze în realizarea politicilor publice, politicilor sociale, care în statele democratice devin prioritare, asigură eficiența actului de guvernare.

În Republica Moldova, la moment, există numeroase probleme, aflate în dezbateri publice. Un set de probleme serioase le găsim în sistemul judiciar, aflat în plin proces de reformare. În ultimul timp, am observat numeroase exemple despre atitudinea inadecvată a „castei” judecătorilor, procurorilor,

care se opun avansării reformei judiciare. Ei acuză guvernarea: executivul și legislativul, că se amestecă în desfășurarea procesului judiciar. În realitate este vorba despre incapacitatea actorilor procesului politic de a-și asuma cu responsabilitate funcția publică, de a participa la soluționarea problemelor, fără a face cedări în favoarea propriilor interese, beneficii.

Asigurarea eficienței actului de guvernare este complexă, dar posibilă, reală. Este important să acumulăm suficiente informații despre dificultățile existente și să depunem eforturile necesare pentru a le înlătura. Toate ramurile puterii politice, puterii de stat sunt importante și nu trebuie să ignorăm aportul lor în asigurarea eficienței actului de guvernare. Rolul sporit al ideilor și instituțiilor în procesul de formulare al politicilor poate fi explicat în termenii a trei trăsături relativ noi ale procesului: redescoperirea eficienței ca un scop primar al politicilor; o nouă înțelegere a importanței strategice a credibilității politicilor; parțial ca o consecință a celor doi factori, o dorință mai mare de a delega puteri semnificative de formulare a politicilor către corpuri tehnocratice, care se bucură de o considerabilă independență politică.

Referințe bibliografice:

1. BACHE, I., FLINDERS, M. Multi-level Governance. Oxford: Oxford University, 2004, 198-199 p. ISBN: 978-019-925-925-0.
2. BUČEK, J., SMITH, B. New approaches to local democracy: direct democracy, participation and the ‘third sector’”, în Environment and Planning C: In: Government and Policy, vol. 18, 2000.
3. BORODAC, A. Bazele statului și dreptului Republicii Moldova. Chișinău: Știința, 1997, p. 20 p., ISBN: 9975-67-033-4
4. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, p. 30, [citat 07.05.2019]. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf
5. Hotărârea Nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui) (Sesizarea nr. 48b/2015), [citat 07.08.2019]. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/363742/>
6. Legea cu privire la libertatea de exprimare <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=335145&lang=1>

7. MICULESCU, P. Statul de drept. Bucuresti : Edidura Lumina Lex, 2011, 100-120 p. ISBN 978-9975-142-13-7.
8. PACT INTERNAȚIONAL Nr. 1966 din 16.12.1966 A, cu privire la drepturile civile și politice, Articolul 5,6 [citat 10.12.2018]. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/356337/>
9. ROȘCA, L., Morari C. Aspecte teoretico-metodologice privind studierea proceselor de guvernare supranațională. Cazul Uniunii Europene. Chișinău: Revista Studii Europene, nr.8, 2016. ISSN 2345-1041.
10. SACA, V. Structura interesului public în condițiile societății în schimbare. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, Administrarea Publică, Nr. 2(102), 2019, 13 p., ISSN 1813-8489.
11. SACA, V., Leahu I. Interesul național și problemele guvernării în contextul transformărilor democratice. Cazul Republicii Moldova, Chisinau: Universitatea de Stat din Moldova, Moldoscopie, Nr. 3(86), 2019, ISSN 1812-2566.
12. ȘAPTEFRĂȚI, T. Buna guvernare: caracterisitci, dimensiuni și metode de evaluare. Chișinău: Revista Administrare Publică, 2015, nr. 3 (87), ISSN: 1813-8489.
13. SĂLĂVĂSTRU, C. Arta dezbaterilor publice. București: Tritonic, 2009. ISSN: 2393-1140.
14. TĂMAȘ, S. Dicționar Politic. Instituțiile democrației și cultura civică. București: Casa de cultură și presă „Șansa”, 1996. ISBN: 978-9975-9742-3-3.
15. <http://media-azi.md/sites/default/files/Revista%20Mass-%20Media%20%C3%A2n%20Moldova%2C%20iunie%202017.pdf>
16. БЛЯЖКО, В. Миграция в современном политическом процессе Республики Молдовы: проблемы и тенденции. Chisinau: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2018, 44-49 p. ISSN 1957-2294.
17. ДЕНЧУК, Е. К вопросу о соотношении понятий «конституционализм», «конституционный строй» и «конституционный режим». În: Закон и Жизнь, nr. 11, 2006, РГБ ОД, 71:05-12/18.
18. ШАБО, Ж. Государственная власть - конституционные пределы и порядок осуществления. Moscova: Полис. Политические исследования. № 3, 1993, 156 с. ISSN:1026-9487.
19. ПЩЕВОРСКИЙ, А. Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2000. ISBN: 5-8243-0054-2.

RENAȘTEREA PATRIEI „PRIN NOI ÎNSINE”

Ion IFRIM*

CZU 172.15

Rezumat: *Autorul în prezenta lucrare arată că patriotismul, ca și patria, are un caracter concret istoric. Acest lucru ar trebui înțeles în dublu sens. În primul rând, în acela că el se manifestă în chipuri și intensități diferite, în funcție de obiectivele ce stau în fața poporului respectiv într-o etapă dată, de contextul general – politic, cât și de climatul cultural al epocii în care acel popor trebuie să și le înfăptuiască. În al doilea rând, în sensul că patriotismul...e în funcție ...de categoria socială. În esență, consideră că explicația decăderii trebuie căutată în „noi înșine”.*

Cuvinte-cheie: patrie, patriot, patriotism, renaștere, conștiință națională.

THE REBIRTH OF THE HOMELAND „THROUGH OURSELVES”

Abstract: *The author in this paper shows that patriotism, like homeland, has a concrete historical character. This should be understood in a double sense. Firstly, it manifests itself in different ways and intensities, depending on the objectives that lie before the people in question at a given stage, on the general - political - context, and on the cultural climate of the era in which that people must achieve them. Secondly, in the sense that patriotism...is a function...of social category. Essentially, he believes that the explanation for the decline must be sought in „ourselves”.*

Keywords: homeland, patriot, patriotism, renaissance, national consciousness.

Introducere:

„Patrie, nume dulce, ca o amintire strămoșească, clironomie din început cu care se unește inima! Întreci orice dorință și-mi ești totdeauna în memo-

* Ion IFRIM, doctor habilitat, CS II, Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Radulescu”, Academia Română, ion.ifrim@icj.ro; ionut_ifrim24@yahoo.com

rie... Cine, o patrie! Te poate lăuda și cânta cât se cuvine? Căci amarul și dulcele sunt deopotrivă în tine... Pământ strămoșesc al patriei, fie ca marele Dumnezeu să te conserve totdeauna prosper până la sfârșitul tuturor veacurilor¹. Cu acest cuvânt noi înțelegem toată societatea, adică toți pământeni²”.

În acest context, precizăm că, *noțiunea de patrie* a circulat mai ales în operele scriitorilor sau în discursurilor politice, firește, nu ca obiect de analiză teoretică, ci mai cu seamă ca instrument educativ sau mobilizator, în vederea înfăptuirii anumitor deziderate politice, de clasă sau generală, specifice fiecărei epoci, afectând întreaga cetate, popor, sau mai târziu națiunea. Poate tocmai datorită valorii sale instrumentale în complexul categorial al științelor sociale, conceptul de patrie a căpătat de-a lungul istoriei, un statut special, care este mai puțin al unei categorii științifice și mai mult al unui fenomen psihic³.

Astfel, în viziunea autorilor români din secolul al XVIII-lea, conceptul de *patrie*, în formarea sa modernă apare la români în epoca luminilor. „Țara”, „moșia” sunt denumite acum „Patrie”, iar „iubirea de moșie” își pierde caracterul abstract, devenind un sentiment concret, atotcuprinzător, generator de drepturi și responsabilități clar definite.

Primele formulări moderne, apar în perioada 1769 – 1774 când termenul „Patrie” este omniprezent în scrierile cu caracter politic, redactate cele mai multe în numele ei. De exemplu, pentru Gavril Callimanchi atitudinea față de Patrie îmbracă o valoare morală și politică rezumată în îndemnul „*luptați pentru lege și pentru Patrie*”. Termenul este folosit și de Chesarie de Râmnic, de Enăchiță Văcărescu, și chiar de unele acte fanariotice. În 1802 „Planul” lui D. Sturza îi atribuia un sens de comunitate generală a tuturor locuitorilor, definiție acceptată și de munteanul Șerban Grădișteanu în 1811⁴.

¹ Naum Râmniceanu, *Despre originea românilor*, în C. Erbiceanu, *Studii asupra istoriei României scrisă* de D. Philippide, în Arhivă, IV, 1893, pp. 247-248; Vlad Georgescu, *Ideile politice și Iluminismul în Principatele Române 1750-1831*, Ed. Academiei Române, 1972, pp. 166 – 168.

² Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române 1750-1831*, op.cit., pp. 165.

³ Dionisie Petcu, *Patrie și patriotism. Patriotismul socialist și internaționalismul*. Ed. Didactică și pedagogică, București, 1969, p. 6.

⁴ Idem, op. cit.p. 165.

În viziunea lui Miron Costin, *ideea de patrie unică* era privită într-o viziune globală și se referea la destinul comun prin vremuri „*neamul semiția care trăiește până acum în Moldova și Țara Muntenească și cât norod ieste în Ardeal cu acest nume: român*”. Miron Costin, ca prim mare istoric al românilor relevă conștiința politică populară, fundamentală, a unității, consemnând despre frații munteni „*că ei zic și scriu țara sa românească ca și românii cei din Ardeal*”¹.

Mai mult, observăm că, unul din cei mai înflăcărați propovăduitori ai luptei pentru renaștere a fost Naum Râmniceanu. El consideră că explicația decăderii trebuie căutată în „*noi înșine*”. Pentru că nu am lucrat nici odinuară datoriile noastre..., ci s-au întemeiat între noi cu statornicie mândria, zavistia (sentiment de nemulțumire egoistă provocat de situația în societate sau de realizările cuiva, sentiment de dușmănie), lăcomia și invidia între frați, care au dus toată dărăpănarea patriei noastre și au dat loc străinilor să se folosească de stânjenirea noastră”. Râmniceanu se arată însă încrezător în capacitatea poporului său de a depăși momentele de criză și-și cheamă compatrioții „*să reînviem neamul și să ne întocmim patria, că încă nu este vremea trecută, nici nădejdiile trecute*”². De aici, remarcăm că este o deosebire radicală între limbajul acestui cărturar și cel al boierilor, care se ploconeau la curțile străine, cerșind ba autonomia, ba independența. Noul limbaj nu este un împrumut de idei, așa cum s-a spus prin exagerarea influenței Revoluției din Franța, ci izvorăște din contextul autohton, din nivelul de atins de români atât economic cât și social – cultural. De altfel, si se par juste reproșurile, dar ele au doar un efect vag moralizator, pentru că se situează mai mult pe linia compromisului între clase și nu atacă pe nimeni.

Definiția „Patriei” Șerban Grădișteanu pune la un loc pe toți locuitorii, indiferent de poziția lor socială.

Tudor Vladimirescu era de altă părere atunci când îi scria lui Nicolae Văcărescu: „*Ci pe semne dumneata pă norod, cu al căroră sânge s-au hrănit și s-au poleit tot neamul boieresc îl socotești nimic și numai pă jefuitori îi numești Patrie... Dar cum nu socotiți dumneavoastră că patrie se cheamă poporul iar nu tagma jefuitorilor*”³. Într-o scriere anonimă mun-

¹ Istoria militară a poporului roman, vol. III, Ed. Militară, București, 1987, p. 307.

² Vlad Georgescu, op.cit., p. 166.

³ Documente 1821, vol. I, pp. 258-259.

teană din 1822: „*judecați bine fraților, că acei puțini care cu nedreptăți sã slujesc de patrie nu pot fi patria! Iar grotișul tot, ce prin silnicie sã aflã su-
puși la cei puțini, aceia...sunt patrie*”¹. Deci generația revoluționară de la 1821 confereau un caracter de clasă conceptului de patrie, delimitându-se de „tagma jăfuitorilor”. De aici, observăm că se neglijează componenta teritorială a „patriei”.

De asemenea, boierimea considera „lumea toată ca pe o biserică, al căreia altar este patria”. Boieri mici și mijlocii considerau patrie mai ales patria umilă, necuvântătoare”².

Presupunându-se că lumea a fost făcută de Dumnezeu pentru ca oame-nii sã trăiască la un loc, patria urma sã fie „*acel loc unde sã aflã petrecând soșietate de mulți oameni*”³. Constatăm că și din această definiție este scos teritoriul ca factor al noțiunii de patrie, din moment ce „Nu se cheamă dar pământul, patrie, ci petrecerea cea politicească, adică soșietatea celor celor ce locuiesc împreună, întrebuițați și împărtășiți unul de către altul, care întrebuițare leagă dragostea, interesele și folosurile obștii, arătând pã acea adunare că este un trup întocmit de mădulari”⁴.

Când concepi că o societate este un „*trup cu mădulari*”, înseamnă că din capul locului se concepe în mod necesar împărțirea ei în clase superioare și inferioare, primele având datoria” sã le domine pe celelalte.

În același timp, nu se poate veni în sprijinul ideii de unire a oamenilor într-o singură patrie cu comparația că și vitele, când se rătăcesc de cireadă zbiară după celelalte. „*Pentru că iarba poate găsi și în altă parte, încă și mai bună*”¹. Ei zbiară, dorind de soșietatea celorlalte, cu care s-au obișnuit în petrecere. Și, găsindu-și soșiile, sã bucură. Dovada este aceasta că și la dobitoace nu sã *socotește locul pășunii*, patrie, ci soșietatea”⁵. Și aici se ignoră faptul că animalele nu pot constitui argumente pentru explicarea oamenilor. Animalele „zbiară” după restul cirezii din instinct, pe când oamenii, ființe raționale, se aseamnă în virtutea facultății de a gândi. Dovadă că sentimentul patriotic la oameni este același oriunde s-ar afla.

¹ Emil Vărtosu, 1821, Date și fapte noi, București, 1932, p. 211

² Idem, op.cit.p. XXVI.

³ Emil Vărtosu, op.cit.p. 184.

⁴ Idem, op. cit.p. 184.

⁵ Idem, op.cit.p. 184.

„Când societatea se răzvrătește, atunci nu se mai chemă patrie, pentru că lipsește împărțășirea ce leagă dragostea și folosul „societății”. Se dezbină tot trupul societății și, silindu-se fiecare numai pentru al său folos în parte, petrec cu pizmuiri și cu dușmăanii și mulți, neputând trăi în patria lor, s-au depărtat în alt pământ străin. Cu acest mijloc, al societății unite în dragoste și împărțășitoare, din nimic s-au înălțat neamuri mari și slăvite și tot acelea, cu dezbinarea, au căzut în bezna ticăloșii, supunându-se mult jugul altor neamuri.

Pornind de la concepția că patria este un fel de „împărțășire ce leagă dragostea de folosul obștesc”, autorii manifestului au ajuns la concluzia că atunci când se destramă echilibru dintre aceste trei elemente dispare și patria¹. De la început au plecat de la premisa că este suficientă doar o utopie dragoste între membrii aceleiași societăți, ca edificiul social să rămână neclintit. Dar ei au făcut abstracții între inegalitățile sociale, de faptul că existau exploatatori și exploatați, care se aflau în raporturi ireconciliabile. Au crezut că toate contradicțiile acelei epoci pot fi șterse cu buretele. Era firesc, deci ca pentru astfel de autori atunci când „societatea oamenească” se răzvrătește să nu mai existe patrie. Și de data aceasta constatăm *ideea statului ca un trup uman*, în care diverse clase sociale au roluri corespunzătoare anatomice. Este o comparație care are o anumită logică aparentă, în stare să convingă pe cei neavizați. Dar prin ea se infiltrează ideea unei anumite subordonări sociale implacabile, a dreptului divin de a fi exploatator și a datoriei sacre de a te lăsa exploatat. Autorii nu amintesc că „dezbinare trupului societății” s-a datorat nu dorinței ca, fiecare să trăiască „numai pentru al său folos în parte”, ci tendințelor logice ale marii boierimi de a huzuri în căldură inconstienței pe care a moștenit-o de generații.

După alți autori², patria presupune „mediul politic, cultural și social dat în care trăiește și muncește un popor”.

Paralel cu *noțiunea de patrie* se dezvoltă *conceptul de patriot*. În veacul al XVIII lea este foarte răspândit termenul de „semipatriot”, având înțeles de compatriot, de pământean. Așa îl folosește E. Văcărescu și numeroase scrieri până după 1821; în 1804 de pildă, marii boieri numesc pe autorii

¹ Idem, op.cit. p. 184.

² V.I. Lenin, Opere complete, vol. 17, București, Ed. Politică, 1963, p. 196.

pamfletului care-i demască ca opresori ai țării „nevăzuți patrioți”¹, în timp ce alte scrieri folosesc curent expresia „patriot bun” și „patriot rău”. Paralel însă cu această accepțiune apare un înțeles nou, în care patriotul este definit în funcție de valorile morale și politice pe care le reprezintă și de raportul acestora față de patrie. Patrioții nu sunt toți „fiii patriei”, ci numai acei care au „durere de inimă pentru țară”² luptă pentru *fericirea ei*. De altfel, Râmniceanu, căruia îi aparține această frază: ...care cu *inimă și cu zelul și cu fapta și cu ostenele și cu sudori necruțate*”, insistă asupra faptului că patriot este numai acela „ca să arate cu mai multă dragoste și cinste după cuviință către simpatrioții săi și cu mai multă slujbă către obștile folosuri ale Patriei”³.

Remarcăm că pomenirea atât de curentă în toate scriirile vremii a cuvântului de patriot reflectă o violență trezire a conștiinței naționale, astfel că se întrebuiința acest termen ca în timpul revoluției din 1789 cel de „cetățean”.

Pe lângă acestea, mai evocăm cultivarea sentimentului patriotic din Ithicon, *adică moral*⁴. Redăm: „Vrei să fii și tu ființă trebuincioasă și nu lepădată? Iubește întâi a ta patrie de obște, apoi pe tine însuși, apoi pe aproapele tău”! De data aceasta, în ierarhia prezentată lipsește Dumnezeu”. Este o formă mai evoluată de gândire.

În legătură cu omogenizarea poporului în formarea sentimentului patriotic s-a susținut⁵ că „...acei care alcătuiesc un popor nu sunt legați numai prin aceia că stau pe același pământ, că vorbesc tot o limbă, și când le sunt prielnice împrejurările, se umbresc sub mândria aceluiasi steag. Ei mai sunt legați și prin amintirea unui trecut care e același pentru toți...dar noi toți, împreună, cei luminați și cei fără lumină, cei bogați și cei fără avere, cei de sus și cei umiliți...noi toți suntem mai bătrâni decât cel mai

¹ Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul*, Ed. Academiei Române, București, 1972, p. 165-166.

² Expresia aparține lui Grigore al IV-lea Ghica. I Rârzeanu, *Revoluția de la 1821*, în *Documente 1821*, București, 1962, p. 160.

³ Naum Râmniceanu, *Despre originea românilor*, op. cit., p. 247.

⁴ Emil Vărtosu, op. cit., p. 202.

⁵ N. Iorga, *Istoria lui Mihai – Viteazul pentru poporul românesc*, *Scrieri istorice*, vol. I, Lycoum, Ed. Minerva, București, 1971, p. 291.

bătrân dintre noi și amintirea noastră merge până la începutul neamului”. De aici, observăm că, autorul sugerează că dragostea de patrie topește diferențele sociale și culturale și o omogenizează societatea într-un singur și puternic sentiment patriotic.

Ca sentiment, „*patriotismul este dragostea caldă și respect pentru popor, pentru istoria lui, pentru limba și cultura lui, pentru peisajul geografic, într-un cuvând, dragostea față de conținutul patriei ei*”¹.

„*Sentimentul patriotic trebuie, deci să fie dublat permanent de conștiința patriotică*”. „...odată cu formarea națiunii, conștiința patriotică cunoaște un mare avânt devenind *conștiința națională*”. „...ideea comunității de limbă și a comunității de origine istorică au constituit doi dintre principalii piloni ai începuturilor culturii naționale românești și prin aceasta ai edificiului conștiinței naționale a românilor”².

Este conștiință de sine a comunității respective, este conștiință că are o istorie a sa, făurită de ea însăși, prin încordarea propriilor forțe de-a lungul veacurilor, și nu oferă în dar de cineva. Este conștiința unui popor că are un loc în istoria lumii, că și-a adus și-și aduce în funcție de posibilitățile și condițiile lui concrete, contribuția la dezvoltarea acesteia, la progresul material și spiritual al umanității”. Pentru dobândirea conștiinței patriotice, „*este nevoie de activitate efectivă, practică, și-n primul rând politică deoarece aceasta este instrumentul cel mai important prin care clasele sociale își pot realiza interesele*”. Și cum într-o societate sfâșiata de antagonisme sociale nu orice clasă, prin însăși poziția ei obiectivă, își poate identifica sensul propriu de dezvoltare cu acela al istoriei, al progresului social – politic general, rezultă că nu orice activitate dusă în numele patriotismului este și realmente patriotică”³.

Patriotismul înseamnă firește, în primul rând, dragostea de patrie, dar nu la modul pasiv, nu ca o stare afectivă abstractă, ci ca un sentiment care impune anumite obligații: omul are trei datorii, arată un text din 1822: *către Dumnezeu, către părinți, către patria sa*. Existența acestei datorii este deseori amintită de A. Donici: „*a sluji cineva patriei sale și a păzi dreptă-*

¹ Dionisie Petcu, *Patrie și patriotism. Patriotismul și internationalismul*, Ed. Didactică și pedagogică, București, 1969, pp. 16-17.

² Idem, op.cit.p. 19.

³ Dionisie Petcu, *Patrie și patriotism. Patriotismul și internationalismul*, p. 20.

tile ei și a iubi pe patrioții săi iaste una din datoriile cele neapărate¹”, (alt autor² folosește chiar expresia „datoriile naționale”).

Rostul acestor datorii, finalitatea către țară trebuie să fie după scriitorii vremii „binele public”, „obșteasca fericire”; această mentalitate apare încă din memoriile redactate în perioada 1769-1774, care -și justifică cererile prin necesitatea de a asigura „fericirea țării”. Tot în numele fericirii a „folosului locuitorilor” își prezintă programul D. Sturza în 1802 și autorul memoriului către Napoleon în 1807. De altfel, Tudor Vladimirescu promite și el „fericirea generală”, „obșteasca fericire fără de care norocire în parte nu poate fi³”.

În **concluzie**, patriotismul, ca și patria, are un caracter concret istoric. Iar acest lucru ar trebui înțeles în dublu sens. În primul rând, în acela că el se manifestă în chipuri și intensități diferite, în funcție de obiectivele ce stau în fața poporului respectiv într-o etapă dată, de contextul general – politic cât și de climatul cultural al epocii în care acel popor trebuie să și le înfăptuiască. În al doilea rând, în sensul că patriotismul...e în funcție ...de categoria socială. Acesta, cu atât mai mult, Mihai Eminescu, arată⁴ că, „de două mii de ani aproape ni se predică că ne iubim și noi ne sfâșiem”. De mai multe mii de ani Buddha – Sakya – Mim visează împăcarea omenirii, liniștea inimii și a minții, îndurarea și nepismuirea și cu toate acestea de tot atâtea mii de ani de la începutul lumii, războaiele presară pământul cu sânge și cenușă.

Referințe bibliografice:

1. Donici, *Manualul juridic*, ediția critică, București, 1959.
2. Barbu Paris Momuleanu, *Caractiruri*, Bucuresti, 1825.

¹ A. Donici, *Manualul juridic*, ediția critică, București, 1959, p. 21.

² Barbu Paris Momuleanu, *Caractiruri*, Bucuresti, 1825, pp. 57-58.

³ *Proclamația către bucureșteni din 20 martie 1821*, Documente 1821, vol. I, p. 385. Mai amintim între scrierile care considerau lupta pentru fericirea țării o trăsătură esențială a patriotului: *Constituția cărvunarilor și Cuvântul unui țăran către boieri* ale lui I. Tăutu, *Însemnarea călătoriei mele*, de D. Golescu și Ideile pe scurt...ale lui S. Marcovici; *Regulamentele Organice* folosesc frecvent termenii ca „fericirea națională”, „fericirea publicului”. Vlad Georgescu, *Ideile politice și Iluminismul în Principatele Române 1750 -1831*, Ed. Academiei Române, 1972, p. 166.

⁴ Mihai Eminescu, *Nuvele*, Editura Șaraga, p. 144.

3. Dionisie Petcu, *Patrie și patriotism. Patriotismul socialist și internaționalismul*. Ed. Didactică și pedagogică, București, 1969.
4. *Documente 1821*, București, 1962.
5. *Istoria militară a poporului roman*, vol. III, Ed. Militară, București, 1987.
6. N. Iorga, *Istoria lui Mihai – Viteazul pentru poporul românesc*, Scrieri istorice, vol. I, Lycoum, Ed. Minerva, București, 1971.
7. Naum Râmniceanu, *Despre originea românilor*, în C. Erbiceanu, *Studii asupra istoriei României scrisă de D. Philippide*, în Arhivă, IV, 1893, pp. 247-248.
8. V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 17, București, Ed. Politică, 1963.
9. Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române 1750-1831*, Ed. Academiei Române, 1972.

FORMAREA CONTINUĂ A JUDECĂTORILOR: PILON PENTRU DEZVOLTAREA RESPONSABILITĂȚII DISCIPLINARE ȘI MENȚINEREA SECURITĂȚII JURIDICE ÎN SOCIETATEA DEMOCRATĂ

Natalia GAVRILENCO*

ORCID: 0000-0002-3820-8021

CZU 347.962

Rezumat: Acest articol discută importanța formării continue a judecătorilor în menținerea calității sistemului de justiție într-o societate democratică. Într-o lume în continuă schimbare, unde legile evoluează constant, educația juridică continuă devine esențială pentru a asigura aplicarea corectă și echitabilă a legii. Autorul subliniază că formarea inițială a judecătorilor are cerințe stricte, inclusiv reputație ireproșabilă, cetățenie, educație juridică, vechime în muncă și altele.

Articolul evidențiază rolul Institutului Național al Justiției în furnizarea de instruire continuă de înaltă calitate pentru judecători, procurori, grefieri și alți profesioniști din domeniul justiției. Participanții trebuie să acumuleze un număr minim de ore de formare pe an, iar activitățile de for-

* **Natalia GAVRILENCO**, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, natalita.gavrilenco@gmail.com

mare sunt adaptate pentru a dezvolta competențele profesionale aplicate și pentru a asigura un nivel înalt de etică profesională.

Separarea puterilor în stat, cu puterea judecătorească ca a treia putere, este subliniată ca o caracteristică esențială a statului de drept, iar responsabilitatea disciplinară a judecătorilor este evidențiată ca o necesitate într-o societate democratică.

În concluzie, articolul susține că educația juridică continuă este esențială pentru menținerea securității legale și dezvoltarea responsabilității disciplinare într-o societate democratică. Autorul evidențiază că investiția în educația juridică continuă este crucială pentru asigurarea unei justiții corecte într-o societate democratică. Legislația relevantă din Republica Moldova pentru educația juridică continuă și responsabilitatea disciplinară este menționată ca parte a eforturilor de reglementare a comportamentului și eticii profesionale a juriștilor.

Cuvinte-cheie: judecător, formare continuă, răpsundere disciplinară, formare inițială, Institutul Național al Justiției.

CONTINUOUS JUDICIAL EDUCATION: PILLAR FOR DEVELOPING DISCIPLINARY RESPONSIBILITY AND MAINTAINING LEGAL SECURITY IN A DEMOCRATIC SOCIETY

Abstract: *This article discusses the importance of ongoing training for judges in maintaining the quality of the justice system in a democratic society. In a constantly changing world where laws are constantly evolving, continuous legal education becomes essential to ensure the correct and fair application of the law. The author emphasizes that the initial training of judges has strict requirements, including an impeccable reputation, citizenship, legal education, years of experience, and others.*

The article highlights the role of the National Institute of Justice in providing high-quality continuous training for judges, prosecutors, clerks, and other justice professionals. Participants are required to accumulate a minimum number of training hours per year, and training activities are tailored to develop applied professional skills and ensure a high level of professional ethics.

The separation of powers in the state, with the judiciary as the third branch, is emphasized as an essential characteristic of the rule of law, and the disciplinary responsibility of judges is highlighted as a necessity in a democratic society.

In conclusion, the article argues that continuous legal education is essential for maintaining legal security and developing disciplinary responsibility in a democratic society. The author emphasizes that investing in continuous legal education is crucial to ensuring fair justice in a democratic society. The relevant legislation in the Republic of Moldova for continuous legal education and disciplinary responsibility is mentioned as part of efforts to regulate the behavior and professional ethics of legal professionals.

Keywords: judge, continuous training, disciplinary responsibility, initial training, National Institute of Justice.

Introducere:

Educația juridică continuă reprezintă o componentă vitală a menținerii calității sistemului de justiție într-o societate democratică. Într-o lume în continuă schimbare, în care legile și regulamentele evoluează constant, profesioniștii din domeniul juridic trebuie să fie la curent cu noile dezvoltări și să își îmbunătățească abilitățile pentru a asigura aplicarea corectă și echitabilă a legii. Acest articol explorează rolul educației juridice continue a judecătorilor în dezvoltarea responsabilității disciplinare și menținerea securității legale într-o societate democratică.

Importanța formării profesionale judiciare în Republica Moldova este incontestabilă în contextul reformării sistemului justiției.

Formarea inițială a judecătorilor

Puterea judecătorească se exercită numai prin instanța judecătorească în persoana judecătorului, unicul purtător al acestei puteri. Judecătorul este persoana investită constituțional cu atribuții de înfăptuire a justiției, pe care le execută în baza legii. Judecătorul este unicul purtător al puterii judecătorești.

Judecătorii din toate instanțele judecătorești au un statut unic și se disting între ei numai prin împuterniciri și competență.

Judecătorii instanțelor judecătorești sînt:

- Independenți (care nu depinde de nimeni sau de nimic)
- imparțiali (capabil să facă o apreciere justă, obiectivă; nepărtinitor)
- Inamovibil (care inamovibilu poate fi transferat, înlocuit sau destituit din funcție fără anumite garanții legale)
- se supun numai legii.

Condițiile de acedare în profesie

La funcția de judecător poate candida persoana cu o reputație ireproșabilă, care deține cetățenia Republicii Moldova, are domiciliul în țară și întrunește următoarele condiții:

- a) are capacitate de exercițiu;
- b) are diplomă de studii superioare de licență și diplomă de studii superioare de master în domeniul dreptului sau un alt act de studii în domeniul dreptului echivalent acestora, recunoscut de structura abilitată pentru recunoașterea și echivalarea actelor de studii și a calificărilor;
- c) a absolvit **Institutul Național al Justiției** sau are **vechimea în muncă**. Se consideră vechime în muncă care oferă persoanei dreptul de a candida la funcția de judecător activitatea acesteia pe parcursul ultimilor 5 ani în calitate de judecător sau judecător-asistent al Curții Constituționale, judecător în instanțele internaționale, procuror, profesor de drept titular în instituțiile de învățămînt superior acreditate, formator al Institutului Național al Justiției în domeniul dreptului, avocat, asistent judiciar sau grefier.
- d) nu are antecedente penale;
- e) cunoaște limba română;
- f) corespunde cerințelor de ordin medical pentru exercitarea funcției;
- g) a fost supusă testării cu utilizarea detectorului comportamentului simulat (poligrafului).

Judecătorii se numesc în funcție, din rîndul candidaților selectați în urma concursului, de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Judecătorii sunt numiți în funcție până la atingerea plafonului de vîrstă de 65 de ani.

Incompatibilități și restricții. Funcția de judecător este incompatibilă cu:

- a) orice altă funcție sau activitate remunerată, cu excepția activității didactice, științifice și de creație;

b) mandatul de deputat în Parlament sau de consilier în autoritatea administrației publice locale;

c) activitatea de întreprinzător, desfășurată personal sau prin intermediul unui terț;

d) calitatea de membru al organului de conducere al unei organizații comerciale.

Judecătorului îi este interzis:

- să dea consultații scrise sau verbale în probleme litigioase;
- să fie membru al unui partid politic sau să desfășoare orice activitate cu caracter politic, inclusiv pe perioada detașării din funcție.

Formarea continuă

Institutul Național al Justiției este o instituție publică ce realizează formarea inițială a candidaților la funcțiile de judecător și de procuror, formarea continuă a judecătorilor în funcție și a procurorilor în funcție, a grefierilor, a asistenților judiciari, a șefilor secretariatelor instanțelor judecătorești, a consultanților procurorului, a consilierilor de probațiune, a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat, precum și formarea inițială și continuă a altor persoane care activează în sectorul justiției, în cazurile prevăzute de legislație.

Formarea continuă nu reprezintă un scop în sine, ci este un instrument care asigură performanțele specialiștilor. În acest sens, nu sunt o excepție nici judecătorii și procurorii - principalii beneficiari ai formării continue în cadrul Institutului Național al Justiției. Cum ar trebui să fi e concepută formarea continuă, ca cele trei variabile ale ei - trend, necesitate și obligativitate - să se interfereze armonios și să producă efectul scontat? E o provocare pe care încercăm să o depășim în fi ecare zi, seminar după seminar în cadrul INJ [6].

Una dintre principalele responsabilități ale Institutului Național al Justiției (INJ) constă în furnizarea unei instruiți continue de înaltă calitate pentru profesioniștii din domeniul justiției în Republica Moldova. Această instruire are ca scop îmbunătățirea eficienței, consolidarea independenței și promovarea integrității în procesul judiciar. INJ organizează sesiuni de formare continuă pentru următoarele grupuri de participanți:

- Judecători;
- Procurori;

- Grefieri;
- Asistenți judiciari;
- Șefi de secretariate ale instanțelor judecătorești;
- Consultanți ai procurorilor;
- Consilieri de probațiune;
- Avocați care oferă asistență juridică finanțată de stat;
- Alte persoane care activează în sectorul justiției.

Institutul Național al Justiției organizează formarea profesională continuă a beneficiarilor conform planurilor de formare continuă (modulare) aprobate anual de către Consiliul INJ până la 30 noiembrie al anului anterior desfășurării cursurilor de formare.

Judecătorii și procurorii în funcție au obligația de a se instrui cel puțin 40 de ore pe an, dintre care 24 de ore trebuie să fie acumulate în cadrul instruirilor de profil/specialitate. Numărul de ore de formare continuă pe care trebuie să le acumuleze anual grefierii, asistenții judiciari, șefii secretariatelor instanțelor judecătorești, consultanții procurorului, consilierii de probațiune și avocații care acordă asistență juridică garantată de stat se stabilește de Consiliul INJ în funcție de posibilitățile și resursele organizaționale ale INJ [3].

Activitățile de formare din planuri sunt incluse în Sistemul informațional (SI) al INJ. Judecătorii și procurorii au acces direct și personal la SI al INJ, având astfel oportunitatea de a-și selecta semestrial traseul educațional, înscriindu-se on-line, în limita locurilor disponibile, și însumând între 40-80 ore de instruire pe an.

Formarea continuă este realizată de formatorii incluși în rețeaua de formatori. Pe lângă acești formatori, la activitățile de formare continuă se invită și formatori ocazionali, specialiști cu competențe profesionale în anumite domenii de interes particular.

După finalizarea activității de formare, fiecărui participant îi este generat în mod electronic în SI al INJ un certificat de participare, având număr individualizat de identificare. Consiliul Superior al Magistraturii și Consiliul Superior al Procurorilor, precum și Colegiile specializate de pe lângă instituțiile respective au acces direct la SI al INJ în programul activităților de formare a judecătorilor și, respectiv, procurorilor și consultanților procurorului (CSP)[5].

Formarea profesională continuă a judecătorilor și procurorilor se realizează ținându-se cont de necesitatea specializării lor, fiind pus accentul pe dezvoltarea de competențe profesionale aplicate prin abordarea multidisciplinară, bazate pe o înaltă etică profesională, pe dobândirea unor tehnici și abilități non-juridice, pe unificarea practicii judiciare în domeniile prioritare, pe formarea abilităților de utilizare a tehnologiilor informaționale în domeniul profesional.

Organul de autoadministrare - CSM - Consiliul Superior al Magistraturii este o instituție publică care are rolul de garant al independenței justiției. Consiliul este instituția competentă în ceea ce privește recrutarea, promovarea, transferarea, detașarea, cercetarea disciplinară și eliberarea din funcție a judecătorilor și procurorilor [1].

Separația puterilor în stat, care constituie unul dintre principiile esențiale ale statului de drept, se regăsește în conținutul oricărei constituții. Conform art. 6 din Constituția Republicii Moldova „în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sânt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției”. Astfel, a treia putere într-un stat de drept, în contextul principiului fundamental al separației puterilor, o reprezintă puterea judecătorească. Potrivit art. 1 al Legii nr. 514/1995, „puterea judecătorească este independentă, separată de puterea legislativă și puterea executivă, are atribuții proprii, exercitate prin instanțele judecătorești, în conformitate cu principiile și dispozițiile prevăzute de Constituție și de alte legi”.

Principiul democratic afirmă că nu există putere fără responsabilitate: în măsură ce se evidențiază o asccensiune a importanței sociale și politice a puterii judecătorești, sporește și interesul față de judecători de a răspunde pentru comportamentul lor profesional. Art. 4 din *Legea nr.947 din 19.07.1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii sunt expres prevăzute competențele Consiliului Superior al Magistraturii divizate pe următoarele dimensiuni:*

- referitoare la cariera judecătorilor;
- în domeniul instruirii inițiale și continue a judecătorilor și a personalului secretariatului instanțelor judecătorești;
- în domeniul respectării disciplinei și eticii judecătorilor;
- în domeniul administrării instanțelor judecătorești.

Competența colegiilor Consiliului Superior al Magistraturii

În subordinea Consiliului Superior al Magistraturii funcționează:

- a) colegiul pentru selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor;
- b) colegiul disciplinar;
- d) inspecția judiciară.

Competența, modul de organizare și de funcționare a colegiilor și a inspecției judiciare sânt stabilite prin legi și prin regulamentele aprobate de Consiliul Superior al Magistraturii.

Deontologia în profesie

Exercitarea profesiei de judecător se realizează prin respectarea unor principii fundamentale cestau la baza respectării spiritului democratic. Un judecător trebuie să respecte anumite principii morale, etice și deontologice. Codului de etică și de conduită profesională a judecătorului [4] este acel document prin care sunt reglementate principii de etică și conduită profesională pentru judecători. Acestea sunt: independența, imparțialitatea, integritatea, profesionalismul, corectitudinea, colegialitatea, confidențialitatea și transparența, ce vor servi de asemenea, ca o sursă de informare pentru judecători și justițiabili. Judecătorii răspund disciplinar pentru comiterea abaterilor disciplinare prevăzute de legea privind răspunderea disciplinară a judecătorilor [2].

Concluzii:

Educația juridică continuă este o componentă esențială a menținerii securității legale și dezvoltării responsabilității disciplinare într-o societate democratică. Profesioniștii din domeniul juridic, inclusiv avocații și judecătorii, trebuie să investească în dezvoltarea lor continuă pentru a asigura o aplicare corectă și echitabilă a legii. Autoritățile și instituțiile de învățământ juridic au, de asemenea, un rol crucial în promovarea și facilitarea accesului la EJC. Prin urmare, investiția în educația juridică continuă este esențială pentru menținerea securității legale și pentru asigurarea unei justiții corecte într-o societate democratică.

În Republica Moldova, legislația relevantă pentru educația juridică continuă și pentru responsabilitatea disciplinară a profesioniștilor din domeniul juridic poate fi găsită în Legea cu privire la Inspecția Judiciară și în Legea cu privire la Răspunderea Disciplinară a Judecătorilor. Aceste legi stabilesc cadrele juridice și procedurile pentru monitorizarea și îmbunătățiri-

rea comportamentului și eticii profesionale a juriștilor, precum și pentru educația juridică continuă.

Referințe bibliografice:

1. Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii nr.947/1996 în Monitorul Oficial Nr. 15-17 art. 65.
2. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor Nr. 178/2014 în Monitorul Oficial Nr. 238-246 art. 557.
3. Legea privind Institutul Național al Justiției Nr. 152/2006 în Monitorul Oficial Nr. 387 art. 789.
4. Hotărârea Adunării Generale a Judecătorilor nr. 8 din 11 septembrie 2015 (modificat prin Hotărârea AGJ nr.12 din 11 martie 2016).
5. Consiliul Superior al Procurorilor. Disponibil la: <https://www.inj.md/ro/instruire-continuu%C4%83>
6. Popa E. Formarea continuă a judecătorilor și procurorilor: trend, necesitate și obligativitate. Revista Institutului Național al Justiției nr.4, 2014 Disponibil la: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Formarea%20continuu%20a%20judecatorilor%20si%20procurorilor.pdf

MULTILINGVISMUL – RESURSĂ ESENȚIALĂ ÎN CONTEXTUL PROVOCĂRILOR LUMII CONTEMPORANE

Snejana SÎRBU*

CZU 80/81

Rezumat: *Multilingvismul este o realitate care a existat dintotdeauna, dar care apare astăzi mult mai palpabil și vizibil, atât din motive geografice, economice, profesionale, culturale, cât și turistice. Cunoașterea și utilizarea a două și mai multe limbi are beneficii evidente – personale și sociale – într-o lume din ce în ce mai globalizată. În contextul globalizării actuale, migrației și intensificării comerțului, oamenii sunt în contact cu o multitudine de limbi și practici lingvistice tradiționale.*

* Snejana SÎRBU, profesor de limba franceză și engleză, grad didactic II, Colegiul „Alexei Mateevici” din Chișinău, covalivioletacurs@gmail.com

Astăzi, așa cum am văzut deja, multilingvismul este considerat a fi puntea de legătură între diferitele culturi, dar, așa cum suntem cu toții conștienți, nu a fost mereu așa. Limbile, alături de alte instrumente culturale, au fost folosite ca și câmpuri de luptă. Unele limbi au dominat alte limbi, unele limbi au fost discriminate până la a fi excluse. Regăsim încă această situație în unele țări, unde diferențele lingvistice, culturale și religioase au dus la revolte, revoluții care au cauzat pierderi umane. Conform Consiliului Europei, precum și multor specialiști în domeniu, o distincție trebuie făcută între „multilingvism” și „plurilingvism”.

Mulți specialiști în domeniu au scris despre limbă, de-a lungul secolelor, despre puterea acestora și despre importanța lor în viața umană. Aceste aspecte nu pot fi negate, astfel încât articolul noastră se va concentra, de asemenea, asupra importanței limbilor și a învățării și predării acestora în spațiul Uniunii Europene. Diversitatea lingvistică și culturală, multilingvismul și multiculturalismul sunt printre principalele valori ale Europei.

Cuvinte-cheie: multilingvism, literatură, hybrid, scepticism lingvistic, traductologie, limbi străine, politică culturală, politică lingvistică.

LE MULTILINGUISME - LA RESSOURCE ESSENTIELLE DANS LE CONTEXTE DES DÉFIS DU MONDE CONTEMPORAINE

Résumé: *Le multilinguisme est une réalité qui a toujours existé, mais qui apparaît aujourd'hui beaucoup plus palpable et visible pour des raisons aussi bien géographiques – des frontières peuvent s'estomper, comme en Europe –, qu'économiques et professionnelles – en lien avec les probabilités de travail –, ou culturelles et touristiques – avec des possibilités et des facilités de déplacement accrues. Et l'apprentissage de langues étrangères dans le cadre scolaire est considéré désormais comme évident et indispensable presque partout dans le monde. Dans le contexte actuel de mondialisation, de migration et d'intensification des échanges commerciaux, les individus sont en contact avec une multiplicité de langues et de pratiques langagières qui remettent en cause les dichotomies traditionnelles de la linguistique appliquée et de la sociolinguistique. Ce tournant multilingue fait référence à des recherches qui envisagent le multilinguis-*

me d'un point de vue différent, qui remettent en question des notions telles que celles de langue maternelle, locuteur natif, langue première et langue seconde, bilinguisme additif, etc., soit une conceptualisation réifiée des langues qui ne prend pas en compte la fluidité des pratiques linguistiques, leur dimension sociale et les questions identitaires si courantes parmi les locuteurs plurilingues. Au cœur de ces nouvelles approches, figure le concept de répertoire linguistique plurilingue, dynamique, hybride que mobilisent les locuteurs en situation de migration, de mobilité ou de transnationalité et qui s'approprient les langues selon leurs besoins, leur désir, ou leur créativité.

Mots-clés: multilinguisme, littérature, hybridité, scepticisme linguistique, traductibilité, langues étrangères, langues vivantes, multilinguisme, politique culturelle, politique linguistique.

Introduction:

Qu'est-ce que le multilinguisme ?

La diversité significative des langues dans le monde entier nous ramène au terme de multilinguisme. Les pays ne sont pas isolés les uns des autres. Les pays et leurs citoyens communiquent soit dans la vie quotidienne, soit pour des affaires commerciales. Il pourrait paraître normal qu'une personne parle qu'une langue mais le contraire est vrai. Trois quarts de la population du monde parlent deux ou plusieurs langues. Il n'y a pas de statistiques officielles mais avec 6 000 langues coexistantes dans moins de 200 pays, il est évident qu'il se passe un échange de langues très dense. Et le résultat inévitable de ce constat est le multilinguisme.

Le multilinguisme peut impliquer la compréhension, la parole, la lecture et l'écriture dans plusieurs langues, ce qui permet aux personnes concernées de participer à des échanges culturels, économiques, sociaux ou politiques dans un contexte multilingue.

Il faut faire attention à la terminologie car il existe deux termes qui semblent identiques mais qui ont une signification légèrement différente et qui sont souvent confondus. Il s'agit des termes multilinguisme et plurilinguisme. Tout d'abord pour le terme plurilinguisme. La définition est la suivante : « Etat d'un individu ou d'une communauté qui utilise concurremment

plusieurs langues selon le type de communication ; situation qui en résulte. » Il s’agit du fait qu’une personne ou bien qu’une communauté soit capable de s’exprimer en plusieurs langues. Selon le Conseil de l’Europe le plurilinguisme caractérise la compétence des personnes et renvoie au répertoire de langues que peuvent utiliser les locuteurs. Tandis que le terme multilinguisme se définit comme « État dans lequel deux ou plusieurs langues sont parlées par plus de 10%3 de la population ». 4 Selon le Conseil de l’Europe le multilinguisme fait référence à la présence, dans une aire géographique donnée, grande ou petite, de plusieurs variétés linguistiques. Le multilinguisme sera employé pour définir la situation de l’UE où plusieurs langues sont parlées sur le territoire de l’UE.

En résumé, le multilinguisme consiste à utiliser et à maîtriser plusieurs langues pour faciliter la communication et l’interaction dans un environnement où plusieurs langues sont en jeu. Il est souvent considéré comme une compétence précieuse dans un monde de plus en plus globalisé et diversifié.

La recherche dans le domaine du multilinguisme

Le multilinguisme est un domaine de recherche vaste et diversifié qui englobe de nombreux aspects liés à l’utilisation et à la gestion de plusieurs langues. Voici quelques domaines de recherche importants dans le domaine du multilinguisme :

- Acquisition des langues : La recherche explore comment les individus apprennent et maîtrisent plusieurs langues, en mettant l’accent sur le développement linguistique des enfants bilingues et multilingues.
- Politique linguistique : Les chercheurs étudient les politiques linguistiques mises en place par les gouvernements et les institutions pour gérer la diversité linguistique, notamment la promotion de langues minoritaires et la protection des langues en danger.
- Traduction et interprétation : La traduction automatique, l’interprétation et les technologies linguistiques sont des domaines de recherche cruciaux pour faciliter la communication multilingue.
- Diversité culturelle : La recherche explore les liens entre la langue et la culture, notamment comment le multilinguisme influence les identités culturelles et les interactions interculturelles.
- Éducation multilingue : Les chercheurs s’intéressent à la manière dont

l'éducation peut être adaptée pour répondre aux besoins des apprenants multilingues et comment elle peut promouvoir le multilinguisme.

- Littérature multilingue : L'étude de la littérature multilingue examine comment les écrivains utilisent plusieurs langues dans leurs œuvres et comment cela reflète des aspects culturels et identitaires.
- Communication internationale : La recherche examine comment les organisations internationales, telles que l'ONU ou l'Union européenne, gèrent la communication multilingue dans un contexte mondial.
- Technologies linguistiques : Les chercheurs se penchent sur le développement de technologies de traitement automatique des langues pour faciliter la traduction, l'analyse de texte multilingue et la compréhension automatique des langues.
- Migration et identité : Le multilinguisme est étudié en relation avec les mouvements de population, l'identité des migrants et les enjeux socioculturels qui en résultent.
- Gestion du multilinguisme : Les entreprises et les organisations internationales effectuent des recherches sur la manière de gérer efficacement la communication multilingue et de tirer parti de la diversité linguistique.

La recherche dans le domaine du multilinguisme contribue à mieux comprendre les avantages et les défis associés à la diversité linguistique, ainsi qu'à développer des approches pour favoriser une communication efficace dans un monde multilingue.

La situation linguistique en Europe

De nombreuses langues sont parlées sur le continent européen. La langue est considérée comme un élément qui réunit la nation, qui garantit l'intégralité et l'unité d'un pays. En Europe (dans la plupart des cas) on peut utiliser une équation : un pays = une langue officielle.

Aujourd'hui, l'UE compte 23 langues officielles pour 27 pays. Il existe également plus de soixante langues régionales ou minoritaires autochtones, par exemple le basque en Espagne. Et il ne faut pas également oublier les langues parlées par les citoyens originaires d'autres pays et continents. Nulle part dans le monde on ne trouve un regroupement d'états avec une quantité de langues aussi diversifiée et importante.

Les débats sur la situation linguistique dans l'UE ont commencé à être menés à partir de 2005, après l'élargissement de l'UE avec l'entrée de 10

nouveaux pays et donc de 10 nouvelles langues. Cette importante quantité de langues apporte bien-sûr de nombreux problèmes. Il s’agit, par exemple, de la communication quotidienne et formelle ; parmi les fonctionnaires des institutions européennes, mais aussi au niveau des citoyens européens qui sont directement influencés par les décisions prises par l’UE. Cette communication et aussi transmission d’informations vers les citoyens européens manquait de souplesse.

Pour les résoudre, deux actions principales ont été mises en place par l’UE. Premièrement la promotion du multilinguisme parmi les citoyens européens, deuxièmement le recrutement de nouveaux traducteurs et interprètes par l’UE. Autrement dit depuis 2005 l’accent est mis, de plus en plus, sur l’amélioration de l’efficacité du système linguistique en Europe; parmi les citoyens européens (promotion de multilinguisme) mais aussi au sein des institutions européennes (domaine traduction/interprétation).

En résumé, le multilinguisme en Europe est une caractéristique essentielle de la région en raison de sa diversité culturelle et linguistique. Il offre de nombreux avantages, mais il peut également entraîner des défis, notamment sur le plan de la communication et de la gestion des ressources linguistiques.

Le multilinguisme dans la société contemporaine

Le multilinguisme est une réalité omniprésente dans la société contemporaine, en raison de la mondialisation, de la diversité culturelle et des migrations internationales. Voici comment le multilinguisme se manifeste dans la société contemporaine:

- Diversité linguistique: Les grandes villes du monde entier sont des creusets de diversité linguistique, où de nombreuses langues sont parlées au quotidien. Les habitants de ces villes peuvent être multilingues, ce qui facilite la communication dans un environnement cosmopolite.
- Environnement de travail : De nombreuses entreprises opèrent à l’échelle mondiale, ce qui signifie que les employés doivent souvent communiquer dans plusieurs langues pour collaborer avec des collègues et des clients internationaux.
- Éducation: De nombreux systèmes éducatifs encouragent l’apprentissage de plusieurs langues pour préparer les étudiants à un monde de plus en plus interconnecté.

- Médias et divertissement : Les médias, les films, la musique et la littérature multilingues sont courants, reflétant la diversité culturelle et linguistique de la société contemporaine.
- Gestion de la diversité : Les gouvernements et les institutions développent des politiques pour gérer la diversité linguistique, notamment l'enseignement des langues minoritaires et l'accessibilité des services publics dans plusieurs langues.
- Communication en ligne : Internet favorise la communication multilingue grâce aux réseaux sociaux, aux sites web traduits et aux plates-formes de traduction automatique.
- Diplomatie et relations internationales : La diplomatie exige souvent que les diplomates maîtrisent plusieurs langues pour négocier des accords internationaux et favoriser la compréhension entre les nations.
- Tourisme : Le tourisme mondial signifie que les professionnels de l'industrie touristique, ainsi que les touristes eux-mêmes, doivent souvent communiquer dans plusieurs langues pour faciliter les voyages.
- Services de santé : Dans de nombreuses régions, les professionnels de la santé doivent pouvoir communiquer avec des patients de diverses origines linguistiques pour assurer des soins appropriés.
- Coexistence linguistique : Dans de nombreuses régions du monde, les locuteurs de plusieurs langues vivent côte à côte, créant une coexistence linguistique qui influence la vie quotidienne et la culture locale.

Le multilinguisme est devenu la norme dans de nombreuses parties du monde, apportant à la société contemporaine des avantages culturels, économiques et sociaux, mais aussi des défis en matière de communication et de gestion de la diversité linguistique.

L'UE souligne l'importance de la connaissance d'au moins deux langues étrangères, en plus de sa langue maternelle à travers l'enseignement, l'apprentissage et l'utilisation pratique. Cela avec l'objectif de respecter les langues et les cultures du monde. Pour réussir la promotion, la Commission de l'UE investit dans la formation initiale, la formation continue, la mobilité des étudiants et des travailleurs ainsi que dans la recherche consacrée aux nouvelles technologies de l'information et de la communication pour pouvoir surmonter les barrières de la langue.

Selon leur durée, on distingue deux types de la promotion du multilinguisme : les programmes pour la promotion (de longue durée) et les événements pour la promotion (de courte durée). Le but des deux est cependant identique : faire valoir les langues, maintenir et accroître la vigilance linguistique.

Quelles langues sont devenues plus influentes à la suite de ce changement?

On pense forcément à l'anglais qui est la langue véhiculaire internationale, celle des échanges commerciaux, et qui est utilisée majoritairement sur Internet. On peut aussi penser aux langues appartenant aux anciennes puissances coloniales ou aux superpuissances économiques actuelles. Cependant, je crois qu'en mettant l'accent sur le multilinguisme, on contribue à mettre toutes les langues sur un pied d'égalité car le nombre de langues auxquelles un individu a accès s'en trouve élargi. L'attention véritable portée au multilinguisme a pour effet de reconnaître et de valoriser les langues parlées par les enfants et de rendre les langues minoritaires plus visibles dans la société et dans les salles de classe. Elle valorise également des répertoires personnels en créant des espaces permettant aux enfants et aux adultes d'utiliser ces langues tout au long de leur vie. L'accès à l'éducation doit également être pris en compte car le multilinguisme chez l'enfant favorise l'alphabétisation, et l'alphabétisation est une force. Être capable de remplir des formulaires officiels, de lire des instructions et d'écrire des lettres ou des courriels dans la langue du pays ou dans un contexte approprié, est un moyen efficace de s'intégrer dans une nouvelle communauté et d'être fier de son histoire familiale, de son patrimoine culturel et de ses capacités personnelles.

Le multilinguisme comme atout dans la mondialisation

On estime qu'il existe plus de 7 000 langues qui sont parlées dans le monde entier aujourd'hui, et beaucoup de pays ont plusieurs langues officielles. C'est pourquoi le nombre de personnes multilingues dans le monde est plus élevé que l'on pourrait penser. Être multilingue est un atout indéniable sur le plan personnel, social et professionnel. Non seulement les multilingues arrivent à décrocher des emplois plus facilement, mais le fait de parler plusieurs langues permet aux individus de vivre des expériences sociales plus vastes et peut même modifier le fonctionnement du cerveau de

manière positive. D'un point de vue général, le multilinguisme offre donc de nombreux avantages sur plusieurs niveaux. Voici les avantages à être multilingue sur les plans personnel, social, académique et professionnel :

Les avantages à être multilingue sur le plan personnel

Premièrement, l'avantage le plus évident du multilinguisme est la capacité communicative potentielle. Le fait de savoir communiquer en plusieurs langues offre aux individus la possibilité de vivre des expériences plus riches sur le plan culturel et traditionnel. Ils peuvent également apprécier et profiter de plus d'œuvres artistiques dans le domaine de la littérature et de la musique, par exemple. Autre atout : une plus grande flexibilité neurocognitive. En effet, de nombreuses études ont démontré que les individus multilingues ont davantage de chances d'obtenir de meilleurs résultats sur les plans de l'analyse, la créativité et la flexibilité mentale que les individus unilingues. Le fait de passer régulièrement d'une langue à une autre est une stimulation mentale intense qui contribue énormément au bon développement du cerveau.

Les avantages sur le plan social

Socialement, cet atout ouvre la possibilité de nouer des contacts plus diversifiés et riches. Un point à retenir est que la personne multilingue aura plus de facilité à communiquer avec la population locale d'un autre pays, ce qui lui permettra de mieux comprendre les différentes cultures et traditions dans les pays où les habitants parlent la même langue. Dans son propre pays, le multilingue pourra communiquer plus aisément avec différents groupes ethniques pour les mêmes raisons. Le fait de parler plusieurs langues a également un impact sur la personnalité de l'individu qui approchera le monde et les différentes coutumes avec plus de tolérance et d'empathie. Si l'on regarde la mondialisation d'un certain point de vue, les personnes multilingues font partie des acteurs d'un monde de plus en plus globalisé. Les métiers de traduction ou d'interprétation permettent aux différents groupes ethniques de communiquer entre eux, ce qui n'a jamais été plus important qu'aujourd'hui.

Les avantages sur le plan professionnel et académique

Les candidats qui connaissent plusieurs langues sont très intéressants pour les entreprises qui souhaitent exercer une activité à un niveau international et viser une population spécifique ciblée. Le fait de pouvoir échanger

en plusieurs langues est en effet un avantage compétitif très signifiant pour les entreprises. Avec le développement de la mondialisation, les candidats multilingues sont de plus en plus sollicités pour effectuer de la veille, de la vente ou tout simplement apporter une diversification au sein d’une équipe. Le multilinguisme est donc une compétence additionnelle pouvant permettre à un candidat de se démarquer d’un autre. Lorsqu’un enfant parle plusieurs langues dès un jeune âge, ce dernier profitera également d’un avantage académique. Selon des études sur le multilinguisme, un enfant multilingue aura tendance à apprendre à lire et à résoudre des problèmes plus rapidement que ses camarades unilingues, de même qu’obtenir en moyenne de meilleurs résultats aux tests et examens. On rapporte également des avantages académiques similaires dans les études secondaires. Le multilinguisme n’a donc jamais été aussi utile qu’aujourd’hui, et selon les recherches, les avantages vont s’accroître de plus en plus au fil des ans. Apprendre une langue peut demander une charge significative de travail mais les avantages sur les plans professionnel, personnel et social ne sont pas à sous-estimer. L’individu multilingue a plus de chances de réussir sur le plan professionnel et apprécier le monde d’un œil différent, qu’une personne unilingue.

Il ne faut cependant pas surévaluer les difficultés générées par la diversité linguistique, d’autant qu’en la matière la mondialisation rebat profondément les cartes. En effet, à mesure que les marchés s’internationalisent, la nécessité de surmonter des obstacles linguistiques devient le lot commun de tous les acteurs économiques.

Quels sont les principaux défis auxquels est confronté le multilinguisme dans la société européenne?

Tout d’abord, dans l’histoire de l’édification des nations en Europe, la langue nationale a été définie comme un symbole de l’identité du pays, et toutes les autres langues se sont vues interdites et, dans certains cas, ont disparues à jamais. Cependant, les États-nations n’ont pas complètement détruit toutes ces identités et la réapparition des langues régionales, soutenue par la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires, a un effet positif sur le plurilinguisme individuel et le multilinguisme sociétal.

Il existe encore une idéologie erronée qui croit en «un pays-une langue». C’est pourquoi la croissance de la diversité linguistique dans les écoles provoque de la panique ou de la détresse et que le soutien aux programmes

d'apprentissage des langues est soumis à des restrictions budgétaires issus d'un manque de vision, même si sur le plan académique et économique, la recherche montre que les enfants multilingues représentent un atout et une ressource pour l'avenir du pays. Cela conduit à mépriser complètement ou même à négliger les langues parlées par les enfants. Comme l'affirme Cummins [2005 : 586], « nous sommes confrontés à un scénario bizarre dans lequel certaines écoles transforment avec succès des enfants qui parlent couramment des langues étrangères en locuteurs monolingues ». Nous sommes prêts à encourager l'apprentissage des langues étrangères, ce qui est positif, bien sûr, mais tout en ignorant le multilinguisme déjà présent dans le pays, parce que certaines langues ne correspondent pas tout à fait à notre agenda politique.

De même au plan économique et social, le multilinguisme peut entraîner des inconvénients non négligeables. Dans un rapport de 2005 sur les "Incidences du manque de compétences linguistiques des entreprises sur l'économie européenne", les auteurs relevaient que chaque année des milliers d'entreprises perdent des contrats et voient leur activité réduite par manque de compétences linguistiques. Selon cette étude, 11% de l'échantillon des PME sondées avaient perdu un contrat faute de maîtriser une langue étrangère. Les entreprises européennes sont parfaitement conscientes de ces réalités. Elles accordent donc une importance croissante à la maîtrise des langues dans leurs critères de recrutement. Toutefois, cette tendance comporte, en retour, des risques sociaux. Au sein d'un marché à la fois commun et multilingue, les personnes maîtrisant plusieurs langues jouissent d'un fort avantage comparatif sur le marché du travail, ce qui conduit mécaniquement à marginaliser celles qui n'en maîtrisent qu'une. Les instances européennes sont, du reste, parfaitement conscientes de cet écueil. La Commission a ainsi lancé, en septembre 2009, une plate-forme permanente d'échanges d'idées et de bonnes pratiques sur le thème des langues dans l'entreprise. En effet, face à un tel enjeu, l'amélioration de l'apprentissage initial des langues lors du cursus scolaire ne suffit pas. Pour renforcer leurs compétences linguistiques et conjurer tout risque de discrimination sur le critère des aptitudes linguistiques, les entreprises doivent également s'engager, notamment via le développement de la formation continue.

De même, pour fluidifier les échanges et permettre un meilleur accès de tous aux informations administratives mais aussi culturelles, scientifiques, économiques et sociales, il est capital de développer nos capacités communes de traduction. À défaut, “l’unité dans la diversité” qui est au cœur du projet européen resterait un songe vain. Conformément à la célèbre formule d’Umberto Eco, “la langue de l’Europe, c’est la traduction”.

Je pense que le multilinguisme se répandra de plus en plus, et que les sociétés qui persisteront à l’ignorer en seront appauvris.

Le multilinguisme comporte plusieurs défis, tant sur le plan individuel que sur le plan sociétal. Voici quelques-uns des principaux défis liés au multilinguisme:

- Barrières de communication: Lorsque des personnes parlent différentes langues, la communication peut être entravée, ce qui peut entraîner des malentendus et des difficultés de compréhension.
- Coût de la traduction et de l’interprétation : Dans des contextes multilingues, la traduction et l’interprétation sont nécessaires pour faciliter la communication. Cela peut être coûteux, en particulier pour les gouvernements et les entreprises.
- Inégalités linguistiques: Dans certains contextes, certaines langues peuvent être privilégiées par rapport à d’autres, ce qui peut créer des inégalités linguistiques et culturelles.
- Perte de langues minoritaires: Le multilinguisme peut contribuer à la disparition de langues minoritaires lorsque des langues plus largement parlées dominant et que les langues moins courantes ne sont pas préservées.
- Apprentissage linguistique: L’apprentissage de plusieurs langues peut être un défi pour de nombreuses personnes en raison du temps et des ressources nécessaires.
- Compétence linguistique limitée: Certaines personnes peuvent ne pas avoir une maîtrise complète de toutes les langues qu’elles parlent, ce qui peut entraîner des malentendus et des erreurs de communication.
- Gestion des langues: Les institutions, les gouvernements et les organisations doivent élaborer des politiques de gestion linguistique pour gérer efficacement les questions liées au multilinguisme.
- Diversité culturelle: Gérer la diversité culturelle qui accompagne sou-

vent le multilinguisme peut être un défi, car cela nécessite une compréhension approfondie des différentes cultures.

- Identité linguistique: Les individus peuvent parfois se sentir déchirés entre leurs différentes langues et cultures, ce qui peut influencer leur identité linguistique.
- Technologie linguistique: Bien que la technologie de traduction automatique ait progressé, elle n'est pas encore parfaite et peut poser des problèmes de précision dans la traduction.

Malgré ces défis, le multilinguisme offre de nombreux avantages, notamment la richesse culturelle, la communication interculturelle et l'accès à diverses perspectives. La gestion efficace du multilinguisme implique de trouver un équilibre entre la préservation de la diversité linguistique et la facilitation de la communication.

Les enseignants peuvent-ils procurer à leurs élèves le soutien et les outils dont ils ont besoin pour apprendre différentes langues en même temps?

Oui, le multilinguisme ne consiste pas à savoir parler toutes les langues en classe. Il consiste à reconnaître cette incroyable diversité linguistique et à la considérer comme un avantage. Il consiste à valoriser les langues parlées par les enfants et à admettre que ce sont eux qui sont experts dans ces langues. Il consiste à permettre aux enfants d'utiliser leur langue maternelle comme un tremplin pour établir des comparaisons entre les langues, ce qui favorisera l'apprentissage d'une nouvelle langue. Les enseignants ont besoin d'être formés pour gérer le multilinguisme, l'acquisition lexicale multilingue et les enfants plurilingues, afin de renforcer leur assurance professionnelle pour créer des classes multilingues.

La diffusion du multilinguisme exige un effort pédagogique important. Il est donc essentiel que les écoles et les établissements de formation adoptent une approche holistique de l'enseignement des langues établissant des liens appropriés entre l'enseignement de la langue maternelle et des autres langues. Les professeurs de langues ont un rôle crucial à jouer dans la création d'une Europe multilingue. Il est essentiel qu'ils disposent de l'expérience adéquate dans l'utilisation de la langue cible et dans la compréhension de la culture qui y est associée.

L'apprentissage des langues doit être « vivant » et, si les connaissances

académiques sont essentielles, les apprenants doivent également acquérir de bonnes capacités de communication, c'est-à-dire des compétences actives plutôt que des connaissances passives. L'objectif n'est pas forcément d'atteindre la même fluidité qu'un locuteur natif, mais de parvenir à un niveau adéquat de compréhension à la lecture et à l'audition et de pouvoir s'exprimer à l'écrit et à l'oral dans deux langues étrangères.

Ainsi, en dehors du cadre scolaire, de multiples options sont possibles, selon l'objectif que l'on veut atteindre. S'approprier une langue peut se faire d'une manière variée et à des niveaux différents de compétences.

L'apprentissage doit aussi se diversifier et ne pas se limiter à l'anglais. Une plus grande variété linguistique est nécessaire pour promouvoir l'intégration européenne et le dialogue avec les groupes de migrants.

Des activités culturelles centrées sur la musique, la littérature, le théâtre ou les films étrangers, des vacances à l'étranger, des activités de jumelage ou un service volontaire à l'étranger peuvent se révéler des occasions idéales de se familiariser avec d'autres langues et d'autres cultures.

La diffusion du multilinguisme exige un effort pédagogique important. Il est donc essentiel que les écoles et les établissements de formation adoptent une approche holistique de l'enseignement des langues établissant des liens appropriés entre l'enseignement de la langue maternelle et des autres langues.

Existe-t-il un âge limite pour renoncer au désir de devenir multilingue?

Non, n'importe qui peut apprendre une langue à n'importe quel moment de sa vie. Cela dépend de ce que nous entendons par «multilingue». Si nous nous attendons à ce qu'un individu maîtrise parfaitement quatre ou cinq langues et possède le même niveau dans chacune d'entre elles, alors personne ne peut être multilingue. Bien évidemment, Il y a certains avantages à commencer jeune, une meilleure prononciation en particulier, mais en vieillissant nous acquérons des stratégies qui nous aident à apprendre d'autres langues, ce qui explique que les adolescents et les adultes réussissent à apprendre de nouvelles langues. Les personnes multilingues ont un avantage. Elles sont tellement habituées à apprendre des langues que l'idée d'en apprendre une autre ne les décourage pas. Elles savent qu'elles peuvent tout simplement utiliser les stratégies acquises dans leurs

apprentissages précédents pour apprendre cette nouvelle langue. Elles savent aussi qu'elles n'ont pas à avoir une maîtrise parfaite de cette langue. Les multilingues sont des conquérants.

Le paysage linguistique de l'Union européenne est très varié. Nos différentes langues n'ont pas toutes le même parcours historique, ni le même rayonnement, mais elles ont toutes une légitimité et une égale dignité. Elles reflètent nos cultures et nos identités. Mais les langues sont également le premier outil de communication pour interagir avec les autres et c'est à travers elles que nous sommes à même d'échanger, de nous comprendre et d'accéder aux autres cultures.

C'est dans cet esprit que, dès l'origine des Communautés européennes, la politique linguistique a été pensée. Aujourd'hui face à la mobilité accrue des citoyens européens, aux flux migratoires et à la mondialisation, cette diversité linguistique prend une dimension nouvelle au sein de l'Union européenne et nous sommes poussés à envisager une politique plus ambitieuse pour le multilinguisme.

Dans cette perspective, le multilinguisme contribue au double objectif d'ouvrir l'Europe vers le monde et les Européens vers eux-mêmes. De même, le multilinguisme joue un rôle central dans l'intégration des communautés migrantes qui sont présentes aujourd'hui sur le territoire européen. L'enseignement de la langue d'origine aux nouvelles générations les aide à conserver leurs racines et à maintenir un contact avec les générations plus âgées. Conscients de la valeur de leur culture, ils seront davantage capables de s'intégrer dans notre société et de contribuer au développement d'une citoyenneté européenne responsable.

Enfin, je souhaite mentionner que le développement de la politique linguistique est essentiel au bon fonctionnement de l'Union européenne. Renforcer les compétences linguistiques des citoyens permet de contribuer à la fois au développement économique, social et culturel de l'Union européenne. Le multilinguisme peut contribuer à une meilleure exploitation du potentiel de l'Europe en vue d'une croissance soutenue et de la création d'emplois plus nombreux et de meilleure qualité. Le multilinguisme peut également favoriser les contacts entre Européens et encourager le développement d'une citoyenneté européenne.

Plus les Européens seront en mesure de parler d'autres langues, outre

leur langue maternelle, plus ils pourront échanger dans les débats sur leur avenir commun, aborder leurs problèmes d’une manière cohérente, saisir de nouvelles opportunités, participer activement à la vie politique et sociale, et donc, plus efficacement au bien-être et au progrès de la société européenne.

Conclusion:

Tout au long des années, l’approche de l’Union Européenne vers multilinguisme change: il y avait des périodes où l’on voulait simplifier le système linguistique en imposant qu’une seule langue de communication universelle mais l’UE avec sa devise «Unie dans la diversité» n’est pas du tout pour l’uniformisation linguistique ni culturelle. L’UE reconnaît l’importance du multilinguisme et veut préserver des valeurs culturelles, économiques, sociales et politiques de chaque état membre. Il était confirmé en 2008, que pour que la politique du multilinguisme dans les institutions de l’UE soit effective, il faut respecter la diversité linguistique et culturelle de tous pays membres.

Pourtant, on ne peut pas nier la dominance de l’anglais dans le monde d’aujourd’hui qui est aussi évident dans l’UE. Cette utilisation importante de l’anglais par des locuteurs non-natifs de différents pays cause la diminution de la qualité de l’anglais et mène vers un anglais simplifié. Un des défis de l’UE pour l’anglais est alors d’essayer de préserver sa qualité linguistique. De plus, il existe des domaines techniques où l’anglais est la seule langue de communication, la seule langue dont les documents scientifiques et techniques sont rédigés (par exemple l’aviation). Le défi concernant cette dominance de l’anglais dans certains domaines est de promouvoir et de garder les langues nationales de ces domaines scientifiques et techniques.

La multitude des langues dans les institutions de l’UE augmente et en même temps le système de gestion linguistique au sein des institutions évolue et améliore. On voit que l’UE se rend compte de l’importance de la promotion du multilinguisme ainsi que du plurilinguisme car le multilinguisme, la multitude de langues sur le territoire européen naturellement évoque le plurilinguisme ; les citoyens européens qui sont entourés par une telle quantité de langues étrangères veulent apprendre quelques-unes de ces langues pour faciliter leur communication avec les citoyens d’autres

pays. Espérons alors que les langues ne soient pas une entrave dans le développement futur de l'UE mais qu'elles continuent d'être une source de richesse de laquelle les fonctionnaires de l'UE ainsi que chaque citoyen européen puissent profiter.

References:

1. Cenoz, J. 2013. Defining Multilingualism. *Annual Review of Applied Linguistics*, 33, p. 3-18.
2. Grutman, R.(1990): «Le bilinguisme littéraire comme relation inter-systémique », *Canadian Review of Comparative Literature – Revue canadienne de littérature comparée* 17/3-4, p. 198-212.
3. Leonard Orban, “Le multilinguisme en Europe”, *Revue internationale d'éducation de Sèvres*, 47 | 2008, p. 37-45.
4. Le multilinguisme dans l'Union européenne : la Commission européenne appelle à oeuvrer pour la promotion des langues et lance un nouveau portail web. Bruxelles, 2005 : Commission européenne. [en ligne]. [consulté le 29 décembre 2010]. Disponible sur : <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1451&format=TML&aged=1&language=FR&guiLanguage=en>.
5. Multilinguisme et traduction. Commission européenne, 2009. 19p. ISBN 978-92- 79-09627-3
6. Plurilinguisme. Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (CNRTL). [en ligne]. [consulté le 29 décembre 2010]. Disponible sur : <http://www.cnrtl.fr/definition/plurilinguisme>.
7. Weinrich, U. 1953. *Language in Contact*, New York, Linguistic Circle of New York.

PANELUL 2.

**Viața – nucleu al sistemului axiologic
în societatea democratică**

FENOMENUL REZILIENȚEI PSIHOSOCIALE: CLARIFICĂRI PSIHANALITICE

Zinaida BOLEA*

CZU 159.96

Rezumat: *Articolul se referă la perspectiva psihanalitică asupra fenomenului rezilienței, incluzând sinteze teoretice și ilustrări empirice. Sunt aduse în prim-plan două abordări psihanalitice fundamentale referitoare la reziliență – una derivată din teoria psihanalitică a pulsuniilor, alta derivată din teoria psihanalitică a relațiilor de obiect. În aspect teoretic, este clarificată definiția rezilienței, fiind delimitate resursele și limitele acestui fenomen. În același timp, este problematizat fenomenul pseudorezilienței, exemplificat prin mecanismul clivajului. În aspect empiric, sunt prezentate rezultate ale unor studii dedicate fenomenului rezilienței în contexte totalitare. Astfel, sunt invocate fenomenul Pitești din România comunistă, deportările din Kalmîkia, represiunile intelectualității ruse în perioada stalinistă, deportările staliniste din RSSM. Articolul scoate în evidență capacitatea individului de a valorifica resursele spirituale, comunitare, culturale în situații traumatogene determinate de sisteme totalitare.*

Cuvinte-cheie: reziliență, psihanaliză, pseudoreziliență, clivaj, regim totalitar.

THE PHENOMENON OF PSYCHOSOCIAL RESILIENCE: PSYCHOANALYTIC CLARIFICATIONS

Abstract: *The article focuses on the psychoanalytic perspective on the phenomenon of resilience, including theoretical syntheses and empirical illustrations. Two fundamental psychoanalytic approaches to resilience are highlighted - one derived from psychoanalytic drives theory, the other derived from psychoanalytic object relations theory. On the theoretical level, the definition of resilience is clarified and the resources and limits*

* Zinaida BOLEA, doctor în psihologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, zbolea@yahoo.com

of this phenomenon are delineated. At the same time, the phenomenon of pseudo-resilience is problematized, exemplified by the mechanism of splitting. On the empirical side, the results of studies on the phenomenon of resilience in totalitarian contexts are presented. Thus, the Pitești phenomena in communist Romania, the deportations in Kalmykia, the repression of the Russian intellectuals during the stalinist period, and the stalinist deportations in the MSSR are invoked. The article highlights the individual's ability to make use of spiritual, community and cultural resources in traumatic situations caused by totalitarian systems.

Keywords: resilience, psychoanalysis, pseudo-resilience, splitting, totalitarian regime.

Introducere:

Termenul de reziliență a fost preluat din fizica metalurgică, unde este utilizat cu referire la rezistența metalelor. Astfel, preluat din concretul materialelor fizice, termenul prezenta multe dificultăți în a fi reprezentat în realitatea psihică, incomparabil mai complexă decât cea fizică. Totuși, câteva definiții ne vor ajuta să avem o claritate asupra conceptului și asupra acestui fenomen.

M. Manciaux (2010) susține că reziliența reprezintă capacitatea unei persoane sau a unui grup de a se dezvolta bine, de a continua să se proiecteze în viitor, în prezența unor evenimente destabilizatoare, condiții de viață dificile, traume uneori severe. Același autor menționează că reziliența implică două dimensiuni fundamentale: 1) rezistența la distrugere și 2) construcția unei existențe demne de trăit. În același timp, M. Manciaux precizează următoarele caracteristici, care țin de vulnerabilitatea fenomenului: reziliența nu este niciodată absolută, dobândită o dată pentru totdeauna, ci reprezintă o capacitate care rezultă dintr-un proces dinamic, evolutiv, în timpul căruia intensitatea unei traume poate depăși resursele subiectului; reziliența este variabilă în funcție de circumstanțe, de natura traumei, de contexte și de etapele vieții; reziliența poate fi exprimată în moduri foarte diferite, în funcție de diferite culturi [10].

M. Rutter (1993) afirmă că reziliența este un concept interactiv care se referă la o rezistență relativă în raport cu experiențele de risc din mediu sau la depășirea stresului sau a adversității. Autorul american susține că

reziliența începe cu o recunoaștere a variației individuale uriașe în privința răspunsurilor oamenilor la aceleași experiențe și analiza consecințelor, cu presupunerea că o înțelegere a mecanismelor care stau la baza acestei variații va clarifica procesele cauzale și, prin aceasta, va avea implicații asupra strategiilor de intervenție atât în ceea ce privește prevenirea, cât și în ceea ce privește tratamentul. Tot Rutter afirmă că reziliența nu reprezintă o singură trăsătură și nici nu presupune o uniformitate a relaționării cu mediul și cu factorii de stres [12].

Psihanalistul francez S. Tisseron (2007) susține că reziliența este „capacitatea de a depăși un traumatism și/sau de a continua să te dezvolți într-un mediu care îți este ostil”. Autorul descrie și o procesualitate a rezilienței, care implică patru etape: 1) pregătirea pentru a face față unui traumatism; 2) rezistența în fața traumatismului; 3) reconstruirea capacităților proprii după criză sau traumatism; 4) consolidarea vindecării. Cu referire la definiția, dar și la fenomenologia rezilienței, S. Tisseron (2017) afirmă că definițiile date fenomenului sunt atât de numeroase, încât ar trebui să vorbim mai curând de „reziliențe”, decât de „reziliență” [14].

Reziliența din perspectivă psihanalitică

Fiind interesată și de cercetarea traumei, psihanaliza se referă la reziliență ca la un proces de reorganizare psihică în fața traumatismului. Psihanaliștii consideră că trauma nu constă doar într-un șoc provocat de un agent extern, dar și de posibilitățile de reacție ale persoanei față de acesta. În acest sens, reziliența ar implica capacitatea psihismului de a tempera traumatismul, generând noi condiții psihice, grație capacității aparatului psihic de a dezvolta un travaliu cu un potențial creativ de determinare a acțiunilor transformatoare. În același timp, psihanaliza propune investigarea rezilienței în funcție de două filiere teoretice centrale ale sale, care, la rândul lor, prezintă modalități diferite de analiză a acestui concept. Prima se bazează pe teoria pulsionilor, iar a doua pe teoria relațiilor de obiect [5].

Conform concepției teoriei pulsionilor, investigarea rezilienței ține de mecanismele de apărare folosite pentru a face față traumei. Această abordare se bazează pe analiza modului în care mecanismele de apărare sunt utilizate în fața unei situații traumatice. Termenul de „apărare” este folosit în primele lucrări ale lui S. Freud și se referă la lupta Eului împotriva afectelor dureroase sau insuportabile. În lucrarea *Pulsiuni și destine*

ale pulsionilor, S. Freud descrie patru mecanisme de apărare: refularea, sublimarea, transformarea în contrariu și întoarcerea asupra propriei persoane. La acel moment, deja interesat de elaborarea cadrului conceptual teoretic al psihanalizei și prioritizând teoria fantasmei, S. Freud descrie aceste mecanisme de apărare în logica destinului pulsionii, prin destin înțelegând diversele moduri de apărare care sunt mobilizate împotriva pulsionilor. Astfel, mecanismele de apărare sunt mijloace folosite de Eu pentru a domina, a controla și a canaliza pericolele externe și pulsionile interne, reprezentând strategii inconștiente și involuntare, utilizate de psihic pentru a asigura homeostazia psihică. În acest sens, funcționarea rezilientă presupune flexibilitatea modelelor de adaptare și de gestionare a mecanismelor de apărare, urmate de creativitate în formele de adaptare pentru a depăși adversitatea [3, 7].

A. Freud (1937/2002) este psihiatrista care, prin interesul său pentru funcțiile Eului, va deplasa accentul, așa cum afirma ea însăși, de la straturile profunde ale psihismului - care țin de pulsuni, afecte, fantasme -, la anumite funcții ale Eului. Având în vedere că finalitatea procesului analitic este corectarea disfuncționalităților și restabilirea integrității Eului, A. Freud susține că scopul Eului este de a scoate permanent din acțiune pulsionile prin intermediul unor măsuri defensive corespunzătoare. Astfel, atunci când anunță despre tendința Eului spre sinteză, A. Freud se referă direct la reziliență și la procesul de reziliență [6].

Din punct de vedere psihiatristic, în procesul de reziliență prevalează mecanismele de apărare considerate mature și adaptative, care contribuie la o stare bună de sănătate mintală. Printre acestea se numără sublimarea, umorul și altruismul, care servesc drept suport pentru situații conflictuale și ajută la gestionarea impulsurilor agresive prezente în situația traumatică, condiție necesară pentru menținerea echilibrului intrapsihic. Apărările considerate imature/primitive, cum ar fi proiecția, clivajul, trecerea la act și comportamentul pasiv-agresiv, se opun procesului rezilient, pentru că nu permit Eului plasticitatea și flexibilitatea necesare pentru un astfel de proces. Totuși, este important a menționa că și mecanismele primare de apărare prezintă strategii adaptative pentru a suporta trauma, precum și suferința care o însoțește, din aceste considerații derivând una dintre recomandările de bază ale consilierii psihologice de sorginte psihiatristică – de a nu ataca

mecanismele de apărare ale individului și de a lucra asupra lor secundar, prin realizarea altor obiective terapeutice.

Conform teoriei relațiilor de obiect, resorturile rezilienței se construiesc în primii ani de viață, într-o rețea de legături caracterizată prin sprijin, atașament și identificare, în intersubiectivitatea care se manifestă în relația cu Celălalt. În acest fel, psihanaliza își propune să investigheze reziliența pornind de la legăturile semnificative dezvoltate de individ încă din primii ani de viață. Acestea pot contribui la adaptarea reușită în fața traumei, deoarece sunt surse importante de energie intrapsihică. Din această perspectivă, se remarcă în special interacțiunile mamă-copil. Calitatea interacțiunilor timpurii mamă-copil permite dobândirea unor resurse intrapsihice fundamentale, care contribuie la dezvoltarea resurselor reziliente în individ. Astfel de resurse provin dintr-un proces intersubiectiv menit să asigure dezvoltarea securității și a autonomiei interioare a copilului [3, 5, 8].

Mecanisme de apărare primare și pseudoreziliența

Psihanaliștii au problematizat fenomenul rezilienței, prin invocarea realităților clivajului, frecvent întâlnit în traumele psihice. În acest sens, S. Tisseron insistă asupra ambiguităților și riscurilor utilizării masive a termenului de reziliență, formulând următoarea întrebare: „Dacă cei „rezilienți” sunt eroi care au experimentat traumele, cu ce preț plătesc pentru succesul lor? Cu cel al clivajelor puternice, al negărilor masive, al anesteziei sentimentelor și emoțiilor lor, al psihozelor reci sau al perversiunilor vizibile doar în viața privată.” Autorul francez consideră că „clivajul este mai degrabă o modalitate de a supraviețui unei traume decât o modalitate de a se reconstrui”, deoarece clivajul pune trauma în latență [13].

În raport cu această problematizare a rezilienței, psihanaliștii fac prima trimitere la S. Ferenczi, care, reluând tematica traumatismului, s-a referit și la anumite mecanisme de apărare caracteristice situațiilor traumatiche: clivajul, identificarea cu agresorul, identificarea sentimentului de culpabilitate al agresorului. Relatând despre identificarea cu agresorul, S. Ferenczi susține că, atunci când un copil sau un adult trăiește într-un mediu periculos, acesta rămâne în permanență în alertă. Astfel, dezvoltă o anticipare a momentelor critice datorită unei identificări prin anxietate cu persoana periculoasă. În legătură cu abuzul sexual asupra copilului, Ferenczi menționează că anxietatea teribilă îl obligă să se supună automat voinței agre-

sorului, să presimtă cele mai mici dorințe ale sale și să i le îndeplinească, respectiv, se vor identifica cu agresorul. De asemenea, S. Ferenczi (1932b) menționează că cea mai importantă schimbare provocată în spiritul copilului de identificarea anxioasă cu partenerul adult este reprezentată de introiectarea sentimentului de culpabilitate al adultului. Ferenczi se referă și la fenomenul clivajului, pe care îl descrie în termenii unei pseudoînșănătoșiri, menționând că niciun analist nu va fi surprins să observe că o parte a personalității va regresa către o stare de beatitudine pretraumatică – o traumă care anulează toate eforturile” [14].

Considerând clivajul un mecanism central în fenomenologia traumei, S. Tisseron (2017) susține că, atunci când încercăm să definim și să reperăm reziliența, trebuie să avem în vedere că clivajul este utilizat atât de victime, cât și de agresori. Potrivit psihanalistului francez, clivajul ajută la supraviețuirea psihică în urma unui traumatism, dar nu și la reconstruirea psihică [13].

Trecând în revistă polemicile privind definirea și fenomenologia rezilienței, subscriem perspectivei formulate de către S. Tisseron, care consideră că, mai degrabă, putem vorbi despre reziliențe decât despre reziliență – atât din perspectivă științifică, cât și ca trăire a protagonistului. Din punct de vedere științific, ne referim la definiții ale rezilienței din diferite perspective – cognitiv-comportamentalistă, psihiatrică, psihanalitică ș.a. Din punct de vedere fenomenologic-existențial, fenomenul rezilienței se referă la multiple patternuri existențiale, trăiri intrapsihice și interpsihice, care pot implica și determina o realitate rezilientă, pentru un anumit individ, într-un anumit moment istoric.

Studii referitoare la fenomenul de reziliență în perioada comunistă

În acest scurs recurs ne vom referi la câteva studii dedicate rezilienței în contexte represive, realizate în România, Kalmîkia, Rusia și Republica Moldova.

Pentru România, unul dintre cazurile de cea mai mare rezonanță este cel al închisorii de la Pitești, fiind relevantă, în acest sens, cercetarea psihanalistei I. Talaban *Teroare comunistă și rezistență culturală. Experimentul Pitești* (2007). Analizând mărturiile deținuților politici trecuți prin Experimentul Pitești, I. Talaban identifică recursul la religie ca un mecanism privilegiat de apărare în procedura de supraviețuire psihică, în condițiile în

care deținuții erau intelectuali, oameni de știință, lideri de opinie, majoritatea dintre ei cu educație laică. Și totuși, foștii deținuți politici, în momentul interviuării, au convingerea intimă că-i datorează supraviețuirea lui Dumnezeu. În cadrul procedurii de reeducare de la Pitești, deținuții erau aduși nu doar la stări de neputință și durere fizică, ci și la stări care presupuneau riscul unei dezorganizări psihice și morale, fiind impuși să-și defăimeze părinții, prietenii, mentorii – această procedură perversă fiind cel mai dureros de îndurat. În mod paradoxal, susține Talaban, acest tip de tortură a avut efectul contrar, facilitând, la majoritatea celor trecuți prin Pitești, o revelație a sacrului. Ipotezele formulate de cercetătoare în privința acestui fenomen se referă la regresia psihică masivă care se întâmplă în situațiile existențiale de limită, manifestată prin identificarea cu reprezentarea lui Hristos, ca personaj el însuși supus torturii pentru credința sa, precum și cu imaginea parentală și conținătoare a autorității divine [12].

În legătură cu deportările staliniste din Kalmîkia, E. B. Gucinova (2009) spune că pentru kalmîkii deportați și copiii acestora învățarea limbii ruse au însemnat supraviețuirea fizică, inițial fiind incapabili să se angajeze la muncă, pentru că nu știau limba rusă. Ulterior, învățarea și preluarea identității lingvistice ruse a însemnat și o încercare de reabilitare socială și de îndepărtare de identitatea stigmatizată [4].

Referindu-se la intelectualii ruși deportați în Gulag în perioada represiviilor staliniste, Pushkarova (2020) vorbește despre literatură ca factor de protecție a intelectualilor aflați în condiții extreme, atât din punct de vedere fizic, cât și narcisic, fiind supuși umilințelor din lagărele staliniste. Autoarea citată, ea însăși descendentă din părinți și bunici deportați și exterminați în Gulag, menționează despre faptul că feminitatea și maternitatea au supraviețuit grație transmiterii transgeneraționale a unor obiecte materne suficient de bune în psihicul individual și în cultură; astfel, chiar și condiții de lagăr, oamenii țineau neapărat să păstreze și să perpetueze tradițiile de familie [10].

În cazul deportărilor din RSSM, dinamica defensivă inconștientă identificată include atât mecanisme de apărare primare, cât și mecanisme de apărare secundare. Dintre mecanismele de apărare primare anunțate în literatura de specialitate, în cazul deportărilor prevalează idealizarea și devalorizarea și se atestă printr-o frecvență mai scăzută identificarea cu agre-

sorul, construirea unui Sine fals, negarea. Dintre mecanismele de apărare mature, cel mai frecvent sunt atestate activismul și sublimarea. Formele de activism reperate în narațiunea persoanelor deportate sunt activismul sublimatoriu și activismul ideologic. În ceea ce privește aspectul sublimatoriu, decelăm cântecul ca formă de creație, în care găsim forme de libidinizare a traumatismului. Reziliența familială identificată în cazul fenomenului deportărilor este constituită din realități care se referă la solidarizarea familiei, păstrarea legăturii cu familia extinsă, asigurarea unei istorii a familiei în care să predomine continuitatea spațiului familial și imaginea pozitivă a familiei. Aceste forme de reziliență familială sunt determinate de condiții preexistente deportărilor, precum calitatea atașamentului intrafamilial și interiorizarea obiectelor parentale bune. Reziliența comunitară identificată în cazul fenomenului deportărilor este definită prin următoarele dimensiuni: solidaritatea și ajutorul din partea unor consăteni; ajutorul din partea băștinașilor din locurile deportării; ajutorul reciproc în cadrul grupului de deportați. Reziliența spirituală identificată în cazul fenomenului deportărilor este definită prin următoarele dimensiuni: repere existențiale pozitive interiorizate în cadrul familiei până la declanșarea traumatismului; menținerea contactului cu reperele spirituale; menținerea contactului cu reperele culturale; perpetuarea tradițiilor în locurile deportării [1, 2].

Concluzii:

Fenomenul rezilienței psihice reprezintă unele similarități cu trauma psihică, în sensul efortului continuu de conceptualizare și definire. Sintetiza definițiilor referitoare la fenomenul rezilienței umane permite reperarea unor caracteristici centrale ale acestuia: 1) capacitatea de adaptare unui context existențial de limită, destabilizator pentru funcționarea psihică; 2) capacitatea de valorificare a resurselor psihice proprii într-un context existențial de limită; 3) capacitatea de dezvoltare a personalității după încheierea evenimentială a situației existențiale de limită.

Psihanaliza analizează fenomenul rezilienței într-un mod particular, prin luarea în considerare a aspectelor intrapsihice și interpsihice ale funcționării psihice a individului, fiind analizate atât mecanismele de apărare împotriva mișcărilor pulsionale, cât și felul în care se construiește comunicarea cu Celălalt. În acest sens, se constată că resursele și calitățile in-

dividuale ale persoanei reziliente nu diminuează din importanța analizei mediului familial și social în dezvoltarea sa, deoarece acestea constituie, de asemenea, aspecte importante în această construcție psihică. În acest sens, psihanaliza gândește reziliența ca pe o construcție psihică pornind de la relația părinte–copil, calitatea relațiilor timpurii, plasând obiectele parentale ca primi gardieni ai dezvoltării rezilienței la copil.

Din perspectivă psihanalitică, reziliența trebuie să rămână întotdeauna un fenomen problematizat, așa cum nu avem niciodată certitudinea acestei realități psihice, o reprezentare statică asupra rezilienței implicând riscul unor obtuzități de gândire asupra fenomenului.

În urma analizei mărturiilor persoanelor deportate, constatăm prezența unor patternuri de reziliență similare altor grupuri de supraviețuitori ai regimurilor totalitare. În acest sens, ne vom referi la patternuri generale, care țin de resursele individuale și grupale valorificate în condițiile existențiale de limită. În această ordine de idei, menționăm că constatăm patternuri reziliente culturale și spirituale ce fac trimitere la valorificarea activă a patrimoniului valoric al omenirii în contexte existențiale de limită. Prin urmare, capacitatea persoanei de a valorifica resursele culturale și spirituale reprezintă o resursă psihică importantă de supraviețuire.

Referințe bibliografice:

1. Bolea, Z. Particularități ale funcționării defensive în fenomenul deportărilor staliniste în RSS Moldovenească. În: Prolegomene din istoria psihologiei în Republica Moldova. România, Iași: Pan Europe, 2018, p. 156-164. ISBN 978-973-8483-84-2.
2. Cojocaru, L. D. Deportările staliniste – o traumă a memoriei românilor basarabeni. În: Petrencu, A; Cojocaru, L. D.; Pădureac, L. (coord.). Românii în Gulag, vol.I, 2014, 319-337 p., ISBN 978-9975-128-10-0.
3. Golse, B. Le pédopsychiatre – psychanalyste face au concept de résilience. La résilience avant l'après-coup. În: Cyrulnik, B., Duval, P. (orgs.), Psychanalyse et Résilience. Paris: Odile Jacob, 2006, p. 61-76. ISBN 9782738118110.
4. Гучинова, Э.-Б. Помнить нельзя забыть: антропология депортационной травмы калмыков. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2005, 283 с. ISBN 978-3-89821-506-0.

5. Guedeney, A. L'attachement et la résilience: théorie, clinique et politique sociale. Dans: Cyrulnik, B., Duval, P. (orgs.), *Psychanalyse et Résilience*. Paris: Odile Jacob, 2006, p. 61-76. ISBN 9782738118110.
6. Freud, A. Eul și mecanismele de apărare. București: Trei, 1937/2002, ISBN 973-85683-0-7.
7. Freud, S. Pulsii și destine ale pulsiiunilor. În: Freud, S. *Psihologia inconștientului*. București: Trei, 1915/2000, p. 59-78. ISBN 978-973-707-318-1.
8. Hanus, M. Freud et Prométhée, un abord psychanalytique de la résilience. În: Cyrulnik, B., Duval, P. (orgs.), *Psychanalyse et Résilience*. Paris: Odile Jacob, pp. 61-76. ISBN 9782738118110.
9. Manciaux, M. La résilience Un regard qui fait vivre. În: *Études*, 2001, nr. 10, t. 395, p. 321-330. ISSN 0014-1941.
10. *Пушкарева Т.* Разрушенные жизни: репрессии в Советском Союзе. В: *Журнал клинического и прикладного психоанализа*, 2021, 2(4), с 96-113.
11. Rutter, M. Resilience: Some Conceptual Considerations, In: *Journal of Adolescent Health*, 1993, vol. 14, p. 626-631.
12. Talaban, I. Teroarea comunistă și rezistența culturală. *Experimentul Pitești*. București: Editura Fundației Generația, 2007, 450 p. ISBN 978-973-87797-7-8.
13. Tisseron, S. La résilience. Paris: Presses Universitaires de France, 2007, 127 p. ISBN 978-2-13-056033-3.
14. Tomasella, B. Désubjectivation, resubjectivation et résilience collective en situation de catastrophes L'exil des Européens d'Afrique du Nord. Thèse de doctorat dirigée par Serge Tisseron Soutenue le 2 décembre 2016 à Paris, Université Paris 7 - Denis Diderot.

MATURITATEA PERSONALĂ ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII INDIVIDUALE

Aliona BIVOL*

<https://orcid.org/0000-0003-4560-8530>

CZU 159.92

Rezumat: *O persoană matură este conștientă de sine, înțelege nevoile, valorile, scopurile sale, gestionează propriul comportament, ia decizii adecvate. Maturitatea personală are o serie de componente. Componentele maturizării personale Autoaprecierea și Relaționarea interpersonală se manifestă prin nivel inferior. Persoanele care sunt echilibrate emoțional au o motivație înaltă de acțiune și manifestă o autoapreciere sănătoasă. Creșterea gradului de autoapreciere atrage același nivel de motivare de realizare. Controlul redus al emoțiilor determină nivel inferior de relaționare interpersonală. Componentele maturității psihologice ajută la formarea sistemului de securitate individuală.*

Cuvinte-cheie: maturitate personală, control al emoțiilor, autoapreciere, motivație de realizare, relații interpersonale, maturitate generală.

PERSONAL MATURITY IN ENSURING INDIVIDUAL SECURITY

Abstract: *A mature person is self-aware, understands his needs, values, goals, manages his own behavior, makes appropriate decisions. Personal maturity has a number of components. The components of personal maturation Self-appreciation and Interpersonal Relationship are manifested by lower level. People who are emotionally balanced have a high motivation for action and show a healthy self-esteem. Increasing the degree of self-esteem attracts the same level of achievement motivation. Reduced control of emotions determines a lower level of interpersonal relationships. The components of psychological maturity help to form the individual security system.*

* **Aliona BIVOL**, doctor în psihologie, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, bivalas12@gmail.com

Keywords: personal maturity, control of emotions, self-esteem, achievement motivation, interpersonal relations, general maturity.

Maturitatea personală, fiind un proces continuu de dezvoltare, implică creșterea și evoluția aspectelor psihologice care au impact în multiple aspecte ale vieții. Aceasta include dezvoltarea emoțională, intelectuală și spirituală, precum și gestionarea responsabilităților și relațiilor interpersonale.

O persoană matură este conștientă de șine, înțelege nevoile, valorile și scopurile sale. Cheia construirii și menținerii relațiilor sănătoase cu ceilalți constă în demonstrarea maturității comunicării și inteligenței emoționale. Capabil să se adapteze la schimbări, să învețe din experiențe și să dezvolte abilități și competențe pentru a atinge potențialul maxim, individul denotă o maturitate înaltă. Dovedind aceste caracteristici psihologice îi permite să dezvolte o securitate individuală.

Problema maturității psihologice a unei persoane este abordată în psihologie de C. Rogers, A. Maslow, E. Fromm, F. Perls, E. Erickson, B. Ananiev.

Există câteva aspecte importante ale maturității personale pe care C. Rogers (2014) le consideră cruciale. În primul rând, el subliniază importanța autenticității și sincerității în relații. O persoană matură este capabilă să fie deschisă și să-și exprime în mod sincer gândurile și sentimentele, fără a se ascunde în spatele unei măști sau a unor aparențe false. De asemenea, pune accent pe dezvoltarea unei încrederi și stime de sine sănătoase. Maturitatea este exprimată de înțelegerea și acceptarea limitelor și greșelilor, dar și de încrederea în abilitățile și capacitățile pentru a face față provocărilor vieții. O altă componentă a maturității personale, conform lui C. Rogers, este capacitatea de a-și asuma responsabilități și de a lua decizii înțelepte și bazate pe documentare. Totodată oamenii maturi dispun de un potențial înalt de înțelegere și împărtășire a sentimentele și emoțiile în mod echilibrat în relațiile interpersonale.

În ceea ce privește maturitatea personală, în opinia lui A. Maslow (2013), este influențată de satisfacerea progresivă a nevoilor umane la fiecare nivel al ierarhiei. Așadar, pentru a ajunge la un nivel de maturitate personală, indivizii trebuie să-și îndeplinească mai întâi nevoile de bază, cum ar fi nevoia de hrană, adăpost și securitate. Prin îndeplinirea succesivă a ne-

voilor va ajunge la următoarele nivele al piramidei precum: apartenență și dragoste, stimă de sine și respect de sine recunoaștere din partea celorlalți. Nivelul trei al ierarhiei este important în dezvoltarea maturității personale, deoarece individul începe să își construiască o imagine de sine pozitivă și încredere în propriile abilități. Securitatea individuală este o nevoie foarte stridentă în trecerea la alt nivel de nevoi. Autoactualizarea este considerată a fi punctul culminant al maturității personale și include dezvoltarea personală și formarea relațiilor interpersonale sănătoase.

E. Erikson (1996) a elaborat teoria dezvoltării psihosociale, care se concentrează pe diferitele etape de evoluție a omului prin care trece pe parcursul vieții. El a subliniat importanța dezvoltării unei identități coerente și a maturității emoționale, fiind asemuită cu maturitatea psihologică.

Dezvoltarea cognitivă a omului este analizată prin prisma maturității de către J. Piaget (1965). El a studiat modul în care gândirea și raționamentul se dezvoltă pe parcursul vieții și a subliniat importanța capacității de a gândi logic și abstract în maturitatea cognitivă.

R. Kegan (1982) a fondat teoria dezvoltării subiective, care explorează modul în care gândirea și conștiința se dezvoltă pe parcursul vieții și procedura de a atinge niveluri superioare de maturitate și înțelegere de sine.

Cercetătorul F. Golu (2010) adaugă în lista de indicatori ai maturității psihologice pe lângă: a oferi și a primi iubire, a fi sociabil, a avea prieteni, a relaționa, a fi devotat, a te dăruia, a fi generativ și productiv, a fi capabil de autorealizare, a îndrăzni și rezolvare cu succes a crizelor copilăriei și adolescenței.

I. Ghilbuh (1994) a adus contribuții importante în înțelegerea și promovarea maturității personale. Potrivit lui maturitatea personală este rezultatul unei atitudini active și conștiente față de propria dezvoltare. El susține că maturitatea nu este doar o chestiune de vârstă cronologică, ci mai degrabă un proces de învățare și creștere care implică o introspecție profundă și o conștientizare a sinelui. I. Ghilbuh consideră că maturitatea personală implică o integrare armonioasă a diferitelor aspecte ale vieții noastre: emoțională, intelectuală, socială și spirituală. În opinia lui persoana matură este capabilă să își controleze emoțiile și să se adapteze la diverse situații, să gândească critic, să ia decizii judicioase, să interacționeze eficient cu ceilalți și să găsească sensul și scopul în viață.

Un alt aspect important evidențiat de autor este dezvoltarea unei stime de sine sănătoase și echilibrate. El subliniază că oamenii maturi au încredere în sine și își creează un sistem de securitate, sunt deschiși la schimbare și la acceptarea greșelilor, eșecurilor. Maturitatea personală presupune responsabilitatea pentru propriile acțiuni și alegeri, precum și respectul față de ceilalți și reprezintă un proces continuu de autodezvoltare și autoevaluare.

Din cele menționate mai sus se atestă că maturitatea personală și securitatea individuală sunt strâns legate și se influențează reciproc. Pe măsură ce o persoană devine mai matură și înțeleaptă, are mai multe șanse să ia decizii eficiente, care să îi asigure securitatea pe termen lung. În același timp, sentimentul de securitate oferă un cadru stabil și sigur în care o persoană să se dezvolte și să-și exploreze potențialul.

Securitatea individuală se referă la sentimentul de siguranță și protecție pe care fiecare îl caută în viață. Aceasta include atât protecția fizică, cât și cea emoțională și financiară și totodată, scoate în evidență capacitatea de a evita pericolele sau amenințările, de a proteja propria integritate și bunăstare. Referindu-mă la cercetătorii psihologi care au cercetat problema securității individuale se evidențiază o legătură strânsă cu formarea maturității individuale.

J. Bowlby (1971) cunoscut pentru teoria atașamentului explorat modul în care securitatea atașamentului în primii ani de viață influențează dezvoltarea și bunăstarea emoțională ulterioară.

Un aport considerabil în cercetarea securității individuale l-a adus M. Seligman (2015). El a studiat conceptul de securitate psihologică și a dezvoltat teoria învățării de a fi neajutorat sau învățării de a fi ajutat, care explorează modul în care oamenii percep și răspund la situații de insecuritate. El a observat că în fața unor situații dificile sau amenințătoare, unii oameni tind să dezvolte un sentiment de neputință și ajung să creadă că nu pot întreprinde nimic pentru a schimba situația (învățarea de a fi neajutorat). În schimb alții caută soluții și găsesc sprijin pentru a face față situațiilor dificile (învățarea de a fi ajutat).

Totodată M. Seligman a evidențiat rolul relațiilor interpersonale sănătoase în promovarea bunăstării și a securității individuale. Legăturile sociale puternice și sprijinul emoțional din partea celorlalți pot contribui la creșterea sentimentului de securitate și la dezvoltarea unei stime de sine pozitive.

Scopul lucrării. Studierea nivelului maturității personale la viitorii funcționari de drept în asigurarea securității individuale.

Metodologia cercetării. Maturitatea personală a fost investigată prin chestionarul lui I. Ghilbuh (1994), care include 33 de itemi, ce reflectă componentele maturității psihologice. Chestionarul a fost realizat într-un grup de tineri cu vârsta cuprinsă între 21-22 ani, viitori specialiști din domeniul dreptului. Au participat la testare 68 studenți.

Conform probei de evaluare a maturității a lui I. Ghilbuh (1994) manifestarea ei depinde de condițiile specifice în care persoana a crescut. Maturitatea este rezultatul dezvoltării biologice, dar și asimilarea normelor morale, principiilor comunicării interpersonale, comportamentului în echipă, evoluării psihologice, sociale etc.

În opinia autorului maturizarea personală, cuprinde cinci componente:

1. Motivația de realizare. Acest termen se referă la orientarea generală a activității individului către scopuri semnificative de viață, dorința de autorealizare completă, independență, inițiativă, de a conduce, de a obține rezultate înalte în acțiunile întreprinse.

2. Autoaprecierea - reprezintă atitudine față de sine. Această scală evaluează personalitatea în funcție de caracteristicile psihologice, precum: încrederea în abilitățile sale, satisfacția de capacitățile deținute, temperament și caracter, cunoștințe. În același timp, această componentă implică un parametru atât de esențial al comportamentului precum stima de sine, autoaprecierea, modestia, respectul față de ceilalți.

3. Sentimentul datoriei civice. Respectivul concept este asociat cu o serie de calități precum: patriotismul, interesul pentru fenomenele vieții socio-politice, simțul responsabilității profesionale, nevoia de comunicare, lucru în echipă.

4. Comportament judicios, control al emoțiilor. În structura acestei componente sunt incluse: înțelegerea relativității a tot ceea ce există, predominarea intelectului asupra emotivității, echilibrul emoțional, prudența (spre deosebire de impulsivitate).

5. Abilitatea de relaționare interpersonală - include calități personale ca: bunăvoința față de oameni, empatia, capacitatea de a asculta, nevoia de apropiere spirituală față de ceilalți oameni.

Rezultatele acumulate din implementarea probei standardizate a auto-rului au fost analizate, prelucrate statistic și scoase în evidență maturitatea generală și componentele ei.

Tabelul 1. Distribuirea respondenților conform componentelor maturizării personale

Componente	Nivel	Nr respondenți	%
1.Motivație de realizare	Foarte înalt	4	6
	Înalt	25	37
	Mediu	32	47
	Inferior	7	10
2. Autoapreciere	Foarte înalt	0	0
	Înalt	3	4
	Mediu	16	24
	Inferior	49	72
3. Sentimentul datoriei civice	Foarte înalt	5	7
	Înalt	19	28
	Mediu	17	25
	Inferior	27	40
4. Comportament rațional, control al emoțiilor	Foarte înalt	0	0
	Înalt	13	19
	Mediu	33	48
	Inferior	22	32
5.Relăționare interpersonală	Foarte înalt	0	0
	Înalt	8	12
	Mediu	12	18
	Inferior	48	70
Maturizare personală generală	Foarte înalt	5	7
	Înalt	32	47
	Mediu	22	32
	Inferior	9	13

Din toți 68 chestionați, cei mai mulți – 47% au o maturizare personală generală la nivel Înalt, iar 13% - nivel Inferior. Analiza componentelor maturizării personale denotă că Autoaprecierea și Relăționarea interpersonală sunt manifestate de cei mai mulți respondenți la nivel Inferior, respectiv – 72% și 70%. Din 5 componente, Controlul emoțiilor și Motivația de

realizare s-au repartizat la cota Medie. Nivel foarte înalt de dezvoltare au demonstrat doar 6% respondenți la componentele Motivația de realizare și Sentimentul datoriei civice.

Tabelul 2. Dependența componentelor de maturizarea personală generală

Maturizare personală generală		Componentele maturizării personale				
Nivel	Număr, %	Nivele	Motivație de realizare nr, %	Auto-apreciere nr, %	Comportament rațional, control al emoțiilor nr, %	Relaționare interpersonală nr, %
Foarte înalt	5(7%)	Foarte înalt	1 (20%)	0		
		Înalt	4(80%)	1(20%)	1(20%)	2(40%)
		Mediu		3(60%)	4(80%)	2(40%)
		Inferior		1(20%)		1(20%)
Înalt	32(47%)	Foarte înalt	3(9%)	0		
		Înalt	18(56%)	2(6%)	10(31%)	4(12%)
		Mediu	10(31%)	11(34%)	18(56%)	7(22%)
		Inferior	1(3%)	19(59%)	4(12%)	21(66%)
Mediu	22(32%)	Foarte înalt	0			
		Înalt	2(9%)		2(9%)	2(9%)
		Mediu	18(82%)	2(9%)	10(45%)	3(14%)
		Inferior	2(9%)	20(91%)	10(45%)	17(77%)
Inferior	9(13%)	Foarte înalt	0	0		
		Înalt	1(11%)	0		
		Mediu	4(44%)	0	1(11%)	
		Inferior	4(44%)	9(100%)	8(88%)	9(100%)

Din tabelul 2 se denota că cei care au exprimat grad Foarte înalt de maturizare personală manifestă Autoapreciere și Comportament rațional, control al emoțiilor la nivel Mediu, respectiv, 60% și 80% respondenți. Din 5 persoane distribuite la cel mai înalt nivel de maturizare generală,

componenta Motivație de realizare s-a evidențiat la cota Înaltă - 80% din ei. Persoanele cu maturizare personală generală Înaltă (32 testați), 56% - denotă Motivație de realizare Înaltă, pe când Autoaprecierea - 59% și Relaționarea interpersonală - 66% respondenți se manifestă la o poziție Inferioară, iar Comportamentul rațional, control al emoțiilor – la rangul Mediu de către 56% chestionați. Din 22(32%) atribuiți la treapta Medie de maturizare personală generală, cei mai mulți – 91% și 82% au exprimat Autoapreciere și Motivație de realizare la cota Inferioară. Respondenții - 9 (13%) cu maturizare generală redusă se distribuie de asemenea, la poziția cea mai mică la componentele Autoaprecierea, Relaționarea interpersonală și control al emoțiilor.

Psihologii A. Maslow, C. Dweck, R. Lazarus au demonstrat că există o legătură puternică între manifestarea emoțiilor și motivația de acțiune. Un control eficient al emoțiilor poate spori motivația întrucât permite gestionarea stărilor negative, cum ar fi frica, anxietatea sau furia, care pot afecta determinarea și voința de a atinge obiectivele. În același timp, controlul emoțiilor generează stabilitate în gestionarea acțiunilor pentru a obține succesul dorit. Pe de altă parte, motivația poate influența controlul emoțiilor, deoarece o persoană cu o motivație accentuată va fi mai hotărâtă să depună efort pentru a învăța, exersa să-și controleze emoțiile în mod eficient.

Reieșind din aceste afirmații am analizat corelația statistică a rezultatelor la componenta Comportamentul judicios, control al emoțiilor cu componenta Motivație de realizare. Coeficientul de corelație denotă o asociere medie pozitivă de $r=+0,41$ cu $p<0,05$, ceea ce evidențiază că persoanele care sunt calculate emoțional au o motivație înaltă de acțiune.

Controlul emoțiilor și autoaprecierea se condiționează reciproc. Reușita îngestionarea emoțiile în mod adecvat impulsionează dezvoltarea unei autoaprecieri adecvate.

Controlul emoțiilor presupune capacitatea de a identifica, înțelege și gestiona propriile emoții și reacții emoționale în diverse situații. Pe de altă parte, autoaprecierea presupune evaluarea și recunoașterea propriei valori și competențe, ceea ce stă la baza gestionării eficiente a emoțiilor și sentimentelor. Controlul emoțiilor și autoaprecierea se întăresc reciproc. Cu cât controlul emoțiilor este mai avansat cu atât, cu atât crește autoaprecierea. La rândul său, cu cât autoaprecierea se manifestă corespunzător, cu

atât se majorează cota gestionării emoțiilor într-un mod sănătos și eficient.

Analiza datelor conform coeficientului de corelație la componenta Comportamentul judicios bazat pe stabilitate emoțională cu componenta Autoapreciere este pozitiv moderată, fiind calculată $r=+0,4$; $p<0,05$. Persoanele ce denotă echilibru emoțional manifestă o autoapreciere adecvată. Putem conchide că odată cu majorarea nivelul de control al emoțiilor crește și cel al aprecierii adecvate.

A. Maslow, C. Rogers, E. Deci și R. Ryan, C. Dweck, A. Bandura au dezvoltat teorii care explică existența unei relații reciproce între motivație și autoapreciere. Persoana cu o înaltă autoapreciere este mai motivată să-și atingă obiectivele și să îmbunătățească performanța. Având un nivel ridicat de încredere în propriile forțe și abilități, un individ este predispus să depună efort pentru a atinge scopurile din viață. Pe de altă parte, o autoapreciere scăzută poate duce la o lipsă de motivație și încredere în sine, ceea ce poate împiedica atingerea obiectivelor și progresul personal.

În tabelul următor se prezintă rezultatele dependenței componentelor motivare de realizare și autoapreciere.

Tabelul 3. Coraportul dintre motivație de realizare și autoapreciere

Motivație de realizare		Autoapreciere		Pearson, r
Nivel	Număr	Nivel	Nr, %	
Foarte înalt	4(6%)	Foarte înalt		+0,06
		Înalt	1 (25%)	
		Mediu	3(75%)	
		Inferior		
Înalt	25(37%)	Foarte înalt		
		Înalt	1(4%)	
		Mediu	11(44%)	
		Inferior	13(52%)	
Mediu	32(47%)	Foarte înalt		
		Înalt	2(6%)	
		Mediu	3(9%)	
		Inferior	27(84%)	
Inferior	7(10%)	Foarte înalt		
		Înalt		
		Mediu	1(14%)	
		Inferior	6(85%)	

Persoanele cu nivel mediu de motivație au autoapreciere inferioară - 84% din respondenți. Intervievații 25(37%) cu grad Înalt de motivație, cei mai mulți - 13(52%) au o autoapreciere inferioară. Relația statistică dintre aceste componente evidențiază o direcție pozitivă nesemnificativă, prin urmare creșterea gradului de autoapreciere atrage același nivel de motivație de realizare.

Manifestarea unui echilibrul emoțional în relațiile interpersonale asigură un contact psihologic și o comunicare eficientă.

Echilibrul emoțional joacă un rol esențial în menținerea și dezvoltarea relațiilor sănătoase (D. Goleman, J. Gottman, H. Lerner). Controlul emoțiilor are impact în comunicare, manifestarea empatiei, ceea ce dezvoltă o conexiune profundă și consolidează relațiile.

Tabelul 4. Coraportul dintre comportament judicios, control al emoțiilor și relații interpersonale

Comportament judicios, control al emoțiilor		Relații interpersonale		Pearson, r
Nivel	Număr	Nivel	Nr, %	
Foarte înalt	0	Foarte înalt		+0,05
		Înalt		
		Mediu		
		Inferior		
Înalt	13	Foarte înalt		
		Înalt	8(61%)	
		Mediu	5(39%)	
		Inferior		
Mediu	33	Foarte înalt		
		Înalt	6(18%)	
		Mediu	12(36%)	
		Inferior	15(45%)	
Inferior	22	Foarte înalt		
		Înalt		
		Mediu	2(9%)	
		Inferior	20(91%)	

Din analiza tabelului 4 se desprinde că acei respondenți care exprimă control redus al emoțiilor, se exteriorizează în relații interpersonale la nivel

inferior. Din categoria de persoane cu nivel mediu al echilibrului emoțional, cei mai mulți - 15(45%) au demonstrat inferioritate în relaționare. Coeficientul de corelație dintre componentele controlul emoțiilor și manifestarea relațiilor interpersonale este nesemnificativ pozitiv $r=+0,05$, $p<0,05$.

Gestionarea și controlul emoțiilor generează o apreciere adecvată a situației stresante sau dificile, ceea ce asigură o securitate individuală eficientă. Demonstrarea încrederii în sine condiționează trecerea peste provocări și eventuale pericole sau amenințări. Un echilibru emoțional sănătos contribuie la creșterea securității individuale, în timp ce o securitate individuală solidă contribuie la menținerea unui emoțional sănătos. Securitatea individuală este puternic impulsionată de maturizarea psihologică a individului. Componentele maturității personale îi permit persoanei să aprecieze adecvat situațiile, să ia decizii corecte, să formeze relații interpersonale și contact psihologic, să manifeste încredere și stimă de sine, ca urmare să-i creeze propria sistemă de securitate individuală.

Concluzii:

1. Nivelul înalt de maturizare personală generală este predominant.
2. Componentele maturizării personale - Autoaprecierea și Relaționarea interpersonală, se manifestă prin nivel inferior.
3. Persoanele care sunt echilibrate emoțional au o motivație înaltă de acțiune.
4. Persoanele care denotă echilibru emoțional manifestă o autoapreciere adecvată.
5. Creșterea gradului de autoapreciere atrage același nivel de motivare de realizare.
6. Controlul redus al emoțiilor determină nivel inferior de relaționare interpersonală.
7. Componentele maturității psihologice îi permit persoanei să formeze propria sistemă de securitate individuală.

Referințe bibliografice:

1. Golu F., Psihologia dezvoltării umane, București, 2010.
2. Losfi E., Psihologia tânărului, adultului și vârstnicului, Chișinău, 2018.

3. Roger C., A deveni o persoană. Perspectiva unui terapeut, București, 2014.
4. Piaget J., Psihologia inteligenței, București, 1965.
5. Dweck C., Mentalitatea învingătorului, București, 2013.
6. Seligman M., Fericirea autentică, București, 2015.
7. Maslow, A., Motivație și personalitate, București, 2013.
8. Bowlby J., Attachment. Attachment and Loss. Vol. I, London, 1969.
9. Lazarus R., Toward a cognitive theory of emotions // M, Arnold (ed.), Feelings and Emotions. N. Y., 1970.
10. Ryan, R. M., & Deci, E. L., Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being, American Psychologist, 55(1), 2000, 68–78.
11. Кеган Р., Эволюционирующая личность: проблемы и процессы в человеческое развитие, Кембридж, Массачусетс, 1982.
12. Тест-опросник личностной зрелости: брошюра / ред. Ю.З. Гильбух, Киев, НППЦ Психодиагностика и дифференцированное обучение, 1994, с. 24.
13. Эриксон Э., Восемь стадий человеческой жизни, М., Когитоцентр, 1996, 116 с.

SECURITATEA ALIMENTARĂ: ASPECTUL TEORETIC ȘI METODOLOGIC ÎN RETROSPECTIVĂ ISTORICĂ

Vitalie CAZACU*

ORCID ID: 0000-0003-0115-5058

Vasile SACOVICI**

ORCID: 0000-0002-9130-5285

CZU 338.439

Rezumat: *În articol se analizează abordările teoretice și conceptuale ale teoriei securității alimentare în retrospectivă istorică a formării și dezvoltării acesteia. Pe baza acestei analize, se concluzionează că securitatea*

* **Vitalie CAZACU**, doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, vitaliepetrucazu@gmail.com

** **Vasile SACOVICI**, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, 113vs@mail.ru

alimentară este cea mai importantă componentă a securității naționale; pentru asigurarea securității alimentare este necesar ca complexul agroindustrial al țării să producă cantități suficiente de produse alimentare de bază (accesibilitate fizică), iar populația să aibă venituri suficiente pentru achiziționarea de alimente în conformitate cu standardele medicale pentru viața umană (accesibilitatea economică). Fiecare are dreptul la hrană decentă, așa că statul trebuie să ofere cetățenilor săi acest drept. Articolul se remarcă prin relevanța sa științifică și practică, întrucât toate documentele strategice privind asigurarea populației cu alimente, adoptate de Guvernul Republicii Moldova, nu corespund teoriei asigurării securității alimentare, sunt subiectiv de natură locală și nu oferă o oportunitate de dezvoltare a complexului agroindustrial pentru atingerea scopului strategic - asigurarea populației cu hrană proprie de înaltă calitate.

Cuvinte-cheie: securitate alimentară, accesibilitate fizică, accesibilitate economică, calitate, lege, nutriție.

FOOD SECURITY: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECT IN HISTORICAL RETROSPECT

Abstract: *The article analyzes the theoretical and conceptual approaches of the theory of food security in the historical retrospection of its formation and development. Based on this analysis, it is concluded that food security is the most important component of national security; to ensure food security, it is necessary for the country's agro-industrial complex to produce sufficient quantities of basic food products (physical accessibility), and the population to have sufficient income to purchase food in accordance with medical standards for human life (economic accessibility). Everyone has the right to decent food, so the state must provide its citizens with this right. The article stands out for its scientific and practical relevance, since all the strategic documents regarding the provision of food to the population, adopted by the Government of the Republic of Moldova, do not correspond to the theory of ensuring food security, are subjective of a local nature and do not provide an opportunity for the development of the agro-industrial complex to achieve the strategic goal - providing the population with its own high-quality food.*

Keywords: food security, physical accessibility, economic accessibility, quality, law, nutrition.

ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ В ИСТОРИЧЕСКОЙ РЕТРОСПЕКЦИИ

Резюме: *В статье авторы анализируют теоретико-концептуальные подходы к теории продовольственной безопасности в исторической ретроспекции ее становления и развития. На основании данного анализа авторы делают вывод, что продовольственная безопасность является важнейшей составляющей национальной безопасности; для обеспечения продовольственной безопасности необходимо, чтобы агропромышленный комплекс страны производил в достаточной количестве основные продукты питания (физическая доступность), а население должно иметь достаточный доход для приобретения продуктов питания в соответствии с медицинскими нормами для жизнедеятельности человека (экономическая доступность); питание должно быть качественным. Каждый человек имеет право на достойное питание, поэтому государство должно обеспечить своим гражданам это право.*

Статья отличается научной и практической актуальностью, так все стратегические документы по обеспечению населения продовольствием, принимаемые Правительством Молдовы, не соответствуют теории обеспечения продовольственной безопасности, носят субъективно локальный характер и не дают возможность развивать агропромышленный комплекс по достижению стратегической цели – обеспечение населения качественным собственным продовольствием.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, физическая доступность, экономическая доступность, качество, право, питание.

Введение:

Продовольственная безопасность – понятие, появившееся в научном лексиконе сравнительно недавно (немногим более 50 лет) и несмо-

тря на данные на международном уровне, вроде однозначной ее трактовки, она не получила к настоящему времени четкой общепризнанной научной концепции. В научной литературе, в законодательстве многих стран встречаются самые разные и противоречивые суждения относительно ее понимания, содержания и, особенно, концепции обеспечения. И это понятно, так как каждое государство имеет свои природные и климатические особенности развития сельского хозяйства, особенности ведения сельскохозяйственного производства, организации перерабатывающей промышленности, региональной и международной кооперации, особенности национальных традиций структуры питания и т. д. В общенаучном плане остаются противоречивыми не только вопросы понимания сущности продовольственной безопасности, но и не однозначное понимание процессов формирования эффективного механизма обеспечения продовольственной безопасности. Тем более, что из-за сложности продовольственного обеспечения на мировом уровне данная проблема международными структурами (ООН, ФАО) была переведена для решения на уровень национальных государств. Авторы, которые на протяжении многих лет занимаются вопросами обеспечения населения продовольствием – обеспечения продовольственной безопасности, на основе анализа различных научных точек зрения на обеспечение населения продовольствием, собственных научных исследований представляет *собственную концепцию продовольственной безопасности*, которую рассматривает как основной структурный элемент функционирования национальной безопасности, которая через обеспечение населения продовольствием в достаточном количестве в соответствии с медицинскими физиологическими нормами и соответствующего качества для жизнедеятельности и развития личности обеспечивает социальную стабильность общества на национальном и международном уровнях.

Особенностью обеспечения населения продовольствием (в современной терминологии – обеспечение продовольственной безопасности) является:

- человечество не может прекратить потреблять продукты питания;
- продовольствие нельзя заменить другим продуктом жизнедеятельности;

- продовольствие нельзя заготовить впрок на длительный срок хранения;
- продовольствие является базисно основополагающим комплексом жизни человека, общественного развития. Потребности высшего порядка в саморазвитии возникают только когда человек удовлетворяет свои первичные потребности в безопасности и пище (А. Маслоу). Сорокин П. полагал, что «потрясение в обществе начинаются с подавления базовых инстинктов большинства населения», к которым он относил инстинкт [1] самосохранения и удовлетворение потребности в продуктах питания.
- «воспроизводство продовольствия является необходимым условием воспроизводства рабочей силы» (К. Маркс) [2].

Кроме того, в связи с тем, что в мире происходит непрерывный рост численности населения, в большинстве стран растет уровень качества жизни населения, в густонаселенных регионах и странах (Китай, Индия, Вьетнам и др.) изменяется структура питания с увеличением потребления продуктов питания животного происхождения, происходит значительное увеличение потребностей в продуктах питания, как по объему, так и по качеству, в мире наблюдается осязаемая нехватка продовольствия.

Поэтому всегда основной задачей государства была:

- 1) способность защитить себя;
- 2) способность прокормить свое население.

Все государства понимают, что без обеспечения населения продовольствием невозможно создать благоприятный социальный климат в обществе, обеспечить устойчивое и поступательное развитие общества и государства, решать политические и социально-экономические задачи как внутри государства, так и на мировой арене. Продовольствие является основополагающим показателем деятельности человека.

Учитывая важность продовольствия для человека оно в последние годы стало политически мотивированным инструментом влияния на глобальные процессы мирового развития и на систему международных отношений в целом.

Впервые в мире значимость сельскохозяйственного производства для развития страны отметил французский ученый Франсуа Кенэ,

который еще в начале XVIII в. объявил настоящим богатством нации «*продукцию земледелия*» и обосновал необходимость перехода к фермерскому хозяйству как основе свободного механизма хозяйствования на принципах полной свободы ценообразования в стране и вывоза за границу сельскохозяйственной продукции [3].

Значительный вклад в формирование различных концептов обеспечения населения продовольствием, которые, в определенной мере, были в последующем положены в основу современной теории продовольственной безопасности, внесли А. Смит, Т. Мальтус, Д. Риккардо, К. Маркс, Н. Эрлих, А. Маслоу, В. Нарето, М. Лоуэ и др. Вместе с тем в этот период подходы к обеспечению продовольствием понимались несколько узко и были связаны только с двумя элементами: собственным производством необходимых объемов продовольствия и созданием необходимых резервов [4].

В дальнейшем по мере накопления знаний о развитии сельскохозяйственного производства, о проблемах обеспечения населения продовольствием теоретические аспекты продовольственной безопасности совершенствовались.

Особенно существенно на концептуальную проблему мирового обеспечения продовольствием повлияла катастрофическое положение в середине 60-х и начала 70-х гг. XX в. с нехваткой продовольствия, связанной с мировым продовольственным кризисом (1972-1973), вызванным спадом объемов мирового производства зерна.

Данная ситуация явилась триггером формирования теории и системы обеспечения продовольственной безопасности:

во-первых, проблема продовольственного обеспечения стала для государств проблемой национальной безопасности, что, естественно, переросло в формирование новой системы безопасности – продовольственной безопасности;

во-вторых, это вызвало необходимость формирования *основ теории продовольственной безопасности*.

Поэтому уже в 1973 г. ФАО, впервые выдвинула Концепцию мировой продовольственной безопасности. Генеральная Ассамблея ООН в свою очередь в 1974 г. одобрила данные рекомендации ФАО в резолюции «Международные обязательства по обеспечению продо-

вольственной безопасности в мире», в которой было отмечено, что «мировая продовольственная безопасность предполагает сохранение стабильности на рынках продовольственных товаров при доступности базовых продуктов питания для всех стран мира» [5]. Для этого основными мероприятиями обеспечения населения продовольствием на международном уровне были признаны: создание запасов продовольствия на национальном уровне при координации на международном уровне; организация мониторинга и раннее предупреждение нехватки продовольствия; оказание продовольственной помощи нуждающимся странам; вовлечение развивающихся стран в международную торговлю сельскохозяйственной продукцией и продовольственными товарами, обеспечение регулярных межправительственных консультаций по вопросам мировой продовольственной безопасности [6]. И хотя данные рекомендации не были выполнены, но ценность резолюции Генеральной Ассамблеи ООН в 1974 г. с точки зрения теории продовольственной безопасности заключается в том, что в ней термин *продовольственная безопасность* впервые был введен в международный оборот.

Ученые А. Сен, Дж. Конуэл, Е. Барбер, Дж. Маделэй и др. [4] во второй половине XX в. в плане дальнейшего развития концепции продовольственной безопасности, выработанной на Генеральной Ассамблее ООН в 1974 г., ввели в научный оборот в своих исследованиях понимание *экономической доступности* продовольствия.

В ноябре 1996 г. в Риме прошла Всемирная конференция по вопросам питания (с участием 173 стран), направленная на устойчивое развитие сельского хозяйства. На конференции была принята «Римская декларация о всемирной продовольственной безопасности» в которой термин *продовольственная безопасность* получил официальное закрепление и был определен как «...состояние экономики, при котором населению страны в целом и каждому гражданину в отдельности гарантируется обеспечение доступа к продуктам питания, питьевой воде и другим пищевым продуктам в качестве, ассортименте и объемах, необходимых и достаточных для физического и социального развития личности, обеспечения здоровья и расширенного воспроизводства населения страны» [4].

Таким образом, понимание «продовольственная безопасность», сформулированное на Всемирной конференции по вопросам питания, в основном содержит основные элементы, которыми руководствуется современная наука и практика по обеспечению продовольственной безопасности, а именно: [7, ст. 26]

1. физическая доступность достаточной в количественном отношении, безопасной и питательной пищи;
2. экономическая доступность продовольствия должного объема и качества для всех социальных групп населения;
3. автономность и экономическая самостоятельность национальной продовольственной системы (продовольственная независимость);
4. надежность, то есть способность национальной продовольственной системы минимизировать влияние сезонных, погодных и иных колебаний на снабжение продовольствием населения всех регионов страны;
5. устойчивость, означающая, что национальная продовольственная система развивается в режиме расширенного воспроизводства;
6. продовольственная безопасность является неотъемлемым элементом качества жизни населения.

Среди ученых, занимавшихся поиском путей решения современной глобальной продовольственной проблемы, следует отметить исследователей: О.Кануто, М.Джоуша, К.Даазе, О.Джранада, Дж.Кинга, М.Стерн, Б.Баблока, С.Девере, К.Лайтенена, Дж.Лассинанти, Дж. Грантхама, Дж.Грациано, Р.Херта, Е.Ванхаута, Дж.Видаля и др. [8] Исходя из их научных исследований большинство стран выработали в практическом плане следующие подходы, ориентирующиеся на:

- 1). самообеспечение продуктами питания населения в рамках государства;
- 2). комбинированный вариант: собственное производство продовольствия и импортные поставки недостающего продовольствия.

Следует отметить, что данный подход в теоретическом плане обеспечения продовольственной безопасности – возможность импортных поставок продовольствия, как дополнение к собственному производству (по терминологии ученых «воспроизводственно-субъективный» подход) [9] абсолютно отличается от ранее принятого теоретического

обоснования продовольственного обеспечения с акцентированием *на собственное производства продовольствия (вне зависимости от физиологических нормативных потребностей)* и создание резервов. То есть в данном случае предполагалось, что импорт продовольствия с более развитых стран (у которых наблюдалось перепроизводство продуктов питания) в страны, менее обеспеченных продовольствием (в странах третьего мира – голод и недоедание), решит глобальную проблему голода и недостатка питания. Вместе с тем жестко монополизированный рынок продовольствия с ориентацией на национальные государства не дал возможности обеспечить продовольствием развивающиеся и другие уязвимые страны. Как было отмечено на саммите ФАО в 2002 г. «мировое сообщество проигрывает борьбу с голодом» [9]. Страны вынуждены были пойти на обеспечение населения продовольствием, с опорой, преимущественно, на собственные силы. Несмотря на то, что данная концепция не сработала и не помогла решить мировую проблему обеспечения населения продовольствием, но она стала основой современного теоретико-концептуального подхода к обеспечению национальной продовольственной безопасности, который, как мы отмечали, был назван: *воспроизводственный и субъективный*. [10]

Сущность *воспроизводственного подхода* состоит в том, что продовольственная безопасность – это обеспечение населения основными продуктами питания на душу населения собственного производства по физиологическим нормам с возможностью оптимально допустимого импорта продовольствия по тем продуктам для производства которых нет внутренних условий. Нарушение данного условия показывает, что продовольственная безопасность не обеспечивается.

Сущность *субъективного подхода* заключается в том, что продовольственная безопасность достигнута, если каждый человек, независимо от места производства продуктов питания, имеет возможность потреблять необходимое количество продовольствия приемлемого качества для нормальной жизнедеятельности. Исходя из этого концептуального подхода под продовольственной безопасностью понимается «состояние, при котором все люди всегда имеют доступ к безопасному и питательному продовольствию для поддержания актив-

ной здоровой жизни». [7, ст. 28] Вместе с тем, данный субъективный подход обеспечения населения страны неограниченным количеством импортных продовольственных поставок уязвим с позиции обеспечения национальной безопасности. Поэтому каждая страна должна стремиться к максимальному обеспечению населения страны собственными продуктами питания.

В современных условиях в теоретико-концептуальном плане стало формулироваться новое более расширенное понимание продовольственной безопасности – *как состояние экономики и социальной сферы* при которых становится возможным стабильное обеспечение основными видами продовольствия всего населения страны за счет собственного производства при условии физической и экономической доступности продуктов питания в таком количестве и таком качестве, которые необходимы для сохранения и поддержания жизни и дееспособности людей, полной или максимально возможной независимости государства от внешних источников продовольствия. На наш взгляд, такой подход абсолютно обоснован, без развитой национальной экономики и социальной сферы невозможно обеспечить население страны продовольствием – обеспечить продовольственную безопасность.

Данную широкую трактовку понятия продовольственной безопасности поддерживают ведущие ученые Республики Беларусь, исследующие проблемы обеспечения ее экономической и продовольственной безопасности (П. Г. Никитенко, В. Г. Булавко, С. Ю. Солодовников, Л. П. Шахотько, В. Г. Гусаков, З. М. Ильина, Н. Н. Батов, Л. Т. Енчик, С. А. Кондратенко, Г. Т. Кулаков, В. М. Цилибина, В. Е. Левкевич, К. В. Пилецкий, Ф. Ф. Иванов), а также ученые Института экономики Национальной академии наук Республики Беларусь и государственного национального университета «Институт национальной безопасности Республики Беларусь»: «Продовольственная безопасность (в их понимании – авторы) – это обеспечение соответствующими ресурсами, потенциалом и гарантиями, способность территории (регионального сообщества, государства, региона), вне зависимости от внешних и внутренних условий, удовлетворять потребности населения в жизнеобеспечивающих продуктах питания в объемах, качестве и ассортименте, необходимых и достаточных для физического и социального

развития личности, обеспечения здоровья и расширенного воспроизводства народонаселения». [7, ст. 201]

В такой трактовке, по мнению белорусских ученых, данная категория имеет два аспекта.

Первый – *социально-экономический* – характеризует способность государства обеспечить своим гражданам потребление основных продуктов питания в соответствии с принятыми стандартами и нормами. Это предполагает необходимость гарантировать право каждого человека на доступ к безопасным продуктам в соответствии с правом на полноценное питание как основным правом на жизнь.

Второй аспект – *политико-экономический* – характеризует способность государства мобилизовать внутренние ресурсы и агроэкономический потенциал для организации снабжения населения продовольствием, преимущественно за счет собственного производства, и тем самым гарантировать экономическую самостоятельность и политический суверенитет.

В данном случае продовольственная безопасность предусматривает: [7, ст. 201]

- физическую доступность продовольствия. Продукты питания должны быть в наличии на территории страны в необходимом объеме и ассортименте (в соответствии с принятыми нормами потребления), их поступление должно быть бесперебойным;

- экономическую доступность продовольствия. Каждый гражданин страны независимо от возраста, имущественного и должностного положения должен иметь достаточный уровень доходов для приобретения минимального набора продуктов питания. Достижение этого условия обеспечивается за счет поддержания достаточного уровня доходов населения. Должна существовать также возможность самообеспечения населения продовольствием за счет личных подсобных хозяйств и дачных участков;

- безопасность питания. Качество сырья и продуктов питания должно соответствовать установленным требованиям и гарантировать безопасное потребление. Человек должен получать с пищей весь комплекс необходимых для нормального развития организма веществ и в то же время быть уверенным в ее безопасности, то есть в отсут-

ствии вредных для здоровья и окружающей среды веществ.

Некоторые ученые [12], исходя из английского термина – «foodsecurity» и его двоякой трактовки перевода на русский язык: 1) продовольственная безопасность, 2) продовольственная обеспеченность полагают, что второй вариант перевода точнее отражает смысл понятия, определяющего обеспечение гарантированной физической и экономической доступности продуктов питания для населения.

В последнее время особое внимание стало уделяться *праву на питание*, то есть праву иметь регулярный и свободный доступ к безопасному и полноценному питанию в достаточном объеме. [13]

При различиях в подходах к определению продовольственной безопасности, общим является требование поддержания продовольственного снабжения населения на таком уровне, который гарантировал бы устойчивое экономическое развитие и социально-политическую стабильность в стране.

Обязательство осуществлять право на питание означает, что правительства должны выявлять уязвимые группы населения и улучшать их доступ к адекватному питанию путем трудоустройства, улучшения питания, предоставления помощи и т. д. [13]

В настоящее время в основном выработан подход к составляющим системы национальной продовольственной безопасности. В качестве элементов этой системы выделяются: продовольственная независимость, физическая доступность продовольствия, экономическая доступность продовольствия, качество продуктов питания. Ряд исследователей расширяют этот перечень, добавляя к вышеперечисленным надежность и устойчивость национальной агропродовольственной системы. [14]

Современная наука дала понимание содержанию следующих основных категорий продовольственной безопасности: продовольственное обеспечение, продовольственная обеспеченность, уровень обеспеченности продовольствием, доступность продовольствия, физическая доступность и экономическая доступность продовольствия, качество продуктов питания, безопасность питания, продовольственная независимость, уровень переходящих запасов основных продовольственных ресурсов, порог самообеспечения, порог продовольственной без-

опасности, продовольственный кризис (данные категории будут нами рассмотрены дальше). Все перечисленные элементы продовольственной безопасности находятся в строгой взаимосвязи.

Следует различать два близких понятия – «продовольственная независимость» и «самообеспечение продовольствием». Продовольственная независимость (как важнейший элемент национальной продовольственной безопасности) лежит количественный подход – производство собственных продуктов питания с критериально допустимым уровнем импорта продовольствия, не угрожающих национальной безопасности. Продовольственное самообеспечение – лишь один из возможных вариантов достижения национальной продовольственной независимости. [7 ст. 34]

Категория *продовольственное обеспечение* включает всю совокупность отношений воспроизводственного процесса: производство продовольствия, его распределение, обмен и потребление, формирование продовольственных резервов из производимых внутри страны продуктов питания.

Важнейшим условием гарантированности обеспечения населения продовольствием является создание *резервов продовольствия*, способствующих нормальному наполнению рынка и стабильности цен. По нормам ФАО резерв национальных продовольственных запасов должен составлять 10–12% годовой потребности. [15] Безопасным считается переходящий запас, равный 17% общего потребления за двухмесячный срок. Вместе с тем в различных странах по-разному определяют порог критического уровня запасов продовольствия и перечень продовольствия, по которым надо создавать резерв, как правило, в обязательном порядке в резерв закладывают зерновые

Уровень обеспеченности продовольствием определяется сопоставлением общепринятых норм потребления продуктов питания в расчете на душу населения с фактическим количеством потребляемого продовольствия. В мировой статистике расчетов душевого потребления продовольствия приняты нормы, рекомендуемые ФАО. Среднесуточное потребление продуктов по нормативам ФАО должно составлять 3500 ккал. Население, потребляющее 1520 ккал в сутки, относится к голодающему, а 2150 – на грани голода. [15]

Одним из основных показателей уровня продовольственного обеспечения – это *калорийность* реальных объемов продовольствия для суточного потребления в расчете на душу населения в сравнении с физиологическими нормами. Сбалансированность рациона питания, потребляемого населением, определяется по международным стандартам Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), в соответствии с которыми доля белков должна быть 10–15%, доля жиров – в пределах 15–30%, доля углеводов – 55–75%. [16]

Продовольственная независимость – это обеспечение населения основными видами продовольствия, исходя из физиологических норм потребления в рамках собственного производства. Она достигается, когда удельный вес отечественного продовольствия в общем объеме потребления составляет не менее 80% (75% считается критическим уровнем). [17]

Немаловажным в характеристике продовольственной проблемы является показатель, определяемый категорией *доступности продовольствия* в объемах, соответствующим физиологическим нормам для различных групп населения, который определяется размером среднегодового дохода человека достаточного для приобретения продуктов питания достаточного для жизнедеятельности, как в условиях стабильных цен на продовольствие, так и в случаях инфляционного роста.

Для определения продовольственной безопасности важно выделить порог самообеспечения (*порог продовольственной безопасности*) населения страны продуктами питания за счет внутреннего производства, который определяется соотношением собственного производства и импорта в объеме потребляемого продовольствия, исходя из зарубежных источников импортные поставки продовольствия не должны превышать 30–35% от собственного производства. [17]

При дальнейшем снижении уровня собственного производства продуктов питания наступает *предкризисное состояние* продовольственной ситуации, когда возникает полная зависимость от импорта.

Под *продовольственным кризисом* понимается крайне резкое уменьшение или отсутствие главного ресурса человеческой жизни – пищи, в объемах, которые приводят к нарушению нормальной жизне-

деятельности человека, резкое ухудшение качества или питательно-энергетических свойств пищи.

Существует четырехуровневая классификация продовольственной безопасности: [7, ст. 36]

1. Абсолютная продовольственная безопасность. Полное удовлетворение потребности в продовольствии собственным производством по объему и ассортименту для питания населения и для экспорта избытка за пределы страны, региона. Импорт используется для обогащения ассортимента продовольственных товаров.

2. Нормальная продовольственная безопасность, когда в объеме потребляемого продовольствия по физиологическим нормам собственное производство составляет не менее 80–85%.

3. Минимальная обеспеченность – это критический уровень обеспечения продовольствием. Он означает обеспеченность потребления собственным производством продовольствия, не превышающим 70% от требуемого по физиологическим нормам питания.

4. Кризисный уровень, или потеря продовольственной безопасности, когда в объеме потребляемого продовольствия импорт составляет более 30%.

Главным требованием продовольственной безопасности является обеспечение уровня потребления продовольствия по физиологическим нормам.

Для оценки *уровня обеспеченности* населения страны продовольствием целесообразно использовать следующие критерии, рекомендуемые наукой: [7, ст. 36]

- производство 80–85% общего объема продуктов питания национальными товаропроизводителями;
- потребление населением продуктов питания с оптимальным уровнем калорийности (по нормативам ФАО – 3500 ккал в сутки);
- обеспечение рациональной структуры питания и полное удовлетворение потребностей населения в соответствии с физиологически обоснованными нормами;
- соответствие качества продуктов питания требованиям санитарных норм;

- создание восполняемого страхового запаса продовольствия на уровне 25% от годового объема потребления продуктов питания;
- наличие реальной возможности удовлетворения потребности в продуктах питания, не производимых в стране или производимых в недостаточных количествах, за счет импорта.

При оценке состояния продовольственной безопасности целесообразно использовать нормы, которые регламентируют нормативные уровни питания населения – *достаточный и минимально необходимый*. Достаточный уровень обеспечения населения продовольствием соответствует потреблению населением продуктов питания с оптимальным уровнем калорийности – 3500 ккал в сутки, минимальному уровню соответствует продовольственный компонент «минимальной потребительской корзины» (набору основных продуктов питания), определяемый исходя из минимальных годовых норм потребления.

В системе обеспечения продовольственной безопасности, как правило, принято выделять *десять основных* (стратегических) групп продовольственных товаров (хлеб и хлебобулочные изделия, мясо и мясные продукты, молоко и молочные продукты, яйца, картофель, овощи, фрукты и ягоды, масло растительное, сахар, рыба и рыбные продукты), по которым объемы импорта (по общепринятому подходу ученых и практиков ведущих стран мира, исходя из параметров национальной безопасности) не должны превышать 30% объемов их внутреннего потребления. Данные группы продовольственных товаров обеспечивают 90% калорийности питания и являются наиболее важными и незаменимыми с точки зрения сбалансированности основных питательных веществ для человека.

Главными критериями продовольственной безопасности являются:

- а) уровень производства и потребления основных продуктов питания в соотношении с физиологическими нормами;
- б) энергетическое содержание пищевого рациона и соотношение в нем белков, жиров и углеводов;
- в) уровень физической и экономической доступности продовольствия;

- г) степень зависимости продовольственного обеспечения от импортных поставок,
- д) уровень достаточных резервов.

Государственная политика продовольственной безопасности формулируется исходя из следующих принципов и в следующем алгоритме:

- удовлетворение физиологических потребностей населения в безопасном, качественном, адекватном питании в соответствии с медицинскими нормами и должна включать следующие направления:
- неукоснительное выполнение прав человека на пищу;
- устойчивое развитие сельскохозяйственного производства для безусловного производства всех основных продуктов питания для обеспечения продовольственной независимости. Государственная политика должна быть направлена на поддержку отечественных сельскохозяйственных производителей, в том числе стратегией протекционизма;
- развитие перерабатывающей промышленности до уровня переработки всей произведенной в стране сельскохозяйственной продукции;
- продовольственное обеспечение должно исходить из необходимости поставок продовольствия на внутренний рынок, исходя из физиологических норм потребности в продовольствии по объему и ассортименту для питания населения;
- выявление групп риска с целью оказания прямой помощи для улучшения их питания;
- внешнеторговые отношения развиваются с целью экспорта избытка сельскохозяйственной продукции и продуктов питания за пределы страны, а также импорта для обогащения ассортимента продовольственных товаров;
- научно-исследовательская работа в области продовольственной безопасности должна проводиться с целью безусловного обеспечения населения собственным продовольствием по наиболее эффективной схеме производства сельскохозяйственной продукции, ее переработки и поставок продовольствия на внутренний рынок для полного удовлетворения населения продуктами питания по оптимальным физиологическим нормам;

- государственный контроль в отношении безвредности продовольственных ресурсов должен обеспечить поставку продукции и продуктов питания в строгом соответствии с нормами качественного питания;
- маркетинговые исследования должны проводиться для изучения потребностей и сложившейся конъюнктуры в продовольствии местного (национального), регионального и международного рынков;
- информационное обеспечение.

Задача правительств состоит в том, чтобы на основе стратегического планирования развития страны, прогнозов демографического роста и покупательной способности населения разработать определенный вектор движения национальной продовольственной системы к идеальному варианту продовольственного обеспечения населения страны по физиологическим нормам и иметь соответствующие инструменты социально-экономического регулирования. Причем формирование политики обеспечения продовольственной безопасности должна базироваться на ключевых теоретико-концептуальных научных положениях национальной и продовольственной безопасности. *Цель* государственной политики заключается в поступательном развитии сельскохозяйственного производства, перерабатывающей промышленности, торговли, которые должны иметь возможность создать прочный базис производства сельскохозяйственной продукции, продуктов питания, продовольственного обеспечения, стабильность внутреннего рынка продовольствия и внешнеторговых операций, обеспечить устойчивость социально-экономического развития агропромышленного комплекса страны, повышение уровня и качества жизни населения.

Концепция национальной продовольственной безопасности предполагает, что страна должна производить достаточно продуктов питания для собственных нужд, при необходимости должна быть в состоянии импортировать необходимое количество продовольствия и обеспечить потребность населения в продовольствии в соответствии с физиологическими нормами, а перерабатывающую промышленность – в соответствие с имеющимися мощностями. *Фактический уровень* обеспечения национальной продовольственной безопасности осно-

вывається на різних показателях, включаючи, в першу чергу, рівень споживання продовольства на душу населення в відповідності з фізіологічними нормами,

Фундаментальною основою державної політики по продовольственому безпечності являються: законодавча база, національні програми підтримки розвитку сільського господарства, податкова, митна і фінансово-кредитна політика.

В контексті дослідження продовольственому безпечності Республіки Молдова слід відзначити комплексне дослідження професора В. Саковича, [7, ст. 37] в контексті продовольственому незалежності Молдови. В. Сакович вперше в молдавській науці здійснив аналіз різних аспектів розвитку, реформування і функціонування сільськогосподарського виробництва країни на різних етапах державного будівництва (починаючи з 80-х рр. ХХ в. по 2020 р.). Автор виходячи з теоретико-концептуальних положень пропонує нове розуміння поняття «продовольственому безпечність Республіки Молдова», визначає її теоретичні основи і рівні, критерії і практичні умови її забезпечення. Викладені підходи до формування стратегії забезпечення продовольственому безпечності, а також практичні рекомендації, які є базою для досягнення стійкого розвитку агропромислового комплексу країни, фізичного і економічного доступу населення до якісного продовольства.

Аналіз різних наукових підходів до проблеми продовольственому забезпечення населення дає нам можливість сформулювати категорію продовольственому безпечності в наступній редакції: *продовольственому безпечність* – це таке стан економіки країни, при якому гарантується надійне і безперебійне забезпечення всіх шарів населення якісними продуктами харчування, переважно власного виробництва за прийнятими фізіологічними нормами, забезпечується економічна доступність до якісного продовольства, а також існує стабільне забезпечення переробляючої промисловості сільськогосподарським сировиною і гарантія збереження даних положень продовольственому забезпечення в майбутньому.

Подводя итог, следует отметить, что с ходом эволюции процесса обеспечения населения продовольствием, рассматриваемый нами термин «продовольственная безопасность» превратился в комплексное и интегрированное понятие, отображающее спектр мер, необходимых для устойчивого обеспечения населения страны продовольствием в соответствии с физиологическими нормами.

Таким образом, несмотря на имеющиеся разногласия в теории и практике обеспечения продовольственной безопасности, изложенные нами концептуально-теоретическое понимание сущности обеспечения продовольственной безопасности дает возможность обеспечивать продовольственную безопасность в любой выгодной государству комбинации: использования возможностей собственного производства, собственное производство с дополнением импортных поставок продовольствия в соответствии с определенными критериями соблюдения параметров национальной безопасности и использование собственных резервов продовольствия. Поэтому в современных условиях практическое обеспечение продовольственной безопасности, в том числе и Республики Молдова зависит от политической воли лидеров государств использовать научные наработки обеспечения продовольственной безопасности для практического их воплощения с целью консолидации усилий государства для системного, комплексного решения проблем продовольственного обеспечения населения страны на национальном уровне. Данный подход будет гарантировать устойчивое экономическое развитие и социально-политическую стабильность в стране.

Литература:

1. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. М., 1992. С. 272.
2. Маркс К. Капитал. Об общественном производстве // https://studexpo.ru/183932/filosofiya/kapital_marksa (дата обращения – 03.07.2023 г.).
3. Экономический взгляд Ф. Кенэ // <http://coolreferat.com/%D0%AD%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%D0%B2%D0%B7%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D0%A4%D0%9A%D0%B5%D0%BD%D1%8D> (дата обращения – 12.06.2023 г.).

4. Цит. по: Гридин С. Б. Продовольственная безопасность в системе социально-экономических показателей // <http://avtoreferat.seluk.ru/at-sotsiologiya/24788-1-prodovolstvennaya-bezopasnost-sisteme-socialno-ekonomicheskikh-pokazateley.php> (дата обращения – 13.06.2023 г.).
5. Резолюции «Международные обязательства по обеспечению продовольственной безопасности в мире» Генеральная Ассамблея ООН 1974 г.
6. Багрецов Д. Н., Воронин Б. А., Ковин В. Ф. Мировая продовольственная безопасность: состояние, проблемы // Аграрный вестник Урала № 12 (104), 2012 / <https://cyberleninka.ru/article/n/mirovaya-prodovolstvennaya-bezopasnost-sostoyanie-problemy/viewer> (дата обращения - 13.05.2023 г.).
7. Сакович В. А. Продовольственная безопасность Республики Молдова в контексте современной мировой продовольственной проблемы. Академия экономических знаний Молдовы, Институт международных отношений Молдовы. Кишинев, 2020. С.26.
8. Тихомирова В. А. Обеспечение продовольственной безопасности: международный и российский опыт // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук, Москва, 2019 / <https://www.dissercat.com/content/obespechenie-prodovolstvennoi-bezopasnosti-mezhdunarodnyi-i-rossiiskii-opyt/read> (дата обращения - 11.05.2023 г.).
9. Демин С. Ю., Баганов В. Ю. Продовольственная безопасность: сущность, проблемы, подходы, решения. Иркутск, изд-во БГУЭП, 2004.С. 28.
10. Саушева О. С. Некоторые теоретические аспекты продовольственной безопасности // <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-teoreticheskie-aspekty-prodovolstvennoy-bezopasnosti/viewer> (дата обращения - 14.05.2023 г.).
11. Цит. по: Черешнев В. В., Тиунова Ю. Ю., Подкаминская С. Г. Концептуальные основы формирования стратегии продовольственной безопасности регионов // <http://www.jourclub.ru/26/536/> (дата обращения – 3.06.2023 г.).
12. Турежанов С. У. Международные аспекты исследования проблемы продовольственной безопасности// http://www.rusnauka.com/11_NPE_2013/Economics/12_134172.doc.htm (дата доступа – 17.09.2023 г.)
13. Внешняя торговля Российской Федерации. Учеб. пособие. Под ред. В. Н. Бурмистрова, М.: Юристъ, 2001. С. 384.
14. Гумеров Р. Как обеспечить продовольственную безопасность страны? // Российский экономический журнал, 1997, № 9. С. 61. Сакович В. А. Продовольственная безопасность Республики Молдова в контексте современной мировой продовольственной проблемы. Академия экономиче-

ских знаний Молдовы, Институт международных отношений Молдовы. Кишинев, 2020. С. 34.

15. Продовольственная безопасность: содержание, оценка и повышение уровня // <https://studfiles.net/preview/1862249/page:7/> (дата обращения – 18.09.2023 г.).
16. Цит. по: Алдашев М. Н. Продовольственная безопасность Республики Казахстан: современное состояние, проблемы и основные пути выхода из продовольственного кризиса // <https://articlekz.com/article/12127> (дата обращения – 17.09.2023 г.).
17. Климова Н. В. Продовольственная безопасность – основа обеспечения экономической безопасности региона // <http://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=30206> (дата обращения – 18.09.2023 г.).

SECURITATEA UMANĂ – UN IMPERATIV AL MILENIULUI III

Dana PAIU*

CZU 316.42

Rezumat: *Apariția omului pe pământ a adus cu sine și problema securității umane. Și dacă în societatea tribală pericolul era prognozabil: cataclisme naturale, atacul animalelor sălbatice și a potențialilor dușmani, apoi în mileniul trei numărul și gravitatea pericolelor este cu mult mai mare, dintre care distingem pericole: militar, ecologic, climateric, cibernetice, religios, etnic, economic, pandemic, alimentar, migrației, demografic, criminalității, drogurilor ș.a.*

Clasificarea pericolelor pentru securitatea umană ne permite să facem diferența în potențialul ascuns al acestor factori de risc și să asigurăm suportul juridic pentru a califica gradul de pericol și de-a reacționa adecvat la situațiile neprevăzute. În același context securitatea umană e în relație directă cu dezvoltarea umană, care-și propune în mileniul III să modifice paradigma existentă până mai recent, trecând accentul de pe importanța statului pe primatul individului, ceea ce schimbă radical tabloul dezvoltării umane și al securității umane.

* **Dana PAIU**, diplomat MAEIE, e-mail: danapaiu78@gmail.com

Cuvinte-cheie: dezvoltare umană, securitate umană, individ, globalizare, cercetare.

HUMAN SECURITY AN IMPERATIVE OF THE THIRD MILLENNIUM

Abstract: *The appearance of man on earth also brought with it the problem of human security. And if in tribal society the danger was predictable: natural cataclysms, the attack of wild animals and potential enemies, then in the third millennium the number and severity of dangers is much greater, among which we distinguish dangers: military, ecological, climatic, cybernetic, religious, ethnic, economic, pandemic, food, migration, demographic, crime, drugs, etc.*

The classification of human security hazards allows us to distinguish the hidden potential of these risk factors and provide legal support to qualify the degree of danger and react appropriately to contingencies. In the same context, human security is directly related to human development, which aims in the third millennium to modify the existing paradigm until recently, shifting the emphasis from the importance of the state to the primacy of the individual, which radically changes the picture of human development and human security.

Keywords: human development, human security, individual, globalization, research.

Introducere:

Anii '90 ai sec. XX au adus cu sine dispariția sistemului comunist și ca rezultat s-a sfârșit și războiul rece dintre cele două sisteme: capitalist și comunist, fapt care a permis schimbarea accentelor de pe domeniul militar pe cel umanitar, în felul acesta a și fost atestată noțiunea de securitate umană, având la bază conceptul dezvoltării umane.

La finele secolului XX, a luat un mare avânt schimburile economice internaționale ca rezultat al globalizării relațiilor dintre statele lumii, când schimbul de mărfuri a atras în circuitul său nu doar statele dezvoltate ci și multe state în curs de dezvoltare. Dar cum era și firesc procesul n-a fost cu mobilizarea tuturor statelor și cele marginalizate s-a u pomenit în afara

jocului și au format un al doilea front. Și generat de acest aspect este pus în prim plan conceptul despre dezvoltarea umană, prezentat în primul *Raport al dezvoltării umane*, publicat de UNDP în 1990.

În linii mari, conceptul dezvoltării umane recunoaște patru componente de bază care se regăsesc în cartea lui Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama* [1, p. 386]. Primul fiind conceptul de egalitate, care presupune accesul liber și echitabil la oportunități, al doilea fiind conceptul durabilității care pune generațiile viitoare pe același picior de posibilități ca și generațiile actuale, a treia componentă reprezintă productivitatea, adică crearea pentru resursele umane unei asemenea ambianțe, care ar permite obținerea unei productivități la limita potențialului uman și al patrulea componentă este cea a simțului deciziei, care presupune că individul să atingă un așa nivel de dezvoltare individuală care i-ar permite utilizarea plenară a oportunităților oferite de societate. Necesitățile vitale ale individului se consideră fundamentale, pe când asigurarea materială, majorarea consumului sunt factori secundari și nu reprezintă decât un mijloc al dezvoltării umane.

A fost necesar ca să treacă o perioadă de timp în care au fost clarificate prioritățile și în *Raportul dezvoltării umane* pentru anul 1995, să se contureze axa principală în care punctul forte „...al strategiilor de dezvoltare umană este de a aborda fiecare aspect ...de creștere economică din perspectiva individului” [2, p.23].

Procese de globalizare, începute încă în secolul XIX, au generat schimbări esențiale în evoluția civilizației umane, modificând treptat accentul de pe stat ca pivotul cel mai important al schimbărilor în societate, trecându-l în sec. XXI pe individ ca fiind cel mai important factor al schimbărilor sociale și politice.

În felul acesta mileniul III alege ca prioritate omul, și anume, securitatea umană. Este o decizie revoluționară, dacă ținem cont de faptul că, în secolele anterioare interesul principal era proiectat pe problemele statului și dezvoltării lui. Acum desemnarea individului ca prioritate și anume a securității lui, creează altă ierarhie de valori și principii.

Dezvoltarea umană nu poate fi atinsă fără asigurarea securității umane, care creează premisele pentru exercitarea opțiunilor pentru indivizi, că nivelul de dezvoltare pe care l-au atins este protejat de structuri politice, sociale, economice care în cele din urmă se rezumă la drepturile și obligațiile

omului. Dar trebuie să reținem faptul că dezvoltarea durabilă și securitatea umană au multe tangențe, dar nu se suprapun plenar.

Din perspectiva dezvoltării umane problemele securității umane se prezintă astfel:

1. Securitatea umană trebuie înțeleasă ca o problemă globală și acutizată de globalizare. Ea pune aceleași accente pe țările dezvoltate cât și pe țările în curs de dezvoltare, deoarece problemele care se confruntă statele sunt comune: pandemiile, încălcarea drepturilor omului, dezastrele climatice, criminalitatea organizată, șomajul, migrația, drogurile ș.a. Aceste probleme se resimt diferit de către țări cu gradul diferit de dezvoltare, dar numitorul comun este același.

2. Pandemia de COVID-19 și războiul din Ucraina au demonstrat că asigurarea securității umanitare se poate atinge mai ușor prin abordarea unor măsuri de prevenire, decât soluționarea ulterioară, când s-a consumat evenimentul și intervențiile sunt mai costisitoare și cu pierderi irecuperabile.

3. Securitatea umană este un indice a libertății individului, de felul cât el este integrat în societate și câte posibilități are de a se manifesta plenar în plan social.

4. Securitatea umană demonstrează cât de interdependentă este civilizația contemporană, războiul din Ucraina aduce foametea în Africa, iar tehnica militară NATO este contrapusă armamentului rusesc. Problemele contemporane se resimt pe toate spațiile globului: drogurile, criminalitatea, terorismul, confruntări etnice, migrația, HIV/SIDA ș.a., probleme ce nu-și găsesc soluții în spațiile îngrădite de frontierele statelor naționale.

La rândul lui, individul a solicitat o nouă abordare a sistemului de securitate, care inițial se limita la securitatea militară, sanitară, economică ș.a. Individul are nevoie să i se asigure accesul la studii, garanții la asigurarea cu alimente, protejarea vieții prin acordarea serviciilor medicale, etc.. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de ONU în 1948, în articolul trei consemnează: „Orice om are dreptul la viață, la libertate și la securitate personală” [3].

Cercetarea minuțioasă a conceptului de dezvoltare umană a dus la schimbarea paradigmei de securitate, propunând ca factori de mare risc sărăcia și conflictul, care pot periclita pacea mondială. După cum s-a con-

statat în primul raport al UNDP „Human Development Report 1990” [2, p. 9], „...indivizii sunt adevărata avuție a unei națiuni.” Dar ca aceasta se fie resimțită de fiecare individ e necesar de combătut, în primul rând, sărăcia, care e resimțită ca o povară greu de suportat la nivel global, și în al doilea rând, de deschis posibilități pentru toți oamenii la studii primare și la servicii medicale. Cercetările în această direcție au continuat și-n anii următori.

În această situație s-a reușit să se ajungă la o concluzie fundamentală, care până în anii 1990 era axa definitorie a eforturilor de schimbare a calității vieții. Creșterea economică a fost declarată ca o componentă necesară dezvoltării, dar nu și suficientă. Adică oricât de mult nu s-ar produce, nivelul de viață a celor săraci nu se va modifica, nefiind în stare să acopere toate necesitățile vitale ale individului. Aceasta a declanșat procesul de schimbare a abordării problemei dezvoltării vieții, compunând un alt format al paradigmei, de la efortul cantitativ spre efortul calitativ.

Schimbarea accentelor a dus la schimbarea sau la redefinirea conceptului de securitate, care în cazul când individul devine piesa-cheie în această construcție socială și securitatea trebuie să cuprindă aspectele care îl privesc pe individ și personalitatea lui. Sunt identificate șapte componente ale securității umane: securitatea economică, securitatea alimentară, securitatea sănătății, securitatea ambianței, securitatea personală, securitatea comunității și securitatea politică [2, p. 24-25].

Modificarea paradigmei a coincis cu revoluția tehnologică, care a adus în masă accesul la informații, la ieftinirea mijloacelor de transport, de reducere a costurilor informațiilor, cea ce a provocat o creștere substanțială a comerțului internațional și are loc mai intens procesul de globalizare, paralel cu comerțul suferă schimbări sferele sociale, culturale, politice. În rezultat este publicat un document sinteză „Declarația mileniului”[4], structurat din două componente de bază: drepturi politice și civile, și drepturi economice, sociale și culturale. Cea mai mare doză de îndoială în miracolul globalizării se conține în punctul 5 al declarației: „Considerăm că cea mai importantă provocare pe care o înfruntăm astăzi este de a ne asigura că procesul de globalizare va deveni o forță pozitivă pentru toate popoarele lumii. Și aceasta pentru că, deși procesul de globalizare oferă posibilități deosebite, în prezent beneficiile sale sunt împărțite inegal, iar costurile sale sunt inegal distribuite. Recunoaștem că țările în curs de dezvoltare și țările

cu economie în tranziție înfruntă dificultăți deosebite față de această importantă provocare. Astfel, procesul de globalizare poate deveni cu adevărat universal și echitabil numai prin eforturi ample și susținute de a crea un viitor comun, bazat pe valorile umane comune, cu respectarea diversității lor. Aceste eforturi trebuie să includă politici și măsuri la nivel global care să răspundă nevoilor țărilor în curs de dezvoltare și cu economie de tranziție și care să fie formulate și adoptate cu participarea efectivă a acestora” [4].

Și ca rezultat al acestor eforturi de găsire a soluției celei mai potrivite e acceptată schimbarea paradigmei și trecerea individului în prim-plan ca importanță în raport cu statul, fapt consemnat și în *Raportul dezvoltării umane pentru anul 1995* [4]. În felul acesta, conceptul de securitatea umană – dezvoltare umană, capătă o expresie logică de ecuație de gradul întâi, securitatea umană devine parte integrantă a dezvoltării umane.

Nu este exclus faptul că această relație să admită unele ramificații spre accentele securității militare, securității alimentare, accentuate ce se fac resimțite în urma războiului dintre Federația Rusă și Ucraina, care a mobilizat eforturile statelor membre NATO și s-a ajuns la amenințări de atacuri cu armament nuclear, la fel cum criza alimentară provocată de blocajul exportului ucrainean prin Marea Neagră este pe pragul de a genera un dezastru alimentar în mai multe state africane și nu numai.

Dar viitorul va demonstra că aceste completări vor concretiza și contura mai adecvat conceptele de dezvoltare umană și de securitate umană.

Există o serie de probleme: „Provocări (le – n.n.)-cheie în conceptualizarea noțiunii de securitate umană provin din lipsa de coerență și sistematizare teoretică, din lipsa abordărilor interdisciplinare și a cooperării dintre savanții din domenii diverse, dar care sunt coagulați de un singur scop final al muncii lor de cercetare, din lipsa unei metodologii comune de studiu și evaluare, din percepția greșită precum că conținutul concepției securității umane reprezintă o abordare totalmente inedită în a găsi un echilibru adecvat între domeniul asigurării securității în societate și a altor drepturi și libertăți ale omului” [5, p. 349].

Reieșind din problemele de principiu privind metodele de cercetare, deja în anul 2020 a fost propusă înnoirea metodologiei de cercetare care includea actualizarea coeficienților de calculare a potențialului dezvoltării

umane, indicatorii-gender și precizarea categoriilor după care se calculează potențialul dezvoltării umane [2, p. 5-6]. Și aceste aspecte de actualizare a metodologiei de cercetare sunt permanente la ordinea zilei, deoarece rezultatul final depinde de precizia și exactitatea acumulării informației și a prelucrării ei în conformitate cu metodologia.

Republica Moldova, încadrată în matricea geopolitică: România, Republica Moldova, Ucraina își definește prioritățile în materie de securitate umană și dezvoltare umană, ținând cont de orientările celor două componente, adică urmează consecvent calea globalizării, colaborează cu structurile ONU în materie de securitate umană, reformează sistemul juridic ca să obțină o protejare mai calitativă a individului și a libertăților lui. Aripa războiului dintre Rusia și Ucraina a atins-o și pe ea, fiind nevoită să adăpostească peste opt sute mii de refugiați și paralel să facă față pandemiei de COVID-19. La moment se confruntă cu o criză demografică de proporții, pericolul militar din partea Rusiei și o instabilitate economică care mărește marja sărăciei. La toate aceste provocări se caută răspunsuri adecvate. În linii generale, suntem siguri că prin eforturi comune omenirea va ajunge în mileniul trei la acel echilibru social râvnit și atât de necesar, rezultat al globalizării, stare care va fi determinată de dezvoltarea umană și asigurată de securitatea umană.

Concluzii:

Fiind un fenomen complex, securitatea umană solicită o abordare de cercetare multidisciplinară. Perspectiva din care se poate vorbi despre securitatea umană cuprinde mai multe arealuri: drepturile omului, securitatea, protecția mediului, inteligența artificială, economie și finanțe, ajutoare umanitare și servicii medicale, educație ș.a. [5, p. 350]. Respectiv, e necesară implicarea colectivă în fenomenul cercetării, ca să acoperim toate domeniile cu care securitatea umană are tangențe.

Complexitatea problemei a solicitat un termen de mai bine de treizeci de ani de cercetare și conturare a obiectivelor concrete de aplicare a conceptului de securitate umană, dar și până azi există aspecte care n-au fost suficient studiate și pot oferi surprize, deci munca de cercetare a fenomenului de securitate umană trebuie continuată, obținându-se astfel corectarea și verificarea traiectoriei alese pentru cercetare. De arealul și temeinicia acestor cercetări depinde fundamentul acestei construcții de proporții globale.

Pandemia COVID-19 și războiul dintre Federația Rusă și Ucraina au fost și rămân o verificare a solidarității umane, în contextul realizării deciziilor și tratatelor deja acceptate. Se verifică sinceritatea statelor, în ce măsură vorba coincide cu fapta.

Referințe bibliografice:

1. Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama*. – Chișinău, Editura Cartier, 2000, 386 p.
2. UNDP „Human Development Report 1995”. – Oxford, Oxford University Press, 1995, 23 p.
3. Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948, 10 decembrie).
4. Rezoluția Adunării Generale a O.N.U. nr. 55/2. din 08.09.2000.
5. Sprîncean Serghei, „Securitatea umană ca obiectiv al procesului de depășire a crizei globale” // „Dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova: Stare și tendințe”. – Chișinău, 2016, p. 349.

ROLUL MANAGEMENTULUI RESURSELOR UMANE DIN ARMATA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA PENTRU ASIGURAREA SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII NAȚIONALE

Natalia CIOBANU*

Ion CIOBANU**

CZU 355(478)

Rezumat: *Studiul este consacrat analizei practice și specificului desfășurării managementului resurselor umane în Armata Națională, evaluarea impactului acestuia asupra competitivității organizaționale, precum și perfecționarea și reajustarea la standardele internaționale. În scopul eficientizării activității managementului resurselor umane din cadrul de profil analizat, autorii au prezentat atât aspectele pozitive, cât și probleme-*

* **Natalia CIOBANU**, cercetător științific stagiar, USM, cnata1950@gmail.com

** **Ion CIOBANU**, master în științe economice, comandant companie infanterie mecanizată, Batalion infanterie mecanizată, Brigada 2 infanterie motorizată, Armata Națională a RM, ciobanuion564@gmail.com

le cu care se confruntă acest sector; urmare a analizei literaturii științifice de specialitate, a legislației în vigoare, dar și a practicii de implementare.

Cuvinte-cheie: managementul resurselor umane, Armata Națională a Republicii Moldova, securitate și apărare, Secția resurse umane, politici și strategii.

THE ROLE OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN THE NATIONAL ARMY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO ENSURE NATIONAL SECURITY AND DEFENSE

Abstract: *The study is dedicated to the practical analysis and the specifics of human resource management in the National Army, the evaluation of its impact on organizational competitiveness, as well as the improvement and readjustment to standards international. To improve the efficiency of the human resources management activity within the analyzed profile, the author presented both the positive aspects and the problems faced by this sector, due to the analysis of the specialized scientific literature, of the active legislative acts, and of all practical implementations.*

Keywords: human resources management, National Army of the Republic of Moldova, security and defense, Human resources Section, policies and strategies.

Introducere. Pe parcursul evoluției sale, managementul resurselor umane din Armata Națională a obținut o semnificație importantă, în contextul atât al metamorfozelor evidente și accelerate din societate, cât și a modificărilor de structură și conținut ale instituției militare, pentru a reacționa rapid și adecvat nevoilor de securitate. În acest cadru, Armata constituie o instituție importantă a statului de drept, cu misiuni complexe și diverse, fiind un instrument pentru apărarea teritoriului național și asigurarea democrației constituționale în calitate de instituție legitimă a statului, cu funcții legiferate în Constituție și alte legi conexe. În calitate de garant al asigurării securității individuale, de grup și statale – elemente ale dezvoltării democratice a unei societăți, acționează în conformitate cu provocările mediului de securitate intern, regional și global.

Metode aplicate. În procesul de cercetare a problemelor de bază, auto-

rul a aplicat un complex de metode general-științifice care au contribuit la definirea aparatului categorial al cercetării, analiza suportului cognitiv teoretico-empiric, examinarea conceptului privind managementul resurselor umane în Armata Națională, studierea politicilor și strategiilor de dezvoltare a sistemului de management a resurselor umane, a rolului subdiviziunii resurse umane în procesul de organizare a activității în domeniul resurselor umane în Armata Națională; a reliefat specificul managementului resurselor umane în Armata Națională a Republicii Moldova.

Rezultatele cercetării:

Incursiuni generale privind managementul resurselor umane în Armata Națională

Prin Hotărârea Parlamentului nr. 679 din 23-11-2001, cu modificările ulterioare, a fost aprobată structura generală și efectivul Armatei Naționale și a instituțiilor Ministerului Apărării. Astfel, Armata Națională este o ramură a Forțelor Armate ale Republicii Moldova, compusă din Forțele Aeriene și Forțele terestre. Organul central de conducere militară al Armatei Naționale este Marele Stat Major. Sistemul de recrutare în Republica Moldova este unul de tip mixt, constituit preponderent prin metoda descripției, iar efectivul Armatei Naționale se încadrează în numărul general de 6.500 militari și 2000 de persoane civile, aprobat de Parlament.

Între societate și armată, în contextul intern și internațional se stabilesc raporturi diverse, care au și vor avea efecte diferite asupra evoluției instituției militare și asupra atitudinii populației față de apărarea țării, de serviciul militar și profesia de militar [18].

În *Hotărârea Parlamentului nr. HP134/2018 din 19.07.2018 pentru aprobarea Strategiei naționale de apărare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de apărare pentru anii 2018–2022*, art. 64, „resursele umane constituie baza funcționării sistemului de apărare, care operaționalizează și imprimă valoare tuturor celorlalte componente. Formarea resurselor umane, pregătirea profesională continuă și profesionalizarea rămân a fi imperativele-cheie care vor fi transpuse în practică, pornind de la necesitățile de apărare a țării, pe baza funcționării sistemului militar de învățămînt, atît la nivel național, cît și la nivelul cooperării cu partenerii externi. Procesul de asigurare a sistemului național de apărare cu resurse umane este interdependent de resursele financiare alocate, ur-

mînd a fi abordat prin prisma aspectului demografic și, respectiv, al celui economic” [27].

În contextul acesta, sunt desfășurate acțiuni în vederea creării condițiilor de valorificare a rezervelor existente în domeniul apărării prin menținerea sistemului mixt de completare (militari în termen și prin contract), pregătind astfel rezerva Forțelor Armate ale Republicii Moldova, bazându-se atît pe asigurarea cantitativă, cît și pe cea calitativă a cadrelor din instituțiile și structurile de forță ale sistemului național de apărare.

Armata Națională este componenta de bază a Forțelor Armate, având misiunea principală de asigurare a apărării naționale prin prevenirea, contracararea și anihilarea agresiunii militare și/sau a altor amenințări cu caracter militar (hibrid) la adresa securității naționale.

Obiectivul esențial al Armatei Naționale vizează dezvoltarea și menținerea permanentă a unor forțe armate credibile, flexibile, mobile, multifuncționale și interoperabile, capabile să asigure îndeplinirea misiunilor ce îi revin. Urmare a acesui obiectiv, necesitatea profesionalizării Armatei Naționale și reorganizării acesteia, pentru a răspunde cerințelor social-politice și militare, interne și internaționale, în conformitate cu evoluțiile mediului de securitate este imperios necesară.

Termenul „profesionalizare”, datorită sensului general al conceptului, nu este întotdeauna lipsit de ambiguități și confuzii. „Profesionalizarea” este definită ca fiind „un proces complex, multidimensional, de lungă durată și cu efecte diferite sub aspectul naturii lor.” Acest proces presupune transformări profunde la nivelul organizării, dotării cu armament și tehnică de luptă moderne, instruirii și activității organismului militar, schimbări orchestrate de implicațiile corespunzătoare în raporturile dintre armată și societate; societatea politică, societatea civilă, instituții ale statului etc., precum și în diverse compartimente ale vieții sociale, și care presupune, totodată: ridicarea continuă a nivelului calificării profesionale; o înaltă specializare; respectarea legilor țării și a celorlalte acte normative, care reglementează activitatea militară desfășurată de către întregul efectiv etc. [2].

Structura Armatei Naționale se fundamentează pe concepția manevrieră, care presupune organizarea în structuri modulare, instruite și echipate conform unor standarde unice, profesionalizate, capabile să se organizeze rapid în grupări de forțe și să intervină prompt în misiunile stabilite.

În același context, intenția Republicii Moldova de integrare în Uniunea Europeană presupune asumarea unor obligații și responsabilități, inclusiv în calitate de forțe armate ale UE, prin participarea Armatei Naționale la misiunile internaționale, care, prin definiție va implica doar militari profesioniști, instruiți teoretic, cu deprinderi și abilități conforme cu capacitățile militarilor din țările partenere. Pentru îndeplinirea acestor sarcini, este necesară dezvoltarea capabilităților militare și civile, precum și perfecționarea pregătirii personalului pentru structuri formate din militari profesioniști, în vederea creșterii gradului de interoperabilitate cu structurile militare ale comunității europene.

În procesul elaborării și implementării programelor de pregătire a personalului militar, baza dezvoltării politicilor și procedurilor de instruire, precum și a structurilor unităților Armatei Naționale o reprezintă conceptul de interoperabilitate. În acest context, Armata Națională a aderat, în anul 2007, la inițiativa Conceptului Capabilităților Operaționale (O.C.C.), care prevede sporirea nivelului de interoperabilitate cu forțele țărilor partenere, în conformitate cu legislația Republicii Moldova. Conceptul O.C.C. este un instrument de colaborare în cadrul Programului Parteneriat pentru Pace, exprimat prin implementarea standardelor occidentale în instruirea și evaluarea subunităților declarate, în scopul deținerii unor structuri de comandă și a unor forțe, capabile să acționeze în operațiuni multinaționale de menținere a păcii sau umanitare [25].

În cadrul Ministerului Apărării activează o direcție importantă, care monitorizează dezvoltarea resurselor umane și învățământul în domeniul militariei – *Direcția personal și mobilizare*, care are misiunea de a contribui la realizarea obiectivelor strategice ale Marelui Stat Major al Armatei Naționale, prin promovarea și implementarea unui management eficient al resurselor umane, mobilizării și activității administrativ-militară în cadrul Armatei Naționale. Direcția gestionează managementul resurselor umane în cadrul Armatei Naționale, organizează și monitorizează selectarea, incorporarea și repartizarea personalului pentru completarea structurilor militare potrivit cerințelor operaționale. De asemenea, direcția planifică completarea structurilor militare cu efectiv, elaborează cerințele curente și de perspectivă privind potențialul surselor de incorporare, organizează recrutarea și incorporarea în serviciul militar, coordonează dezvoltarea profesională

individuală a efectivului Armatei Naționale în cadrul studiilor/cursurilor și alte forme de perfecționare în țară și peste hotare, coordonarea activității administrativ-militare și centrelor militare [11].

Resursele umane ale Armatei Naționale sunt un factor important în sporirea capabilităților militare. Îndeplinirea serviciului militar de către cetățenii Republicii Moldova se efectuează în conformitate cu Constituția Republicii Moldova, Legea nr.162-XVI din 22 iulie 2005 cu privire la statutul militarilor, Legea nr.1245-XV din 18 iulie 2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei, Hotărârii de Guvern nr. 941 din 17-08-2006 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar în Forțele Armate, alte acte normative în domeniul apărării naționale, precum și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Deciziile conducătorilor structurilor militare sau comandanților (șefilor) privind modul de îndeplinire a serviciului militar de către militari sunt puse în aplicare prin ordine referitor la efectiv sau ordine de zi pe unitate, în funcție de competență, în conformitate cu prevederile Regulamentului cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar în Forțele Armate și cu legislația în vigoare.

Din perspectiva actelor menționate, managementul resurselor umane este un proces de realizare a obiectivelor sistemului militar prin atragerea, recrutarea, promovarea, dezvoltarea și utilizarea corectă a resurselor umane, care se realizează prin:

1) planificarea resurselor umane - evaluarea efectivului existent, prognozarea necesarului de resurse umane în viitor, realizarea planurilor de recrutate/angajare a numărului necesar de personal;

2) recrutarea/selectarea - identificarea unor persoane calificate sau a unor potențiali candidați pentru formare în scopul completării ulterioare a unor anumite funcții militare, precum și studierea, examinarea și testarea candidaților potențiali pentru încadrarea în serviciul militar/angajarea în câmpul muncii sau promovarea celor mai buni candidați disponibili;

3) orientarea - acordarea suportului militarilor încadrați/noilor angajați pentru a se adapta la specificul serviciului militar/locul de muncă, noii camarazi/colegi, însușirea regulamentelor militare, cerințele specifice serviciului militar și reglementărilor, precum și avantajele oferite de serviciul militar sau activitatea în cadrul structurii militare;

4) formarea, instruirea și dezvoltarea - realizarea unor programe/cur-suri/instruiri care contribuie la formarea/îmbunătățirea deprinderilor, pre-cum și însușirea corectă a misiunilor pe care trebuie să le îndeplinească militarul/funcționarul;

5) evaluarea performanțelor - stabilirea criteriilor de evaluare a activi-tății, realizarea efectivă a evaluării, discutarea rezultatelor evaluării cu mi-litarii/ funcționarii și determinarea modului de motivare a acestora pentru a obține performanțe înalte;

6) monitorizarea carierei militarilor/funcționarilor - sistematizarea și prelucrarea datelor și informațiilor privind activitatea, dezvoltarea, promo-varea, transferul sau eliberarea din serviciu a militarilor/funcționarilor.

Capabilități umane slab pregătite și necalificate este una din probleme ce ține de efectivul Armatei Naționale. În cadru existent, această structură are un caracter mixt, îndeplinirea serviciului militar fiind efectuată:

1) pe baza obligațiunii militare - pentru cetățenii încorporați în servi-ciul militar în termen, cel cu termen redus sau concentrați (mobilizați);

2) pe baza contractului de îndeplinire a serviciului militar - pentru ce-tățenii încadrați în serviciul militar prin contract [22].

În conformitate cu *Legea Parlamentului nr. 1245 din 18-07-2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei*, art. 2. „Obliga-țiunea militară este o datorie constituțională a cetățenilor Republicii Mol-dova, care prevede: aflarea în evidența militară; îndeplinirea serviciului militar; participarea la alte forme de pregătire pentru apărarea Patriei” [19].

Serviciul militar este o formă specială a serviciului public ce rezidă în îndeplinirea de către cetățeni a datoriei constituționale privind pregătirea pentru apărare și apărarea Patriei exclusiv în cadrul Forțelor Armate ale Republicii Moldova.

Potrivit aceleiași legi, serviciul militar este obligatoriu pentru toți bărba-ții, cetățeni ai Republicii Moldova, și se îndeplinește în următoarele forme: serviciul militar prin contract; serviciul militar în termen; serviciul militar cu termen redus; serviciul militar ca rezerviști concentrați sau mobilizați. Evidența militară a cetățenilor este o parte componentă a sistemului gene-ral de stat de evidență și analiză a resurselor umane și materiale necesare pentru apărarea Patriei. Bărbații sînt luați în evidența militară la atingerea vârstei de 16 ani și excluși din evidența militară la atingerea vârstei-limită

de aflare în rezervă sau în alte cazuri prevăzute de prezenta lege, iar femeile sunt luate în evidența militară numai în cazul trecerii lor în rezervă după îndeplinirea serviciului militar prin contract și excluse din evidența militară la atingerea vârstei-limită de aflare în rezervă sau în alte cazuri prevăzute de legislația în vigoare.

Cetățenii Republicii Moldova îndeplinesc serviciul militar în conformitate cu legea nominalizată mai sus și alte acte normative cu privire la asigurarea securității militare și dispune de statut special, stabilit de lege. Militarilor li se conferă grade militare, sunt numiți în funcții militare, poartă uniformă militară și beneficiază de drepturile și libertățile acordate cetățenilor Republicii Moldova, în conformitate cu legislația.

Durata serviciului militar este: pentru militarii care îndeplinesc serviciul militar în termen - 12 luni; pentru militarii care îndeplinesc serviciul militar cu termen redus – 3 luni; pentru militarii care îndeplinesc serviciul militar prin contract – perioada indicată în contract; pentru rezerviștii concentrați – durata concentrărilor.

Vârsta-limită de aflare în serviciul militar prin contract se stabilește: pentru efectivul de soldați și sergenți – 50 de ani; pentru corpul de ofițeri cu grade inferioare și superioare – 55 de ani; pentru corpul de ofițeri cu grade supreme – 60 de ani [19].

În ultima perioadă se atestă o diminuare considerabilă a efectivului militar al AN. De exemplu, potrivit unui studiu efectuat de Institutul de Politici Publice în 2020, în ultimii 10 ani diminuarea contingentului AN s-a datorat în special reducerii cotelor de înrolare în armată. Sursa datelor înscrise în figură sunt Hotărârile Guvernului privind rezultatele încorporării în serviciul militar și sarcina de încorporare în Armata Națională (Figura 1). [1]

O remarcă la studiu respectiv ține de faptul că Forțele Armate sunt compuse din Armata Națională și Trupele de Carabinieri, astfel denumirile corecte în figură sunt „Armata Națioană” pentru „Forțele Armate” și „Trupele de Carabinieri” pentru „Forțele de Carabinieri”.

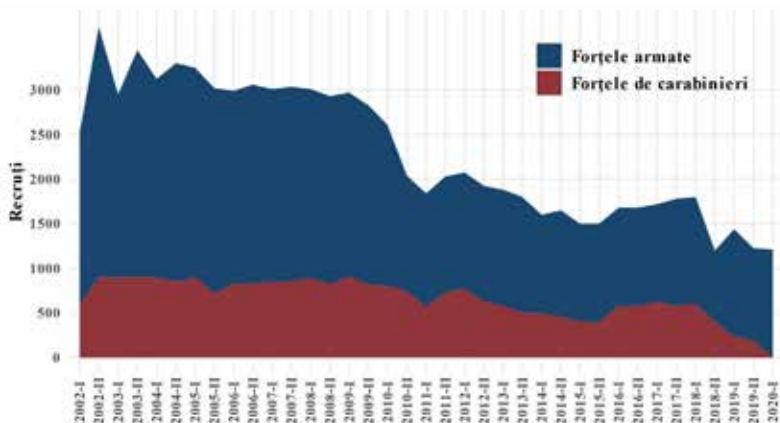

Figura 1. Dinamica numărului de recruți încorporați semianual în Armata Națională 2002-2020.

Sursa: Berbeca, V., Lipcean, S. Finanțarea Armatei Naționale: realități și perspective. Disponibil: <https://ipp.md/wp-content/uploads/2020/07/BI-SECURITATEA-NATI-ONALA-N1.pdf>

Conform datelor publicate în Hotărârile de Guvern cu privire la:

- rezultatele îndeplinirii sarcinii de încorporare a cetățenilor în serviciul militar în termen în lunile octombrie 2021 - ianuarie 2022, numărul de recruți încorporați a fost de 1050.
- rezultatele îndeplinirii sarcinii de încorporare a cetățenilor în serviciul militar în termen în lunile aprilie - iulie 2022, numărul de recruți încorporați a fost de 1300.

Sarcina de încorporare în Armata Națională în perioada octombrie 2022 - ianuarie 2023 a fost de 1500, iar în perioada aprilie - iulie 2023 a fost de 1500. Informațiile cu privire la rezultatele îndeplinirii sarcinii de încorporare a cetățenilor în serviciul militar în termen pentru perioada octombrie 2022-iulie 2023, la momentul efectuării studiului nu sunt făcute publice.

În opinia specialiștilor în resurse umane, una din problemele acestui tip de recrutare este faptul că scutește de la serviciul militar obligatoriu anumite categorii de persoane, care dispun de o pregătire academică, responsabilitate și conștiință civică, educație patriotică etc. și impune sati-

sfacerii serviciului persoanelor care au atins vârsta de majorat, dar nu s-au regăsit în câmpul muncii sau în sistemul de învățământ. Aceste persoane au pregătire academică minimă (studii medii incomplete) și astfel completarea efectivului Armatei Naționale se face cu resurse umane ce posedă cunoștințe relativ inferioare nivelului mediu al întregii populației, fiind și calitatea apărării și securității afectate. De asemenea, efectuarea catedrei militare este de multe ori formală și nu oferă atât o pregătire militară calitativă, cât și nu duce la completarea efectivului activ al armatei cu persoane cu studii superioare.

O altă problemă cu care se confruntă actualul sistem de recrutare a militarilor în termen este durata serviciului militar: pentru militarii în termen – 12 luni; pentru militarii în termen redus – 3 luni. Această perioadă nu oferă garanții că militarul va dispune de un nivel minim profesionist, pe de o parte, dar și faptul că majoritatea recruților nu acceptă angajarea prin contract pentru completarea efectivului Armatei Naționale, investițiile statului pentru pregătirea acestuia, dar și abilitățile obținute nefiind valorificate în domeniul apărării și securității. Acest proces presupune cheltuieli majore din bugetul de stat, care nu oferă în schimb un randament pozitiv pentru consolidarea sistemului de apărare. În contextul dat, susținem ideea profesionalizării efectivului Armatei Naționale prin completarea acestuia cu un număr mai mare de militari prin contract, instruiți cu pregătire militară, în defavoarea încadrării în serviciului militar a militarilor în termen.

De asemenea, militarii în termen nu pot fi implicați în operațiuni și misiuni internaționale, dat fiind faptul că contingentul militar predestinat participării în astfel de misiuni se completează pe principii benevole, cu persoane care își îndeplinesc serviciul militar pe bază de contract [17]. Astfel, efectivul cel mai numeros al A.N. preponderent nu este admis la îndeplinirea unor misiuni, iar resursele investite în pregătirea acestuia sunt inefficiente și nejustificate.

O altă categorie a efectivului Armatei Naționale este cea a rezerviștilor. Problemele în aspectul vizat reies din gestionarea sistemului de pregătire a rezervei Armatei, deoarece Republica Moldova se confruntă cu un proces extins de emigrație a populației, fie emigrație sezonieră sau permanentă, eficiența procesului de pregătire, menținere și dezvoltare a profesionalismului militarilor în rezervă este profund afectat, iar rolul rezervei armatei

care necesită a fi înconcordanță cu cerințele actualizate ale misiunilor este diminuat.

Aceste constatări nu indică faptul că Armata Națională nu este actualmente o instituție capabilă să-și îndeplinească în totalitate misiunile și sarcinile încredințate, ci se pune accentul pe faptul că profesionalizarea acesteia este necesară și importantă în contextul noilor provocări de securitate și o revizuire a modului de recrutare și de instruire a personalului militar din rândul sergenților și soldaților, pentru identificarea de soluții viabile de reformare a sectorului de apărare este stringentă.

Subdiviziunea resurse umane și rolul ei în procesul de organizare a activității în domeniul resurselor umane în Armata Națională

Activitatea subdiviziunilor resurse umane din cadrul structurilor, autorităților administrative din subordinea Ministerului Apărării și unităților militare ale Armatei Naționale este reglementată de „Regulamentul subdiviziunii resurse umane”, aprobat prin Ordinul Nr. 777, din 16 octombrie 2018. Regulamentul subdiviziunii resurse umane stabilește modul de organizare și funcționare a subdiviziunii resurse umane din componența: aparatului central al Ministerului Apărării; Marelui Stat Major al Armatei Naționale; autorităților administrative din subordinea Ministerului Apărării; unităților militare și organelor administrativ-militare pe timp de pace, la mobilizare, la criză/război.

Noțiunea de „subdiviziune resurse umane”, în conformitate cu prezentul Regulament, include: Direcția politici de dezvoltare a resurselor umane și învățământ militar, Ministerul Apărării; J1 Direcția personal și mobilizare, Marele Stat Major al Armatei Naționale; Serviciul resurse umane, Direcția management instituțional, Ministerul Apărării; Serviciul resurse umane, Secție management operațional, Marele Stat Major al Armatei Naționale; G1/A1 subdiviziunii resurse umane/personal din componența comandamentelor de forță; S1/A1 subdiviziunii resurse umane/personal din componența unităților militare; persoanele responsabile de lucrul cu personalul în unitățile militare ale Armatei Naționale și autoritățile administrative din subordinea Ministerului Apărării.

Subdiviziunea resurse umane are misiunea de asigurare a unui management eficient al resurselor umane, prin care să contribuie la realizarea efi-

cientă a misiunilor structurilor din componența cărora face parte și implicit a misiunilor Armatei Naționale.

Direcția politici de dezvoltare a resurselor umane și învățământ militar este împuternicită cu misiunea privind elaborarea documentelor de politici, a proiectelor de acte normative în sectorul dezvoltării resurselor umane în domeniul militar și sectorul învățământului în domeniul milităriei, inclusiv gestionează executarea actelor normative și decretelor Președintelui Republicii Moldova.

Misiunea J1 Direcției personal și mobilizare ține de implementarea politicilor în sectorul dezvoltării resurselor umane în domeniul militar, în sectorul învățământului în domeniul milităriei, mobilizării și managementului general al resurselor umane ale Armatei Naționale.

Subdiviziunea resurse umane are următoarele funcții esențiale:

- 1) Managementul efectivului militar și civil prin planificarea, coordonarea, organizarea, desfășurarea, monitorizarea și evaluarea implementării procedurilor de personal privind: proiectarea și organizarea funcțiilor/posturilor; asigurarea necesarului de efectiv; dezvoltarea profesională a efectivului; motivarea și promovarea efectivului;
- 2) Acordarea asistenței informaționale și metodologice în domeniu de responsabilitate;
- 3) Evidența datelor și documentelor cu privire la efectivul gestionat.

Atribuțiile subdiviziunii resurse umane include aspecte ce vizează:

- 1) realizarea managementul efectivului militar și civil prin planificarea, coordonarea, organizarea, desfășurarea, monitorizarea și evaluarea implementării procedurilor de personal;
- 2) acordarea asistenței informaționale și metodologice în domeniu de responsabilitate;
- 3) evidența datelor și documentelor cu privire la efectivul gestionat.

Astfel, subdiviziunea resurse umane implementează politicile statului în domeniul resurselor umane și procedurile stabilite de Ministerul Apărării în domeniul managementului resurselor umane, în baza legilor și altor acte normative în vigoare.

Subdiviziunea resurse umane este condusă de către *șeful subdiviziunii*. În autoritățile/unitățile militare în care nu se instituie subdiviziunea resurse umane, atribuțiile și responsabilitățile în domeniu sunt delegate

unei persoane numite prin ordinul comandantului (șefului) respectiv, prin includerea acestor atribuții în fișa funcției/postului de bază, cu realizarea activităților de bază ce se execută în cadrul subdiviziunii resurse umane. Șeful subdiviziunii resurse umane răspunde de executarea sarcinilor ce stau în fața subdiviziunii, determină și aprobă misiunile, atribuțiile și responsabilitățile efectivului din cadrul subdiviziunii.

Documentele de bază elaborate, pe timp de pace, în cadrul subdiviziunii resurse umane sunt următoarele: *planul anual de management al resurselor umane, planul lunar de activitate al subdiviziunii*. Astfel, anual, subdiviziunea resurse umane este obligată să elaboreze și să completeze/adapteze planul privind selectarea și repartizarea resurselor umane, planul de evaluare și alte planuri de activitate cu privire la managementul resurselor umane. Măsurile de bază în activitatea de management al resurselor umane se includ în planul autorității sau în planul pregătirii de luptă a trupelor (pentru unitățile militare).

Dezvoltarea profesională continuă a efectivului subdiviziunii resurse umane se realizează prin următoarele tipuri de instruire:

1) *instruire externă*, care prevede că programele de instruire sunt realizate, în majoritatea cazurilor, în mod centralizat pentru efectivul din diferite subdiviziuni de management al resurselor umane, dar care ocupă poziții similare. Instruirea externă se efectuează prin cursuri de instruire de diferită durată, stagii, seminare, ateliere, instruire la distanță, conferințe, mese rotunde și alte forme de dezvoltare profesională.

2) *instruire internă*, care prevede că programele de instruire sunt realizate pentru efectivul din subordine. Acest tip de instruire se realizează prin:

- tutelare, sub îndrumarea comandantului (șefului) direct sau a unui mentor, realizată pentru a facilita integrarea socio-profesională a efectivului debutant din subdiviziunea resurse umane;
- instruire la locul de serviciu/muncă, rotație pe posturi, stagii practice realizate pentru a însuși noi deprinderi necesare pentru exercitarea eficientă a sarcinilor de serviciu sau a unor atribuții cu un grad ridicat de complexitate și diversitate față de cele exercitate anterior conform fișei funcției/postului;
- seminare, ateliere, conferințe, mese rotunde și alte forme de dezvoltare profesională realizate de către prestatorii serviciilor de instruire sau

specialiștii din cadrul autorității/unității militare, la tematici de interes major pentru autoritate/unitatea militară.

3) *autoinstruire*, organizată de către fiecare persoană a subdiviziunii resurse umane.

Evaluarea reprezintă totalitatea acțiunilor de verificare a subdiviziunii resurse umane din unitatea militară în conformitate cu prevederile legislației și ale actelor normative în vigoare, realizate de o persoană sau de un grup de persoane delegate prin vizitarea subdiviziunii resurse umane a unității militare sau prin invitarea reprezentanților acestei subdiviziuni la eșalonul superior.

Subdiviziunea resurse umane, după analiza de mai sus, efectuează procesul *evaluare* a personalului, care poate fi realizată după următoarele forme:

1) *Evaluare planificată* - evaluare preconizată în prealabil spre a fi efectuată la subdiviziunea resurse umane în conformitate cu prevederile legislației și ale actelor normative și cu o periodicitate stabilită în aceste documente, dar nu mai frecvent de o dată pe an;

2) *evaluare repetată* - evaluare de verificare a executării prescripțiilor de înlăturare a încălcărilor constatate în actul de evaluare precedent (planificată sau inopinată), considerându-se ca parte componentă a evaluării precedente.

Evaluările inopinate se realizează în cazul dispunerii de informații privind comiterea neregulilor sau abaterilor în activitatea privind managementul resurselor umane. În cadrul evaluărilor inopinate se verifică, de regulă, informațiile privind comiterea neregulilor sau abaterilor în activitatea managementului resurse umane.

Subdiviziunea resurse umane *la mobilizare* desfășoară diverse acțiuni în conformitate cu cerințele actelor normative în vigoare, ordinele Ministerului apărării și documentelor de directivă și vizează un șir de activități:

- participă la elaborarea și desfășurarea, de comun acord cu Centrul gestionare resurse de mobilizare și al efectivului Armatei Naționale, a măsurilor de pregătire și acumulare a resurselor umane din categoria de militari care fac parte din rezerva activă, conform competențelor și perfecționarea cunoștințelor militare ale acestora;
- ia parte la activitățile desfășurate de către Marele Stat Major al Armatei Naționale sau comandanții (șefii) autorităților/unităților militare la

organizarea și desfășurarea convorbirilor cu militarii în rezervă la pregătirea cetățenilor în cadrul concentrărilor militare, exercițiilor și antrenamentelor de mobilizare, stagiul studenților instituțiilor de învățământ civile;

- înaintează propuneri referitor la completarea pierderilor naturale ale rezervei active (atenție deosebită la specialitățile militare deficitare);
- elaborează planul de măsuri privind primirea și predarea dosarelor personale ale militarilor, expedierea oportună a documentelor, care la declararea mobilizării sau ridicarea trupelor cu capacitatea de luptă completă, urmează să fie evacuate;
- perfectează prezentările, conform competenței, privind conferirea gradelor militare și a altor chestiuni ce țin de executarea serviciului de către militari din componența rezervei active etc.

Astfel, menționăm faptul că Secția resurse umane, deține un rol important în gestionarea managementului resurse umane, accentul fiind pus îndeosebi pe: planificarea resurselor umane; asigurarea resursei umane de calitate; dezvoltarea competenței profesionale a personalului; modernizarea sistemului educațional militar; menținerea personalului etc. Planificarea resurselor umane reprezintă un proces minuțios, realizat în baza prognozei cerințelor față de competențele profesionale pe termen scurt, mediu și lung, dar și creșterea nivelului de competiție și performanță a resursei umane, în conexiune cu obiectivele strategice ale apărării. Asigurarea resursei umane de calitate constituie un obiectiv primordial pentru Secția resurse umane, întrucât este necesar să se identifice diverse mijloace de promovare pentru sporirea atractivității profesiei militare, accentul fiind înclinat pe valorile specifice mediului militar: patriotism, spirit civic, loialitate, curaj etc. Dezvoltarea competenței profesionale a personalului militar în prezent este o necesitate de răspuns la provocările mediului de securitate, dar și o cerință a aplicării politicilor și strategiilor educaționale. În sensul dat, este necesar să se investească în dezvoltarea unui mediu profesional competitiv și performant, bazat pe un sistem educațional militar modern, dotat cu echipamente de ultimă generație, precum să fie încheiate programe de parteneriat cu instituțiile de învățământ ale statelor membre ale NATO și UE, pentru preluarea bunelor practici și experiența în domeniu și a mobilității profesionale.

Politici și strategii de dezvoltare eficientă a sistemului de management al resurselor umane în Armata Națională

Politicile și strategiile de dezvoltare ale sistemului de management al resurselor umane în Armata Națională vizează un șir de aspecte ce necesită a fi consolidate de către instituțiile de specialitate și anume: motivarea resurselor umane cu potențial ridicat pentru alegerea profesiei militare; implementarea sistemului de management al carierei individuale a personalului militar; reorganizarea învățământului militar potrivit standardelor naționale și internaționale; dezvoltarea competențelor lingvistice ale personalului, cu prioritate ale celui preconizat pentru participare la misiuni internaționale sau la diferite forme de instruire peste hotare; selecția, pregătirea și trimiterea personalului Armatei Naționale în misiunile de menținere a păcii din țară și străinătate și în structurile internaționale în care activează reprezentanții Ministerului Apărării.

În acest sens, acțiunile prioritare ale domeniului managementului resurselor umane sunt focusate pe: elaborarea, coordonarea și promovarea politicilor în domeniul managementului resurselor umane și a activității în domeniul învățământului militar și pregătirii cadrelor militare; implementarea politicilor de management al funcției publice și funcționarilor publici; planificarea instituțională a resurselor umane gestionate și realizarea pregătirii și perfecționării profesionale a personalului în cadrul instituțiilor de învățământ din țară și de peste hotare; reconversiunea profesională a militarilor în activitate și celor trecuți în rezervă etc.

Specialiștii în domeniu susțin că pentru dezvoltarea sistemului de management al resurselor umane, învățământ și instruire, este necesar ca acțiunile să fie realizate o dată cu modernizarea întregii structuri militare. La realizarea funcțiilor managementului resurselor umane este necesar de ținut cont de următoarele:

a) la structurarea forței (crearea/restructurarea unităților militare) să se țină cont de proiectarea funcțiilor și elaborarea din start a descrierii scopului și cerințelor funcției. Din practica internațională reiese că anume proiectarea și descrierea corectă a funcțiilor este cheia succesului în îndeplinirea obiectivelor (misiunilor) unităților militare;

b) la recrutarea personalului este necesar de a identifica domeniile (beneficiile sociale, provocările etc.), care determină/motivează candidații

pentru încadrare în serviciul militar prin contract, determinarea resurselor disponibile și atragerea acestora pentru dezvoltarea domeniilor identificate, astfel încât să fie facilitată atragerea numărului necesar de persoane pentru încadrare cu calitățile corespunzătoare. Un rol important în acest domeniu îi revine planificării resurselor umane, prin care se efectuează analiza resurselor umane existente, previziunea necesității viitoare de resurse umane și elaborarea programelor de asigurare și dezvoltare profesională a numărului necesar de categorii de personal la un moment dat și la locul potrivit;

c) dezvoltarea instruirii și învățământului militar profesional este necesar să fie conformă standardelor naționale și internaționale, iar calificările obținute la absolvirea diferitelor forme de instruire să fie recunoscute de autoritățile naționale de profil;

d) sistemul de promovare și numire în funcții să respecte principiile de egalitate în drepturi a candidaților, indiferent de gen, transparență în acest proces, precum și bazat pe performanță, prin utilizarea sistemului de evaluare existent [2].

Direcția politici resurse umane este structura de specialitate din cadrul Ministerului Apărării care dispune de competențe în domeniul elaborării, promovării, monitorizării politicilor și realizării managementului în domeniul resurselor umane și funcțiile sale de bază sunt: inițiază, elaborează, coordonează, promovează și monitorizează implementarea politicilor publice și actelor normative în domeniul dezvoltării resurselor umane, învățământului în domeniul militariei, protecției sociale a militarilor și membrilor familiilor lor, reconversiei profesionale și adaptării sociale a militarilor; adaptează politicile și actele normative din domeniul dezvoltării resurselor umane în conformitate cu politicile de stat promovate referitor la protecția socială a veteranilor de război și rezerviștilor, nediscriminării și asigurării egalității de gen, drepturile omului, heraldică, diasporă și migrație; oferă expertiză de specialitate în cadrul procesului de avizare a proiectelor de documente de politici și acte normative cu relevanță pentru domeniile de competență ale Ministerului Apărării, elaborate de alte autorități ale administrației publice centrale și parvenite spre examinare în cadrul direcției; acordă asistență informațională și metodologică în domeniile de competență; asigură transparența decizională și consultarea publică a proiectelor de decizii elaborate în cadrul direcției[12].

Marele Stat Major al Armatei Naționale este structura responsabilă de implementarea politicilor în domeniul managementului resurselor umane. Pentru realizarea funcțiilor managementului resurselor umane, Marele Stat Major al Armatei Naționale este responsabil de structurarea forței, adică analiza și proiectarea funcțiilor unităților militare, recrutarea categoriilor de personal gestionate, elaborarea și implementarea doctrinei de instruire a Armatei Naționale, precum și distribuirea personalului gestionat. Personalul gestionat de structura respectivă este efectivul de soldați, sergenți, subofițeri și corpul de ofițeri care dețin funcții, conform gradelor prevăzute de statele de organizare sunt stabilite pentru ofițerii cu grade inferioare ale corpului de ofițeri. La analiza și proiectarea funcțiilor, Marele Stat Major al Armatei Naționale, stabilește structura forței, inclusiv elaborează statele de personal, reieșind din misiunile ce-i revin, corelate la bugetul alocat pentru cheltuielile de personal cu programarea structurii de forțe.

În elementele de suport al funcțiilor de management resurse umane, Marele Stat Major al Armatei Naționale realizează planificarea resurselor umane gestionate și contribuie la dezvoltarea sistemului de date al resurselor umane. Pentru realizarea sarcinilor care le revin în domeniul indicat în prezenta strategie, Marele Stat Major al Armatei Naționale poate implica comandamentele structurilor de forțe și comandamentul logistic, precum și alte unități din subordinea acestuia [2].

De asemenea, în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova sunt necesare un șir de politici pentru racordarea domeniului militar la cerințele armatei Uniunii Europene. În cadrul Ministerului Apărării, în sensul menționat activează *Secția coordonare politici publice și integrare europeană*, care coordonează procesul de elaborare, monitorizare și evaluare a documentelor de politici publice și de planificare, în vederea creșterii eficienței și eficacității politicilor publice și asigurării alinierii politicilor sectoriale la standardele și cerințele de aderare la Uniunea Europeană în domeniile de activitate atribuite Ministerului Apărării. Subdiviziunea are un șir de sarcini ce vizează gestionarea procesului de elaborare a politicilor publice în domeniu și anume:

- Coordonează și oferă suport metodologic aferent procesului de elaborare de către subdiviziunile structurale ale aparatului central al ministerului a documentelor de politici publice, conform domeniilor de

activitate și funcțiilor atribuite în competența ministerului, inclusiv în vederea concordanței acestora cu acquis-ul Uniunii Europene și cerințelor de aderare;

- Asigură și gestionează procesul de monitorizare și evaluare a documentelor de politici publice și a documentelor de planificare;
- Garantează examinarea concluziilor/recomandărilor din cadrul evaluărilor/analizelor impactului documentelor de politici publice elaborate conform domeniilor de activitate atribuite în competența ministerului și integrarea acestora, după caz, în următorul ciclu de modificare/elaborare a cadrului de politici publice;
- Monitorizează respectarea principiilor transparenței în procesul decizional în cadrul ministerului [14].

Obiectivul de bază al Armatei Naționale, în conformitate cu strategiile securității și apărării naționale, include dezvoltarea și menținerea permanentă a unor forțe armate credibile, flexibile, mobile, multifuncționale și interoperabile, capabile să asigure îndeplinirea misiunilor definite.

Politicele de dezvoltare a sistemului de management al resurselor umane în Armata Națională sunt întocmite în conformitate cu normele legale la bază, având un șir de acte legislative, normative, ordine și regulamente:

- *Hotărârea Parlamentului nr. 679 din 23.11.2001 pentru aprobarea structurii generale și a efectivului Armatei Naționale și a instituțiilor Ministerului Apărării, cu modificările ulterioare;*
- *Hotărârea Parlamentului nr. 482 din 06.06.1995 privind Doctrina militară a Republicii Moldova, Publicată în Monitorul Oficial nr. 38-39 art. 429 din 14.07.1995;*
- *Legea Parlamentului nr. 112 din 22.05.2008 pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova, Publicată în Monitorul Oficial Nr. 97-98 art. 357 din 03.06.2008;*
- *Hotărârea Parlamentului nr. 1315 din 26.07.2002 cu privire la aprobarea Concepției reformei militare, Publicată în Monitorul Oficial Nr. 117 art. 975 din 15.08.2002;*
- *Legea Parlamentului nr. LP162/2005 din 22.07.2005 cu privire la statutul militarilor, Publicat la 30.09.2005 în Monitorul Oficial nr. 129-130 art. 618, cu modificările ulterioare;*
- *Strategia națională de apărare și Planul de acțiuni privind implemen-*

țarea Strategiei naționale de apărare pentru anii 2018–2022, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. HP134/2018 din 19.07.2018;

- *Strategia militară și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 961 din 03.10.2018;*
- *Regulamentul cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar în Forțele Armate, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 941 din 17.08.2006, publicată la 01.09.2006 în Monitorul Oficial Nr. 138-141 art. 1026, cu modificările ulterioare;*
- *Regulamentul subdiviziunii resurse umane, aprobat prin Ordinul Ministrului apărării nr. 777 din 16 octombrie 2018;*
- *Regulamentul privind modul de evaluare a militarilor prin contract, aprobat prin Ordinul Ministrului apărării nr. 575 din 16 octombrie 2020;*
- *Regulamentul privind modul de atestare a militarilor prin contract, aprobat prin Ordinul Ministrului apărării nr. 549 din 20 noiembrie 2020;*
- *Regulamentul privind modul de selectare și detașare la studii și alte forme de perfecționare profesională, modificat prin Ordinul Ministrului apărării nr. 561 din 17.11.2021;*
- *Metodologia privind selectarea personalului în vederea participării la misiuni și operații internaționale;*
- *Ghidul carierei militare aprobat prin ordinul Ministrului apărării nr. 590 din 30 noiembrie 2021 etc.*
- *Programele de activitate ale Guvernelor Republicii Moldova în perioada menționată etc.*

Astfel, instituțiile naționale au elaborat și adoptat mai multe documente de politici publice strategice pentru a evidenția cele mai importante probleme cu care se confruntă Armata Națională. În sensul dat, subliniem *Strategia națională de apărare și Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de apărare pentru anii 2018–2022*. Potrivit acesteia, alocațiile financiare urmau a fi orientate prioritar spre consolidarea capacității operaționale curente a Armatei Naționale, precum și spre mărirea contribuției la asigurarea securității regionale și internaționale. De asemenea, menționăm *Strategia militară și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022*, care avea scopul de planificare strategică

a dezvoltării sectorului de apărare națională. În același cadru, au fost inițiate: *Propunere de politică publică „Profesionalizarea Armatei Naționale a Republicii Moldova, 2011”*, *„Propunere de politică publică „Sporirea atractivității serviciului militar prin contract”, 2012*, *Programul „Armata Profesionistă 2018-2021”*, 2018.

Programul „Armata Profesionistă 2018-2021” era prevăzut drept mecanism principal în implementarea fazei inițiale a reformei de apărare, din Strategia Națională de Apărare și în Strategia Militară și includea obiectivele de bază, etapele profesionalizării armatei și procedurile de monitorizare a implementării măsurilor planificate. Procesul de transformare a Armatei Naționale, potrivit acestui document, era axat pe două aspecte de importanță majoră - îmbunătățirea calității resurselor umane și restructurarea armatei, pentru transformarea acesteia într-un angajator atractiv pentru militari și civili. Trecerea la serviciul militar prin contract urma să fie realizată etapizat, în perioada 2018-2021. Astfel, documentul prevedea ca numărul tinerilor recrutați pentru armată să scadă treptat, până la eliminarea completă a serviciului obligatoriu și completarea funcțiilor vacante din unități prin contractarea militarilor, asigurarea cu echipament nou, modernizarea infrastructurii militare prin renovarea și construcția de clădiri administrative, cazărmi și complexuri sportive, revizuirea sistemului de salarizare a militarilor și îmbunătățirea pachetului social. Inițiativa de profesionalizare a armatei avea drept scop și intensificarea cooperării cu forțele armate ale altor state și creșterea contribuției Republicii Moldova la misiunile internaționale de consolidare a păcii. Această inițiativă a fost o continuare a *Propunerii de politică publică „Profesionalizarea Armatei Naționale a Republicii Moldova”* din 2011.

Procesul de profesionalizare include diverse și minuțioase trepte la nivelul organizării, dotării cu echipament, armament și tehnică de luptă moderne, precum și al instruirii și funcționării organismului militar.

„Propunerea de politică publică „Sporirea atractivității serviciului militar prin contract” din 2012 avea drept obiectiv asigurarea unui cadru instituțional adecvat specificului activității Armatei Naționale, proporțional cu gradul ridicat de risc al profesiei de militar și limitările libertăților individuale pe care le presupune meseria armelor. Pentru creșterea atractivității serviciului militar, experții identificase câteva opțiuni posibile: status Quo

– neintervenție în situația existentă; introducerea compensațiilor pentru locuință pentru toate categoriile de militari, precum și declanșarea unei campanii de informare pentru promovarea profesiei de soldat și sergent prin contract; sporirea participării AN în misiunile internaționale de menținere a păcii, precum și declanșarea unei campanii de informare pentru promovarea profesiei de soldat și sergent prin contract. Pe lângă opțiunile de bază, au mai fost discutate și altele, cum ar fi: creșterea salariului pentru categoria de soldați și sergenți prin contract; construcția spațiului locativ de serviciu; vânzarea terenurilor MA și asigurarea cu spațiu locativ de serviciu; inițierea proiectului de parteneriat public-privat, în scopul asigurării colaboratorilor Ministerului Apărării cu spațiu locativ de serviciu; schimbarea destinației clădirilor administrative și de cazarmă etc.

Experții în domeniu, menționau într-un studiu din 2020 că Republica Moldova se află printre grupul statelor care înregistrează cele mai mici cheltuieli militare la mai mulți indicatori relevanți, cum ar fi ponderea acestora în buget și PIB, precum și volumul alocațiilor pe cap de locuitor. Din această perspectivă, Republica Moldova alocă aproximativ de trei ori mai puțin bani pentru Armata Națională decât state cu un PIB similar. Autorii studiului au constatat cu referire la statele Parteneriatului Estic, că cheltuielile militare pe cap de locuitor ale Georgiei sunt de 7 ori mai mari, decât ale Republicii Moldova, iar ale Ucrainei de 11 ori. Analizând raportul dintre volumul resurselor financiare și efectivul de personal, în comparație cu alte instituții din domeniul ordinii publice și securității naționale, Armata Națională este dezavantajată în raport cu CNA, SIS și MAI. Sursele de finanțare acordate în prezent nu pot asigura AN să se dezvolte și să se modernizeze în conformitate cu cerințele noului mediu de securitate și nu-și poate consolida potențialul militar și capacitatea de reacție la provocările de securitate regională. Resursele bugetare (65%-70%) sunt destinate cheltuielilor de personal, ponderea resurselor alocate modernizării AN este extrem de mică, forțele terestre fiind cele mai dezavantajate, deși dețin un rol important în asigurarea securității naționale [1].

Strategia națională de apărare pentru anii 2018-2022 prevedea pentru consolidarea capacității operaționale curente a Armatei Naționale ca alocațiile financiare să crească de la 625 milioane lei în 2018 la 1.465 milioane lei în 2025:

- 2018-625,0 mil. lei
- 2019-700,0 mil. lei
- 2020-790,0 mil. lei
- 2021-895,0 mil. lei
- 2022-1015,0 mil. lei
- 2023-1150,0 mil. lei
- 2024-1300,0 mil. lei
- 2025-1465,0 mil. lei [70]

În conformitate cu bugetul aprobat și publicat pe site-ul Ministerului Apărării al RM, în perioada menționată cifrele reale sunt următoarele:

2018-616.421,2 mil. lei

2019-746.965,8 mil. lei

2020-769.886,4 mil. lei

2021-914.462,6 mil. lei

2022-901.832,9 mil. lei

2023-1.697.163,3 mil. lei [27].

Potrivit acestor date, cheltuielile pentru sectorul apărării au crescut cu circa 68,2% comparativ cu anul 2022, ajungând la 1 697,1 milioane lei, ceea ce reprezintă 0,55% din PIB, o cifră mult mai mare în raport cu cea planificată în strategie, dar nu suficientă pentru cerințele actuale ale noilor provocări de securitate.

În scopul asigurării creșterii capacității Armatei Naționale, este important ca militarii forțelor armate să participe activ în cadrul *exercițiilor militare internaționale*, reieșind din faptul că majoritatea resurselor financiare pentru Armata Națională sunt destinate cheltuielilor de personal, aceste exerciții sunt prioritare pentru consolidarea capacităților de apărare și promovarea imaginii Armatei Naționale pe arena internațională, inclusiv pentru participarea ulterioară în cadrul misiunilor de menținere a păcii.

Potrivit datelor oficiale, publicate de Ministerul Apărării al RM, începând cu 1997, Republica Moldova a contribuit activ la *misiunile internaționale* sub egida OSCE în Republica Cecenă, Kosovo, Macedonia, Georgia, Tadjikistan, Ucraina; sub egida NATO în Bosnia și Herțegovina; misiunile ONU în Liberia, Coasta de Fildeș, Sudan, Sudanul de Sud, Republica Central Africană și Georgia, precum și în cadrul forțelor multinaționale

din Irak și Departamentului ONU pentru operațiuni de menținere a păcii (DPKO) din New York, SUA.

În acest context, menționăm faptul că, pentru prima dată, Republica Moldova a detașat personal în cadrul misiunilor *sub egida OSCE*. Prima misiune OSCE a Armatei Naționale a fost realizată în perioada anilor 1997-1999, în Cecenia, cu participarea a doi ofițeri moldoveni. Din octombrie 1998 pînă în martie 1999, în Misiunea de Verificare din Kosovo au activat trei ofițeri. Cea mai mare contribuție a Armatei Naționale la Misiunea OSCE a fost în Georgia. În această misiune, în perioada 2000-2004, au fost implicați opt militari. Între 2001-2002, doi ofițeri ai Armatei Naționale au activat în Misiunea OSCE din Macedonia, care inițial a fost stabilită pentru a asigura independența Fostei Republici Iugoslave Macedonia. Pînă în anul 2013, 17 ofițeri ai Armatei Naționale a Republicii Moldova au participat în diferite misiuni OSCE (Republica Cecenă - 2, Macedonia - 2, Georgia - 13). Începînd cu anul 2014, militarii moldoveni participă în misiuni sub egida OSCE în Tadjikistan și Ucraina.

Conform legislației în vigoare, adoptată încă în anul 2000, RM participă la *misiuni de menținere a păcii în condiția existenței unui mandat clar ONU*. Începînd cu aprilie 2003, militarii Armatei Naționale au contribuit pentru prima dată la operațiunile de menținere a păcii, dirijate nemijlocit de către Organizația Națiunilor Unite. Pînă în anul 2015, 83 de militari moldoveni au participat în misiuni ONU: în Coasta de Fildeș - 35 militari, Liberia - 26, Sudan - 13, Sudanul de Sud - 6, Georgia - 2 și Kosovo - 1. În prezent, Armata Națională este reprezentată de 13 militari în cadrul misiunilor de menținere a securității internaționale sub egida ONU în Coasta de Fildeș, Liberia, Sudanul de Sud, Republica Central Africană, Kosovo, dar și în cadrul Departamentului ONU pentru operațiuni de menținere a păcii (DPKO) din New York, SUA.

De asemenea, ofițerii Armatei Naționale au participat în *operațiunea de menținere a păcii SFOR* în perioada decembrie 2002 - martie 2004. Fiecare rotație pe termen deplin de 6 luni a fost efectuată de către 2 ofițeri ai Armatei Naționale pentru completarea funcțiilor în componența Statului Major al Diviziei Multinaționale NORD. Ultima rotație a fost realizată în noiembrie 2004. În total, în operațiunea de menținere a păcii SFOR au participat 11 ofițeri ai Armatei Naționale (3 în Kosovo și 8 în Bosnia și Herțegovina).

Una dintre cele mai cunoscute operații în care au participat militari moldoveni este *operația umanitară și de reconstrucție post-conflict din Irak*, pentru care au fost detașați 43 de militari timp de 15 luni în perioada 2003-2004, în conformitate cu Legea „Cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii” nr. 1156-XIV din 26 iulie 2000, Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 276-XV din 3 iulie 2003 și apelul Statelor Unite ale Americii și statelor aliate.

Pe lângă o bună colaborare cu OSCE și ONU, Republica Moldova și-a consolidat și parteneriatul de peste 20 de ani cu Alianța Nord-Atlantică prin dislocarea a 41 de militari în *misiunea KFOR din Kosovo*, în conformitate cu rezoluția 1244 a Consiliului de Securitate ONU. Decizia de detașare a contingentului a fost aprobată de Parlamentul Republicii Moldova, la 1 noiembrie 2013. Cadrul legal intern ce permite participarea militarilor moldoveni la misiunea KFOR este legea din 2000 cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii, precum și Hotărârea Parlamentului nr. 268 din 01.11.2013 cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunea internațională de menținere a păcii din Kosovo. Contribuția RM la această misiune este stipulată în Hotărârea Parlamentului nr. 268 și constă dintr-o echipă de 33 militari, care formează un pluton de infanterie menit să asigure patrularea în zona de responsabilitate, dar și paza obiectivelor militare și asigurarea securității în general. Suplimentar, este desemnată o echipă din 7 persoane care asigură reconstruirea și deminarea zonelor unde KFOR își exercită misiunea. Coordonarea activității militarilor moldoveni și comunicarea cu alții membri și conducerea Forței Multinaționale de Menținere a Păcii din Kosovo este realizată de un ofițer de stat-major.

O cooperare importantă pentru Republica Moldova în asigurarea apăcii și securității este reglementată de *Acordul între Uniunea Europeană și Republica Moldova de stabilire a unui cadru pentru participarea RM la operațiile Uniunii Europene de gestionare a crizelor*, publicat în Monitorul Oficial al UE în 2013. Conform acestui acord, Republica Moldova are aceleași drepturi și obligații în ceea ce privește gestionarea operației ca și celelalte state membre ale Uniunii Europene participante. RM este reprezentată în cadrul operației UE de gestionare militară a crizei de către un Înalt Reprezentant Militar, care la rândul său se consultă cu comandantul

forței UE cu privire la orice aspect legat de operație și este responsabil de disciplina zilnică a contingentului Republicii Moldova. În baza acestui acord, Republica Moldova a decis să contribuie cu personal în misiunile din Mali și Republica Central Africană. Astfel, Decizia Comitetului Politic și de Securitate din 13 mai 2014 privind acceptarea contribuțiilor din partea statelor terțe la misiunea militară a Uniunii Europene în vederea unui aport la instruirea forțelor armate maliene prevede că Republica Moldova, alături de Georgia și Muntenegru, au o contribuție semnificativă, ceea ce scutește aceste țări de contribuții financiare la bugetul EUTM Mali. O decizie similară este și Decizia Comitetului Politic și de Securitate din 21 aprilie 2015, privind acceptarea contribuțiilor din partea statelor terțe la *misiunea de consiliere militară PSAC a Uniunii Europene în Republica Centrafricană* (EUMAM RCA) (EUMAM RCA/2/2015), conform căreia Georgia și Republica Moldova aveau o contribuție semnificativă, ceea ce le scutește de suportarea costurilor asociate cu participarea în misiune.

Una din misiuni condusă de UE este legiferată de Hotărârea Nr. 266 din 18.05.2015 privind detașarea candidatului Armatei Naționale la Misiunea Uniunii Europene de consiliere militară în Republica Central Africană, publicată pe 22.05.2015 în Monitorul Oficial Nr. 124-130. În baza acesteia, Republica Moldova, prin intermediul Ministerului Apărării, detașează o persoană pentru poziția de ofițer de legătură pentru o perioadă de 6 luni [15].

De asemenea, menționăm și misiunea ONU la care Republica Moldova a detașat un contingent format din 32 de militari profesioniști în Liban pe 27 februarie 2023. Un rol important pentru asigurarea securității și integrității statului o au și *contingentul Armatei Naționale din cadrul forțelor mixte de menținere a păcii din zona de securitate*.

În conformitate cu legislația în vigoare, efectivul Armatei Naționale dispune de dreptul la diverse *cursuri de perfecționare* atât în țară, cât și peste hotare, care sunt prevăzute în politicile de dezvoltare profesională a resurselor umane și sunt asigurate din bugetul de stat, dar și a partenerilor externi, printre care menționăm următoarele cursuri la nivel național:

- Curs de pregătire a militarilor (ofițeri de stat major, observatori militari) Armatei Naționale destinați pentru executarea misiunilor de menținere a păcii în Zona de Securitate a Republicii Moldova - o dată pe an, 15 zile;

- Curs de pregătire a liderilor inferiori ai Armatei Naționale, destinați pentru executarea misiunilor de menținere a păcii în Zona de Securitate a Republicii Moldova, operațiuni de suport a păcii sub egida ONU, UE, a forțelor de coaliție – o dată pe an, 15 zile;
- Curs de pregătire a militarilor Armatei Naționale, destinați pentru executarea misiunilor în calitate de observatori militari în cadrul operațiunilor de menținere a păcii sub egida ONU, UE, OSCE (desfășurat în limba engleză) - o dată pe an, 3 săptămâni;
- Curs de pregătire a militarilor în termen ai Armatei Naționale destinați pentru executarea misiunilor de menținere a păcii în Zona de Securitate a Republicii Moldova - 2 ori pe an, 1 săptămână, în baza echipelor mobile de instruire;
- Curs de instruire a militarilor predestinați pentru executarea misiunilor la posturile mixte de menținere a păcii în Zona de Securitate a Republicii Moldova;
- Cursul de sergenți nivel de bază etc.

În același cadru, urmare a acordurilor semnate, menționăm că militarii moldoveni au avut oportunitatea să studieze sau să participe la diverse *exerciții militare multinaționale* în diverse țări pentru consolidarea cunoștințelor și creșterea în cariera de militar: SUA, Germania, Franța, Marea Britanie, Turcia, România, Ucraina etc.

Printre cele mai importante și recunoscute internațional *exerciții multinaționale* la care Armata Națională participă, putem să le menționăm pe următoarele: „Rapid Trident” – Moldova participă din 2007; „Saber Guardian” – din 2013; „Mission Readiness Exercise”, Centrul de instruire militară Hohenfels, Germania – din 2012; „Combined Endeavor”, poligonul Algiers, orașul Grafenwoehr, Germania – din 1998; „Agile Spirit 2021”, Georgia – din 2011; „Cambrian Patrol”- exercițiu ce se desfășoară din 1959 în Țara Galilor; „Defender 23” – din 2021; „Sea Shield 2023”; „JCET- 2023”; „Fire Shield” – din 2016; „Scutul de Foc” – din 2015 etc.

Ministerul Apărării își propune să revizuiască Strategia Națională de Apărare și Strategia Militară, în vederea actualizării și ajustării politicii de apărare a statului la noile riscuri, amenințări și provocări la securitatea militară. Aceste acțiuni sunt prevăzute în Planul Național de Dezvoltare pentru anii 2023-2025.

Concluzii:

Urmare a studiului efectuat, menționăm că politicile de management al resurselor umane în Armata Națională este necesar a fi axate și în continuare pe: dezvoltarea unui sistem performant de management al resurselor umane, educație și instruire a personalului Armatei Naționale, în concordanța cerințelor procesului de restructurare și operaționalizare a structurii militare, în vederea asigurării interoperabilității militare necesare pentru participarea la misiunile la care Republica Moldova are semnate acorduri; îmbunătățirea sistemului de protecție socială a militarilor prin contract ai Armatei Naționale, angajaților civili și membrii familiilor acestora, pentru ca sectorul să devină atractiv angajării și menținerii în serviciul militar a resurselor umane profesioniste; pentru ca serviciul militar să devină atractiv pentru societate, politica bugetară a statului să fie axată pe extinderea resurselor financiare prevăzute Armatei, pentru a face realizabilă desfășurarea procesului profesionalizării și creării unei armate moderne, compatibilă cu standardele internaționale cu facilități sociale în mărimea raportată la specificul profesiei.

Intenția Moldovei de aderare la Uniunea Europeană impune identificarea unor noi obiective în cadrul procesului de modernizare a managementului resurselor umane ale apărării, axat pe necesitatea dezvoltării unui sistem performant, în concordanță cu practicile în acest domeniu din armatele statelor membre și principiului de a răspunde nevoilor actuale de instruire a efectivului Armatei Naționale la cele mai înalte standarde, adaptate la realitățile noului context al mediului de securitate.

Eforturile și voința politică necesită a fi direcționate pentru: dezvoltarea capabilităților militare pe termen lung, identificarea programelor și proiectelor de asistență externă, axarea pe gradul de reacție și mobilitate a forțelor și mijloacelor Armatei Naționale, modernizarea centrelor de instruire, îmbunătățirea și dezvoltarea procesului de management al personalului și al resurselor de apărare. Reiterăm faptul că, instituțiile statului trebuie să elaboreze politici reale, compatibile cu resursele existente, dar și să identifice resurse financiare de la partenerii de dezvoltare, în vederea creșterii atractivității serviciului militar prin contract, pentru a soluționa problemele ce vizează efectivul profesionist al Armatei Naționale. Direcționarea acestor resurse către asigurarea de condiții financiare, tehnice și sociale pentru militari, ar determina tinerii specialiști să accepte încadrarea în serviciul militar sau prelungirea contractelor pentru cei încadrați.

Referințe bibliografice:

1. Berbeca, V., Lipcean, S. Finanțarea Armatei Naționale: realități și perspective. Disponibil: <https://ipp.md/wp-content/uploads/2020/07/BI-SECURITATEA-NATI ONALA-N1.pdf>
2. Tofan, T. Specificul politicii de dezvoltare a resurselor umane în cadrul Ministerului Apărării al Republicii Moldova. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Specificul%20politicii%20de%20dezvoltare%20a%20resurselor%20umane%20in%20cadr ul%20Ministerului%20Apararii%20al%20RM.pdf
3. Ghidul carierei militare aprobat prin ordinul Ministrului apărării nr. 590 din 30 noiembrie 2021.
4. Metodologia privind selectarea personalului în vederea participării la misiuni și operații internaționale.
5. Regulamentul cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar în Forțele Armate, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 941 din 17.08.2006, publicată la 01.09.2006 în Monitorul Oficial Nr. 138-141 art. 1026, cu modificările ulterioare.
6. Regulamentul privind modul de atestare a militarilor prin contract, aprobat prin Ordinul Ministrului apărării nr. 549 din 20 noiembrie 2020.
7. Regulamentul privind modul de evaluare a militarilor prin contract, aprobat prin Ordinul Ministrului apărării nr. 575 din 16 octombrie 2020.
8. Regulamentul privind modul de selectare și detașare la studii și alte forme de perfecționare profesională, modificat prin Ordinul Ministrului apărării nr. 561 din 17.11.2021.
9. Regulamentul subdiviziunii resurse umane, aprobat prin Ordinul Ministrului apărării nr. 777 din 16 octombrie 2018.
10. Strategia militară și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. Nr. 961 din 03.10.2018.
11. Direcția personal și mobilizare. Disponibil: <https://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=181 &submenuheader=0>
12. Direcția politici resurse umane. Disponibil: <https://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=177>
13. Repartizarea bugetului Ministerului Apărării. Disponibil: <https://www.army.md/?lng= 2&action=show&cat =147>
14. Secția coordonare politici publice și integrare europeană. Disponibil: <https://www.army.md/?lng=2&action= show&cat=179 &submenuheader=0>
15. Legislația Republicii Moldova cu privire la securitatea și apărarea nați-

- onală. Chișinău, 2015, 854p.https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Nov_2015_compendium_complete_v2.pdf
16. Hotărârea nr. 482 din 06.06.1995 privind Doctrina militară a Republicii Moldova, Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=60538&lang=ro
17. Legea nr.1156 din 26.07.2000 cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a Păcii.
18. Hotărârea Parlamentului nr. 679 din 23.11.2001 pentru aprobarea structurii generale și a efectivului Armatei Naționale și a instituțiilor Ministerului Apărării, cu modificările ulterioare.
19. Legea nr. 1245 din 18.07.2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121249&lang=ro#
20. Hotărârea Parlamentului nr. 1315 din 26.07.2002 cu privire la aprobarea Concepției reformei militare, Publicată în Monitorul Oficial Nr. 117 art. 975 din 15.08.2002.
21. Legea Parlamentului nr. LP162/2005 din 22.07.2005 cu privire la statutul militarilor, Publicat la 30.09.2005 în Monitorul Oficial nr. 129-130 art. 618, cu modificările ulterioare.
22. Hotărârea de Guvern nr. 941 din 17-08-2006 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar în Forțele Armate. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134651&lang=ro#
23. Legea nr. 170 din 19.07.2007 privind statutul ofițerului de informații și securitate. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107155&lang=ro
24. Legea Parlamentului nr. 112 din 22.05.2008 pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova, Publicată în Monitorul Oficial Nr. 97-98 art. 357 din 03.06.2008.
25. Hotărârea Guvernului nr. 746 din 18.08.2010 cu privire la aprobarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat, Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=21253&lang=ro#
26. Hotărârea Guvernului nr. 266 din 18.05.2015 privind detașarea candidatului Armatei Naționale la Misiunea Uniunii Europene de consiliere militară în Republica Centrafricană. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=66250&lang=ro
27. Hotărârea nr. 134 din 19.07.2018 pentru aprobarea Strategiei naționale de apărare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale

de apărare pentru anii 2018–2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110013&lang=ro

28. Misiuni de pacificare. Disponibil: <https://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=163>.

MIGRAȚIA ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ȘI ROLUL FENOMENULUI MIGRAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL EXTINDERII ÎN UE

Elena BĂDĂRĂU*

CZU 331.556.4(478)

Rezumat: *În această cercetare se evidențiază și analizează caracterul proceselor migraționiste internaționale din perspectiva influenței acestora asupra dezvoltării contemporane a Republicii Moldova. Astăzi, într-o lume din ce în ce mai interconectată, migrația internațională a devenit o realitate care atinge aproape toate colțurile lumii, distincțiile țară de origine, tranzit ori destinație devenind, deseori, depășite. În același timp, conflictul, sărăcia, inegalitatea și lipsa locurilor de muncă decente se numără printre motivele care obligă oamenii să-și părăsească domiciliile în căutarea unui viitor mai bun pentru ei și pentru familiile lor. Având în vedere însă constrângerile asigurării securității interne, statele alocă sume importante destinate controlului migrației, în special în ceea ce privește controlul frontierelor și monitorizarea fluxurilor migratorii, atât la frontierele externe, cât și la nivel intern, evident aceste aspecte având diferite grade impact social și percepție publică.*

Cuvinte-cheie: forță de muncă, globalizare, management, lucrător-migrant, protecția drepturilor și libertăților lucrătorilor migranți, măsuri politico-juridice, reglementări juridice internaționale și naționale.

* Elena BĂDĂRĂU, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Științe Economice, Departamentul Administrarea Afacerilor, Universitatea de Stat din Moldova, el.badarau@gmail.com

MIGRATION IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND THE ROLE OF THE MIGRATION PHENOMENON OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF ENLARGEMENT INTO THE EU

Abstract: *This research highlights and analyzes the nature of international migration processes from the perspective of their influence on the contemporary development of the Republic of Moldova. Today, in an increasingly interconnected world, international migration has become a reality that touches almost all corners of the world, the country of origin, transit or destination distinctions often becoming obsolete. At the same time, conflict, poverty, inequality and the lack of decent jobs are among the reasons that force people to leave their homes in search of a better future for themselves and their families. Considering, however, the constraints of ensuring internal security, states allocate significant amounts for migration control, especially in terms of border control and monitoring migratory flows, both at the external borders and at the internal level, obviously these aspects have different degrees of social impact and perception public.*

Keywords: labor force, globalization, management, migrant worker, protection of the rights and freedoms of migrant workers, political-legal measures, international and national legal regulations.

Introducere:

Este cunoscut faptul că migrația a devenit un fenomen global, pe care îl întâmpină statele din toate regiunile lumii, migrația internă și internațională fiind direct proporțională cu complexitatea evoluțiilor pe plan politic, social, financiar, economic, ecologic, umanitar la nivel micro sau macro-geografic. Explicația țărilor la această provocare este condiționată de capacitatea de adaptare rapidă la noile realități. Gradul de preocupare pentru identificarea unor soluții viabile se manifestă în mod descrescător trecând de la țările de destinație, la cele de tranzit și, în final, la țările de origine ale emigranților.

Migrația s-a transformat într-un fenomen global, în prezent fiind cuantificat la aproximativ 3% din totalul populației lumii. Nici un stat din lume nu a rămas în afara fluxurilor migrației internaționale, acesta având “ca-

litate” fie de țară de origine, fie țară de tranzit sau de destinație pentru migranți, ori toate cele trei attribute simultan.

Conform raportului ONU cu privire la migrația internațională pentru anul 2022, care nu conține cifre exacte vis-à-vis de migrația în scop de angajare, migranți internaționali au ajuns la 244 de milioane, iar 76 de milioane s-au stabilit în Europa, vârsta medie a migranților e de 39 de ani, ceea ce semnifică că sunt persoane apte de muncă [1].

În prezent, practic, toate țările lumii sunt implicate în procesul complex al migrației forței de muncă, integrându-se în tabloul general fie ca țări de destinație, fie ca țări de origine, fie de tranzit, însă, în toate cazurile, fiind influențate de acest fenomen sub aspect economic, social și politic. Aceste influențe prezintă deopotrivă avantaje și dezavantaje pentru toți cei implicați în acest fenomen: începând de la înșiși migranții și membrii familiilor lor, localitățile de baștină și de destinație al migranților, ramurile economiei în care au activat și activează în timpul migrației, populația rămasă în țara de origine și populația din țara de destinație, economiile țărilor de origine și economiile țărilor de destinație, propagându-se asupra întregii economii mondiale.

Reieșind din acestea, putem afirma că migrația a devenit un fenomen global, pe care îl întâmpină statele din toate regiunile lumii, migrația internă și internațională fiind direct proporțională cu complexitatea evoluțiilor pe plan politic, social, financiar, economic, ecologic, umanitar la nivel micro sau macrogeografic. Explicația țărilor la această provocare este condiționată de capacitatea de adaptare rapidă la noile realități. Gradul de preocupare pentru identificarea unor soluții viabile se manifestă în mod descrescător trecând de la țările de destinație, la cele de tranzit și, în final, la țările de origine ale emigranților.

Abordarea procesului de migrație într-o manieră cuprinzătoare, inovatoare și pe termen lung reprezintă un imperativ ce ia în calcul, fără îndoială, criteriile de migrație, admisibilitate și integrare, piața muncii, protecția dreptului omului în ceea ce privește emigranții și refugiații, controlul, prevenirea și repartizarea, dialogul și repartizarea între țara-gazdă și cea de origine a emigranților, și nu, în ultimul rând, eforturile pe termen lung pentru îmbunătățirea condițiilor economice și politice din țările de origine [2].

Migrațiunea forței de muncă a luat amploare, și a devenit un fenomen social, de masă, care este imposibil de ignorat.

Migrația reprezintă deplasarea unei populații dintr-o regiune în alta, pentru a se stabili acolo. Ea reprezintă deci deplasare și stabilire. A emigra semnifică acțiunea de părăsire a propriei țări pentru a te stabili în altă țară. A imigra reprezintă activitatea prin care intri într-o țară, alta decât a ta, pentru a te stabili acolo. Migranții contemporani călătoresc într-o lume în care dreptul internațional a început să aibă impact asupra legislației interne, iar organizațiile internaționale monitorizează și intervin în procesele de migrație. Măsura în care atât infrastructurile, cât și reglementările ating niveluri interregionale sau transcontinentale va afecta și va modela însăși globalizarea migrației”.

Migrația contemporană este influențată de numeroase variabile economico-sociale și politice. În această categorie intră o serie de factori structurali, derivând din evoluțiile economice și demografice inegale pe mapamond: persistența unor diferențe majore în nivelul veniturilor și șomajului de la o țară la alta; îmbătrânirea populației în statele avansate din punct de vedere economic, simultan cu creșterea natalității în majoritatea regiunilor în curs de dezvoltare - Europa Centrală și de Est constituind o excepție notabilă de la această regulă; accesibilitatea serviciilor de transport internațional și de telecomunicații, ca urmare a progresului tehnic și tehnologic etc.[3].

Migrațiunea forței de muncă din Moldova a devenit posibilă odată cu căderea ‘Cortinei de Fier’ și liberalizarea politicilor de intrare și ieșire, înlăturarea restricțiilor cu privire la ieșirea cetățenilor moldoveni din țară. Destrămarea unui stat mare cu economie centralizată și militarizată, bazată pe un sistem administrativ de comandă și tranziția la economia de piață au generat șomajul structural.

Crearea climatului investițional favorabil în Moldova, atrajerea și stimularea investițiilor cît din partea Uniunii Europene, atît și din partea Republicii Moldova; promovarea politicilor ocupaționale în țară. Accentul să fie pus nu numai pe crearea noilor locuri de muncă, ci și pe majorarea salariilor la un nivel decent de viață. Aceasta trebuie să fie punctul-cheie a politicilor ocupaționale practice. Altfel locurile de muncă noi-create nu vor fi solicitate. Promovarea politicilor migraționiste flexibile de țările-recipiente de migranți de muncă. Legiferarea migranților, acceptarea pentru Moldova posibilităților, oferite astăzi țărilor-candidați în Uniunea Europeană, va include migrațiunea de muncă moldovenească în spațiul legal de comportament, valori și atitudini.

Astăzi, putem afirma, că Moldova a devenit un cap de pod pentru migrația ilegală, care este direcționată spre Occident. Lipsa unor instrumente administrative eficiente de reglementare și contracarare a migrației ilegale este o provocare directă atât la adresa securității regionale, cât și la securitatea Europei întregi.

Migrațiunea forței de muncă (prin plecarea peste hotare în căutarea surselor de existență a segmentului activ a populației moldave și sosirea (transferul) banilor, valutei forte, acumulate de migranți în străinătate, utilizarea lor pentru hrană, achitarea serviciilor comunale, întreținerea familiilor migranților, etc.) minimizează conflictul social în țară, formele acute ale nesupunerii civile a populației.

Dintre urmările negative vom sublinia:

Economice. Un reflux al forței de muncă, care prevalează asupra aflului, sărăcește forța de muncă locală, în special în regiuni, stimulând în continuare emigrarea unui număr crescând de oameni. În Moldova deja sunt localități unde n-au rămas femei. Ele au plecat la muncă peste hotarele țării. Și bărbații, cât de amuzant sau trist nu sună aceasta, sunt nevoiți să danseze la nunți cu bărbați.

Sociale. Consecințele sociale a migrațiunii forței de muncă sunt vaste. Familiile sunt separate pentru o perioadă lungă de timp. Absența îndelungată a soților are un efect negativ asupra relațiilor și a comportamentului sexual și creează deseori conflicte în sînul familiei.

Deoarece familiile sunt deseori destrămate, viziunile și valorile copiilor sunt de asemenea afectate. Traficul de femei, domeniu în care Moldova deține înfiștatea printre țările CSI, și care devine o tragedie națională, agravează situația.

Politice. Riscurile politice externe. Migrațiunea forței de muncă afectează negativ relațiile între țările-donor și țările-recipient ale migranților de muncă. Majoritatea lucrătorilor migranți din Moldova se află în țara de destinație ilegal, încalcă legislația în vigoare, fie depășind viza, fie fără permis de lucru. Luând în considerație numărul destul de mare a moldovenilor în anumite țări, precum Italia, Portugalia, Cehia, Grecia, etc., se poate presupune că există puține șanse pentru ca moldovenii să fie bineveniți și respectați de localnici, în special de cei șomeri. În afara perturbărilor grave pe care le creează lucrătorii migranți pe piața de muncă a țării-gazdă, apar probleme de ordin penal, inclusiv hoția, creșterea criminalității, traficul de

droguri și femei. Totodată, barierele lingvistice și situația ilegală fac foarte dificilă integrarea lucrătorilor migranți în mediul străin. Totalitatea acestor factori subminează imaginea Moldovei și a cetățenilor săi.

Riscuri politice interne. După ce au petrecut peste hotare o perioadă îndelungată de timp, lucrătorii migranți își schimbă diametral părerile, valorile și poziția socială. Ei devin mai activi, independenți și gata să-și asume riscuri. În același timp, ei devin înstrăinați în țările de baștină și nu participă la procesele politice locale, neavând interes să voteze sau să ia decizii. Ca rezultat, ponderea populației nemigratoare, persoanelor de vîrsta a treia, care, fiind nostalgici după trecutul lor comunist, devine mai influentă în luarea deciziilor, în procesul politic devin mai influenți în luarea deciziilor, în procesul politic. Acesta amenință procesul democratizării și împiedică înlăturarea barierelor ideologice între Moldova și vecinii săi din vest.

Concluzii:

Putem menționa că în sensul stopării fenomenului migrării în masă a populației, pe parcursul anilor 2011-2022 au fost întreprinse un șir de măsuri active, avînd drept scop sporirea gradului de ocupare a forței de muncă, inclusiv din rîndul tinerilor, cum sînt:

- acordarea subvenții la deschiderea afacerilor individuale și locuri de muncă în sectorul rural din Fondul de șomaj,
- stimularea mobilității forței de muncă,
- stimularea angajatorilor pentru a angaja șomeri din categorii care necesită suport pentru angajare în câmpul muncii ș.a.

Totodată se întreprind măsuri privind reglementarea legală a migrării de muncă a cetățenilor republicii. Pe parcursul ultimilor ani fiind încheiate diverse memorandumuri, contracte de colaborare, acorduri internaționale etc.

Deși în ultima perioadă de timp se fac eforturi considerabile întru stabilirea migrației ilegale, explicarea fenomenului de migrațiune, relevarea tendințelor migrației reglementată și impactului acestuia pentru republică. În pofida eforturilor de ultimă oră, totuși, se simte necesitatea realizării unor studii focalizate pe problema dată, inclusiv și de ordin sociologic, care ar aprecia consecințele social – economice, politice și culturale al acestui fenomen pentru ziua de azi și mîine a țării noastre.

Reieșind din rezultatele transformărilor din societate, experiența pozitivă și negativă a reformelor din Republica Moldova, la începutul anilor 2000 în țară tot mai pronunțat s-a conturat ideea, că este momentul de a

pune punct experimentelor și de a trece de la tactica de supraviețuire la lucruri concrete și eficiente, la consolidarea societății, pacea civică și la strategia de dezvoltare durabilă a societății.

Reieșind din aceasta este necesar sprijinul Comunității Europene în vederea întăririi capacităților instituționale ale R.M. privind gestionarea fluxurilor migraționale, ceea ce este și în interesul acesteia.

La modul concret, acest sprijin se poate materializa prin:

- Implementarea cu sprijinul Comunității Europene, în special al Comisiei Europene, Banca de Dezvoltare a CE și Pactului de Stabilitate în Europa de Sud-Est a unor proiecte orientate prevenirea și combaterea migrației ilegale din și în Republica Moldova;
- Implementarea cu ajutorul acelorași structuri pan-europene a unor proiecte de reintegrare socială a foștilor lucrători migranți, victimelor traficului de ființe umane etc.;
- Implementarea unui sistem de evidență și control modern la frontiera de stat privind fluxurile migraționale;
- Dezvoltarea și consolidarea relațiilor de colaborare și parteneriat cu OIM, Consiliul Europei, Înalțul Comisariat al ONU pentru Refugiați și Biroul Internațional al Muncii;
- Inițierea și dezvoltarea unor relații de parteneriat cu Centrul Internațional pentru dezvoltarea politicilor migraționale, Grupul de la Budapesta Confederația europeană a sindicatelor, Uniunea confederațiilor din Industrie și a patronatelor din Europa.

Referințe bibliografice:

1. <https://moldova.un.org/ro/51586-oim-%E2%80%93agen%C8%9Bia-onu-pentru-migra%C8%9Bie-misiunea-%C3%AEEn-moldova-publicat-raportul-primului-sondaj-rapid>
2. Virginia COJOCARU, Alexandru GRIBINCEA, Migrația – o problemă majoră pentru membrii Uniunii Europene și țările învecinate. Revista Economie fundamentală și aplicativă Nr.2 , ASEM,CZU: 314.74:061.1EU, p. 37.
3. GRIBINCEA A. European economy and migration problems. În: Conferința internațională „Dezvoltarea sistemelor economice moderne: provocări și alternative a le secolului XXI” 26-27 noiembrie 2015, Chișinău, 2016, p. 36-41.

IMPACTUL ECONOMIC AL EMIGRĂRII FORȚEI DE MUNCĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI CARACTERISTICILE DEMOGRAFICE ALE ACESTEIA

Valeriu SAINSUS*

CZU 331.556

Rezumat: Migrația are contribuții substanțiale la de populare și la diminuarea potențialului forței de muncă. Majoritatea migranților din Republica Moldova, 90%, sunt persoane cu cerere de muncă. Majoritatea (40%) sunt tineri de vârstă reproductivă. Bărbații constituie 66%, femeile 34%. În cazul femeilor emigrante, întoarcerea lor în țară este mai modestă, comparativ cu bărbații. O nouă dimensiune a activării emigrării feminine în scop de muncă distruge vechile stereotipuri din societate. Mediul rural are cele mai grave consecințe.

Cuvinte-cheie: Migrația forței de muncă, profilul migranților, efectele migrației, emigrarea femeilor în scop de muncă, vârsta medie a unui emigrant.

THE ECONOMIC OF LABOR EMIGRATION FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ITS DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Abstract: Migration has substantial contributions to depopulation and diminishing the potential of the labor force. The majority of migrants from the Republic of Moldova, 90%, are people with the application of work. Most of them (40%) are young people of reproductive age. Men constitute 66%, women 34%. In the case of emigrant women, their return to the country is more modest, compared to men. A new dimension of activating female emigration for work purposes destroys the old stereotypes in society. The rural environment has the worst consequences.

* Valeriu SAINSUS, doctor, conferențiar universitar, demograf, Academia de Studii Economice din Moldova, sainsusvaleriu@gmail.com

Keywords: Labor force migration, the profile of migrants, the effects of migration, female emigration for work purposes, the average age of an emigrant.

Actualmente, emigrația forței de muncă se numără printre factorii principali care modelează evoluțiile demografice economice, sociale și politice din Republica Moldova și va rămâne la fel de importantă în viitorul previzibil. În domeniul economic, rolul central al emigrației este demonstrat de faptul că, circa 20% din resursele de muncă activează în afara granițelor țării, iar veniturile transferate de muncitorii emigranți echivalează cu circa 30% din valoarea PIB-ului.

Migrația are contribuții substanțiale la depopularea R Moldova, constituie sporirea în ultimele decenii a emigrației populației pe termen îndelungat sau definitiv, deseori caracterizată prin schimbarea reședinței într-o țară străină. Migrația, prin emigrația excesivă, care continuă de la independență până în prezent a determinat crearea unor stocuri semnificative de cetățeni moldoveni aflați peste hotarele țării încurajate de situația socio-economică și politică instabilă, precum și de fortificarea în timp a rețelelor sociale. Migranții moldoveni cel mai mult preferă țările din spațiul european, precum: Russia, Itali, Spania, Portugalia, Republica Cehă, Germania, Franța și Marea Britanie. Mai puțin aceștia pot fi întâlniți în Elveția, Țările de jos, Belgia, Austria, Polonia, Grecia, Canada și SUA.

Emigrarea unei părți considerabile de persoane cu studii vocaționale denotă cererea ridicată pentru emigranți cu anumite calificări și deprinderi profesionale. Pentru moment, acest fenomen ia amploare de durată și se extinde practic în toate țările lumii, fiind influențat de procesele de globalizare, care reprezintă o etapă modernă de internaționalizare a activității economice. Analiza proceselor ce se desfășoară în societate demonstrează că, R Moldova se include tot mai intens în procesul de transnaționalizare prin migrația forței de muncă, care are consecințe atât pozitive, cât și negative asupra calității vieții populației țării. În rândul țărilor europene R Moldova este țara cu cel mai înalt nivel de emigrare a populației peste hotare, în special în scop de muncă, iar condițiile socio-economice, instabilitatea economică, politică din Republica Moldova, nu creează premise pentru diminuarea acestui fenomen.

Emigrația accentuată a populației tinere de vârste reproductive și apte de muncă conduce fără îndoială la irosirea capitalului uman (cea mai importantă resursă de care dispune Moldova), influențează fertilitatea, accelerează procesul de îmbătrânire demografică, epuizează forța de muncă (atât înalt calificată, cât și slab calificată), mai provoacă și alte probleme de ordin socio-economic.

Un aspect mult dezbătut în literatura de specialitate este nu atât impactul migrației asupra numărului total al populației, ci asupra compoziției pe vârste a populației. Încă la sfârșitul sec. al XX-lea, Blanchet (1989) examinează ideea de utilizare a imigrației ca instrument de control demografic, însă din perspectiva gestionării structurii pe vârste a populației, decât a numărului total. Iar Coleman (2008) atenționează că „în pofida faptului că, migrația contribuie la reducerea vârstei medii a populației în țările primitoare ea nu poate soluționa problema îmbătrânirii demografice numai dacă intrările de populație străină au loc în proporții mari și în creștere exponențială.

Efectele pozitive provin din faptul că, peste 20% din veniturile recepționate de la emigranți sunt economisite în sistemul bancar, fiind o sursă majoră de valută străină, ce au implicații fundamentale asupra creșterii economice, a balanței de plăți și pieței muncii, rezultat benefic al migrației este cel educațional, care se manifestă prin schimbarea gândirii și comportamentului economic al tinerei generații și adaptarea acesteia la noile condiții ale economiei de piață. În sfârșit, nu poate fi ignorat faptul că, o bună parte din emigranții pe termen lung se întorc de peste hotare cu o mentalitate și viziuni schimbate. Ei vor să fie activi, independenți, și-au format o nouă cultură a muncii, doresc să inițieze afaceri și să participe la dezvoltarea societății după modelele pe care le-au văzut peste hotare.

Unul dintre aspectele negative ale emigrației pentru piața forței de muncă, specifice Republicii Moldova, este faptul că, o bună parte din populația ce emigrează sunt specialiști de înaltă calificare, cu studii superioare (dar ocupă locuri de muncă sub nivelul calificăției lor în țările gazdă) și care nu mai doresc să revină în țară pe măsura integrării treptate în piața muncii din statele unde s-au stabilit.

Alte aspecte negative ale emigrației, constituie efectele ei nefavorabile asupra țării de origine, precum: diminuarea potențialului resurselor umane,

diminuarea forței de muncă bine pregătite, imposibilitatea statului pentru a-și recupera investițiile sociale de durată investite, reducerea veniturilor la bugetul statului, investiții în capital uman nevalorificate în țară, reducerea concurenței locurilor de muncă și, nu mai puțin importante, sunt cele cu impact demografic, ce țin de divorțuri, copii neșcolarizați, educa Intensificarea fluxurilor migraționale din R Moldova a fost o provocare și pentru sistemul statistic național.

În condițiile unei emigrații masive era dificilă măsurarea stocurilor de moldoveni aflați în străinătate și aprecierea impactului demografic al migrației. Pe parcurs, au existat mai multe încercări de estimare a migrației (Vremiș et. al., 2013; Tabac & Gagauz, 2020), dar și revizuirea numărului real al populației R Moldovei care să excludă populația plecată definitiv din R Moldova din în sânul familiei (Penina et al., 2015).

În rezultatul studiilor, analizelor profunde constatăm că, majoritatea migranților din R Moldova 90% la sută, sunt persoane cu aplicarea muncii, persoane cu vârsta cuprinsă între 15 și 54 ani, ceea ce, practic, coincide cu populația de vârstă fertilă – 15-49 ani. Din analiza comparativă a emigranților după sex (gen), în pofida faptului că numărul femeilor este mai mic, oricum, acestea sunt pe larg implicate în procesul emigrărilor în scop de muncă, deși, într-o măsură mai mică față de bărbați.

Ponderea bărbaților o constituie 63-64%, față de 36-37% la femei. Ponderea cea mai mare a femeilor emigrante vine din mediul rural și constituie circa 70% din totalul acestora. Mai afectate de fenomenul emigrației la muncă a femeilor sunt regiunile de

Cea mai mare parte a acestora (circa 40%) sunt persoane tinere;

Vârsta între 25 și 34 de ani (45%);

Urmate de persoanele cu vârsta între 35 și 44 de ani (25%).

Bărbați 66 %, femei 34 %;

În 2020, Moldova avea peste 1.150.000 de migranți internaționali, dintr-o populație de puțin peste 4 milioane de locuitori, adică 28,7 % din populația totală,

Potrivit profilului migrațional extins, 86 % din totalul migranților din Moldova în 2018 aveau studii secundare (36 % dintre aceștia aveau studii secundare tehnice/profesionale,

Până la 30 % din migranții din străinătate și-au manifestat intenția de a se înorcare, real raportul este de 1:10;

Profilul demografic
al emigranților la muncă.

Centru și Sud, unde femeile constituie câte circa 37% dintre cei plecați la muncă peste hotare, mai puțin regiunea de Nord cu 31,1%.¹ Contingentul de femei migrante care pleacă din localitățile rurale este mai tânăr, femeile până la 35 ani constituie 46,9% față de 33,2% femei de aceeași vârstă din mediul urban, până la 44 ani 70,5% din mediul rural, 57,4% - din urban. În cazul femeilor emigrante revenirea lor în țară este mai modestă, comparativ cu bărbații. De aici și îmbătrânirea mai accelerată a satelor R Moldovei, unde coeficientul de îmbătrânire printre femeile rurale a depășit cifra de 19%, iar prevalența emigrării rurale față de cea urbană amplifică tendințele de depopulare cu forțe de muncă a mediului rural. Iar aceasta figurează ca impact secund al emigrației.

În perioada 2014-2020 populația a scăzut cu 7,9% (-225.3 mii persoane). Rata de scădere a populației variază între 0,9-1,8% anual. Cea mai mare contribuție în descreșterea efectivului populației aparține migrației internaționale negative (-221,3 mii persoane în perioada 2014-2019, date BNS).

S-a conturat din analizele statistice ale BNS, o nouă dimensiune de **activizare a emigrației feminine cu scop de muncă**, în perioada de independență, s-a distrus stereotipul vechi constituit în societatea moldovenească, că emigrația este o prioritate masculină. Activitățile economice, veniturile atractive de pe urma unei eventuale migrații au generat valuri masive de emigranți ai genului feminin, fenomen relativ în cadrul demografic de până la perioada de independență.

¹ Maria Vremiș, "Profilul femeilor migrante", 2016, Chișinău.

Varsta medie a populației R Moldova

Anul	Vârsta medie	Creșterea (ani)
1995	32,4	+0,4
2000	33,4	+1,0
2005	34,9	+1,0
2010	36,2	+1,3
2015	37,5	+1,3
2018	38,8	+1,3
2020	39,4	+0,7
2022	39,7	+0,2

Sursa BNS

Vârsta medie a unui migrant este de 35 ani, contingentul masculin fiind mai tânăr, cu o medie de 34 ani, comparativ cu media de 37 ani a femeilor. Cea mai mare parte dintre emigranți – 22,4%, sunt persoanele cu cel mai sporit potențial reproductiv, cu vârsta între 15 și 24 ani, și 25 și 34 ani. Iată de ce, pe termen scurt, pierdem o generație în reproducere, iar pe termen lung avem pierderile a două generații de migranți.

Adițional, în condițiile ultimului deceniu de migrație asistăm la o etapă de emigrație de familie, are loc reintegrarea la noile locuri de stabilire a părinților și copiii acestora. De fapt, prin migrație țara a pierdut o generație a părinților de pe piața muncii și generația copiilor, ultimii care cu siguranța nu se vor reîntoarce pentru tot restul vieții. La toate acestea, populația migrantă aplică munca la o vârstă tânără în alte state și revine cu intenții de integrare în piața muncii la o vârstă mai îmbătrânită.

Prin urmare, structura pe vârste a emigranților și anume preponderența persoanelor de cea mai activă vârstă reproductivă, ar putea fi o amenințare pentru reproducerea populației, deoarece absența din familie a unuia (soțul sau soția) reduce probabilitatea natalității, deci subrezește continuitatea generațională a formației demografice a forței de muncă. Un factor nu mai puțin important, care a determinat plecarea la muncă peste hotare, este reintegrarea familiei. Deși, e valabil pentru toate grupele de vârstă, este invers proporțional ca frecvență în corelație cu vârsta. Mai exact, acest motiv are o importanță mai mare pentru tineri (3,2% migranți sub 24 ani) și scade în importanță în grupele mai în vârstă.

Dacă e să analizăm migrația populației în profil teritorial, prin prisma pieții muncii, atunci putem constata că ponderea cea mai mare de migranți revine celor stabiliți cu traiul în municipiul Chișinău și în zona de centru, fiind urmați de cei din zonele de sud și nord ale republicii. Ponderea cea mai însemnată din rândul acestora o dețineau persoanele cu vârsta cuprinsă între 25-34 ani (70,5%) din mediul rural și 31,7% din mediul urban, fiind urmați de cei cu vârsta cuprinsă între 15-24 ani – 57,3% din mediul rural, pe când în mediul urban acest indice este de 12,3% etc.

După cum vedem, structura populației plecate la muncă peste hotare este diferită în mediul urban și cel rural. Mediul rural alimentează fluxurile migratorii: 70,9% din migranți aveau domiciliu în mediul rural, pe când cei din mediul urban au constituit doar 29,1%. Acești indici reflectă predispunerea la migrație a categoriilor de emigranți care trebuie abordată prin prisma prezenței locurilor de muncă disponibile populației în funcție de mediu (rural/urban). Emigrația pereclitează cadrul demografic al țării și diminuează potențialul economic uman. Prioritatea de emigrație a tinerilor diminuează forța de muncă și accelerează îmbătrânirea acesteia.

Referințe bibliografice:

1. Blanchet, D. (1989). Regulating the age structure of a population through migration. *Population*, 1(1): 23-37.
2. Coleman, D. (2008). The demographic effects of international migration in Europe. *Oxford Review of Economic Policy*, 24(3): 452-476.
3. Profilul sociodemografic al Republicii Moldova la 20 de ani după adoptarea Programului de Acțiune de la Cairo, Centrul de Cercetări Demografice Centrul de Cercetări Demografic, Chișinău, 2014.
4. V Trebici, Mică enciclopedie de demografie, Editura științifică și enciclopedică, București 1975.
5. C Matei, V Sainsus, Cartea verde a populației, Chișinău, 2009.
6. C Matei, V Sainsus, Raport de Stare a Națiunii, 2007.
7. Valeriu Sainsus, *Reforma de pensionare instrument nepopular, dar necesar*. În: Buletinul Demografic „Populație și Dezvoltare” Chișinău, 2010, N 1, p 11.
8. C Matei, M Hachi, Evoluția demografică a populației R Moldova, Chișinău, Editura ASEM, 2014.

RAPORTUL DINTRE INDIVIDUALITATE ȘI PERSONALITATE

Ion Ovidiu TATU*

CZU 1

Rezumat: *În lucrarea de față subliniem că omul modern dorește să fie o personalitate, adică să apară în activitatea sa cu individualitate bine distinctă de mediul care o înconjoară. De altfel, demonstrăm că, sub orice personalitate, găsim ascunsă o individualitate, ca un fundament pe care se ridică. Deasupra individualității nu găsim întotdeauna o personalitate, pentru că nu oricine aleargă după un ideal, îl și realizează.*

Cuvinte-cheie: individualitate, personalitate, asemănări, deosebiri.

THE RELATIONSHIP BETWEEN INDIVIDUALITY AND PERSONALITY

Abstract: *In this paper we point out that modern man wants to be a personality, that is, to appear in his activity with individuality distinct from his environment. Moreover, we show we find hidden individuality beneath every character as a foundation on which it stands. Above essence, we do not always find a personality, because not everyone who strives for an ideal achieves it.*

Keywords: individuality, personality, similarities, differences.

Introducere:

Se știe că *noțiunea de personalitate* a fost definit în mod diferit, de la un autor la altul. Unii s-au referit la formarea sub aspect psiho-pedagogic a personalității școlarilor, alții la personalități politice, în special prinți și monarhi, atunci când au descris calitățile sau defectele acelor personalități.

Nicolae Iorga, spunea că „atunci când istoricul tratează lucrurile politice fără să fi făcut el însuși politică, e lamentabil. În domeniul acesta, în care oamenii au să judece personalitățile cele mai complexe și mai viclene din lume, dacă n-are cineva cine știe ce geniu care se poate lipsi de experiență,

* Ion Ovidiu TATU, doctorand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene “Constantin Stere”, tatuion257@gmail.com

aceasta duce la rezultate caricaturale”¹.

Și noi suntem de acord că munții nu pot fi judecați de mușuroaie și mai știm că experiența politică personală în judecarea oamenilor politici, prezenți sau din trecut, este un capital extrem de prețios. De fapt, este prețioasă orice experiență, pentru că, altfel, nu poți intui rosturile ascunse ale acțiunilor și evenimentelor percepute de la suprafața desfășurării lor. Viața celor din trecut o poți înțelege în măsura în care tu însuși capeți experiență de viață.

De regulă, diplomații concep politici adeseori viclene, cu declarații aparent inocente și umane în realizarea actelor diplomatice, dar, care, prin prelungire, duc la dezastre, pentru că se iau în calcul tocmai ceea ce nu se exprimă, sau se exprimă îndoielnic și ambiguu. De altfel, limbajul negocierilor fiind un element important în ducerea tratativelor. Întrucât ”urzeala unei negocieri este comunicarea ce se face îndeosebi prin cuvinte, o importanță mare o are *limbajul negocierilor*. În ciuda condamnării grabite a fluxului verbal al diplomaților, analiza arată că negocierea este un proces laborios, care va cere întotdeauna timp și multe cuvine. Acest fenomen se explică nu prin greutatea de ordin semantic, ci prin nevoia de a măsura, grație unor aproximări succesive, valoarea interesul și importanța acordată de părți elementelor ce vor constitui acordul final²”. Afirmția că ”negocierea este funcția centrală a diplomației” se bazează pe faptul că este inseparabil asociată cu diplomația³. Dacă până acum literatura privind diplomația se referea în principal la problemele de organizare, la regulamente și la limbaj, de dată mai recentă negocierea este explorată și pe cale teoretică, pentru i se afla mecanismul. De data aceasta este depășit stadiul empiric al calităților personale ale negociatorului. Desigur, unii autori, ca Francois de Callieres și Harold Nicolson au scos în evidență simțul oportunității sau al momentului. Dar astăzi se adaugă noi derivate din teoria comunicării și a existenței modelelor. Din acest motiv, negociatorului i se impune o cerință

¹ N.Iorga, *Dezvoltarea imperialismului contemporan*, vol. I. Lecții la Universitatea din București, București, 1940, p. 27.

² Marton David, *Game Theory Forward by Oskar Morgenstern*, 1970, p. 39.

³ Ion Ifrim, *Some Fundamental Problems of the Disarmament-Peace Binomial*, European Union Security Strategy in the Context of Metamorphosis of International Relations (Ii) 22 April 2022, Academy of Public Administration of the Republic of Moldova, Ed. Print Caro, Chișinău 2022, [Vol.] 2. - 2022.)

suplimentară: cunoașterea mecanismului de funcționare a negocierii și a regulilor pe care le degajă secole de dialoguri și negocieri¹. De aceea, fără a nega observația înțeleaptă a lui Nicolae Iorga, ne întrebăm dacă studierea politicii unor oameni politici de foarte mare complexitate și viclenie este apanajul exclusiv al istoricilor cu experiență politică.

Experiența cerută de Nicolae Iorga se poate înlocui cu o cultură istorică dobândită prin studiu sistematic, continuu și aprofundat, comparând documentele și oricare alte izvoare, cu realitatea exprimată în actele de comunicare, chiar și printr-un simplu bilețel uitat într-un fund de saltar, care poate răsturna o întreagă și mai veche situație politică, cum se exprima Nicolae Iorga. Deci, un astfel de om va căpăta un reflex de intuiție politică, ce se adaugă la cea socio-psihologică despre personalitățile studiate, înțelegând, în cele din urmă, că și personalitățile sunt individualități, adică oameni cu pasiuni politice, cu frământări, cu ezitări, cu greșeli și cu succese, care se datoresc unor cauze obiective ori subiective. Studiind astfel de personalități prin această prismă, involuntar le înțelegi și nu le mai descri caricatural. Astfel, cunoașterea personalității presupune o amplă informație și mai presupune ceea ce numea Nicolae Iorga, inteligență iar A.D.Xenopol – geniu creator.

După cum s-a mai spus, preferința lor a fost „*pentru savanți și exploratori cu renume, care și-au propus, în prealabil, efectuarea de cercetări cu aplicații certe și, în cele mai multe cazuri, de mare importanță*”². Pentru că ideea nu era prea nouă, autorul i-a adăugat încă un criteriu, acela de „*comportament manierat*”, cu „*gesturi frumoase*”, pentru că, după cum susținea autorul, „*Atarifapte se prezintă pentru prima oară împreună în literatura noastră și chiar străină*”³.

Alt autor, Machiavelli, s-a referit, în opera sa, doar la monarhi. El era de părere că în interesul de stat, suveranul trebuie „*să fie tot atât de bine animal și om...*” și „*să ia ca exemplu vulpea și leul deoarece leul nu se apără de cursele care i se întind iar vulpea nu se apără nici ea de lupi. Trebuie, așadar, să fii vulpe ca să recunoști cursele și să fii leu pentru ca să-i sperii*”

¹ Mircea Malița, *Teoria și practica negocierilor*, Ed. Politică, București, 1972, p. 9.

² Aurel Avramescu, *Prefață la Oameni de știință... conexiuni... gesturi frumoase*, de C. Popescu-Ulmu, Editura Albatros, colecția Cristal, București, 1981, p.5.

³ Ibid., pp.5-6.

pe lupi”¹. Imaginea sugerată de această definiție este a unei jungle, în care și vânatul, și vânătorul sunt niște fiare.

Voltaire, care vedea în orice monarh ca personalitate fie un *geniu bun*, fie un *geniu rău*, s-a oprit, în caracterizarea făcută, la *geniile întunecate*, deci, rele. El spunea că „*se păstrează amintirea prinților răi, cum se țin minte inundații, unele incendii și unele epidemii de ciumă*”. El plasa între „*tirani*” și „*regii buni*” pe „*cuceritori*”, care „*au o reputație strălucitoare*”, pe care oamenii o privesc cu admirație, pentru că „*au făcut rău într-o manieră strălucitoare*”, motiv pentru care oamenii „*vor vorbi mai bucuroși despre distrugător al unui imperiu decât despre cel care l-a fondat*”².

Această idee, despre *rolul tiranului* în istorie, l-a influențat și pe Emil Cioran, care spunea că oricât îi detestă pe tirani, nu poate să nu constate „*că ei fac istoria, că fără ei nu am putea concepe ideea și nici funcțiunea unui imperiu. Monstruozitatea, sălbăticia lor iluminată evocă omul prins la extremele sale, expresia parosistică a viciilor și virtuților lui*”³.

Personalitatea avută în vedere de Cioran este a unor tirani care fondează un imperiu, pe care îi admiră ca pe niște actori la spectacol, pentru „*monstruozitatea, sălbăticia lor iluminată*”, ca și cum ai admira frumusețea „*monstruoasă*” a unui incendiu care îți mistuie casa. De aceea, ne întrebăm: cum poți să urăști pe un tiran, dar să-i admiți căile crude de realizare a imperiului și viciile sale, duse la paroxism? Parcă pentru a ne înlătura nedumirirea, Emil Cioran afirmă că unele personalități au un instinct imperialist. El pornește de la ideea că o personalitate este singulară în aspirațiile sale politice. Astfel, „*ambitia de a domina lumea nu apare decât la anumite indivizi și în anumite epoci, fără legătură directă cu valoarea națiunii în care se manifestă*”⁴. Sigur, orice popor este admirabil, spre deosebire de tiranul care îl conduce. Dar, Emil Cioran dorește să ne mai facă să credem că numai „*ambitia*” imperialistă a anumitor „*indivizi*” are ca efect dominarea

¹ Machiavelli, *Principele*, Editura Științifică, București, 1960, pp.64-65, cf. Acad. S.Skazkin, *Caracterizarea generală a diplomației și a organelor diplomatice în secolele al XV-lea-al XVIII-lea*, în *Istoria diplomației*, vol.I, sub red.V.P.Potemkin, Editura Științifică, București, 1962, p.206.

² Voltaire, *Histoire de Charles XII (Appendice)*, Paris, 1895, pp.291-292.

³ Emil Cioran *Istorie și utopie*, Editura Humanitas, București, 1992, p.28.

⁴ *Ibid.*, p.29.

lumii și că ea apare în mod independent, fără legătură cauzală cu evoluția popoarelor și a națiunilor din care provin ei. Dacă ar fi așa, „indivizii” cu pricina nu ar reuși să urnească națiunile lor înhămate la carul „ambiției” lor. Or, sprijinul primit exprimă caracterul exponențial al existenței acelor „indivizi” care nu sunt deloc niște „indivizi” (în cel mai bun caz sunt niște individualități), ci reprezentanți ai aspirațiilor națiunilor lor, mai mult sau mai puțin înșelate de ei. Activitatea lor ar fi pe loc desființată dacă ea n-ar fi dusă în interesul statelor care i-au propulsat la conducere.

Ca și Emil Cioran, Plehanovnu analiza doar conceptul de personalitate, cidezvolta teoretic rolul personalității în istorie, spunând că „*Marele om nu este mare prin faptul că însușirile lui personale împrumută marilor evenimente istorice o fizionomie individuală, ci prin faptul că el posedă însușiri care-l fac mai capabil de a se pune în slujba marilor necesități sociale din vremea sa... Omul mare este într-adevăr un inițiator; căci el privește mai departe decât ceilalți și vrea cu mai multă putere decât ceilalți... El este un erou*”¹.

În viziunea noastră, „fizionomia individuală” a marilor evenimente este contextul istoric, care evoluează după legi obiective, independente de voiața personalității istorice. Deci, personalitatea este cu atât mai mare, cu cât intuiește mai bine sensul desfășurării istoriei și inițiază acele măsuri înaintea altora, prin care se face mai util societății, pentru că este mai capabil „de a se pune în slujba marilor necesități sociale din vremea sa”. În plus, eroismul personalității izvorăște din cantitatea de efort a strădaniilor sale și, cel mai adesea, din jertfirea sa.

După cum am văzut, Plehanov spusese, că personalitatea nu este mare pentru că „*împrumută marilor evenimente istorice o fizionomie individuală*”, deci, aceste evenimente nu vor căpăta înfățișarea personalității, ci el, prin însușirile sale, devine „*mai capabil de a se pune în slujba marilor necesități sociale din vremea sa*”. Cu alte cuvinte, potrivit lui Plehanov, personalitatea nu determină prin calitățile sale fizionomia epocii, ci este un slujbaş al societății din vremea sa, datorită însușirilor sale alese.

De asemenea, I.V.Stalin a susținut aceeași teză, a slujirii interselor sociale, dar *nu* după fantezia personalității, care poate fi subiectivă. Scriitorul

¹ G.V.Plehanov, *Rolul personalității în istorie*, Editura P.C.R., București, 1945, pp. 59-60.

german pretindea și chiar și-a exprimat opinia în fața șefului statului sovietic că „*Marxismul neagă rolul determinant al personalității în istorie*”, pentru că acest rol ar fi în contradicție cu concepția materialistă a istoriei.

Stalin a negat existența unei astfel de contradicții, spunând că „*Marxismul nu neagă în niciun fel rolul personalităților eminente, nu și că oamenii fac istoria. La Marx, în a sa Mizeria filozofiei, ca și în alte lucrări ale sale, veți putea găsi această afirmație că sigur sunt oameni care fac istoria. Dar, lucru evident, oamenii nu fac istoria după fantezia lor, nici după ideea care le-a putut veni în minte. Fiecare nouă generație se găsește în prezența unor condiții determinate care existau cu totul pregătite în momentul în care această generație s-a născut. Și oamenii mari nu valorează decât în măsura în care știu să înțeleagă corect aceste condiții și de modul în care ei înțeleg să le modifice. Dacă ei nu înțeleg aceste condiții și dacă ei așteaptă să se modifice sub inspirația fanteziei lor, acești oameni se pun în situația lui Don Quijote... Oamenii fac cu siguranță istoria, dar ei nu o fac decât în măsura în care ei înțeleg condițiile pe care le-au găsit gata pregătite ca și modul în care înțeleg să modifice aceste condiții*”¹.

Cuvintele lui Stalin au o logică corectă până la un punct, dar, în rest, maschează natura „*personalităților eminente*” pe care le are în vedere în făurirea istoriei. Tot logic sună și ideea că „*oamenii nu fac istoria după fantezia lor*”. Dar a cui, „*fantezie*”? sau, mai precis, la a cui comandă? Dacă ziaristul german ar fi pus această întrebare, i s-ar fi răspuns prompt și fără dificultate, că personalitatea avută în vedere de Stalin face istoria în interesul poporului muncitor. Dar, tocmai aici rezidă contradicția dintre spusele lui Stalin și realitatea epocii lui, pentru că, în numele poporului muncitor, Stalin a făcut o istorie după cum l-a tăiat capul, prin dictat: cu execuții sumare în masă, cu lagăre de muncă pentru exterminarea deținuților. O astfel de personalitate tiranică, „*geniu rău*”, după cum îl numise Voltaire, a fost I.V.Stalin.

Conceptul de personalitate avut în vedere de autorii amintiți mai sus diferă de analizele făcute aceluiași concept de gânditorii români.

De exemplu, Petre I. Ghiață, pornește de la importanța scopului și de la definirea omului *ca fiindă vie*, care este în același timp și „*unitate dinami-*

¹ *Extrait de l'entretien avec l'écrivain allemand Emil Ludwig – 13 décembre 1931, în vol. Lénin vu par Staline, Edition en langues étrangère, Moscou, 1946, p.65.*

că”, după cum o definea Adolphe Ferrière, „focarul de radiațiune a unui grup de reacțiuni și focarul de convergență a unei multitudini de forțe constructive care țin să mărească puterile acestui focar”¹.

Spre deosebire de adepții teoriei mecaniciste, care neagă acțiunea vreunui alt principiu, Ferrière susținuse *teoriavitalismului*, conform căruia la baza oricărei vieți există o „voință de a trăi”, inconștientă, numită „*elan spiritual*”, adică o „*realitate dinamică, un perpetuu curent al conștiinței*”².

În același timp – susținea și gânditorul român – omul este subiect al realității obiective. El are o dublă natură: *statică și dinamică*. „*Din punct de vedere static, ești ceea ce ești făcut...din punct de vedere dinamic, ești o forță, o energie cosmică, oscănteie de spirit, un fragment din acea lumină pe care o ghicim și o numim Spiritul. Ai o orientare și tinzi către un țel. Ești ceea ce Bergson a numit «elanul vital», «avânt al viețuirii»*”³.

Dar, în afară de „*elanul vital*” sau „*avânt al viețuirii*”, care se referă la tendința de a se îndrepta către un țel, omul are nevoie de o puternică motivație, chiar și în rânduirea dintre ele, în ierarhizarea scopurilor. „*Cu cât valoarea unui scop stă mai sus în conștiința noastră, cu atât mai mare energie urmărim în realizarea lui*” – spunea Petre I. Ghiață. „*Dar, motivația – adaugă același autor – se întemeiază pe valoarea pe care eul personalității o acordă fiecărui scop*”⁴.

Există un raport de condiționare reciprocă, dar și asemănări și deosebiri între *individualitate* și *personalitate* – afirmă exegetul român. „*Individualitatea este modulpropriu și unic de acțiune al fiecărui om față de mediu, așa cum este condiționată în ființa sa prin ereditate și prin împrejurările vieții și cum s-a dezvoltat pentru o anumită formă sau «datul» psiho-fizic al individului uman*”.

Spre deosebire de individualitate, personalitatea este întotdeauna structura de sine voită a personalității. Ea închide în sine „*desăvârșirea proprie a ființei sufletești*”, o luare de poziție regulată față de mediu.

„Individualitatea e privită sub unghiul de vedere deosebit de tot ce o

¹ Adolphe Ferrière, *Educația constructivă*, vol. I, *Progresul spiritual*, Ed. Forum, Geneva, 1927.

² Petre I. Ghiață, *Elemente de cultură generală*, București, 1930, p. 86.

³ *Ibid.*, pp.84-85.

⁴ *Ibid.*, p.71.

înconjoară iar personalitatea sub acela unificator prin tensiune voită spre un ideal. Individualitatea o are individul sub raport a ceea ce este; personalitatea o dorește sub raportul a ceea ce trebuie să fie, printr-o luare de poziție independentă față de lume. O personalitate mai afirmată înseamnă o caracterizare din ce în ce mai adâncă a omului ca individualitate, față de mediul naturii și față de celelalte individualități. Dar formarea personalității nu înlocuiește și nu suspendă individualitatea. Personalitatea se servește numai de individualitate ca de un fundament, pe care se ridică. Sub orice personalitate găsim ascunsă o individualitate. Deasupra oricărei individualități nu găsim întotdeauna o personalitate, pentru că nu oricine aleargă după ideal. Individualitatea se caracterizează prin elementele care îi sunt date prin manifestările sale, dar omul devine o personalitate cu atât mai afirmată cu cât manifestările sale se diferențiază sau se exprimă în mod mai independent cu ale celorlalți semeni ai săi”¹.

Analiza teoretică de mai sus a exegetului român este prețioasă pentru conturarea conceptului de personalitate.

Nicolae Iorga în lucrarea apariția și rolul personalității în contextul factorilor de mediu pentru făurirea istoriei, spunea că „*Printre oamenii care au avut o înrăurire asupra celorlalți, unii par anume veniți pe lume pentru aceasta. Se nasc în împrejurări prielnice, primesc o creștere potrivită pentru a cunoaște greul meșteșug de a stăpâni pe alții și de a întoarce vremurile din calea lor; din toate părțile ei întâmpină sprijin în cercările lor; În asemenea împrejurări un suflet cu adevărat mare și o inimă pe deplin bună pot să-și reverse asupra țării și neamului lor toate binefacerile. Dar aceștia sunt însă foarte puțini*”².

Considerațiile lui N.Iorga se deosebesc radical de cele ale autorilor amintiți mai sus. Istoricul român conturează personalitatea în măsura în care aceasta exercită o înrăurire asupra celorlalți și nu în măsura în care este sau nu este un geniu rău (Voltaire), sau tiran, care fondează un imperiu pentru a domina lumea (Cioran). El nu abordează subiectul său la modul general și teoretic, ci o raportează la realitățile românești. Prin urmare, își imaginează că personalitatea apare ca o stea călăuzitoare pe cerul culturii

¹ Ibid., p.75.

² N.Iorga, *Un apărător al săracilor, „Domnul Tudor” din Vladimiri (c.1780-1821) – Prefață*, în Idem, *Scrieri istorice*, I, Lyceum, Editura « Albatros », București, 1971, pp.355, 356.

sau al politicii românești. O astfel de personalitate are un rol mesianic, venit anume pe lume, ca să-i înrăurească pe ceilalți.

Această impresie este întărită și cu alte aspecte, pentru că istoricul român nu uită să arate că personalitățile *„se nasc în împrejurări prielnice”*, adică sunt rodul unor condiții social-istorice determinate, pe care le amintea și I.V.Stalin. În discursul lui N.Iorga, personalitățile române aflate la limita dintre medieval și modern primeau o creștere potrivită pentru a cunoaște *„greul meșteșug de a stăpâni pe alții”*, adică de a perpetua ne-tulburat regimul politic în care s-au trezit la viață. Istoricul Nicolae Iorga mai adaugă faptul că, datorită influențelor de mediu, adică a schimbărilor intervenite imperceptibil în plan social-economic acele personalități sunt crescute și cultivate pentru *„a întoarce vremurile din calea lor”*, adică de a aduce un suflu nou în toate domeniile guvernării. Că nu este un rol predominant al laturii subiective în guvernare, o dovedește precizarea lui Iorga că acea personalitate *„din toate părțile ei întâmpină sprijin în încercările lor de a face bine”*.

Desigur, aceste condiții prielnice preexistente momentului apariției și dezvoltării unei personalități pozitive își fac efectul doar asupra unui *„su-flet cu adevărat mare și o inimă pe deplin bună”*, pentru ca efectele benefice ale acestor însușiri *„să-și reverse asupra țării și neamului lor toate binefacerile”*.

Tipul de personalitate la care s-a referit Nicolae Iorga este cel în care concordă latura subiectivă (însușirile personalității) cu latura obiectivă (condițiile de mediu, favorabile dezvoltării ei). Pe bună dreptate, spunea Nicolae Iorga, că există personalități autentice cu un mare viitor, dar fără prezent și altele, izvorâte din condițiile prezente, preexistente afirmării lor. Istoricul român îi deplângea pe primii care, deși valoroși, nu au pe ce să-și sprijine puterile, fiind, parcă, sub *„zodie pizmașă”*.

Prin urmare se poate afirma că, dacă astfel de personalități sunt rare, există și situații în care întâmplări excepționale dau naștere la personalități excepționale. Într-adevăr, în condiții obișnuite, toți oamenii sunt obișnuiți, toți par la fel. Nimeni nu observă deosebirea dintre ei, așa cum nu observi deosebirea dintre planta bună și de buruiana banală, pentru că e greu de deosebit la începutul creșterii lor.

Referințe bibliografice:

1. Adolphe Ferrière, *Educația constructivă*, vol. I, *Progresul spiritual*, Ed. Forum, Geneva, 1927.
2. Aurel Avramescu, *Prefață la Oameni de știință... conexiuni... gesturi frumoase*, de C.Popescu-Ulmu, Editura Albatros, colecția Cristal, București, 1981 .
3. Emil Cioran *Istorie și utopie*, Editura Humanitas, București, 1992.
4. *Extrait de l'entretien avec l'écrivain allemand Emil Ludwig – 13 décembre 1931*, în vol. *Lénin vu par Staline*, Edition en langues étrangère, Moscou, 1946.
5. G.V.Plehanov, *Rolul personalității în istorie*, Editura P.C.R., București, 1945.
6. Ion Ifrim, *Some Fundamental Problems of the Disarmament-Peace Binomial*, European Union Security Strategy in the Context of Metamorphosis of International Relations (li) 22 April 2022, Academy of Public Administration of the Republic of Moldova, Ed. Print Caro, Chișinău 2022, [Vol.] 2. – 2022).
7. Machiavelli, *Principele*, Editura Științifică, București, 1960.
8. Marton David, *Game Theory Forward by Oskar Morgenstern*, 1970.
9. Mircea Malița, *Teoria și practica negocierilor*, Ed. Politică, București, 1972.
10. N. Iorga, *Dezvoltarea imperialismului contemporan*, vol. I. Lecții la Universitatea din București, București, 1940.
11. Petre I. Ghiață, *Elemente de cultură generală*, București, 1930.
12. S.Skazkin, *Caracterizarea generală a diplomației și a organelor diplomatice în secolele al XV-lea-al XVIII-lea*, în *Istoria diplomației*, vol.I, sub red.V.P.Potemkin, Editura Științifică, București, 1962.
13. Voltaire, *Histoire de Charles XII (Appendice)*, Paris, 1895.

PANELUL 3.

**Educația – factor important al
europenizării, al incluziunii
și integrării sociale**

TRANSNISTRIA 2023 - 31 DE ANI DE SEPARATISM ACTIV

Andrei GUȚU*

CZU 323(478):327

Rezumat: *Actualmente, problema separatismului transnistrean a devenit o temă globală și de mare interes geopolitic, mai ales în contextul războiului din Ucraina. Din păcate, și astăzi se fac presiuni asupra românilor moldoveni din Transnistria, prin diverse metode nedemocratice și cu încălcări grave ale drepturilor omului. O armată străină ține ostatic o parte din poporul nostru care își dorește două lucruri, dreptate și pace.*

Cuvinte-cheie: separatism, război, nedemocratic, presiuni, armată, dreptate, pace.

TRANSNISTRIA 2023 - 31 YEARS OF ACTIVE SEPARATISM

Abstract: *Currently, the issue of Transnistrian separatism has become a global topic of great geopolitical interest, especially in the context of the war in Ukraine. Unfortunately, pressure is still being put on the Moldavian Romanians in Transnistria, through various undemocratic methods and with serious violations of human rights. A foreign army is holding hostage a part of our people who want two things, justice and peace.*

Keywords: Separatism, war, undemocratic, pressure, army, justice, peace.

Introducere:

Au trecut deja 31 de ani de când Republica Moldova a fost divizată teritorial prin instaurarea unui regim ilegal în zona transnistreană, care aplică o politică contrar Constituției și legilor Republicii Moldova. Unii istorici abordează această problemă făcând referire la trecut, și anume la o posibilă evitare a separatismului prin unirea Republicii Moldova cu România în anul 1991, atunci când a fost organizată, la Chișinău, cea de-a treia Mare Adunare Națională și care a dat naștere statului independent și suveran,

* **Andrei GUȚU**, profesor de istorie, Școala Gimnazială „Omega”, Târgul Mureș, România, proandreigutu@gmail.com

Republica Moldova. După căderea regimului dictatorial Ceaușescu, unirea a fost foarte aproape, mai ales că mii de oameni de la Chișinău au cerut acest lucru, însă, potrivit unor surse obiective, președintele Ion Iliescu ar fi refuzat această propunere. Dacă în acea vreme unirea Republicii Moldova cu România ar fi fost posibilă, cu siguranță că astăzi separatismul transnistrean nu ar fi existat. Astăzi, nu trebuie decât să identificăm soluții concrete pentru aplanarea conflictului transnistrean, pe o cale diplomatică și pașnică, în comun cu Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord. Acești trei actori importanți nu pot fi ocoliți de autoritățile de la Chișinău, având în vedere poziția puternică pe care o au în lume pe partea de securitate și geopolitică. Nu putem uita atacul oribil, organizat la indicația Moscovei, în martie 1992, asupra unei țări independente și suverane, care avea tot dreptul să-și decidă singură soarta și să trăiască liber. Libertatea va veni cu siguranță, iar pentru aceasta e nevoie de multă perseverență, dragoste de țară și loialitate morală pentru lege, cultură, limbă și istorie.

Istoria separatismului transnistrean

Separatismul în Transnistria a început să se dezvolte încă din perioada sovietică, când între anii 1924-1930, autoritățile comuniste de la Moscova au început să construiască o regiune autonomă a Transnistriei, numită Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM) cu capitala la Tiraspol, unde o mare parte din populație vorbea o limbă neolatină (româna rusificată). Teritoriul transnistrean era dominat de sovietici, care aveau posibilități nelimitate de a conduce zona și de a o deznaționaliza în toate privințele, obligând locuitorii să respecte legi străine și să vorbească limba rusă, fără a le acorda drepturi de a-și păstra propriile valori naționale. Originea conflictului transnistrean iese la iveală odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice, când forțele politice de la Chișinău luptau pentru independență și instaurarea limbii române drept limbă de stat în Republica Moldova. Un lucru regretabil a fost că, o mare parte din oamenii de afaceri și liderii politici din Transnistria doreau să mențină limba rusă pe teritoriul transnistrean și să rămână sub stăpânirea sovietică. Multe dintre aceste categorii au fost susținute de Moscova, pentru a lupta împotriva celor care își doreau libertate, pace și reînvierea destinului național. Evident că, aceste acțiuni au dus la dezbinări sociale, crize politice, proteste și ulterior la un

conflict militar care nu a putut fi evitat. Anul 1990 a fost unul important pentru grupurile susținute de Kremlin, având în vedere instigarea și exploatarea nemulțumirii populației ruse față de pierderea poziției dominante a limbii ruse și teama de reunificarea Republicii Moldova cu România, autoritățile noii Republici Transnistrene, cu complicitatea forțelor armate sovietice și-au extins teritoriul, recurgând la violență. În 1992, au controlat aproape tot malul stâng al râului Nistru și marele oraș industrial Tighina/Bender de pe malul drept [2, p.7].

La data de 2 septembrie 1990 a fost proclamată „Republica Transnistreană Moldovenească”. La 25 august 1991, Sovietul Suprem de la Tiraspol a adoptat declarația de independență a noii republici. Ulterior, la 27 august 1991, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat declarația de Independență a Republicii Moldova, al cărui teritoriu cuprindea și raioanele din stânga Nistrului. Imediat după obținerea independenței, Parlamentul de la Chișinău a cerut Guvernului URSS să-și retragă trupele sovietice de pe teritoriul Republicii Moldova, ceea ce nu s-a întâmplat nici până în ziua de astăzi[10]. Războiul din Transnistria, cunoscut și sub denumirea de războiul ruso-moldovenesc, a început, oficial, la 2 martie 1992, atunci când cazacii și alte forțe paramilitare au provocat un incident în orașul Dubăsari, atacând câțiva polițiști ai instituțiilor moldovenești din zonă care ar fi venit să stopeze un conflict ce s-a soldat cu moartea unui cazac. Ulterior, sediul poliției a fost atacat de gardieni și cazaci, care i-au dezarmat pe polițiștii moldoveni și i-au luat prizonieri. Este important de menționat că această acțiune a fost planificată de forțele pro-ruse, pentru a găsi un pretext de a începe acțiunea militară în zonă. În realitate, cauzele apariției „conflictelor înghețate” trebuie căutate în procesele complexe care au avut loc în ultimii ani de existență a Uniunii Sovietice. Este absolut evident că forțele militare nedemocratice de pe teritoriile republicilor „rebele” au fost inspirate, stimulate și utilizate de către Kremlin, cu scopul de a menține controlul efectiv asupra tuturor fostelor republici ai Uniunii Sovietice, a contracara aspirațiile lor naturale de suveranitate, libertate și renaștere națională [7, p.6].

2 martie 1992 - platoul Coșniței: această zi a intrat în istorie ca fiind ziua forțelor separatiste care declanșează conflictul armat în raioanele de est ale Republicii Moldova. Gardieni, mercenari cazaci și reprezentanți ai Armatei a 14-a au luat cu asalt sediul poliției din Dubăsari. Au fost mul-

te victime umane în urma confruntărilor. Brigada de poliție cu destinație specială a venit în ajutorul colegilor lor, populația autohtonă etc. [8, p.9]. Tot la 2 martie 1992, Moldova a devenit membru cu drepturi depline al Organizației Națiunilor Unite (ONU), iar acest fapt i-a nemulțumit profund pe separatiști care au încercat să aducă și mai multă destabilizare în zona transnistreană. Acceptând să devină parte a ONU, Republica Moldova acordă o mare importanță promovării democrației și drepturilor omului, menținerii păcii și securității internaționale, dezvoltării economice și sociale, respectării principiilor dreptului internațional și statului de drept. Această politică era valabilă și pentru Transnistria, dar autoritățile separatiste au respins calea păcii și au continuat să sprijine mercenarii în război. La 3 martie 1992, satul Cocieri a fost atacat, iar a doua zi, separatiștii au intrat în satul Coșnița, atacând mai mulți polițiști moldoveni. Au urmat și alte localități, printre care Grigoriopol, Tighina, Bender și Tiraspol. La 15 martie, Guvernul Republicii Moldova a făcut un apel la gardieni și cazaci să depună armele până la 17 martie 1992. Ulterior, la 19 martie 1992, Parlamentul Republicii Moldova a propus un compromis, prezentând proiectul de acordare Transnistriei a statutului de Zonă Economică Liberă și modificarea administrației teritoriale, dar fără succes [11].

Autoritățile separatiste au făcut apel la cetățenii din stânga Nistrului, apoi au cerut sprijin din partea Federației Ruse. Ca răspuns, ministrul rus de Externe a ieșit cu o declarație de presă, îndemnând autoritățile de la Chișinău să acționeze în strictă conformitate cu prevederile dreptului internațional în vederea respectării drepturilor omului și a minorităților naționale. La 1 aprilie 1992, președintele rus Boris Elțin a semnat un decret prin care Armata a 14-a a fost dislocată în Moldova sub jurisdicția Federației Ruse. Acest decret a fost unul ilegal deoarece după prăbușirea Uniunii Sovietice, teritoriile autonome au trecut în posesia republicilor pe teritoriul cărora se aflau și nimeni nu avea dreptul să trimită o armată străină în zonă [12].

Separatismul transnistrean după 31 de ani de existență

Pentru Republica Moldova, anul 2023 a însemnat 31 de ani de separatism activ în Transnistria, 31 de ani fără soluții concrete și viabile pentru rezolvarea așa zisului conflict „înghețat”. Formatul 5+2 este până acum singura platformă diplomatică de negociere care vizează găsirea unor soluții pentru rezolvarea conflictului transnistrean. Negocierile în procesul de

reglementare transnistreană în format 5+2 nu au mai avut loc de la începutul războiului din Ucraina. În aceste condiții, autoritățile de la Chișinău trebuie să continue discuțiile cu Tiraspolul în alte formate existente, precum formatul 1+1, ceea ce înseamnă continuarea dialogului cu autoritățile separatiste din stânga Nistrului în interesul comun al tuturor celor care se află pe teritoriul Republicii Moldova, iar cel mai important lucru în această chestiune este menținerea păcii și stabilității[13].

Este important de menționat că interesele Federației Ruse în regiunea transnistreană au un rol considerabil în evoluția conflictului. În primul rând, interesele rusești sunt geostrategice. Partea rusă consideră prezența sa pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv militar, ca o posibilitate de a exercita influență în zona balcanică. În al doilea rând, interesele Rusiei sunt de natură politică. Retragera trupelor militare ar putea fi considerată o concesiune către Occident și ar priva Rusia de anumite pârguri de influență în zona dată. În consecință, interesele geostrategice și politice pe care Rusia le are în regiunea transnistreană explică sprijinul politic, economic și militar acordat de această țară regimului de la Tiraspol [3, p.17].

Prin obținerea independenței Republicii Moldova, Mișcarea de Eliberare Națională și-a atins scopul primordial pe malul drept al Nistrului, dar nu și în Transnistria, parte componentă a Republicii Moldova, rămânând o problemă gravă și nerezolvată[1, p.149]. De 31 de ani, cea mai mare problemă pentru guvernul de la Chișinău se numește Transnistria. Cel mai interesant este că, potrivit unui sondaj realizat în 2006, rezolvarea conflictului transnistrean se află doar pe locul cinci (4,5%) în ceea ce privește interesul public. Problema transnistreană este o sarcină dificilă, mai ales că, în realitate, Republica Moldova nu a avut niciodată control efectiv asupra Transnistriei [4, p.278].

În toți acești 31 de ani de separatism, autoritățile de la Tiraspol au realizat o serie de schimbări în educație cu scopul de a șterge adevărata identitate națională prin impunerea unei istorii și culturi false. De asemenea, limba română este practic interzisă în toate unitățile de învățământ din Transnistria, cu excepția unui liceu, acesta fiind Liceul Teoretic „Lucian Blaga” din municipiul Tiraspol. Această instituție s-a confruntat cu un șir de probleme care apăreau din cauza unor motive absurde și nejustificate. Spre exemplu, în august 2021, regimul separatist a suspendat activitatea

instituției pentru cel puțin 3 luni pe motiv că alegerea directorului nu s-a făcut conform regulamentului intern. Desigur, acesta a fost doar un pretext pentru a închide ultima instituție preuniversitară care încă păstrează adevăratele valori naționale și transmite adevărul istoric tinerii generații din zona transnistreană. De-a lungul timpului, au existat numeroase propuneri de rezolvare a conflictului transnistrean, una dintre soluții fiind strategia 3D, un concept aparent ușor în teorie dar foarte greu de pus în practică. Această strategie a însemnat aplicarea a trei acțiuni esențiale, cum ar fi: 1. Democratizare; 2. Decriminalizare; 3. Demilitarizare [5, p.97].

O altă propunere care a pus în pericol suveranitatea Republicii Moldova a fost Planul Kozak, gândit de Kremlin și numit după inițiatorul acestuia, Dmitri Kozak (fost viceprim-ministru al Federației Ruse). Acest plan a fost propus în anul 2003 și a vizat soluționarea definitivă a conflictului dintre autoritățile de la Chișinău și Tiraspol, prin federalizarea Republicii Moldova, iar armata rusă trebuia să staționeze în zonă timp de 20 de ani, din 2003 până în 2023. În acest sens, la Chișinău au fost organizate proteste masive unde cetățenii au declarat foarte clar că sunt împotriva Planului Kozak. Din fericire, în ultimul moment guvernul de la Chișinău a respins proiectul, pe motiv că era neconstituțional [9, p.194].

Cu siguranță, un rol important în respingerea acestui plan la jucat populația care a protestat în stradă, dându-și seama că este o capcană periculoasă în care Rusia a vrut să tragă Republica Moldova, și anume „Anexarea în Lege”. La 9 iunie 1992, la Helsinki, președinții Moldovei, României și Federației Ruse au semnat un acord privind încetarea operațiunii militare, iar la 21 iunie aceluiași an, la Moscova, Mircea Snegur, primul președinte al Republicii Moldova, împreună cu președintele Federației Ruse, Boris Elțin, în prezența lui Igor Smirnov, liderul separatiștilor din Transnistria, au semnat acordul de încheiere definitivă a războiului [6, p.478].

Transnistria în contextul războiului din Ucraina

Este evident că Transnistria nu poate fi pusă deoparte, nici măcar în timpul războiului din Ucraina, ci trebuie monitorizată cu atenție pentru a evita conflictele militare în zonă și pentru a avea grijă de siguranța populației. Odată cu războiul din Ucraina, tensiunea a crescut și în Republica Moldova, unii crezând că aceeași situație s-ar putea întâmpla și în Transnistria, iar mai mulți locuitori chiar și-au părăsit casele, mergând peste hotare sau

stabilindu-se cu traiul la Chișinău. Pentru Republica Moldova, situația cu separatismul transnistrean este complicată, iar un pas important pentru asigurarea stabilității social-politice este consolidarea securității statului prin stabilirea de relații durabile cu organisme internaționale, Uniunea Europeană, Statele Unite ale Americii, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord. Un lucru este clar, strategia prin care Rusia a sfâșiat Moldova în două părți în anul 1992 se aplică astăzi în Ucraina, poate chiar mai dur. Tocmai pe acest motiv, îmbunătățirea securității țării noastre este primordială, poate chiar crucială. În decembrie 2022, reprezentanții Guvernului Republicii Moldova au anunțat că autoritățile de la Chișinău intenționează să elaboreze un nou plan de reintegrare a regiunii transnistrene în Republica Moldova, iar rolul României și al Uniunii Europene ar trebui să crească în procesul de negociere [14].

De mulți ani, Transnistria a fost o „gaură neagră” a Europei, așa cum se afirmă într-un raport al Parlamentului European din 2002, unde drepturile omului și libertatea presei sunt încălcate. Este clar că războiul care are loc astăzi în Ucraina obligă instituțiile competente ale Republicii Moldova să regândească noi instrumente de securitate a frontierei și să investească în inovarea sistemelor de protecție împotriva amenințărilor externe. De la începutul războiului din Ucraina, la 24 februarie 2022, în Transnistria au fost organizate mai multe acțiuni provocatoare, sub diferite forme, care au încercat să destabilizeze zona și, potrivit unor experți, să provoace acțiuni violente în rândul populației. Autoritățile din Federația Rusă încercau să se joace cu cuvintele, făcând diverse declarații nediplomatice, uneori chiar ciudate, precum: „Un atac asupra Transnistriei ar fi un atac asupra Rusiei”. Prezența ilegală a trupelor Federației Ruse pe teritoriul Transnistriei, precum și a unui contingent paramilitar din structurile așa-ziselor forțe separatiste, reprezintă un factor de destabilizare pentru Republica Moldova. Desigur, nu putem rămâne doar la declarații, ci trebuie căutate soluții concrete cu implicarea unor oameni capabili. Cred că războiul din Ucraina a fost un motiv de perseverență și mai mult în vederea rezolvării conflictului transnistrean, pentru a vedea lucrurile mai bine și pentru a fi mult mai precauți în acest sens. Este firesc ca Republica Moldova să ceară în continuare retragerea forțelor militare ruse de pe teritoriul său, care se află ilegal timp de 31 de ani [15].

Concluzii:

Datoria noastră, a statelor civilizate și democratice, este să respectăm fiecare popor și suveranitatea acestuia, să evităm conflictele care pot duce la separarea teritoriilor sau apariția unor zone separatiste. Lumea nu poate progresa decât prin unitate și solidaritate, prin păstrarea valorilor morale și culturale, prin respectarea drepturilor omului și prin căutarea consensului politic, diplomatic și economic. Problema transnistreană este o lecție pe care trebuie să o învățăm și care ne poate întări și mai mult împotriva celor care ne doresc regres și dezbinare. Ne bucurăm că astăzi tot mai mulți oameni de bună credință au început să aprecieze perspectivele și beneficiile pe care Republica Moldova le obține de la Uniunea Europeană. Aceasta ar însemna că problema transnistreană poate fi rezolvată și de către cetățenii care locuiesc în zonă, care ar pleda pentru democratizare și europenizare. Consider că promovarea măsurilor de consolidare a încrederii și securității, concomitent cu sprijinirea populației, stimularea dezvoltării întreprinderilor și promovarea exporturilor din regiunea transnistreană, realizarea unor proiecte sociale, culturale, economice, cu sprijinul organizațiilor internaționale, ar fi o soluție viabilă pentru întărirea celor două maluri ale Nistrului.

Referințe bibliografice:

1. Anatol Țăranu, *Aspecte ale istoriei începutului conflictului transnistrean*, Articol publicat în Revista de istorie a Moldovei, 9 p.
2. Cornel Ciurea, Dominic Fean, *Conflictul Transnistrean după 20 de ani*, Raport al unui grup de experți internaționali, Editor: Centrul pentru Studii Europene (OSW), ISBN 978-9975-4216-1-4, Chișinău, 2011, 30 p.
3. Constantin Solomon, Artur Gumeniuc, *Conflictul transnistrean și procesul de negocieri în formatul 5+2*, Articol publicat în Revista Moldoscopia (Probleme de analiză politică), nr. 3 (XLII), Chișinău, 2008, 12 p.
4. Dan Dungaciu, *Cine suntem noi? Cronici de la Est de Vest*, Editura Cartier, ISBN 978-9975-79-539-5, Chișinău, 2009, 580 p.
5. Dan Dungaciu, *Basarabia e România?* Editura Cartier, ISBN 978-9975-79-685-9, Chișinău, 2011, 463 p.
6. Ion Costăș, *Transnistria 1989-1992: Cronica unui război „nedeclarat”*, Editura RAO, ISBN 978-606-609-330-9, București, 2012, 666 p.
7. Ion Stăvilă, Gheorghe Bălan, *Conflictul transnistrean: Eșecul reglemen-*

- tării unui conflict care poate fi soluționat*, Studii de Securitate și Apărare, Publicație științifică în Revista Militară, nr. 2 (4), Chișinău, 2010, 23 p.
8. Valentina Ursu, *Râul de sânge*, Editura Basarabia, ISBN 5-86892-456-8, Chișinău, 1993, 173 p.
 9. Vladimir Zincenco, *Transnistria între Moldova, Ucraina și Rusia*, Editura Neverland, ISBN 978-606-9602-54-6, București, 2022, 208 p.
 10. https://www.wikiwand.com/ro/R%C4%83zboiul_din_Transnistria;
 11. https://www.wikiwand.com/ro/Cronologia_conflictului_din_Transnistria;
 12. <https://dreptmd.wordpress.com/referate/constructie-europeana/conflictul-transnistrean-si-republica-moldova/>;
 13. https://www.ipn.md/ro/negocierile-in-formatul-52-sunt-blocate-dialogul-trebuie-7965_1095222.html;
 14. <https://revista22.ro/opinii/ileana-racheru/reintegrarea-transnistriei-o-oportunitate-ce-nu-trebuie-ratata-de-chisinau-i>;
 15. <https://moldova.europalibera.org/a/r%C4%83zboiul-din-ucraina-%C8%99i-solu%C8%9Bia-pentru-transnistria/31992482.html>.

EDUCAȚIA MULTICULTURALĂ: PROMOVAREA DIVERSITĂȚII ȘI INCLUZIUNII ÎN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT

Cristina TULBU-FRUNZE*

CZU 37.015

Rezumat: *Articolul abordează tema educației multiculturale și importanța sa în promovarea diversității și incluziunii în sistemul de învățământ. Educația multiculturală este o abordare educațională care încurajează înțelegerea și aprecierea diverselor culturi și identități etnice dintr-o societate.*

În studiul dat, autorul descrie conceptul, principiile și obiectivele educației multiculturale, evidențiind importanța promovării toleranței, respectului reciproc și dialogului intercultural. Educația multiculturală oferă elevilor oportunitatea de a fi expuși la diferite culturi, tradiții, obiceiuri și perspective, facilitând astfel dezvoltarea gândirii critice, a empatiei

* **Cristina TULBU-FRUNZE**, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, tulbucristins@gmail.com

și a abilităților de comunicare într-o lume tot mai globalizată. Prezentul articol subliniază modalitățile prin care educația multiculturală poate fi implementată în sistemul de învățământ din Republica Moldova. Acestea includ adăugarea de conținut și materiale didactice care reflectă diversitatea culturală în programa școlară, promovarea diversității în practicile de predare și evaluare, precum și organizarea de activități care să faciliteze interacțiunea și înțelegerea între elevi cu background cultural diferit. Studiul evidențiază, de asemenea, beneficiile educației multiculturale. Aceasta contribuie la combaterea stereotipurilor și prejudecăților; promovează înțelegerea reciprocă și construirea unei societăți mai incluzive și armonioase. Educația multiculturală dezvoltă competențe sociale și interculturale, ajutând elevii să devină cetățeni responsabili și toleranți într-o lume diversă.

Autorul utilizează pe larg examinarea și sintetizarea multiplelor surse bibliografice, identificând tendințele, teoriile și concluziile anterioare referitoare la educația multiculturală și efectele sale, demonstrând că prin implementarea unor abordări și practici adecvate, educația multiculturală poate contribui la formarea unei societăți mai deschise, respectuoase și înțelegătoare față de diversitatea culturală.

Cuvinte-cheie: educație multiculturală, incluziune socială, sistem de învățământ, curriculum, diversitate etnică.

MULTICULTURAL EDUCATION: PROMOTING DIVERSITY AND INCLUSION IN THE EDUCATIONAL SYSTEM

Abstract: *This article addresses the theme of multicultural education and its importance in promoting diversity and inclusion within the educational system. Multicultural education is an educational approach that encourages the understanding and appreciation of diverse cultures and ethnic identities within a society.*

In this study, the author describes the concept, principles, and objectives of multicultural education, highlighting the importance of promoting tolerance, mutual respect, and intercultural dialogue. Multicultural education provides students with the opportunity to be exposed to different cultures, traditions, customs, and perspectives, thereby facilitating the de-

velopment of critical thinking, empathy, and communication skills in an increasingly globalized world. This article emphasizes the ways in which multicultural education can be implemented in the education system of the Republic of Moldova. These include incorporating content and teaching materials that reflect cultural diversity into the school curriculum, promoting diversity in teaching and assessment practices, as well as organizing activities that facilitate interaction and understanding among students from different cultural backgrounds. The study also highlights the benefits of multicultural education. It contributes to combating stereotypes and prejudices, promotes mutual understanding, and builds a more inclusive and harmonious society. Multicultural education develops social and intercultural competencies, helping students become responsible and tolerant citizens in a diverse world.

The author extensively employs the examination and synthesis of multiple bibliographic sources, identifying trends, theories, and previous conclusions regarding multicultural education and its effects, demonstrating that through the implementation of appropriate approaches and practices, multicultural education can contribute to the formation of a more open, respectful, and understanding society towards cultural diversity.

Keywords: multicultural education, social inclusion, educational system, curriculum, ethnic diversity.

Introducere:

Societatea contemporană moldovenească, datorită caracterului său poli-etnic, multilingv și policultural, aduce în fața științei pedagogice și a sistemului educațional un complex de probleme teoretice și practice legate de consolidarea societății, menținerea unui spațiu sociocultural unitar în țară și depășirea tensiunilor etnonaționale. Problema educării copiilor și tinerilor pentru viața într-un mediu multinațional este deosebit de actuală și ocupă o poziție prioritară în dezvoltarea învățământului contemporan.

Abordarea științifico-teoretică a problemei dezvoltării spațiului educațional într-o societate multinațională este determinată de mai mulți factori: procesele care au loc în comunitatea mondială și care sunt dictate de schimbarea orientărilor sale socio-economice; accentuarea atenției acordate specificului etnic și modernizarea în educație.

Una dintre funcțiile principale ale sistemului educațional este cea cultural-formativă, care constă în conservarea, transmiterea, reproducerea și dezvoltarea culturii prin intermediul educației. Pentru realizarea acestei funcții, este necesară orientarea educației către formarea omului culturii și integrarea educației în cultură, precum și integrarea culturii în educație.

Cu toate acestea, în elaborarea modelelor moderne de educație multiculturală, care țin cont de caracteristicile etnopedagogice și etnopsihologice ale formării valorilor universale și naționale-etnice, locul și rolul instituțiilor de învățământ nu sunt suficient de clar definite. Există, de asemenea, nevoia de a le evalua din punct de vedere științific și teoretic, în ceea ce privește importanța lor practică în adaptarea socială a copiilor și în integrarea interculturală a acestora.

Lipsa unei metodologii naționale fundamentate științific și practic, privind pregătirea profesorilor, a unei coerențe în ceea ce privește formarea cadrelor didactice pentru a aborda diversitatea în clasă în învățământul secundar liceal, precum și lipsa unei metodologii sistemice față de incluziunea socială și diversitate, reprezintă baza acestui studiu de cercetare (Concioiu, 2021). Furnizarea unei viziuni cuprinzătoare asupra managementului diversității la clasă în învățământul secundar, public și privat, poate aduce o valoare adăugată pentru statele membre ale Uniunii Europene (UE). Mai precis, poate crește gradul de conștientizare cu privire la importanța existenței unor formatori de profesori pregătiți să facă față diversității multiculturale la clasă și poate conduce la armonizarea legislației și a competențelor interculturale ale profesorilor, într-un cadru european, integrat în programele de învățământ. Se remarcă astfel o schimbare de perspectivă, care abordează diversitatea societății ca pe un avantaj. Această metamorfoză cu care se confruntă societățile europene actuale poate să conducă la o perfecționare a furnizorilor de educație și a factorilor decizionali. Se ajunge, deci, la o altă paradigmă, de la „Predare despre diversitate” la „Creare de diversitate, predarea pentru diversitate, învățare în diversitate!”

Cum se poate răspunde acestor întrebări: „Înteleg profesorii / cadrele didactice nevoia de integrare a unui elev într-un mediu multicultural, în context școlar?”, „Sunt profesorii pregătiți să facă față diversității culturale și lingvistice în sala de clasă?”, „Ce înseamnă pentru un profesor să predea

pentru diversitate și în diversitate?”, „Există metodologii funcționale pentru formatorii de profesori multiculturali?”.

Așadar, scopul prezentei lucrări este acela de a analiza paradigma diversității culturale din învățământul preuniversitar liceal din Republica Moldova și corelarea politicilor educaționale care vizează diversitatea culturală și lingvistică și cu abordarea practică, atât în ceea ce privește educația formală, cât și cea non-formală. În substanța sa, acest referat științific intenționează să ofere o perspectivă conceptual-teoretică articulată asupra problematicei abordate. Lucrarea e întocmită ca o cercetare empirică structurată cu mai multe abordări ale diversității culturale și lingvistice, la nivel educațional. Are în cuprins studii calitative și cantitative și oferă o vedere cuprinzătoare asupra managementului diversității din cadrul instituțiilor de învățământ sau a acelor organizații care au ca obiect activități educative.

Metodologia cercetării

Baza metodologică și teoretică a cercetării este fundamentată pe conceptele filosofice legate de individ ca personalitate, individualitate, interacțiunea dintre cultură și educație în dezvoltarea personalității; ideile umane privind adaptarea sistemului educațional la schimbările socio-culturale din mediul înconjurător; principiile interconectării teoriei și practicii, dezvoltării și sistematicității:

- Abordări culturale (A.I. Arnoldov, M.M. Bakhtin, F.A.V. Disterweg, etc.) care se concentrează pe studiul interacțiunii și integrității spirituale, etnice și culturale în dezvoltarea personalității.
- Teorii ale dezvoltării etniilor și culturilor acestora (Yu.V. Bromley, L.N. Gumilev, A. Toynbee, O. Spengler etc.); contacte interculturale în viața umană (M.M. Bakhtin, V.S. Bibler etc.).
- Teorii ale activității și dezvoltării personalității; comunicare și relații; educație și sisteme educative.
- Fundamente științifice ale etnopedagogiei.
- Probleme ale educației multiculturale, educației policulturale și a formării (O.V. Arakelyan, V.I. Matis, etc.).

Analiza contextuală și teoretică a Educației Multiculturale

Educația multiculturală și interculturală sunt două concepte fundamentale în domeniul educației, care vizează gestionarea și promovarea diversi-

tății culturale în cadrul procesului de învățământ și în societate în general. Aceste concepte au evoluat de-a lungul timpului și au fost influențate de contextul istoric și spațial specific fiecărei regiuni geografice.

Educația multiculturală se referă la un cadru educațional în care se recunoaște și se celebrează diversitatea culturală a societății. Aceasta implică integrarea și includerea conținutului cultural și al diversității în curriculumul școlar și în procesul de predare și învățare. Educația multiculturală încurajează înțelegerea, toleranța și respectul față de culturi diferite și promovează valori precum egalitatea, justiția și non-discriminarea. Ea vizează să ofere tuturor elevilor, indiferent de originea lor culturală, oportunități egale de învățare și dezvoltare [10].

Istoric, conceptul de educație multiculturală a luat amploare în special în contextul mișcării pentru drepturile civile din Statele Unite în anii ‘60 și ‘70, când s-a cerut o mai mare includere a conținutului cultural al minorităților în curriculumul școlar. De atunci, educația multiculturală s-a răspândit în întreaga lume și a devenit un instrument important în promovarea diversității și a înțelegerii interculturale în cadrul societăților.

În schimb, educația interculturală se concentrează pe interacțiunile dintre diferitele grupuri culturale și pe dezvoltarea competențelor de comunicare și înțelegere într-un context intercultural. Ea se axează pe promovarea dialogului, a cooperării și a acceptării reciproce între culturi diferite. Educația interculturală se referă la dezvoltarea abilităților individuale și colective pentru a interacționa și a colabora cu persoane din medii culturale variate. [11]

Cercetarea literaturii relevante în domeniu evidențiază multiple perspective științifice privind interpretarea și aplicarea conceptelor de “educație interculturală” și “educație multiculturală”. G. Holm și H. Zilliacus [6] au efectuat un studiu asupra modului în care acești termeni sunt utilizați și au identificat o preferință geografică distinctă: termenul “educație interculturală” predomină în Europa, în timp ce în Statele Unite, dar și în restul Americii de Nord, Australia și Asia se utilizează mai des termenul “educație multiculturală”. În plus, s-a constatat că “educația multiculturală” și “educația interculturală” sunt adesea folosite ca noțiuni universale și se referă la un singur tip de educație, dar au fost analizate în detaliu în ceea ce privește interpretarea lor specifică.

Cercetătorii au subliniat tendința din Europa de a folosi termenul “intercultural” pentru a descrie procesul de interacțiune și competențe între diferitele grupuri culturale într-un mediu cultural divers, în timp ce termenul “multicultural” este văzut mai puțin dinamic și se referă la o situație cu diversitate culturală. Potrivit lui J. Gundara (2000), interculturalitatea implică “interacțiuni, negocieri și procese”, în timp ce multiculturalitatea reflectă doar natura diversificată a societăților și este utilizată în scopuri descriptive. Aceste viziuni au fost promovate în politicile Consiliului European și ale Comisiei UE. UNESCO (2006) oferă definiții clare ale celor doi termeni: “multiculturalismul” descrie diversitatea culturală a societății umane și se referă nu doar la elementele culturii etnice sau naționale, ci și la diversitatea lingvistică, religioasă și socio-economică, excluzând aspectele precum genul sau rasa. Pe de altă parte, “interculturalitatea” este definită ca un concept dinamic care implică relații în evoluție între grupurile culturale și rezultă din schimburile și dialogurile “interculturale” la nivel local, regional, național sau internațional.

Conceptul de interculturalitate, conform lui C. Clanet, include diversitatea proceselor psihice, relaționale, de grup și instituționale generate de interacțiunile dintre culturi, cu accent pe schimburile reciproce și protejarea identității culturale. Educația interculturală se bazează pe valori umane și culturale, transcendând limitele unei existențe determinate și promovând o abordare psihopedagogică a diferențelor culturale la nivel personal, cultural și societal. Această educație vizează dezvoltarea unei învățămînt pentru toți, recunoscând și respectând diversitatea culturală existentă într-o societate.

Istoric, conceptul de educație interculturală a fost mai prominent în Europa, unde interacțiunile culturale între diverse grupuri etnice și lingvistice au fost frecvente de-a lungul istoriei. Această abordare a fost influențată de eforturile de promovare a înțelegerii și a cooperării între statele europene cu o istorie bogată în diversitate culturală.

De-a lungul timpului, educația multiculturală și interculturală au devenit complementare și au evoluat pentru a aborda noțiuni precum cetățenia globală și competențele interculturale într-un context globalizat. Aceste concepte au devenit tot mai relevante într-o lume caracterizată de migrație, comunicare globală și interconectivitate culturală.

În definiția sa actuală, educația multiculturală se aplică tuturor politiciilor și aspectelor care guvernează activitatea școlilor în efortul de a îmbunătăți rezultatele educaționale pentru toți elevii, indiferent de diversitatea lor în ceea ce privește naționalitatea, apartenența socială, credința religioasă și genul, inclusiv copiii talentați. Prin urmare, conceptul de educație multiculturală reprezintă o paradigmă în care accesul egal la oportunitățile educaționale în școală este garantat pentru toți elevii, indiferent de grupul lor de apartenență.

Conform definiției din dicționarul Oxford, pluralismul cultural este un concept care se referă la coexistența și interacțiunea mai multor culturi distincte într-o societate sau într-un anumit spațiu geografic. Acest concept se bazează pe ideea că o societate sau o comunitate poate fi compusă din mai multe grupuri etnice, culturale, religioase sau lingvistice, iar aceste grupuri coexistă în mod pașnic și contribuie la diversitatea culturală a societății. Pluralismul cultural presupune acceptarea și respectarea diferențelor culturale și promovează ideea că toate aceste culturi au valoare și contribuții semnificative la societate. Acesta nu se limitează doar la coexistența pașnică a diferitelor culturi, ci și la încurajarea dialogului, a schimbului cultural și a colaborării între acestea. De asemenea, pluralismul cultural subliniază importanța asigurării drepturilor individuale și colective ale membrilor fiecărei culturi, inclusiv dreptul la exprimarea identității culturale și religioase fără discriminare sau presiuni externe [2].

Asociația de Management din America, în încercarea sa de a defini educația multiculturală, o prezintă ca pe un concept umanist, fundamentat pe concepte precum identitatea, diversitatea, drepturile omului, justiția socială și posibilitatea de a alege stiluri de viață diferite pentru fiecare individ. Această abordare implică eforturi care se manifestă în mod obișnuit în elaborarea programelor de instruire și în organizarea administrativă la locul de muncă [1]. Multiculturalismul sau politica multiculturală este o noutate relativă care aduce în prim-plan prezența mai multor culturi distincte, coexistând în același spațiu social. Societățile multiculturale sunt acele societăți în care diverse culturi conviețuiesc din diferite motive. Abordarea multiculturală urmărește promovarea interacțiunii, înțelegerii și schimbului cultural între culturi, în scopul asigurării unei conviețuiri pașnice și reducerii tensiunilor între acestea [3].

În zilele noastre, datorită interacțiunii extinse, atât fizică, cât și virtuală, dintre oameni și culturi, precum și datorită dispariției frontierelor tradiționale, au apărut inevitabil legături personalizate între oameni și culturi. În acest context, una dintre misiunile fundamentale ale educației în societățile multiculturale este proiectarea curriculumului care să fie cultural sensibil și receptiv la caracteristicile multiculturale. Banks consideră că educația multiculturală este cel puțin trei lucruri: o idee sau concept, o mișcare de reformă educațională și un proces.

Educația multiculturală, conform lui Banks și Banks (2007), este o abordare complexă și comprehensivă în cadrul sistemelor educaționale, care vizează promovarea înțelegerii și integrării diversității culturale în procesul de învățare și în cadrul școlilor. Această abordare are ca scop principal dezvoltarea de cetățeni educați și informați, capabili să trăiască într-o societate tot mai diversă și globalizată.

Principalele elemente ale educației multicultural, conform lui Banks și Banks, include [4]:

1. **Egalitatea șanselor:** Educația multiculturală susține că toți elevii, indiferent de originea lor etnică, rasă, religie sau altă caracteristică culturală, ar trebui să aibă acces egal la o educație de calitate și să beneficieze de oportunități egale în procesul de învățare.

2. **Includerea conținutului cultural divers:** Aceasta implică includerea în curriculum a materialelor care reflectă contribuțiile culturilor diverse la istoria, știința, literatura și arta lumii. Elevii învață astfel despre culturile diferite și înțeleg mai bine moștenirea culturală globală.

3. **Promovarea dialogului și a înțelegerii interculturale:** Educația multiculturală încurajează dialogul deschis și respectuos între elevi cu diferite origini culturale. Scopul este să se dezvolte empatia, să se combată stereotipurile și să se creeze un mediu în care diversitatea este apreciată.

4. **Recunoașterea drepturilor omului și a justiției sociale:** Această abordare pune un accent deosebit pe învățarea valorilor precum drepturile omului, justiția socială și respectul pentru demnitatea umană. Elevii sunt încurajați să devină cetățeni responsabili și să lupte împotriva discriminării și a nedreptăților.

5. **Abordarea intersecțională:** Educația multiculturală recunoaște complexitatea identităților umane. Astfel, abordează intersecționalitatea

dintre caracteristicile individuale precum rasă, gen, etnie, religie și orientare sexuală, analizând cum acestea se intersectează și influențează experiența fiecărei persoane.

6. Inovație în predare și evaluare: Profesorii sunt încurajați să folosească metode și materiale de predare inovatoare, care să țină cont de diversitatea culturală a elevilor. Evaluarea se realizează într-un mod care să recunoască și să valorizeze diversitatea de perspective și abordări.

Perspectiva multiculturală a lui Parekh are trei aspecte de bază: în primul rând, existența culturii umane, care se dezvoltă în cadrul culturii mondiale, s-a dezvoltat și și-a orientat viața socială și relațiile în sensul prioritizării culturii. Aceasta nu înseamnă că oamenii sunt înconjurați doar de cultura lor și că nu pot depăși acest cadru. În al doilea rând, diferitele culturi au sisteme semantice diferite și fiecare cultură, pentru a se înțelege mai bine pe sine, trebuie să se bazeze pe o parte limitată a simbolurilor culturale ale altor culturi, pentru a-și extinde orizonturile intelectuale și morale către o imagine mai largă, menținând totuși fascinația propriei culturi. Acest lucru nu înseamnă că cineva poate avea o viață bună în propria sa cultură, ci mai degrabă înseamnă că persoana dobândește capacitatea de a privi alte culturi și de a reconsidera deficiențele propriilor acțiuni. În al treilea rând, fiecare cultură derivă din cultura colectivă și reflectă provocările culturale în evoluție din cadrul diferitelor tradiții de gândire. Acest lucru nu înseamnă că cultura este lipsită de integritate și identitate, ci înseamnă și că identitatea colectivă este fluidă și deschisă. Toate aceste aspecte înseamnă că nicio cultură nu este cu totul lipsită de valoare, dar și că identitatea culturală a membrilor săi este respectată și valorizată. Pe de altă parte, cele mai multe culturi nu sunt perfecte, iar fiecare cultură are dreptul de a oferi altora. Și în timpul acestui proces, culturile evoluează către mai bine [5]

Din perspectiva lui Bhikhu Parekh, un important teoretician al educației multiculturale, există trei aspecte de bază ale acestei abordări educaționale [5]:

1. Promovarea diversității culturale: Unul dintre aspectele centrale ale educației multiculturale este promovarea și aprecierea diversității culturale. Aceasta înseamnă să recunoaștem și să valorizăm diferențele culturale ale indivizilor și grupurilor, inclusiv diferențele legate de rasă, etnie, religie, limbă, orientare sexuală și altele. Educația multiculturală încura-

jează înțelegerea și respectul pentru toate culturile prezente într-o societate și promovează ideea că toate au valoare și contribuții semnificative.

2. **Promovarea dialogului și înțelegerii interculturale:** Un alt aspect important este promovarea dialogului și a înțelegerii interculturale. Educația multiculturală încurajează elevii să intre în dialog cu persoane din culturi diferite, să învețe despre experiențele și perspectivele altor culturi și să dezvolte abilități de comunicare și cooperare într-un mediu intercul-tural. Scopul este să se creeze o societate în care diferențele culturale să fie văzute ca o oportunitate de învățare și de îmbogățire a experienței umane.

3. **Promovarea justiției sociale și a egalității:** Educația multiculturală se angajează în promovarea justiției sociale și a egalității în cadrul societății. Aceasta înseamnă să se lupte împotriva discriminării și inechităților bazate pe caracteristici culturale sau etnice, să se promoveze drepturile egale pentru toți membrii societății și să se creeze o societate în care toți indivizii să aibă șanse egale de dezvoltare și succes.

Aceste trei aspecte de bază ale educației multiculturale reprezintă fundația unei abordări care încurajează coexistența pașnică, înțelegerea și respectul reciproc între culturi diferite, și care are ca scop promovarea unei societăți mai juste și mai incluzive.

În studiul lor intitulat „Agenda politicilor educaționale cultural sensibile privind educația în Turcia”, s-a analizat sensibilitatea administratorilor, profesorilor și curriculumului școlar primar în legătură cu educația multiculturală. În acest context, cercetătorul turc, Arslan, afirmă că, dacă o societate are o cultură multinațională, politica educațională a unei astfel de comunități ar trebui să acopere toate tipurile de culturi multi-etnice pentru a colabora și a schimba valori culturale [7]. De asemenea, Shayegan [8] argumentează că securitatea lumii și a unităților naționale necesită adoptarea diversității și a multiculturalismului. Acceptarea pluralismului face ca privirea simplistă să devină un partener unic al privirii simpliste și creează un teren pentru conviețuirea pașnică a oamenilor în al treilea mileniu [9].

În studiul său intitulat „Politica multiculturalismului în Canada, Marea Britanie și Australia: rolul educației interculturale”, s-a analizat și evaluat politica de multiculturalism din cele trei țări menționate și s-a concluzionat că educația interculturală subliniază rolul coeziunii sociale într-un context democratic și reprezintă un aspect important al răspunsului guvernului la

diversitate, iar neacceptarea acestui lucru duce la cereri separatiste. Politica multiculturală și, în urma acesteia, educația multiculturală, reprezintă un concept care, în ultimii ani, a atras atenția numeroșilor gânditori din domeniul social, politic, cultural și educațional al țărilor. În țara noastră, se acordă mai puțină importanță educației multiculturală; discuțiile, cărțile și articolele despre acest subiect sunt limitate.

Educația multiculturală, ca domeniu de studiu, are drept scop considerat principal asigurarea egalității de oportunități educaționale pentru toate rasele, națiunile și grupurile cu culturi diferite [10]. Unul dintre obiectivele principale ale sale este să ajute toți elevii să dobândească cunoștințele și abilitățile necesare pentru a avea un comportament eficient într-o societate pluralistă și să interacționeze și să comunice cu alte grupuri etnice ale populației. Curriculumul multicultural poate pregăti indivizii și grupurile să trăiască în pace într-o societate multiculturală.

Importanța educației interculturale în societatea modernă

Necesitatea educației interculturale este justificată de provocările lumii contemporane, combinate cu lipsa de toleranță și înțelegere pentru situația membrilor unui grup exterior, o ființă umană care diferă de majoritatea societății, omogenă în ceea ce privește naționalitatea sa, originea sa, rasa și alte caracteristici. Conflictelor emergente, indiferenței, intoleranței, agresiunii și respingerii li se poate face față prin educație, cultură și acceptarea pluralismului cultural.

Următoarea interpretare a noțiunii de educație, fiind cea mai exhaustivă și comprehensivă, a fost acceptată ca bază pentru discuția despre educația interculturală: „(...) totalitatea factorilor care afectează indivizii și grupurile de indivizi, care contribuie la dezvoltarea și utilizarea potențialului lor în așa fel încât să îi facă, în cea mai mare măsură posibilă, conștienți și membri creativi ai comunității lor sociale, naționale, culturale și globale și să îi facă capabili de autoîmplinire activă, de atingere a unei identități unice și permanente și de autonomie, astfel încât să fie capabili să dezvolte propriul SINE prin îndeplinirea sarcinilor «suprapersonale», prin menținerea continuității propriului SINE în cursul îndeplinirii sarcinilor «îndepărtate». Educația se referă astfel la totalitatea activităților legate de îndrumarea unui alt individ și a propriei sale activități în realizarea potențialului

său complet, precum și la totalitatea factorilor și funcțiilor care formulează și reglementează personalitatea și comportamentul său în relație cu alte persoane și cu lumea” [26].

UNESCO vede educația și cultura ca o șansă pentru pacea mondială, iar obiectivul activităților orientate către acest scop este de a „sprijini schimbările introduse de noi și în noi înșine - în ceea ce privește modul în care acționăm, ne comportăm și abordăm membrul din grupul exterior”; realizarea acestui obiectiv este, de asemenea, legată de dinamica acțiunilor din domeniul intercultural [27]. Ideea menționată mai sus poate fi internalizată în realitatea unei societăți multiculturale prin educația interculturală, deoarece este caracterizată de transculturalitate prezentă în procesele de învățare [28]. Educația interculturală este descrisă ca „orice procese de educație formale și informale care afectează formarea principiilor și a atitudinilor privind interacțiunile deschise între reprezentanții diferitelor culturi și, în consecință, învățarea să rezolve conflictele prin dialog și să facă co-existența pașnică o realitate” [29].

Când discutăm importanța educației interculturale, [30] este essential de subliniat posibilitatea de a considera conceptul la nivelul practicii educaționale, descriind, prin „experiența umanistă”, semnificația dialogului ca bază pentru ajungerea la un acord în situațiile de conflict, opunându-se violenței și marginalizării. În ceea ce privește intențiile politicii de educație a Uniunii Europene, educația interculturală este percepută ca o șansă pentru apropierea națiunilor. Mai mult, dialogul intercultural este identificat ca un factor de bază în comunicare, precum și în contactele interpersonale și internaționale. Au fost adoptate următoarele obiective pentru educația interculturală:

- Învățarea pentru a „analiza critic realitatea, a se distanța de opiniile banale care funcționează în cultura dominantă, a respecta alte culturi și a analiza diverse aspecte legale”.
 - Educație care afirmă că „vederea noastră asupra realității este subiectivă, distorsionată de identitatea noastră culturală și că fiecare cultură este, într-un sens, îndatorată altor culturi”.
 - Străduința pentru „stabilirea și dezvoltarea unui dialog fără a se identifica cu cultura dominantă și fără a întări identități culturale diferite”. [31]
- Setul de principii propuse de Nikitorowicz ar putea fi considerat un

ghid pentru selectarea conținutului și sarcinilor considerate importante pentru procesul de educație interculturală din perspectiva muncii educaționale și didactice. În acele principii, Nikitorowicz a evidențiat că:

- Educația interculturală este o consecință a „monoculturalismului și multiculturalismului”, presupunând că „prezența lor este necesară”, pentru apariția „nevoii de a fi ,între’, la limita a două sau mai multe culturi”, rezultând, de asemenea, din existența minorităților în țările caracterizate printr-o structură multinatională - minorități cu multiple patrii și fără patrie. Educația interculturală constă în măsuri educaționale care vizează reducerea comportamentelor ermetice din partea minorităților rezultate din atașamentul lor față de normele specifice culturii lor și stimulate de prejudecăți, preocupări, mituri sau sentimentul de nesiguranță care pot proveni din elementele culturii majorității naționale.
- Educația se referă la valorile formulate în diverse culturi, care sunt puternic diversificate, pot fi utilizate de reprezentanții diferitelor comunități și comunicarea reciprocă între membrii care aparțin mai multor grupuri se reflectă în formarea identității, permitând în același timp schimbul de cunoștințe reciproce. În același context, autorul a încercat să interpreteze lumea culturilor în ceea ce privește numărul lor vast și diversitatea lor, excludând factorii care contribuie la descrierea culturii în termeni de clasificare, gradare, adică ca fiind clasificată ca mai înaltă sau mai joasă. Într-un mod similar, autorul se referă la categoriile „în grup” și „în afara grupului”, definindu-le în mod contextual și nu într-un mod de clasificare.
- Culturile există cu drepturi egale și „sunt supuse transformărilor” într-un mod procesual în cursul schimbului de valori și modele. Autorul adaugă că fiecare formă care permite învățarea despre alte persoane și este aplicată din perspectiva culturală proprie este un element al dezvoltării, în timp ce educația interculturală permite individului să afle mai multe despre propria sa individualitate culturală, să-și creeze propria imagine și, astfel, poate fi utilă în ceea ce privește ceilalți.
- Educația interculturală ar trebui să permită democratizarea și globalizarea ca procese evolutive și interconectate. Mai mult, acest tip de educație ar trebui să vizeze crearea identității civice și să sublinieze, în cadrul acestei identități, acceptarea reciprocă și cooperarea [29].

În pofida eforturilor de armonizare a politicilor orientate spre integrarea interetnică din Republica Moldova la politicile globale precum și cele de nivel European, percepția discriminării rămâne a fi la o valoare înaltă, conform datelor oferite de Etnobarometru 2020 [32]:

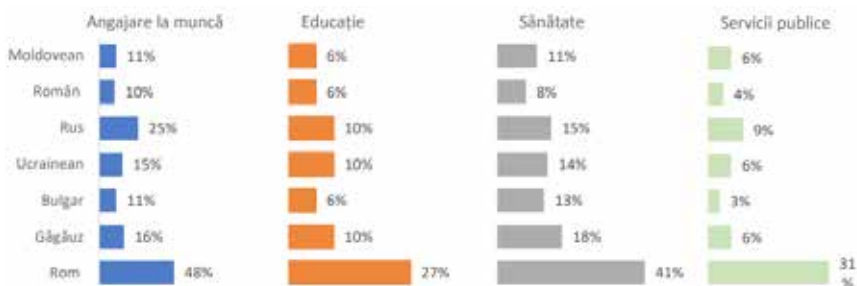

Fig1: Ați avut Dvs. personal sau membrii familiei Dvs. experiență de discriminare în următoarele situații? Este reflectat doar răspunsul afirmativ DA

Primii trei factori de discriminare la locul de muncă sunt limba, fenomenul corupției și statutul socio-economic. Limba a fost cel mai des citată de ruși și ucraineni, în timp ce corupția a fost cel mai des menționată de moldoveni. Statutul socio-economic este o barieră importantă pentru majoritatea grupurilor etnice. Etnia este de departe cel mai important criteriu discriminatoriu în cazul populației rome.

Primii trei factori de discriminare în educație sunt, de asemenea, limba, fenomenul corupției și statutul socio-economic (Figura 2). Limba este menționată cel mai adesea de ruși, bulgari și ucraineni, în timp ce corupția - de moldoveni și români. Etnia este din nou factorul principal al discriminării în cazul romilor. Statutul socio-economic este al doilea ca importanță criteriu de discriminare în cazul moldovenilor.

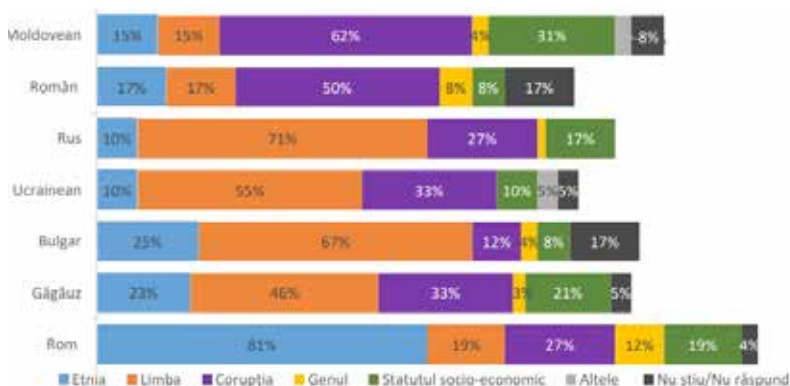

Fig2: Care credeți că a fost motivul pentru tratament inegal în educație?
Răspuns multiplu Eșantion: TOTAL – 292; Moldovean – 26; Român – 12;
Rus – 41; Ucrainean – 42; Bulgar – 24; Găgăuz – 39; Rom – 108

Studiul arată dorința spre deschidere și interacțiune interculturală a tuturor etniilor vizate, dar și grija pentru păstrarea identității etnice și a tradițiilor și obiceiurilor caracteristice etniei date. Dintre toate grupurile etnice, găgăuzii sunt cel mai puțin îngrijorați referitor la păstrarea identității lor. Aranjamentele de autonomie teritorială existente pot fi o explicație pentru percepția relativ mai sporită decât media pe alte grupuri etnice asupra păstrării și promovării identității lor. De remarcat faptul că populația majoritară nu se simte mult mai sigură în ceea ce privește păstrarea identității etnice, în comparație cu grupurile minoritare. În ansamblu, atât populația majoritară, cât și minoritățile etnice consideră Republica Moldova ca fiind un stat în care diversitatea este îmbrățișată și promovată.

Marea majoritate a reprezentanților grupurilor etnice (și într-o măsură mai redusă romii) manifestă toleranță față de o societate multiethnică. Totuși, 2/3 dintre romi consideră că conflictele interetnice sunt inevitabile într-o societate multiethnică. Percepția lor de a fi grupul care este exclus și discriminat în mod sistematic i-ar fi putut face mai susceptibili la dificultățile coexistenței interetnice. Cu toate acestea, chiar și majoritatea reprezentanților etniei rome mai crede că pacea interetnică, în principiu, este posibilă.

Istoricul apariției educației multiculturale în pedagogie

Să analizăm fundamentul istoric al apariției societății multiculturale și a mediului educațional multicultural. Este important să observăm că rădăcinile istorice ale educației multiculturale se află în mișcările pentru drepturile civile ale diferitelor grupuri istoricmente marginalizate. Numeroși cercetători [12, 13, 14, 15, 18, 10, 23] urmăresc istoria acestui fenomen până la acțiunile sociale ale reprezentanților populației afro-americane și a altor etnii care au desființat practicile discriminatorii în timpul luptei pentru drepturile civile din anii 1960. Declarațiile lor se bazau pe numeroase dovezi ale opresiunii în instituțiile de învățământ, care, la acea vreme, erau printre cele mai discriminatorii și ostile din perspectiva egalității rasiale. Activiștii, liderii comunităților și părinții au cerut reformarea programelor de învățământ și au insistat asupra revizuirii practicilor de angajare a specialiștilor, precum și asupra aducerii sistemului educațional și a celui de ocupare a forței de muncă în concordanță cu diversitatea rasială din țară [12].

La sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970, mișcarea pentru drepturile femeilor s-a alăturat eforturilor de reformă în domeniul educațional. Grupurile de apărare a drepturilor femeilor au contestat inegalitățile în domeniul angajării și educației, definind educația de atunci ca principalul instrument al sexismului instituționalizat și sistemic. De asemenea, au insistat asupra dezvoltării programelor educaționale care să exploreze în detaliu istoria și experiența femeilor.

În anii 1970, aceste mișcări au primit sprijin din partea altor segmente ale populației, inclusiv persoanele LGBTQ+, persoanele în vârstă și persoanele cu dizabilități, care au organizat acțiuni socio-politice împotriva încălcărilor drepturilor omului. Deoarece școlile, universitățile și alte instituții de învățământ și organizații erau responsabile de abordarea problemelor acestor grupuri și a altor grupuri istoric marginalizate, au fost dezvoltate o serie de programe, în principal orientate spre modificări sau adăugiri minore la tradițional. Toate acestea au contribuit la conceptualizarea timpurie a educației multiculturale.

James Banks este recunoscut pe bună dreptate ca unul dintre pionierii educației multiculturale, deoarece el a fost printre primii care au abordat cercetarea școlilor ca sisteme sociale în contextul multiculturalii. El a fundamentat prima concepte de educație multiculturale, cu principala idee a

„egalității în educație”. Conform opiniei sale, pentru a menține un „mediu școlar multicultural”, este necesar să se examineze toate aspectele și să se transforme instituțiile de învățământ la toate nivelurile, inclusiv politicile de conducere, relațiile dintre pedagogi, materialele didactice, metodele de evaluare și stilurile de predare [12].

Până la mijlocul și sfârșitul anilor 1980, alți cercetători (cum ar fi Carl Grant [13], Kristin Sliter [14], Geneva Gay [15], Sonia Nito [16]) au continuat să studieze educația multiculturală, bazându-se pe contribuțiile lui J. Banks. Acești cercetători au lucrat la extinderea conceptului, depășind modificările minore în programele școlare și au reușit să identifice abordări cultural-represive în învățământ, teste standardizate, inegalități în finanțarea școlilor, încălcări ale climatului școlar, metode discriminatorii de recrutare și alte „simptome ale unui sistem educațional bolnav și subjugat”.

Între timp, peisajul cultural al Statelor Unite ale Americii a continuat să devină tot mai bogat din punct de vedere cultural, rasial, etnic și religios, subliniind necesitatea ca fiecare elev să dezvolte un set de abilități și cunoștințe necesare pentru a funcționa eficient în mediul existent la acel moment. Aceste abilități includeau gândirea creativă și critică, competențele interculturale, precum și ceea ce era cunoscut ca „conștientizarea socială și globală”. Sistemul educațional nu numai că suferise din cauza discriminării față de grupurile tradiționalmente marginalizate, dar și subestimase pregătirea elevilor și studenților pentru a participa competent într-o societate tot mai diversă.

Ca urmare, în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, cercetătorii au început să lupte pentru dezvoltarea unor noi abordări și modele de educație, bazate pe principiile justiției sociale, gândirii critice și egalității de șanse. Educatorii, cercetătorii și teoreticienii culturii și educației au început să deconstruiască și mai mult modelele tradiționale nu doar în școlile americane, ci și în instituțiile de învățământ superior. Persoane precum Joel Spring [17], Peter McLaren [18], Henry Giroux [19] și alții au contribuit la crearea unei noi structuri socioculturale a instituțiilor educaționale în contextul dimensiunilor mai largi ale puterii, privilegiilor și economiei în societate.

Aceștia au remarcat că în cadrul relațiilor sociale capitaliste existente, există temeuri solide pentru a crede că rasismul și in justiția socială vor rămâne o amenințare serioasă la adresa democrației și că visul egalității so-

cială va rămâne în mare măsură nerealizat. Prin urmare, a devenit evident că eforturile de transformare a sistemelor educaționale trebuie să fie coordonate cu structurile sociale și politice care controlau educația în Statele Unite în acea perioadă.

Problemele educației multiculturale au fost dezvoltate ulterior de pedagogi americani și canadieni precum R. Barnhardt, K. Bennett, J. Bailey, J. Banks, D. Gollnick, C. Grant, V. Gudikunst, E. Jackson, J. Kim, D. Ravitch, P. Shin în Statele Unite și J. Cummins, J. Aitken, A. Fleuras, J. Elle în Canada. Eforturile acestor cercetători au fost coordonate de organizații precum „Asociația Națională pentru Educație Multiculturală” (National Association for Multicultural Education), „Centrul pentru Educație Multiculturală” (Centre for Multicultural Education) de la Universitatea de Stat din Washington (Seattle), „Centrul Național de Cercetare a Diversității Culturale” în Santa Cruz (National Centre of Cultural Diversity) și altele.

În aceeași perioadă, în domeniul pedagogiei globale, au apărut și alte concepte de educație multiculturală. Astfel, problema educației multiculturale a devenit un subiect de interes pentru un număr de educatori din Europa de Vest, cum ar fi M. M. Gordon, J. Lynch în Marea Britanie și A. Anwylor, S. Luchtenberg în Germania.

F. Major, director general al UNESCO, formulează principiile de bază ale multiculturalismului, pe care el le denumeste în lucrările sale “policulturalitate” [20]: educația în spiritul deschiderii și al înțelegerii altor popoare; sistematizarea și integrarea continuă a cunoștințelor dobândite, identificarea legăturilor acestora cu policulturalitatea; dezvoltarea încredere în sine ca un fenomen deosebit de important al conștiinței policulturale; utilizarea noilor tehnologii pedagogice pentru a ajuta elevii să stăpânească materialele de studiu cu orientare policulturală; cultivarea la elevi a unui sentiment de apartenență la propria lor regiune, ca creatori ai propriei vieți, participanți activi la evenimentele prezente din propria țară; stimularea elevilor să se angajeze în învățare și autoeducare continuă, auto-realizare și activitate de cercetare independentă cu privire la problemele policulturalității; analizarea rezultatelor propriilor acțiuni, îmbunătățirea constantă a sistemului de formare a competențelor policulturale.

Nu mai puțin importante sunt contribuțiile pedagogilor germani în domeniul educației multiculturale. Teoriile educației și formării policulturale

au început să fie dezvoltate în mod activ în Republica Federală Germania la sfârșitul anilor ‘80. Până atunci, dezvoltarea educației multiculturale se limita la ceea ce era numit „pedagogie pentru străini”, care viza reintegrarea copiilor străini în țara lor de origine după ce încheiau perioada de ședere în Germania. Pedagogia interculturală a cercetătorului german H. Essinger se baza pe reformarea sistemului educațional, în special a școlilor în care învățau copii germani și copii imigranți. Prin aplicarea principiilor multiculturalismului, educația germană a suferit schimbări, iar imigranții nu mai erau percepuți ca străini, ci, dimpotrivă, ca o oportunitate de îmbogățire reciprocă a diferitelor grupuri socio-culturale ale populației.

Cunoscutul cercetător german D. Glovka interpretează conceptul de multiculturalism ca fiind o strategie care permite individului să se descurce pe deplin într-un mediu multicultural [21].

Un alt cercetător german, A. Thomas, în lucrarea sa „Psihologia învățării și a comerțului intercultural”, a abordat pedagogia interculturală ca fiind pregătirea pentru a înțelege caracteristicile culturale ale diferitelor popoare, respect, toleranță, înțelegere reciprocă și îmbogățire reciprocă [22].

De asemenea, cercetători francezi au pus întrebări privind solidaritatea și cooperarea interetnică. La inițiativa lui M.-A. Julien din Paris a fost creată Uniunea Națiunilor Unite din Franța. Cercetătorul a cerut cooperarea diferitelor state în organizarea educației. El susținea că contactele strânse între țări în problemele educației conduc și la înțelegere la nivel politic. Cercetătorul francez a încercat să promoveze în pedagogie conceptul de multiculturalism și a argumentat rolul educației în relațiile interetnice [23]. În opinia cercetătorului francez J. Demorgon [24], unul dintre pionierii teoriei multiculturalismului este C. Taylor. El a dezvoltat ideea că Statele Unite sunt un stat federal din punct de vedere politic și cultural. Baza acestei teorii este ideea nevoii individului de a fi recunoscut nu doar ca individ, ci și ca membru al unei anumite grupări. C. Taylor consideră că multiculturalismul necesită implementarea „principiului recunoașterii” în domeniile social, politic și educațional.

Modelul școlii multiculturale

Ideea creării unei școli multiculturale se justifică, în opinia noastră, prin abordarea unei noi direcții în filosofia educației - necesitatea consolidării

componentei culturale a paradigmei educaționale, a interconexiunii dintre educație și cultură. În contextul acestei afirmații, una dintre provocările schimbării sistemului de învățământ contemporan este creșterea culturii generale (calității sau nivelului de cultură) a colectivelor pedagogice, a proceselor educaționale și a vieții școlare. Această provocare complexă nu este deloc nouă. Cu toate acestea, chiar dacă a fost pusă în discuție, în puține școli a devenit un obiectiv concret și, în chiar mai puține cazuri, a atins rezultate semnificative. Toate eforturile colectivelor pedagogice din școli sunt direcționate către activități didactice în cadrul paradigmatelor de cunoaștere și disciplinare, în timp ce sarcina de “a conecta educația și cultura” a rămas adesea doar un deziderat general, puțin susținut practic.

Problema centrală constă în cum să se asigure dezvoltarea durabilă (adică schimbarea) a educației naționale nu numai în direcția democrației și umanismului, ci și cum să o ridice la un nivel mai înalt de cultură, înțelegând cultura ca nivel de calitate, deschidere, sens, adecvare culturală a tuturor proceselor educaționale. Cultura nu este direct transmisă, nu este predată de către profesor către elev ca o anumită disciplină sau material teoretic. Cultura se formează ca o expresie unică a gândurilor, acțiunilor și comportamentelor unui adult și a unui copil, ca particularitate a vieții lor interne și externe.

Prin urmare, școala, dacă este cu adevărat orientată spre cultură, nu trebuie să forțeze elevii să asimileze cunoștințe gata pregătite și, în acest sens, să-i învețe, ci să creeze condiții pentru ca elevul să acționeze independent într-un mod cultural, folosind valorile, normele și cunoștințele alese de el însuși. Încă nu ne putem lăuda cu faptul că școala poate rezolva toate conflictele și problemele etnice, economice și politice care apar, dar ea poate aduce o contribuție semnificativă la formarea mentalității multiculturale a individului, la dezvoltarea toleranței și respectului față de pluralismul cultural.

Principiile fundamentale ale creării unei școli multiculturale includ umanismul, toleranța, democrația și pluralismul, cooperarea și co-creația, integrarea și sistematizarea. Majoritatea cercetătorilor sunt de acord că educația multiculturală implică orientarea către dezvoltarea personalității cu o gândire globală, în toată complexitatea sa intelectuală, culturală, psihologică și socială.

Considerăm că principalele obiective ale educației multiculturale trebuie să fie:

1. Satisfacerea nevoilor educaționale ale reprezentanților tuturor etniilor;
2. Pregătirea copiilor pentru viața într-o societate polietnică.

Educația multiculturale se bazează pe un important principiu metodologic, care constă în faptul că omul este o intersecție a multor culturi, prin urmare, el poate avea identități multiple sau identități culturale multiple. Educația multiculturale vizează conservarea și dezvoltarea diversității culturale, a normelor, valorilor și modelelor culturale, transmiterea acestui patrimoniu, precum și a inovațiilor și creațiilor culturale în rândul tânărilor generații.

Organizarea educației pe baza principiilor multiculturalității pornește de la ideea că într-o clasă există o varietate de culturi, toate la fel de interesante și necesare în educație. Procesul de pregătire și dezvoltare profesională a profesorilor pentru a activa în școli multiculturale este unul continuu și poate necesita eforturi susținute. Adaptarea la nevoile și contextul specific al elevilor din diverse grupuri culturale necesită un angajament constant pentru a înțelege și aborda diferențele culturale și pentru a promova respectul reciproc în cadrul clasei. În Republica Moldova, pregătirea profesorilor pentru a activa într-o școală multiculturală poate varia în funcție de diferiți factori, inclusiv instituția de învățământ la care aceștia au fost pregătiți și resursele disponibile pentru dezvoltarea competențelor lor în acest domeniu. Cu toate acestea, există eforturi și programe în curs pentru a îmbunătăți pregătirea profesorilor pentru a face față diversității culturale în clasă. Iată câteva aspecte relevante:

1. **Formarea continuă:** Îmbunătățirea abilităților de gestionare a diversității culturale în clasă poate fi obținută în cadrul programelor de formare continuă. Aceste cursuri pot acoperi subiecte precum educație interculturală, conștientizarea culturală și tehnicile de predare adecvate contextelor multiculturale.
2. **Programe de studiu:** Instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova pot include în programele lor academice conținut relevant despre educația multiculturală și abordări eficiente pentru predarea și gestionarea clasei în medii multiculturale.

3. **Resurse și ghiduri:** Ministerul Educației și alte organizații pot furniza profesorilor resurse și ghiduri pentru a-i ajuta să înțeleagă mai bine nevoile și perspectivele elevilor lor de diverse etnii și culturi. Aceste resurse pot cuprinde materiale didactice, exemple de bune practici și sfaturi pentru a promova un mediu școlar incluziv și respectuos.
4. **Consiliere și asistență:** Profesorii pot beneficia de consiliere și asistență din partea experților în educație multiculturală sau din partea colegilor care au experiență în predarea în școli multiculturale prin programe de mobilitate profesională în afara țării. Aceasta poate contribui la schimbul de idei și experiențe pentru a aborda cu succes provocările specifice ale acestui mediu.

Considerăm că pregătirea umanistă generală, componenta culturală ar trebui să devină baza activității psihopedagogice ale profesorilor. Doar o astfel de abordare în munca cadrelor didactice va aduce rezultate. De asemenea, importante sunt atitudinile, percepțiile, credințele și acțiunile părinților și elevilor. Familia reprezintă fundamentul revitalizării pedagogiei naționale, sursa transmiterii și familiarizării tinerilor cu tradițiile și obiceiurile proprii lor etnii. Familia, în colaborare cu școala, poate să educe un copil în cultură și cultura în copil. În școala multiculturală, direcția prioritară pentru crearea unui mediu socio-cultural favorabil este promovarea etnopedagogiei și etnopsihologiei. [25]

Studiul limbii materne - iată ce reprezintă principala caracteristică a școlii multiculturale. Fiecare copil, indiferent de naționalitatea sa, are dreptul la educație în limba sa maternă. Trebuie să creăm condiții optime pentru realizarea acestui deziderat fundamental. Școala trebuie să respecte limbile materne și dialectele elevilor. În concordanță cu necesitățile comunităților etno-culturale din Republica Moldova, subliniem necesitatea organizării claselor etnice (găgăuze, rome, ucrainești, ruse, etc). Acest lucru va permite copiilor să înțeleagă mai bine unicitatea limbii și culturii lor materne.

În contextul educației în școala multiethnică, niciun copil nu ar trebui să se simtă “umilit” sau “superior” din cauza apartenenței sale etnice. Pentru ca un tânăr să nu se simtă “defavorizat” într-un mediu polietnic, trebuie să-și conștientizeze în primul rând propria identitate, rădăcinile, cultura, tradițiile și obiceiurile sale. În mod special, învățarea limbii materne contribuie la această conștientizare și la dezvoltarea unui sentiment de “noi”.

Implicarea școlarilor în înțelegerea, studierea și păstrarea culturii, limbii, tradițiilor și obiceiurilor lor native, precum și formarea unei atitudini pozitive și tolerante față de reprezentanții altor culturi, armonizarea relațiilor interetnice se realizează prin actualizarea conținutului educațional, care este legată în primul rând de schimbarea volumului și a conținutului disciplinelor lingvistice, introducerea de materii noi și organizarea activităților educaționale. Este evident că dezvoltarea bilingvismului româno-național este o necesitate obiectivă, deoarece creează condiții favorabile pentru dezvoltarea completă a copilului, formarea simpatiei și a responsabilității nu doar față de cultura proprie ci și față de întreaga societate a Republicii Moldova. Predarea limbii române este o sarcină importantă a statului, a cărei soluționare contribuie la asigurarea integrității statului, la consolidarea armoniei interetnice. Bilingvismul româno-național (atunci când copiii vorbitori de limbă română învață și limba altor naționalități care trăiesc pe teritoriul Republicii Moldova) poate ajuta la includerea vorbitorilor de limba română în lumea unică a etniilor care trăiesc în Republica Moldova, formând o atitudine pozitivă față de alte națiuni.

Una dintre caracteristicile educației în școlile multiculturale trebuie să fie introducerea în domeniul educațional “Limbă și comunicare” a unui curs referitor la literatură etniilor Republicii Moldova. Studiul acestui subiect se prezintă ca fiind esențial, deoarece el extinde orizontul de cunoștințe al elevilor, aprofundează înțelegerea diversității lingvistice a țării, a conexiunilor dintre ele, precum și a unicității și irepetabilității culturilor naționale [25]. Utilizarea unor asemenea practici în stăele cu structură etnică diversă (exemplul Finlandei, Suediei, etc), stimulează interesul elevilor pentru cultura și literatura etniilor care convețuiesc într-un stat, demonstrându-le interdependența și influența reciprocă a dezvoltării popoarelor și culturilor, și promovează formarea unei atitudini tolerante față de reprezentanții diferitelor etnii. Studiul culturii altor etnii poate fi realizat în format de curs educațional desinestătător sau în calitate de module separate la discipline de studiu precum “Educația civică”, “Dezvoltarea personală”, “Muzica”, “Arta Plastică”, etc. Aceste cursuri urmează să ajute elevii să evalueze contribuția diferitelor culturi la tezaurul umanității, să înțeleagă interacțiunea culturilor diferitelor popoare, să implementeze principiul dialogului între culturi. Compararea elementelor culturii unui alt popor cu

cunoștințele despre cultura nativă oferă o oportunitate de a confirma ideea diversității culturilor, de a înțelege trăsăturile distincte ale manifestărilor culturale, de a le lua în considerare în relațiile cu reprezentanții altor culturi și de a dezvolta respectul pentru realizările culturale ale altor popoare.

Un aspect semnificativ îl reprezintă umanizarea și umanitarizarea conținutului în alte domenii de învățare. La lecțiile de muncă, matematică, fizică, biologie, istorie, geografie, educație fizică, profesorii recurg constant la diferite componente ale culturii naționale și mondiale. Astfel, conținutul altor domenii educaționale (științe naturale, matematică, cicluri tehnologice) este orientat către crearea condițiilor pentru înțelegerea de către elevi a conceptelor și categoriilor de educație multiculturală.

Activitatea de cercetare și investigație ar trebui să devină o componentă prioritară a modelului educațional al școlii multiculturale, atât pentru elevi, cât și pentru profesori și părinți, abordând diverse teme precum “Caracteristicile etnice ale familiei”, “Arta și teatrul”, “Jocurile și jucăriile din culturile diferitelor popoare”, “Tradițiile și obiceiurile din culturile diferitelor popoare”, etc.

Unul dintre prerechizitele pentru crearea unui sistem de educație multiculturală constă în studierea și integrarea în practică a principiilor etnopedagogiei și etnopsihologiei în activitatea colectivului pedagogic, precum și în dezvoltarea unei atmosfere de colaborare creativă între familie și școală, bazată pe pedagogia tradițională. Organizarea ședințelor tematice ale colectivului pedagogic, a seminarilor, a concursurilor și a altor forme de implicare a profesorilor din școală va contribui la creșterea nivelului științific și metodologic al instituției de învățământ.

Concluzii:

Educația și formarea multiculturală reprezintă o strategie culturală în cadrul învățământului contemporan, orientată spre conservarea și dezvoltarea diversității bogate a valorilor culturale, transmisia acestei moșteniri, precum și a inovațiilor culturale tinerelor generații.

Baza filosofică a educației multiculturalismului contemporan este reprezentată de ideile dialogului și interacțiunii dintre culturi, civilizații și țări. Educația multiculturală este intrinsec culturală, deoarece trăiește în cultură și învață copiii să perceapă procesul cultural contemporan ca o evo-

luție naturală a multor comunități umane, crescând astfel interesul pentru problemele culturale.

Scopul educației multiculturală constă în dezvoltarea unei personalități capabile de dialog în societate, care să accepte și să înțeleagă nu doar propriile sale valori culturale, ci și cele ale altora, conștientizându-se ca parte a culturii naționale și mondiale. Cu cât se formează mai devreme la un copil o atitudine respectuoasă față de persoanele de diferite naționalități, cu atât va fi mai puternică toleranța și conștiința națională înaltă.

Ideea de a crea o școală multiculturală se bazează pe o nouă direcție a filosofiei educației - necesitatea sporirii componentei culturale a paradigmelor educaționale și a relației dintre educație și cultură. Civilizația umană a atins un nivel de dezvoltare la care reînvierea culturii naționale și utilizarea ei în dezvoltarea spirituală a popoarelor și a fiecărei persoane în parte sunt imposibile fără multiculturalitate, ca principal mod de integrare în cultura mondială și în valorile comune umane. Aceasta reprezintă una dintre principalele caracteristici ale dezvoltării sociale progresive contemporane.

Modelul școlii multiculturalității, dezvoltat în concordanță cu principiile și concepțele cercetătorilor naționali și internaționali în domeniul educației multiculturală, este conceput de noi ca o abordare variabilă a educației contemporane. Organizarea educației pe principiile multiculturalității se bazează pe principiul că într-o clasă există un singur grup, dar există multe culturi, toate fiind la fel de interesante și toate fiind necesare în procesul educațional.

Dezvoltarea eficientă a sistemului de educație multiculturală este susținută de următoarele condiții organizaționale și pedagogice create în școala multiculturală: componenta etnoculturală a educației, etnopedagogizarea procesului educațional și formativ, competența etnopedagogică a profesorilor, crearea unei atmosfere de toleranță și respect pentru limbile și culturile materne și ale altora.

Referințe bibliografice:

1. ASKARIAN, M., *The status of ethnic cultures in citizenship education, Journal of Research*, Institute for Educational Research and Curriculum Development and Innovation, No. 17, 2006.

2. Oxford Dictionary, (2011), Tehran, standard Publication.
3. SADEQY, A. *Design Pattern curriculum for Elementary teacher education, multicultural Islamic Republic of Iran*. PhD thesis. Allameh Tabatabai University. The doctor guides Mahmoud Mhrmhmday, 2011.
4. BANKS , A. JAMES AND BANKS, C. A. M. *Multicultural education: Issues and perspectives* (6th ed).chap 10. Pp.247-269. New York: Wiley, 2007.
5. PAREKH, B. *The concept of multicultural education* . In S. Modgil, G.K. Verma, K. Mallick, & C. Modgil (Eds.), *Multicultural Education: The interminable debate* (pp. 19-31). Philadelphia: Falmer. 2008.
6. ZILLIACUS, H., HOLM G. *Multicultural Education and Intercultural Education: Is There a Difference?* In: M. Talib, J. Loima, H. Paavola & S. Patrikainen (Eds.), *Dialogues on Diversity and Global Education*. Berlin: Peter Lang, 2009. pp. 11-28. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/281555019_Multicultural_education_and_intercultural_education_Is_there_a_difference.
7. ARSLAN, HASAN. Educational Policy vs. *Culturally Sensitive Programs in Turkish Educational System*. International Journal of Progressive Education, Volume 5 Number 2, 2009
8. SHAYEGAN, D., *New enchantment identity Patchwork and thought-Mobile*, translated by F. Walyany., Tehran: Publication Farzan, 2011.
9. GUNDARA, S. JAGDISH. *Multiculturalism in Canada, Britain and Australia: The Role of Intercultural Education*. London Journal of Canadian Studies . 2002.
10. BANKS AND BANKS, *Define multicultural education* at:<http://www.ncrel.org>, last visit:2009/7/25, 1995.
11. GUDYKUNST, W. B. *Cross-Cultural and Intercultural Communication*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2003.
12. JAMES, A. BANKS. *Educating citizens in a multicultural society* / A. Banks. James. – New York and London : Teachers College Press, 2007. – 199 p.
13. GRANT, C.A. *Multicultural education: Commitments, issues, and applications*, Washington, DC: Association for Supervision and Curriculum Development, 1977. - 213 p.
14. SLEETER, C.E. *Multicultural education as social activism* : State University of New York Press, New York, 1996. - 368 p.
15. GAY, G. *Culturally responsive teaching: Theory, research and practice*, New York: Teachers College Press, 2000.-199 p.
16. NIETO, S. *Affirming diversity: The sociopolitical context of multicultural education*, New York: Longman, 2000. - 354 p.

17. JOEL, SPRING. *The Intersection of Cultures: Multicultural Education in the United States* / Spring, Joel. – New York : McGraw-Hill, 1995. - 197 p
18. MCLAREN P. *Revolutionary Multiculturalism Pedagogies of Dissent for the new Millennium*. – 1997. - 245 p.
19. GIROUX H. *Critical pedagogy, the state, and cultural struggle* / Henry A. Giroux, Peter McLaren. – New York : SUNY Press, 1989. – 299 p.
20. ZARAGOZA F. M. *El desarrollo sostenible: su dimensión ambiental y educativa*. – Pearson, 2006. - 107 p.
21. ГЛОВКА Д., НОВИКОВ Л. *Сравнительная педагогика инструмент сотрудничества между Востоком и Западом* // Советская педагогика, 1991, №6, p. 126-134.
22. THOMAS A. *Psychologische Wirksamkeit von Kulturstandarts im interkulturellen Handeln* // Kulturstandarts in der internationalen Begegnung / Thomas A. (Hg.)-Saarbrücken, 1991. p.55-69.
23. JULLIEN DE PARIS M.-A. *Esquisse d'un ouvrage sur l'éducation comparée et series de questions sur l'éducation*.-Geneve: Bureau International de l'Education, 1962 (reimpression de l'édition de 1817). 301 p.143.
24. GROUX DOMINIQUE. *L'éducation comparée: approches actuelles et perspectives de developpement*//Revue française de pedagogie. V. 121. P.: Hachette, 1997. P. 111-139.
25. N. E. BUBÎAKINA „Educația Și Formarea Multiculturală Ca Bază Pentru Crearea Școlii Polietnice” Сибирский педагогический журнал (2019), 344 p.
26. KWIECIŃSKI, Z. *Socjopatologia edukacji*. Olecko: Mazurska Wszechnica Nauczycielska. 1995.
27. MAYOR, F. *Przyszłość świata, J. Bindém* (cooper.). Cz. IV, transl. by W. Rabczuk, Warszawa: Fundacja Badań i Studiów Edukacyjnych. 2001.
28. NIKITOROWICZ, J. *Projektowanie edukacji międzykulturowej*. In: J. Nikitorowicz, & M. Sobecki (Eds.), *Edukacja międzykulturowa w wymiarze instytucjonalnym* (pp. 25–32). Białystok: „Trans Humana”. 1999.
29. NIKITOROWICZ, J. *Edukacja regionalna i międzynarodowa*. Warszawa: WaiP. 2009.
30. LEWOWICKI, T. W. *Poszukiwaniu modelu edukacji międzykulturowej*. In: T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, & A. Szczurek-Boruta (Eds.), *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie* (pp. 21–35). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 2000.
31. RABCZUK, W. *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej*. Nowe konteksty. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP. 2007.

INTERNAȚIONALIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN SPAȚIUL EUROPEAN AL EDUCAȚIEI

Valeria GARBATOVSKI*

CZU 378.091

Rezumat: *În condițiile globalizării devin actuale dimensiunile internaționale, interculturale ale educației. În Spațiului European al Educației colaborarea în afara granițelor naționale pentru a atinge obiectivele educaționale este o realitate. Acest spațiu are rolul de a promova și încuraja mobilitatea, cooperarea în materie de educație și formare. UE prin programele sale sprijină statele în creșterea eficienței sistemelor lor educaționale. Obiectivul central al acestui studiu este promovarea și justificarea tezelor: internaționalizarea învățământul permite dezvoltarea programelor comune de studii cu universitățile partenere din UE; multiplicarea accentelor politicilor naționale de promovare a inovării în crearea și furnizarea de educație internațională; colaborarea în domeniul implementării mecanismelor de asigurare a calității în domeniului învățământului.*

În articol se relevă experiența pozitivă, acumulată de Programul Erasmus+ în asigurarea mobilității academice a studenților și cadrelor didactice, axată pe asimilarea valorilor educaționale din statele europene. Societatea contemporană este dinamică, este caracterizată de multiple tensiuni, controverse, provocări, la care fiecare actor al vieții sociale trebuie să reacționeze imediat și adecvat. Pentru a dezvolta astfel de abilități la actorii vieții sociale, la cetățenii statelor democratice, este necesar de actualizat obiectivele sistemelor educaționale. Fiecare țară, fiecare instituție a sistemului educațional are o experiență pozitivă, pe care prin intermediul internaționalizării învățământului o putem valorifica, cuantifica, promova.

Cuvinte-cheie: internaționalizare, învățământ, Spațiu European al Educației, Erasmus+.

* Valeria GARBATOVSKI, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, valeriaciobanu8@yahoo.com

INTERNATIONALIZATION OF EDUCATION IN THE EUROPEAN EDUCATION AREA

Abstract: *In the conditions of globalization, the international, intercultural dimensions of education become current. In the European Education Area, collaboration across national borders to achieve educational goals is a reality. This space aims to promote and encourage mobility, and cooperation in education and training. The EU through its programs supports the states in increasing the efficiency of their educational systems. The central objective of this study is the promotion and justification of theses: the internationalization of education allows the development of joint study programs with partner universities in the EU; multiplying the emphasis of national policies to promote innovation in the creation and provision of international education; collaboration in the field of implementing quality assurance mechanisms in the field of education.*

The article reveals the positive experience gained by the Erasmus+ Program in ensuring the academic mobility of students and teaching staff, focused on the assimilation of educational values from European states. Contemporary society is dynamic, it is characterized by multiple tensions, controversies, and challenges, to which every actor in social life must react immediately and adequately. To develop such skills in the actors of social life, in the citizens of democratic states, it is necessary to update the objectives of the educational systems. Each country and each institution of the educational system has a positive experience, which through the internationalization of education we can capitalize on, quantify, and promote.

Keywords: internationalization, education, European Education Area, Erasmus +.

Introducere:

Pentru a contribui la atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă, este necesară susținerea procesului de internaționalizare a studiilor la nivelul vocațional tehnic și superior. În sec. XXI, informația și tehnologiile de comunicare constituie elemente de bază ale instruirii, educației și formării profesionale. În literatura de specialitate sunt evidențiate premisele ce au determinat dezvoltarea societății informaționale: creșterea interdependen-

ței la nivel global sporind nevoia de comunicare între indivizi și organizații; creșterea complexității mediului social-economic, sporind exponențial nevoia de cunoaștere; investițiile guvernamentale și private semnificative în sectorul de cercetare; progresele din ingineria lingvistică care au generat instrumente puternice de facilitare a dialogului om-mașină permițând căutarea informațiilor pe Web, absorbind hiperabundența de informații; apariția și ulterior generalizarea muncii cu calculatorul; dezvoltarea unei capacități mari de stocare, prețuri de stocare și de transport a obiectivelor informaționale sau documentare din ce în ce mai ambițioase; trecerea la documentul numeric, care este omniprezent în orice comunicare, informare, documentare, aducând flexibilitate, maleabilitate, conducând la diminuarea costurilor de stocare, de manipulare, de difuzare a informației [1].

Astfel, reieșind din faptul că educația are puterea de a pregăti omenirea pentru a face față diferitor provocări sociale, iar Spațiul European al Educației promovează cooperarea și calitatea învățământului în Europa, acestea constituie mecanisme eficiente pentru gestionarea dezvoltării accelerate a societății informaționale. Spațiul European al Educației împărtășește o viziune comună a valorilor europene, iar printre prioritățile de bază ale acestuia se regăsesc mobilitatea academică, competențele digitale și educația, învățământul superior, educația de calitate și asigurarea incluziunii, recunoașterea calificărilor, învățarea limbilor, educația adulților ș.a. Prioritățile menționate se orientează către asigurarea continuității învățării pe tot parcursul vieții, o premisă esențială pentru inserția socială eficientă a personalității umane, în condițiile societății din secolul XXI.

După cum menționează, A. Curaj., în lucrarea *The Bologna Process and the European Higher Education Area: A Model for Global Integration* [3], nu putem căuta o etapă ce poate fi considerată drept „implementare completă” a Spațiului European al Învățământului Superior, ci mai degrabă e posibilă asigurarea unui proces, care să construiască un mecanism capabil să identifice provocări și modalități elocvente de ajustare prin politici adecvate, ceea ce considerăm că este relevant și pentru Spațiul European al Educației în general.

Unul dintre reperele Spațiului European al educației, care contribuie la dezvoltarea competențelor interculturale, înțelegerea globală și pregătirea tinerilor pentru o lume tot mai conectată și interdependentă constituie mo-

bilitatea academică, extinderea căreia este un semn distinctiv al internaționalizării astăzi.

În acest context, ne propunem analiza mai detaliată a fenomenului internaționalizarea învățământului, care este definit de OCDE, conform lui *Pricopie*, ca fiind „totalitatea proceselor al căror efect combinat, planificat sau nu, este de a asigura dimensiunea internațională a experienței învățământului superior în universități și instituții similare de educație” [9].

Internaționalizarea, de obicei mai este definită drept creșterea numărului de studenți și savanți, care caută oportunități în străinătate, ce cuprinde mai mult studenții și mobilitatea școlară, facilitând conștientizarea culturală și beneficierea oportunităților unui curriculum din propria instituție, precum și de schimburi virtuale, colaborare [4].

Un alt concept tangențial reprezintă *internaționalizarea comprehensivă*, ce reflectă un angajament, confirmat prin acțiune, de a infuza perspective internaționale și comparative în misiunile de predare, cercetare și servicii ale învățământului superior. Ea modelează etosul și valorile instituționale și atinge toate elementele sistemului de învățământ superior. Este esențial ca aceasta să cuprindă conducerea instituțională, guvernarea, facultatea, studenții și toate unitățile de servicii și suport academic. Este un imperativ instituțional, nu doar o posibilitate dezirabilă. Internaționalizarea comprehensivă nu afectează numai întreaga viață din campus, ci și cadrele externe de referință ale instituției, parteneriatele și relațiile. Reconfigurarea globală a economiilor, sistemele de comerț, cercetare și comunicare și impactul forțelor globale asupra vieții locale, extind nevoia de internaționalizare comprehensivă, motivațiile și scopurile care o conduc. Internaționalizarea învățământului mai este abordată și ca un proces strategic, coordonat, care urmărește să alinieze și să integreze politici, programe și inițiative pentru a poziționa colegiile și universitățile ca instituții mai orientate la nivel global și conectate la nivel internațional [10].

În cadrul comunicării realizate de *Comisie către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind realizarea Spațiului european al educației*, se stipulează că mobilitatea studenților și a personalului a deschis progresiv învățământul superior și a consolidat bazele cooperării structurate. Procesul de la Bologna a avut un rol stimulator pentru internaționalizare și mobilitate.

Valoarea adăugată a mobilității este clară: datele arată că o experiență de studii în străinătate ajută semnificativ perspectivele de carieră. 80 % dintre absolvenții Erasmus+ sunt angajați în mai puțin de 3 luni de la absolvire. Cu toate acestea, numai 5 % dintre studenți pot avea experiența Erasmus+. Problemele financiare rămân una dintre cele mai frecvente cauze pentru care studenții nu studiază în străinătate, urmată îndeaproape de preocupările legate de recunoașterea învățării. Cu cele 41 de universități europene-pilot, peste 280 de instituții de învățământ superior din UE experimentează și testează noi modele de cooperare mai profundă și mai ambițioasă [2].

Republica Moldova a aderat la Procesul Bologna în anul 2005. Începând cu anul 2005 au fost realizate mai multe reforme în domeniul învățământului superior. Principalele direcții de realizare a reformelor au vizat în mod tradițional trei domenii prioritare:

a) schimbarea structurii sistemului de învățământ superior, prin organizarea acestuia în trei cicluri, introducerea Suplimentului la diplomă și a Sistemului European de Credite Transferabile;

b) organizarea sistemului de evaluare și monitorizare internă și externă a calității și crearea unei Agenții de Asigurare a Calității (actualmente Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare – ANA-CEC) și a departamentelor de management intern al calității la fiecare universitate în parte;

c) racordarea ofertei universitare la cerințele pieței muncii prin urmărirea traseului profesional al absolvenților, crearea legăturilor cu angajatorii, profesionalizarea învățământului, etc.

În contextul obiectivelor stabilite în cadrul Procesului Bologna și din perspectiva globalizării, *Foaia de parcurs privind internaționalizarea învățământului superior* reprezintă pentru Republica Moldova o necesitate, care va susține procesul de ajustare a sistemului de învățământ superior din țară la rigorile și standardele europene stabilite în Declarația de la Bologna, dar și în contextul aspirațiilor de integrare europeană a țării. Implicarea Republicii Moldova în circuitul academic european a determinat îmbogățirea orizontului academic și științific din sistem, prin asigurarea unui nou mediu de învățare, precum și de cunoaștere și înțelegere a proceselor de modernizare a învățământului superior la nivel național și internațional. Internaționalizarea are mai multe componente, inclusiv, componenta de

internaționalizare a programelor și curricula universitară, dezvoltarea programelor comune de studii superioare, promovarea cursurilor/programelor de studii superioare în limbi străine, cursuri online deschise (MOOCs), proiecte în domeniul educației și cercetării cu parteneri străini, mobilitatea academică internațională pentru studenți și profesori. În Republica Moldova procesul de internaționalizare s-a manifestat inițial prin dezvoltarea mobilității academice internaționale, obiectiv stabilit în Declarația de la Bologna, care a avut ca țintă - asigurarea către anul 2020 a 20% procente de studenți mobili în spațiul european.

Ulterior, grație implicării mai active a țării în programele Uniunii Europene: TEMPUS, Erasmus Mundus și mai târziu Erasmus + fluxurile de mobilități academice au crescut considerabil, dezvoltându-se ascendent și alte elemente ale procesului de internaționalizare, precum: internaționalizarea programelor și curricula universitară; implementarea de parteneriate de cooperare în domeniul educației și cercetării cu universități europene etc. Promovarea mobilității academice și a internaționalizării învățământului superior se regăsește ca obiectiv în documente de politici naționale, precum Codul educației (2014), Strategia Educația 2020 (2014), dar și în cadrul unor angajamente internaționale stabilite prin aderarea Republicii Moldova la Procesul de la Bologna (2005) și semnării Acordului de Asocieri dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană (2014). Cadrul normativ pentru promovarea mobilității academice în învățământul superior din Republica Moldova este reglementat prin Regulamentul-cadru cu privire la mobilitatea academică în învățământul superior (Hotărârea de Guvern nr. 56/2014). Regulamentul a fost elaborat în conformitate cu rigorile internaționale în materie de mobilitate academică stabilite în Declarația de la Bologna și dezvoltate ulterior în Comunicatul de la Leuven/Louvain-la-Neuve și în Strategia de mobilitate 2020 pentru Spațiul European al Învățământului Superior (EHEA), (București 2012). În temeiul acestui Regulament și a documentelor de politici din spațiul european și având în vedere participarea Republicii Moldova la Convenția privind recunoașterea calificărilor obținute în învățământul superior din regiunea Europei, semnată la Lisabona în 1997, instituțiile de învățământ superior din țară au aprobat Regulamente instituționale proprii [6].

Așadar, putem menționa că internaționalizarea învățământului cu ade-

vărat conduce la înregistrarea mai multor beneficii în plan social, economic, academic și nu doar. În funcție de felul în care este valorificată mobilitatea academică, aceasta poate conduce la sporirea calității învățământului, prin dezvoltarea programelor de învățământ, accesul mai ușor la sistemele de educație din diferite țări, dezvoltarea competenței digitale conform prevederilor europene și nu doar. La moment, universitățile din țară sunt antrenate în creșterea vizibilității internaționale. Motivațiile universităților sunt multiple, fie că este vorba de activități de formare fie de cercetare științifică. Printre factorii de presiune asupra managementului academic (Qiang, 2003), se remarcă:

(1) evoluția pieței muncii, care solicită absolvenți adaptați cerințelor noii economii, care se rezumă la volumul cunoștințelor teoretice și mai ales a abilităților practice; aceștia trebuie să cunoască mai multe limbi străine și să aibă competențe sociale și multiculturale;

(2) specializarea cercetării științifice solicită adesea resurse sporite, insuficiente pe plan local, impunând formarea de consorții și rețele științifice internaționale;

(3) atragerea studenților străini în cadrul programelor de studii și/sau cercetare dezvoltate în universități, asigurând adesea resurse financiare neglijabile pentru instituție;

(4) utilizarea noilor tehnologii ale informației și comunicării, care permite depășirea barierelor geografice în oferirea de servicii academice performante.

Dacă analizăm activitățile academice, distingem trei dimensiuni ale activității de internaționalizare:

1) la nivelul proceselor de învățământ: mobilități studențești, dezvoltare curriculară, modernizare pedagogică, dezvoltare de programe cu dublă diplomă sau delocalizări de diplome în străinătate;

2) la nivelul activităților de cercetare: mobilități ale cadrelor didactice și cercetătorilor, participarea la rețele tematice europene și extracomunitare, recrutare de personal la nivel internațional;

3) la nivelul relațiilor cu societatea: dezvoltarea de parteneriate public-private, participarea la programe naționale și europene de finanțare [8].

O mobilitate academică internațională eficientă pentru RM în contextul procesului de la Bologna este posibilă în condițiile îmbunătățirii sistematice a cadrului de reglementare a mecanismelor de organizare și finanțare, și în același timp, depinde de dorința entităților partenere ale mobilității în realizarea procesului de schimburi academice [9].

La baza internaționalizării învățământului, este programul Erasmus+, care promovează valorile europene și contribuie nemijlocit la sporirea calității învățământului, schimbului de experiențe, promovare a egalității de șanse, a unui proces educațional inovativ și formarea unor specialiști competitivi pe piața muncii.

Astfel, conform Ghidul programului Erasmus+ 2023, acțiunile-cheie pentru perioada 2021-2027 sunt [5]:

Particularități	Direcții
Acțiunea-cheie 1 se referă la mobilitatea persoanelor, cu scopul de a spori performanțele în învățare, de a dezvolta spiritul de inițiativă, inserția profesională, sensibilizare interculturală, participare mai activă în societate, ș.a..	Acțiunea-cheie cuprinde următoarele direcții: ● mobilitatea cursanților și a personalului; ● activități de participare a tinerilor (inițiative locale și transnaționale conduse de tineri, conduse de grupuri informale de tineri și/sau organizații de tineret pentru a ajuta tinerii să se implice și să învețe să participe la viața democratică); ● mobilitate pentru antrenorii sportivi (personalului organizațiilor sportive, în special în sporturile de bază, li se oferă oportunitatea să-și îmbunătățească competențele, calificările și să dobândească noi abilități prin mobilitatea de învățare petrecând o perioadă timp în străinătate); ● DiscoverEU (acțiune care oferă tinerilor de 18 ani oportunitatea de a avea o experiență de călătorie individuală sau de grup pe termen scurt în toată Europa); ● schimburi virtuale în învățământul superior și tineret (activități online interpersonale care promovează interculturalitatea, dialogul și dezvoltarea competențelor soft între persoane din țări terțe neasociate programului);

Acțiunea-cheie 2 se referă la cooperarea între organizații și instituții, ce are menirea a facilita parteneriate pentru cooperare, excelență, inovare, evenimente sportive europene.	Această acțiune implică: ● parteneriate pentru cooperare (pentru consolidarea rețelelor de parteneri, parteneriate la scară mică – sunt acordate sume mai mici ale graturilor, pe o durată mai scurtă și cerințe administrative mai simple pentru nou-veniți la program); ● parteneriate pentru excelență (universități europene, centrele de excelență profesională (CoVe), Erasmus+ Teacher Academies, acțiune Erasmus Mundus); ● parteneriate pentru inovare (stimularea „triumghiului cunoașterii” - educație și formare profesională, afaceri și cercetare; antreprenoriatul în domeniul educației și formării); ● proiecte de consolidare a capacităților (în domeniul învățământului superior, tineretului, în domeniul sportului, prin crearea de parteneriate multilaterale).
Acțiunea-cheie 3 constă în oferirea sprijinului pentru elaborarea de politici și cooperare, prin lansarea programului „Tineretul european împreună”.	Această acțiune-cheie presupune: ● acțiunea European Youth Together (vizează atât organizațiile de tineret la nivel local, cât și organizațiile mai mari, sprijinirea parteneriatelor transfrontaliere); ● acțiunea Jean Monnet în domeniul învățământului superior (Jean Monnet Module, Catedre, Centre de excelență, formarea cadrelor didactice, dezbateri politice, ș.a.).

Analizând arealul acțiunilor-cheie ale Programului Erasmus+, considerat pilonul principal în internaționalizarea învățământului, putem stipula faptul că acesta reușește să acopere atât educația formală, cât și cea nonformală, cu oportunități multiple pentru variate categorii de beneficiari, precum: cadre didactice, tineri, antrenori, stagiați, lucrători de tineret, formatori, cercetători și nu numai. Cert se adevărește faptul că creează contexte prielnice pentru aplicarea inovației în procesul educațional și formarea specialiștilor competitivi pe piața muncii. Totodată, oferă suficiente instrumente care să anticipeze eventuale riscuri, cum ar fi: asigurarea unor platforme online pentru facilitarea unor comunicări, colaborări, stabilire de parteneriate eficiente, formarea rețelelor sociale întru realizarea schimbului de bune practici, dezvoltarea personală și socială a beneficiarilor

implicați în procese de mobilitate academică. Se constată o diversificare a mecanismelor implementate pentru atingerea finalităților scontate, inclusiv desfășurarea de experimente de politici europene, prin aplicarea testelor pe teren, facilitarea transparenței și recunoașterea competențelor și calificărilor, a transferul de credite, cooperarea cu organizații internaționale cu expertiză și capacitate analitică foarte recunoscute, ș.a. De asemenea, oportun este faptul că se încurajează accesul diferitor factori interesați din domeniul educațional, dar și oferirea suportului ținând cont de experiența beneficiarului, prin fixarea sarcinilor, obiectivelor pe nivele de complexitate. Un exemplu relevant în acest sens, îl constituie sub-acțiunile din **Acțiunea 3 - Jean Monnet în domeniul învățământului superior**, care cuprinde:

- Jean Monnet Module: programe de predare scurte la una sau mai multe discipline ale Uniunii Europene;
- Catedre Jean Monnet: posturi didactice pentru specialiștii în Studiile Europene;
- Centrele de excelență Jean Monnet: puncte focale care adună cunoștințele experților de nivel înalt în diverse discipline de studii europene, precum și dezvoltarea activităților transnaționale și a legăturilor structurale cu instituții academice din alte țări.

Conform rapoartelor realizate de Oficiul Național Erasmus+ din Moldova, de peste 30 de ani, studenții și cadrele didactice au vizitat universități europene în cadrul programului Erasmus+. Din 2015, Erasmus+ a permis și mobilitatea pe termen scurt în Europa din alte părți ale lumii pentru studenți, cercetători și personal. Această mobilitate bidirecțională permite studenților să studieze într-o universitate străină timp de 3-12 luni și să obțină credite care sunt apoi recunoscute la instituția de trimitere ca parte a diplomei lor. Un grant pentru mobilitatea personalului este, de asemenea, posibil pentru 5-60 de zile. Există oferte distincte pentru diferite regiuni ale lumii, care sunt împărțite între țările europene. Instituțiile din țara programului formează parteneriate bilaterale cu universități din țările Parteneriatului Estic și aplică în numele partenerilor lor. Astfel, în diagrama de mai jos observăm repartizarea bugetului regional pentru mobilitatea internațională de credite, a zonei de Est, pentru perioada 2015-2017 [11].

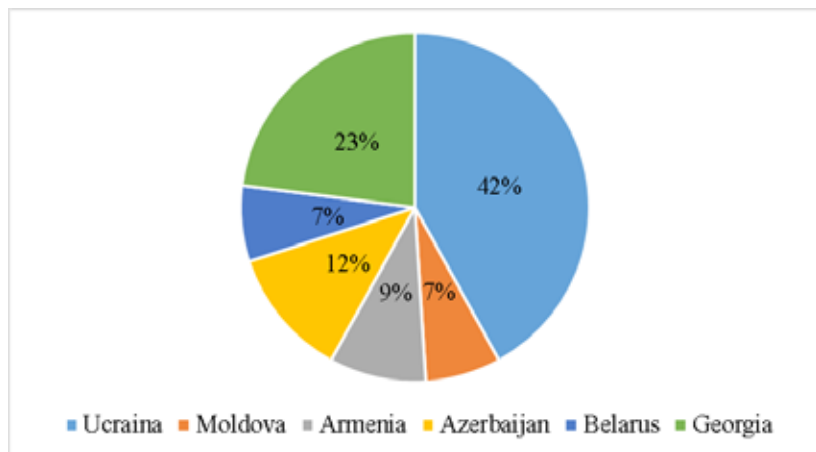

Figura 1. Bugetul regional pentru mobilitatea internațională de credite, a zonei de Est, pentru perioada 2015-2017

De asemenea, în tabelul de mai jos observăm o dinamică spre anul 2017, în mare parte la toate caracteristicile indicate, în special la proiectele selectate ce implică Republica Moldova, dar și a numărului de studenți, personalului implicat în mobilitate, ceea ce denotă faptul că procesul de internaționalizare treptat ia amploare, valorificându-se tot mai mult valențele formative ale acestuia și crescând șansele pentru formarea unor specialiști competitivi pe piața muncii, care vor aplica, adapta ideile inovative identificate în alte țări, pentru a răspunde provocărilor naționale. Aceste date confirmă odată în plus faptul că se creează o perspectivă mai bună pentru dezvoltarea spiritului civic al tinerilor, pentru implicare, sensibilizarea interculturală, creșterea randamentului academic, ș.a.

Tabelul 1. Date privind implementarea mobilității în Moldova, Europa

Caracteristici	2017	2016	2015
Propuneri primite care implică Moldova	97	85	78
Proiecte selectate care implică Moldova	65	59	35
Studenți și personal plecați în Europa	314	338	263
Studenți și personal plecați în Moldova	192	192	35
Procentul bugetului regional	6.67 %	8.62 %	5.54 %

Analizând evolutiv, atestăm o dinamică pozitivă a implicării universităților din țară, în special cu referire la proiectele de mobilitate academică în KA1 (Tabelul 2), dar și creșterea fluxului de studenți și profesori către universitățile din Republica Moldova. Atestăm o dinamică pozitivă a implicării universităților din țară în proiecte de mobilitate academică în KA1, dar și creșterea fluxului de studenți și profesori către universitățile din Republica Moldova [6].

**Tabelul 2. Mobilitatea internațională Erasmus+, acțiunea cheie nr. 1
Mobilitatea creditară, KA1, anii 2017-2019**

Anul	Numărul proiectelor finanțate de UE (proiecte ICM în cadrul programului Erasmus+)		Gradul de valorificare a mijloacelor financiare alocate din fonduri europene**	Rezultatele obținute urmărire realizării acestor proiecte prin prisma implementării PNAAA	
	în derulare*	finisate		Planificat	Realizat
2017	0	506 mobilități 65 proiecte	100%	400 de mobilități; 50 de parteneriate inter universitare	506 mob.(126,5%) 65 proiecte (130%)
2018	545 mobilități 70 proiecte	0	cca 70%	400 de mobilități; 50 de parteneriate inter universitare	545 mob.(136,25%) 70 proiecte (140%)
2019	566 mobilități 134 proiecte	0	cca 30%	400 de mobilități; 50 de parteneriate inter universitare	566 mob.(141,5%) 65 proiecte (268%)

* Durata proiectelor ICM este de 24/36 luni

** Gradul de valorificare a mijloacelor financiare în cadrul proiectelor ICM Erasmus+ la etapa de finalizare este de cca 100%

În această ordine de idei, în perioada 2010-2018 în țară au fost implementate 17 proiecte Jean Monnet, acestea având o importanță inestimabilă în aprofundarea cunoștințelor despre politica, viața economică, socială și culturală a Uniunii Europene (a se vedea dinamica în figura de mai jos).

Figura 2. Dinamica proiectelor Jean Monnet din Republica Moldova, 2010-2017

Conform datelor Oficiului Național Erasmus+ din Moldova, în perioada 2017-2022, au fost selectate diferite tipuri de activități, în 14 proiecte Jean Monnet. Observăm o evoluție neuniformă, dar totuși cu tendință de creștere a numărului proiectelor, în special a nivelelor de complexitate, înregistrându-se în 2022 un proiect de tip Centru de excelență, cu obținerea celei mai mari valori de grant - 99,243.00 €, obținut de Academia de Administrare Publică. Valoarea acestor proiecte rezidă de fapt atât din subiectele elucidate, cu o necesitate enormă pentru societatea moldovenească, evoluția gândirii cetățenilor, precum „Consolidarea durabilității democrației prin educație civică”, cât și din calitatea finalităților propuse, prin natura activităților organizate (conferințe, publicarea articolelor științifice, a culegerilor de articole științifice, întrunirea comunităților cercetătorilor, școli de vară pentru tineri etc). Aceste activități au menirea să stimuleze gândirea critică a tinerilor, creativitatea, dezvoltarea culturii democratice, spiritul de inițiativă, capacitatea de cercetare a diferitor actanți educaționali ș.a.

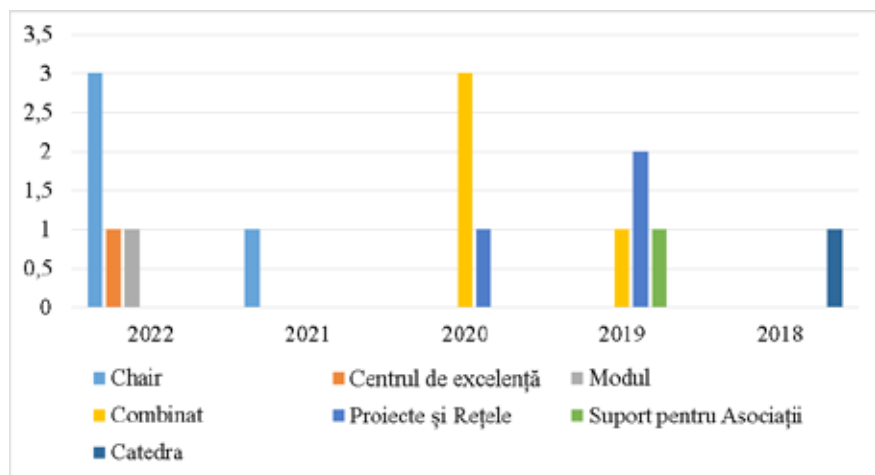

Figura 3. Dinamica proiectelor Jean Monnet din Republica Moldova, 2018-2022 [7]

Impactul noilor forme de mobilitate academică internațională asupra recunoașterii și promovării culturilor indigene și diverse este un subiect

care evocă poziții și păreri diferite. Mulți cred că tehnologiile moderne de informare și comunicare, și mișcarea oamenilor, ideilor și culturilor peste granițele naționale prezintă noi oportunități de a-și promova cultura în alte țări și de a spori fuziunea și hibridizarea culturilor. Un beneficiu important este o mai bună înțelegere a diversității culturale și, sperăm, o apreciere interculturală și abilități de comunicare mai puternice.

Alții susțin că aceleași forțe erodează identitățile culturale naționale și că, în loc să creeze noi culturi hibride, culturile indigene sunt omogenizate, ceea ce în majoritatea cazurilor înseamnă occidentalizate. Din motiv că educația a fost apreciată, în mod tradițional, ca un vehicul de aculturație, aceste argumente se concentrează pe specificul conținutului curriculum-ului, limba de predare (în special dezvoltarea abilităților de comunicare în limba engleză) și procesul de predare/învățare în educația internațională [12].

Concluzii:

Internaționalizarea învățământului și mobilitatea academică sunt deosebit de importante într-o lume tot mai globalizată și interconectată. Ele aduc numeroase beneficii pentru studenți, cadre didactice și instituții de învățământ, precum și pentru societate în ansamblu. Iată câteva dintre aceste avantaje:

- Dezvoltarea competențelor interculturale: Prin expunerea la diferite culturi, limbi și perspective, studenții dobândesc abilități interculturale și devin mai deschiși și mai toleranți în fața diversității. Aceste competențe interculturale sunt extrem de valoroase într-o lume în care interacțiunile transfrontaliere și colaborările internaționale sunt tot mai frecvente.
- Îmbunătățirea competențelor lingvistice: Mobilitatea academică oferă oportunitatea studenților de a învăța și de a practica limbi străine. În plus, interacțiunile cu studenții și cadrele didactice din alte țări îi ajută să-și îmbunătățească abilitățile de comunicare într-un mediu multicultural.
- Creșterea deschiderii către lume: Prin trăirea unei experiențe internaționale, studenții devin mai deschiși la idei și perspective noi. Aceasta îi ajută să-și dezvolte gândirea critică, creativitatea și abilitățile de rezolvare a problemelor în contexte diferite.

- Extinderea rețelei de contacte: Mobilitatea academică permite studenților să-și dezvolte rețele de contacte la nivel internațional, ceea ce poate fi extrem de valoros în viitoarea lor carieră. Aceste conexiuni pot duce la oportunități de colaborare, stagii, locuri de muncă sau chiar parteneriate de afaceri.
- Schimbul de cunoștințe și bune practici: Mobilitatea academică facilitează schimbul de cunoștințe, experiențe și bune practici între instituțiile de învățământ din diferite țări. Aceasta poate contribui la îmbunătățirea calității educației și la inovare în domeniul academic.
- Îmbunătățirea competitivității: Studenții care au participat la programe de mobilitate academică demonstrează flexibilitate, adaptabilitate și dorința de a se implica în experiențe noi și provocatoare. Aceste calități sunt valorizate de angajatori și pot oferi un avantaj competitiv pe piața muncii.
- Promovarea înțelegerii și păcii globale: Prin interacțiunea directă și construirea de legături între studenții din diferite țări, mobilitatea academică poate contribui la promovarea înțelegerii interculturale și la crearea unui climat de pace și cooperare între națiuni.

Așadar, internaționalizarea învățământului și mobilitatea academică au un impact semnificativ în dezvoltarea personală și profesională a studenților, în promovarea învățământului de calitate și în construirea unei lumi mai interconectate, și mai armonioase.

În ansamblu, mobilitatea academică internațională este un proces natural, având propria sa istorie și relevanță în lumea modernă globalizată. Republica Moldova nu poate rămâne în afara zonei de integrare internațională în domeniul științei și educației, și ocupă deja un loc aparte în acest proces, înregistrând deja realizări în dezvoltarea procesului de mobilitate academică internațională. Este evident faptul, că actualul sistem educațional și științific din Republica Moldova are propriile sale particularități specifice, cu toate acestea, trebuie să depășească dificultățile ce intervin în realizarea intențiilor de integrare în spațiul științific și educațional mondial. Pentru țările dezvoltate, mobilitatea academică internațională reprezintă o sursă de venit financiar, obținere a capitalului uman de înaltă calitate, îmbunătățire a imaginii țării, iar dezvoltarea acestui tip de mobilitate este una dintre prioritățile de implementare a politicilor publice naționale.

Referințe bibliografice:

1. CAPCELEA, V., Tendințele dezvoltării societății în sec. XX. [citat 14.06.2023] Disponibil: http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/1941/1/Capcelea_V_societ_secXXI.pdf
2. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind realizarea Spațiului european al educației până în 2025, Bruxelles, 30.9.2020
3. CURAJ, A., DECA, L., The Bologna Process and the European Higher Education Area: A Model for Global Integration. Springer Open, 727 p. ISBN 978-3-319-77406-0.
4. Dialogue snapshot. Global trends in Higher Education Internationalization, 2021 [citat 10.06.2023] Disponibil: <https://hollingscenter.org/wp-content/uploads/2022/10/INTHED-2021-Snapshot.pdf>
5. Erasmus+ Programme Guide. Version 3 (2023): 04-04-2023. Disponibil: https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/2023-04/Erasmus-plusProgramme-Guide2023-v3_en.pdf
6. Foaia de parcurs privind internaționalizarea învățământului superior pentru anii 2020-2025 (aprobat prin ord. nr. 997, din 18.09.2020) [cit 01.06.2023]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/anexa_foia_de_parcurs_ord.997.pdf
7. Oficiul Național Erasmus+ în Moldova. 2019 © erasmusplus moldova. Disponibil: <http://erasmusplus.md/proiecte-jean-monnet>
8. PISANIUC, M. Internaționalizarea învățământului superior: realități și perspective. In: 25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre progres economic. Vol.3, 23-24 septembrie 2016, Chișinău.
9. SAVIȚCHI, C. Tineretul studios și internaționalizarea educației. Disponibil: http://www.repository.utm.md/bitstream/handle/5014/6763/Conf_StiinteSocioUmanist_2018_pg122_126.pdf?sequence=1&isAllowed=y
10. WIT, de H., HUNTER F., Internationalisation of higher education. Study. Policy department B: Structural and Cohesion Policies, 2015 [cit 01.06.2023] Disponibil: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU\(2015\)540370_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU(2015)540370_EN.pdf)
11. <http://erasmusplus.md/participarea-republicii-moldova-erasmus-2015-2017>
12. https://www.aqu.cat/elButlleti/butlleti75/articles1_en.html

AVANSAREA PROCESULUI DE INTEGRARE EUROPEANĂ PRIN INTERMEDIUL EDUCAȚIEI ȘI AL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

Liudmila CUROȘ*

CZU 37:061.1EU

Rezumat: În articol se descrie rolul multiform al educației în contextul integrării europene a Republicii Moldova, subliniind impactul acestora asupra promovării valorilor europene, promovării mobilității, combaterii stereotipurilor și discriminării, și susținând formarea unei cetățenii europene active. Sunt menționate, de asemenea, schimbările transformatoare care au loc în diferite segmente ale societății din țările europene, cum ar fi: economia, piețele muncii, sistemele sociale și politica. Autorul accentuează modul în care educația din Republica Moldova se adaptează la aceste schimbări prin reforme profunde pentru a se alinia la obiectivele economice, sociale și politice.

Se subliniază rolul semnificativ al Uniunii Europene în sprijinirea educației și formării, încurajarea multilingvismului, promovarea angajamentului civic și promovarea cercetării și inovării. Autorul subliniază importanța valorilor europene în formarea gândirii tinerii generații și în stimularea unui sentiment de identitate europeană alături de identitățile naționale și etnice. Autorul conchide că investițiile în educație sunt esențiale pentru dezvoltarea viitoare țări parte componentă a unei Europe unite care susține valorile comune, încurajează cooperarea între statele membre și pregătește cetățenii să participe activ la proiectul european.

Cuvinte-cheie: educație, promovare, aderare, valori, mobilitate.

ADVANCING THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS THROUGH EDUCATION AND TRAINING

Abstract: The article describes the multifaceted role of education in the context of the European integration of the Republic of Moldova, emphasizing its impact on promoting European values, enhancing mobility,

* Liudmila CUROȘ, cercetător științific stagiar, Universitatea de Stat din Moldova, liudmilacuros@mail.ru

combating stereotypes and discrimination, and supporting the formation of an active European citizenry. The transformative changes taking place in various aspects of society in European countries are also mentioned, such as the economy, labor markets, social systems, and politics. The author highlights how education in the Republic of Moldova is adapting to these changes through profound reforms to align with economic, social, and political objectives.

The significant role of the European Union in supporting education and training, encouraging multilingualism, promoting civic engagement, and fostering research and innovation is underscored. The importance of European values in shaping the thinking of the younger generation and in stimulating a sense of European identity alongside national and ethnic identities is emphasized. Investments in education are deemed essential for the future development of a country as part of a united Europe that upholds common values, encourages cooperation among member states, and prepares citizens to actively participate in the European project.

Keywords: education, promotion, accession, values, mobility.

Europa nu se rezumă doar la aspecte etimologice, geografice sau istorice, ea reprezintă, de asemenea, un mozaic complex de populații, cu toată diversitatea lor. Nu există o abordare a conceptului de “european” fără o perspectivă europeană asupra acestuia, iar această perspectivă este reflectată în scrierile lui Denis de Rougemont. În viziunea sa europeanul este un adevărat tezaur al Europei, el este un individ al contradicției creative, un dialectician care se întreabă în mod constant despre relația cu divinitatea, comunitatea și statul, europeanul este responsabil pentru vocația sa în cadrul societăților, și este simultan autonom și solidar, liber (dar nu în sensul individualist) și implicat, angajat (dar nu pasiv în sensul totalitar). Este un individ pasionat de diferență, dar deschis la dialog, chiar și în contexte conflictuale. Rougemont recunoaște că această descriere nu se aplică în mod automat la fenomenul cetățean european, dar se construiește printr-o educație europeană adecvată.

Integrarea individului în comunitate înseamnă o operă de artă și o convenție umană, de aceea ea nu apare ca un rod al întâmplării, ci ca o consecință a ordinii naturale a lucrurilor. Reiese că ea își așteaptă rândul.

Fiecare “eu” are nevoie să aparțină la ceva pentru siguranță și stabilitatea conștientizată, chiar dacă aceasta presupune inconveniente. Apartenența la cultura europeană ne-ar defini existența, însă ne-ar impune și unele cerințe. Integrarea în comunitatea europeană este o invenție, un curaj intelectual al fiecăruia, care pentru a deveni realitate, are nevoie și de un curaj economic, de unul politic, de unul social și de o acțiune dezinteresată.

Astăzi, asistăm la o transformare semnificativă a diverselor domenii ale societăților, precum economia, piața muncii, sistemul social și cel politic, la nivel atât național, regional, cât și global. În același timp, sistemul de învățământ din Republica Moldova se adaptează la această schimbare inițiind reforme profunde pentru a atinge obiectivele economice, sociale și politice ale noii societăți. În acest context, instituțiile de învățământ sunt determinate să-și redefinească și să-și adapteze funcțiile, creând-și spațiul autonom de luare al deciziilor și jucând un rol inovator în cadrul mediului socio-economic. La momentul actual în majoritatea țărilor europene statul a fost și continuă să rămână cel mai important finanțator al instituțiilor de învățământ de orice nivel, chiar și la nivelul învățământului superior. Prin urmare el așteaptă ca instituțiile să ofere și să pună în aplicare strategii și politici promovate de el pe baza unor relații contractuale eficiente și care nu ar implica o reglementare detaliată a Guvernului. Instituțiile de învățământ deși au obținut un progres la capitolul de transfer la autogestiune privind gestiunea internă de ordin academic, de personal și parțial financiar pentru a-și realiza misiunea și de a-și găsi modalități de asigurare a unei independențe financiare oricum e nevoie de timp, de adaptare la noile cerințe. Autonomia este un concept cu o vagă amploare în special pentru instituțiile de învățământ din țara noastră care de-a lungul timpului au urmat un model centralizat de finanțare și ordonare de sus. Acum autonomia este înțeleasă diferit în întreg sistem, în același timp este o acceptare largă a noțiunii de autonomie, prin care, în primul rând, se înțelege o responsabilitate sporită privind activitatea educațională. În al doilea rând, autonomia necesită un cadru regulator conform căruia să se poată opera clar și transparent, deoarece s-ar putea că, în timp ce unele modificări duc la un grad sporit de libertate, tot aceste modificări pot provoca un regres în libertatea de decizie la alte niveluri. Astfel, este esențial nu numai a evalua nivelul de autonomie, dar și de a acorda mai multă atenție necesităților și domeniului instituției.

Un proiect de mare valoare desfășurat de Uniunea Europeană reprezintă extinderea sa, sau mai bine zis reunificarea continentului european, care a fost divizat în urma celui de-al Doilea Război Mondial. De-a lungul istoriei, au existat și alte valori de extindere într-o Europă fragmentată, dar procesul actual contribuie la îndeplinirea visului părinților fondatori ai UE: crearea unei Europe unite și libere. Europeanii sunt conștienți de semnificația păcii, stabilității și prosperității unei țări. Evenimentele din ultimii ani demonstrează odată în plus necesitatea integrării, materializarea unei viziuni, din păcate, este adesea trecută cu vederea atunci când securitatea și prosperitatea în Europa sunt considerate ca avantaje garantate. Dacă nu acordăm timpul necesar pentru a reflecta, vom vedea că această viziune este în centrul scopului UE și al procesului său de extindere: reunificarea popoarelor europene într-un cadru constituțional care încurajează cooperarea lor pașnică și stabilitatea.

În acest context un obiectiv ambițios al UE este de a permite tuturor cetățenilor UE să beneficieze de cea mai bună educație și formare profesională. Deși fiecare stat membru este responsabil pentru propriul său sistem de educație și formare profesională, UE are un rol important de sprijin. Instituțiile europene încurajează cooperarea și schimbul de bune practici între statele membre, venind în completarea eforturilor și a reformelor naționale. Ca priorități ale agendei politice europene menite să le permită tinerilor să beneficieze de cea mai bună educație și formare și, în cele din urmă, de locuri de muncă sigure, UE propune numeroase inițiative noi și revizuite. De aceste facilități, o bună parte, la momentul actual ne putem folosi și noi. Ca exemplu programul Erasmus+ care stimulează mobilitatea în scopul învățării în întreaga Europă și dincolo de granițele acesteia. Este unul dintre cele mai renumite, laudate și mai de succes program al UE. De mai bine de 35 de ani, programul le oferă tinerilor posibilitatea de a-și lărgi orizontul mergând în străinătate. Erasmus+ aduce o valoare adăugată la nivel european, depășind ceea ce țările participante ar putea realiza în mod individual. Erasmus+ și programele care l-au precedat au avut un impact pozitiv asupra a mai mult de 12 milioane de europeni: ajutându-i să se dezvolte pe plan profesional și personal; consolidând identitatea și valorile europene.

La moment Programul Erasmus+, conform obiectivelor stipulate pentru anii 2021-2027 pune accentul în special pe: incluziunea socială, tranziția verde și tranziția digitală, promovarea participării tinerilor la viața democratică. Acest program sprijină prioritățile și activitățile stabilite în proiectul privind Spațiul european al educației, în Planul de acțiune pentru educația digitală (un set de inițiative pentru o educație digitală de înaltă calitate, favorabilă incluziunii și accesibilă în Europa) și în Agenda europeană pentru competențe. De asemenea, programul: contribuie la punerea în aplicare a Pilonului european al drepturilor sociale, pune în aplicare aspectele Strategiei UE pentru tineret 2019-2027, contribuie la dezvoltarea dimensiunii europene în sport.

Perspectiva aderării la UE în calitate de membru cu drepturi depline ne oferă încrederea că vom realiza tranziția spre democrația pluralistă și o economie de piață dezvoltată, o educație de perspectivă și de calitate, o continuitate pe calea reformei și o perspectivă a stabilității, o condiție prealabilă pentru restabilirea prosperității economice și sociale care, la rândul său, va constitui fundația stabilității pe termen lung în Republica Moldova.

Aderarea la Uniunea Europeană aduce, în primul rând, beneficii tinerii generații din Republica Moldova, care se va dezvoltă bazându-se atât pe valorile naționale, cât și pe cele europene. Această dezvoltare se poate desfășura într-un cadru ce promovează principiile democrației, libertății, unității în diversității culturale și spirituale. Când discutăm despre tineri, trebuie să subliniem importanța educației și învățământului, deoarece acestea stau la baza formării lor. După mine educația orientată spre valorile europene ar urmări obiective ca: Dezvoltarea unei identități europene în concordanță cu identitatea națională și etnică a fiecărui individ; Pregătirea tinerilor pentru a-și exercita drepturile ca viitori cetățeni europeni și pentru a-și asuma responsabilități asociate acestor calități; Modelarea conștiinței individuale și comunitare în direcția dezvoltării și adoptării valorilor europene; Dezvoltarea sentimentului de apartenență a culturii și civilizației europene, cu respect deplin pentru culturile și civilizațiile non-europene.

Aderarea la Uniunea Europeană oferă tinerilor din Republica Moldova o oportunitate unică de a se integra mai profund în comunitatea europeană și de a contribui la promovarea valorilor europene în țara lor natală. Educația orientată spre aceste valori este un instrument esențial în acest proces,

oferind tinerei generații cunoștințele și competențele necesare pentru a deveni cetățeni europeni activi și conștienți.

În acest sens educația joacă un rol semnificativ în promovarea valorilor europene comune, în dezvoltarea culturilor și a limbilor diverse din Europa și în dezvoltarea cetățenilor europeni bine informați și implicați. Integrarea în Uniunea Europeană poate fi realizată doar de către cetățeni conștienți că destinul lor este strâns legat de modul în care gândesc și acționează, și de nivelul lor de civism. Educației, în acest proces, îi revine un rol esențial, iar statul poate avea un rol minor în acest sens. Individul trebuie să-și păstreze autonomia, dar trebuie să devină și să se comporte ca un cetățean liber și responsabil, capabil să contribuie la construirea unei țări europene autentice și unite.

Procesul de aderare la Uniunea Europeană și aspirația de a deveni parte a structurilor europene, fără îndoială, o provocare semnificativă pentru o societate și pentru întregul său sistem educațional, incluzând toate nivelurile acestuia: formal (instituțional, școlar și universitar), non-formal (activități extrașcolare și extra curriculare) și informal (implicarea în instituții culturale și în mass-media). Orice provocare poate fi stimulată și, în măsura în care este benefică, necesită răspunsuri exprimate prin atitudini, convingeri și acțiuni constructive menite să promoveze și să susțină acest proces. Prin urmare, procesul de aderare la Uniunea Europeană și perspectivele de integrare în structurile europene o provocare majoră, care necesită răspunsuri traduse în politici educaționale și comunitare. Aceste politici sunt esențiale pentru a crea un cadru propice pentru dezvoltarea unei identități europene bazate pe valori naționale și pentru consolidarea cetățeniei europene în contextul identității naționale.

Educația și formarea sunt cele mai bune investiții în viitorul Europei. Ele au un rol extrem de important în stimularea creșterii economice, a inovării și a creării de locuri de muncă. Sistemele europene de educație și formare trebuie să le ofere cetățenilor cunoștințele, aptitudinile și competențele de care vor avea nevoie în viitor ca să poată inova și prospera. Educația ar trebui să ajute ca tinerii să dobândească puterea de a se exprima și de a interacționa, de a participa și de a modela viitorul unei Europe caracterizate de democrație, solidaritate și incluziune.

Avansarea procesului de integrare europeană prin educație învățământ

este un aspect crucial pentru construirea unei Uniuni Europene puternice și coezive, și acestea se pot dezvolta prin următoarele contribuții a educației la procesul de integrare europeană:

✓ **Promovarea valorilor europene comune:** În școli și universități, elevii și studenții pot învăța despre valorile fundamentale ale Europei unite, cum ar fi: democrația, drepturile omului, statul de drept și solidaritatea. Aceasta contribuie la dezvoltarea unei identități europene comune și la consolidarea coeziunii sociale.

✓ **Înțelegerea culturilor și a limbilor europene:** Procesul de integrare europeană presupune colaborarea între statele membre cu limbi și culturi diferite. Prin intermediul educației, se pot promova învățarea limbilor străine și înțelegerea culturilor europene diverse. Cunoașterea a două limbi în plus față de limba maternă ar trebui să devină o normă. Competențele în materie de multilingvism ar trebui considerate ca fiind un element structural important al unui Spațiu european al educației. Acestea favorizează înțelegerea și diversitatea, și contribuie la promovarea valorilor europene. O țară care tinde a fi parte a UE ar dori să adopte și să îmbunătățească măsurile care vizează promovarea multilingvismului și îmbunătățirea calității și a eficienței învățării și predării limbilor străine.

✓ **Dezvoltarea cetățenilor europeni informați și implicați:** Educația, axată pe consolidarea Uniunii Europene și a instituțiilor ei, ajută cetățenii să înțeleagă mai bine modul în care funcționează UE și să fie mai implicați în procesul democratic. Acest proces poate duce la o participare mai activă în alegeri europene și la o mai mare susținere pentru proiectele europene.

✓ **Promovarea cercetării și inovării :** Universitățile europene au un rol esențial în cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică. Prin intermediul finanțării europene și a colaborărilor transfrontaliere, educația superioară contribuie la avansarea cunoașterii și a inovației, consolidând astfel poziția Europei pe plan global. Aici putem discuta și despre tehnologiile digitale, care îmbogățesc procesul de învățare în variate moduri și oferă oportunități de învățare care trebuie să fie accesibile tuturor. Îmbunătățirea învățării și a predării în era digitală, precum și actualizarea competențelor și recalificarea persoanelor care învață și a educatorilor, prin furnizarea de programe de formare privind competențele digitale, sunt de o importanță reală.

✓ **Combaterea stereotipurilor și a discriminării:** Educația poate contribui la combaterea stereotipurilor și a discriminării, promovând egalitatea de gen, diversitatea culturală și incluziunea socială. Aceasta este esențială pentru construirea unei societăți europene mai echitabile și pentru promovarea coeziunii sociale. În acest context acum se lucrează mult în țara noastră. Toată lumea ar trebui să poată avea acces la o educație de înaltă calitate, indiferent de mediul socioeconomic al fiecăruia. UE depune eforturi pentru a oferi tuturor copiilor, inclusiv celor din regiuni defavorizate din punct de vedere socioeconomic, precum și celor care provin din toate mediile socioeconomice, acces la sistemele de educație și îngrijire timpurie. Astfel obiectivul UE este de a asigura o educație incluzivă și de înaltă calitate pentru a sprijini dezvoltarea tuturor persoanelor care învață. Se pot depune mai multe eforturi pentru a promova atractivitatea și importanța vocației de cadru didactic și ale altor categorii de personal didactic și pentru a sprijini perfecționarea continuă a acestora. Este necesar să ne unim forțele pentru a reduce rata de părăsire timpurie a școlii în Europa și a spori oportunitățile de acces egal la educație.

✓ **Mobilitatea și schimbul de experiență:** Programele de schimb pentru studenți, profesori și cercetători permit mobilitatea la nivel european, facilitând schimbul de cunoștințe și experiențe. Aceste instrumente contribuie la creșterea cooperării între instituțiile de învățământ și la consolidarea legilor între state membre. Aici putem vorbi și despre recunoașterea calificărilor dobândite în cadrul învățământului de la orice treaptă care ar trebui recunoscute în întreaga UE. În vederea asigurării unei mobilități fără sincope a persoanelor care învață în întreaga Uniune, trebuie să existe o mai bună cooperare între sistemele de educație și formare pentru a încuraja recunoașterea academică a calificărilor și a perioadelor de studiu în străinătate.

Concluzii:

- Educația și învățământul au un rol important în susținerea procesului de integrare europeană, contribuind la formarea unei cetățenii europene active. Instituțiile educaționale promovează valorile comune europene și facilitează cooperarea între statele membre. Prin urmare, investițiile în educație și învățământ contribuie la construirea unui viitor solid și unitar pentru Uniunea Europeană.

- Europa este mult mai mult decât o simplă regiune geografică sau istorică ea este o comunitate complexă de populații cu diversitatea lor, iar conceptul de „european” reprezintă un individ al contradicției creative, responsabil pentru vocația în cadrul societăților și deschis la dialog, cu un angajament solidar și implicat într-un cadru democratic.
- Procesul de integrare europeană pentru Republica Moldova este esențial pentru construirea unui stat unit și liber, democrat și dezvoltat. Aderarea la Uniunea Europeană ne va oferi, în special tinerilor, oportunitatea de a ne dezvolta pe baza valorilor europene și naționale, într-un cadru care promovează democrația, libertatea și solidaritatea.
- Educația are un rol crucial în procesul de integrare europeană, promovând valorile comune europene, dezvoltare culturilor și limbilor europene, combaterea discriminării, și contribuind la dezvoltarea unei cetățenii europene active. Investițiile în educație și învățământ sunt esențiale pentru construirea unui viitor solid și unitar pentru țara noastră ca parte componentă a Uniunii Europene.

Referințe bibliografice:

1. EȘANU, Rodica, GORAȘ-POSTICĂ, Viorica, Integrare europeană pentru tine: Ghid metodologic pentru profesori, Centrul Educațional “Pro Didactica”, Chișinău, 2009, 112 p., ISBN 978-9975-9745-7-8.
2. CAZACU, Tamara, GHICOV, Adrian, VICOL, Nelu, Integralizarea național-europeană a valorilor educației umaniste : Studiu monografic, Institutul de Științe ale Educației, Chișinău, 2015, 80 p., ISBN 978-9975-48-092-5.
3. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/education-area/>
4. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Integrarea%20europiana%20prin%20educatie%20si%20invatamint.pdf

MODALITĂȚI DE VALORIFICARE A NOILOR EDUCAȚII ÎN CONTEXTUL EUROPENIZĂRII

Violeta COVALI*

CZU 37

Rezumat: *Europenizarea este un proces complex, prin care statele europene își aliniază politicile, normele și instituțiile la cele promovate de Uniunea Europeană (UE). Acest proces are ca scop consolidarea cooperării și integrării europene, creând o Europă mai unită și mai puternică. În acest context, educația joacă un rol fundamental, deoarece contribuie semnificativ la atingerea obiectivelor europenizării.*

Educația în spiritul valorilor europene urmărește: dobândirea identității europene în consonanță cu identitatea națională și etnică; exercitarea drepturilor ca viitori cetățeni europeni; asumarea obligațiilor ca viitori cetățeni europeni; modelarea conștiinței și a condiției individuale și comunitare în sensul percepției și asumării valorilor europene; dezvoltarea sentimentului de apartenență la cultura și civilizația europeană, în deplin respect față de culturile și civilizațiile neeuropene. Scopul educației în spiritul valorilor europene este de a conștientiza identitatea europeană în concordanță cu identitatea națională. Educația umanistă promovează ideea încrederii în valoarea omului, în capacitatea de perfecționare, în demnitatea lui atât la nivel individual, cât și la nivel social.

Noile educații reprezintă un instrument valoros în promovarea europenizării. Educația interculturală consolidează coeziunea și cetățenia europeană, EDD sensibilizează cetățenii cu privire la problemele globale, iar educația digitală pregătește o forță de muncă competitivă și conștientă de securitatea digitală. Prin implementarea eficientă a acestor educații, UE poate avansa în direcția unei Europe mai unite, responsabile și pregătite pentru viitor.

Cuvinte-cheie: educație, noile educații, europenizare, valori, obiective, principii, globalizare, democrație, interculturalitate, pace, digitalizare.

* Violeta COVALI, profesor de discipline pedagogice, Grad didactic Doi, Colegiul „Alexei Mateevici” din Chișinău

METHODS OF VALIDATING THE NEW EDUCATION IN THE CONTEXT OF EUROPEANIZATION

Abstract: *Europeanization is a complex process by which European states align their policies, norms and institutions with those promoted by the European Union (EU). This process aims to strengthen European cooperation and integration, creating a more united and stronger Europe. In this context, education plays a fundamental role, as it contributes significantly to the achievement of Europeanization objectives.*

Education in the spirit of European values aims at: acquiring European identity in line with national and ethnic identity; exercising rights as future European citizens; assuming obligations as future European citizens; shaping the consciousness and the individual and community condition in the sense of perceiving and assuming European values; developing the feeling of belonging to European culture and civilization, in full respect for non-European cultures and civilizations. The purpose of education in the spirit of European values is to raise awareness of the European identity in accordance with the national identity. Humanistic education promotes the idea of trust in the value of man, in his capacity for improvement, in his dignity both at the individual level and at the social level.

The new educations represent a valuable tool in promoting Europeanization. Intercultural education strengthens European cohesion and citizenship, ESD raises citizens' awareness of global issues, and digital education prepares a competitive and digital security-aware workforce. By effectively implementing these educations, the EU can move towards a more united, responsible and future-ready Europe.

Keywords: education, new educations, Europeanization, values, objectives, principles, globalization, democracy, interculturality, peace, digitization.

Introducere:

Educația în spiritul valorilor europene urmărește: dobândirea identității europene în consonanță cu identitatea națională și etnică; exercitarea drepturilor ca viitori cetățeni europeni; asumarea obligațiilor ca viitori cetățeni europeni; modelarea conștiinței și a condiției individuale și comunitare în

sensul percepției și asumării valorilor europene; dezvoltarea sentimentului de apartenență la cultura și civilizația europeană, în deplin respect față de culturile și civilizațiile neeuropene. Scopul educației în spiritul valorilor europene este de a conștientiza identitatea europeană în concordanță cu identitatea națională. Educația umanistă promovează ideea încrederii în valoarea omului, în capacitatea de perfecționare, în demnitatea lui atât la nivel individual, cât și la nivel social.

Importanța educației în europenizare:

1. ***Formarea cetățenilor europeni:*** Educația este esențială pentru crearea cetățenilor conștienți de identitatea europeană și de valorile comune ale UE. Ea promovează solidaritatea, înțelegerea și respectul între cetățenii europeni, contribuind astfel la coeziunea socială și la dezvoltarea unei conștiințe europene.
2. ***Promovarea valorilor europene:*** Prin intermediul educației, valorile europene precum democrația, drepturile omului, toleranța și diversitatea culturală pot fi transmise și internalizate de către tineri. Acest lucru contribuie la consolidarea acestor valori în societățile europene.
3. ***Cunoașterea instituțiilor și a politicii europene:*** Educația oferă cunoștințe despre funcționarea UE, instituțiile sale și procesele decizionale. Aceasta face cetățenii mai bine informați și mai implicați în afacerile europene, facilitând astfel participarea democratică.
4. ***Competențele pentru piața muncii europeană:*** O educație adecvată pregătește cetățenii pentru a fi competitivi pe piața muncii europene. Dezvoltarea abilităților lingvistice, digitale și interpersonale este esențială într-o Europă în care mobilitatea și schimbul de forță de muncă sunt promovate.
5. ***Contribuția la inovare și dezvoltare:*** Educația de calitate stimulează inovația și dezvoltarea economică, aspecte esențiale pentru prosperitatea Europei într-un context global competitiv.
6. ***Educația ca factor de schimbare socială:*** Prin educație, societățile europene pot aborda provocările sociale, economice și de mediu și pot contribui la atingerea obiectivelor de dezvoltare sustenabilă ale UE.

Procesul de europenizare reprezintă adaptarea și alinierea statelor europene la valorile, normele și standardele promovate de Uniunea Europeană (UE). Educația joacă un rol esențial în acest context, deoarece contribuie

la formarea cetățenilor europeni conștienți și responsabili. Noile educații, cum ar fi educația interculturală, educația pentru dezvoltare durabilă și educația digitală, reprezintă doar unele dintre *noile educații*, care sunt deosebit de relevante în promovarea europenizării. În acest articol voi explora modalitățile de valorificare a noilor educații în context dat.

Obiectivele strategice europene în domeniul educației și formării profesionale sunt:

- **Obiective privind accesul la educație:**

- extinderea accesului la educație și reducerea abandonului școlar;
- îmbunătățirea accesului la educație și formare pentru persoanele dezavantajate.

- **Obiective privind competențele de bază, antreprenoriat și limbi străine:**

- dezvoltarea competențelor necesare într-o societate a cunoașterii (comunicarea în limba maternă, în limbi de circulație internațională, abilități privind tehnologia informației și a comunicațiilor, competențe civice și interpersonale, antreprenoriat, conștiință culturală);

- dezvoltarea spiritului antreprenorial;
- îmbunătățirea învățării limbilor străine.

- **Obiective privind consilierea și orientarea profesională:**

- crearea unui spațiu european al dezvoltării și formării prin asigurarea consilierii profesionale de-a lungul vieții;

- crearea unor politici competitive de consiliere și orientare profesională;

- îmbunătățirea serviciilor de consiliere și orientare profesională;
- îmbunătățirea accesului la aceste servicii.

- **Obiective privind educația antreprenorială:**

- introducerea educației antreprenoriale în curriculumul național;
- lărgirea ariei antreprenoriale la nivelul învățământului superior ;
- implicarea antreprenorilor și companiilor locale în desfășurarea activităților educative;

- pregătirea profesorilor;

- dezvoltarea spiritului antreprenorial: inițiativă, creativitate, risc.

- **Obiective privind egalitatea de șanse:**

- promovarea egalității de șanse între femei și bărbați în viața economi-

că, socială, în privința exercitării drepturilor;

- facilitarea integrării sociale a tinerilor;
- sprijinirea integrării sociale a persoanelor cu handicap (cu dizabilități)

• **Obiective privind formarea formatorilor:**

- îmbunătățirea educației și formării pentru formatori și pentru profesori;
- creșterea calității educației pentru pregătirea profesorilor și formatorilor;
- dezvoltarea unui cadru comun european al competențelor și calificărilor profesorilor și formatorilor;
- formarea inițială calitativă a profesorilor;
- dezvoltarea unei culturi a mobilității profesionale;
- dezvoltarea profesională continuă;
- promovarea dimensiunii europene în formarea prin cercetare și informare.

• **Obiective privind noile tehnologii informaționale și de comunicare-TIC:**

- asigurarea accesibilității la infrastructura TIC;
- dobândirea de către tineri a competențelor digitale de bază;
- formarea profesorilor, administratorilor și a directorilor de școli;
- integrarea TIC în curriculumul școlar.

• **Obiective privind formarea continuă:**

- transpunerea în realitate a conceptului de formare continuă prin multiplicarea oportunităților de formare continuă;
- asigurarea accesului la formare continuă;
- recunoașterea și validarea formării nonformale și informale.

Constantin Cucoș consideră că se dorește crearea unui om care să fie savant, diplomat, muzician, artist, cavaler și om de lume, în același timp. Pedagogul constată cu regret că actualmente învățământul are tendință să devină unul de masă, impersonal, pus pe profit, pe randament. Educația se face „cu clasa”, cu un grup masiv și mai puțin prin intermediul relației duale dintre un maestru un discipol. Doar la nivelurile mai înalte (master, doctorat) se întrevăd raporturi firești, ce pot genera relații de colaborare cogenere profitabile. Societatea este datoare să-i ofere elevului un învățământ cooperant. Orice demers formativ presupune o pregătire a individului

pentru a face față solicitărilor exterioare, dar și interioare. A-1 forma pentru o profesie, pentru a se pune la dispoziția celorlalți, pentru a se integra în comunitate reprezintă un prim obiectiv al educației, dar a-1 forma pentru a se cunoaște pe sine, pentru a-și da răspuns la propriile căutări, pentru a lua o poziție față de ceea ce află sau se întâmplă în jur constituie un al doilea obiectiv nu mai puțin important decât primul. În această perspectivă, **principiul umanizării educației** implică:

- *atitudine umană față de personalitatea educatului;*
- *respectarea drepturilor și libertăților acestuia;*
- *întâmpinare față de educat a cerințelor formulate rațional;*
- *respect față de poziția educatului chiar și atunci, când el refuză să îndeplinească cerințele îndeplinite;*
- *respectare a drepturilor omului de a fi cu sine însuși;*
- *informare a educatului privitor la obiectivele educaționale concrete;*
- *refuz de la pedepsele corporale și de oricare alt tip care lezează onoarea și demnitatea personalității;*
- *recunoaștere a drepturilor personalității la refuzul deplin de la formarea acelor calități, care din anumite motive contravin convingerilor ei (umaniste, religioase ș.a.).*

O societate sănătoasă, cu chip uman, are nevoie de oameni care să se poată înțelege, să, se autoconducă, să-și dobandească, libertatea și s-o folosească în mod corespunzător, fără a leza drepturile altei persoane. Dominația numărului, a cantității, în detrimentul calității, poate conduce la un deficit de umanitate și la efecte nocive. O educație care nu atinge interiorul uman rămâne incompletă ba chiar inefficientă. Finalitatea autentică, a educației constă în pregătirea persoanei pentru a sesiza semnificațiile adânci ale realității de lângă noi, dar și din noi. Prin urmare, conchidem că, pedagogia umanistă își vede menirea sa în acordarea unui ajutor tinerei generații în procesul de autodeterminare și dezvoltare a respectului față de drepturile proprii și străine. Principalul, în activitatea pedagogică a profesorului, este ca el să vadă individualitatea irepetabilă, să persevereze, să o cunoască, să o deschidă pentru sine și pentru oameni, adică să, fie deschis ecuației pedagogice de înțelegere și formare a valorilor educației umaniste.

Oportunitatea integrării europene a Republicii Moldova a devenit o prioritate națională, iar integrarea prin educație poate fi unul din pașii cei mai

siguri prin care putem demonstra competitivitatea noastră pe piața ofertelor europene. În atare mod, suntem invitați, obligați să facem față unei concurențe acerbe și să demonstrăm capacitatea de competitivitate la diferit nivel. Este oare sistemul educațional național apt pentru astfel de competiție?

În condițiile unei globalizări inevitabile, valorile naționale reprezintă fundamental unei integrări durabile și echitabile. Cercetările au pornit de la ideea clarificării stării de spirit a elevilor în acceptarea unei educații noi, cu perspective europene, construite pe bogăția spirituală a neamului, a limbii și literaturii române, care reprezintă condiția de bază a studierii celorlalte discipline școlare.

Educația în spiritul valorilor europene urmărește: dobândirea identității europene în consonanță cu identitatea națională; exercitarea drepturilor; asumarea obligațiilor; modelarea conștiinței și a condiției individuale și comunitare în sensul asumării valorilor europene; dezvoltarea sentimentului de apartenență la cultura și civilizația europeană. [8, p.14] Cunoașterea și explorarea valorilor este reperul fundamental al umanizării subiectului educațional și al dezvoltării potențialului său creativ, psihologic și social.

Schimbările sociale înregistrate la nivel național și internațional în epoca modern deschid terenul pentru noi conținuturi ale educației – „noile educații”. Conceptul „noile educații” a fost definit în anii '80 ai secolului al XX-lea în programele și recomandările UNESCO, „ca răspunsuri ale sistemelor educaționale la imperativele lumii contemporane, generate de problematica complexă a acesteia. Schimbările rapide și agitate survenite la treapta actuală a dezvoltării societății – „problematica lumii contemporane” – se disting prin caracteristici specifice:

- *Caracter universal*: nici o țară și nici o regiune de pe glob nu se pot situa în afara acestei problematice, iar soluțiile nu pot fi găsite decât prin cooperare și solidaritate.

- *Caracter global*: afectează toate domeniile și aspectele vieții sociale, generând dificultăți atât pentru sfera vieții materiale, cât și pentru cea a vieții spirituale.

- *Evoluție rapidă și greu previzibilă*: aceste probleme creează situații complexe pentru abordarea cărora oamenii adesea nu sunt destul de pregătiți, nu dispun de soluții sau metode adecvate.

- *Caracter prioritar*: indică la necesitatea conceperii acestor probleme ca fiind priorități de care depinde viitorul planetei și supraviețuirea speciei umane [G. Văideanu].

În opinia lui S. Cristea (2010), noile educații reprezintă un set de conținuturi particulare speciale, afirmate ca răspunsuri pedagogice la problematica lumii contemporane de natură politică, economică, ecologică, demografică, sanitară etc., fiind generate de evoluțiile pozitive și negative înregistrate în societatea modernă și postmodernă la nivel de situație a mediului, populație, mass-media, sănătate, democrație, schimbare socială, valori civice, relații internaționale, interculturalitate etc. În consecință, autorul menționează că noile educații au o sferă largă de referință [3, p. 238].

Problematica lumii contemporane a pus în fața educației un număr de imperative din ce în ce mai bine precizate: pacea și securitatea, drepturile omului și libertățile fundamentale, populația, sărăcia și progresul economic, mediul, alimentația și subnutriția (foamea), protejarea copilăriei și adolescenței etc.

În continuare, voi analiza sintetic unele dintre noile educații, mai importante și mai actuale în contextual europeanizării în opinia mea, și care se întâlnesc mai frecvent atât în școala națională, cât și la nivel internațional

1. **Educația pentru drepturile omului**

Ca o apreciere generală, se constată că în acest domeniu s-a acționat mai mult pentru promovarea drepturilor civile și politice și mai puțin în ceea ce privește drepturile economice, sociale și culturale. Dar un om sărac nu poate fi liber (M. Rey, op. cit., p. 142). De asemenea, în documentele pregătitoare ale Conferinței mondiale asupra drepturilor omului (Viena, 1993) s-a evidențiat menținerea mai multor obstacole în efortul de promovare a drepturilor omului.

Printre obiectivele educației pentru drepturile omului se regăsesc următoarele:

- ▶ a conștientiza universalitatea nevoii de a se bucura de drepturile omului;
- ▶ a reflecta asupra cazurilor de încălcare a drepturilor omului;
- ▶ a suscita interesul și empatia pentru cei care sunt victime ale acestor încălcări;

- a sensibiliza asupra mesajului de pace pe care trebuie să-l transmită orice formă de educație;
- a familiariza cu textele relative la drepturile omului;
- a cunoaște organizațiile, instituțiile, asociațiile care luptă în acest sens, dar și de a se asocia acțiunilor lor;
- a-l ajuta pe fiecare individ să conștientizeze aceste drepturi în toate domeniile;
- a conștientiza universalitatea acestor drepturi;
- a combate ideea că o minoritate „luminată” poate să se substituie altora pentru a le împiedica să folosească greșit drepturile lor. [5,120]

În anul 1985, Consiliul Europei a adoptat Recomandarea (85)7 referitoare la „Predarea și învățarea drepturilor omului în școli”. Anexa acestui document (intitulată „*Sugestii privind predarea și învățarea drepturilor omului în școli*”) cuprinde șase secțiuni:

- ✓ Drepturile omului în programa școlară;
- ✓ Deprinderi;
- ✓ Cunoștințe;
- ✓ Climatul în școală;
- ✓ Pregătirea profesorilor;
- ✓ Cicluri de acțiuni pe această temă.

Demersul didactic trebuie să aibă la bază acțiunea, faptul de viață, exemplul permanent, realizarea unor exerciții de simulare, inclusiv de anticipare a unor stări de lucruri dezirabile. Coerența unui asemenea demers este asigurată de trei componente: construcția unui ansamblu de concepte (*libertate, demnitate, putere, conflict* etc.); o reflexie asupra fundamentelor și problemelor care se pun în legătură cu drepturile omului; asigurarea unui climat favorabil în cadrul instituției școlare, precum și în afara acesteia. Prin diferite exerciții de simulare a unor diferite situații legate de respectarea drepturilor omului nu numai că se vor realiza obiectivele propuse, dar se va dezvolta gândirea, imaginația și creativitatea elevilor (realizându-se astfel un învățământ cu caracter formativ). În plan evaluativ, se sugerează folosirea unor chestionare care să măsoare atitudinea elevilor față de problematica educației pentru drepturile omului.

2. Educația relativă la mediul inconjurător (ecologică)

Aplicarea pe scară largă a tehnologiilor industriale și postindustriale,

explorarea intensă a cosmosului, intervenția în legile naturii au condus la apariția multiplelor efecte negative la nivelul mediului natural și social, și, în general, al existenței umane. Astfel, apare tot mai intens necesitatea de protejare a mediului, de ocrotire a spațiilor verzi, de sprijinire a intențiilor de valorificare pozitivă și moderată a resurselor naturale și toate acestea din simpla necesitate vitală și dorința omului de a-și apăra existența și a supraviețui. *Educația ecologică* sau *educația relativă la mediu* se referă la relația dintre om și natură. Termenul este lansat în SUA în anii 1960 și reluat, în anii 1970, de reprezentanții Clubului de la Roma, iar în anii 1980 de UNESCO.

Specificul educației ecologice rezultă din emergența conținuturilor sociale reflectate de două noțiuni: (a) *ecologia* (termen lansat de germanul Hoeckel în 1866), care studiază interacțiunile între ființele vii și mediul lor fizic și social; (b) mediul înconjurător, existent natural și (re)creat de om în urma unor opțiuni tehnologice, politice, economice, militare etc.

În calitate de concept pedagogic operațional, Sorin Cristea (2010) definește educația ecologică drept activitatea de formare-dezvoltare a personalității în vederea reglementării raporturilor sale cu mediul înconjurător (natural, economic, cultural etc.). Are un conținut pluridisciplinar, integrând contribuțiile unor științe la analiza raporturilor omului cu mediul înconjurător: biologie, geografie, economie, sociologie, etică, estetică etc. [3, p. 242].

Deși educația ecologică este declarată obligatorie și permanentă, studiile speciale nu denotă o dinamică pozitivă a schimbărilor stării mediului ambiant. Cu cât mai devreme se inițiază procesul de educație ecologică, cu cât mai complex, judicios și continuu este proiectat și realizat acest proces, cu atât mai mult vor crește șansele ca generația de mâine să fie orientată spre un mediu de viață sănătos. În acest context, treptei primare de învățământ îi revine un rol fundamental în cadrul educației ecologice permanente a cetățenilor.

În știința pedagogică, o atenție deosebită se acordă educației ecologice la vârsta școlară mică, când se construiește fundamentul personalității. În diferite țări ale lumii, disciplinele aferente studiului naturii în clasele primare vizează diverse obiective și conținuturi, însă evident este firul roșu al educației ecologice. Acest fapt se confirmă prin diverse studii de pedagogie comparată, cum ar fi, de exemplu:

- T.Y Robinson (2005) a efectuat un studiu comparativ al curricula diverselor state și a stabilit că vârsta școlară mică este recunoscută pretutindeni ca fiind oportună pentru a dezvolta sensibilitatea micilor școlari față de mediu, a forma capacitățile și deprinderile de a participa activ la soluționarea problemelor ecologice;

- C.M. Litzenberg (2005) a efectuat un studiu sociologic referitor la educația ecologică la diverse trepte de învățământ în diverse state și a concluzionat că instituțiile preșcolare și școlile primare reprezintă verigile de bază, unanim recunoscute, în promovarea educației ecologice.

În aceeași ordine de idei, A. Belotcaci (2003) susține caracterul universal pedagogic al cunoștințelor despre natură în clasele primare, menționând esența inter- și transdisciplinară a lor și concluzionând că „nu există activitate școlară prin care să nu se poată realiza cu tact și competență studiul naturii” [5, p. 57].

Modalități de integrare a educației ecologice în școală

Mai mult decât educația teoretică, extrem de important este participarea activă, selectarea factorilor care sunt benefici pentru natură. În acest scop, elevii pot fi antrenați la amenajarea unor colțuri vii în cadrul școlii, de plantare și de îngrijire a florilor și pomilor. Pe timp de iarnă pot fi organizate acțiuni de îngrijire a păsărelelor, construirea de căsuțe pentru acestea. Exemplific o altă serie de activități („Micii ecologiști în acțiune”) ce au drept scop dezvoltarea unui comportament individual și social-ecologic, sănătos: colectarea și valorificarea materialelor reciclate (hârtie, materiale plastice, textile) și depozitarea în locuri special amenajate, cât și confecționarea la abilități practice de jucării sau obiecte utile cu care vor decora mediul ambiant (suporturi de creioane, măști, păpuși, jaloane pentru educație fizică).

Cheia unui demers didactic eficient în domeniul educației ecologice îl reprezintă învățarea prin acțiunea legată de viața în mediul apropiat. Elevii și studenții pot fi antrenați în elaborarea unor proiecte, în realizarea unor cercetări-acțiune, care să permită însușirea conceptelor de bază, a unor principii și reguli de acțiune eficiente în efortul de ecologizare a mediului inconjurător.

Un prim pas îl constituie întocmirea unui „*Mic dicționar de ecologie*” pentru clarificarea noțiunilor fundamentale. De asemenea, elevii vor fi încurajați în căutarea și găsirea de curiozități, ghicitori, legende despre plan-

te, animale, elemente ale naturii. Toate aceste cunoștințe acumulate vor fi valorificate prin diferite concursuri. Încurajarea investigației e o cale spre dezvoltarea inteligențelor multiple. Pe tema poluării se pot organiza jocuri de definire a termenilor (metoda ciorchinelui), exerciții joc de discriminare a unor aspecte pozitive de cele negative, cât și discuții pro și contra („*Cine-i vinovat?*”, „*Salvați pădurea*”) asupra obiectivelor industrial, agricole, ca sursă de bunuri materiale, dar și de poluare, identificarea cauzelor acestui fenomen și exprimarea unor opinii referitoare la prevenirea cauzelor și diminuarea surselor de poluare a mediului, analiza unor cauze cunoscute și valorificarea măsurilor concrete (studiu de caz). Mari valențe formative au lecțiile de recapitulare realizate în echipe interdisciplinare pe diverse subiecte.

Atingerea obiectivelor educației ecologice este posibilă în condițiile unei munci sistematice în vederea însușirii de către educați a cunoștințelor, despre procesele și rezultatele interacțiunii omului, societății cu natura, formării orientărilor valorice, normelor și regulilor de conduită în raport cu natura.

Una dintre *finalitățile educației ecologice*, așa cum rezultă din programele internaționale sau regionale, elaborate în acest sens, este de *a dezvolta simțul responsabilității și solidaritatea dintre țări și regiuni, indiferent de nivelul lor de dezvoltare, pentru păstrarea și ameliorarea mediului*.

3. Educația digitală

Educația digitală reprezintă un aspect crucial al europenizării în era digitală, deoarece ajută cetățenii europeni să se adapteze și să prospere într-o societate în continuă schimbare, în care tehnologia joacă un rol din ce în ce mai important. Această secțiune explorează rolul și importanța educației digitale în contextul europenizării.

Europa se află în mijlocul unei revoluții digitale, cu tehnologii precum inteligența artificială, internetul lucrurilor și automatizarea care transformă societatea și economia. Educația digitală devine astfel esențială pentru următoarele aspecte:

- *Competențele pentru forța de muncă digitală:* Europa are nevoie de o forță de muncă bine pregătită pentru a rămâne competitivă pe piața globală. Educația digitală dezvoltă abilități tehnologice și digitale care sunt cerute în toate sectoarele economice.

- *Includerea digitală*: Educația digitală poate reduce decalajele digitale dintre grupurile sociale și geografice, asigurând că toți cetățenii europeni au acces la oportunitățile digitale și pot participa la societatea digitală.
- *Securitatea cibernetică*: Într-o Europă interconectată, educația digitală contribuie la conștientizarea amenințărilor cibernetică și la dezvoltarea abilităților de securitate cibernetică pentru a proteja informațiile și infrastructura digitală.

Modalități de formare a unui comportament digital la tână generație:

- ✓ *Abilități tehnologice*: Educația digitală dezvoltă competențe precum programarea, analiza datelor, dezvoltarea de software și gestionarea tehnologiilor, pregătind cetățenii europeni pentru locuri de muncă în sectoarele digitale în creștere.
- ✓ *Inovare și antreprenoriat*: Educația digitală încurajează gândirea inovatoare și antreprenorială, promovând crearea de noi afaceri și produse digitale în Europa.
- ✓ *Participarea activă în societate*: Educația digitală facilitează participarea cetățenilor la procesele democratice și la societatea civilă, inclusiv prin intermediul platformelor digitale pentru dezbateri și activism civic online.

Educația digitală include învățarea practicilor de securitate cibernetică, cum ar fi protejarea datelor personale, recunoașterea amenințărilor online și utilizarea responsabilă a tehnologiilor digitale. Aceste abilități sunt esențiale pentru a preveni atacurile cibernetică și a asigura o societate digitală sigură.

Educația digitală joacă un rol semnificativ în europenizarea în era digitală, pregătind cetățenii europeni pentru provocările și oportunitățile societății digitale. Prin dezvoltarea competențelor tehnologice și digitale, promovarea inovației și a securității cibernetică și facilitarea participării active în societatea digitală, educația digitală contribuie la crearea unei Europe competitive, incluzive și sigure în era digitală.

4. **Educația pentru Dezvoltare Durabilă**

Educația pentru Dezvoltare Durabilă (EDD) reprezintă o altă latură cheie a educației în promovarea europenizării. Această secțiune se concentrează pe modul în care EDD contribuie la procesul de europenizare,

promovând valorile și obiectivele de dezvoltare durabilă în Europa și în întreaga lume.

EDD este o abordare educațională care vizează conștientizarea problemelor globale, cum ar fi schimbările climatice, sărăcia, inegalitățile și epuizarea resurselor naturale. Acesta încurajează gândirea critică și acțiunea responsabilă, promovând învățarea pe tot parcursul vieții într-o societate în schimbare. EDD se aliniază cu valorile europene în mai multe moduri:

- ✓ *Responsabilitatea globală*: EDD subliniază importanța asumării unei responsabilități globale și a contribuției la soluționarea problemelor globale, o valoare fundamentală în contextul europeanizării.
- ✓ *Solidaritatea și drepturile omului*: EDD promovează solidaritatea și respectul pentru drepturile omului, două valori centrale în Uniunea Europeană.
- ✓ *Sustenabilitatea*: EDD încurajează înțelegerea conceptului de dezvoltare sustenabilă și promovarea acestuia în practică, ceea ce este în concordanță cu obiectivele europene de mediu și dezvoltare durabilă.

Educația pentru Dezvoltare Durabilă (EDD) este un instrument esențial în procesul de europeanizare, promovând valorile europene și responsabilitatea globală. Prin EDD, Europa contribuie la atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă, promovează politica sa de dezvoltare și dezvoltă competențele necesare cetățeniei globale, facilitând astfel procesul de europeanizare și contribuind la crearea unei Europe mai responsabile și mai sustenabile.

5. Educația pentru pace și cooperare

Educația pentru pace reprezintă un aspect crucial în contextul europeanizării, întrucât promovează valorile fundamentale ale păcii, cooperării și înțelegerii reciproce în cadrul Uniunii Europene (UE) și al întregii Europe.

Educația pentru pace este un concept complex și cuprinzător, care vizează dezvoltarea competențelor și a conștiinței necesare pentru a preveni conflictele, a promova reconcilierea și a construi o lume caracterizată de pace și stabilitate. Ea se bazează pe principii precum dialogul, înțelegerea interculturală, respectul pentru drepturile omului și rezolvarea pașnică a disputelor:

- ✓ *Promovarea păcii și cooperării*: UE a fost creată ca un proiect de pace și reconciliere după al Doilea Război Mondial. Educația pentru pace continuă să promoveze aceste valori fundamentale ale UE, contribuind la menținerea păcii în Europa și la consolidarea cooperării între statele membre.
- ✓ *Prevenirea conflictelor și a extremismului*: Educația pentru pace învață tinerii și adulții să rezolve conflictele prin dialog și negocieri, evitând escaladarea violenței. Ea ajută la prevenirea extremismului și a radicalizării prin promovarea valorilor de toleranță și respect.
- ✓ *Incluziunea și diversitatea*: Europa este caracterizată de o mare diversitate culturală, etnică și lingvistică. Educația pentru pace încurajează înțelegerea și valorificarea acestei diversități, promovând astfel o societate inclusivă și armonioasă.
- ✓ *Cetățenie activă*: Educația pentru pace dezvoltă competențe critice și abilități de cetățenie activă, care sunt esențiale pentru participarea democratică și responsabilă la procesele politice și sociale în cadrul UE.
- ✓ *Reconcilierea și reconcilierea post-conflict*: În regiunile cu trecut de conflicte sau tensiuni etnice, educația pentru pace joacă un rol important în procesul de reconciliere și construire a încrederii între comunități.

Educația pentru pace reprezintă un pilon fundamental în procesul de europenizare, contribuind la promovarea valorilor fundamentale ale UE, la consolidarea păcii și cooperării, la prevenirea conflictelor și la dezvoltarea cetățenilor europeni conștienți și responsabili. Prin promovarea dialogului, a înțelegerii interculturale și a toleranței, educația pentru pace ajută la construirea unei Europe mai unite, mai armonioase și mai orientate către pace în secolul XXI.

Implementarea educației pentru pace în școli și comunități reprezintă un pas vital în promovarea valorilor de pace și înțelegere în rândul tinerilor și al adulților. Această secțiune se concentrează pe modalitățile concrete prin care *educația pentru pace* poate fi introdusă și consolidată la nivel școlar și comunitar.

6. Educația interculturală

Educația interculturală reprezintă o componentă esențială a procesului de europenizare, contribuind la promovarea diversității culturale și la dezvoltarea unei conștiințe europene bazate pe respectul pentru identitatea și tradițiile fiecărei comunități. Această secțiune se concentrează pe rolul și importanța educației interculturale în contextul europenizării.

Educația interculturală se bazează pe ideea că diversitatea culturală reprezintă o resursă și o sursă de învățare. Scopul său principal este promovarea înțelegerii și a respectului reciproc între diferitele grupuri culturale din Europa și din întreaga lume.

Principalele obiective ale educației interculturale includ:

- *Promovarea toleranței și a dialogului:* Educația interculturală încurajează deschiderea către dialog și schimbul de idei între persoanele de diferite origini culturale, combatând stereotipurile și prejudecățile.
- *Consolidarea coeziunii sociale:* Prin învățarea despre culturile și tradițiile altor comunități, se poate reduce conflictul și discriminarea bazată pe diferențele culturale.
- *Dezvoltarea competențelor interculturale:* Educația interculturală ajută indivizii să dezvolte abilități esențiale pentru conviețuirea într-o societate multiculturală, cum ar fi empatia, comunicarea interculturală și adaptabilitatea culturală.

Europa este o regiune extrem de diversă din punct de vedere cultural, cu sute de limbi și culturi diferite. Educația interculturală joacă un rol crucial în:

- ✓ *Prevenirea conflictelor etnice și culturale:* Prin promovarea înțelegerii și a dialogului intercultural, educația interculturală contribuie la reducerea tensiunilor și a conflictelor în regiuni cu diversitate etnică sau culturală ridicată.
- ✓ *Favorizarea integrării migranților:* În contextul migrației, educația interculturală poate facilita integrarea migranților în țările gazdă, ajutându-i să înțeleagă cultura și valorile acestora.
- ✓ *Consolidarea identității europene:* Educația interculturală promovează ideea de cetățenie europeană și identitatea europeană comună, ceea ce este esențial în contextul europenizării.

Realizarea obiectivelor educației interculturale implică o pedagogie de tip activ-participativă. În plan acțional, se au în vedere o multitudine de modalități: proiecte, anchete, jurnale ale claselor, recitaluri de poezie, manifestări teatrale, dezbateri, invitarea în școală a unor personalități, activități muzicale și corale, editarea unor reviste, folosirea noilor tehnologii ale comunicației și informației, participarea la evenimente culturale, organizarea de manifestări sportive, corespondența interșcolară, colaborări cu asociațiile locale sau internaționale, organizarea de vizite și schimburi de experiență, participarea la seminarii, simpozioane etc.

În concluzie, educația interculturală reprezintă un pilon crucial al europeanizării, contribuind la promovarea diversității, la consolidarea coeziunii sociale și la dezvoltarea unei conștiințe europene bazate pe respectul și înțelegerea reciprocă. Aceasta ajută Europa să valorifice bogăția sa culturală și să facă față provocărilor unei societăți multiculturalizate în continuă evoluție.

Integrarea Noilor Educații în Politicile Europene

Integrarea noilor educații în politicile europene reprezintă un pas crucial în promovarea europeanizării. Această secțiune se concentrează pe modul în care educația interculturală, educația pentru dezvoltare durabilă și educația digitală și alte noi educații sunt integrate în politicile și strategiile Uniunii Europene (UE).

Politicile europene pentru integrarea noilor educații:

- a. Agenda Europeană pentru Cultură: Această politică promovează diversitatea culturală și interculturalitatea în Europa, sprijinind inițiativele care facilitează dialogul intercultural și promovează valorile culturale comune ale Europei.
- b. Strategia UE privind Dezvoltarea Durabilă: Strategia UE pentru dezvoltare durabilă (Green Deal) subliniază importanța educației pentru dezvoltare durabilă în atingerea obiectivelor de mediu și sociale ale UE.
- c. Digital Europe Programme: Programul UE pentru dezvoltarea digitală include finanțare pentru dezvoltarea de competențe digitale, inclusiv pentru educația digitală, pentru a accelera transformarea digitală a Europei.

Rolul agențiilor și organizațiilor europene în promovarea noilor educații

- a. Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură (EACEA): EACEA coordonează diverse programe și inițiative ale UE în domeniul educației și culturii, inclusiv proiecte legate de educația interculturală și dezvoltare durabilă.
- b. Agenția Europeană pentru Siguranța Rețelelor și a Informațiilor (ENISA): ENISA promovează securitatea cibernetică și oferă resurse și informații pentru educația digitală și securitatea cibernetică în Europa.

Evaluarea impactului și eficienței politicilor și programelor

Pentru a asigura succesul integrării noilor educații în politicile europene, este important să se efectueze evaluări periodice ale impactului și eficienței acestora. Aceste evaluări pot include:

- a. Monitorizarea indicatorilor de performanță: Identificarea și monitorizarea indicatorilor cheie, cum ar fi rata de participare la programele de educație interculturală sau nivelul de competențe digitale, pentru a măsura progresul.
- b. Consultarea părților interesate: Implicarea părților interesate, cum ar fi instituțiile de învățământ, ONG-urile și industria, pentru a obține feedback și a ajusta politicile în funcție de nevoile reale ale societății.
- c. Studii de impact: Realizarea studiilor de impact pentru a evalua efectele pe termen lung ale noilor educații asupra societății europene în domenii precum coeziunea socială, dezvoltarea durabilă și competitivitatea economică.

Integrarea noilor educații în politicile europene reprezintă o etapă crucială în promovarea europeanizării. Educația interculturală, educația pentru dezvoltare durabilă și educația digitală sunt esențiale pentru a forma cetățeni europeni conștienți, responsabili și pregătiți pentru provocările și oportunitățile Europei moderne. Prin politici și programe bine concepute, precum cele menționate mai sus, UE poate continua să-și consolideze poziția într-o Europă mai unită și mai pregătită pentru viitor.

Concluzii:

Procesul de europeanizare înseamnă nu doar o integrare economică și politică, ci și o armonizare a valorilor, a înțelegerii culturale și a competen-

țelor în rândul cetățenilor europeni. În această privință, educația joacă un rol vital, în special noile educații.

Educația, menită să contribuie la edificarea unei personalități apte de a prevedea pentru a preveni, de a declanșa schimbarea pozitivă atât la nivelul propriului eu, cât și în afara sa, poate fi concepută ca o reconstrucție permanentă a existenței și experienței viitoare, ceea ce îl face pe omul mileniului III să corespundă, la un nivel superior, expectanțelor sociale de înnoire și îmbogățire culturală, dar și capabil a soluționa problemele contemporane. Modelul de specialist pe care trebuie să-l producă este angajat într-o rapidă schimbare: de la un utilizator de cunoștințe și tehnici la un inovator, creator de noi tehnici, aplicator de cunoștințe. De aici și noile cerințe față de procesul de formare

Integrarea noilor educații în politicile europene demonstrează angajamentul UE de a promova valorile europene, dezvoltarea durabilă și adaptarea la societatea digitală în evoluție. Prin intermediul politicilor și inițiativelor sale, UE contribuie la crearea unei Europe mai unite, mai competitive și mai pregătite pentru viitor.

Astfel, educația și noile educații au un rol esențial în procesul de europeanizare, formând cetățeni europeni conștienți și responsabili, pregătiți să facă față provocărilor și oportunităților Europei moderne.

Referințe bibliografice:

1. Audigier F. Concepte de bază și competențe esențiale referitoare la educația pentru cetățenie într-o societate democratică. Consiliul Europei, Consiliul pentru Cooperare Culturală. Strasbourg, 2000.
2. Cozma T. O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea. Iași: Polirom, 2001.
3. Cristea S. Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației. Chișinău: Litera Educațional, 2003.
4. Cucuș C. Educația. Dimensiuni culturale și interculturale. Iași: Polirom, 2000.
5. Mihail Stanciu, Introducere în pedagogie, Iași, Editura „Ion Ionescu de la Brad”, 2003.
6. Macavei E. Pedagogie. Teoria educației. Vol. I, II. București: Aramis, 2001.
7. Nadejda Butnari, Noile educații, Chișinău, 2017.

8. Tatiana Șova, Pedagogie, Bălți, Tipografia din Bălți, 2016.
9. Railean E. Contribuții epistemologice la cultura planetară a profesorului inovator.
În: Cultura profesională a cadrelor didactice. Exigențe actuale. International Scientific Symposium, Chisinau, Republic of Moldova, 16th-17th of May, 2013.
10. <https://educational.studiamsu.md/wp-content/uploads/2021/12/29.pdf>
11. http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/842/1/educ_teor.pdf
12. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Integrarea%20national-europeana%20a%20valorilor%20educatiei%20umaniste.pdf
13. http://www.prodidactica.md/revista/Revista_56.pdf
14. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Integrarea%20national-europeana%20a%20valorilor%20educatiei%20umaniste.pdf
15. http://ise.upsc.md/uploads/files/1460968137_18.-integralizarea-national-europeana-a-valorilor-educatiei-umaniste.pdf

IMPACTUL NOILOR TEHNOLOGII INFORMAȚIONALE ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE A SOCIETĂȚII

Chiril GARBATOVSKI*

CZU 004:37

Rezumat: *În contextul unei societăți informaționale suntem puși în fața faptului de a ne adapta unor noi condiții care se află într-o dinamică continuă și în același timp de a păstra echilibrul foarte fragil al planetei. În acest articol se evidențiază atât provocările, dar și oportunitățile ce apar odată cu evoluția tehnologică și cum trebuie gestionate acestea în înfăptuirea unei dezvoltări durabile. Dezvoltarea durabilă în societatea informațională se poate înfăptui în primul rând printr-o educație de calitate. Tehnologiile informaționale adresează domeniului educației provocări în două direcții: oferă instrumente inovative ce facilitează procesul de predare-învățare și dezvoltă abilitatea de a cunoaște, opera și analiza tehnologiile informaționale.*

Astfel, laturile „noilor educații” printre care se regăsește și educația pentru tehnologie și progres, constituie un răspuns la necesitățile subliniate, datorită intervențiilor didactice și extradidactice posibile de realizat, ceea ce se pliază pe obiectivele dezvoltării durabile. Fiecare actor social, la nivel individual sau colectiv, acționând din direcția specifică domeniului de activitate, poate contribui nemijlocit la diminuarea asocierilor negative ale tehnologiilor informaționale și la valorificarea maximală a celor pozitive.

Cuvinte-cheie: tehnologii informaționale, dezvoltare durabilă, educație, progres, responsabilitate.

THE IMPACT OF NEW INFORMATION TECHNOLOGIES ON THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY

Abstract: *In the context of an information society we are faced with the fact of adapting to new conditions that are in a continuous dynamic and at the same time preserve the very fragile balance of the planet. This article*

* Chiril GARBATOVSKI, profesor discipline de specialitate, Centrul de Excelență în Construcții, chirilgarbatovski@gmail.com

highlights both the challenges and the opportunities that arise with technological evolution and how they must be managed to achieve sustainable development. Sustainable development in the information society can be achieved primarily through quality education. Information technologies address challenges in the field of education in two directions: they offer innovative tools that facilitate the teaching-learning process and develop the ability to know, operate, and analyze information technologies.

Thus, the sides of the “new education”, among which education for technology and progress can be found, are a response to the highlighted needs, thanks to the didactic and extra-didactic interventions that can be carried out, which are based on the objectives of sustainable development. Each social actor, at an individual or collective level, acting from the direction specific to the field of activity, can contribute directly to the reduction of negative associations of information technologies and the maximum utilization of positive ones.

Keywords: information technologies, sustainable development, education, progress, responsibility.

Introducere. Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea euforia revoluției industriale a început să cuprindă omenirea, munca manuală a fost înlocuită cu folosirea mașinilor și utilajelor, iar exploatarea resurselor a devenit din ce în ce mai accelerată, productivitatea fiind principalul scop al majorității activităților. Exploatarea resurselor energetice cât și a celor ce au o importanță majoră pentru asigurarea continuității vieții pe pământ au crescut, acestea fiind esențiale în procesele tehnologice de producere a bunurilor. Astfel, ne-am trezit într-o lume industrializată, cu populația în creștere, unde principalul criteriu de definire al succesului este creșterea economică, aceasta fiind un calaligator pentru exploatarea irațională a resurselor planetei ce ne găzduiește. Poluarea, încălzirea globală și epuizarea unor resurse esențiale sunt doar câteva dintre multiplele urmări ale activităților umane ireponsabile. De aceea, conștientizarea și armonizarea activităților omului cu echilibrul ecosistemelor este imperios necesară și urgentă, iar aceasta nu se poate face decât prin *dezvoltarea durabilă*.

Rezultatele investigației. Dezvoltarea durabilă a devenit o condiție obligatorie în toate activitățile economice și sociale, aceasta fiind o obli-

gație morală în primul rând, dar începe să fie reglementată și de un cadru legal din ce în ce mai mult. Toate acestea se întâmplă în plină revoluție informațională, care creează noua paradigmă în care suntem obligați să funcționăm. Aceasta vine cu o serie de noi provocări, dar și oportunități, ceea ce determină înfăptuirea dezvoltării durabile într-o lume informațională.

Conceptul de dezvoltare durabilă apare pentru prima oară în Raportul Brundtland (Our Common Future, 1987) al Comisiei Mondiale pentru Mediu și Dezvoltare, fiind definit ca „un proces de schimbare” bazat pe echitate în ceea ce privește utilizarea resurselor („realizarea nevoilor actuale, fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”) [1].

Aparent simplă, definiția dezvoltării durabile totuși conține un potențial conflict între interesele din prezent și ale generațiilor viitoare. În plus, provocatoare pot fi și noțiunile de nevoi și limite. Apar întrebări precum: Ce transmitem de la o generație la alta? Este doar capital natural sau include active asociate cu ingeniozitatea umană, limba sau alte aspecte ale culturii? Ce și cum sunt stabilite limitele – de tehnologie, societate sau ecologie, de exemplu? Ce zicem de faptul că, în prezent, nevoile anumitor grupuri sunt adesea îndeplinite în detrimentul altora? În principiu, „nevoile” înseamnă lucruri diferite pentru diferiți oameni și sunt legate de capacitatea noastră de a le satisface, adică sunt aliniate la „dezvoltarea” în sine. Deci, societatea este capabilă să definească și să creeze noi „nevoi” în cadrul anumitor grupuri (care ar putea fi interpretate ca „dorințe”), fără satisfacerea chiar și nevoilor de bază ale altora. Aceste întrebări evidențiază multe surse de conflict în dezbaterea asupra sensului de dezvoltare durabilă: conflict între interesele generațiilor prezente și cele ale viitorului; între bunăstarea umană și protecția naturii; între săraci și bogați; între local și global [4].

Este foarte important cum gestionăm informația și definițiile ce țin de acest subiect pentru că bariera dintre abordarea în mod obiectiv sau subiectiv în dependență de interes este foarte fină.

La Conferința ONU pentru Mediu și Dezvoltare de la Rio de Janeiro din 1992, conceptul de *dezvoltare durabilă* a dobândit trei dimensiuni: socială, economică și de mediu. Esența dezvoltării durabile constă în integrarea armonioasă a dezvoltării economice, în guvernarea responsabilă, în asigurarea coeziunii sociale și a simbiozei om-natură, aceste aspecte fiind relevante

de principiile formulate în cadrul Agendei XXI a Conferinței ONU de la Rio de Janeiro:

1. Inițiativele de dezvoltare economică trebuie să se centreze pe interesele actuale și de perspectivă ale omului.
2. Găsirea unor soluții de rezolvare a problemelor printr-o abordare holistică, făcându-se apel la știință și tehnologie.
3. Încurajarea comunității de a-și păstra valorile culturale, morale și spirituale.
4. Respectarea drepturilor unor comunități la propria dezvoltare.
5. Suveranitatea națională presupune asigurarea securității oamenilor și a calității mediului.
6. Egalitatea dintre sexe.
7. Pacea, ordinea și unitatea națională.
8. Justiția socială, echitatea între și în cadrul generațiilor la nivel de distribuție rațională a resurselor, oferirea de oportunități egale pentru membrii societății.
9. Participarea democratică la luarea deciziilor.
10. Viabilitatea instituțională care să asigure convergența de interese a diferitelor grupuri.
11. Dezvoltarea economică viabilă, bazată pe echitate între comunități, vârste, clase sociale, grupuri etnice, zone geografice, generații etc.
12. Distribuirea rațională a populației, astfel încât să nu depășească capacitatea de suport a mediului.
13. Sănătatea ecologică prin recunoașterea naturii ca moștenire comună pentru generațiile viitoare.
14. Echitatea între zonele biogeografice în managementul resurselor naturale.
15. Cooperarea globală a națiunilor [1].

În aceeași ordine de idei, prezentăm mai jos o altă inițiativă la nivel de politici, ce urmărește declanșarea unui proces de identificare a soluțiilor și bineînțeles promovarea și implementarea acestora.

Astfel, în septembrie 2015, Adunarea Generală a Națiunilor Unite a adoptat Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă. Aceasta include 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD). Obiectivele se bazează pe principiul vital de „a nu lăsa pe nimeni în urmă” și subliniază o abordare ho-

listică pentru realizarea unei dezvoltări durabile pentru toți, după cum urmează:

1. Fără sărăcie – Eradicarea sărăciei în toate formele sale și în orice context, dat fiind faptul că, la nivel global, 1 miliard de persoane continuă să trăiască la limita subzistenței, cu mai puțin de 1.25 dolari/zi.

2. Foamete „zero” – Eradicarea foametei, asigurarea securității alimentare, îmbunătățirea nutriției și promovarea unei agriculturi durabile. În prezent, 795 milioane de oameni suferă din pricina foametei iar specialiștii în politicile de dezvoltare susțin că, dacă nu vor fi luate măsuri urgente, până în 2050 numărul acestora va ajung la 2 miliarde.

3. Sănătate și bunăstare – Asigurarea unei vieți sănătoase și promovarea bunăstării tuturor la orice vârstă. Acest obiectiv se concentrează pe creșterea speranței de viață, reducerea mortalității infantile și a maladiilor grave (precum HIV/SIDA, malarie, TBC, poliomielită etc.), în special în statele în curs de dezvoltare.

4. Educație de calitate – Garantarea unei educații de calitate și promovarea oportunităților de învățare de-a lungul vieții pentru toți. În prezent, 103 milioane de tineri din lumea întreagă nu au acces la educație primară sau sunt analfabeți. Dintre aceștia, procentul cel mai semnificativ (60%) îl reprezintă tinerele femei sau fetele.

5. Egalitate de gen – Realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și a fetelor. La nivel global, doar în 46 de state femeile dețin mai mult de 30% din mandatele parlamentelor naționale.

6. Apă curată și sanitație – Asigurarea disponibilității și managementului durabil al apei și sanitație pentru toți. 40% din populația lumii suferă din pricina lipsei apei iar aproximativ 1 miliard de oameni nu au acces la toalete proprii.

7. Energie curată și la prețuri accesibile – Asigurarea accesului tuturor la energie la prețuri accesibile, într-un mod sigur, durabil și modern. 3 milioane de oameni la nivel global utilizează încă sursele tradiționale de energie, bazate în principal pe cărbune și gaze naturale.

8. Muncă decentă și creștere economică – Promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile, a ocupării depline și productive a forței de muncă și a unei munci decente pentru toți.

9. Industrie, inovație și infrastructură – Construirea unor infrastructuri rezistente, promovarea industrializării durabile și încurajarea inovației. De

exemplu, 1.5 miliarde de oameni la nivel global nu au acces la servicii de telefonie sigure.

10. Inegalități reduse – Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta. În țările în curs de dezvoltare, între 1990 și 2010, inegalitățile salariale au crescut cu 11%.

11. Orașe și comunități durabile – Dezvoltarea orașelor și a așezărilor umane pentru ca ele să fie deschise tuturor, sigure, reziliente și durabile. Până în 2050, peste 66% din populația globului va locui în centre urbane, în special în regiuni din Africa și Asia.

12. Consum și producție responsabile – Asigurarea unor tipare de consum și producție durabile. Anual, 120 de miliarde de dolari ar putea fi economisite doar dacă populația globului ar utiliza doar becuri economice.

13. Acțiune climatică – Luarea unor măsuri urgente de combatere a schimbărilor climatice și a impactului lor. Începând cu 1990, emisiile de CO₂ au crescut cu aproximativ 50%.

14. Viața acvatică – Conservarea și utilizarea durabilă a oceanelor, mărilor și a resurselor marine pentru o dezvoltare durabilă. Oceanele lumii reprezintă 97% din apele lumii și absorb cca. 30% din emisiile de CO₂, preîntâmpinând astfel efectele dezastruoase ale încălzirii globale.

15. Viața terestră – Protejarea, restaurarea și promovarea utilizării durabile a ecosistemelor terestre, gestionarea durabilă a pădurilor, combaterea deșertificării, stoparea și repararea degradării solului și stoparea pierderilor de biodiversitate. Din cele 8.300 de specii de animale cunoscute, 8% au dispărut în totalitate iar 22% sunt pe cale de dispariție

16. Pace, justiție și instituții eficiente – Promovarea unor societăți pașnice și incluzive pentru o dezvoltare durabilă, a accesului la justiție pentru toți și crearea unor instituții eficiente, responsabile și incluzive la toate nivelurile. 1.26 bilioane de dolari reprezintă pierderile statelor subdezvoltate cauzate de corupției, mită, furturi sau evaziune fiscală.

17. Parteneriate pentru realizarea obiectivelor - Consolidarea mijloacelor de implementare și revitalizarea parteneriatului global pentru dezvoltare durabilă. Doar în anul 2014, asistența pentru dezvoltare, la nivel global a ajuns la suma record de 135.2 miliarde de dolari [8].

Pentru atingerea obiectivelor propuse sunt necesare multiple acțiuni specifice pentru fiecare domeniu și aspect al problemei. Fiind participanți

la o nouă revoluție, observăm transformarea accelerată a lumii într-o societate informațională, influențându-ne toate aspectele vieții. Începem să trăim într-o nouă conjunctură, unde tehnologiile informaționale încep să guverneze principalele domenii de activitate ale omului, venind cu noi provocări, dar mai ales cu inovații și soluții ce ne pot sprijini în înfăptuirea unei dezvoltări durabile.

În acest context, *Tehnologia informației* sau și *Tehnologia informației și a comunicațiilor*, abreviat (cel mai adesea IT) TI respectiv TIC, este tehnologia necesară pentru prelucrarea (procurarea, procesarea, stocarea, convertirea și transmiterea) informației, în particular prin folosirea computerelor (calculatoarelor electronice). Tehnologiile informaționale ne oferă posibilități superioare de a gestiona informația în funcție de nevoile existente. Comunicarea între indivizi, mașinării și procese este mult îmbunătățită, iar asta ne ajută la optimizarea proceselor, analiza informațiilor și luarea deciziilor.

O tendință globală cu implicații semnificative pentru dezvoltarea durabilă este dezvoltarea și aplicarea extraordinar de rapidă a tehnologiei informației (IT¹), denumită și revoluția informațională. Prin reducerea drastică a costurilor informației și comunicării, dezvoltarea IT a avut efecte economice extraordinare. Ajutând la impulsivizarea globalizării piețelor și contribuind la o mai mare bună cunoaștere a economiilor, IT a condus la „economia bazată pe cunoaștere”, cunoscută și sub denumirea de „noua economie” [5].

Dezvoltarea durabilă reprezintă o provocare globală semnificativă, forțând societatea să să-și echilibreze dorința de a prospera economic cu responsabilitatea de a asigura continuarea dezvoltării sociale și protecția mediului. Țările în curs de dezvoltare sunt deosebit de vulnerabile și se confruntă cu obstacole uriașe în calea dezvoltării durabile. Ca urmare, multe eforturi s-au concentrat pe IT ca un mijloc potențial puternic, dar accesibil, pentru a facilita tranziția către sustenabilitate [5].

Implementarea IT în diverse sfere de activitate este pe larg aplicată și studiată, iar până în prezent s-au observat implicații semnificative în îmbunătățirea proceselor spre o dezvoltare durabilă, de asemenea s-au făcut și unele asocieri negative.

¹ IT- engl. Information technology

Tehnologiile informaționale au fost adoptate pe larg fără prea mari rețineri. Entuziasmul deținerii unor instrumente ușor de accesat, dar în același timp cu potențial de impact mare asupra calității vieții și îmbunătățirii proceselor, a făcut să neglijăm faptul că orice oportunitate vine cu niște riscuri asociate, iar succesul deplin poate asigura în primul rând printr-un bun management atât al oportunităților, cât și al riscurilor.

Pe deoparte, tehnologiile informaționale se dovedesc a fi unele dintre cele mai puternice unelte pe care le-a cunoscut omenirea până în prezent. Impactul acestora poate fi deja observat în fiecare aspect al vieții, inclusiv ca o parte a soluției unei dezvoltări sustenabile. Acestea ne impactează în multiple moduri, iar câteva dintre acestea vor fi descrise în continuare.

1. **Conștientizarea la nivel public**

Primul pas în rezolvarea oricărei probleme este conștientizarea acesteia. În acest scop pentru a asigura o dezvoltare durabilă, o serie de rezultate, politici, inovații și reguli trebuie distribuite la o scară cât mai largă. Tehnologiile informaționale vin cu o serie de instrumente care s-au dovedit utile în gestionarea informației și distribuirea acestora ținând cont de grupurile de interes.

Agențiile din multe țări sunt obligate legal să publice date din monitorizarea mediului. Când astfel de date sunt vizibile, cetățenii devin mai conștienți de starea bunurilor publice (cum ar fi atmosfera sau zonele de recreere). În plus, publicarea datelor de mediu are alte efecte importante, cum ar fi permiterea cetățenilor să judece ei înșiși succesul sau eșecul politicii de mediu a guvernului, urmărind cursul indicatorilor corespunzători [7].

2. **Reducerea cantității de deșuri**

Tehnologiile informaționale ne permit dezvoltarea unor noi tehnologii ce ne ajută la crearea de mașini și instrumente cu capacități din ce în ce mai mari, dar cu un consum de materiale și energie din ce în ce mai mic, inovațiile din microelectronică au luat avânt în revoluția informațională.

3. **Economia de energie**

Înlocuirea magazinelor fizice cu cele virtuale s-a dovedit a fi o schimbare cu impact pozitiv asupra consumului de energie.

Pe baza unui studiu de caz din 1998 pe Amazon.com, s-a estimat că consumul de energie al clădirilor comerciale per carte vândută este de până la 16 ori mai mare pentru un magazin tradițional față de un magazin onli-

ne. De asemenea, multiple posibilități de oferire a serviciilor la distanță a redus necesitatea realizării și întreținerii a numeroase construcții.

Un raport estimează că IT și economia internetului ar putea duce la o reducere cu până la 3 miliarde de metri pătrați a utilizării clădirilor comerciale în SUA, care cuprinde aproximativ 5% din spațiul comercial din SUA. În sectoarele rezidențiale și comerciale, IT a contribuit, de asemenea, la reducerea consumului de energie electrică prin controale sofisticate, utilizate pentru iluminat, electrocasnice și climatizare [5].

4. Stimularea economiei

De-a lungul anilor 1990, impacturile economice pozitive ale IT au putut fi observate cel mai vizibil în Statele Unite. Potrivit Departamentului de Comerț al SUA, deși industriile IT reprezintă o cotă relativ mică din producția totală a economiei (aproximativ 8,3% în 2000), ele au contribuit la aproape 33% din creșterea economică a SUA între 1995 și 1999 [3].

5. Schimbarea stilului de viață

Tehnologiile informaționale au influențat preferințele de consum pentru anumite categorii de produse, precum muzică, cărți, filme și alte produse ce pot fi livrate online a redus nevoia de stocare și transportare fizică a a lor. Acesta este un factor important în reducerea consumului de energie și dezvoltare durabilă.

Inovațiile din IT a facut posibilă și apariția conceptului de telemuncă. Numeroase servicii sunt deja oferite online, deasemenea realizarea conferințelor, a interviurilor, etc. Toate reducând necesitatea de transport fizic.

6. Alte beneficii

Pe lângă cele enumerate mai sus, tehnologiile informaționale oferă diverse alte beneficii ce vin în sprijinul unei dezvoltări sociale.

Integrarea informației, programe de studii și cercetare online precum și diverse alte platforme online permit tuturor cetățenilor accesul la tehnologii și informații de ultimă oră, accesul la o piață globală, precum și schimbul rapid de experiențe.

Pe de altă parte, cu tehnologiile informaționale se asociază și o serie de implicații negative, ce se raportează la circumstanțele în care se face abuz de utilizarea acestora, supraestimarea valorii tehnologiilor informaționale în detrimentul capacității omului și nocivitatea asupra mediului înconjurător. Concretizăm mai jos o parte din asociațiile negative cu IT.

1. **Supraîncrederea în tehnologiile informaționale**

Există diverse proiecte în derulare pentru implementare unor soluții bazate pe IT în dezvoltarea durabilă, dar acestea nu au încă un cadru clar de aplicare. Mai ales și datorită faptului că dezvoltarea durabilă încă este înțeleasă în mai multe moduri, unele contradictorii. Deși IT poate contribui (ca instrument) la perfecționarea modelului conceptual, munca mentală inițială condusă de om este în sine o componentă necesară și esențială pentru proiectarea inițiativelor IT în sprijinul sustenabilității.

2. **Scăderea calității informațiilor**

Revoluția IT, în special progresele din Internet, a permis o creștere extraordinară în cantitatea de toate tipurile de informații. Cu toate acestea, creșterea constantă observată în cantitatea de informația nu s-a tradus într-o creștere a calității generale a informațiilor disponibile. De fapt, unii pot susține că calitatea generală a informațiilor inevitabil a scăzut, din cauza efectului de „diluare” cauzat de o gamă largă de surse de informație multe dintre aceste nefiind de încredere. Informațiile care sunt furnizate de instrumentele și serviciile IT sunt adesea în mod automat presupuse ca fiind utilizabile, chiar de încredere, atunci când este mai probabil cazul invers. Această tendință are potențiale implicații grave pentru utilizarea IT pentru dezvoltarea durabilă, deoarece proiectele se pot baza pe informații nefondate pentru îndrumare [5].

3. **Efectul de recul asupra mediului**

Unul dintre cele mai semnificative efecte negative ale IT asupra dezvoltării durabile poate fi în linii mari clasificate drept „efecte de recul”. Un efect de recul asupra mediului este o tendință care contracarează reducerile de energie, resurse și poluare obținute prin producția sau utilizarea IT. Efecte nocive de recul pot apărea atunci când consumul pe scară largă a acestor produse rezultă în impacturi nocive asupra mediului care compensează economiile inițiale de resurse. Aceste efecte sunt clasificate de obicei ca primare sau secundare. Efectele primare sunt impacturile directe asupra mediului datorate producerii și utilizării infrastructurii IT. Efectele secundare sunt efectele asupra mediului care apar din cauza schimbărilor induse de IT în comportamentul consumatorilor [5].

Inițial, efectul de recul a fost descoperit în sectorul energetic. Productivitatea energetică (coeficientul dintre produsul intern brut și consumul

total de energie) crește de câteva decenii în țările dezvoltate cu aproximativ 1% pe an. Această „economie”, totuși, este supracompensată de creșterea produsului intern brut (aproximativ 3 % pe an), astfel încât în cifre absolute se consumă mai multă energie în fiecare an [7].

Unul dintre principalele efecte negative asupra mediului sunt generarea deșeurilor electronice, acestea fiind o categorie relativ nouă de deșeuri ce necesită un management separat pentru colectarea, depozitarea, sortarea, reciclarea etc., într-un mod sustenabil. Deșeurile electronice sunt o provocare mai ales pentru faptul că se încadrează în lista deșeurilor periculoase pentru natură. Acestea conțin peste 1000 de substanțe diferite, dintre care multe sunt toxice și creează o poluare gravă la eliminare. Calculatoarele învechite reprezintă cel mai important pericol pentru mediu și sănătate dintre deșeurile electronice.

Indiferent de epoca în care ne aflăm sau de valorile pe care dorim să le propagăm, educația rămâne a fi un pilon de bază al societății, un proces fundamental și continuu prin care indivizii dobândesc cunoștințe, abilități, valori și experiențe pentru a-și dezvolta potențialul și a deveni membri activi și informați ai societății. Este un element central în dezvoltarea umană și în construirea unui viitor mai bun, atât pentru indivizi, cât și pentru societate în ansamblu. Prin urmare, **educația de calitate** este listată în cele 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD), ceea ce denotă faptul că prin educație se poate influența semnificativ atât selecția și structurarea calitativă a informației, care a devenit o provocare în avalanșa informațională, cât și formarea unor deprinderi, valori și caractere.

Întâmplător sau nu, tocmai tehnologiile informaționale ne vin în sprijin la facilitarea procesului educațional. Distanța până la cea mai îndepărtată instituție poate fi anulată prin acces la internet, iar informația în sine poate fi suficient multiplicată printr-un click, plus diversitatea de instrumente digitale care pot ajuta la facilitarea procesului educațional.

Tehnologiile informaționale adresează domeniului educației provocări în două direcții: *implementarea noilor tehnologii și instrumente* pentru a ne mări capacitatea de funcționare și adaptare într-o lume informațională care evoluează în ritm alert și *utilizarea, dezvoltarea acestor tehnologii în contextul unei dezvoltări durabile*.

Astfel, ca răspuns la aceste provocări vin laturile „noilor educații”, prin-

tre care se regăsesc educația pentru pace și cooperare, educația pentru cetățenie democratică și drepturile omului, educația interculturală, educația pentru toleranță, educația economică și antreprenorială, educația pentru comunicare și mass-media, educația pentru schimbare și dezvoltare, educația ecologică, ș.a., inclusiv **educația pentru tehnologie și progres**. Aceste dimensiuni au menirea de a forma în special atitudini, abilități necesare cetățenilor, în secolul XXI, în funcție de specificul fiecărei în parte, vizând nemijlocit obiectivele dezvoltării durabile.

Educația pentru tehnologie și progres vizează formarea și cultivarea aptitudinilor generale și speciale și a atitudinilor afective, motivaționale și caracteriale, deschise în direcția aplicării sociale a cuceririlor științifice în condiții economice, politice și culturale specifice modelului societății postindustriale de tip informațional.

Obiectivele instructiv-educative ale educației tehnologice se referă la [2, pp. 66-67]:

- cultivarea unui veritabil umanism tehnologic
- dezvoltarea spiritului științific de cercetare
- amplificarea capacităților creative, a disponibilităților pentru invenție și inovație
- inițierea în pregătirea tehnico-practică
- inițierea în limbajele tehnologice specifice
- cunoașterea dezvoltării științei și tehnicii, a istoriei sumare a ingeniozității spiritului uman
- înțelegerea raportului dintre tehnologie–mediu și cultivarea unei atitudini și a unui comportament ecologic
- cunoașterea marilor familii profesionale, cu specific tehnologic, pentru o viitoare opțiune socioprofesională

Figura 1. Obiectivele educației pentru tehnologie și progres

Respectiv, prin această dimensiune a noilor educații, reflectată atât la diferite discipline de specialitate, de cultură generală, cât și la activitățile extracurriculare, în cadrul cărora valorifică tehnologiile informaționale, cadrele didactice pot facilita atingerea obiectivelor menționate mai sus. Un exemplu elocvent în acest sens ar fi însăși integrarea instrumentelor Web în procesul educațional, ceea ce susține în același timp inovația, pregătești din perspectiva tehnico-practică, dar și încurajează inițierea în limbajele tehnologice specifice, într-o manieră dozată, atât cât să valorifice asocierile pozitive cu tehnologiile informaționale.

În această ordine de idei, identificăm o serie de recomandări pentru cadrele didactice, prin care să asigure accesibilitatea tehnologiilor informaționale pentru elevi, cum ar fi:

- Creați un video tutorial sau oferiți un suport în utilizarea instrumentului Web și prezentați-l elevilor înainte de a lucra propriu-zis cu acesta. Majoritatea instrumentelor au deja tutoriale realizate pe Youtube, ele pot fi identificate și recomandate.
- Selectați instrumentele care îi ajută pe elevi să înțeleagă intuitiv modalitatea de aplicare a instrumentului propus în cadrul orelor. Instrumentul nu trebuie să fie neapărat în limba română, mai ales dacă oferă sugestii prin imagini, video și alte modalități ușor de interpretat. Deși Flipgrid este un instrument în limba engleză, elevii pot cu ușurință să-și înregistreze temele video și audio realizate acasă, datorită turului virtual al instrumentului.
- Identificați un număr optim de instrumente pentru un curs, pentru a nu exagera cu modalitățile de transmitere a informației și pentru ca algoritmul de lucru să fie asimilat în întregime. Dacă în cadrul cursului propuneți și Coggle, și Bubble.us, ambele fiind instrumente colaborative de creare a organizatorilor grafici, riscați să derutați elevii și să-i dezorganizați în realizarea sarcinilor în mediul online.
- Asigurați-vă că instrumentul este accesibil de pe orice dispozitiv, atât de pe calculator, cât și de pe smartphone sau tabletă. De exemplu, BookCreator este un instrument care nu poate fi utilizat la maximum de pe un telefon mobil.
- Optați pentru sincronizarea altor platforme cu un instrument de comunicare de bază. Avantajul derivă din managementul eficient al instrumentelor și din corelarea acestora [6, p. 17].

Concluzii:

Dezvoltarea durabilă este un concept încă în dezvoltare ce încearcă să asigure o dezvoltare socio-economică continuă pe o planetă limitată. Această abordare acționează pe mai multe direcții pentru a armoniza evoluția societății atât între om și mediu cât și între grupurile de oameni. Societatea actuală este pusă în fața faptului de a înfaptui dezvoltarea durabilă într-o lume guvernată de consecințele revoluției informaționale. IT ne vine în sprijin în dezvoltarea și implementarea soluțiilor și instrumentelor moderne și eficiente din punct de vedere al sustenabilității, dar în același timp ne plasează ca civilizație în fața unor noi provocări precum, efectul de recul asupra mediului.

Astfel, aspectele cheie ale „noilor educații”, inclusiv educația pentru tehnologie și progres, reprezintă un răspuns la cerințele evidențiate, grație posibilităților de intervenții în cadrul procesului educațional și în afara acestuia, adaptându-se astfel obiectivelor dezvoltării durabile. Fiecare membru al societății, fie la nivel individual, fie în grup, prin acțiuni specifice domeniului său de activitate, poate aduce o contribuție semnificativă la reducerea implicațiilor negative ale tehnologiilor informaționale și la exploatarea deplină a beneficiilor acestora.

Referințe bibliografice:

1. BĂLĂNUȚĂ, Marin. Rolul tehnologiilor informaționale în dezvoltarea durabilă. În: Revista „Didactica Pro”, Nr.6, 2003.
2. BUTNARI, Nadejda. Noile educații: Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2017, 123 p.
3. Departamentul de comerț al SUA (2000).
4. ELLIOTT, Jennifer. An Introduction to Sustainable Development 3rd Ed. Routledge 2006.
5. FARNAZ SABOORI, Haghsseta. Massachusetts Institute of Technology, 2003.
6. GARBATOVSKI, Valeria, GAVRILENCO, Natalia, TIMOFTICĂ, Gheorghe. Ghid metodologic de implementare a tehnologiilor Web la specialitățile pedagogice. Chișinău: Centrul Educațional „Pro Didactica”, 2022 (Bons Offices), 60 p.

7. HILTY, L., RUDDY, T. The Information Society and Sustainable Development. Discussion Paper 2000-03, Solothurn University of Applied Sciences: Olten, Switzerland.
Rolul actorilor locali în implementarea Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/ghid_rolul_actorilor_regionali_si_locali_in_implementarea_agendei_2030_si_odd_ro.pdf

THE PHENOMENON OF NATION -BASED DISCRIMINATION IN EMPLOYMENT IN ISRAEL – HARM OF EQUALITY PRINCIPLES IN A DEMOCRATIC COUNTRY

Noha ALVAKILLI*

CZU 316.647.82

Abstract: *The phenomenon of nationality-based discrimination in the Israeli employment market is known to all groups and communities of all population sectors in Israel. Many researches that were performed over the years have indicated the gaps, in all parameters, between the Arab population occupation and the Jewish population occupation in Israel. There are gaps in the rate of participation in the occupation market, for example, the rate of Arab women's participation is particularly low. There are higher unemployment rates among Arab employees, their average income level, and segregation in specific employment branches such as construction, agriculture, and services among men, and education and retail among women. This article describes nationality-based discrimination in the Israeli employment market as a main factor of civil equality values, which is one of the basic values of a democratic and pluralist country, as the State of Israel would like to be presented to itself and the world.*

Keywords: Nationality-Based Discrimination, Segregation, Minorities.

* Noha ALVAKILLI, Lecturer and pedagogical supervisor, Kaye college, Israel, nohaa2911@gmail.com

FENOMENUL DISCRIMINĂRII NAȚIUNILOR PE BAZA LEGIILOR DE ANGAJARE ÎN CÂMPUL MUNCII ÎN ISRAEL. DĂUNAREA PRINCIPIILOR DE EGALITATE ÎNTR-O ȚĂRĂ DEMOCRATĂ

Rezumat: *Fenomenul discriminării națiunilor în baza legilor angajării în câmpul muncii în Israel este cunoscut tuturor grupurilor și comunităților. Mai multe cercetări care au fost efectuate de-a lungul anilor au indicat decalajele, în toți parametrii, de ocupație a populației arabe și ocupația populației evreiești din Israel, arată că există lacune în rata de participare pe piața ocupației, de exemplu, rata participării femeilor arabe este scăzută. Există rate mai ridicate ale șomajului în rândul angajaților arabi, nivelul lor mediu de venit și segregare în ramuri specifice de ocupare a forței de muncă, cum ar fi: construcții, agricultură și servicii în rândul bărbaților, educația și comerțul cu amănuntul în rândul femeilor. Acest articol descrie discriminarea bazată pe naționalitate în segmentul angajării în câmpul muncii. Experiența statului Israel recunoaște valoarea egalității civile, care este una dintre valorile de bază ale unei țări democratice și pluraliste, dar studiile arată că aici este influent fenomenul discriminării.*

Cuvinte-cheie: discriminare bazată pe naționalitate, segregare, minorități.

1. Introduction

The phenomenon of nationality-based discrimination in the Israeli employment market is known to all groups and communities of all population sectors in Israel. Many researches that were performed over the years have indicated the gaps, in all parameters, between the Arab population occupation and the Jewish population occupation in Israel. There are gaps in the rate of participation in the occupation market, for example, the rate of Arab women's participation is particularly low. There are higher unemployment rates among Arab employees, their average income level, and segregation in specific employment branches such as construction, agriculture, and services among men, and education and retail among women.

There are many factors for these occupation gaps including gaps in education, infrastructure, welfare services, and economic development in population centers [2; 4]. Discrimination in the Arab employment market

and the transportation accessibility level in these areas are only one of the many causes of employment gaps. Hanan [8] claims that although it is not possible to determine the exact role causing the disparities, research carried out indicated its existence. Mizel [12] notes, for example, that the rate of academic Arabs working in jobs that meet their education level is lower than the rate of Jews of the same characteristics; there are gaps in the salary paid to Arab and Jew employees who have the same skills and work in the same profession; and there is a higher probability for Arab employees to be dropped out of the labor market compared to Jewish employees with the same characteristics. In addition, surveys that have documented the attitudes of employers and manpower managers have exposed a distinct existence of discrimination. According to a survey that was conducted by the government publication bureau in 2022, about 22% of the reviewed employers have declared they discriminate against Arab candidates.

2. The results of the investigation

Discrimination in the recruitment stages. Although discriminating against the Arab population in the employment market is expressed in all the employment stages and aspects, it is most acutely evident in the hiring phase. The Ono report [6] has shown that the strongest reluctance of employers in “quality professions” (the capital market and banking, law and accounting, the civil service, communication, and advertising) is against hiring Arab employees, compared to Ethiopian and ultra-Orthodox employees whose reluctance to promote them was stronger than the reluctance to hire them. Gordon [6, 385 p.] indicate that many of them have reported in the years 2015-2019 that they met rejections they have interpreted as discrimination based on their sectoral belonging. In addition, according to a survey conducted by the Israeli Ministry of Economy [11] in 2020 (before the COVID-19 crisis), about 30% of Arab job seekers. The research took an accepted method to prove discrimination in the hiring phase and used pairs who are identical in their skills and personal characteristics except for a difference in the feature to be examined. In this case, a comparison of the number of invitations for interviews based on resumes and the number of actual jobs offers was 30% higher in the Jewish sector. Such research was conducted in Israel to expose the existence of discrimination in the hiring phase due to age, gender, and origin in the Jewish population, but systematic research of this kind was not

conducted to examine discrimination due to nationality.

Such harm and discrimination are major factors in the disintegration of the democratic principles that are supposed to lead liberal and open discourse, which allows varied population groups to find their way in the country, no matter what their race, religion, gender, or nationality is. What is democracy insisting on? Wilkinson [15] claims that democracy is first of all a principle of human and civil rights. He [15] claims that the democratic state exists for its citizens. The democratic state's role is to ensure its citizens' welfare, well-being, and security. Only a country that grants and guarantees by law to its citizens the most rights and freedoms is a democratic country. It should be remembered that both human rights and civil rights in a democratic state are limited - he must not harm another citizen's rights and he is forbidden to break the state laws. Among the human and civil rights: are the right to life and the right to security, freedom of movement, freedom of thought and opinion, freedom of demonstration, freedom to strike, the right to equality, and more. Abu Asba [1] even emphasizes these rights regarding treating minorities and explains that the principle that bases the democratic government on the majority decision is also the one that gives rights to the minority, which may be elected in the future. Protecting the minority's right to expression and organization allows for a change of government in time if the people desire. Protecting minority rights also means preventing the "tyranny of the majority". Abu Rabia [2] adds and claims that the term "majority" has several meanings. Each democratic system refers to the "majority", but the meaning of this term varies in each system. Despite the differences, every democratic regime is based on some kind of majority decision. In a democracy, minorities are protected, and they have the right to be organized and express their opinions. The minority is protected by law from oppression by the majority, the law gives the minority civil rights, the right to organize and express its positions, and even form an opposition and work for a change of government. The minority rights are protected through a constitution and fundamental laws that protect ideological and ethnic minorities, and through a system of separation of powers that prevents government tyranny [7].

Unfortunately, Arab Israeli citizens are discriminated against almost everywhere - in occupation, in allocating governmental resources for education, and in housing, land, and planning - and they are excluded from

most decision-making centers. Recently, racist positions and practices have also increased. The civil rights association fights against Arab citizen discrimination through legal, public, and educational means, and now it is also proven that they are also discriminated against in employment. According to Goren & Yemini [7], there are several types of employment discrimination in Israel:

1. **Direct discrimination** - direct discrimination in the employment market may be due to several reasons and motives. It is common to distinguish between several types of direct discrimination, by their motives - discrimination that results from a discriminating employer, discrimination as a result of the employer's desire to meet the discriminating character of the other employees or the customers, or the employer's reliance on group affiliation as marking another feature, more difficult to detect or measure (statistical discrimination). Another type is indirect discrimination which results from basing a neutral standard. The Arab population discrimination in the Israeli occupation market expresses all these types.

1.1. Direct discrimination as a result of a discriminating employer - employer stereotypes and prejudices can consciously or unconsciously influence employment decision-making procedures. Negative stereotypes and feelings of alienation and reservation towards the Arab population are very common among the Jewish population in Israel. For example, according to the Center for Fighting against Racism survey conducted in 2020, about 55% of the Jewish participants believed Jews and Arabs should be separated in entertainment places, and 30% declared they feel hate towards Arabs. According to the 2022 democracy index, about 46% of Jewish participants reported they will not live next to Arabs. In addition, research conducted in 2022 about the online car sale market found a high correlation between holding the attitude (among Jewish sellers) that Arabs tend to cheat more than Jews and discriminating against Arab buyers. According to an employer survey conducted in 2021 by the government publication bureau, about 22% of employers have specifically answered that they will not hire Arab employees. Several researches [1;11;4], have documented the attitudes of Jewish manpower managers according to which Arab employees are inferior to Jewish employees in terms of honesty and responsibility, and employers attributed to Arab candidates' lower intelligence, language difficulties, cultural gaps, and even concerned that working re-

relationships with Arab employees would involve a lack of mutual trust. It should be noted that negative stereotypes are attributed more to Muslim Arabs than to Christian Arabs.

1. **Indirect discrimination** that results from the employer's desire to meet the discriminating character of the other employees or the customers. Researchers who were required to explain discrimination in the labor market from an economic perspective have found that employers may discriminate not only from personal motivation out of their own prejudices but also out of business interests to serve the preferences of other employees or business customers. The fear that the clients or other good employees will leave or that there will be tense relationships in the workplace may cause an employer to give up a group of potential employees, even if they are objectively qualified to do the job. There is evidence of discrimination against the Arab population due to a desire to meet discriminatory opinions of other employees in Wilkinson's research [15]. It was also a report about a fear of objections by Jewish employees regarding integration of Arab employees in the workplace, which sometimes even expressed in threats of resignation or a strike, or in greater turnover among the Jewish employees after employing Arab employees.

1.1. **Indirect discrimination** due to employers' desire to meet the discriminating character of the other employees is also shown in the Ono report from 2019. According to this report, most employers believe Arabs will have difficulties integrating with Jewish employees and perceive the group of Arab employees as the most difficult group for integrating into the workplace (compared to Ethiopian and ultra-Orthodox). The employers estimated that a presence of an Arab employee would cause political and national tension in the workplace, especially during national holidays or activities of a Zionist tone in the workplace. Research performed in 2020 by Dan Soan regarding the attitudes of Jewish students who work with Arab colleagues has found that most of the Jewish employees show little openness towards their Arab colleagues (in questions that examined the desire to work with Arabs based on equality, the desire to build social relations with Arab colleagues and social distance between employees in the workplace), and it is likely that such attitudes directly or indirectly influence employers.

1. The issue of security limitations in filling positions in the public sector and quasi-public bodies. Employment in these bodies is up to the General Security Service and it is regulated due to the instructions of security officers in these bodies [1]. The list of classified jobs and the criteria for determining security adjustment are not open, and it is also due to the judgment of the security officers in these bodies. Although there is no official declaration by which an Arab candidate cannot be accepted to a job that requires security clearance, the gray area of judgment and lack of transparency cause such exclusion. The Or committee, which investigated the events of October 2000, stated in its report that Arab candidates seeking employment at the Electric Company, Bezeq, and the Airports Authority were rejected on the grounds of security considerations. Besides the official demands made by the General Security Service and security officers in the public bodies, Wilkinson [15] has documented a phenomenon by which private employers impose security requirements without any official justification. He found, among other things, that factories that signed contracts with the defense industry kept the classification policy even when they were no longer obligated to these contracts. He has also found factory owners who decided that their factory proximity to strategic facilities requires the exclusion of Arabs.

The Central Bureau of Statistics [5] in Israel has revealed data on employee appeals for nationality-based discrimination. These data were a result of appeals to the Civil Service Commission. Figure 1 shows the data.

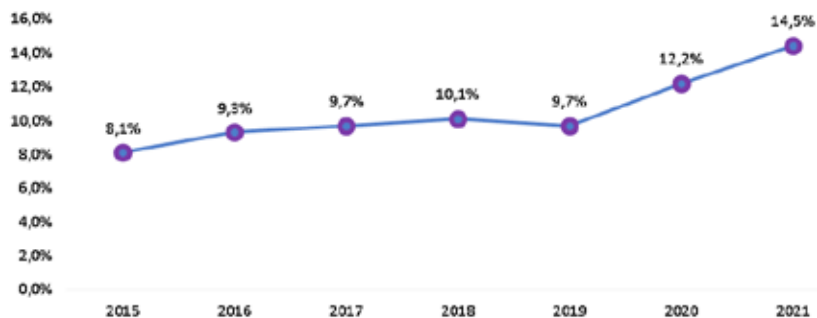

Figure 1. The % of complaints in 2015 – 2021

Source: made by the writer [5]

In the figure's findings, we identify a consistent increase in appeals since 2019, and it may definitely be connected to all discrimination types presented above. Since 2019 there is a continuous increase of more than 1.5% per year. In addition, the Central Bureau of Statistics in collaboration with the State Commission conducted a survey at the beginning of 2023, within Arab society regarding their personal feelings. About 40% of Israeli Arab citizens feel discriminated against in hiring. The survey was pushed out of public attention due to the poverty data published by the National Insurance Institute, by which poverty applicability (the data examining poverty scope) among Arab families increased from 51.7% in 2022 to 52.6% in 2023. The Equal Opportunity Commission has noted in the survey that Arabs suffer from violations of basic protective rights (minimum salary, overtime, pension provisions, etc.) among both Arab and Jewish employers. 39% of the participants said that their Arab identity harms their chances to get a job. 21% said that after being hired, their promotion was harmed because of their identity. Among the participating Arab women, they indicated high levels of discrimination based on nationality, religion, and worldview. The survey presented a grim image of employment discrimination against Arabs because of their origin.

In a country where 20% of its citizens are Arabs if 40% feel discriminated against, including academics, who are supposed to be in demand and not discriminated against because of their education, it is clear that there is an occupational-social problem. The Israeli Democracy Institute, which dealt with the issue of "dealing with discrimination against Arabs in the Israeli employment market", determined as early as 2022 that discrimination against Arabs at work is perceived as the most common discrimination in the labor market - second only to age-based discrimination. The Law of Equal Rights at Work (1988) prohibits private and public employers from discriminating against candidates based on various grounds, including nationality. The law created a dual enforcement mechanism, both a criminal mechanism for filing indictments and a civil mechanism for filing a lawsuit by the employee for financial compensation.

Pinson [14] believes that the ways to cope with the increasing trend are [11;10;5]:

1. A constitutional and productive solution towards affirmative dis-

crimination - to change the situation, several proposals must be promoted to allow fighting against discrimination in the employment of Arabs. The government must increase manpower in the Equal Opportunity Commission and give them the power to impose immediate financial penalties on employers that can legally appeal to the enforcement committee of the Equal Opportunity Commission. Affirmative discrimination will contribute to the economic cycle, enable substantive competition for required professions - and most importantly, will remove the insult Israeli Arabs feel when applying for a job, as shown by the Equal Opportunity Commission's survey. An opportunity for adequate employment is the basis for a healthy and reformed society.

2. Integration in occupational professions with high salary yield - the government decision 2292 at the beginning of 2023 on the subject of a national plan for increasing skilled manpower for the high-tech industry has also stated that a professional team will be established to initiate programs aimed to increase the skilled manpower for the high-tech industry, promote activities that will increase the number of students in high-tech fields and formulate a program that will encourage extra-academic training relevant to the high-tech industry. In addition, the decision states that underrepresented populations must be integrated into the high-tech industry, especially Arab society - women and men. Regarding the minority population, several goals were set:

- A program for integrating minority populations in the high-tech industry will be conducted by the Ministry of Labor, Welfare and Social Services in the amount of 4.83 million NIS in 2023. This program will continue in 2024-2026, and its budgetary source will be in the budget of the Ministry of Labor. This program will continue in the following years.
- The welfare and social services provided to the Arab society - additional plans for integrating the minority population in the high-tech industry will be examined, including the intentions and training in this field.
- Investment in education, especially higher education - the rate and the number of Arab students studying for B.A. degrees in academic institutions in Israel is increasing and that should be continued

and even increased. In the last decade, the percentage of students in higher education has increased from 10% (22,268) in the 2013 academic year to 18.3% (43,454) in the 2023 academic year. The rate and the number of Arab students studying for M.A. degree almost tripled, from 6.5% (3,270) in 2013 to 14.6% (9,252) in 2023, and the rate and the number of Arab students studying for Ph.D. increased from 3.9% (413) in 2013 to 7.3% (855) in 2023.

- Coping with the phenomenon of dropout from higher education frameworks - there are gaps between the number of students and graduates, therefore, this problematic issue should be referred to. The rate of B.A. graduates in Arab society increased from 10.3% in 2015 to 13.6% of all students in 2021. In M.A. studies the increase is much higher, from 4.9% in 2015 to 12.4% in 2021, and in Ph.D. the increase is from 2.8% in 2015 to 6% in 2021.
- The studied disciplines - the directing to professions and faculties should get more attention and importance. Learning professions with high salaries will take the young generation out of poverty. There is a significant increase in the number of computer science students from 6.9% in 2013 to 16.3% in 2023. In accordance, there is a sharp increase in the rate of Arabs employed in high-tech in recent years. In addition, there is a significant increase in the number of Arab students in Medicine faculties from 8% to 12% and in the paramedical professions from 10.8% to more than one quarter (26.7%) in these years. However, there is an increase in the number of teaching students from 11.8% in 2013 to 22% in 2023.

Abu Saad [3] notes that many economists indicate several recommended steps, the vast majority in improving the Arab education system. In the short and medium term - reducing Arab dropout from the formal education system, increasing the rate of eligibility to quality matriculation, improving the Hebrew language, reducing the budgeting gaps between the Arab and the Jewish education systems, improving the quality of teaching staff in the education system and adjusting the learning methods and contents in the Arab education system.

3. Conclusions:

As for 2023, the population in Israel is 9.4 million people, out of which

1.9 million people, who are 21% of the population, are part of the Arab society. Among the Arab population, about 85% are Muslims and the rest are Christians, Druze, and Circassians. All defined minority populations suffer from significant gaps compared to the Jewish population that is not ultra-orthodox, in several life areas, including occupation. Currently, about half of Arab families are defined as poor. A household in Arab society has 4.6 persons, compared to 3.5 persons in Jewish society. While the Arab family expenses are similar to those of a Jewish family, the income is different and indicates a significant gap: the average household income in Jewish society is 18,317 NIS per month, while the average household income in Arab society is 33% lower and is 12,224 NIS per month.

The government should make significant steps to improve the situation and try to get Arab society out of unemployment. Therefore, it has to act in several aspects, especially education and training infrastructures. To adjust the training system to the Arab society and its needs, and for the training graduates to be able to integrate into the labor market, we recommend focusing on some action directions:

- Significant increase in the number of effective trainings with governmental funding, especially in the coupon program, following the 2020 report recommendations and the administration's decision on this subject.
- Increasing the number of participants in training in cooperation with employers, activating a reporting mechanism of Arabs participating percentage in training.
- Directing women to professions with high earning potential, such as computers, electricity, and electronics.
- Creating training programs that combine placement at the end, in collaboration with employers, examine a dedicated response in the construction industry.
- Expanding the rate of training including practice component,
- Making the training system accessible and marketing it to the target populations, emphasizing uneducated Arab men.
- Granting subsistence scholarships to students from the target population in low socioeconomic status, to increase the number of people entering training and reduce dropout rates.

Based on the democratic worldview is the assumption that the majority's power is important yet limited. The majority must maintain democratic rules. These rules are supposed to ensure that the majority does not deprive the minority of rights and does not oppress them. For example, by not preventing occupational-economic issues that influence the minority's ability to have proper welfare life. If the majority violates the rules, for example, cancels the democratic elections or harms the freedom of organization, then the majority decision becomes the majority tyranny over the minority. In addition, there is an understanding that the minority can become the majority in the future (and so forth), so the majority must limit the use of its "power". Therefore, with the principle of majority decision, the other democratic principles must exist, including the principle of pluralism, the principle of consensus, and the principle of tolerance [3] One of the most significant aspects is employment, and as the author referred to in this article what is happening in the State of Israel.

Bibliography

1. Abu-Asba, H. The Arab educational system in Israel: Development over the years and current status. In *Population, society, and economics*, Edited by: Heider, A. 220–221. Jerusalem: 2018. Van Leer Institute (Hebrew).
2. Abu-Rabi'a, A. *A Bedouin century: Education and development among the Negev tribes in the twentieth century*, New York, NY: 2019. Berghahn Books.
3. Abu-Saad, I. Present absentees: The Arab school curriculum in Israel as a tool for de-educating indigenous Palestinians. *Holy Land Studies: A Multi-disciplinary Journal*, 7(1): 2019. 17–43.
4. Azaiza, F., Hertz-Lazarowitz, R., Shoham, M. Attitudes towards bilingual Arab–Hebrew education in Israel: a comparative study of Jewish and Arab adults. *Language, Culture and Curriculum*, 24:2, 2011. 179–193, DOI: 10.1080/07908318.2011.584626.
5. Central bureau of statistics in Israel - <https://www.cbs.gov.il/he/pages/default.aspx>
6. Gordon, N. The Geography and Political Context of Human Rights Education: Israel as a Case Study. *Journal of Human Rights* 11:3, 2019. pages 384–404.
7. Goren, H., Yemini, M. Obstacles and opportunities for global citizenship education under intractable conflict: the case of Israel. *Compare: A Journal of Comparative and International Education* 48:3, 2018. pages 397–413.

8. Hanan A. A. Mature Zionism: Education and the Scholarly Study of Israel. *Journal of Jewish Education* 81:2, 2015. pages 136-161.
9. Medeiros, M., Von Schoultz, A., Wass. H. Language matters? Antecedents and political consequences of support for bilingualism in Canada and Finland. *Comparative European Politics* 18:4, 2020. pages 532-559.
10. Ministry of Education in Israel - <https://edu.gov.il/heb/Pages/hp.aspx>
11. Ministry of Finance in Israel - https://www.gov.il/he/departments/ministry_of_finance/govil-landing-page
12. Mizel, O. Curriculum development in self-governed Israeli Arab-Bedouin elementary schools. *Language, Culture and Curriculum*, 24:2, 2018. 105-123, DOI: 10.1080/07908318.2011.579132c.
13. OECD Reviews of Labour Market and Social Policies: Israel -2019. Pedahzur, A. The paradox of civic education in non-liberal democracies: the case of Israel. *Journal of Education Policy*, 16:5, 2018. 413-430, DOI: 10.1080/02680930110071020.
14. Pinson, H. Inclusive Curriculum? Challenges to the Role of Civic Education in a Jewish and Democratic State. *Curriculum Inquiry* 37:4, 2017. pages 351-382.
15. Wilkinson, B. Recruitment and Selection of Workers in Israel: The Question of Disparate Impact. *Ethnic and Racial Studies* 261, 17(2), 2014. 46-49.

FUNDAMENTAL EDUCATION RIGHTS OF CITIZENS AND MINORITES (THE CASE OF FILAND)

Dasman EL FANEL*

CZU 342.733(480)

Abstract: *The right to educations is regarded as one of the main human rights in the 1948 U.N. Declaration on Human Rights for All, and the 1966 International Bill of Human Rights. The aim of this right – to provide everyone with access to education. This right, although mainly relevant to children, also concerns adults. The right to education is made up of a number of different elements. Recognition of each right varies from country to country, and hence a country's ability to defend this right – since the right to education, as one of the social rights, requires the investment of*

* **Dasman EL FANEL**, Ministry of Education in Israel, dasumi28@gmail.com

many resources to realize it. Finland is known as a world leader in exploiting education rights for all state communities, without any discrimination or gender separation. This article will attempt to examine the principles leading the right to education and find the correlation between them and human rights be they what they may.

Keywords: Human rights; Fundamental Education; Government Policy.

DREPTURILE FUNDAMENTALE LA EDUCAȚIE ALE CETĂȚENILOR ȘI MINORITĂȚILOR (CAZUL FINLANDEI)

Rezumat: *Dreptul la educație este considerat unul dintre principalele drepturi ale omului în Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 și Declarația din 1966. Scopul acestui drept este de a oferi tuturor acces la educație. Acest drept, deși este relevant în principal pentru copii, îi privește și pe adulți. Dreptul la educație este alcătuit dintr-o serie de elemente diferite. Recunoașterea fiecărui drept variază de la o țară la alta și, prin urmare, capacitatea unei țări de a apăra acest drept – întrucât dreptul la educație, ca unul dintre drepturile sociale, necesită investirea multor resurse pentru a-l realiza. Finlanda este cunoscută ca lider mondial în exploatarea drepturilor la educație pentru toate comunitățile, fără nicio discriminare sau separare de gen. Acest articol va încerca să examineze principiile care conduc dreptul la educație și să găsească corelația dintre ele și drepturile omului.*

Cuvinte-cheie: drepturile omului; educație fundamentală; politică guvernamentală.

1. Introduction:

The right to education is regarded as one of the main human rights in the 1948 U.N., Declaration on Human Rights for All, and the 1966 International Bill of Human Rights. The aim of this right – to provide everyone with access to education. This right, although mainly relevant to children, also concerns adults. The right to education is made up of a number of different elements. Recognition of each right varies from country to country, and hence a country's ability to defend this right – since the right to educa-

tion, as one of the social rights, requires the investment of many resources to realize it. Finland is known as a world leader in exploiting education rights for all state communities, without any discrimination or gender separation [12].

Finland is known as a world leader in exploiting education rights for all its communities, without any discrimination or gender separation [7]. For many years, education personnel, philosophers and researchers, from all of the world, have looked with envy at Finland that has become, in the opinion of all decision makers and international comparative tests, the country with the best education system in the world.

2. Main materials

Educational approach. The Finnish educational system seeks to guarantee students calm learning without anxiety. This system opposes the constant path of testing through student exams, and therefore it restricts the number of required tests to an absolute minimum [7;5]. Thus, there are no standard tests, and hence no preparation for exams or studying with private tutors. In Finland, schools operate at community centers, outside school hours, they host many social and sporting activities funded by schools and local authorities. Matriculation exams (yes, Finland has matriculations exams) include exams in four subjects only, one at least at an advanced level. The only compulsory exam is students' mother tongue with all others being their choice, including mathematics, second language, menu of science subjects and menu of humanities and social sciences subjects. Parallel to academic schools in Finland, higher level vocational schools operate providing their graduates with vocational knowledge and experience allowing them direct entry into the employment world. This reflects the Finnish culture believing in a leisurely pace of life, intrinsic motivation and a range of learning experiences and possibilities.

Adapting systems to the community

The Finnish system seeks to adapt teaching to individual students, and every student needing help to learn received it from school. It is the responsibility of teachers. There is no grouping of students according to their level of achievement (as accepted in Israel in English and mathematics), and comprehensive schools employ alternative teaching methods. In addition,

teachers have developed learning environments enabling learning adapted to different types of students. Finnish learners are active learners. Often decisions in Finnish classrooms are made democratically, and generally students themselves assess their own learning achievements. Isenström [5], one of the most important education researchers in Finland, wrote a book called “*Finnish Lessons*”, which became a global bestseller, in which he explained the principles of the Finnish education system. One of the core elements in this education system, which appears time after time in Sahlberg’s book is the *element of equality and concern for all students*. As mentioned in the book, the Director General of the National Education Council in Finland espoused that the three principles constituting the infrastructure on which the Finnish educational policy was founded were equality, efficiency and solidarity [9].

Olli – Pekka et al [12 ,571 p.] clarified in his book that the educational reforms adapted in Finland are opposite to widespread educational reforms in the U.S.A., which are based on market economy. The Finnish approach rejects firing fewer good teachers, annulling teachers’ unions, privatizing the educational system, opening charter schools, voucher method, salary incentives for teachers dependent on achievements, or adopting similar models from the corporate world in the education system. The opposite is true, Finland is committed to a public education for all children funded publicly, and the inspiration is the universal Scandinavian welfare state.

Until the mid-20th century most schools in Finland were private and a large majority of children in Finland studied elementary education, if at all; few reached university. The welfare state led to a radical change of approach in Finland in the field of education. Gradually, funding and operating schools was transferred to state responsibility and it became compulsory in Finnish law to provide education to all. „The peruskoulu”, public schools replaced private education, with the support of the Finnish teachers’ union, with an emphasis on the principles of equality and social justice.

Education is free in Finland from kindergarten to university (including university studies), kindergartens and schools provide free hot meals and even learning materials. The ration of kindergarten teachers to students is one to four until age 3, and one to seven afterward, and in schools one teacher for every 12 students and a little less than 20 students per class.

The emphasis in Finnish education is to strengthen the weak and prevent educational gaps.

The rate of students who complete their studies in Finland is very high, twenty percent higher than the OECD or U.S.A. average. The dropout rate in Finland is significantly lower than other western countries. The Finnish education system operates special programs to reduce the number of dropouts as much as possible, the gaps in educational achievements in Finnish schools, according to the PISA tests, are the lowest in the world (p. 32 in link to PISA test).

Rights of students from minority communities in Finland

The largest minority in Finland is the Swedish minority. Fino-Swedes, also known as Swedes-of-Finland (In Swedish: *Finlandssvenskar*; in Finnish: *Suomenruotsalaiset*), are Finnish citizens who belong to a minority for whom Swedish is their mother tongue. It is an ethnic-language minority whose status and position in the majority population is among the best in the world. The origins of the Swedish speaking population in Finland are in the Middle Ages, when farmers from Sweden settled in Finland, mainly on its western and southern coasts. In fact, more than 600 years.

Today, Swedish is the mother tongue of less than 300,000 Finns, which is about only 5% of the 5.5 million people living in Finland. Jakku- Sihvonen & Niemi [6] added that nonetheless, both Finnish and Swedish are defined in Finnish law as the two official national languages of the country. Saloviita & Schaffus [15] also mentioned that Finnish and Swedish belong to two different language families. Finns, for whom Swedish is their mother tongue, mostly speak Finnish as well. The law protects the rights of everyone to use one of the two national languages, Finnish or Swedish, in courts and any other authority and to receive official documents in these languages. The law also states that public authorities will take equal care of the social and cultural needs of Finnish and Swedish speaking populations in the country. Additionally, according to the law, Finnish or Swedish are the languages which will be employed in parliamentary work. Therefore, the government and other authorities have to submit documents to parliament in both languages together, and accordingly, also official documents.

Quennerstedt [14], a Finnish education researcher maintained in his

book that an absolute majority (approximately 98%) of schools in Finland at all levels are public schools operated by local authorities. In general, the state funds between 60% and 70% of their budgets and the remainder is funded by local authorities. The educational policy in Finland aspires to a guiding principle of giving every student an equal opportunity, irrespective of their social background or language. This principle, alongside the fact that in Finland, as stated, there are two official national languages, led to the creation of two parallel education system in the country – one for Finnish speakers and one for Swedish speakers.

Structure of education system for Swedish speaking minority is as similar as possible to that of Finnish speakers. Both systems are managed alongside each other, with almost identical curricula and resources. In schools where the language of study is Swedish, teachers are generally Swedish as mother tongue speakers. In 2012, there were 150 Swedish language schools in Finland. Now, in 2022, there are more [14]. All students in Finland learn their mother tongue and at least two more languages, one of which must be the other official national language, in other words students at Swedish speaking schools must learn Finnish and students at Finnish language schools must also learn Swedish. It should be noted that in 2015 the Finnish parliament, with a majority of 134 versus 48, rejected a proposal to abolish compulsory Swedish language studies in schools where Finnish was the language of instruction.

Regarding preschool education, local authorities in Finland are obligated by law to organize daycare centers in Swedish for children for whom this is their mother tongue. Likewise, local social and educational authorities provide kindergarten education in Finnish and Swedish. Alongside separate daycare centers in Finnish and Swedish, there are also bilingual daycare institutions with separate language groups in the same institution.

Elementary education – the elementary education system is considered as compulsory education in Finland for children aged between 7-16. The state offers, as stated, elementary education to all students in the country, irrespective of ethnicity, race and/or religion. It should be noted that all elementary school students in Finland, including those from minority populations (national average) achieved better results in the PISA tests than other countries. According to the OECD [11], Finnish schools well serve

all students irrespective of their family background, and socio-economic standing. It is important to note that the rate of private expenditure on education at school age in Finland is the lowest in the OECD and stands at 0.7-0.8% of gross domestic product (GDP), well below the average and much, much less than in Israel where it is higher than the OECD average.

With regard to secondary education, the General Upper Secondary Schools Act includes similar instructions to those in elementary school's act. The language of instruction in general secondary schools can be Finnish or Swedish. In 2020, there were many general secondary schools in Finland, of which 32 provided their students with education in Swedish. As stated, learning the Swedish language is a compulsory subject in all these schools (even those whose language of instruction is Finnish). Isenström [5, 277 p.] stated that secondary education can also be vocational and it should be noted that in 2021, of approximately 152,000 vocational school students, about 6,500 studied at schools where the language of instruction was Swedish, and close to 8,000 studied in bilingual vocational education framework. Of 157 vocational education institutions in that year, 17 were in Swedish and 6 were bilingual. As in regular schools, learning the Swedish language is compulsory in vocational schools where the language of instruction is Finnish and vice versa: learning the Finnish language is a compulsory subject in vocational schools where the language of instruction is Swedish. Higher education institutions in Finland are divided into two types: polytechnic institutions (high schools for sciences and technological vocational training) and universities. Correct to 2023, of 27 polytechnics in Finland, the language of instruction and curricula are Swedish in five and a further two offered bilingual studies.

Higher education rights for minorities. In three of the 16 universities in Finland, the language of instruction and curricula are in Swedish and a number of additional universities are bilingual and offered some of their programs in Swedish as well. The existing sharing between languages also passes to higher education institutions [12]. The Finnish government defined a special task for the main university in the Swedish language to take into account the needs of the bilingual population of the country. This academic institution also trains teachers for the Swedish education system. As well as giving the right to study in one's mother tongue, every Finnish

citizen, whether belonging to a any community or national gender, will be eligible for free studies, with all the expenses associated with studies, and will not suffer any discrimination similarly to other countries.

Influence of the educational contribution among minorities on the local economy. The Finnish labor market is made up of three main players: employer organizations, trade unions and the state. In Finland, there is a tradition of cooperation on the basis of negotiations between employer organizations and trade unions and collective agreements so that most working conditions are based on collective agreements and not on legislation. These collective agreements include salary framework, minimum wage, means of pay, working hours, sick pay, overtime, holiday pay, health and safety at work. Isenström [5] pointed out that the importance of providing training and education contributes directly and indirectly to the national product as well, as mentioned previously. Figure 1 will present the effect of these policy, compare to OECD, average results between 2016 – 2023.

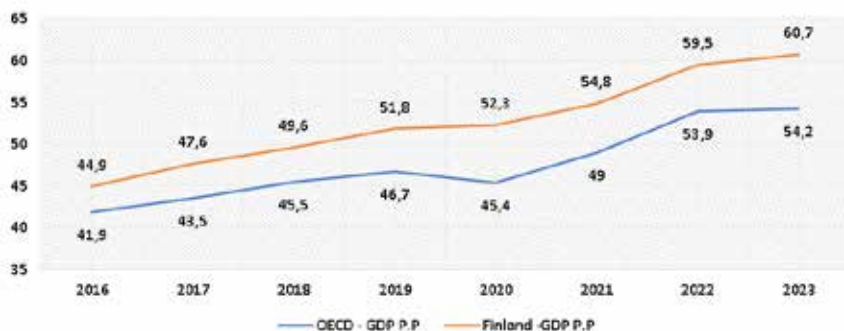

Figure 1: Fluctuations in Finland's GDP compared to OECD countries' average in the years 2016-2023.

Source: made by the writer [11]

From the findings in the figure, we can identify that although Finland absorbed many migrants, its GDP was not affected, and economic qualities were maintained over the years. One can learn from this that Finland believes in absorbing migrants and nurturing its minorities because it successfully leads them to economic prosperity that also serves the country's

employment-economic needs. This economic-educational approach contributes much alongside to the economy. When minorities do not integrate into the education system, instead of neglecting them, as occurs in many countries, they are referred to vocational training, which will provide them with the minimal ability to integrate into the labor market and undergo the best absorption in a social sense too [11].

Abdulkerim [1] referred to vocational training intended for unemployed over the age of 20 or people seeking to join the labor market. Here too there is no distinction between the majority and minority populations. During training, learners enjoy the basic network or unemployment benefits and are not required to take an entry exam or to offset other income and their travel costs are refunded. Training is intended for people without experience in the labor market or unemployed with experience. Training for those without experience aim to offer basic abilities to seek work. Training is aimed at people from a low socio-economic level who have not decided what profession to choose (11% of training is for people without experience), for immigrants to ease their integration in Finland (11%), and people without a basic background in computers (8%), and to teach the Finnish language (7%). Alison [2] added that vocational training intended for people with previous employment experience lasts about five months. About 20% of vocational training is in industrial subjects, about 71% in constructions, 71% in administration and office work and about 1% in health and social work. About 8% of total training days in the country is provided through projects funded in partnership by the government and workplaces, where there is affirmative action to integrate minority populations. Such projects are aimed at new workers or veteran workers who need training so as not to lose their place of work, and are divided into three categories: training for recruitment, refresher and in-depth training and training for role change in cases where there are risks of redundancies.

Social view of minorities' status in educational framework and state systems

Finland's general education system recognizes every student's personality uniqueness and their right to good education. Understanding that pupils, whomever they are have educational rights leads to Finland's modern

educational policy intended to guarantee equal opportunities to every citizen: education must be available to all irrespective of place of residence, ethnic origin, age, social status etc. [12]. According to data received from the international implementation program to assess students' educational achievements, the difference between Finnish schools is just 5%, in other words every school is successful [7; 9]. To expose the intellectual potential of every student and provide them with support to achieve the best educational outcomes, a mentoring and counseling system has developed in the country. Abdulkerim [1] maintained that Finnish elementary school graduates must possess varied life area abilities. They must be capable of thinking independently, learning, interacting with people around them and in varied technical environments, capable of looking after themselves in their daily life, have certain skills to participate in professional activities and initiatives, as well as activities in civic society.

Finnish society, and its general education system are aimed at understanding various life phenomena politically, democratically and regarding human rights. This consists of a broader implementation of types integrated learning and creating a suitable educational environment based on principles such as universality. As mentioned also contributing to this is the fact that education in Finland is free at every level: from preschool to university. In particular, Finnish school students have the right to free food, textbooks and transport to places of learning.

3. Conclusions

Finland, in its approach, leads western Europe in equality and fairness in results and not just opportunities. This feature is intended to guarantee high quality education to all students based on social justice and equal educational opportunities. High achievements among Finnish students are demonstrated in international tests, an absence of educational gaps between the center and peripheries and teaching becoming a very prestigious and desired profession in Finland – all these have made the education system of this small Nordic country an object of admiration and envy among educational personnel throughout the world.

The establishment does not view minorities as a social burden, rather, as an opportunity to increase the state's social ability. This meeting point with the economic-employment reality creates an unlimited number of

opportunities for every family absorbed into social community framework in Finland. The perceptual difference is the main key in correctly building democracy, which also based on decisions of the majority, also allows other social sectors, such as minorities, to find themselves within the state's social evolvement. Finland believes that everything is strengthened in its education system, despite more than a little criticism of its approach. The state believes in huge investment, without compromise in the general population, including groups needing different care and nurturing, for example special education students. In its practical implementation, Finland adapted this feature by helping and involving special needs students, caring for children from an early age, free learning, comprehensive health services, free meals for all children.

The state ensures that the rate of learners in special education classes is high, especially lower classes and avoids assessment based on grades in the first five years at school. Sticking to human rights in issues of education is a core subject in Finnish government decision-making processes. Over the years, the Finns have understood that if they want a system leading to systemic excellence, they must relate to the general population as one “civic society”, without definitions of minority groups. Finland also has a problem of center and peripheries, but examination reveals that working relationships and addressing periphery citizens is as successful as central cities such as Helsinki. The system successfully creates equality in places where none exists in human material Finn's face. One of the unique features of the Finnish educational system's outcomes in PISA tests is the very low difference between all schools in the country. As a result, the area in which civilians live does not affect the quality of education they receive, and emphasizes the principle of equality.

References:

1. Abdulkerim, S. Powerful human rights education's curriculum problems. *Cambridge Journal of Education* 50:4, 2020. 409-427.
2. Alison E.C. Struthers Human rights education: educating about, through and for human rights. *The International Journal of Human Rights*, 19:1, 2018. 53-73.

3. Darling-Hammond, L. Teacher Education around the world: What can we learn from international practice? *European Journal of Teacher Education*, 4 (3), 2017. 291-309.
4. Garner, R. Are these the best schools in the world? The Independent. London (UK): May 26, 2011. pg. 46.
5. Isenström, L. Collateral human rights learning situations: what are they? *Cambridge Journal of Education* 52:3, 2022. 271-290.
6. Jakku-Sihvonen, R., Niemi, H. Research-based teacher education. In *Education as a societal contributor: Reflections by Finnish educationalists*, 31–50, 2017. Frankfurt am Main: Peter Lang.
7. Keigher, A. Teacher attrition and mobility: Results from the 2016–18 teacher follow-up survey, Washington, DC: National Center for Education Statistics, 2020. <http://nces.ed.gov/pubsearch>
8. Kumpulainen, T. *Opettajat suomessa [Teachers in Finland]. Koulutuksen seurantaraportit 2018:6* Helsinki: Opetushallitus.
9. Mansell, W. Finnish schools succeed because teaching is valued. *The Guardian*, 2009. <http://www.guardian.co.uk/education/2009/nov/09/finland-values-aching?INTCMP=SRCH>
10. Morgan, H. Review of Research: The Education System in Finland: A Success Story Other Countries Can Emulate. *Childhood Education*, 90:6, 2014. 453-457
11. OECD – GDP data - <https://data.oecd.org/finland.html>
12. Olli-Pekka, M. Väisänen, P., Savolainen, H. Teacher education in Finland: a review of a national effort for preparing teachers for the future, *The Curriculum Journal*, 23:4, 2012. 567-584.
13. Quennerstedt, A. Children's and young people's human rights education in school: Cardinal complications and a middle ground. *Journal of Human Rights* 21:4, 2021. pages 383-398.
14. Quennerstedt, A. *Unicef's Rights Respecting Schools Award as children's human rights education.* 2022. Human Rights Education Review
15. Saloviita, T., Schaffus, T. Teacher attitudes towards inclusive education in Finland and Brandenburg, Germany and the issue of extra work. *European Journal of Special Needs Education*, 31:4, 2016. 458-471.

THE EFFECT OF TEACHING QUALITY CONTROL MECHANISM ON THE RESULTS OF THE LOCAL ECONOMIC

Lama MASHAL*

Orcid: 0000-0002-2752-9567

CZU 37.091:330

Abstract: *In the last decade we are witnessing technological, demographic, and other trends that will affect the labor market in many ways. Some of the changes are already seen in the labor market, while others are expected in the future. Factors that deal with education and human capital training know the importance of early identification of change trends and the need to adjust manpower and human capital to the changing needs of the labor market. Global and local efforts made in coping with the quality of teaching staff in all education institutions and referring to them as key factors in training human capital are unique for specific countries. This article, as part of the doctoral thesis dealing with human capital development to the 21st century challenges, seeks to examine the main principles influencing the control mechanisms of human capital training and the influence of these steps on the local economy.*

Keywords: Teaching quality, Education Institutes, Economic Effect.

IMPACTUL MECANISMULUI DE CONTROL AL CALITĂȚII PREDĂRII ASUPRA REZULTATELOR ECONOMIEI LOCALE

Rezumat: *În ultimul deceniu asistăm la tendințe tehnologice, demografice și de altă natură care vor afecta piața muncii în multe feluri. Unele dintre schimbări sunt deja observate pe piața muncii, în timp ce altele sunt așteptate în viitor. Factorii care se ocupă cu educația și formarea capitalului uman cunosc importanța identificării timpurii a tendințelor de schimbare și necesitatea de a ajusta forța de muncă și capitalul uman la nevoile în schimbare ale pieței muncii. Eforturile globale și locale depuse pentru a face față calității personalului didactic din toate instituțiile de învățământ*

* Lama MASHAL, Phd student, USM, Kaye College, Israel, lamamashal@gmail.com

și referirea la acestea ca factori-cheie în formarea capitalului uman sunt unice pentru anumite țări. Acest articol, ca parte a tezei de doctorat care tratează dezvoltarea capitalului uman la provocările secolului XXI, urmărește să examineze principalele principii care influențează mecanismele de control al formării capitalului uman și influența acestor pași asupra economiei locale.

Cuvinte-cheie: calitatea predării, institutul educației, efectul economic.

1. Introduction

In the last decade we are witnessing technological, demographic, and other trends that will affect the labor market in many ways. Some of the changes are already seen in the labor market, while others are expected in the future. Factors that deal with education and human capital training know the importance of early identification of change trends and the need to adjust manpower and human capital to the changing needs of the labor market. Global and local efforts made in coping with the quality of teaching staff in all education institutions and referring to them as key factors in training human capital are unique for specific countries. Gaertner [7] adds that wise decision is based on the investment and punctuality required already in the early stages of selecting the right candidates.

2. Main Materials

Assessing the connection between output and inputs over time requires accurate measurement of both output and inputs, proper consideration of the endogeneity of inputs, and assuming that the production function does not change over time, except for technological progress [1]. The control mechanism for selecting candidates for professional training has great importance because the teacher quality will affect the product “produced” by the educational system for employment. Different countries, for example, New Zealand, Singapore, and Finland, have created such mechanisms that influence the training and teaching processes in these countries, and directly impact the local economy as well.

The effect of teaching quality control mechanism on choosing candidates. According to Day et al [3] the best education systems have more efficient mechanisms to choose teacher training candidates. They understand that errors are likely to lead to 40 years of bad teaching. Hanushek

[8] added that these education systems understand that for people to become efficient teachers they must have a number of qualities, which can be identified before entering teaching: high general literacy level and mathematical ability, high interpersonal and communication skills, willingness to learn and desire to teach. Peterson et al [13, 138 p.] pointed out that the process of choosing candidates for teacher training in Singapore and Finland are among the most efficient. These two countries strongly emphasize candidates' academic achievements, their communication skills, and their desire to teach. Singapore implemented a national selection process managed by the Ministry of Education and National Institute for Education together [2]. Finland instituted a first national stage in its selection process, and this included from 2007 tests to examine candidate's abilities in mathematics, verbal comprehension and problem solving [9]. The best candidates at this stage move onto the second selection stage, managed by universities, which examine their communication skills, willingness to learn, academic ability and motivation.

Kane & Staiger [9], teachers by profession, pointed out that at the end of their training as teachers, candidates have to pass tests as well at schools to which they apply. However, with the whole importance of the selection process, it is not less important to ensure it happens at the right point in time. In all examined systems, teachers began their professional careers during their training period. In most cases this referred to graduate studies lasting three or four years or in their postgraduate study year after a graduate degree in another area.

According to Peterson et al [13], education systems thus have two opportunities to select their teachers: (1) the first model selects people before they commence their teacher training and limits the number of program places to those who have passed selection; (2) the second model leaves the selection process to a later stage – after teaching candidates complete their training period, and only then selects the best graduates to become teachers.

Hanushek [8] described in his article „*The economic value of higher teacher quality*” that although all education systems around the world operate the second model, most best systems employ various versions of the first option. An absence of supervising entry gates to teacher training leads

almost always to a surplus of candidates, and this negatively affects the quality of teachers. In a study conducted in 2020 in Israel by the National Bureau of Statistics in cooperation with the Ministry of Education it was found that only 20 out of 100 people who applied to train as teachers actually became teachers. 75 out of 100 people who applied were accepted to training institutions – showing the relative ease of entry into these programs. However, after program completion, the surplus of graduates found it difficult to find employment in the profession, which diminished the charms of this course in the eyes of the best students. In such circumstances, teacher training becomes a possibility for students who do not have many other options [9]. The more the quality of participants in training programs diminishes, so too does the quality of programs, since the quality of the learning experience depends greatly on the quality of people in classes. Programs were also characterized by too great a number of students: these selected exactly the number of people needed to fill vacant teaching positions, devoted almost three times more hours to training every student. In the end, the second model tends to turn teacher training into a low status program, and thus the prestige of the teaching profession diminishes and becomes a slippery slope [12, 342 p.].

In contrast, the best education systems select their teaching candidates before they enter teacher training. They do this through direct supervision of entry or by limiting the number of places on teacher training courses in a manner equating output to demand. Kyriakides [11], a researcher of the Singaporean education system, described how candidates are selected, tested, and confirmed before entry to training programs. Afterwards, they become official employees of the Ministry of Education and receive a salary for their training period. In other words, teaching studies in Singapore are not accessible to those who do not have many other options. The selectivity of training programs raises its charms in the eyes of excellent students. Another result is that Singapore can afford to invest more resources in the training of every teacher in comparison to other education systems because fewer students participate in its courses. Hence, teacher training has become an attractive and prestigious course of study in Singapore and this fact makes teaching itself an attractive and prestigious profession.

From an in-depth study conducted by the researcher, it emerged that

there were other education systems that produced similar structures to those seen in Singapore. Finland restricts the number of places on teacher training programs such that the output of teachers will equate to demand and allows universities to select only candidates who have passed a national selection process. Boston, Chicago and New York, American cities, employ a slightly different method – they only supervise entry to teaching studies in their prestigious programs (Residency Teacher and Fellows Teacher). According to Ben Chaim & Zoller [1], candidates for these programs undergo a systemic acceptance process and they are guaranteed school teaching jobs before they commence their studies. Both programs have reported that candidates who apply have a much higher profile than the average teaching students in these cities. England focuses on limiting funding for training programs to control output and guarantees that all training providers meet certain general standards in selecting students. South Korea's different attitudes to its elementary and secondary school teachers is a persuasive argument for the positive effect of supervision of entry into training programs on the quality of teachers [8]. According to the teacher training route in South Korea, anyone seeking to be an elementary school teacher must first complete a four-year graduate degree in education at the National University for Education.

The number of places on these courses is limited, which guarantees that teacher output will not outstrip demand. Acceptance is according to ability, in other words, entry to all undergraduate courses in South Korea are based on results of a national college entry exam. According to Fauth et al [5, 7-8 p.] teacher training programs require candidates to come from the top 5% of their academic year. Courses are most selective, therefore, and graduates have an excellent chance of finding employment in the profession. Thus, the attraction, prestige and quality of courses are guaranteed. South Korea, reputed for its excellent education system currently (2021-2022) takes a completely different approach to its high school teacher training, and this approach has essentially different results. Entry to training courses is not limited at this stage, and everyone is free to complete their training at one of 350 competing providers [12]. According to Feigenbaum & Iqani [6], program graduates can submit their candidacy for job at one of 16 regional or municipal education departments.

Systemic recruitment processes. In Singapore and South Korea (to a different degree though) the state controls the entire process of choosing student teachers. In Singapore, candidates are chosen and employed by the Ministry of Education before entry into the training process. In South Korea, there is a two-stage process. At the first stage, candidates undergo a national selection process. At the second stage each university selects its candidates from those who passed the first stage. Both countries limit the number of places on training courses to balance graduate output and demand.

Most best education systems understand that no selection process is perfect, and therefore, operate mechanisms allowing them to fire bad teachers on the basis of their performance in class. In the improved Boston and Chicago education systems, teachers receive tenure only after accumulating three or four years of experience [3]. Burniske & Meibaum [2] presented interesting data and pointed out that this period allows the region to move teachers from their jobs if they turn out not to fit. In England and New Zealand, teachers do not receive their teaching license until they have completed a year or two of teaching, and before receiving satisfactory reports from their principals. In New Zealand, the teaching office re-evaluates about 10% of new teachers, to guarantee that principals' evaluations of performance meet standards.

The influence of teaching and training staff quality on the local economy. Israel is a unique example of a country that shows it is not enough to emphasize the education amount. Its population seems to be one of the most educated among the OECD countries (education is measured by average years of schooling per capita or by the proportion of academic degree holders in the population). However, not only is the labor productivity in Israel lower than most OECD countries but keeps getting further and further away from the average labor productivity of the G7 countries since the 1970s [1]. In his article "*The economic value of higher teacher quality*", Hanushek [8] presents the direct correlation between the reward of teaching personnel and his investment, as well as the economic return as a result of rewarded teacher's teaching quality. Kane, McCaffrey & Staiger [10] adds and claims that there are several connections between teaching quality and the state's economic status:

1. Working ability: the teaching quality affects the workability of the new young people who will enter the job market. High-quality teaching allows students to develop abilities and skills that will provide them with a competitive advantage in the labor market.

2. Education and social activity: teaching quality can improve the population's education level. Quality education can improve the knowledge and skills of the public, stimulate critical thinking, and the ability to develop new ideas. The ability to think creatively and create innovation can lead to economic growth. In addition, quality education offers more opportunities and support to young people from different social streams and thus promotes social and economic equality.

3. Entrepreneurial ability: quality teaching can stimulate entrepreneurial ability in young people. A quality teaching process may promote entrepreneurial abilities such as creative thinking, teamwork, problem-solving, and the ability to take risks. Entrepreneurial ability is important for economic growth since it requires rethinking, developing new solutions, and creating new products and services that can encourage economic activity and create economic power.

4. Quality of work and occupation: quality teaching can improve the quality of work and occupation in the country. students who get quality teaching can develop professionally, develop professionally, acquire operational and theoretical skills, and develop their personal and professional abilities. As a result, they may be more prepared for the labor market, find a suitable job, and efficiently and professionally contribute to the economy.

The author of the article believes that teaching quality influences the country's economic ability and the population's standard of living. Entrepreneurial ability, work abilities and sense of ability affect the economic ability of the population and its economic stability. Emmelien et al [4] examined the correlation between rewarding training staff and the state's economic success and concluded that there is a correlation between teacher salary and the success of the economy in some ways: (1) The designation and quality of teachers - teacher salary affect the ability to attract and retain professional teachers and high-level institutes. Teachers with professional abilities and support can provide better teaching quality to students, thus contributing to the success of the economy in the local area. (2) Teaching

quality and impact on students - increased salary for teachers allows them to professionalize, improve their professional ability and keep up to date with new information and teaching methods. The support and professional fulfillment they receive can improve their teaching quality and contribute to student success. (3) Acquiring skills and abilities - highly paid teachers may invest more in their development and acquire additional skills. This can affect their ability to impart up-to-date skills and knowledge to the students, including future competencies required in the changing labor market. Students who gain skills from quality teaching can effectively deal with changing career and financial needs in the future. Summarizing his opinion, teacher salary can improve the teaching quality, strengthen the educational system and contribute directly and indirectly to the success of the economy. Students who are accepted into the education system can get professional and quality training and integrate in the future in the employment market as part of knowledge and skills employees.

Ben Chaim & Zoller [1] even went further and also examined the economic impact as a result of the team quality. He came to the findings that quality teachers can have a significant impact on the local economy and employment in several ways.

The first factor is the Workforce Development: Quality teachers play a crucial role in shaping the future workforce by providing students with a strong foundation of knowledge, skills, and competencies. They can inspire and motivate students to pursue higher education, vocational training, or enter the workforce with the necessary qualifications. Well-educated and skilled individuals contribute to a more productive and competitive labor market, attracting businesses and investments to the local economy.

The second factor is the Innovation and Entrepreneurship: Quality teachers foster critical thinking, creativity, and problem-solving skills in students. These qualities are essential for driving innovation and entrepreneurship, which are key drivers of economic growth. By nurturing an environment that encourages curiosity, risk-taking, and the development of entrepreneurial skills, teachers can help create a culture of innovation that leads to the emergence of new businesses, products, and services, thus stimulating economic activity.

The third factor is Reduced Skills Gap: Effective teaching ensures that students acquire the relevant skills and knowledge needed for the job market. Quality teachers can bridge the skills gap by providing industry-relevant education, career guidance, and practical training. When students are well-prepared for the workforce, it reduces the time and resources required for employers to train new hires, thereby increasing productivity and reducing recruitment costs.

The fourth factor is Retention of Local Talent: Quality teachers contribute to the retention of local talent within the community. When students receive a high-quality education from skilled and dedicated teachers, they are more likely to stay in the local area to pursue higher education or seek employment opportunities. This retention of local talent helps create a skilled and educated workforce, attracting businesses that require a knowledgeable workforce and driving economic development.

The fifth factor is Social and Economic Mobility: Quality teachers can be catalysts for social and economic mobility. They provide equal opportunities for students from diverse backgrounds, helping to break the cycle of poverty and inequality. By equipping students with the necessary skills and knowledge, quality teachers empower them to pursue higher education, gain better employment opportunities, and contribute to the local economy, leading to improved economic and social outcomes for individuals and the community as a whole.

References:

1. Ben-Chaim, D., Zoller, U. Self-perception versus students' perception of teachers' personal style in college science and mathematics courses. *Research in Science Education*, 31(3), 2001. 437–454.
2. Burniske, J., Meibaum, D. *The use of student perceptual data as a measure of teaching effectiveness*, 2012. Retrieved from the Texas Comprehensive Center website: http://txcc.sedl.org/resources/briefs/number_8/index.php
3. Day, C., Sammons, P., Kington, A., Regan, E., Ko, J., Brown, E. *Effective classroom practice (ECP): A mixed-method study of influences and outcomes*. Nottingham: School of education, University of Nottingham, 2008. 126 – 131.

4. Emmelien A. van der Scheer, H., Bijlsma, E. Validity and reliability of student perceptions of teaching quality in primary education, *School Effectiveness and School Improvement*, 30:1, 2019. 30-50.
5. Fauth, B., Decristan, J., Rieser, S., Klieme, E., & Büttner, G. Student ratings of teaching quality in primary school: Dimensions and prediction of student outcomes. *Learning and Instruction*, 29, 2014. 1–9.
6. Feigenbaum, A., Iqani, M. Quality after the cuts? Higher education practitioners' accounts of systemic challenges to teaching quality in times of 'austerity', *Journal of Further and Higher Education*, 39:1, 2015. 46-66.
7. Gaertner, H. Effects of student feedback as a method of self-evaluating the quality of teaching. *Studies in Educational Evaluation*, 42, 2014. 91–99.
8. Hanushek, E. A. The economic value of higher teacher quality. *Economics of Education Review*, Elsevier, vol. 30(3), 2011. 466-479.
9. Kane, T. J., Staiger, D. O. *Gathering feedback for teaching: Combining high-quality observations with student surveys and achievement gains* (MET project Research Paper). Seattle, WA: Bill & Melinda Gates Foundation, 2012. 238 – 255.
10. Kane, T. J., McCaffrey, D. F., Staiger, D. O. *Learning about teaching: Initial findings from the Measures of Effective Teaching project*. 2010. Seattle, WA: Bill & Melinda Gates Foundation.
11. Kyriakides, L. Drawing from teacher effectiveness research and research into teacher interpersonal behavior to establish a teacher evaluation system: A study on the use of student ratings to evaluate teacher behavior. *Journal of Classroom Interaction*, 40(2), 2005. 44–66. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/23870663>
12. Maulana, R., Helms-Lorenz, M. Observations and student perceptions of the quality of preservice teachers' teaching behavior: Construct representation and predictive quality. *Learning Environments Research*, 19(3), 2016. 335–357. doi:10.1007/s10984-016-9215-8.
13. Peterson, K. D., Wahlquist, C., & Bone, K. Student surveys for school teacher evaluation. *Journal of Personnel Evaluation in Education*, 14(2), 2011. 135–153. doi:10.1023/A:1008102519702.

EDUCAȚIA PARENTALĂ: ABORDĂRI, PROBLEME ȘI PERSPECTIVE

Diana CAȘU *

CZU 37.018.1

Rezumat: *Articolul explorează problematica legată de educația parentală ca dimensiune educațională necesară pentru dezvoltarea tinerii generații și a societății în ansamblu. Autorul face o trecere în revistă a principalelor convenții, tratate, recomandări ale Consiliului Europei ce direct sau indirect se raportează la problema promovării și implementării educației parentale la nivel de politici de stat. Se dezvăluie situația de facto privind educația parentală în Republica Moldova, a cadrului normativ și politicilor din domeniul educațional, social, medical etc. Se trece în revistă rezultatele unui studiu de relevanță majoră privind serviciile educaționale cu referire la educația pentru parenting. De asemenea, articolul argumentează în favoarea introducerii educației pentru parenting ca disciplină opțională în școlile din Republica Moldova, evidențiind beneficiile acestei noi dimensiuni educaționale.*

Cuvinte-cheie: Parenting; educația pentru parenting; competențe parentale; politici educaționale; educație pentru familie.

PARENTAL EDUCATION: APPROACHES, ISSUES AND PERSPECTIVES

Abstract: *This article delves into the subject of parental education as an essential educational dimension for the development of the younger generation and society as a whole. The author reviews the main conventions, treaties, and recommendations of the Council of Europe that directly or indirectly address the issue of promoting and implementing parental education at the state policy level. The de facto situation regarding parental education in the Republic of Moldova and the regulatory framework and policies in the educational, social, medical, etc. fields are revealed. The*

* Diana CAȘU, profesoară, Colegiul „Alexei Mateevici” din Chișinău, casudiana@yahoo.com.

article also reviews the results of a major relevance study on educational services related to parenting education. Furthermore, the article advocates for the introduction of parenting education as an optional subject in schools in the Republic of Moldova, highlighting the benefits of this new educational dimension.

Keywords: Parenting; parenting education; parental skills; educational policies; family education.

Educația și pregătirea tinerei generații pentru viața de familie au rădăcini în practicile străvechi cunoscute sub numele de inițieri, prin intermediul cărora se evalua maturitatea tinerilor și pregătirea lor pentru responsabilitățile legate de muncă, viață și perpetuarea speciei umane. Studiile de istorie culturală și antropologie ne arată că în toate culturile și în toate epocile existau anumite standarde pe care tinerii trebuiau să le îndeplinească pentru a fi considerați pregătiți să se integreze în comunitatea generațiilor mature [2, p. 26].

Această noțiune pare să-și aibă originea, în antropologie, fiind propusă de Bronislaw Malinowski [3] antropologul, etnologul și sociologul englez de origine poloneză (1884 - 1942). Prin crearea termenului „parenthood” (creșterea copiilor), autorul abordează problematica din perspectiva funcțiilor pe care le dețin părinții în raport cu copiii lor (procreare, hrănire, educație, atribuirea unei identități, acces la statutul de adult etc.). Ulterior, în anii 1960, abordarea psihanalitică definește creșterea copiilor drept un construct de poziții parentale în relație cu procesul psihic de „a deveni părinte” [4, p.7].

Cert este că „arta de a fi părinte” se învață. Educația parentală este „o tentativă formală de creșterea conștiinței parentale și de utilizare a practicilor parentale în vederea educației copiilor [7, p.124].

Termenul de educație parentală, în sens larg, se referă la „programele, serviciile și resursele destinate părinților și celor care îngrijesc copii, cu scopul de a-i sprijini pe aceștia și de a le îmbunătăți capacitatea de a-și crește copiii [6, p.96]. Adică, se referă la calitatea de a „fi părinte”.

Într-un sens mai restrâns, educația parentală se referă la programele care ajută părinții să își dezvolte și să își îmbunătățească abilitățile parentale, să înțeleagă dezvoltarea copilului, să învețe să reducă stresul care poate afecta funcționalitatea parentală și să învețe să folosească modalități alternative de abordare a situațiilor dificile întâlnite cu copii [6, p. 96].

Conceptul de Educație parentală reprezintă ansamblul de programe, servicii și resurse destinate părinților/ reprezentanților legali/ persoanei în grija căreia se ală copilul, cu scopul de a-i sprijini pe aceștia în creșterea și educația copiilor, în conștientizarea rolurilor pe care le au și de a le dezvolta și îmbunătăți competențele parentale. Obiectivul principal al activităților de educație parentală este de a-i face pe părinți/reprezentanții legali/ persoana în grija căreia se ală copilul, să ie conștienți de importanța rolului pe care îl au în susținerea creșterii și dezvoltării acestuia, de a-și îmbunătăți sau modifica unele cunoștințe, atitudini, înțelegeri/viziuni și practici de îngrijire și educație în conformitate cu recomandările psihopedagogiei modern [9; 6, p.95-96].

Educația prin care pregătim tână generație în direcția preluării modelelor parentale, respectiv, construim modelele și stilurile parentale. Aceasta este o activitate de formare și include orice tip de acțiune educativă de informare, sensibilizare, învățare, antrenare, clarificare referitoare la valori, atitudini și practici parentale de educație.

Educația părinților este o formă de intervenție asupra părinților în favoarea educației copiilor, este un set de măsuri educative și de sprijin care ajută părinții pe următoarele dimensiuni:

- Înțelegerea propriilor lor nevoi (fizice, sociale, emoționale, psihologice);
- Cunoașterea și acceptarea nevoilor copiilor lor;
- Construiește punți de legare între părinți și copii [4, p.8].

Educația parentală poate fi analizată din mai multe perspective, deoarece este o temă complexă, care implică diferite aspecte ce se referă la viața familiei ca instituție socială și parte componentă a societății în ansamblu.

Perspective din care se poate aborda problematica educației parentale poate fi trasată din mai multe perspective:

- ✓ Perspectiva Dezvoltării Copiilor se concentrează asupra modului în care educația parentală afectează dezvoltarea copiilor. Se examinează cum stilurile de parenting, disciplina, comunicarea și suportul afectează abilitățile, comportamentul și bunăstarea copiilor.
- ✓ Perspectiva Egalității de Gen se referă la analiza și educarea contextuală privind repartizarea rolurilor, nivelului de implicare în procesul de îngrijire a copiilor între părinți.

- ✓ Perspectiva Politicilor Educaționale abordează problema adoptării și implementării politicilor de stat și politicilor educaționale privind educația parentală și susținerea familiei ca instituție socială.
- ✓ Perspectiva Psihologică se concentrează pe aspectele psihologice ale educației parentale, cum ar fi formarea atașamentului, dezvoltarea identității copiilor și rolul emoțiilor în relația părinte-copil.
- ✓ Perspectiva Culturală evidențiază aspectele contextuale a influențelor culturale valorile, tradițiile, religie și mentalități ce influențează modelul de educație parentală.
- ✓ Perspectiva Sociologică se referă la dimensiunea relațiile familiale, rolurile de gen și modelele de parenting existente în societate.
- ✓ Perspectiva Economică ține de analiza impactul costurilor asociate cu creșterea copiilor, condițiilor, și modului în care statul sprijină financiar familia ca instituție socială.
- ✓ Perspectiva Tehnologiei se referă la modul în care părinții și copiii interacționează în era digitală, influența tehnologiei asupra relațiilor familiale și a învățării copiilor.
- ✓ Perspectiva Stresului și Sănătății Mentale a Părinților explorează probleme ce țin de gestionarea stresului și menținerea sănătății mentale a părinților și copiilor în situații de criză și depășirea corectă a acestora păstrând integritatea mentală și favorizând starea de bine a copiilor și părinților.

Problema parentalității pare să țină strict de familie, ce în esență reprezintă un spațiu privat, impactul rezultatului activității educaționale realizate de părinți este unul de importanță socială, și prin urmare societate în ansamblu cât și statul ar trebui să se implice în problema asigurării condițiilor de educație a părinților, viitorilor părinți pentru asigurarea creșterii tinerii generații. Astfel, problematica educației de parenting conturează sarcini la nivel de politici de stat în vederea sprijinirii și promovării unei parentalității pozitive ce va asigura creșterea și dezvoltarea tinerii generații. Pentru a dezvolta o politică publică în vederea implementării programelor de educație a tinerilor și adulților privind o cultură de parentalitate pozitivă, este necesar de desfășurat studii riguroase și de elaborate, documente de politici naționale.

Practicile educaționale privind această dimensiune al noilor educații demonstrează necesitatea implementării educației de parenting și în Republica Moldova. Tinerii părinți se confruntă cu multiple probleme de

ordin educațional al copiilor săi din lipsa de competențe parentale. Deseori, modelele educaționale abordate de părinți sunt limitate de experiența proprie de creștere în familie, fiind bazată pe modele autoritare și în cele mai grave situații practici violente fizice, morale, psihologice față de copii. În contextul unei societăți democratice în care trăim și recunoaștem drepturile copiilor aceste practici sunt inadmisibile.

Experiența altor state a demonstrat eficiența și importanța educației de parenting pentru societate. Referindu-ne la Comunitatea Europeană și direcțiile politicilor de dezvoltare a acestei noi dimensiuni educaționale pentru societate. Activitatea Consiliului Europei în domeniul copiilor și familiilor a adoptat o serie de instrumente juridice ce asigură și promovează susținerea părinților și copiilor [11]:

- Convenția privind drepturile omului și libertățile fundamentale (STE nr. 5), ce protejează drepturile tuturor, inclusiv ale copiilor;
- Carta Socială Europeană (STE nr. 35) și Carta Socială Europeană revizuită (STE nr. 163), în care se menționează că „familia ca unitate fundamentală a societății are dreptul la o protecție socială, juridică și economică corespunzătoare pentru a-și asigura deplina dezvoltare” (Art. 16);
- Convenția Europeană privind Exercițarea Drepturilor Copilului (STE nr. 160);
- Convenția asupra relațiilor personale care privesc copii (STE nr. 192);
- Recomandările Comitetului de Miniștri către statele membre: Nr. R (84) 4 privind responsabilitățile părintești; Nr. R (85) 4 privind violența în familie; Nr. R (87) 6 privind familiile de plasament; Nr. R (94) 14 privind politicile familiale coerente și integrate; Nr. R (96) 5 privind concilierea vieții profesionale cu viața de familie; Nr. R (97) 4 privind asigurarea și promovarea sănătății familiilor monoparentale; Nr. R (98) 8 privind participarea copiilor la viața familială și socială; Recomandarea (2005)5 privind drepturile copiilor care trăiesc în instituții rezidențiale și și Recomandarea (2006)5 privind Planul de acțiune al Consiliului Europei pentru promovarea drepturilor și participarea deplină a persoanelor cu dizabilități în societate: îmbunătățirea calității vieții persoanelor cu dizabilități în Europa 2006-2015.

Recomandarea (2006)19 [11] Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei, pentru crearea de condiții care să vină în sprijinul însușirii unei edu-

cații parentale pozitive. Acesta definește educația parentală pozitivă drept „comportament parental îndreptat spre binele copilului” și recomandă ca statele membre să-și organizeze politicile și programele astfel încât acestea să fie în favoarea implementării acțiunilor pentru combaterea situațiilor de vulnerabilitate.

Declarația politică a miniștrilor europeni responsabili cu afacerile de familie la cea de-a 28-a sesiune (Lisabona, Portugalia, 16-17 mai 2006):

- Recunoaște că parentalitatea, deși este legată de intimitatea familială, ar trebui desemnată ca un domeniu al politicii publice și trebuie adoptate toate măsurile necesare pentru sprijinirea parentalității și crearea condițiilor necesare pentru o parentalitate pozitivă;
- Menționează angajamentul de a promova o politică europeană comună; Recomandarea guvernelor statelor membre: [11].
- să recunoască caracterul esențial al familiilor și al rolului parental, să creeze condițiile necesare pentru o educație parentală pozitivă în interesul superior al copilului;
- să adopte măsuri legislative, administrative, financiare și de altă natură, respectând principiile enunțate în anexa documentului.

În Republica Moldova în ultimii ani au fost dezvoltate diverse forme, prin care se realizează promovarea parentalității pozitive, având ca scop dezvoltarea abilităților (mai ales prin servicii de informare) și a competențelor parentale (proiecte pilot de educație a părinților). În general, acestea sunt adresate părinților cu copii de vârstă mică și cu adolescenți.

Analiza politicilor și cadrului legal privind dezvoltarea abilităților și competențelor parentale în Republica Moldova constată lipsa unei viziuni unitare și intersectoriale a acțiunilor, activităților și serviciilor orientate în această direcție. Necesitatea de dezvoltare a abilităților, competențelor parentale, precum și a unor servicii specializate de educație parentală se regăsește în diferite documente de politici și acte legislative: Strategia națională “Educație pentru toți” pentru anii 2004-2015 aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 410 din 4 aprilie 2003; Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020 aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 523 din 11 iulie 2011; Strategia pentru protecția copilului pentru anii 2014–2020 aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 434 din 10 iunie 2014; Legea nr. 123 din 18 iunie 2010 cu privire la

serviciile sociale; Legea nr. 60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități; Legea nr. 140 din 14 iunie 2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, Proiectul Strategiei Sănătatea, dezvoltarea și bunăstarea copiilor și adolescenților pentru anii 2014-2020. Cu toate acestea, viziunea de asigurare a unor astfel de servicii este sectorială și axată pe anumite categorii de beneficiari [6, p. 95].

Educația parentală este promovată și în Proiectul Strategiei sectoriale de dezvoltare pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”, ca fiind foarte necesară pentru sprijinirea dezvoltării copilului, dar și pentru prevenirea unor fenomene negative. Proiectul Strategiei își propune crearea unui sistem unitar, corelat și complex de educație a părinților pe plan național. Politicile promovate de acest document se axează pe formarea și dezvoltarea competențelor parentale ca sprijin pentru creșterea și dezvoltarea copilului la potențialul maxim – ca premisă a transformării acestuia într-un adult bine integrat familial și social. Obiectivele trasează noi direcții, cum ar fi conceptualizarea și promovarea educației parentale la nivel de formare inițială și continuă, elaborarea și implementarea programelor de educație parentală [6, p. 96].

Strategia intersectorială este complementară Strategiei sectoriale de dezvoltare pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”, propunând conectarea inițiativelor din domeniul educației cu cele din domeniul protecției copilului și din cel medical. Astfel, Strategia propune unificarea tuturor eforturilor și resurselor din sistemul educației, protecție sociale și medicale pentru a dezvolta abilitățile și competențele parentale, oferind oportunități părinților și tinerilor să participe la astfel de activități, în funcție de nevoile particulare ale acestora [8; 6.p 96].

Documentele de politici educaționale în domeniul protecției copilului, sănătății menționate în prezenta Strategie, conțin propuneri concrete privind dezvoltarea educației părinților, ca formă de sprijin pentru dezvoltarea abilităților și practicilor parentale, cu accente deosebite pe fiecare sector în parte, în funcție de specificul acestora și de problematica la care fiecare dintre sectoare trebuie să răspundă [6, p. 96].

Studiile efectuate la nivel național au constatat existența unor cunoștințe, atitudini și practici lacunare și neadaptate la condițiile socioculturale ac-

tuale în rândul familiilor, referitoare la aspecte ce țin de îngrijirea, educarea și dezvoltarea copilului. Necesitatea consolidării programelor de educație parentală în scopul promovării unor forme pozitive, nonviolente și participative de creștere și disciplinare a copilului, este una din recomandările Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului, formulate în anul 2017 în „Observații finale cu privire la raportul periodic combinat al patrulea și al cincilea al Republicii Moldova [5. p.9].

În acest context, în cadrul „Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030”, una din direcțiile trasate în cadrul acestui document strategic este orientată spre consolidarea parteneriatelor dintre familie, autorități locale și instituțiile educaționale prin dezvoltarea programelor de educație pentru familie și educație parentală.

Domeniul educației parentale a luat amploare în Republica Moldova după anul 2000. Un studiu amplu realizat de Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii (CNPAC) în parteneriat cu Ministerul Educației și Cercetări din Republica Moldova a desfășurat un studiu amplu de cercetare cu titlul Cartografierea programelor de educație parentală furnizate în Republica Moldova, [5] studiul având drept scop analiza serviciilor și a programelor de educație parentală care sunt livrate, în special, de sectorul asociativ din țara, analiza profilul programelor dezvoltate, ne prezintă situația de facto la nivel național privind practicile de promovare a educației pentru parenting în Republica Moldova.

Ofertele educaționale privind educația pentru parenting preponderent este oferită de organizațiile societății civile, (ONG) sau a prestatorilor de servicii educaționale, mai puțin de instituții publice. Astfel, din totalul celor 32 de organizații/ instituții eșantionate, 87,5% (28) au statut de ONG. Din cele 28 de organizații neguvernamentale participante la studiu, 89,3% (25) își desfășoară activitatea la nivel național. În același timp, 7,1% (2) dintre ONG-uri își desfășoară activitatea la nivel local, iar 3,6% (1) - la nivel regional. Instituții private 9,4% (3) din eșantion și doar o (1) instituție este publică [5. p.17].

Din totalul instituțiilor eșantionate, 62,5% (20), pe lângă activitățile de bază, desfășoară activităților care țin de domeniul educației parentale. Doar o singură instituție oferă servicii specific domeniului educației parentale ca activitate de bază [5. p.17].

Tipurile de activități desfășurate și prestate de organizații și instituții ce se referă la educația de parenting sunt: Seminare/training-uri; Campanii de mediatizare/informarea socială a populației; Acțiuni de promovare (advocacy și lobby); Prestare servicii; Cercetare, elaborarea de studii în diverse domenii; Reintegrarea social-economică a persoanelor în situații de risc [5. p. 20].

Programele existente destinate direct tematicii de educație pentru parenting în scopul formării și dezvoltării abilităților parentale sunt destinate prioritar părinții din rândul familiilor social-vulnerabile, fiind incluși în instruire părinții cu mulți copii, părinții care au copii cu dizabilități, părinții din familii sărace care au probleme de relaționare cu propriii copii. Categoriile date sunt considerate prioritare, având în vedere lipsa resurselor financiare necesare pentru acoperirea costurilor care sunt solicitate de programele de educație parentală prestate contra plată [5. p. 22].

Tematicile programelor de educație parentală prestate în Republica Moldova au un caracter instructiv-informativ: Modalități de îngrijire și protecție a copilului; Educație fără violență; Îngrijirea copiilor cu dizabilități; Implicarea taților în educația copiilor; Comunicarea și relaționarea cu membrii familiei; Relația părinte – adolescent; Siguranța online a copiilor /dependența de gadgeturi; Îngrijirea copiilor de vârstă școlară; Educația sexuală în familie; Dezvoltarea abilităților parentale la viitorii părinți; Dezvoltarea abilităților parentale la părinții adoptivi [5. p. 25].

Principalele constatări ale studiului se rezumă:

- La nivel național nu există informații exhaustive cu privire la prestatorii de programe de educație parentală. Totodată, domeniul educației parentale nu este inclus în Clasificatorul Activităților din Economia Moldovei (CAEM-2);
- Marea majoritate a programelor (59,6%) sunt prestate pentru populația generală de părinți, cu copii de diferite vârste și în special pentru familiile social vulnerabile aflate în situații de criză;
- Lipsa de programe structurate (73,1%) și de lungă durată (71,2%). În medie, un program de educație parentală este prestat pe o perioadă de circa 3 ani.;
- În funcție de scopul programului, sunt implementate 10 programe pentru formarea educatorilor parentali/facilitatorilor, acestea fiind prestate

de 6 furnizori, iar 42 de programe - pentru formarea abilităților parentale;

- Dificultățile în desfășurarea programelor: recrutarea părinților-beneficiari ai programului (56%), lipsa sau insuficiența resurselor financiare pentru desfășurarea programelor (40,6%), recrutarea formatorilor pregătiți în domeniu (37,5%), acreditarea programelor (21,9%);
- Existența programelor nevalidate (38,5%);
- Acreditarea programelor de educație parentală este un subiect sensibil din cauza lipsei unei clarități cu privire la instituția care se ocupă de acest domeniu pe de o parte, este atribuția ANACEC, iar pe de altă parte a ANAS și CNAPSS, dar și a birocratizării procesului de acreditare [10].

Datele din studiu ne indică lipsa unui program educațional de parenting în cadrul sistemului educațional inclus ca o disciplină opțională pentru elevii din învățământului general, profesional tehnic, și inclusiv universitar. Necesitatea implementării unei discipline opționale în rândurile elevilor adolescenți ține de multiplele probleme cu care s-ar putea confrunta în perspectivă, aceștia în calitate de adulți în cadrul propriilor familii întemeiate „tânăra familie”. Introducerea educației de parenting ca disciplină opțională pentru elevii din clasele liceale reprezintă o măsură deosebit de benefică și necesară în societatea contemporană. Cu toate că mulți dintre noi avem aspirații și vise, una dintre cele mai mari provocări cu care ne confruntăm pe parcursul vieții este să devenim părinți buni. Educația pentru parenting ar putea aduce multiple avantaje atât pentru tineri, cât și pentru societate în ansamblu.

În al doilea rând, introducerea educației de parenting ar contribui la reducerea unor probleme sociale grave. Multe dintre problemele cu care se confruntă societatea, cum ar fi violența domestică, abandonul școlar, delinquența juvenilă și problemele de sănătate mentală, au cauze adânc înrădăcinate în modul în care suntem crescuți și în relația cu părinții. Educația pentru parenting ar putea ajuta la prevenirea și diminuarea acestor fenomene, prin formarea și dezvoltarea competenței parentale. În plus, această disciplină ar promova dialogul deschis și sănătos în familie. Elevii care învață despre parenting ar fi mai predispuși să discute cu părinții lor despre aceste aspecte, ceea ce ar contribui la consolidarea relațiilor în familie și

la dezvoltarea unei comunicări mai eficiente. Nu în ultimul rând, introducerea educației pentru parenting ar putea să ajute la îmbunătățirea gradului de conștientizare în ceea ce privește planificarea familială și sănătatea reproducerii. Tinerii ar învăța despre metodele contraceptive, prevenirea bolilor cu transmitere sexuală și despre importanța planificării unei familii în momentul potrivit.

Introducerea educației de parenting ca disciplină opțională pentru elevii din clasele liceale aduce cu sine beneficii semnificative atât pentru tineri, cât și pentru societate. Această măsură ar contribui la pregătirea mai bună a viitorilor părinți, ar reduce probleme sociale grave și ar încuraja dezvoltarea unor relații familiale mai sănătoase. Prin urmare, educația parentală este un imperative de importanță socială, deoarece, putem oferi tinerilor instrumentele necesare pentru a deveni părinți responsabili și iubitori. Prin facilitarea dezvoltării competenței de părinte necesare pentru a fi părinți buni și pentru a cultiva relații familiale armonioase, această disciplină ar contribui la întărirea culturii egalității și a respectului în societatea moldovenească. Ca efecte colaterale de implementare a acestei dimensiuni educaționale aceasta poate combate probleme grave precum violența domestică, inegalitatea de gen, oferind tinerilor resursele pentru a construi familii stabile și pline de afecțiune. În plus, introducerea educației pentru parenting poate susține Republica Moldova în eforturile sale de a asigura o dezvoltare socio-economică durabilă. Prin instruirea tinerilor în privința planificării familiale, sănătății reproducerii și gestionării resurselor, aceștia vor fi mai bine pregătiți să ia decizii informate și să contribuie la dezvoltarea durabilă a țării.

Deci, educația pentru parenting reprezintă o direcție de consolidare socială în dezvoltarea și menținerea valorilor democratice în societate, cu o relevanță specială în contextul Republicii Moldova, unde consolidarea valorilor democratice și progresul social sunt de o importanță vitală și în acest context educația pentru parenting devine un instrument esențial în modelarea generațiilor viitoare.

În concluzie, educația pentru parenting nu este un aspect secundar într-o societate democratică precum Republica Moldova, ci reprezintă un element esențial în construirea unei societăți în care valorile democratice, egalitatea și responsabilitatea sunt prezentate în fiecare familie și în fiecare

comunitate. Prin investiția în educația pentru parenting, Republica Moldova poate clădi un viitor prosper, cu cetățeni mai bine pregătiți să contribuie la dezvoltarea durabilă a țării și la consolidarea democratică.

Referințe bibliografice:

1. Bune practici în educația parentală, instrumente pentru specialiști. pp. 50. Disponibil: <https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/131058/1/Compendium%20ROU.pdf>
2. Cuznețov Larisa Leonid. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei, UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Chișinău: CEP USM, 2008. pp. 624 disponibil: http://dir.upsc.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/26/Tratat_Educatie_pentru_familie_2008.pdf?sequence=3&isAllowed=y
3. Malinowski Bronislaw. Sex, culture, and myth. Harcourt, brace&world, inc. New York. 1962. Disponibil: <https://wellcomecollection.org/works/rbsuk8v6/items?canvas=7>
4. Mocanu Liuba, Carabet Natalia, Educația parentală: Suport de curs; UPS „Ion Creangă” din Chișinău. Chișinău, S. n., 2020, pp. 57. Disponibil: http://dir.upsc.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1897/Educatia_parentala_Suport_curs.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Oceretnii Anastasia, Bătrânescu Veceaslav. Raport de cercetare. Cartografierea programelor de educație parentală furnizate în Republica Moldova. pp. 92. Disponibil: https://www.cnpac.md/wp-content/uploads/2020/11/Studiu-pilot_parenting_final.pdf
6. Orandaș Lilian. Educație parentală în contextul promovării parteneriatului școală-familie. p.94-98. Disponibil pe https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/94-98_17.pdf
7. Stanciuc Zinaida. Educație parentală – provocări și oportunități în educația copiilor. pp.120-127. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/P-120-127.pdf
8. Strategia intersectorială de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale pentru anii 2016-2022. Aprobata prin Hotărârea Guvernului nr.1106 din 3 octombrie 2016. Disponibil https://www.legis.md/cautare/getresults?Doc_id=95476&lang=ro
9. Strategia sectorială de dezvoltare pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”5. Disponibil https://mecc.gov.md/sites/default/files/1_strategia_educatia-2020_3.pdf
10. Veronica Pelivan. Cartografierea programelor de educație parentală furnizate în Republica Moldova. Disponibil: <https://childhub.org/ro/bibliote/>

ca-online-protectia-copilului/cartografierea-programelor-de-educatie-parentala-furnizate

11. Council of Europe Recommendation Rec(2006)19 on policy to support positive parenting. Disponibil: <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/council-europe-recommendation-rec200619-policy-support-positive-parenting.html>

EDUCAȚIA CONTINUĂ, ÎN SPRIJINUL DEZVOLTĂRII COMUNITĂȚILOR RURALE. PUNCTELE GASTRONOMICE LOCALE – EXEMPLE DE BUNE PRACTICI PENTRU DOBÂNDIREA COMPETENȚELOR NECESARE PUNERII ÎN VALOARE A RESURSELOR LOCALE ȘI PROMOVAREA LANȚULUI SCURT ALIMENTAR

Dănuț UNGUREANU*

Veronica ȚARAN BACIU GEORGESCU**

CZU 338.48

Rezumat: *Dezvoltarea comunităților rurale și a turismului rural se poate realiza și prin înființarea de Puncte Gastronomice Locale (PGL) în satele românești, unde se pot consuma preparate din produse locale obținute după metode tradiționale, autentice. Acest nou tip de activitate reprezintă o modalitate eficientă de valorificare a produselor gospodăriei țărănești în unități de alimentație publică de tip familial, ținând cont de specificul fiecărei zone/regiuni turistice cu tradiții gastronomice recunoscute.*

Punctele Gastronomice Locale sunt unități reprezentate de bucătăriile private din incinta caselor rurale, unde se prepară și se servesc produse

* **Dănuț UNGUREANU**, doctor inginer, CS III, Academia Română, Centrul de Economie Montană (CEMONT), Director - Agenția Națională a Zonei Montane, danut_u@yahoo.com

** **Veronica ȚARAN BACIU GEORGESCU**, doctorandă ec. jr., Academia de Studii Economice, Director General, Agenția Națională a Zonei Montane, tbaciuveronica@yahoo.com

culinare, după rețete specifice zonei, direct consumatorului final, pentru maximum 12 persoane.

Punctele Gastronomice Locale oferă turiștilor posibilitatea de a beneficia de preparate tradiționale, locale, produse și servite direct de membrii familiei în propria gospodărie, respectând cerințele legale de igienă, fără a pune în pericol sănătatea consumatorilor.

Organizarea de cursuri de deservire a Punctelor Gastronomice Locale, de către Agenția Națională a Zonei Montane din România, a luat naștere ca urmare a necesității valorificării superioare a produselor montane și a dezvoltării lanțurilor trofice scurte.

Cursurile au fost organizate cu prezență fizică, în format online sau hibrid. Au participat diferite categorii de cursanți: antreprenori, fermieri, studenți etc.

Cuvinte-cheie: turism gastronomic, Punct Gastronomic Local, bucătărie țărănească, formare profesională, Agenția Națională a Zonei Montane.

EDUCATION CONTINUES, IN SUPPORT OF THE DEVELOPMENT OF RURAL COMMUNITIES. THE COURSES ADDRESSED TO THE PEOPLE WHO SERVE THE LOCAL GASTRONOMIC POINTS – EXAMPLES OF GOOD PRACTICES FOR ACQUIRING THE SKILLS NECESSARY TO VALUE LOCAL RESOURCES AND PROMOTE THE SHORT FOOD CHAIN

Abstract: *The development of rural communities and rural tourism can also be achieved through the establishment of Local Gastronomic Points (PGL) in Romanian villages, where you can consume dishes made from local products obtained according to traditional, authentic methods. This new type of activity represents an effective way of valorizing the products of the peasant household in family-type public catering units, taking into account the specifics of each tourist area/region with recognized gastronomic traditions.*

The Local Gastronomic Points are units represented by the private kitchens in the premises of rural homes, where culinary products are prepared and served, according to recipes specific to the area, directly to the final consumer, for a maximum of 12 people.

Local Gastronomic Points offer tourists the opportunity to benefit from traditional, local dishes, produced and served directly by family members in their own household, respecting legal hygiene requirements, without endangering the health of consumers.

The organization of courses for serving Local Gastronomic Points, by the National Agency of the Mountain Area in Romania, arose as a result of the need for the superior valorization of mountain products and the development of short food chains.

The courses were organized with physical presence, in online or hybrid format. Different categories of learners participated: entrepreneurs, farmers, students, etc.

Keywords: gastronomic tourism, Local Gastronomic Point, peasant cuisine, vocational training, National Agency of the Mountain Area.

Agenția Națională a Zonei Montane (ANZM) din România, a fost înființată în conformitate cu prevederile Legii muntelui nr. 197/2018 și Hotărârii de Guvern Nr. 1036/2018 pentru reorganizarea și funcționarea Agenției Naționale a Zonei Montane prin reorganizarea Agenției Zonei Montane, precum și pentru stabilirea unor măsuri privind centrele regionale și oficiile de dezvoltare montană, ca organ de specialitate al administrației publice centrale, cu personalitate juridică, finanțată integral de la bugetul de stat, în subordinea Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale. Agenția își are sediul în municipiul Vatra Dornei, str. Runc nr. 23, județul Suceava și se află în directă subordonare a Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale. La nivel teritorial, în cadrul Agenției Naționale a Zonei Montane au fost înființate structuri specializate, fără personalitate juridică astfel: la nivel regional, centre regionale de dezvoltare montană, organizate la nivel de compartiment; la nivel de bazine montane, oficii de dezvoltare montană, organizate la nivel de compartiment, aflate în coordonarea centrelor regionale de dezvoltare montană. În cadrul ANZM funcționează două direcții: Direcția Centrul de Formare și Inovație pentru Dezvoltare în Carpați, (CE-FIDEC) respectiv Direcția de Strategii, Politici și Programe de Dezvoltare a Zonei Montane (DSPPDZM).

Principalele activități sunt legate de formarea profesională a adulților, inovarea în mediul montan, consultanță de specialitate, elaborarea unor proiecte de acte normative cu privire la dezvoltarea economico-socială și

protecția zonei montane, promovarea și acordarea dreptului de utilizare a mențiunii de calitate facultative „produs montan”, elaborarea ghidurilor de bune practici specifice, organizarea băncii de date a zonei montane, inițierea și colaborarea la organizarea manifestărilor științifice, culturale, târguri și expoziții, realizarea unor programe specifice, de încurajare a activităților din zona montană, reprezentarea Ministerului Agriculturii și Dezvoltării rurale în cadrul unor organisme internaționale (Parteneriatul Montan, Eurromontana, Convenția Carpatică, Network for European Mountain Research - NEMOR, Bio East).

La nivel de teritoriu montan, există un număr de 7 centre regionale de dezvoltare montană și 32 oficii de dezvoltare montană, fiecare dintre acestea fiind deservit de către un specialist al Agenției. La rândul său, fiecare CRDM are în subordine un număr variabil de ODM, din raza lui de activitate. Fiecărui ODM, fiindu-i arondat un număr de localități ce se suprapun în mare parte cu suprafața a două bazine montane [2].

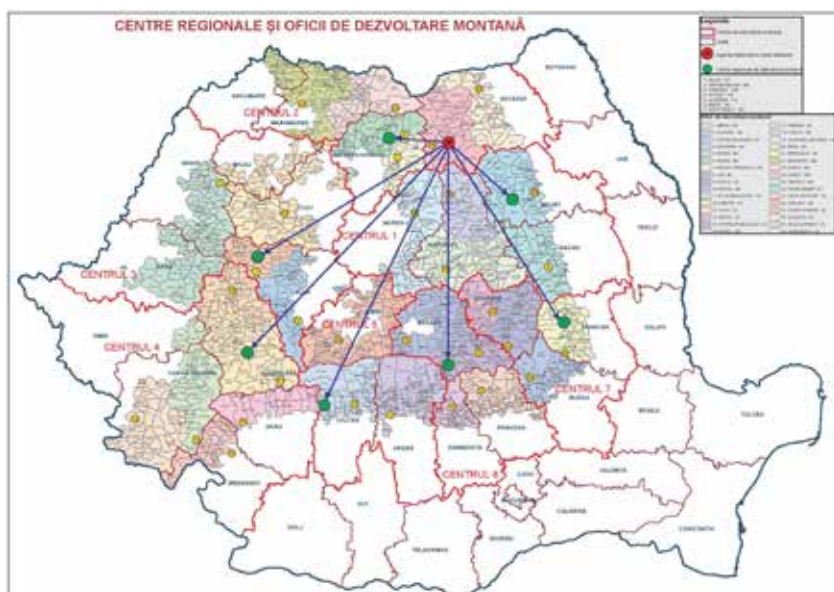

Fig. 1 Reprezentarea zonei montane din România

Sursa: Agenția Națională a Zonei Montane

Specialiștii ANZM, de la sediul central, cât și din teritoriu, participă la organizarea programelor de formare profesională pentru adulți. Un curs foarte apreciat, este cel destinat persoanelor care deservește Punctele Gastronomice Locale. Acesta a apărut datorită necesității de valorificare superioară a produselor montane și dezvoltarea lanțurilor alimentare scurte și vine să răspundă la o nevoie de formare identificată, pentru o nouă ocupație. În acest sens, s-au făcut numeroase demersuri, care să reglementeze înregistrarea, organizarea, administrarea și fiscalizarea acestor locații.

Punctele gastronomice locale sunt unități reprezentate de bucătăriile particulare din incinta locuințelor din mediul rural, unde se prepară și se servesc produse culinare, după rețete specifice zonei, direct către consumatorul final, pentru un număr de maxim 12 persoane; produsele culinare trebuie preparate din materii prime provenite cu preponderență din producția primară de la nivelul exploatației proprii, precum și de la producătorii locali sau din unități autorizate/inregistrate sanitar- veterinar și pentru siguranța alimentelor.

Punctele Gastronomice Locale pot fi amplasate și își pot desfășura activitatea în incinta exploatațiilor, fermelor agricole, stânelor, fermelor piscicole, adăposturilor pescărești, centrelor de colectare a peștelui, fondurilor de vânătoare, centrelor de colectare a vânatului, unde se desfășoară una sau mai multe activități conexe cu producția primară: producția de lapte, producția de ouă, producția de miere, creșterea păsărilor/iepurilor, sacrificarea păsărilor/iepurilor în gospodăria proprie, vânătoarea vânatului mic cu pene și blană (fazani, potârnicchi, rațe, gâște, iepuri), pescuit, acvacultură, precum și cultivarea legumelor și fructelor

Meniul Punctelor Gastronomice Locale este diferit de meniul altor unități de servire a mesei. Meniul zilnic cuprin-

Figura 2. Logo-ul Punct Gastronomic Local

Sursa: Autoritatea Națională Sanitară Veterinară și pentru Siguranța Alimentelor

de un număr maxim de alimente preparate, respectiv 2 aperitive (gustări/ antreuri calde sau reci), 2 preparate felul I (ciorbe, supe, borșuri, etc.), 2 preparate felul II (fel de bază) și 2 deserturi. Aceste alimente gătite vor fi preparate și oferite consumatorilor, proaspete, în decursul aceleiași zile.

Metodele de preparare ale meniului vor fi pe cât posibil tradiționale, respectându-se condițiile de igienă în momentul preparării.

Agenția Națională a Zonei Montane, organizează începând cu anul 2021, programe de formare profesională destinate persoanelor care deservesc Punctele Gastronomice Locale.

Cursurile sunt gratuite și se pot organiza în format fizic, online sau hibrid/mixt. Durata cursului este de 24 ore (4 zile x 6 ore), iar la finalul programului de formare, cursanții primesc un atestat de participare.

Atestatul poate fi utilizat în cadrul procesului de înregistrare la Oficiul Național al Registrului Comerțului, pentru înregistrarea activității PGL, în calitate de persoană fizică autorizată, întreprindere individuală sau, după caz, întreprindere familială, potrivit prevederilor Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 44/2008.

Programul de formare pentru PGL cuprinde următoarele teme [5]:

1. Puncte Gastronomice Locale – concept, cadru legal, aspecte specifice.

- Înregistrarea juridică (constituirea persoanei juridice); PFA, II, IF (pentru care este necesar atestatul de participare curs), SRL, asociații, fundații, compozesorate etc.

- Înregistrarea fiscală și fiscalizarea activității

- Înregistrarea sanitar- veterinară și pentru siguranța alimentelor

Conținutul dosarului: Cerere tip; Schița locului de desfășurare a activității în cadrul PGL; Copia certificatului constatator sau, după caz, a certificatului de înregistrare eliberat de ORC de pe lângă tribunalul în a cărui rază teritorială își desfășoară activitatea, copia carnetului de comercializare a produselor din sectorul agricol/atestatului de producător prin care se face dovada deținerii animalelor, eliberat de primărie, iar în cazul vânătorilor și pescarilor, copia carnetului de membru vânător/permisului de pescuit comercial vizat pe anul în curs de asociațiile profesionale din domeniu în conformitate cu prevederile legislației specifice în vigoare; Copia actului de identitate al reprezentantului legal al operatorului economic; Dovada

care atestă că au fost achitate tarifele stabilite de legislația specifică în vigoare.

2. Organizarea activității din Punctul Gastronomic Local - dotări, reguli de igienizare și securitate a spațiilor, igiena persoanelor care deservește Punctul Gastronomic Local, gestionarea deșeurilor și protecția mediului.

3. Activități de bază în PGL - asigurarea ingredientelor pentru prepararea hranei (din gospodărie sau vecinătate), manipularea și depozitarea alimentelor, prepararea hranei, primirea oaspeților și servirea mesei.

4. Promovarea PGL și fidelizarea clienților - comunicarea ofertelor, Instrumente folosite în promovarea Punctului Gastronomic Local, Fidelizarea clienților.

În urma colaborării dintre Agenția Națională a Zonei Montane, Oficiul Național al Registrului Comerțului (ONRC), Institutul Național de Statistică și Studii Economice (INSSE), Ministerul Finanțelor (MF), Agenția Națională de Administrare Fiscală (ANAF), cadrul de reglementare al Punctelor Gastronomice Locale s-a completat prin încadrarea de către INSSE a activității economice desfășurate în Punctul Gastronomic Local (PGL) pe codul CAEN 5610-Restaurante.

De asemenea, trebuie menționată acceptarea de către Oficiul Național al Registrului Comerțului din România a atestatului eliberat participanților la cursurile de formare profesională organizate de către ANZM, destinate persoanelor care doresc să înființeze un Punct Gastronomic Local, ca document care poate fi utilizat în cadrul procesului de înregistrare la ONRC, în calitate de persoană fizică autorizată, întreprindere individuală sau, după caz, întreprindere familială, potrivit prevederilor Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 44/2008 privind desfășurarea activităților economice de către persoanele fizice autorizate, întreprinderile individuale și întreprinderile familiale, cu modificările și completările ulterioare, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 182/2016.

Figura 3. Evoluția Numărului de Puncte Gastronomice Locale în perioada 2018 – august 2023

An	2018	2019	2020	2021	2022	August 2023	TOTAL	%
Nr. PGL la nivel național	6	43	57	82	58	57	303	100%
Nr. PGL situate în zona montană conform delimitării extinse din Ordinul comun 97/1332 din 2019 - 948 localități	4	26	38	69	43	21	201	66,33%

Sursa: Agenția Națională a Zonei Montane

Se observă o creștere semnificativă a numărului de Puncte Gastronomice Locale începând cu anul 2019, care aproape s-a dublat în anul 2021, în condițiile unei piețe a unităților de alimentație publică în scădere și pe fondul generat de o de reticiență în dezvoltarea de noi afaceri în domeniul alimentar. în contextul Pandemiei COVID-19. La sfârșitul lunii august 2023, în România existau un număr de 303 PGL-uri, dintre care, 201 – 66,33% din total, în zona montană. Acestea vin să completeze într-un mod armonios, oferta turistică deja existentă în arealul montan.

Există un interes din ce în ce mai mare pentru deschiderea unor astfel de unități de alimentație, care vin să valorifice într-un mod eficient, produsele agroalimentare din gospodărie, prin intermediul lanțului scurt alimentar: „de la fermă la furculiță.

Concluzii:

Punctul Gastronomic Local reprezintă un concept ce răspunde cerințelor crescânde în România, privind înființarea unor unități de alimentație publică de tip familial, situate în mediul rural, care să ofere produse și preparate alimentare specifice diverselor zone geografice, cu respectarea normelor și condițiilor de igienă și siguranță alimentară. Extinderea acestor unități, permite dezvoltarea durabilă a comunităților din zona rurală și a

gospodăriilor țărănești, pescarilor din Delta Dunării, oierilor, viticultorilor, pomicultorilor, apicultorilor, vânătorilor și a altor categorii, care prin intermediul PGL pot să își valorifice superior produsele agricole obținute prin dezvoltarea activității economice complementare de servire a alimentelor produse local. Această abordare, răspunde obiectivelor din Pactul Verde European, unde strategia UE “De la Fermă la Consumator” reprezintă un nou concept prin care europenii apreciază sustenabilitatea alimentară și unde lanțurile scurte de vânzare sunt baza acestui model. PGL reprezintă cel mai scurt lanț de vânzare, neavând nici un intermediar, fiind compus doar din producător și consumator. Contribuie substanțial la păstrarea și promovarea patrimoniului cultural local, material (patrimoniu arhitectural rural, obiecte culturale, etc.) sau imaterial (patrimoniu gastronomic, tradiții, obiceiuri, etc.) care ne definește identitatea națională. Este o modalitate eficientă de valorificare a produselor din gospodăria țărănească în unități de alimentație publică de tip familial, ținând cont de specificul fiecărei zone/regiuni turistice cu tradiții gastronomice recunoscute. Diversificarea activității agricole într-o gospodărie rurală prin înființarea de Puncte Gastronomice Locale reprezintă o nouă oportunitate, care contribuie astfel la dezvoltarea mediului rural într-o manieră sustenabilă, prin crearea de locuri de muncă, menținerea coeziunii comunităților locale și păstrarea tradițiilor culinare, în armonie cu natura.

Referințe bibliografice:

1. Popa Sonia, Belu Nicoleta – Rolul Punctelor Gastronomice Locale în dezvoltarea sustenabilă a zonelor rurale montane - Institutul de Cercetare - Dezvoltare pentru Montanologie Cristian, Sibiu, octombrie 2021
2. Ungureanu, D., Ungureanu Dana Alina – Activități turistice complementare posibile în gospodăria rurală montană – în „Romanian Rural Tourism in International Context. Present and Prospects”, volumul 46, Editura „Performantica”, Iași, 2020
3. Ordinul Președintelui ANSVSA nr.111/2008, privind aprobarea Normei sanitare veterinare și pentru siguranța alimentelor privind procedura de înregistrare sanitară veterinară și pentru siguranța alimentelor a activităților de obținere și de vânzare directă și/sau cu amănuntul a produselor alimentare de origine animală sau nonanimală, precum și a activităților de producție, procesare, depozitare, transport și comercializare a produselor alimentare de origine nonanimală, cu modificările și completările ulterioare;

4. Ordinul Președintelui ANSVSA nr.106/2019 pentru modificarea și completarea Normei sanitare veterinare și pentru siguranța alimentelor privind procedura de înregistrare sanitară veterinară și pentru siguranța alimentelor a activităților de obținere și de vânzare directă și/sau cu amănuntul a produselor alimentare de origine animală sau nonanimală, precum și a activităților de producție, procesare, depozitare, transport și comercializare a produselor alimentare de origine nonanimală, aprobată prin Ordinul președintelui Autorității Naționale Sanitare Veterinare și pentru Siguranța Alimentelor nr. 111/2008;

Puncte Gastronomice Locale – suport de curs – ANZM – 2021

ESSENȚELE VALORICE ALE EDUCAȚIEI CULTIVATE ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

Irina RUSU*

CZU 37.0:821.135.1.0

Rezumat: *În articolul dat am elucidat, prin prisma operelor literare, câteva din valorile general-umane, culturale, etice și morale, determinând astfel contribuția lor majoră în valorificarea trăsăturilor definitorii în educarea generațiilor de elevi. Acestea scot în evidență adevărate calități și comportamente ale personajelor, determinând astfel valoarea contextului reflectat, ca element comun prin conturarea unor trăsături distincte. Așadar, valorile general-umane sunt fundamentale și necesare, deoarece servesc drept referință pentru a ști ce este bine și ce este greșit. Autorii de referință pe care i-am abordat sunt: Petre Ispirescu, Ion Creangă, Ioan Slavici, George Călinescu, Liviu Rebreanu, Mircea Eliade, cei care au re-vigorat prin creațiile lor adevărate valori, contribuind astfel la relevarea unui stil autentic și original, mai dinamic și unic în evoluția literaturii române.*

Cuvinte-cheie: valoare, axiologie, operă, literatură, valoarea cititorului, valoarea textului, valori umane.

* **Irina RUSU**, profesoară de limba și literatura română, grad didactic superior, Colegiul „Alexei Mateevici” din Chișinău, irina.rusu45@gmail.com

THE VALUE ESSENCES OF CULTIVATED EDUCATION IN ROMANIAN LITERATURE

Abstract: *In the given article, I elucidated, through the prism of literary works, some of the general human, cultural, ethical and moral values, thus determining their major contribution in the valorization of the defining traits in educating generations of students.*

They bring out the true qualities and behaviors of the characters, consequently determining the value of the reflected context, as a common element by outlining distinct features.

Therefore, general human values are fundamental and necessary because they serve as a reference to differentiate between right and wrong. The reference authors I approached are: Petre Ispirescu, Ion Creangă, Ioan Slavici, George Călinescu, Liviu Rebreanu, Mircea Eliade, those who revived true values through their creations, thus contributing to the revelation of an authentic and original style, more dynamic and unique in the evolution of Romanian literature.

Keywords: value, axiology, literary work, literature, reader value, text value, human values.

Umanitatea a fost creată cu ajutorul valorilor care în timp au devenit atât de numeroase și complexe încât este foarte greu de stabilit care sunt cele mai importante dintre ele. Valorile și principiile de viață ne fac ceea ce suntem noi ca și oameni, iar acestea pot fi bune sau rele în funcție de situație. Prin urmare, toate informațiile pe care le obținem sunt filtrate conform viziunii noastre ce presupune rezultatul combinației dintre modul de gândire, moralitate și rațiune.

În societatea noastră pe care o traversăm, valorile general-umane s-au amestecat cu cele orientate spre cultul mediocrității. Considerăm, că valoarea este cel mai apreciat lucru al omului, și anume, prin ea omul se cunoaște, se (re)prezintă, îl putem percepe ce fel de persoană este. Valoarea este fapta pe care ai făcut-o cu plăcere și pe care nu o poți schimba pe bani sau pe alte comori de preț. Cultivând aceste valori, formăm o generație de oameni capabili să mențină inteligența și rațiunea umană la nivel, inspirându-ne din acțiunile și gândurile personajelor create de scriitori. Un impact aparte îl au operele literare, care creează tipuri de oameni cu suflet curat, ghidați de lumina bunătății, a căror har emană vorba dulce și divină.

Adrian Ghicov are convingerea că a educa prin text, din punct de vedere axiologic, înseamnă a-l învăța pe elev să poată citi și vizualiza o valoare, să poată lua atitudine, a manifesta gusturi, predilecții, simpatii, dorințe, interese în spiritul umanității. Prin urmare, relația dintre valoare și educație este importantă pentru întregul sistem de învățământ, deoarece cunoașterea și valorizarea valorilor este reperul fundamental al umanizării tipului uman și al dezvoltării potențialului său creativ, psihologic și social. Prin lecția de literatură, dacă aceasta poartă amprenta didactico-axiologică, trebuie să se producă un proces autentic de cunoaștere a valorilor și altul este de a pune în valoare, adică de recunoaștere și de valorificare a lor.

Ramona-Elena Mocanu este de părere că în procesul însușirii valorilor umane de către elevi, literatura contribuie în mod esențial, mai ales prin abordarea unor texte din perspectivă axiologică, în cadrul unor proiecte tematice extracurriculare și transdisciplinare. Acestea au dovedit o mare capacitate de a-i mobiliza pe elevi și de a-i motiva, mai ales, dacă textele alese sunt variate ca structură, limbaj și subiect, incluzând aici texte care ilustrează tematici contemporane și texte din literatura universală, devenind o pledoarie pentru amplificarea studiului literaturii în școală.

Dacă ar fi să ne referim la basmele lui Petre Ispirescu, deși sunt profund populare prin esență și formă, s-au impus alături de capodoperele literaturii scrise, demonstrând vigoarea și calitatea creațiilor artistice izvorâte din experiența de viață, din tradițiile și năzuințele maselor populare. Basmul, ca valoare educativă și formativă, dezvoltă și stimulează procesele cognitive și afective ale elevilor și contribuie la formarea trăsăturilor specifice voinței și caracterului. Prin basme ne formăm reprezentări și noțiuni despre valorile general-umane precum: dreptatea, cinstea, curajul, vitejia, perseverența, hărnicia etc. Pe fundalul universal al basmului fantastic, Petre Ispirescu reflectă valorile specifice fiecărui popor, atât prin asimilarea tiparelor compoziționale și a elementelor de cod la structurile culturale proprii, cât și prin creație originală. Există în basmul popular românesc o preferință pentru anumite personaje, care-i definesc idealul etic și orizontul spiritual. Acesta este eroul tipic numit Făt-Frumos, totodată universal ca funcție narativă, dar autohton prin sonoritatea și sentimentalismul muelui. Și în cazul personajului feminin, numele Ileana Cosânzeana indică atributul frumuseții, întărit prin formule caracterizatoare succinte: „Ileana Cosânzeana, din cosița floarea-i cântă, noua-mpărății ascultă”, în așa fel,

basmul fantastic devine o oglindă a satului românesc, a mentalității și orizontului său cultural.

Având în vedere întreaga operă literară a lui Ion Creangă, alături de Petre Ispirescu, doi povestitori în oglinzile basmului, am zice că ambii au multiple valențe educative și morale, au o creație artistică ce proiectează ruralitatea autentică în imaginea literară, coexistând în același timp în ficțiune și în realitate. Autorii dețin exprimări inconfundabile, rezultat al prelungirii realității în poveste. Ion Creangă este o ființă jovială și socialabilă, care râde din inimă, râde spre a stârni hazul. Râsul lui nu pedepsește, e semn al dragostei de oameni, sentiment pe care l-a presărat și în opera sa, reflectând astfel acele valențe general-umane despre care numai el le-a putut identifica atât de minuțios și atât de aproape de inima cititorului.

Garabet Ibrăileanu observă că poveștile lui Creangă „sunt bucăți rupte din viața poporului moldovenesc” [2, p. 4]. Temele inspirate din folclorul național sau universal sunt dezvoltate în mod original și creativ. Talentul înăscut al scriitorului, ca și cunoașterea profundă a trăsăturilor moral-spirituale ale poporului, au făcut din Creangă „creatorul unei comedii umane tot așa de profundă și de universală în tipicitatea ei, precum aceea a lui Sadoveanu” [3, p. 2].

În povești, povestiri și basme se întrezărește plăcerea de a portretiza și de a clasifica umanitatea morală ce presupune un mod de a vedea lumea: „se vede lucru că așa e făcut omul sa nu fie singur”. Ion Creangă ilustrează astfel, într-o viziune personală, concepția poporului nostru cu privire la necesitatea pedepsirii abuzului și nedreptății, în numele unui ideal de viață superior. Ne întrebăm: Ce nou aduce Ion Creangă spre deosebire de ceilalți autori? Presupunem că este autenticitatea faptului lingvistic, exprimări memorabile, forța de a crea o limbă nouă după tiparele celei populare, ea fiind un inepuizabil izvor de autenticitate. Valeriu Cristea afirma: „Creangă iese pe jumătate din trunchiul viguros al literaturii populare pentru a se înscrie în specia literaturii culte. El este miticul Centaur, de o unică splendoare a culturii noastre” [4, p. 16].

În realizarea poveștilor sale, Ion Creangă pornește de la modele populare, reactualizând teme de circulație universală cu o vechime uneori mitică. În povești și nuvele, sfâtosul bunic din Humulești nu observă, ci demonstrează valori morale milenare. Spre exemplu: În „Capra cu trei iezi” este ilustrarea iubirii de mamă; Personajul Dănila Prepeleac dovedește că prostul are noroc; „Punguța cu doi bani”, dă satisfacție moșilor care nu trăiesc bine cu

babele; „Povestea porcului” arată că pentru o mamă și cel mai pocit prunc e un Făt-Frumos; „Fata babei și fata moșneagului” este vestita dramă a copiilor vitregi; În „Soacra cu trei nurori” dăm de veșnicul conflict între noră și soacră, care ține mai mult de feciori; „Povestea lui Stan Pățitul” e fabula bărbatului; „Ivan Turbincă”, demonstrează că moartea a fost lăsată cu socoteală și „Povestea lui Harap-Alb” e un chip de a dovedi că omul de soi se vedește sub orice strai. „Povestea lui Harap-Alb” reușește să concentreze, printr-o succesiune de întâmplări în care eroul parcurge un drum anevoios și prin care acesta trebuie să-și dovedească o serie de calități general-umane, regăsite atât de des în operele crengiene, calități indispensabile în procesul maturizării sale, principiul etic și moral fundamental conform căruia omul este o oglindire a propriilor sale acțiuni, iar faptele bune vor fi întotdeauna răsplătite. Harap-Alb devine un erou exemplar nu prin însușirile miraculoase, așa cum se întâmplă în basmele folclorice, ci prin extraordinara lui autenticitate umană. Stăpânit adeseori de frică, plin de naivități și slăbiciuni omenești, este nevoit să dea primele probe de curaj și bărbăție. Bunătatea și mila îl situează în registrul simbolic al forțelor binelui. Prin ele își face ajutoare care îl scot din impas. Înfrângerea propriilor slăbiciuni în procesul anevoios al devenirii îl conduce la dobândirea conștiinței de sine și a libertății sale morale. Eroul individualizat și prin nume are de înfruntat multe primejdii fără de care destinul său de conducător înțelept, receptiv la durerile și suferințele celor mulți nu s-ar fi împlinit. Nici „Amintirile din copilărie” nu ies din această formulă și simbolizează destinul oricărui copil.

Considerat creatorul realismului țărănesc, Ioan Slavici a scris peste optzeci de nuvele și schițe în care abundă cu personaje tipice din spațiul rural, iar sufletele lor au profunzimi nebănuite, sunt traversate de onestitate și de trăiri nobile. Sunt recunoscute preocupările scriitorului pentru etic și estetic, întrucât, ele transcend conceptele general-umane de bine sau rău, frumos sau urât, adevăr sau neadevăr, moral sau immoral, acest cod de principii și valori a fost însușit din familie și desăvârșit prin filieră artistică, Viețile personajelor le sunt complicate de legi și orânduirii sociale, iar adesea, mutilate de mâna oarbă a destinului necruțător. Ca scriitor, Ioan Slavici este un clasicist, a cărui operă se impune prin unitate și armonie compozițională, prin echilibru între forțele antrenate și prin promovarea frumosului, care nu poate fi valorizat decât în funcție de bine și adevăr. Poveștile sunt proiectate pe fundalul folclorului, tradițiilor și obiceiurilor specifice locului, care exprimă,

felul de a simți și de- a gândi al comunității dintr-o anumită zonă. Conform opiniei critice, operele lui Ioan Slavici conturează o frescă a moravurilor și a comportamentului specifice locuitorilor din Ardeal, o lume în care triumfă binele și adevărul, cinstea și dreptatea, norme etice pe care omul trebuie să le respecte. Slavici, fiind un autor moralist, un fin psiholog și un creator de tipuri umane, aplică în opera sa noțiunea fundamentală de omenie și virtuți morale precum: sinceritatea, demnitatea, buna-credință, cinstea și iubirea de adevăr. Întreaga creație a lui Ioan Slavici este o pledoarie pentru echilibrul moral, pentru chibzuință și înțelepciune, pentru fericire prin iubirea de oameni și păstrarea măsurii în toate.

Prin prisma romanului „Mara”, Ioan Slavici dorește să arate că dragostea adevărată și, mai cu seamă, iubirea copiilor, întemeierea unei familii șterg orice urme de diferențiere între oameni ce aparțin diferitor naționalități. Principalul sentiment influențat de destin este dragostea, ce devine o forță a naturii, iar personajele cunosc puterea ei de neînvins. Personajul titular al romanului, precupeața Mara, este o femeie activă și întreprinzătoare care încearcă să răzbată în viață cu o dârzenie aproape bărbătească. „Prin muncă neobosită și prin chibzuință, ea reușește să adune o avere considerabilă pentru a le crea copiilor ei o situație economică îndestulată, încercând în același timp să le conducă viața după propria ei dorință. Personajul îmbină cumpătarea cu afecțiunea maternă, fără a-și pierde nicio o clipă bunul simț” [5, p. 286]. Toate personajele lui Slavici zămislesc adevărate valori care sunt adevărate caractere, conturându-se ca indivizi energici prin faptele pe care le întreprind, prin atitudinea ce o adoptă în diferite împrejurări, prin impresia ce o lasă asupra celor din jur. Judecat din prisma personajelor create, Mara exprimă triumful puterii morale a omului în confruntarea cu timpul social și individual. Ioan Slavici zugrăvește cu dramatism sufletul țărănesc de peste munți, anticipând cu mulți ani creațiile literare ale lui Ion Agârbiceanu sau Liviu Rebreanu. Principala critică adusă romanului „Mara” este didacticismul etic pronunțat, aspect pe care criticul Pompiliu Constantinescu îl considera „țara iremediabilă a romanului” [6, p. 3], astfel, desfășurarea narațiunii este menită să ilustreze o idee morală prestabilită: datoria oamenilor de a respecta conveniențele sociale, iar comportamentul personajelor urmează riguros această intenție a autorului.

Un alt personaj extraordinar al romanului „Mara” de Ion Slavici este Persida, care se detașează de Mara prin dramatismul trăirilor sufletești, prin

virtuțile și energia cu care este glorificată, dar mai ales prin forța sentimentului de iubire care-i dă tăria să învingă toate piedicile și greutatea ivite.

Astfel, se poate afirma că Persida, prin dragostea renegată și condamnată nu doar de instanțe exterioare, parcurge un adevărat traseu inițiativ, care-i formează personalitatea și o maturizează. Persida poate servi un model de personaj pentru învățarea unor lucruri noi. Această eroină este un personaj complex ce sfidează cu demnitate prejudecățile. Persida uimește prin caracterul ei hotărât și încrederea deosebită în propria-i persoană, astfel fiind convinsă că Națl îi este destinul și menirea ei, dărză și hotărâtă să facă așa cum o îndeamnă inima, Persida pleacă la Viena cu Națl, pentru că „viața pentru ea sunt numai clipele petrecute cu dânsul și de aici înainte totul e zbuciumare, neliniște, mistuire, dorință fierbinte”. Întreg zbuciumul ei sufletesc, izvorât din respectarea valorilor impuse de tradiție, pe de o parte, și din simțirea sinceră și profundă pentru Națl, pe de altă parte, se va topi, pentru o perioadă, în fericirea ce le-a cuprins viața acolo, departe de lume, în acea izolare benefică.

Persida este o admirabilă și devotată soție, nu-l va părăsi nici când Națl va deveni neglijent, bețiv și brutal : “Orișice s-ar întâmpla, ești soțul meu, și dac-ai fugi tu de mine, eu aș alerga..cu toată inima după tine”, aceasta îi conturează fidelitatea și dragostea infinită a ei pentru Națl.

Ea uimește printr-o răbdare deosebită, ceea ce participă la crearea profilului său moral, ea suferă totul în numele dragostei (bețiile și jocul de cărți a lui Națl) și în același timp, ea este conștientă și iubitoare, aceasta evidențiându-se atunci când are de ales între iubirea pentru Națl și iubirea pentru Dumnezeu, aceasta îl alege pe Națl. În ipostaza de noră Persida este respectuasă, ea respectă și acceptă conceptele soacrei și socrului, oricât de nedrepte ar fi, dar totodată și înțeleghătoare, ea acceptă ca fiul ei să fie botezat în religie catolică, înțelegând că aceasta e unica cale de a se împăca cu familiile și de a evita conflicte.

În acest sens, Persida este un model care vine să ne învețe lucruri cu adevărat valoroase. Din faptele și acțiunile ei putem însuși o complexitate de învățături profunde. Persida ne învață să fim răbdători și să luptăm pentru ceea ce ne aparține. Indiferent de obstacole să nu încetăm să credem în noi, să fim demni și încrezători. Trebuie să luptăm cu ardoare pentru ceea ce iubim și nicidecum să nu cedăm, iar Persida este un viu exemplu ce demonstrează acest lucru. Reeșind din toate faptele ei percepem un ca-

racter sensibil și puternic în același timp, iar asta nu ne poate fi decât de un mare folos. Generozitatea, bunătatea și blîndețea Persidei au învins până la urmă brutalitățile lui Națl, zgârcenia Marei și orgoliul nemăsurat al familiei Hubăr. Astfel, Persida este o lecție de viață ce cuprinde o multitudine de aspecte și valori general umane, care reușesc prin excelență să ne atingă spiritele și să ne invite la o meditație individuală.

George Călinescu este autorul primelor romane citadine de tip clasic. Prin romanul „Enigma Otiliei” se aduce o viziune originală, de tip balzaciană, modernă, situat între tradiție și inovație. Scriitorul îmbină cu o suplețe deosebită tehnicile balzaciene cu viziunile realiste, elemente ale romanului modern: introspecția, finețea, luciditatea și precizia analizei psihologice, interesul pentru elemente contradictorii, tulburătoare și derutante, pentru involuții, degradări psihice (alienarea, senilitatea, dedublarea conștiinței), pentru studiul consecințelor eredității. Opera literară poartă, totuși, amprenta de critic a autorului prin toate calitățile general-umane transmise: trăsăturile clasice ale avarului, obsesia maniei banilor, răul conștiinței și spiritul malefic al personajelor, răutatea, violența, ipocrizia, averiile. Considerat unul dintre cei mai importanți critici literari români din toate timpurile, G. Călinescu și-a lăsat amprenta și asupra literaturii române prin romanele sale obiective, de tip balzacian. „Magia banului, magnetismul aurului, superstiția averii sunt poate cel mai răspândit motiv al zadarnic frământărilor noastre vieți. Pentru bani se jertfește totul: liniștea, cinstea, iubirea proprie și a celorlalți” [7, p. 3]. Dintre toate elementele care definesc universul existenței umane, banul este cel care influențează în cea mai mare măsură destine individuale și colective. În numele acumulării de capital se fac sacrificii nejustificate, se renunță la valori morale, fără a se lua în calcul efemeritatea valorilor reprezentate de bani. Cu alte cuvinte, „aceste trăsături sunt arme ce dezgolesc sufletul uman, lăsându-l fără scrupule și valori morale.”

Apariția lui Liviu Rebreanu în literatura română înseamnă un moment de revelație. În operele sale creează oameni tipici, apropiindu-se de misterul eternității. Romanul „Padurea spânzuraților” este și o dramă de conștiință a omului pus față în față cu o istorie necruțătoare. Pe fundalul evenimentelor tragice din primul război mondial, tânărul Apostol Bologa, român din Transilvania integrată pe atunci în Imperiul Austro-Ungar, trăiește o experiență cu implicații existențiale, precum: viață, moarte, iubire, datorie, Dumnezeu, suferință și izbăvire, care într-un final își schimbă con-

ținutul. Apostol Bologa crezuse că are în conștiința sa edificii puternice, noțiuni morale statornice în convingeri și atitudini cu privire la stat, patrie, datorie, neam, etc. Însă în contact cu realitatea vieții, cu o nouă experiență, aceste așa-zise valori morale prind un alt conținut. De aici, amplificarea incertitudinilor și zbuciumul imens îl vor împinge la fapte decisive. Dar Liviu Rebreanu nu se limitează la atât; luciditatea, clarviziunea sa realistă îl fac să dezvăluie conținutul concret al vieții în condițiile satului asaltat de relațiile capitaliste, îl fac să înțeleagă întreg caracterul iluzoriu al „soluțiilor” preconizate de unii scriitori, să intuiască conflictul generator de tragism între calitățile individuale ale țăranului și limitele logice ale vieții în capitalism, conflictul valorilor umane „tradiționale” cu tendințe individualiste acaparatoare.

În cazul lui Mircea Eliade, constatăm că are conștiința propriei valori formată din anii copilăriei, desigur, îmbunătățită la fiecare răstimp al vieții. Întotdeauna în căutare de sine, testând diferite stări ale timpului și pășind peste etapele firești ale existenței, el se înscrie perfect în ceea ce ar reprezenta personajul gânditor, intelectual și creator autentic. Anume din aspectele și evenimentele descrise în „Romanul adolescentului miop” ne dăm bine seama cum s-a constituit personalitatea și viața autorului. Evocat la persoana I, autorul, în primul rând explică de ce „trebuie să scriu un roman”: „Pentru că am rămas singur, m-am hotărât să încep chiar azi „Romanul adolescentului miop”. Voi lucra în fiecare după-amiază. Nu am nevoie de inspirație; trebuie să scriu, doar, viața mea, iar viața mi-o cunosc, și la roman mă gândesc de mult” [8, p. 17]. Chiar în debutul romanului procesul de alegere a personajelor arată că urmează să avem de-a face cu un bildungsroman, o carte a devenirii. „Adevărul e că Romanul adolescentului miop va fi o serie de scene, de impresii, de portrete și de concluzii asupra mediului școlăresc și sufletului adolescenților. Sunt sigur că romanul meu nu va cuprinde concluzii; pentru că eu însumi nu le-am găsit până acum...” [8, p. 21]. Acestea sunt frământările prin care trece autorul matur, în momentul când își rememorează copilăria și adolescența, gata să le înșire pe hârtie. Un motiv specific răstimpului copilăriei și preadolescenței, întâlnit la începutul romanului, este descoperirea lumii prin citit, în cadrul școlii, moment constituent al Bildungsromanului. Cu cât citești mai mult cu atât înveți despre viață mai multe...” [8, p. 25]. Sfaturile și învățăturile tot vin de la Robert, care se consideră geniu: „- Cum poți trăi tu fără iubire, fără

femeie, fără aventuri, continuă Robert cu ochii în coroana teiului. - Uite că trăiesc, constatai eu, umil. - Și asta numești tu viață, tinerețe ...?” [8, p. 33]. La fel trebuie menționate, în acest context, trăirile și meditațiile ce urmează după lectura unor cărți ce te fac să crești sufletește și să înțelegi unele lucruri de care doar bănuiai ulterior.

Lectura cărților și regăsirea sa în personajele din ele, ca o oglindă a lui, dar în care se vedea altcineva, așa cum ar fi regăsirea sa în copilăria și adolescența lui Papini - ca și acesta, era urât, foarte miop, devorat de o curiozitate precoce și fără margini, voind să citească tot și visând să poată scrie despre toate. Aidoma lui, iubea singurătatea și se înțelegea numai cu prietenii inteligenți sau erudiți. Totodată simțirea că e superior tuturor colegilor săi, în special pentru efortul cu care se străduia să-și lărgască și aprofundeze cultura, erudiția și inteligența. Aflarea în plină criză de pubertate, când se descoperea în fiecare dimineață mai urât, mai stângaci, iar la întâlnirile cu fetele de vârsta sa, înțelegea cât este de timid și de neatrăgător, în comparație cu unii din prietenii săi. Starea aceasta s-a perpetuat agravându-se până la absolvirea liceului. Corigența la matematică îl face să mediteze asupra viitorului. Eșecurile îl pun în fața deciziilor extraordinare: sinuciderea, fuga de acasă peste hotare etc. Acum știu cine sunt.” [8, p. 62]. El, care, în de curând avea gânduri de sinucidere sau de fugă de acasă, ura matematica și germana, a ajuns, în final, în urma unor apăsătoare judecăți de conștiință, să le adore... Prin urmare, depistăm în acest roman următoarele etape în devenirea eroului: complexe puberului, experiențele fizice de autopedepsire întru cunoaștere, jurnalul ca oglindă a sufletului, umilința și ura, prietenii cu „eroii” romanului, durerea, jurămintele pentru sine, tristețea, așteptarea, bătălia cu viața, lupta cu credința / necredința, tipicele viziuni cruciale, crizele de melancolie, condiția singurătății. Avem, așadar, un extraordinar Manual de sinceritate, din care nu lipsește nimic specific vârstelor de găsire a căii spre sine, spre înțelegerea de sine, o lecție perfectă de autocunoaștere.

În cele din urmă, pot afirma cu certitudine că personajele literare stau la baza dezvoltării noastre. Și dacă ași trece la persoana I, aceste opera literare mi-au șlefuit caracterul, mintea și sufletul. De la fiecare personaj în parte am cules bunătate, înțelepciune, frumusețe sufletească, perseverență, curaj. Protagonștii operelor care m-au captivat mi-au plantat în suflet semințele valorilor umane: Binele, Dreptatea, Pacea, Onoarea, Adevărul, iar florile răsărite din aceste semințe înfloresc și astăzi în adâncul conștiinței mele.

Valorile general-umane, culturale, morale și etice, parte esențială a operelor studiate, descoperite prin intermediul conținuturilor curriculare, formale și informale, se vor integra în cunoștințele generale ale elevului, punând baza unei comunicări interculturale. Totalitatea însușirilor care dau preț sau importanță unui lucru sau unei persoane depinde îndeosebi de moștenirea și deschiderea interumană, mentalitate, modul de gândire, tendințe estetice. Valorile general-umane exercită o puternică influență asupra dezvoltării personalității, asigurând condiții favorabile formării unei imagini cât mai completă asupra lumii, oferind capacitatea înțelegerii multiplelor forme ale vieții și dând posibilitatea acestuia de a-și câștiga autonomia. Cu regret, astăzi trăim într-o lume a iluziei tehnologice, locuim pe o insulă ispititoare, conviețuim într-o lume îmbrăcată în amăgiri, secrete, cu amprenta unor suflete dezgolite, - o lume mai puțin preocupată de adevăratele valori. În major, sunt mulți scriitori care au conturat adevăratele valori umane, dar puțini dintre noi sunt cei care le posedă. Îndemn pe toată lumea să citească, iar lectura să devină o pasiune. Citind, nu veți fi niciodată singuri, mereu vă veți împrieteni cu noi eroi care să vă lumineze viața.

Referințe bibliografice:

1. VIANU, T. Introducere în teoria valorilor. București: Albatros, 1997. 134 p. ISBN 973-24-441-85.
2. IBRĂILEANU, G. Scriitori români și străini. București: Editura pentru literatură. 1966.
3. MANOLESCU, N. Studii despre Creangă. București: Albatros 1973. 245 p.
4. CRISTEA, V. Dicționarul personajelor lui Creangă. Iași: Edit Princeps, 2011. 160 p. ISBN 978- 606-523-022-4.
5. CREANGĂ, I. Povești. Povestiri. Amintiri. București: Regis, 2000. 286 p. ISBN 973-97196-4-3.
6. MICU, D. Scurtă istorie a literaturii române, vol. 1. București: Iriana, 1994. ISBN 973-96098-9-9.
7. CONSTANTINESCU, P. I. Slavici. «Mara» – un roman. În: Mișcarea literară, anul II, nr. 40- 41, 15 august 1925, p. 3.
8. ELIADE M. Memorii, I-II, Editura Humanitas, București, 1991.
9. <https://www.scribd.com/document/369587912/Literatura-%C8%98i-Valo-rile-simpozion>.
10. GHICOV, A., art. Devenirea axiologică a cititorului și vorbitorului prin textul literar: experiențe și recomandări, Cluj, 2017; MOCANU R.-E. art. Literatură – valoare în sine și vehicul de valori perene și personale, Cluj, 2017.

CUPRINS

PREFAȚĂ	3
AL DOILEA SUMMIT AL COMUNITĂȚII POLITICE EUROPENE: REFLECTAREA ÎN PRESA INTERNAȚIONALĂ / THE SECOND SUMMIT OF THE EUROPEAN POLITICAL COMMUNITY: THE REFLECTION IN THE INTERNATIONAL PRESS Svetlana CEBOTARI	5
ASPECTE SECURITARE ALE PROCESULUI DE ADERARE A REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ / SECURITY ASPECTS OF THE ACCESSION PROCESS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE EUROPEAN UNION Serghei SPRÎNCEAN	25
POLITICILE PUBLICE - INSTRUMENT IMPORTANT ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII UMANE ȘI SOCIALE ÎN STATUL DEMOCRATIC CONTEMPORAN / PUBLIC POLICIES - AN IMPORTANT INSTRUMENT IN ENSURING HUMAN AND SOCIAL SECURITY IN THE CONTEMPORARY DEMOCRATIC STATE Ludmila ROȘCA	32
PANELUL 1. PROMOVAREA VALORILOR DEMOCRAȚIEI EUROPENE.....	45
DEMOCRAȚIA EUROPEANĂ ÎN PRACTICĂ: ROLUL ȘI LIMITELE PRINCIPIULUI TRANSPARENȚEI CA PANACEU / EUROPEAN DEMOCRACY IN PRACTICE: THE ROLE AND LIMITS OF THE PRINCIPLE OF TRANSPARENCY AS A PANEACE Marie LEONTE	46

SECURITATEA PE AGENDA EDUCAȚIEI: CAZUL UCRAINEI ȘI REPUBLICII MOLDOVA / SECURITY IN EDUCATIONAL AGENDA FOR THE CANDIDATE COUNTRIES: UKRAINE AND MOLDOVA CASES	
Anatolii KRUGLAȘOV	64
GEORGIA'S FOREIGN POLICY IN SHAKE: APPEASEMENT VS. EURO-ATLANTISM / POLITICA EXTERNĂ A GEORGIEI: ALINIERE/ NEALINIERE VS EURO-ATLANTISM	
Vakhtang MAISAIA	74
VALORI MORALE ȘI VALORI DEONTICE / MORAL AND DEONTIC VALUES	
Ionel NARIȚA	81
NARAȚIUNI ANTIEUROPENE ȘI ANTIDEMOCRATICE PRIVIND UCRAINA, PROMOVATE DE PRESA RUSĂ / ANTI-EUROPEAN AND ANTI-DEMOCRATIC NARRATIVES ABOUT UKRAINE PROMOTED BY THE RUSSIAN PRESS	
Marin GHERMAN	91
[DEZ]INFORMAȚIA CA ARMĂ ÎN RĂZBOIUL RUSIEI ÎMPOTRIVA UCRAINEI: DIMENSIUNEA EUROPEANĂ / [DIS]INFORMATION AS THE WEAPON IN RUSSIAN WAR AGAINST UKRAINE: EUROPEAN DIMENSION	
Natalya NECHAYEVA-YURIYCHUK.....	101
CULTURA CA MODALITATE DE UMANIZARE A UNEI PERSOANE / CULTURE AS A WAY OF HUMANIZING A PERSON	
Adela MANOLII	112
CONSOLIDAREA IDENTITĂȚII EUROPENE PRIN EDUCAȚIE ȘI CULTURĂ / CONSOLIDATION OF EUROPEAN IDENTITY THROUGH EDUCATION AND CULTURE	
Simion ROȘCA	118

ROLUL TINERILOR ÎN CONSTRUCȚIA DEMOCRAȚIEI PARTICIPATIVE - ALINIERE LA TENDINȚELE DE DEZVOLTARE ASUMATE DE UNIUNEA EUROPEANĂ / THE ROLE OF YOUNG PEOPLE IN THE CONSTRUCTION OF PARTICIPATORY DEMOCRACY - ALIGNMENT WITH THE DEVELOPMENT TRENDS ASSUMED BY THE EUROPEAN UNION Alexandra COLȚA	131
ACTIVISMUL JUDICIAR – PRECONDIȚIE A EFICIENȚEI GUVERNĂRII / JUDICIAL ACTIVISM - A PRECONDITION FOR GOVERNANCE EFFICIENCY Valentina URSU, Ludmila ROȘCA.....	148
RENAȘTEREA PATRIEI „PRIN NOI ÎNȘINE” / THE REBIRTH OF THE HOMELAND „THROUGH OURSELVES” Ion IFRIM.....	162
FORMAREA CONTINUĂ A JUDECĂTORILOR: PILON PENTRU DEZVOLTAREA RESPONSABILITĂȚII DISCIPLINARE ȘI MENȚINEREA SECURITĂȚII JURIDICE ÎN SOCIETATEA DEMOCRATĂ / CONTINUOUS JUDICIAL EDUCATION: PILLAR FOR DEVELOPING DISCIPLINARY RESPONSIBILITY AND MAINTAINING LEGAL SECURITY IN A DEMOCRATIC SOCIETY Natalia GAVRILENCO	170
MULTILINGVISMUL – RESURSĂ ESENȚIALĂ ÎN CONTEXTUL PROVOCĂRILOR LUMII CONTEMPORANE / LE MULTILINGUISME - LA RESSOURCE ESSENTIELLE DANS LE CONTEXTE DES DÉFIS DU MONDE CONTEMPORAINE Snejana SÎRBU.....	178

PANELUL 2. VIAȚA – NUCLEU AL SISTEMULUI AXIOLOGIC ÎN SOCIETATEA DEMOCRATICĂ.....	195

FENOMENUL REZILIENȚEI PSIHOSOCIALE: CLARIFICĂRI PSIHANALITICE / THE PHENOMENON OF PSYCHOSOCIAL RESILIENCE: PSYCHOANALYTIC CLARIFICATIONS Zinaida BOLEA	196

MATURITATEA PERSONALĂ ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII INDIVIDUALE / PERSONAL MATURITY IN ENSURING INDIVIDUAL SECURITY Aliona BIVOL	206

SECURITATEA ALIMENTARĂ: ASPECTUL TEORETIC ȘI METODOLOGIC ÎN RETROSPECTIVĂ ISTORICĂ / FOOD SECURITY: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECT IN HISTORICAL RETROSPECT / ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ В ИСТОРИЧЕСКОЙ РЕТРОСПЕКЦИИ Vitalie CAZACU, Vasile SACOVICI	217

SECURITATEA UMANĂ – UN IMPERATIV AL MILENIULUI III / HUMAN SECURITY AN IMPERATIVE OF THE THIRD MILLENNIUM Dana PAIU	238

ROLUL MANAGEMENTULUI RESURSELOR UMANE DIN ARMATA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA PENTRU ASIGURAREA SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII NAȚIONALE / THE ROLE OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN THE NATIONAL ARMY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO ENSURE NATIONAL SECURITY AND DEFENSE Natalia CIOBANU, Ion CIOBANU.....	245

MIGRAȚIA ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ȘI ROLUL FENOMENULUI MIGRAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL EXTINDERII ÎN UE / MIGRATION IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND THE ROLE OF THE MIGRATION PHENOMENON OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF ENLARGEMENT INTO THE EU Elena BĂDĂRĂU.....	275
IMPACTUL ECONOMIC AL EMIGRĂRII FORȚEI DE MUNCĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI CARACTERISTICILE DEMOGRAFICE ALE ACESTEIA / THE ECONOMIC OF LABOR EMIGRATION FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ITS DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS Valeriu SAINSUS.....	282
RAPORTUL DINTRE INDIVIDUALITATE ȘI PERSONALITATE / THE RELATIONSHIP BETWEEN INDIVIDUALITY AND PERSONALITY Ion Ovidiu TATU.....	289
PANELUL 3. EDUCAȚIA – FACTOR IMPORTANT AL EUROPENIZĂRII, AL INCLUZIUNII ȘI INTEGRĂRII SOCIALE.....	299
TRANSNISTRIA 2023 - 31 DE ANI DE SEPARATISM ACTIV / TRANSNISTRIA 2023 - 31 YEARS OF ACTIVE SEPARATISM Andrei GUȚU	300
EDUCAȚIA MULTICULTURALĂ: PROMOVAREA DIVERSITĂȚII ȘI INCLUZIUNII ÎN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT / MULTICULTURAL EDUCATION: PROMOTING DIVERSITY AND INCLUSION IN THE EDUCATIONAL SYSTEM Cristina TULBU-FRUNZE	308

INTERNAȚIONALIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN SPAȚIUL EUROPEAN AL EDUCAȚIEI / INTERNATIONALIZATION OF EDUCATION IN THE EUROPEAN EDUCATION AREA Valeria GARBATOVSKI	336
AVANSAREA PROCESULUI DE INTEGRARE EUROPEANĂ PRIN INTERMEDIUL EDUCAȚIEI ȘI AL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI / ADVANCING THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS THROUGH EDUCATION AND TRAINING Liudmila CUROȘ	352
MODALITĂȚI DE VALORIFICARE A NOILOR EDUCAȚII ÎN CONTEXTUL EUROPENIZĂRII / METHODS OF VALIDATING THE NEW EDUCATION IN THE CONTEXT OF EUROPEANIZATION Violeta COVALI	361
IMPACTUL NOILOR TEHNOLOGII INFORMAȚIONALE ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE A SOCIETĂȚII / THE IMPACT OF NEW INFORMATION TECHNOLOGIES ON THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY Chiril GARBATOVSKI	381
THE PHENOMENON OF NATION – BASED DISCRIMINATION IN EMPLOYMENT IN ISRAEL – HARM OF EQUALITY PRINCIPLES IN A DEMOCRATIC COUNTRY / FENOMENUL DISCRIMINĂRII NAȚIUNILOR PE BAZA LEGILOR DE ANGAJARE ÎN CÂMPUL MUNCII ÎN ISRAEL. DĂUNAREA PRINCIPIILOR DE EGALITATE ÎNTR-O ȚĂRĂ DEMOCRATĂ Noha ALVAKILLI	395
FUNDAMENTAL EDUCATION RIGHTS OF CITIZENS AND MINORITES (THE CASE OF FILAND) / DREPTURILE FUNDAMENTALE LA EDUCAȚIE ALE CETĂȚENILOR ȘI MINORITĂȚILOR (CAZUL FINLANDEI) Dasman EL FANEL	407

THE EFFECT OF TEACHING QUALITY CONTROL MECHANISM ON THE RESULTS OF THE LOCAL ECONOMIC / IMPACTUL MECANISMULUI DE CONTROL AL CALITĂȚII PREDĂRII ASUPRA REZULTATELOR ECONOMIEI LOCALE Lama MASHAL	419
EDUCAȚIA PARENTALĂ: ABORDĂRI, PROBLEME ȘI PERSPECTIVE / PARENTAL EDUCATION: APPROACHES, ISSUES AND PERSPECTIVES Diana CAȘU	429
EDUCAȚIA CONTINUĂ, ÎN SPRIJINUL DEZVOLTĂRII COMUNITĂȚILOR RURALE. PUNCTELE GASTRONOMICE LOCALE – EXEMPLE DE BUNE PRACTICI PENTRU DOBÂNDIREA COMPETENȚELOR NECESARE PUNERII ÎN VALOARE A RESURSELOR LOCALE ȘI PROMOVAREA LANȚULUI SCURT ALIMENTAR / EDUCATION CONTINUES, IN SUPPORT OF THE DEVELOPMENT OF RURAL COMMUNITIES. THE COURSES ADDRESSED TO THE PEOPLEWHOSERVE THE LOCAL GASTRONOMIC POINTS – EXAMPLES OF GOOD PRACTICES FOR ACQUIRING THE SKILLS NECESSARY TO VALUE LOCAL RESOURCES AND PROMOTE THE SHORT FOOD CHAIN Dănuț UNGUREANU, Veronica ȚARAN BACIU GEORGESCU	441
ESENȚELE VALORICE ALE EDUCAȚIEI CULTIVATE ÎN LITERATURA ROMÂNĂ / THE VALUE ESSENCES OF CULTIVATED EDUCATION IN ROMANIAN LITERATURE Irina RUSU	450

CZU 3(082)=00

C 65

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE
A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Conferința științifico-practică internațională: “Securitatea umană și socială în statul democratic”, 27 octombrie 2023 / coordonator: Ludmila Roșca. – Chișinău: [S. n.], 2023 (Print-Caro). – 468 p.: fig., tab.

Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova. – Texte, rez.: lb. rom., engl., fr., etc. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – [50] ex.

ISBN 978-9975-175-50-0.

Tipar: Print Caro, mun. Chișinău, str. Columna, 170